خزائن

خزائن

نویسنده: ملا احمد نراقی

بسم الله الرحمن الرحیم

خزائن

نویسنده:

ملا احمد نراقی

ناشر چاپی:

کنگره بزرگداشت محققان نراقی

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست ----- ۵
خزائن، ص: ۵ ----- ۳۲
مشخصات کتاب ----- ۳۲
«فهرست» ----- ۳۲
مقدمهٔ المصحح: ----- ۴۹
مقدمهٔ المؤلف ----- ۵۳
طوبی لمن انفق ما اکتسبه ----- ۵۴
إذا أردت مضروب عدد فی نفسه ----- ۵۴
قاعدهٔ: قال الشیخ‌البهائی فی خلاصهٔ الحساب: ----- ۵۴
حکایهٔ: قال الأصمعیُ: ----- ۵۵
مسألهٔ امتحانیهٔ: ----- ۵۶
مطایبهٔ نقلها الراغب ----- ۵۶
لتخفیف المصائب ----- ۵۶
مضروب العدد فی نفسه ----- ۵۷
مطایبه‌ای از جامی ----- ۵۷
دستوری برای بهداشت ----- ۵۷
برای یافتن انگشتر که در کدام دست است؟ ----- ۵۷
قاعدهٔ: اگر کسی انگشتری ----- ۵۷
مسألهٔ امتحانیهٔ: ----- ۵۸
فی ضرب التسعهٔ فی عدد المرکب ----- ۵۸
طریق شناختن چوب آبنوس ----- ۵۸
فی استخراج العدد المضمر ----- ۵۸
برای دفع سرعت انزال ----- ۵۹

کلام لبعضهم فی التواضع ----- ۵۹
طریق یافتن قطر کره ----- ۵۹
قاعدهٔ هندسیهٔ ----- ۶۰
فاد زهر حیوانی از چیست؟ ----- ۶۰
طریق شناختن مهره مار ----- ۶۰
دستور طبی برای آبله طفل ----- ۶۱
لغز عربی من المؤلف ----- ۶۱
فی‌لیلهٔ ۱۳ من‌شهررمضان سنهٔ ۱۰۰۰ ه ----- ۶۲
حادثهٔ: ----- ۶۲
فائدهٔ جلیلهٔ للمحبّهٔ و عطوفهٔ الملوک والحکّام: ----- ۶۳
طریق نوشتن عقیق به خط سفید ----- ۶۳
ثواب قرائت قرآن از روی مصحف ----- ۶۴
الوزیر نظام الملک ----- ۶۴
دخول القرامطهٔ فی مکهٔ ----- ۶۵
نسبهٔ السادات الطباطبائیهٔ ----- ۶۵
من اکتسب مالًا من مهاوش ----- ۶۶
«أحادیث فی فضل السکوت» ----- ۶۶
مسألهٔ من المساحهٔ: ----- ۶۶
لطیفهٔ للراغب ----- ۶۷
میرفندرسکی در ایام سیاحت ----- ۶۷
وزیر سنی و مقلّد شیعی ----- ۶۸
مطایبت: ----- ۷۰
کلام مؤلف در آدمی ----- ۷۰
وجه تسمیه شهرری ----- ۷۰

فائدة منقولة من الكشكول للبهائی ----- ۷۱
لغز مُرموز ----- ۷۱
الحروف النورانیة ----- ۷۲
الحرف الکامل ----- ۷۲
لکل عدد کمالان ----- ۷۲
الالف یسمی هیولی الحروف ----- ۷۲
تحصیل الکمال الظهوری ----- ۷۲
أقسام العدد ----- ۷۳
فائدة: ----- ۷۳
فائدة: ----- ۷۴
قصة أخری ----- ۷۴
حیلة قضائیة، اخری، و ثالثة ----- ۷۵
الاعمش و زوجته و القاضی ----- ۷۵
لطیفة للجاحظ ----- ۷۶
الوالی المعزول ----- ۷۶
ابن الجوزی علی المنبر و شعره فی جواب السائل ----- ۷۶
حکایة عجیبة فیه عبرة ----- ۷۶
مسألة الارغفة و قضاء الامیر المومنین علیه السّلام ----- ۷۷
مور و سلیمان ----- ۷۸
مثل «رجع بخفی حنین» ----- ۷۸
التعبیر فی القسم بأیم اللّه ----- ۷۸
محاضرة لطیفة لأبی الحسین الجزائری و ابن الزبیر ----- ۸۱
قبعثری البخیل و السائل ----- ۸۲
لبعض السادات ----- ۸۲

حکایهٔ المراهٔ التی یبول زوجها ----- ۸۳
ابن الجصّاص مع الوزیر ----- ۸۴
میرزا وحید و طلبه فقیر ----- ۸۴
توریهٔ عجیبهٔ ----- ۸۵
اهداء قثاء إلی معین الدین ----- ۸۶
النحوی المریض ----- ۸۶
النحوی الذی عاد مریضاً ----- ۸۶
موعظهٔ نافعهٔ ----- ۸۷
تلامذهٔ افلاطون ثلاث فرق ----- ۸۷
فاضلی که به یکی از دوستان خود نامه می‌نوشت ----- ۹۲
ان أردت أن تعلم مقدار سطر من العدد ----- ۹۲
فی استخراج الحرف المغمر ----- ۹۳
مردی که نام عیالش حور بود ----- ۹۳
أبی العیناء ----- ۹۴
مکتب دار ----- ۹۵
انَّ العزلهٔ بدون عین العلم زلّهٔ ----- ۹۵
بعض الأکابر ----- ۹۵
ما قال الشبلی فی المنام ----- ۹۵
مقالهٔ بعض الفضلاء ----- ۹۵
کلام بعض العرفاء ----- ۹۶
تقسیم العلوم للشیخ البهائی ----- ۹۶
قلم النیرنجات ----- ۹۷
عبارهٔ مشکلهٔ فی تعیین لیلهٔ القدر ----- ۹۷
إشکال فقهی ----- ۹۸

اشاره اجمالیهٔ به علم عقود أنامل ----- ۹۸

برهان تساوی الزوایا الثلاث من المثلث لقائمتین ----- ۱۰۰

إشکال المؤلّف علی بعض الفقهاء ----- ۱۰۱

طریق ختم سوره یس ----- ۱۰۲

حدیثی از خصال ----- ۱۰۲

احادیث من الکافی و الفقیه و الخصال و الوافی ----- ۱۰۳

دو لغز شیرین ----- ۱۰۴

در دفع شیر و موش ----- ۱۰۵

من الکشکول للشیخ البهائی ----- ۱۰۵

وجه تسمیه الجمعهٔ بالجمعهٔ ----- ۱۰۶

مسأله ریاضی برای امتحان هوش ----- ۱۰۶

قصهٔ الرشید مع الکسائی ----- ۱۰۷

تعرف اقدار الجواهر ----- ۱۰۷

السبب فی رؤیهٔ القمر تحت الغیم الرقیق ----- ۱۰۷

علاج لدغ العقرب ----- ۱۰۸

حضور الاعرابی مائدهٔ الحجاج ----- ۱۰۸

الاعرابیهٔ و القوم الذّین یصلّون ----- ۱۰۸

جلوگیری از آبستن شدن زن ----- ۱۰۸

خواص الافیون ----- ۱۰۸

الفضل بن الربیع و سماحته ----- ۱۰۹

حیلهٔ ضحّاک بن مزاحم ----- ۱۰۹

قضاء سلیمان «ع» ----- ۱۰۹

إذا اردت ثقب الخشخاش ----- ۱۰۹

مرارهٔ الخطاف ----- ۱۰۹

طریق منع انبات الشعر فی عانهٔ الصبی ----- ۱۱۰
البیضهٔ تلین فی الخل ----- ۱۱۰
اجتماع المحدّث و النصرانی ----- ۱۱۰
البقلهٔ الحمقاء و فائدتها ----- ۱۱۰
عود الدار شیشعان و فائدته ----- ۱۱۰
الجلنار و فائدته ----- ۱۱۱
اذا ارضعت سوداء بیضاء ----- ۱۱۱
طریق دفع النملهٔ ----- ۱۱۱
اذا عسر علیک امر ----- ۱۱۱
فائدهٔ مجربهٔ مرموزهٔ ----- ۱۱۱
فی منافع الذباب ----- ۱۱۲
السعد ینفع الاسنان ----- ۱۱۳
مقدار اتخاذ النورهٔ ----- ۱۱۴
قصّهٔ عجیبهٔ لسلطان صقلیّهٔ ----- ۱۱۴
المؤذن الذّی یمشی سریعاً بعد کل کلمهٔ ----- ۱۱۵
المرأهٔ و شکایتها من ولدها عند المعلّم ----- ۱۱۵
خطوط ساعات معوّجهٔ ----- ۱۱۵
غزوات النّبی «ص» ----- ۱۱۶
فائدهٔ: ----- ۱۱۷
فائدهٔ: ----- ۱۱۷
اولاد النبی «ص» ----- ۱۱۸
الائمهٔ «ع» ----- ۱۱۸
و أولاد حضرت امیرالمؤمنین (علیه السّلام) ----- ۱۱۸
و امّا حضرت امام حسن (علیه السّلام) ----- ۱۱۸

و امّا حضرت امام حسین (علیه السّلام) ----- ۱۱۹
و امّا حضرت امام زین العابدین (علیه السّلام) ----- ۱۱۹
و امّا امام محمّد باقر (علیه السّلام) ----- ۱۱۹
و امّا امام جعفر صادق (علیه السّلام) ----- ۱۱۹
و امّا امام موسی کاظم (علیه السّلام) ----- ۱۲۰
و امّا امام رضا (علیه السّلام) ----- ۱۲۰
و امّا امام محمد تقی (علیه السّلام) ----- ۱۲۰
و امّا امام علیّ النقی (علیه السّلام) ----- ۱۲۰
و امّا امام حسن عسکری (علیه السّلام) ----- ۱۲۰
حروف بیست و هشت گانه ابجد ----- ۱۲۰
کلام الشیخ عبد المؤمن المغربی ----- ۱۲۲
طریق کشیدن آب از چاه به آسانی ----- ۱۲۳
مسألة فقهیة و هی من المعّمیات ----- ۱۲۴
بعض احکام النجوم من کتاب دانیال ----- ۱۲۴
روی القطب الراوندیّ فی کتاب القصص ----- ۱۲۴
فائدة: فی علامات کسوف الشمس ----- ۱۲۵
فائدة: فی علامات خسوف القمر ----- ۱۲۶
فائدة: قال شیخنا المفید (رحمهم اللّه) فی کتاب الاختصاص: ----- ۱۲۷
عبداله خان ازبک ----- ۱۲۹
قطعة أدبیة ----- ۱۲۹
الوسط محرکة ساکنة و ساکنة محرکة ----- ۱۲۹
اشعاری که متصلًا نوشته شده ----- ۱۳۰
کلامی که تمام حروفش مقطع است ----- ۱۳۱
أبو یوسف القاضی و الکسائی ----- ۱۳۱

مسألة رياضية ----- ۱۳۲

سبب فرو نرفتن بعضی چیزها در آب ----- ۱۳۲

المصادر الجعلية ----- ۱۳۲

بلاد الجبال ----- ۱۳۳

ستّ آيات يحفظ قارئها من الشرور ----- ۱۳۳

دخول ابن خالويه النحوی علی سيف الدولة ----- ۱۳۳

البيض كلّها بالضاد الّا بيظ النمل ----- ۱۳۳

الصوفی يكون ابن الوقت ----- ۱۳۴

دفع النمل ----- ۱۳۴

ما وجد فی صندوق ماشاء اللّه المصری ----- ۱۳۴

إذا مسح المقناطيس بالثوم ----- ۱۳۴

اگر شخصی شش عدد را سه حصّه کند ----- ۱۳۵

فائدة: ----- ۱۳۵

فائدة: ----- ۱۳۵

اشاره ----- ۱۳۵

مديحة الكفعمی لمولينا اميرالمؤمنين (عليه السّلام): ----- ۱۳۵

العلم بأنّ الحمل ذكرأو أنثی ----- ۱۳۶

الأيام النحسات ----- ۱۳۶

هر که عطارد را بیند و این اشعار را بخواند ----- ۱۳۶

عجائب الشجرة النخلة ----- ۱۳۷

لكلّ حيوان مرارة سوی الإبل ----- ۱۳۸

یک دینار شش دانگ است و ----- ۱۳۸

جمع الأرض علی الأراضی وهم ----- ۱۳۸

معنی خاتم النبين ----- ۱۳۸

معنی طلسم ----- ۱۳۸
فائدة: ----- ۱۳۸
فائدة: الفرق بين النهش و اللّسع و اللّدغ ----- ۱۳۸
فائدة: جمع بين حديثين ----- ۱۳۸
فائدة: في استخراج ثلاث أعداد مضمرة: ----- ۱۳۹
پاک شدن جامه ابریشم یا پشم هر گاه چرب شود ----- ۱۳۹
الفرق بين السرف و التبذير ----- ۱۴۰
مسألة امتحانية و جوابها ----- ۱۴۰
عبارة مشكلة مرموزة ----- ۱۴۰
حروف بر سه قسم است ----- ۱۴۱
حروف أبجد چهار قسم است ----- ۱۴۱
هر یک از اقالیم سبعه به کوکبی منسوب است ----- ۱۴۱
معرفة ارتفاع الشمس من غير آلة ارتفاع: ----- ۱۴۱
كل حيوان يتنفّس باستنشاق الهواء و أنفه ----- ۱۴۲
الفرق بين الخوف و الحزن ----- ۱۴۳
الامثال السائرة ----- ۱۴۳
الفرق بين الضرّ و الضُرّ ----- ۱۴۳
فائدة من الإحياء ----- ۱۴۳
جعفی و کراجکی و حمصی و ابن شهر آشوب ----- ۱۴۴
اسم مادر موسی «ع» ----- ۱۴۴
حادثة فی سنة ۲۸۵ ----- ۱۴۴
فائدة: ----- ۱۴۵
فائدة لغويّة: ----- ۱۴۵
قرع شيطان باب فرعون فقال فرعون: ----- ۱۴۵

محمّد بن جریر طبری دو نفرند ----- ۱۴۵
استخراجی از محی الدین ----- ۱۴۶
أقل مدت حمل ----- ۱۴۶
مقدار زراعتهای مختلف ----- ۱۴۶
مجربات أبو علی سینا ----- ۱۴۷
هزار پا ۴۴ پا دارد ----- ۱۵۰
معالجه کسی که سگ او را بگزد ----- ۱۵۰
مطابیهٔ: ----- ۱۵۱
ینبغی أن یکون الخوف من النساء اکثر من الشیطان ----- ۱۵۱
اذا قیل کم یحصل من حروف المعجم ----- ۱۵۲
بیمار دانا و طبیب ترسا ----- ۱۵۲
محاسن النساء ----- ۱۵۲
تنارع الشیعی مع السنّی ----- ۱۵۳
محاضرهٔ البهائی و العالم الشامی ----- ۱۵۳
میرفندرسکی در هندوستان ----- ۱۵۳
حکایت ملاقطب ----- ۱۵۴
مراتب النساء و خواصهّن ----- ۱۵۵
مناظره فضل بن حسن با ابوحنیفه ----- ۱۵۵
وفود حاجب بن زرارهٔ علی انوشیروان ----- ۱۵۶
دعوهٔ رجل صدیقه إلی بیته ----- ۱۵۶
الجفر ثمانیهٔو عشرون جزاً ----- ۱۵۶
خطبهٔ لامیرالمؤمنین «ع» ----- ۱۵۷
مقالهٔ یحیی بن معاذ ----- ۱۵۸
وقوف الاعرابیهٔ علی قبر ابیها ----- ۱۵۸

من لا يقبل قوله فلا يصدّق يمينه ----- ۱۵۸

العاقل يوافق العاقل ----- ۱۵۹

إذا دخلتم على الكرام ----- ۱۵۹

ما هو أشدّ من الجهل ----- ۱۵۹

إذا رأيت قسوة فى قلبک ----- ۱۵۹

کلمات حکمیّة ----- ۱۶۰

زبر و بیّنات حروف ----- ۱۶۰

حکایت عضدالدولة و حاجب ----- ۱۶۰

آقا جمال خوانساری و یکی از شاگردانش ----- ۱۶۱

اسطرلاب نصفی و ثلثی ----- ۱۶۱

کلام مجنس ----- ۱۶۱

مگس خان افغان و قبر حافظ ----- ۱۷۰

قبر شیخ سعدی و دروازه کازرون ----- ۱۷۰

فائده مجرب ----- ۱۷۱

یک اشکال ریاضی ----- ۱۷۱

رقعه نویسی ----- ۱۷۱

لدفع الفقر و الفاقة ----- ۱۷۲

معن بن زائدة و الشاعر ----- ۱۷۲

حدیث از عیون اخبار الرضا «ع» ----- ۱۷۲

ادعیة لوجع الضرس ----- ۱۷۳

معنی «الحمدللّه الذی یفعل ما یشاء» ----- ۱۷۳

فائدة مرموزة ----- ۱۷۳

ذکر بعض المعمّرین ----- ۱۷۴

ما الأصل فی الأشیاء ----- ۱۷۵

أسماء ساعات النهار عند العرب ----- ۱۷۵
ملک الروم و شعر المتبنّی ----- ۱۷۵
حکایهٔ الذّی وقف بعرفهٔ و یدعو ----- ۱۷۶
الواو قد تزاد فی رسوم الخط علی عمرو ----- ۱۷۷
فی معنی وقع رمضان فی واوات ----- ۱۷۷
وجه تسمیهٔ المنصور بالدوانیقی ----- ۱۷۷
بغداد فیه لغات ----- ۱۷۷
حکایهٔ لبعض النساء ----- ۱۷۸
إذا أردت أن تری قفاک ----- ۱۷۸
السبب فی تأخیر تحقق المنامات الجیّدهٔ ----- ۱۷۹
الصبیّ یضحک بعد اربعین یوماً ----- ۱۷۹
مدهٔ الحمل ----- ۱۷۹
حکایهٔ ----- ۱۷۹
فراسهٔ فی رؤیهٔ الهلال ----- ۱۷۹
در تقسیم اعداد ----- ۱۸۶
اعداد فرد را چون به نظم طبیعی جمع کنند ----- ۱۸۷
کمال ظهوری عدد ----- ۱۸۷
دعا به جهت بیماری فرزند ----- ۱۸۷
دعای توسل به امام کاظم «ع» ----- ۱۸۷
دعای قلنسوهٔ برای بیمار ----- ۱۸۸
دعای تربت مقدسه ----- ۱۸۸
اگر می‌خواهی که هرگز تب نکنی ----- ۱۸۸
طریق آب نیسان گرفتن ----- ۱۸۹
دعای تصدق دینار جهت بیمار ----- ۱۸۹

دعای گندم جهت بیمار ----- ۱۸۹
دعای گوسفند جهت بیمار ----- ۱۸۹
للحاج مؤمن الجزائری: ----- ۱۹۰
شبههٔ فی المیزان و جوابها ----- ۱۹۱
اشکال و جوابها ----- ۱۹۵
سبب زیاد نمودن (لا) در حروف تهّجی ----- ۱۹۵
بعد چرخ نهم ----- ۱۹۵
أشکال رمل ----- ۱۹۵
مصدر ثانی ----- ۱۹۶
دفع زنگ غلّه ----- ۱۹۶
دفع شته باغ ----- ۱۹۶
حروف بر دو قسم است ----- ۱۹۷
أبجد بر دو قسم است ----- ۱۹۷
تکسیر اسم یا کلام ----- ۱۹۸
استنطاق در عرف اهل اعداد ----- ۱۹۹
در تقسیم اسماء ----- ۱۹۹
منازل قمر ----- ۱۹۹
تقسیم حروف به منازل قمر ----- ۱۹۹
طبایع حروف ----- ۲۰۰
طریق شناختن طالع هر شخص ----- ۲۰۰
طریق شناختن طبیعت نام هر شخص ----- ۲۰۱
دستور عزائم ----- ۲۰۱
حرکت ثوابت ----- ۲۰۲
در طبیعت ستارگان ----- ۲۰۳

در سعد و نحس منازل قمر ----- ۲۰۳
در معرفت بست تقاویم ----- ۲۰۴
در تقسیم روزهای هفته بین کواکب ----- ۲۰۴
انواع خطوط و الفاظ ----- ۲۱۰
فائده آب پیاز ----- ۲۱۱
جدول مراکز ثمانیه بحران ----- ۲۱۱
غایات میل و عرض کواکب ----- ۲۱۲
فرح و ترح کواکب ----- ۲۱۳
احادیث مروّیهٔ عن الکافی ----- ۲۱۳
در اختیارات أیام ----- ۲۱۴
نظرات کواکب هفتگانه ----- ۲۱۴
طریق شناختن اتصال کواکب ----- ۲۱۵
در سعد و نحس کواکب ----- ۲۱۸
سهامی که اصحاب نجوم استخراج می‌نمایند ----- ۲۱۸
صد پند از پندنامه قابوس وشمگیر ----- ۲۱۹
نشان اسب خوب ----- ۲۲۳
علوم خمسه و قلم داودی ----- ۲۲۴
در معرفت اوج ستارگان ----- ۲۲۵
در معرفت جوز هر ستارگان ----- ۲۲۵
معرفت اقبال کوکب ----- ۲۲۶
در معرفت نقل نور کوکب ----- ۲۲۶
اسامی کتبی که قدماء در علوم خمسه محتجبه نوشته‌اند ----- ۲۲۷
شعرالکمیت وقول الامام‌الصادق «ع» وبیانه ----- ۲۲۸
حدیث لاعدوی و ... ----- ۲۲۸

حدیث ابی خدیجه ----- ۲۲۸
فی یوم الثلثاء ساعة ----- ۲۲۹
المعالجات المرویة فی الاخبار ----- ۲۲۹
لیس من دواء الا و هو یهیج داء ----- ۲۳۰
إسکات الضفادع بوضع السراج ----- ۲۳۰
دفع لسع العقرب و الحیة ----- ۲۳۱
من منابع الذباب ----- ۲۳۱
وارث النبی «ص» ----- ۲۳۱
من‌إفادات السیدالداماد فی بیان تسبیح‌الزهراء سلام‌اللّه علیها ----- ۲۳۱
احتجب بغیر حجاب محجوب ----- ۲۳۲
فائده منقولة من الکشکول ----- ۲۳۲
سورة هل اتی ----- ۲۳۲
لغز لوالد المولّف ----- ۲۳۳
الاشیاء کلّها ثلاث طبقات ----- ۲۳۵
قول ناصّبی لإمامی ----- ۲۳۵
اسحاق بن فروة و مزاحه ----- ۲۳۶
سبب تقدیم «نعبد» علی «نستعین» ----- ۲۳۶
إذ کان اربعة أحجار ... ----- ۲۳۷
إذا صادف المعاملة إلی القلب ----- ۲۳۷
بعضی از فوائد ادبی ----- ۲۳۹
حدیث مشکل ----- ۲۴۰
حدیث القباب ----- ۲۴۰
کتبی که در علم عدد نوشته شده ----- ۲۴۱
طریق استفاده از حروف و اسماء ----- ۲۴۱

اقلام ارباب علوم غریبه ----- ۲۴۲
چند فائده در علوم غریبه ----- ۲۴۳
درِ عون حروف ----- ۲۴۴
کیفیّت استخراج سهم الحوادث ----- ۲۴۴
جمع اعدادی که تفاوت میان آنها بر یک و تیره است ----- ۲۴۸
عدد عدل به عرف اهل اعداد ----- ۲۴۹
وفق طبیعی و غیرطبیعی ----- ۲۴۹
فائده: ----- ۲۴۹
فائدهٔ: ----- ۲۴۹
سهم کواکب ----- ۲۴۹
قواعد لغت ترکی ----- ۲۵۰
«حکایت زاغ و حواصل» ----- ۲۵۱
انواع و اقسام خطوط ----- ۲۵۲
فائده: ----- ۲۵۲
فائده: ----- ۲۵۲
تحقیق در لفظ «ما» ----- ۲۵۲
در حذف الف «ابن» ----- ۲۵۲
در حذف الف در مواضع مخصوص ----- ۲۵۳
فائده: ----- ۲۵۳
فائده: ----- ۲۵۳
أمثلهٔ العرب ----- ۲۵۳
دستور نامه نگاری ----- ۲۵۴
عدد حروف و کلمات و آیات قرآن ----- ۲۵۵
صحاح ستّهٔ و مؤلفینش ----- ۲۵۶

شروط و آداب سالک ----- ۲۵۶
فائده: ----- ۲۵۶
فائده: از برای سالک آدابی چند است. ----- ۲۵۷
اشاره ----- ۲۵۷
ادیبی در وقت احتضار ----- ۲۵۷
آداب محاوره ----- ۲۵۸
***** اشعار نصیحتی در قناعت و کتم سرّ ... ----- ۲۵۸
خساسهٔ إلانسان یظهر بشیء ----- ۲۶۰
«حکایتی از حدیقهٔ ----- ۲۶۰
فی کتاب الجامعهٔ لمهذب الدّین ----- ۲۶۰
البطنهٔ تذهب الفطنهٔ ----- ۲۶۲
فی علم الأکتاف ----- ۲۶۲
تشریح الثدی ----- ۲۶۲
قول البهائی فی حقیقهٔ النفس ----- ۲۶۳
شیخ محمد کلیددار روضه مقدسه کاظمین ----- ۲۶۳
حکایت لطیف ----- ۲۶۴
قصص مضحکات ----- ۲۶۵
بعض القضاهٔ ----- ۲۶۵
حکایات مضحک ----- ۲۶۶
شخصی از ولایات عرب ----- ۲۶۶
حمزهٔ بن بیض ----- ۲۶۷
کان رجل و امرأته یبولان فی الفراش ----- ۲۶۷
لابن مقلهٔ ----- ۲۶۷
رجل لأکاره ----- ۲۶۸

الجحی و حکایاته ----- ۲۶۸
مقائیس المن و الرطل ----- ۲۶۸
معجزه‌ای از موسی بن جعفر و امام جواد «ع» ----- ۲۶۸
قول بوانس ----- ۲۶۹
تهّون المصائب أربعهٔ ----- ۲۷۰
حکایات الأکّالین ----- ۲۷۰
الضیف علی أقسام ----- ۲۷۱
صفهٔ النبی «ص» ----- ۲۷۲
أیمّا امراهٔ علّقت زبل الأرنب ----- ۲۷۴
أمثال عربیّهٔ ----- ۲۷۵
إذا خفت أمراً فاقرء مائهٔ آیهٔ ----- ۲۷۵
حدیث فیه ابهام ----- ۲۷۶
طریق استخراج ملائکه اسماء ----- ۲۷۷
البسط له أقسام ----- ۲۷۷
الحروف النورانیهٔ ----- ۲۷۸
التکسیر له مراتب ----- ۲۷۸
فائدهٔ: قیل فی صنعهٔ المکتوم ----- ۲۷۸
معرفهٔ استخراج روحانیهٔ الأسماء ----- ۲۷۹
استزاده البیان فی صنعهٔ المکتوم ----- ۲۷۹
حکایهٔ الرومی و الخنزیر ----- ۲۸۱
داود الطائی ----- ۲۸۱
فائدهٔ من بحر الجواهر ----- ۲۸۱
دواء الغضب الصمت ----- ۲۸۲
کیفیت نوشتن جفر جامع ----- ۲۸۲

اقسام مداخل علم اعداد ----- ۲۸۳
معنی حروف ابجد ----- ۲۸۳
إنذار لعیسی علیه السّلام ----- ۲۸۴
سئوال من ابن حاجب ----- ۲۸۴
سئوال ریاضی ----- ۲۸۴
رکوب بعض الخلفاء مع ندیمه ----- ۲۸۴
من کتب لفظهٔ بسم اللّه ----- ۲۸۵
لرّد الضائع و الآبق ----- ۲۸۵
اگر زنی دشوار زاید ----- ۲۸۵
طریق بدست آوردن قامت شخصی بدون آفتاب و اسطرلاب ----- ۲۸۶
استخراج عدد مضمر ----- ۲۸۶
قاعده در پیدا کردن عدد مضمر ----- ۲۸۷
أبوالعلاء معرّی ----- ۲۸۷
انواع بسیار اعداد ابجدی ----- ۲۸۸
عدد عکس ابجدی ----- ۲۸۸
حکایات الکذابین ----- ۲۸۸
الأمراض تتولّد من ستّه ----- ۲۸۹
إذا سئلت عن الحامل هل فی بطنها ذکر أو انثی ----- ۲۹۰
سید نعمهٔ اللّه الجزایری ----- ۲۹۰
مردی زنی را متعه کرد ----- ۲۹۰
مطایبات ----- ۲۹۱
حکایات الظرفاء ----- ۲۹۲
حجّاج بر سر منبر خود ----- ۲۹۲
شعر مشتمل بر صنعت تفصیل ----- ۲۹۳

شعر مشتمل بر صنعت توصیل ۲۹۳
شعر در صنعت موقوف ۲۹۳
شعر در صنعت مقطع ۲۹۴
شعر در صنعت منقوط: ۲۹۴
شعر در صنعت تعریب أیضاً: ۲۹۴
«شعر در تعریب لمؤلفه» ۲۹۵
طرق ذکر خفی ۲۹۵
مشایخ میرزا محمّد اردبیلی و کاشانی ۲۹۶
ذکر را هفت مرتبه است ۲۹۶
گفتار بهاء الدوله حسن بن قاسم ابن نور بخش ۲۹۷
شرائط ذکر و ذاکر ۲۹۷
اقسام استعاره و مجاز ۲۹۸
عبارهٔ فیه إبهام ۲۹۹
فی التوبهٔ من الشیخ البهائی ۲۹۹
ثواب الصدقهٔ و ثواب القرض ۳۰۰
الناصبی شرّ من الیهود ۳۰۱
بیان صبر الشاکرین ۳۰۱
إشکال علی صاحب المدارک ۳۰۱
إشکال علی المقدّس الأردبیلی ۳۰۱
حکایهٔ لطیفهٔ ۳۰۲
ما ینبغی للطبیب ۳۰۲
حکایهٔ السید نعمهٔ اللّه ۳۰۲
معمّی به اسم بدر اللّه ۳۰۳
طریق ختم یا من تحلّ ۳۰۳

دعا مجرّب لقضاء الدين ----- ۳۰۳
احاديث ----- ۳۰۴
من كان له حاجهٔ مهّمهٔ ----- ۳۰۴
عبارهٔ فيه إبهام ----- ۳۰۴
اعتراض بر صاحب کتاب امثله ----- ۳۰۴
طلبه بی‌سواد ----- ۳۰۵
طريق ختم «ويتّق اللّه» ----- ۳۰۵
دعاء عظيم ----- ۳۰۶
«در مذمت نفس و بازگشت به سوی خدا» ----- ۳۰۶
به جهت امساک نطفه ----- ۳۰۷
لدفع الضالّهٔ ----- ۳۰۷
لدفع الشعر الزائد في العين ----- ۳۰۷
من قرء سورهٔ الصافّات ----- ۳۰۷
طريق ختم انعام صغير ----- ۳۰۸
طريق ختم سوره إقرأ ----- ۳۰۸
آيه نور ----- ۳۰۸
گرفتن عطر هر معطری ----- ۳۰۸
تکسيرات در چند سطر زمام می‌دهند ----- ۳۰۹
خواص منازل قمر ----- ۳۰۹
دعاء قاموس القدرهٔ ----- ۳۱۰
ذکر خلافت خلفاء بنی اميه ----- ۳۱۰
ختم «لا إله إلا انت سبحانک إنی کنت من الظالمين» ----- ۳۱۸
«عضنفر گرجاری» ----- ۳۱۸
طريق ----- ۳۱۸

فائدهٔ مجرّب ----- ۳۱۸

به جهت دفع دشمن ----- ۳۱۹

من العبارات المشکلهٔ ----- ۳۱۹

فی تفسیر لیلهٔ القدر خیر من الف شهر ----- ۳۱۹

مسألهٔ ریاضیّهٔ ----- ۳۱۹

لیس لمثبتی الجزء حجهٔ أقوی ----- ۳۲۰

الخنّس و الکنّس ----- ۳۲۰

دعاء مجرّب ----- ۳۲۰

فائدهٔ فی الکشّاف ----- ۳۲۴

البسملهٔ تسعهٔ عشر حرفاً ----- ۳۲۴

کلیاّت العوالم أربعهٔ ----- ۳۲۴

فوائد من قانون أبی علی و شرحه ----- ۳۲۵

فوائد من القزوینی و الرازی ----- ۳۲۵

للّه درک ----- ۳۲۵

من شرح القانون ----- ۳۲۵

أنّ القمر فی أیّ برج ----- ۳۲۶

نقل کلام من کتاب الأوائل ----- ۳۲۶

کلّ ما یعمل من اللّبن اسمه یونانی ----- ۳۲۷

فرق بین انسان و حیوان ----- ۳۲۷

مخارج الکسور التسعهٔ ----- ۳۲۸

النصاری و عقائدهم ----- ۳۲۸

التوراهٔ ----- ۳۲۹

فی کتاب أدب الکاتب ----- ۳۳۰

علی قبور الخلفاء من ... ----- ۳۳۰

حکایت عجیب ----- ۳۳۰

طریق استخراج عظیمهٔ ----- ۳۳۱

چند فائده در علم صنعت ----- ۳۳۲

فائده جلیلهٔ ----- ۳۳۳

در ساختن عطر گل ----- ۳۳۴

در تصفیه قلب از آقا محمد بیدآبادی ----- ۳۳۴

برای حصول رویایی صادقانه ----- ۳۳۵

اشعاری در توسل به امیرالمؤمنین «ع» ----- ۳۳۵

در علم صنعت ----- ۳۳۵

ماء الراس صابونی ----- ۳۳۵

تنکیس مینا ----- ۳۳۶

سفید کردن یاقوت سرخ ----- ۳۳۶

طریق گرفتن عطر گل ----- ۳۳۶

قصّه عجیب ----- ۳۳۶

حکایت غریب ----- ۳۳۷

در علم صنعت ----- ۳۳۸

طلب العلم فریضهٔ و مراد از علم ----- ۳۳۹

نکته ----- ۳۴۰

علامات الفقه ----- ۳۴۱

علم بر دو قسم است ----- ۳۴۱

نکته عرفانی ----- ۳۴۲

ایقاظ: ----- ۳۴۲

در تعلّق روح به قالب ----- ۳۴۳

معرفت بر سه قسم است ----- ۳۴۴

نفس آدمی را دو صفت ذاتی است ---- ۳۴۴
نکته‌ای از بعضی عرفا ---- ۳۴۵
نکته‌ای از بعضی عرفا ---- ۳۴۷
در بیان احتیاج سالک به شیخ و مرشد ---- ۳۴۸
در مقامات شیخ و صفات او ---- ۳۵۰
شرایط مرید ---- ۳۵۱
در علم صنعت ---- ۳۵۵
خواندن آیه مبارکه سوره نور در وقت خواب ---- ۳۵۵
عاقبت ظلم و بی عدالتی ---- ۳۵۸
مباشر ظالم و مرد سیّد ---- ۳۵۹
اشتباه صاحب المدارک ---- ۳۶۰
صورت مراسله قاضی احمد قمی ---- ۳۶۰
للأسماء الحسنی خواص ---- ۳۶۲
نصیحت ---- ۳۶۳
ابراهیم أدهم فی المطاف ---- ۳۶۳
کلمات الحکماء و العلماء ---- ۳۶۳
مسخره فرعون ---- ۳۶۴
کلمات حکمیّة ---- ۳۶۴
وصیّة الأعرابیّة ---- ۳۶۵
خصلت پسندیده اهل دل ---- ۳۶۵
تمّثل ابلیس لیحیی «ع» ---- ۳۶۵
خیرات الدنیا و الآخرة ---- ۳۶۶
پادشاه عادل و وزیر ---- ۳۶۶
ثمرة التجرید ---- ۳۶۶

أقوى أسباب الجالبة للرزق ----- ۳۶۷
الفرق بين الرجا و الامنية ----- ۳۶۷
الأب رب و الأخ فخ ----- ۳۶۷
سئل بعض الوّعاظ ----- ۳۶۷
علامت حسن خلق ----- ۳۶۸
كلمات حكميّة ----- ۳۶۸
كان رجل له عيال و خيمة و حمار ----- ۳۶۹
وجه تسميه البرامكة ----- ۳۶۹
ملوک مصر و فراعنه ----- ۳۶۹
زرآفة ----- ۳۷۰
الزنجيون ----- ۳۷۰
معرفة بعض البلاد ----- ۳۷۱
فائدة: ----- ۳۷۱
فائدة: ----- ۳۷۱
فائدة: ----- ۳۷۱
فائدة: ----- ۳۷۱
فائدة: ----- ۳۷۱
فائدة: ----- ۳۷۲
فائدة: ----- ۳۷۲
فائدة: ----- ۳۷۲
فائدة: ----- ۳۷۲
فائدة: ----- ۳۷۲
فائدة: ----- ۳۷۲
فائدة: ----- ۳۷۲

وصیهٔ الشهید لبعض إخوانه ----- ۳۷۳
کسائی در ایام تحصیل ----- ۳۷۴
التخییر بین الواجب و الندب ----- ۳۷۵
مسألهٔ فقهّیهٔ ----- ۳۷۵
در معرفت علم دم ----- ۳۷۵
در علم أکتاف و شانه ----- ۳۷۹
فی معرفهٔ المسافهٔ ----- ۳۸۰
مکاتیب ملاقطب ----- ۳۸۰
فرج بعد شدّهٔ ----- ۳۸۱
حکایهٔ ادّبیهٔ ----- ۳۸۱
المنصور الدوانیقی ----- ۳۸۲
بدهی به خزانه شاه سلیمان صفوی و توسل به پنج تن آل عبا ----- ۳۸۲
اهل حمص ----- ۳۸۳
ابن نحوی ----- ۳۸۴
البهلول ----- ۳۸۴
یعقوب «ع» و بشیر ----- ۳۸۵
نوادر المعلّمین ----- ۳۸۵
أبو نواس ----- ۳۸۶
بعضی از اهل عرفان ----- ۳۸۷
کمال الدین بن عنان القمی ----- ۳۸۸
هبیری و وزیر ----- ۳۸۸
السیّد علی بن عبدالحمید النجفی ----- ۳۹۰
الرباب بنت امرء القیس ----- ۳۹۰
مؤلفّوا الصحاح الست ----- ۳۹۱

عبارهٔ فیها خفاء ----- ۳۹۲

اغلاط بعض المؤلفین ----- ۳۹۳

دعاء جلیل القدر ----- ۳۹۳

درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان ----- ۳۹۴

خزائن، ص: ۵

مشخصات کتاب

نام کتاب: خزائن

نویسنده: ملا احمد نراقی

موضوع: گوناگون

تاریخ وفات مؤلف: ۱۲۴۵ ق

زبان: فارسی- عربی

تعداد جلد: ۱

ناشر: کنگره بزرگداشت محققان نراقی

«فهرست»

طوبی لمن انفق ما اکتسبه ۲۷

إذا أردت مضروب عدد فی نفسه ۲۷

مطایبهٔ نقلها الراغب ۳۰

لتخفیف المصائب ۳۰

مضروب العدد فی نفسه ۳۱

مطایبه‌ای از جامی ۳۲

دستوری برای بهداشت ۳۲

برای یافتن انگشتر که در کدام دست است؟ ۳۲

فی ضرب التسعهٔ فی عدد المرکب ۳۳

طریق شناختن چوب آبنوس ۳۳

فی استخراج العدد المضمر ۳۴

برای دفع سرعت انزال ۳۴

کلام لبعضهم فی التواضع ۳۵

طریق یافتن قطر کره ۳۵

قاعدهٔ هندسیهٔ ۳۶

فاد زهر حیوانی از چیست؟ ۳۶

طریق شناختن مهره مار ۳۷

دستور طبی برای آبله طفل ۳۷

لغز عربی من المؤلف ۳۷

فی‌لیلهٔ ۱۳ من‌شهررمضان سنهٔ ۱۰۰۰ ه ۴۰

طریق نوشتن عقیق به خط سفید ۴۲

ثواب قرائت قرآن از روی مصحف ۴۲

الوزیر نظام الملک ۴۳

دخول القرامطهٔ فی مکهٔ ۴۵

نسبهٔ السادات الطباطبائیهٔ ۴۵

من اکتسب مالًا من مهاوش ۴۶

لطیفهٔ للراغب ۴۷

میرفندرسکی در ایام سیاحت ۴۸

وزیر سنی و مقلّد شیعی ۴۹

کلام مؤلف در آدمی ۵۲

وجه تسمیه شهرری ۵۲

فائدهٔ منقولهٔ من الکشکول للبهائی ۵۳

لغز مُرموز ۵۳

الحروف النورانیهٔ ۵۴

الحرف الکامل ۵۴

لکل عدد کمالان ۵۴

الالف یسمی هیولی الحروف ۵۵

تحصیل الکمال الظهوری ۵۵

أقسام العدد ۵۶

ابونواس و هارون الرشید ۵۸

قصهٔ أخری ۵۹

حیلهٔ قضائیهٔ، اخری، و ثالثهٔ ۶۰

الاعمش و زوجته و القاضی ۶۰

لطیفهٔ للجاحظ ۶۱

الوالی المعزول ۶۱

خزائن، ص: ۶

ابن الجوزی علی المنبر و شعره فی جواب السائل ۶۱

حکایهٔ عجیبهٔ فیه عبرهٔ ۶۱

مسألهٔ الارغفهٔ و قضاء الامیر المومنین «ع» ۶۲

مور و سلیمان ۶۴

مثل «رجع بخفی حنین» ۶۴

التعبیر فی القسم بأیم اللّه ۶۵

محاضرهٔ لطیفهٔ لأبی الحسین الجزائری و ابن الزبیر ۷۰

قبعثری البخیل و السائل ۷۰

لبعض السادات ۷۱
حكاية المراة التى يبول زوجها ۷۳
ابن الجصّاص مع الوزير ۷۳
میرزا وحید و طلبه فقیر ۷۳
تورية عجيبة ۷۶
اهداء قثاء إلى معين الدين ۷۷
النحوى المريض ۷۷
النحوى الذى عاد مريضاً ۷۷
موعظة نافعة ۷۹
تلامذة افلاطون ثلاث فرق ۷۹
فاضلی که به یکی ازدوستان خود نامه می‌نوشت ۸۶
ان أردت أن تعلم مقدار سطر من العدد ۸۶
فى استخراج الحرف المغمر ۸۷
مردی که نام عیالش حور بود ۸۸
أبى العيناء ۸۹
مکتب دار ۹۰
انَّ العزلة بدون عين العلم زلّة ۹۰
بعض الأكابر ۹۱
ما قال الشبلى فى المنام ۹۱
مقالة بعض الفضلاء ۹۱
كلام بعض العرفاء ۹۲
تقسيم العلوم للشيخ البهائى ۹۳
قلم النير نجات ۹۳
عبارة مشكلة فى تعيين ليلة القدر ۹۴
إشكال فقهى ۹۵
اشاره اجمالية به علم عقود أنامل ۹۵
برهان تساوى الزوايا الثلاث من المثلث لقائمتين ۹۹
إشكال المؤلّف على بعض الفقهاء ۱۰۰
طريق ختم سوره يس ۱۰۲
حدیثی از خصال ۱۰۲
احادیث من الكافى و الفقيه و الخصال و الوافى ۱۰۳
دو لغز شيرين ۱۰۵
در دفع شير و موش ۱۰۷

من الکشکول للشیخ البهائی ۱۰۷

وجه تسمیه الجمعهٔ بالجمعهٔ ۱۰۷

مسأله ریاضی برای امتحان هوش ۱۰۹

قصهٔ الرشید مع الکسائی ۱۰۹

تعرف اقدار الجواهر ۱۱۰

السبب فی رؤیهٔ القمر تحت الغیم الرقیق ۱۱۰

علاج لدغ العقرب ۱۱۱

حضور الاعرابی مائدهٔ الحجاج ۱۱۱

الاعرابیهٔ و القوم الذّین یصلّون ۱۱۲

جلوگیری از آبستن شدن زن ۱۱۲

خواص الافیون ۱۱۲

الفضل بن الربیع و سماحته ۱۱۲

حیلهٔ ضحّاک بن مزاحم ۱۱۳

قضاء سلیمان «ع» ۱۱۳

خزائن، ص: ۷

إذا اردت ثقب الخشخاش ۱۱۳

مرارهٔ الخطاف ۱۱۳

طریق منع انبات الشعر فی عانهٔ الصبی ۱۱۴

البیضهٔ تلین فی الخل ۱۱۴

اجتماع المحدّث و النصرانی ۱۱۴

البقلهٔ الحمقاء و فائدتها ۱۱۵

عود الدار شیشعان و فائدته ۱۱۵

الجلنار و فائدته ۱۱۵

اذا ارضعت سوداء بیضاء ۱۱۵

طریق دفع النملهٔ ۱۱۵

اذا عسر علیک امر ۱۱۶

فائدهٔ مجریهٔ مرموزهٔ ۱۱۶

فی منافع الذباب ۱۱۶

السعد ینفع الاسنان ۱۱۹

مقدار اتخاذ النورهٔ ۱۱۹

قصّهٔ عجیبهٔ لسلطان صقلیّهٔ ۱۱۹

المؤذن الذّی یمشی سریعاً بعد کل کلمهٔ ۱۲۰

المرأهٔ وشکایتهامن ولدهاعندالمعلّم ۱۲۰

خطوط ساعات معوّجة ۱۲۱
غزوات النّبی «ص» ۱۲۳
اولاد النبی «ص» ۱۲۵
اولاد الائمة «ع» ۱۲۵
حروف بیست و هشت گانه ابجد ۱۲۹
کلام الشیخ عبد المؤمن المغربی ۱۳۱
طریق کشیدن آب از چاه به آسانی ۱۳۳
مسألة فقهیة و هی من المعّمیات ۱۳۴
بعض احکام النجوم من کتاب دانیال ۱۳۵
عبداله خان ازبک ۱۴۳
قطعة أدبیة ۱۴۴
الوسط محرکة ساکنة و ساکنة محرکة ۱۴۴
کلامی که تمام حروفش مقطع است ۱۴۷
أبو یوسف القاضی و الکسائی ۱۴۷
مسألة ریاضیة ۱۴۸
سبب فرو نرفتن بعضی چیزها در آب ۱۴۸
المصادر الجعلیة ۱۴۹
بلاد الجبال ۱۴۹
ستّ آیات یحفظ قارئها من الشرور ۱۴۹
دخول ابن خالویه النحوی علی سیف الدولة ۱۵۰
البیض کلّها بالضاد الّا بیظ النمل ۱۵۰
الصوفی یکون ابن الوقت ۱۵۱
دفع النمل ۱۵۱
ما وجد فی صندوق ما شاء اللّه المصری ۱۵۱
إذا مسح المقناطیس بالثوم ۱۵۲
اگر شخصی شش عدد را سه حصّه کند ۱۵۲
العلم بأنَّ الحمل ذکرأو أنثی ۱۵۳
الأیام النحسات ۱۵۴
هر که عطارد را بیند و این اشعار را بخواند ۱۵۴
عجائب الشجرة النخلة ۱۵۵
لکلّ حیوان مرارة سوی الإبل ۱۵۶
یک دینار شش دانگ است و ۱۵۶
جمع الأرض علی الأراضی وهم ۱۵۶

معنی خاتم النبین ۱۵۷

معنی طلسم ۱۵۷

پاک شدن جامه ابریشم یا پشم هر گاه چرب شود ۱۵۸

الفرق بین السرف و التبذیر ۱۵۹

مسألهٔ امتحانیهٔ و جوابها ۱۵۹

خزائن، ص: ۸

عبارهٔ مشکلهٔ مرموزهٔ ۱۶۰

حروف بر سه قسم است ۱۶۰

حروف أبجد چهار قسم است ۱۶۰

هر یک از اقالیم سبعه به کوکبی منسوب است ۱۶۱

معرفهٔ ارتفاع الشمس من غیر آلهٔ ارتفاع: ۱۶۱

کل حیوان یتنفّس باستنشاق الهواء و أنفه ۱۶۳

الفرق بین الخوف و الحزن ۱۶۳

الامثال السائرهٔ ۱۶۴

الفرق بین الضرّ و الضُرّ ۱۶۴

فائدهٔ من الإحیاء ۱۶۴

جعفی و کراجکی و حمصی و ابن شهر آشوب ۱۶۴

اسم مادر موسی «ع» ۱۶۵

حادثهٔ فی سنهٔ ۲۸۵ ۱۶۶

محمّد بن جریر طبری دو نفرند ۱۶۷

استخراجی از محی الدین ۱۶۷

أقل مدت حمل ۱۶۸

مقدار زراعتهای مختلف ۱۶۸

مجربات أبوعلی سینا ۱۶۹

هزار پا ۴۴ پا دارد ۱۷۴

معالجه کسی که سگ او را بگزد ۱۷۴

ینبغی أن یکون الخوف من النساء اکثر من الشیطان ۱۷۵

اذا قیل کم یحصل من حروف المعجم ۱۷۵

بیمار دانا و طبیب ترسا ۱۷۶

محاسن النساء ۱۷۷

تنازع الشیعی مع السنّی ۱۷۷

محاضرهٔ البهائی و العالم الشامی ۱۷۷

میرفندرسکی در هندوستان ۱۷۸

سائل یمشی مع ولده الصغیر ۱۷۹

حکایت ملاقطب ۱۸۰

مراتب النساء و خواصهّن ۱۸۱

مناظره فضل بن حسن با ابوحنیفه ۱۸۱

وفود حاجب بن زرارهٔ علی انوشیروان ۱۸۳

دعوهٔ رجل صدیقه إلی بیته ۱۸۳

الجفر ثمانیهٔو عشرون جزاً ۱۸۳

خطبهٔ لامیرالمؤمنین «ع» ۱۸۴

مقالهٔ یحیی بن معاذ ۱۸۵

وقوف الاعرابیهٔ علی قبر ابیها ۱۸۶

من لا یقبل قوله فلا یصدّق یمینه ۱۸۶

العاقل یوافق العاقل ۱۸۷

إذا دخلتم علی الکرام ۱۸۷

ما هو أشدّ من الجهل ۱۸۷

إذا رأیت قسوهٔ فی قلبک ۱۸۸

کلمات حکمّیهٔ ۱۸۸

زبر و بنیات حروف ۱۸۹

حکایت عضدالدولهٔ و حاجب ۱۸۹

آقا جمال خوانساری و یکی از شاگردانش ۱۸۹

اسطرلاب نصفی و ثلثی ۱۹۰

کلام مجنس ۱۹۰

مگس خان افغان و قبر حافظ ۲۰۴

قبر شیخ سعدی و دروازه کازرون ۲۰۴

فائده مجرب ۲۰۵

یک اشکال ریاضی ۲۰۵

رقعه نویسی ۲۰۶

لدفع الفقر و الفاقهٔ ۲۰۷

خزائن، ص: ۹

معن بن زائدهٔ و الشاعر ۲۰۷

حدیث از عیون اخبار الرضا «ع» ۲۰۷

ادعیهٔ لوجع الضرس ۲۰۸

معنی «الحمدللّه الذی یفعل ما یشاء» ۲۰۹

فائدهٔ مرموزهٔ ۲۰۹

ذكر بعض المعمّرين ۲۰۹

ما الأصل فى الأشياء ۲۱۱

أسماء ساعات النهار عند العرب ۲۱۲

ملك الروم و شعر المتبنّى ۲۱۲

حكايةٔ الذّى وقف بعرفةٔ و يدعو ۲۱۳

الواو قد تزاد فى رسوم الخط على عمرو ۲۱۴

فى معنى وقع رمضان فى واوات ۲۱۵

وجه تسميةٔ المنصور بالدوانيقى ۲۱۵

بغداد فيه لغات ۲۱۵

حكايةٔ لطيفةٔ ۲۱۵

حكايةٔ لبعض النساء ۲۱۵

إذا أردت أن ترى قفاك ۲۱۶

السبب فى تأخير تحقق المنامات الجيّدةٔ ۲۱۷

الصبىّ يضحك بعد اربعين يوماً ۲۱۷

مدةٔ الحمل ۲۱۷

حكايةٔ ۲۱۷

فراسةٔ فى رؤيةٔ الهلال ۲۱۸

در تقسیم اعداد ۲۲۸

اعداد فرد را چون به نظم طبیعی جمع کنند ۲۲۸

کمال ظهوری عدد ۲۲۸

دعا به جهت بیماری فرزند ۲۲۹

دعای توسل به امام کاظم «ع» ۲۲۹

دعای قلنسوهٔ برای بیمار ۲۲۹

دعای تربت مقدسه ۲۳۰

اگر می‌خواهی که هرگز تب نکنی ۲۳۰

طریق آب نیسان گرفتن ۲۳۱

دعای تصدق دینار جهت بیمار ۲۳۱

دعای گندم جهت بیمار ۲۳۲

دعای گوسفند جهت بیمار ۲۳۲

حکایت مولانا خلیل قزوینی و آقا حسین خوانساری ۲۳۵

شبههٔ فى الميزان و جوابها ۲۳۵

اشكال و جوابها ۲۴۰

سبب زیاد نمودن (لا) در حروف تهّجی ۲۴۰

بعد چرخ نهم ۲۴۱

أشکال رمل ۲۴۱

مصدر ثانی ۲۴۲

دفع زنگ غلّه ۲۴۲

دفع شته باغ ۲۴۲

حروف بر دو قسم است ۲۴۳

أبجد بر دو قسم است ۲۴۴

تکسیر اسم یا کلام ۲۴۵

استنطاق در عرف اهل اعداد ۲۴۷

در تقسیم اسماء ۲۴۷

منازل قمر ۲۴۸

تقسیم حروف به منازل قمر ۲۴۸

طبایع حروف ۲۴۸

طریق شناختن طالع هر شخص ۲۵۰

طریق شناختن طبیعت نام هر شخص ۲۵۱

دستور عزائم ۲۵۱

حرکت ثوابت ۲۵۳

در طبیعت ستارگان ۲۵۴

در سعد و نحس منازل قمر ۲۵۵

خزائن، ص: ۱۰

در معرفت بست تقاویم ۲۵۵

در تقسیم روزهای هفته بین کواکب ۲۵۶

انواع خطوط و الفاظ ۲۶۴

فائده آب پیاز ۲۶۶

جدول مراکز ثمانیه بحران ۲۶۶

غایات میل و عرض کواکب ۲۶۷

فرح و ترح کواکب ۲۶۹

احادیث مرویّة عن الکافی ۲۷۰

در اختیارات أیام ۲۷۱

نظرات کواکب هفتگانه ۲۷۲

طریق شناختن اتصال کواکب ۲۷۳

در سعد و نحس کواکب ۲۷۷

سهامی که اصحاب نجوم استخراج می‌نمایند ۲۷۸

صد پند از پندنامه قابوس و شمگیر ۲۸۰

نشان اسب خوب ۲۸۷

علوم خمسه و قلم داودی ۲۸۸

در معرفت اوج ستارگان ۲۸۹

در معرفت جوز هر ستارگان ۲۹۰

در معرفت اقبال کوکب ۲۹۱

در معرفت نقل نور کوکب ۲۹۱

اسامی کتبی که قدماء در علوم خمسه محتجبه نوشته‌اند ۲۹۳

شعرالکمیت وقول الامام‌الصادق «ع» وبیانه ۲۹۴

حدیث لاعدوی و ... ۲۹۵

حدیث ابی خدیجه ۲۹۵

فی یوم الثلثاء ساعهٔ ۲۹۶

اقرأ آیهٔ الکرسی و ... ۲۹۶

المعالجات المرویهٔ فی الاخبار ۲۹۶

لیس من دواء الا و هو یهیج داء ۲۹۸

إسکات الضفادع بوضع السراج ۲۹۹

دفع لسع العقرب و الحیهٔ ۲۹۹

من منابع الذباب ۲۹۹

وارث النبی «ص» ۳۰۰

من إفادات السیدالداماد فی بیان تسبیح‌الزهراء سلام‌اللّه علیها ۳۰۰

احتجب بغیر حجاب محجوب ۳۰۱

فائده منقولهٔ من الکشکول ۳۰۲

سورهٔ هل اتی ۳۰۲

لغز لوالد المولّف ۳۰۳

الاشیاء کلّها ثلاث طبقات ۳۰۷

قول ناصّبی لإمامی ۳۰۷

اسحاق بن فروهٔ و مزاحه ۳۰۷

سبب تقدیم «نعبد» علی «نستعین» ۳۰۹

إذ کان اربعهٔ أحجار ... ۳۱۰

إذا صادف المعاملهٔ إلی القلب ۳۱۰

بعضی از احکام نجوم ۳۱۱

بعضی از فوائد ادبی ۳۱۲

حدیث مشکل ۳۱۴

حدیث القباب ۳۱۴

کتبی که در علم عدد نوشته شده ۳۱۶

طریق استفاده از حروف و اسماء ۳۱۶

اقلام ارباب علوم غریبه ۳۱۸

چند فائده در علوم غریبه ۳۱۹

درِ عون حروف ۳۲۰

کیفیّت استخراج سهم الحوادث ۳۲۱

جمع اعدادی که تفاوت میان آنها بر یک و تیره است ۳۲۸

عدد عدل به عرف اهل اعداد ۳۲۸

خزائن، ص: ۱۱

وفق طبیعی و غیرطبیعی ۳۲۸

سهم کواکب ۳۲۹

قواعد لغت ترکی ۳۳۰

انواع و اقسام خطوط ۳۳۴

تحقیق در لفظ «ما» ۳۳۴

در حذف الف «ابن» ۳۳۵

در حذف الف در مواضع مخصوص ۳۳۵

أمثلة العرب ۳۳۶

دستور نامه نگاری ۳۳۸

عدد حروف و کلمات و آیات قرآن ۳۳۹

صحاح ستّة و مؤلفینش ۳۴۰

شروط و آداب سالک ۳۴۱

آداب محاوره ۳۴۲

اشعار نصیحتی در قناعت و کتم سرّ ... ۳۴۳

خساسة الانسان یظهر بشیء ۳۴۶

فی کتاب الجامعة لمهذب الدّین ۳۴۶

البطنة تذهب الفطنة ۳۴۹

فی علم الأکتاف ۳۴۹

تشریح الثدی ۳۵۰

قول البهائی فی حقیقة النفس ۳۵۰

شیخ محمد کلیددار روضه مقدسه کاظمین ۳۵۱

حکایت لطیف ۳۵۳

قصص مضحکات ۳۵۳

بعض القضاة ۳۵۴

حکایات مضحکه ۳۵۵

شخصی از ولایات عرب ۳۵۶

حمزة بن بیض ۳۵۷

إذا أردت أن یطول القثاء ۳۵۷

کان رجل و امرأته یبولان فی الفراش ۳۵۷

لابن مقلة ۳۵۸

رجل لأکاره ۳۵۸

الجحی و حکایاته ۳۵۸

مقائیس المن و الرطل ۳۵۹

معجزه‌ای از موسی بن جعفر و امام جواد «ع» ۳۵۹

قول بوانس ۳۶۱

تهّون المصائب أربعة ۳۶۱

حکایات الأکّالین ۳۶۲

الضیف علی أقسام ۳۶۳

صفة النبی «ص» ۳۶۴

أیمّا امراة علّقت زبل الأرنب ۳۶۸

أمثال عربیّة ۳۶۹

إذا خفت أمراً فاقرء مائة آیة ۳۷۰

حدیث فیه ابهام ۳۷۱

طریق استخراج ملائکه اسماء ۳۷۲

البسط له أقسام ۳۷۳

الحروف النورانیة ۳۷۴

التکسیر له مراتب ۳۷۴

معرفة استخراج روحانیة الأسماء ۳۷۶

استزاده البیان فی صنعة المکتوم ۳۷۶

حکایة الرومی و الخنزیر ۳۸۰

داود الطائی ۳۸۱

فائدة من بحر الجواهر ۳۸۱

دواء الغضب الصمت ۳۸۱

کیفیت نوشتن جفر جامع ۳۸۱

اقسام مداخل علم اعداد ۳۸۳

معنی حروف ابجد ۳۸۴

إنذار لعیسی ۷ ۳۸۵

سئوال من ابن حاجب ۳۸۵

خزائن، ص: ۱۲

سئوال ریاضی ۳۸۵

رکوب بعض الخلفاء مع ندیمه ۳۸۵

من کتب لفظهٔ بسم اللّه ۳۸۶

لرّد الضائع و الآبق ۳۸۷

اگر زنی دشوار زاید ۳۸۷

طریق بدست آوردن قامت شخصی بدون آفتاب و اسطرلاب ۳۸۸

استخراج عدد مضمر ۳۸۹

قاعده در پیدا کردن عدد مضمر ۳۸۹

أبوالعلاء معرّی ۳۹۰

انواع بسیار اعداد ابجدی ۳۹۱

عدد عکس ابجدی ۳۹۲

حکایات الکذابین ۳۹۲

الأمراض تتولّد من ستّه ۳۹۴

حکایات ۳۹۴

إذا سئلت عن الحامل هل فی بطنها ذکر أو انثی ۳۹۵

سید نعمهٔ اللّه الجزایری ۳۹۵

مردی زنی را متعه کرد ۳۹۵

مطایبات ۳۹۶

حکایات الظرفاء ۳۹۷

حجّاج بر سر منبر خود ۳۹۸

ادیبی در وقت احتضار ۴۰۲

طرق ذکر خفی ۴۰۵

مشایخ میرزا محمّد اردبیلی و کاشانی ۴۰۷

ذکر را هفت مرتبه است ۴۰۷

گفتار بهاء الدوله حسن بن قاسم ابن نور بخش ۴۰۹

شرائط ذکر و ذاکر ۴۰۹

اقسام استعاره و مجاز ۴۱۱

عبارهٔ فیه إبهام ۴۱۲

فی التوبهٔ من الشیخ البهائی ۴۱۳

ثواب الصدقهٔ و ثواب القرض ۴۱۴

الناصبی شرّ من الیهود ۴۱۵
بیان صبر الشاکرین ۴۱۵
إشکال علی صاحب المدارک ۴۱۶
إشکال علی المقدّس الأردبیلی ۴۱۶
حکایهٔ لطیفهٔ ۴۱۷
ما ینبغی للطبیب ۴۱۷
حکایهٔ السید نعمهٔ اللّه ۴۱۷
معمّی به اسم بدر اللّه ۴۱۸
طریق ختم یا من تحلّ ۴۱۹
دعا مجرّب لقضاء الدین ۴۱۹
احادیث ۴۲۰
من کان له حاجهٔ مهّمهٔ ۴۲۰
عبارهٔ فیه إبهام ۴۲۱
اعتراض بر صاحب کتاب امثله ۴۲۱
طلبه بی‌سواد ۴۲۱
طریق ختم «ویتّق اللّه» ۴۲۳
دعاء عظیم ۴۲۳
به جهت امساک نطفه ۴۲۴
لدفع الضالّهٔ ۴۲۵
لدفع الشعر الزائد فی العین ۴۲۵
من قرء سورهٔ الصافّات ۴۲۵
طریق ختم انعام صغیر ۴۲۶
طریق ختم سوره إقرأ ۴۲۷
آیه نور ۴۲۷
گرفتن عطر هر معطری ۴۲۷
تکسیرات در چند سطر زمام می‌دهند ۴۲۸
خواص منازل قمر ۴۲۸
خزائن، ص: ۱۳
دعاء قاموس القدرهٔ ۴۲۹
ذکر خلافت خلفاء بنی امیه ۴۳۰
فائدهٔ مجرّب ۴۴۶
به جهت دفع دشمن ۴۴۶
من العبارات المشکلهٔ ۴۴۶

فی تفسیر لیلة القدر خیر من الف شهر ۴۴۷
مسألة ریاضیّة ۴۴۷
لیس لمثبتی الجزء حجة أقوی ۴۴۷
الخنّس و الکنّس ۴۴۸
دعاء مجرّب ۴۴۹
فائدة فی الکشّاف ۴۵۵
البسملة تسعة عشر حرفاً ۴۵۶
کلیّات العوالم أربعة ۴۵۶
فوائد من قانون أبی علی و شرحه ۴۵۶
فوائد من القزوینی و الرازی ۴۵۷
للّه درک ۴۵۷
من شرح القانون ۴۵۸
معرفة أنّ القمر فی أیّ برج ۴۵۸
نقل کلام من کتاب الأوائل ۴۵۹
کلّ ما یعمل من اللّبن اسمه یونانی ۴۶۰
فرق بین انسان و حیوان ۴۶۰
مخارج الکسور التسعة ۴۶۱
النصاری و عقائدهم ۴۶۲
التوراة ۴۶۳
فی کتاب أدب الکاتب ۴۶۴
علی قبور الخلفاء من ... ۴۶۴
حکایت عجیب ۴۶۵
طریق استخراج عظیمة ۴۶۶
چند فائده در علم صنعت ۴۶۶
فائده جلیلة ۴۶۹
در ساختن عطر گل ۴۷۱
در تصفیه قلب از آقا محمد بیدآبادی ۴۷۱
برای حصول رویایی صادقانه ۴۷۲
اشعاری در توسل به امیر المؤمنین «ع» ۴۷۲
در علم صنعت ۴۷۳
ماء الراس صابونی ۴۷۳
تنکیس مینا ۴۷۳
سفید کردن یاقوت سرخ ۴۷۴

طریق گرفتن عطر گل ۴۷۴

قصّه عجیب ۴۷۴

حکایت غریب ۴۷۶

در علم صنعت ۴۷۹

طلب العلم فریضهٔ و مراد از علم ۴۷۹

نکته ۴۸۳

علامات الفقه ۴۸۳

علم بر دو قسم است ۴۸۴

نکته عرفانی ۴۸۵

در تعلّق روح به قالب ۴۸۸

معرفت بر سه قسم است ۴۸۹

نفس آدمی را دو صفت ذاتی است ۴۹۰

نکته‌ای از بعضی عرفا ۴۹۱

نکته‌ای از بعضی عرفا ۴۹۵

در بیان احتیاج سالک به شیخ و مرشد ۴۹۶

در مقامات شیخ و صفات او ۴۹۹

شرایط مرید ۵۰۱

در علم صنعت ۵۰۸

خواندن آیه مبارکه سوره نور در وقت خواب ۵۰۸

عاقبت ظلم و بی عدالتی ۵۱۴

مباشر ظالم و مرد سیّد ۵۱۵

خزائن، ص: ۱۴

اشتباه صاحب المدارک ۵۱۷

صورت مراسله قاضی احمد قمی ۵۱۸

للأسماء الحسنی خواص ۵۲۱ خزائن ۱۴ «فهرست»

یحت ۵۲۲

ابراهیم أدهم فی المطاف ۵۲۳

کلمات الحکماء و العلماء ۵۲۳

مسخره فرعون ۵۲۵

کلمات حکمیّهٔ ۵۲۵

وصیّهٔ الأعرابیّهٔ ۵۲۶

خصلت پسندیده اهل دل ۵۲۶

تمّثل ابلیس لیحیی «ع» ۵۲۷

خيرات الدنيا و الآخرة ۵۲۷

پادشاه عادل و وزير ۵۲۸

ثمرة التجريد ۵۲۸

أقوى أسباب الجالبة للرزق ۵۲۹

الفرق بين الرجا و الامنية ۵۳۰

الأب رب و الأخ فخ ۵۳۰

سئل بعض الوّعاظ ۵۳۰

علامت حسن خلق ۵۳۱

كلمات حكميّة ۵۳۱

كان رجل له عيال و خيمة و حمار ۵۳۲

وجه تسميه البرامكة ۵۳۲

ملوك مصر و فراعنه ۵۳۳

زرافة ۵۳۴

الزنجبيون ۵۳۴

معرفة بعض البلاد ۵۳۵

وصية الشهيد لبعض إخوانه ۵۳۸

كسائى در ايام تحصيل ۵۳۹

التخيير بين الواجب و الندب ۵۴۱

مسألة فقهّية ۵۴۲

در معرفت علم دم ۵۴۲

در علم أكتاف و شانه ۵۴۹

فى معرفة المسافة ۵۵۰

مكاتيب ملاقطب ۵۵۱

فرج بعد شدّة ۵۵۳

حكاية ادّبية ۵۵۳

المنصور الدوانيقى ۵۵۴

بدهى به خزانه شاه سليمان صفوى و توسل به پنج تن آل عبا «ع» ۵۵۵

اهل حمص ۵۵۶

ابن نحوى ۵۵۸

البهلول ۵۵۹

يعقوب «ع» و بشير ۵۶۰

نوادر المعلّمين ۵۶۰

أبو نواس ۵۶۱

بعضی از اهل عرفان ۵۶۳
کمال الدین بن عنان القمی ۵۶۵
هبیری و وزیر ۵۶۵
السیّد علی بن عبدالحمید النجفی ۵۶۸
الرباب بنت امرء القیس ۵۶۹
مؤلفّوا الصحاح الست ۵۷۰
عبارهٔ فیها خفاء ۵۷۲
اغلاط بعض المؤلفین ۵۷۳
دعاء جلیل القدر ۵۷۳

خزائن، ص: ۱۷

مقدمهٔ المصحح:

* بسم الله الرحمن الرحیم الحمدللّه رب العالمین

لما کان المصنف- رحمه اللّه- قد تعرض فی عدهٔ مواضع من‌الکتاب للقواعد الکثیرهٔ التی دونت فی‌الازیاج و کتب‌الهیئهٔ والهندسهٔ والحساب و أوجزنا بیانها حسب مقتضی الحال فی کل باب یعجبنی أن أورد طلیعهٔ و مقدمهٔ فی تمییز خطائها عن الصواب وما ذکره فی المقام اولوا الدرایهٔ والالباب.

فاعلم أن ما فی تلک الازیاج والکتب من العلوم المکنونهٔ والمطالب المخزونهٔ علی نوعین: النوع الاول مبتن علی الاصول الصحیحهٔ المتقنهٔ، والقواعد الریاضیهٔ المبرهنهٔ ممدوح عند العقل والشرع لایعتریه ریب ولا یشوبه عیب کتعیین جهۀ القبلهٔ فی‌البلاد، والکسوف والخسوف، والهلال، و تعیین مقدار الایام والشهور والاحوال، و نحوها من‌الامور المفیدهٔ للناس والمرضی عند العوام والخواص، و ندب و رغب الیهاالقرآن الکریم فی عدهٔ مواضع: «و هوالذی جعل لکم النجوم لتهتدوا بها فی‌ظلمات البر والبحر قد فصلنا الایات لقوم یعلمون» «۱» «هوالذی جعل الشمس ضیاء والقمر نوراً و قدره منازل لتعلموا عدد السنین والحساب

(۱) الانعام: ۹۷.

خزائن، ص: ۱۸

ما خلق اللّه ذلک الا بالحق یفصل الایات لقوم یعلمون» «۱» «یسئلونک عن الاهلهٔ قل هی مواقیت للناس والحج» «۲» و غیرها من الایات الکریمهٔ القرآنیهٔ. و فی فلک السعادهٔ لعلیقلی میرزا أنه قال: جاء فی‌الخبر «من لم یعرف علم الهیئهٔ والتشریح عنین فی معرفهٔ‌اللّه». «۳»

ثم اعلم أن المتفکرین فی خلق السماوات والارض قدیماً و حدیثاً أتعبوا أنفسهم و أسهروا أعینهم فی بناء الارصاد و تمهید الالات والنیل الی حرکات الثوابت والسیارات و تنظیم جداول الزیجات حتی استقام الامر علی هذا النهج القویم و لهم علی غیرهم حق عظیم.

ألم تر الی الازیاج کیف حاسبوا فدققوا بحیث لم یکن بین المتقدمین منهم والمتأخرین فی جل ما وجدوه بالرصد و غیره اختلاف مع بعدالعهد و طول الزمن و إن کان ففی الثوانی والثوالث لا فی الدرجات والدقائق غالباً مثلا مدهٔ السنهٔ الشمسیهٔ:

عند بطلیمس صاحب المجسطی ۳۶۵ یوماًو ۵ ساعات و ۵۵ دقیقهٔ و ۱۲ ثانیهٔ و عند البتانی ۳۶۵ یوماً و ۵ ساعات و ۴۶ دقیقهٔ و ۲۴ ثانیهٔ و عند الحکیم محیی الدین المغربی ۳۶۵ یوماً و ۵ ساعات و ۴۸ دقیقهٔ و عند المحقق الطوسی ۳۶۵ یوماً و ۵ ساعات و ۴۹ دقیقهٔ و عند

الراصدين فى سمرقند ۳۶۵ يوماً و ۵ ساعات و ۴۹ دقيقة و على الزيج الهندى ۳۶۵ يوماً و ۵ ساعات و ۴۷ دقيقة و على الزيج البهادرى و هو أدق الزيجات ۳۶۵ يوماً و ۵ ساعات و ۴۸ دقيقة و ۴۶ ثانية و ۶ ثوالث و ۱۰ روابع و على حساب منجمى الغرب وزيج لوريه الفرانسوى مثل البهادرى ايضاً الا «۱۰ روابع»

---

(۱) يونس: ۶.

(۲) البقرة: ۱۸۹.

(۳) پپ- به کلمه ۲۱۰ کتاب ما هزار و یک کلمه رجوع شود (طبع ۱- صفحه ۴۶۹).

خزائن، ص: ۱۹

و كذلك الحركة الوسطية للقمر على رصد سمرقند ۱۳ درجة و ۱۰ دقائق و ۳۵ ثانية و ثالثين.

و على الزيج البهادرى ۱۳ درجة و ۱۰ دقائق و ۳۵ ثانية و ثالثة و ۲۴ رابعة و ۳۶ خامسة و ۲۱ سادسة و الميل الكلى بين المعدل و منطقة الروج وجده ابرخس فى ۱۷۸ الاسكندانى بافق الرومية الكبرى ۲۳ درجة و ۵۳ دقيقة.

وبطليمس فى ۴۶۳ الاسكندرانى بافق الاسكندرية ۲۳ درجة و ۵۱ دقيقة و ۲۰ ثانية واصحاب زيج الغبيك فى ۱۷۴۴ الاسكندرانى بافق سمرقند ۲۳» ۳۰» ۱۷» و صاحب الزيج الهندى فى ۲۰۲۸» الاسكندرانى بافق شاه جهان‌آباد ۲۳ درجة و ۲۸ دقيقة و صاحب الزيج‌البهادرى فى ۲۱۴۸ بافق‌صاحب‌گنج ۲۳ درجة و ۲۷ دقيقة و من ذلك نبهت على أن خالق العالم جل جلاله خلق العالم على أحسن صورة و هيئة خلق السماوات والارض بالحق، و بالعدل قامت السماوات والارض، فتبارك اللّه أحسن الخالقين، و نظمه على أتم نظام و قوام تعالى اللّه رب العالمين كيف جعل الشمس و القمر والنجوم مسخرات بامره و لكل أجل مسمى والشمس تجرى لمستقر لها ذلك تقدير العزيز العليم والقمر قدرناه منازل حتى عاد كالعرجون القديم، لاالشمس ينبغى لها أن تدرك القمر والا الليل سابق النهار و كل فى فلك يسبحون.

فالحظ جناباً تبهرك عجائبه «الذى خلق سبع سموات طباقاً ما ترى فى خلق الرحمن من تفاوت فارجع البصر هل ترى من فطور ثم ارجع البصر كرتين ينقلب اليك البصر خاسئاً و هو حسير» «۱» و الاختلاف القليل فى المر صودات نشأ من اختلاف الالات الرصدية و نصبها من حيث الدقة و الاستواء كما أشار اليه الفاضل البير جندى فى شرحه

---

(۱) پپ- الملك: ۵.

خزائن، ص: ۲۰

على‌الباب الرابع من المقالة الثانية من زيج الغ بيك و إن ذهب اليه قوم كما فى التذكرة للمحقق الطوسى (قدّس سرّه) و العجب هو من رأى أهل عصرنا من منجمى الافرنج أيضاً، الى أن للمعدل و منطقة البروج اقبالا وادباراً و تقارناً و تباعداً و على كل حال فلا تجد لسنة اللّه تبديلا ولا تحويلا و لا يخفى عليك أن هؤلاء القوم عزموا عزمة دونها العيوق منزلة و كدوا أنفسهم ليس لغيرهم طاقة و نعم ما قاله القوشجى فى شرحه على التجريد للعلامة الطوسى (قدّس سرّه) فى الفصل الثانى من المقصد الثانى: «كفى بهم فضلا أنهم تخيلوا من الوجوه الممكنة ما ينضبط به أحوال تلك الكواكب مع كثرة اختلافاتها على وجه تيسر لهم أن يعينوا مواضع تلك الكواكب و اتصالات بعضها مع بعض فى كل وقت أرادوا بحيث يطابق الحس والعيان مطابقة يتحير فيها العقول والاذهان و من تأمل فى أحوال الاظلال على سطوح الرخامات شهد بأن هذا لشىء عجاب وأثنى عليهم بثناء مستطاب».

و فى تلك العلوم دونت كتب قيمة كاصول اقليدس و اكر ثاوذوسيوس و مانالاووس والمجسطى لبطليمس و غيرها من الاسفار المدونة من علمائنا الاعلام أيضاً حرر اكثرها و هذبها أحسن تحرير و تهذيب فخر علماء المسلمين نصير الملة والدين المحقق

الطوسی.

خواجه پاک نفس پاک نفس‌روح اللّه روحه الاقدس و کثیر منها کان من سالف الایام الی قرب عصرنا یتعلم فی المدارس و رغب عنها اکثر أهل زماننا و اتخذوها سخریا بخیالات واهیهٔ و تسویلات شیطانیهٔ، قرعت سمعهم و أشربت فی قلوبهم.

فیا اخواننا المشتغلین بتعلّم علوم الدین أن هذه العلوم بدکم اللازم ولات حین مناص لان کتابنا القرآن المبین واصولنا الاربعهٔ التی علیها المدار فی جمیع الاعصار للمشایخ الثلاثهٔ- شکراللّه مساعیهم الجمیلهٔ- و غیرها من الاخبار الواردهٔ من أولیائنا فی فنون علم الدین صلوات اللّه علیهم أجمعین أحسن الحدیث و حاو من کل شیء ما تحیر فیه العقول ولا یخفی علی الخبیر أن الاخبار لاشتمال اکثرها علی

خزائن، ص: ۲۱

اسرار لا تحتملها افهام الجمهور کافیهٔ وحدها فی معجزهٔ دیننا و صدقه، و فهمها یحتاج الی علوم کثیرهٔ عقلیهٔ و نقلیهٔ بجمیع شعبها کما عدّ عدّهٔ منها الشهید الثانی فی قضاء اللمعهٔ، و متی راجعنا کتب التفسیر و الفقه و شرح الاخبار و غیرها نری تبحر علمائنا الاقدمین فی فنون علوم الدین و هل یمکن لاحد من غیر أن یتعلم الفقه أن یعلم آیات الاحکام و أخبارها؟ و من غیر أن تدرب فی الحکمهٔ والکلام أن یفهم خطب نهج‌البلاغهٔ والکافی لا سیما کتاب العقل والجهل منه فضلا عن الایات اللطیفهٔ القرآنیهٔ فی التوحید والصفات الإلهیهٔ؟ و أرایت هل یتیسر لمن أعرض عن الفنون الریاضیهٔ من‌الحساب والهندسهٔ والهیئهٔ أن یدرک الکتب الفقیهٔ المذکور فیها بحث الوقت والقبلهٔ والهلال والارث والوصیهٔ و غیرها و آیاتها و أخبارها و هکذا فی سائر العلوم المحتاج الیها فی فهم ماجاء به الشرع مع أن العلوم الریاضیهٔ لا سیما الهندسهٔ مما تقوی الفکر و تعینه فی کل علم و ما أحسن ما قاله ابن خلدون فی مقدمهٔ تاریخه «۱» «و اعلم أن الهندسهٔ تفید صاحبها اضاءهٔ فی عقله و استقامهٔ فی فکره لان براهینها کلها بینهٔ الانتظام، جلیهٔ الترتیب لایکاد الغلط یدخل أقیستها لترتیبها و انتظامها فیبعد الفکر بمما رستها عن الخطأ و ینشأ لصاحبها عقل علی ذلک المهیع و قد زعموا أنه کان مکتوباً علی باب أفلاطون من لم یکن مهندساً فلا یدخلن منزلنا. و کان شیوخنا (رحمهم اللَّه) یقولون: ممارسهٔ علم الهندسهٔ للفکر بمثابهٔ الصابون للثوب الذی یغسل منه الاقذار و ینقیه من الاوضار و الادران و انما ذلک لما أشرنا الیه من ترتیبه و انتظامه» انتهی، فانتبهوا یا اولی الالباب.

و أما النوع الثانی فهی أحکام نجومیهٔ کوقوع زلزلهٔ و نزول غیث و حدوث خصب و رخاء و قحط و غلاء و نحوها المستفادهٔ من أوضاع الکواکب علی ما بین فی کتب الاحکام من المائهٔ کلمهٔ لبطلیمس و کتاب الاثمار والاشجار و کفایهٔ التعلیم و روضهٔ المنجمین و تنبیهات المنجمین و لوائح القمر والرسالهٔ العلائیهٔ و برهان الکفایهٔ و اصول کوشیار و تصانیف أبی معشر البلخی و أبی ریحان البیرونی فی

---

(۱) پپ- ص ۴۸۶ طبع مصر.

خزائن، ص: ۲۲

ذلک و غیرها و خلاصهٔ کلام القائلین بالاحکام هی ما أتی به ابن خلدون فی المقدمهٔ «۱» حیث قال: «هذه الصناعهٔ یزعم أصحابها أنهم یعرفون بها الکائنات فی علم العناصر قبل حدوثها من قبل معرفهٔ قوی الکواکب و تأثیرها فی المولدات العنصریهٔ مفردهٔ و مجتمعهٔ فتکون لذلک أوضاع الافلاک و الکواکب دالهٔ علی ما سیحدث من نوع من الانواع الکائنات الکلیهٔ والشخصیهٔ- الی أن قال- و أما بطلیمس و من تبعه من المتأخرین فیرون أن دلالهٔ الکواکب علی ذلک دلالهٔ طبیعیهٔ من قبل مزاج یحصل للکواکب فی الکائنات العنصریهٔ قال: لان فعل النیرین و أثرهما فی العنصریات ظاهر لا یسع أحداً جحده مثل فعل الشمس فی تبدیل الفصول و امزجتها و نضج الثمار والزرع و غیر ذلک و فعل القمر فی الرطوبات و الماء و انضاج المواد المتعفنهٔ و فواکه القناء و سائر أفعاله، ثم قال: و لنا

فيما بعدها من الكواكب طريقتان الاولى التقليد لمن نقل ذلك عنه من أئمة الصناعة الا أنه غير مقنع للنفس، الثانية الحدس والتجربة بقياس كل واحد منها الى‌النير الاعظم الذى عرفنا طبيعته و أثره معرفة ظاهرة فننظر هل يزيد ذلك الكواكب عند القران فى قوته و مزاجه فتعرف موافقته له فى الطبيعة أوينقص عنها فتعرف مضادته ثم اذا عرفنا قواها مفردة عرفناها مركبة و ذلك عند تناظرها باشكال التثليث والتربيع و غيرهما و معرفة ذلك من قبل طبائع البروج بالقياس أيضاً الى النير الاعظم، و اذا عرفنا قوى الكواكب كلها فهى مؤثرة فى الهواء و ذلك ظاهر والمزاج الذى يحصل منها للهواء يحصل لما تحته من المولدات و تتخلق به النطف والبزر فتصير حالا للبدن المتكون عنها و للنفس المتعلقة به الفائضة عليه المكتسبة لمالها منه و لما يتبع النفس والبدن من الاحوال لان كيفيات البزرة والنطفة كيفيات لما يتولد عنهما وينشأ منهما. قال: و هو مع ذلك ظنى و ليس هو أيضاً من القضاء الالهى يعنى القدر انما هو من جملة الاسباب الطبيعية للكائن والقضاء الالهى سابق على كل شىء، هذا محصل كلام بطليمس و أصحابه و هومنصوص فى كتابه الاربع و غيره» انتهى.

---

(۱) پپ- ص ۵۱۹ طبع مصر.

خزائن، ص: ۲۳

أقول: و أن كان نبذة من كلمات بطليمس و أصحابه صحيحة من حيث إن اللّه تعالى ماخلق شيئاً باطلًا الا أن الكلام فيما استفادوها من تلك الاوضاع من التسديس والتربيع والاستقبال والاجتماع و غيرها و أنى حصل لهم العلم بذلك و أنى للانسان أن يبلغ كنه ما خلقت الكواكب لاجله «وما اوتيتم من العلم الاقليلًا» و قال الغزالى فى الاحياء: «هذا العلم يعنى به الاحكام كان معجزة لبعض الانبياء ثم اندرس فلم يبق الا ما هو مختلط لم يتميز فيه الصواب عن الخطاء الخ» و فى فرج المهموم أن ذلك النبى هو ادريس (عليه السّلام).
و قال ابن خلدون: و ربما ذهب ضعفاء منهم الى أن معرفة قوى الكواكب و تأثيراتها كانت بالوحى و هو رأى فائل وقد كفونا مؤونة ابطاله. و قال أيضاً: و المتقدمون منهم يرون أن معرفة قوى الكواكب و تأثيراتها بالتجربة و هو أمر تقصر الاعمار كلها لو اجتمعت عن تحصيله اذ التجربة انما تحصل فى المرات المتعددة بالتكرار ليحصل عنها العلم أو الظن و أدوار الكواكب منها ما هو طويل الزمن فيحتاج تكرره الى آماد وأحقاب متطاولة يتقاصر عنها ما هو طويل من أعمار العالم الخ».
و قال المعلم الثانى أبونصرالفارابى: «من أعجب العجائب أن تمرالقمر فيما بين البصر من الناس بأعيانهم فى موضع من المواضع و يستر بجرمه عنهم ضوء الشمس و هو الذى يسمى الكسوف فيموت لذلك ملك من ملوك الارض ولوصح هذا الحكم واطرد لوجب أن كل انسان اذا استتر بسحاب اواى جسم كان عن ضوء الشمس فانه يموت لذلك ملك من الملوك أو يحدث فى الارض حادث عظيم و ذلك ما يتنفر عنه طباع المجانين فكيف العقلاء».
و جملة الكلام أن هؤلاء العظام حتى شر ذمة من القائلين بالاحكام كما بجلوا النوع الاول و عظموها طعنوا فى الاحكام و لم يقبلوها و ما ورد من الاخبار فى ذم التنجيم انما هو فى الاحكام كما صرح به بعضهم و لما لم يفرق الناس بينهما اشتبه عليهم الامر و قاسوا الثانى بالاول و متى رأوا أن مستخرجاً أخبر فى التقويم أن

خزائن، ص: ۲۴

الشمس تنكسف مثلا فى يوم كذا فى ساعة كذا و مدة كذا فانكسفت الشمس كما أخبر أيقنوا بأن كل ما أخبر فيه من الاحكام و غيرها حق صادق مطابق للواقع مع أن بينهما بوناً بعيداً كما دريت، و ما أجاد كلام المعلم الثانى أبى نصرالفارابى فى رسالة فى فضيلة العلوم والصناعات «۱» «الاسماء المشتركة قد تصير سبباً للاغلاط العظيمة فيحكم على أشياء بما لايوجد فيها لاجل اشتراكها فى الاسم مع ما يصدق عليه ذلك الحكم كالاحكام النجومية فأن قولنا الاحكام النجومية مشتركة لما هى ضرورية كالحسابيات و المقاديرات منها، و لما هى ممكنة على الاكثر كالتأثيرات الداخلة فى الكيف و لما هى منسوبة اليها بالظن والوضع و بطريق الاستحسان و الحسبان

و هـذه فى ذواتها مختلفهٔ الطبائع و انما اشتراكها فى الاسم فقط فان من عرف بعض أجرام الكواكب و ابعادها و نطق بذلك فقد يقال: انه حكم بحكم نجومى فذلك داخل فى جملهٔ الضروريات اذ وجوده أبداً كذلك و من عرف أن كوكباً من الكواكب كالشمس مثلا اذ حاذت مكاناً من الامكنـهٔ فانه يسـخن ذلك المكان أن لم يكن هناك مانع من جهـهٔ قابل السـخونهٔ و نطق بذلك فقد حكم أيضـاً بحكم نجومى و هو داخـل فى جملـهٔ الممكنـات على الاـكثر و من ظن أن الكوكب الفلاـنى متى قـارن أو اتصـل بـالكوكب الفلاـنى اسـتغنى بعض الناس أو حدث به حادث و نطق بذلك فقد حكم أيضاً بحكم نجومى و هو داخل فى جملهٔ الامور الظنيهٔ والاستحسانيهٔ والحسبانيهٔ، و طبيعهٔ كل حكم من هذه الاحكام مخالفهٔ للطبيعهٔ الباقيهٔ فاشتراكها انما هو فى الاسم فقط» انتهى.

الحمـد اللّه الـذى هـدانا لهـذا و ما كنا لنهتـدى لو لا أن هدانا اللّه فمن لم يجعل اللّه له نوراً فما له من نور اللهم الهمنا معارف كتابك المبين و حقائق ما أتى به رسولك الامين صـلواتك عليه و على آله الطاهرين و نور قلوبنا بأنوارك يا نور السـماوات و الارضين آمين ربالعالمين. حسن- حسن زاده آملى ۱۳۸۰ ه. ق

---

(۱) پپ- ص ۷، طبع حيدرآباد دكن.

خزائن، ص: ۲۵

مقدمهٔ المؤلف

* بسم الله الرحمن الرحيم

يا مالك الملك و الملكوت، و صاحب العظمـهٔ والجبروت، و ياربّ اللّوح والقلم و مولج الظلم فى الأنوار والأنوار فى الظلم، والمتفرّد بالالوهيّـهٔ والديموميّهٔ، والقدم و خالق الانسان و معلّمه مالم يعلم، فلا درايهٔ إلّا ما علّم، ولا هدايهٔ إلّا ما ألهم، حارت لطائف الألْباب فى ساحهٔ قدس جبروتك، و تاهت دقائق الأفهام فى عرصهٔ عزّ ملكوتك، يئست عن إحصاء صـفاتك أنا مل الوصف، و حسـر عن حصـر كمالاتـك لسـان الوصف فـأولى الامور الإـقرار بـالعجز والقصور عن إدراك عظمتك، و أحرى الأشـياء الاعتراف بالتقصـير فى أداء خدمتك و طلب الحاجات و قرع باب رحمتك.

اللّهمّ نورّ بصائرنا بأنوار الحقيقهٔ، و طهّر سـرائرنا عن كدورات عالم الطبيعهٔ، و وفّقنا لتلاوهٔ آياتك، و متّعنا بلذيذ منا جاتك، و خلّصـنا عن زخـارف دارالغرور، و طيّرنـا إلى ذُرى عوالم النور، و صـلّ على عبـدك و رسولـك محمّـد (صـلّى اللّه عليه و آله و سـلّم) صـلاهٔ تضمحلّ عندها صلاهٔ المصلّين و تدفع عنّا أهوال يوم الدّين.

و بعد- يقول المحتاج إلى عفو ربّه الباقى أحمدبن محمّد مهدى النراقىّ- بصّـره اللّه بعيوب نفسه و جعل اليوم خيراً من أمسه-: إنّه لمّا كانت طباع المشتغلين بعد الانزجار عن الغوص فى المسائل مائلهً إلى مرتع فيه يلعبون و يرتعون، و قلوب الطّالبين بعد صرف أفكارهم فى اسـتخراج المطالب بأنواع الوسائل راغبـهٔ إلى حديقـهٔ بها يهتزُّون و يفرحون، و أبهى روضهٔ ترتع فيها طبائع المشـتغلين و أحسن حديقهٔ تهتزُّ بها خواطر المتعلّمين هو مجموعهٔ كانت مشتملهٔ على متفرّقات

خزائن، ص: ۲۶

الفوائـد و محتويـهٔ على مختلفات القواعـد، و كان كتاب مشـكلات العلوم من تئاليف الوالـد الماجـد العلّامـهٔ شـكراللّه مساعيه الجميلهٔ محتوياً على عقائد مسائل لم يسـمح بمثلها الأفكار و مشـتملًا على حلّ مشكلات لم يصل إليها أيدى الأفكار من أخبار و آيات و ألغاز و معمّيات و أمثال و أبيات و عبارات و مغالطات و أسؤلـهٔ حسابيّـهٔ و مسائل عقليّهٔ و نقليّهٔ و فوائد عجيبهٔ و دقائق غريبهٔ، لكنّه طاب ثراه اقتصـر فيه على حـلّ المشـكلات و اختصـر الكلام بشـرح المعضـلات، و كان خالياً عمّا يميل إليه كثير من الطّباع المنزجرهٔ عن التـدبر لكثرهٔ الاشتغال، عارياً عمّا ترغب اليه القرائح العاجزهٔ عن التدبر فى المعضلات لما حدث لها بالتفكّر من الكلال، من حكايات شائقهٔ و

أبيات رائقة [و مطايبات رائقة] و لطائف و مكالمات و طرائف و قواعد كلّية و فوائد جزئيّة و آثار الباحثين و أخبار الغابرين، فخطر ببالى أن أجمع كتاباً يحتوى على كثير ممّاذ كرو يشتمل على جمّ غفير ممّا سطر، و أجعله كالتابع لهذا الكتاب فشرعت فى تلفيق هذه المجموعة متوكّلاـ على اللّه الوهّاب. و لم أذكر فيه شيئاً ممّا كان فى الكتاب المذكور مذكوراً بل اقتصرت فيه على مالم يكن فيه مسطوراً فارتع يا أخى فى حدائقها و اقتبس أنوار الحكم من مشارقها حتّى تعثر على سوانح بديعة لم يسمح بمثلها الأفكار، و كلمات عجيبة تشوّق النفس إلى عوالم الأنوار، و أبيات شائقة أعذب من الماء الزلال، و أشعار رائقة تحكى أيّام الوصال و قصص تنفث غبار الملال عن صفحات الخواطر، و حكايات تقرّبها أعين النواظر، و لطائف تسرّ الخاطر الحزين أو مطايبات أصفى من الماء المعين و نوادر أفكار يتحرّك لها الطبائع، و فوائد أبكار تهشّ بها الأسماع و معضلات لم يكشف عن وجهها النقاب و خفايا مباحث بقيت إلى الآن فى الحجاب و آثار عظماء السلف و أخبار ملوك الخلف و سمّيتها بالخزائن.

و لمّا كان بعض ما يذكر فيه من‌الامور المخزونة والمطالب الّتى كنت عليها مضنونة «۱» فرّقت المطالب فى مطاوى الكتاب و لم أجمع ما يتعلّق بمقصد واحد فى

---

(۱) پپ- «كنت عليها» أى متكفلاـ به، يقال: كان فلان كوناً و كياناً على فلان من باب نصر بمعنى أنه تكفل به. و قوله: «مضنونة» مسند الى البعض باعتبار الامور و المطالب.

خزائن، ص: ۲۷

مقام واحد حتّى لايحصل تمام المطلوب إلّا بعد الإتعاب: فاتّخذها يا حبيبى و متبوعها «۱» رفيقين لسفرك، و جليسين لحضرك، صاحبين لخلوتك، أنيسين لوحشتك ولا تنسنى من الدّعاء و هو سامع الدّعوات و موضع الرجاء.

طوبى لمن انفق ما اكتسبه

* حديث:

قال سيّد البشر والشفيع يوم‌المحشر عليه صلوات اللّه الملك الأكبر: طوبى لمن أنفق ما اكتسبه فى غير معصية، و جالس أهل الفقه و الحكمة، و خالف أهل الذّلة والمسكنة؛ طوبى لمن ذلّت نفسه، و حسنت خليقته، و صلحت سريرته، و عزل عن النفس شرّه؛ و طوبى لمن أنف الفضل من ماله و أمسك الفضل من قوله.

إذا أردت مضروب عدد فى نفسه

قاعدة: قال الشيخ‌البهائى فى خلاصة الحساب:

إذا أردت مضروب عدد فى نفسه و فى جميع ماتحته من الأعداد فزد عليه واحداً واضرب المجموع فى مربّع العدد فنصف الحاصل هوالمطلوب.

ولا يخفى أن هذه القاعدة مختصّة بما إذا أردت مضروب العدد فى نفسه و فى جميع ماتحته حتّى ينتهى إلى الواحد ولا يجرى فيما لم يكن منتهياً إلى الواحد كما إذا أردت مضروب العشرة فى نفسه و فى جميع ماتحته إلى الخمسة، و قد خطر ببالى البالى فى ليلة الاثنين و عشرين من شهر صفر المظفر سنة ألف و مائتين و اثنى عشر قاعدة أسهل ممّا ذكره الشيخ (رحمهم اللّه) جارية فى مضروب العدد فى نفسه و فى كلّ ماتريد من الأعداد الّتى تحته سواء كانت منتهية إلى الواحد أولا و هى أنّه تجمع عن العدد المنتهى إليه سواء كان واحداً أو غيره إلى هذا العدد و تضرب

(۱) پپ- یعنی به کتاب مشکلات العلوم لوالده (قدّس سرّه).

خزائن، ص: ۲۸

المجموع فی هذا العدد فالحاصل هوالمطلوب ففی المثال المذکور و هوالتسعهٔ فی مفروض الشیخ ضربنا الخمسهٔ والأربعین فی العشرهٔ حصل ۴۵۰ و هوالمطلوب «۱».

معمّی باسم علیّ

چه نام او گـذرد بر صوامع ملکوت‌بقـدر مرتبه هر یک ز جا بلنـد شونـد یعنی هر یک از حروف «ز جا» که زای و جیم و الف است بقـدر مرتبه خود ترقّی کنند، یعنی از آحاد بعشـرات روند پس «زای» عین می‌شود، و جیم لام، و الف یاء و از جمع مجموع اسم علیّ حاصل می‌شود.

حکایهٔ: قال الأصمعیُ:

دخلت البادیهٔ و معی کیس فیها دنانیر فأودعته امرأهٔ من الأعرابیّهٔ فلمّا طلبته أنکرته فقدمتها إلی شیخ منهم فأقامت علی إنکارها،

(۱) پپ- مـا قـاله الشـیخ (ره) هی القاعـدهٔ الاولی من البـاب التـاسع من الخلاصـهٔ، و اتی له بمثـال فقال مثالها اردنا مضـروب التسـعهٔ کذلک (ای فی نفسها و فی جمیع ما تحتها من الاعداد) ضربنا العشرهٔ فی احد و ثمانین فالاربع مائهٔ و خمسهٔ هی المطلوب. فزدنا علی ۹ واحداً فصارت ۱۰ ثم ضربناها فی مربع ۹ اعنی ۸۱ فحصل ۸۱۰ و نصف ذلک الحاصل اعنی ۴۰۵ یساوی مجموع حاصل ضرب ۹ فی ۹ و فی ۸ و هکـذا الی الواحد ۴۰۵ [۹ ۱*، ۱۸ ۲*، ۲۷ ۳*، ۳۶ ۴*، ۴۵ ۵*، ۵۴ ۶*، ۶۳ ۷*، ۷۲ ۸*، ۸۱ ۹* ۹] و علی ما ذکره النراقی (قدّس سرّه) تجمع ۹ مع الاعداد التی تحتها الی الواحد فیصیر ۴۵ ثم تضرب ۴۵ فی نفس ذلک العدد اعنی ۹ فی هذا المثال من غیر ان تزید علیه واحداً ۴۰۵ ۹* ۴۵ و هوالمطلوب فعلم ان ما فی الکتاب من قوله ضربنا الخمسهٔ والاربعین فی العشرهٔ حصل ۴۵۰ تصـحیف والصواب ضـربنا الخمسـهٔ والاربعین فی التسـعهٔ حصل ۴۰۵ والـدلیل عی مـا ذکره النراقی واضـح لاـن الضــرب تکریر احد العددین بقدر الآحاد الاخر و ضرب ۹ فی ۴۵ مثلا عبارهٔ اخری عن ضربها فی ۸ و فی ۷ و هکذا الی الواحد ثم تجمع الحواصل فعلی هـذا لا فرق بین ان یکون المطلوب مضـروب عـدد فی نفسه و فی الاعـداد التی تحته و فیما فوقه مثلا نرید مضـروب ۹ فی نفسه و فی الاعداد التی فوقها الی ۱۲ فنقول: ۴۲ ۱۲+ ۱۱+ ۱۰+ ۹ و ۳۷۸ ۹* ۴۲ کما ان ۳۷۸ [۱۰۸ ۱۲*، ۹۹ ۱۱*، ۹۰ ۱۰*، ۸۱ ۹* ۹] و کذا لا فرق بین ان یکون الاعداد سواء کانت تحت عدد مفروض او فوقه متصـلهٔ بذلک المفروض کما مرأو منفصـلهٔ عنه مثلا: اردنا ضرب ۹ فی نفسه و فی ۷ فنقول:

۱۸۹ ۹* ۲۱ و، ۲۱ ۵+ ۷+ ۹ کما ان ۱۸۹ [۴۵ ۵*، ۶۳ ۷*، ۸۱ ۹* ۹] و اردنا ضرب ۹ فی نفسه و فی ۱۰ و ۱۲: ۲۷۹ ۹* ۳۱ و، ۳۱ ۹+ ۱۰+ ۱۲ کما ان ۲۷۹ [۱۰۸ ۱۲*، ۹۰ ۱۰*، ۸۱ ۹* ۹] و اقام الجواد فی شرحه علی الخلاصهٔ دلیلًا علی قول الشیخ فلیطلب.

خزائن، ص: ۲۹

فقـال شـیخ العرب: قـد علمت أنّه لیس علیها إلّا الیمین و إنّی کنت أعلم أنّها لا تنکل من الیمین، فقلت: أیّها الشـیخ کأنّک ما سـمعت قوله تعالی:

و لا تقبل لسارقهٔ یمیناًولو حلفت بربّ العالمینا فقال: صدقت أیّها الرّجل و هدَّدها فأقرَّت و ردَّت إلیَّ مالی، ثمَّ التفت الشـیخ إلیَّ فقال: فی أیّ سورهٔ تلک الآیهٔ؟ فقلت فی قوله تعالی:

ألا هبیّ بصبحک فاصبحیناولا تبقی خمور الاندرینا فقال الشیخ: سبحان اللّه لقد کنت أظنُّ أنّها فی إنّا فتحنا لک فتحاً مبیناً.

«حافظ»

شاه ترکان سخن مدّعیان می‌شنودشرمی از مظلمه خون سیاووشش باد می‌تواند شد که، مراد خواجه از شاه ترکان، قوّه عاقله ملکیّه باشد و از مدّعیان قوای بهیمیّه و سبعیّه و شیطانیّه یعنی شهویّه و غضبیّه و وهمیّه باشد که جنود شیطانند، و مراد از سیاوش نفس ناطقه قدسیّه باشد، که مانند سیاوش از وطن اصلیّه خود دور افتاده و از مصاحبت دوستان و هم جنسان خود که ارواح مجرّده و عقول مقدّسه هستند بازمانده و به غربت گرفتار شده و خلاصه معنی آنست که، عقل که پادشاه مملکت بدنست تدبیر خود را از دست داده و بفریب لصوص قوای بهیمیّه و سبعیّه و شیطانیّه که بمنزله مدعیانند مغرور شده و باعث هلاکت نفس قدسیّه گردیده، ربّنا نجّنا من ظلمات مضیق الطبیعة برحمتک و رأفتک.

مسألة امتحانية:

أیّ مربّعین یکون التفاضل بینهما زائداً علی مضروب مجموع جذریهما فی تفاضلهما بواحد؟ و هذا ممّا یمتحن المدّعون للتدرُّب فی علم الحساب فإنَّ الماهر فی الفنّ إذا نظر فی لوازم المسؤول عنه یعلم استحالته لوجوب مساوات التفاضل بین کلّ مربّعین لمضروب مجموع جذریهما فی تفاضلهما.

خزائن، ص: ۳۰

مطایبة نقلها الراغب

* مطایبة:

نقل الرّاغب فی المحاضرات قال: کان بعض امراء بغداد یقال له: کوتکین أصابه قولنج و أمره الطبیب بالحقنة، فقال: وما الحقنة فوصفها- إلی أن قال-: و توضع الأنبوبة، فی الاست. فانتفخت أوداج الأمیر و ظهرت آثار الغضب فی وجهه فقال: فی إست من؟ فخاف الطبیب و قال: فی إستی أیّها الأمیر.

لتخفیف المصائب

* فائدة عظیمة:

اعلم أنَّ لتخفیف المصائب و تسهیل الشدائد أسباباً إذا قارنت جزماً و صادفت عزماً هوّنت و قعها و قلّت تأثیرها، فمنها إشعار النفس ما تعلمه من حلول الفناء والمصیر إلی الانقضاء و لیس للدّنیا حال تدوم ولا للمخلوق بقاء معلوم.

و منها أن یستشعر أنَّ فی کلّ یوم یمرُّ منها شطر و یذهب منها جانب حتّی ینجلی و أنت عنها غافلٌ و نعم ما قال الشاعر:

تسَلَّ عن الغموم فلیس شیءیقیم فما همومک بالمقیمة

لعلَّ اللّه ینظر بعد هذاإلیک بنظرة منه رحیمة و منها أن یعلم أنَّ فیما وقی من الرزایا والبلایا ما هو أعظم من رزیّته و أشدّ من بلیّته.

و منها أن یعلم أنَّ طوارق الإنسان من دلائل فضله، و محنه من شدائد نبله.

و منها أن یستشعر بأنَّه یعتاض من الارتیاض بنوائب دهره والارتماض بمصائب عصره صلابة عود و استقامة عمود و تجارب لایضرُّ معهار خاء و ثباتاً لا یتزلزل بعده بکلّ شدَّة، و منها التأسّی بالأنبیاء والأولیاء و السلف الصالحین فإنّه لم یخل أحد منهم

خزائن، ص: ۳۱

مدّة عمره عن تواتر البلایا و تراکم الرزایا.

و منها أنَّ بإزاء کلّ مصیبة محوسیّئة أو رفع درجة أو غفران ذنب.

و منها أن يستشعر نفسه بأنّه قد علم بالتجربة و دلّت الأخبار و كلمات الأخيار على أنَّ بعد كلّ مصيبة فرحاً و سروراً و عقيب كلّ شدَّة بهجة و راحة كما قال الشاعر:

در ناامیدی بسی امید است‌پایان شب سیه سپید است و منها أن يستشعر بأنَّ هذه المصيبة نزلت به من خالقه و بارئه الّذى هو العدل الحكيم الرؤوف الرحيم و لا يصدر عنه بالنسبة إلى مخلوقه إلّا ما هو خيرٌ له، غاية الأمر أنَّ عقله عاجزٌ عن إدراك خيريّته.

و منها أن يعلم أنَّ الصبر و الرضا فى كلّ مصيبة يوجب أجراً جزيلًا و ثواباً كثيراً لا يكاد أن يصل إليه العقول و الأفهام.

و منها أن يستشعر بأنّه لولا صبره و رضاه فأىّ أمر يفعل.

مضروب العدد فى نفسه

* قاعدة:

سنحت بخاطرى الفاتر إذا أردت مضروب عدد فى نفسه و فى جميع ما فوقه إلى أىّ عدد تريد فاجمع هذا العدد إلى المنتهى و اضرب المجموع فى هذا العدد فالحاصل هو المطلوب، مثلًا إن أردنا أن نضرب الخمسة فى نفسه و فى جميع ما فوقه إلى العشرة فضربنا الخمسة و الأربعين فى الخمسة حصل ۲۲۵ و يجرى هذا فى ضرب كلّ عدد فى أعداده متعدَّدة متّصلة به أو منفصلة كما لا يخفى «۱».

فائدة:

یکی از شعراء در کتابی که در علم عروض تألیف نموده است گفته است که هر که به سرعت تمام چند دفعه پی در پی بگوید: خواجه تو چه تجارت کنی، آن شخص فصیحست.

---

(۱) پپ- ليست هذه القاعدة بقاعدة اخرى على ما ذكرها فى ص ۲۷ كما مرمنا القول فيها.

خزائن، ص: ۳۲

مطایبه‌ای از جامی

* مطايبة:

گویند جامی روزی که این شعر را گفت:

بسکه در جان فگار و چشم بیدارم توئی‌هر که پیدا می‌شود از دور پندارم توئی شخصی در آنجا حاضر بود گفت بلکه خری پیدا شود گفت باز پندارم توئی. «۱»

دستوری برای بهداشت

* فائدة:

سر بعد الطعام ولو خطوة، نم بعد الحمّام ولو لحظة، بل بعد الجماع ولو قطرة.

برای یافتن انگشتر که در کدام دست است؟

قاعدة: اگر کسی انگشتری

یا چیز دیگری در یک دست گیرد و خواهی بدانی که در کدام دست است، اورا امر کن، که از برای دستی که انگشتر دارد یک

عـدد زوجی بگیرد و از برای دست خالی یک عـدد فردی پس آنرا امر کن که ضـرب کنـد عـدد دست راست را در عـدد زوجی و حاصل را با عدد دست چپ جمع کند پس مجموع اگر فرد باشد انگشتر در دست راستست و اگر زوج باشد در دست چپ باشد.

مسألة امتحانیة:

أیُّ عدد إذا قسّم بقسمین یکون الفضل بینهما نصف الفضل بین نصفه و بین کلّ منهما و هذا ممّا یمتحن به المدَّعون للتدرُّب فی علم الحساب والماهر یعلم استحالته لوجوب کون الفضل بین قسمی کلّ عدد ضعف

---

(۱) پپ- اگر خر نبود چرا فرق بین که و چه را نگذاشت که، که در ذوی العقول است.

خزائن، ص: ۳۳

الفضل بین نصفه و بین کلّ من القسمین «۱».

فی ضرب التسعة فی عدد المرکب

* قاعدة:

قد سـنح لی فی ضرب التسعة فی العدد المرکّب قاعدة سهلة و هی أنَّه تضع صفراً فی یمین هذا العدد و تنقص هذا العدد من المرسوم فالحاصل هوالمطلوب مثلًا أردنا ضرب التسعة فی ۲۵ و ضعنا صفراً فی یمینه فصار ۲۵۰ نقصنا عنه ۲۵ فصار ۲۲۵ و هوالمطلوب «۲».

معمّی باسم مسعود.

دانها بهر نثار افشاند و دل بر سـر نهادشمع در بزم تو و دودش ز سر بگذشته بود مراد از دانها نقطه‌های شین شمع است، و مراد از دل میم شمع است، و مراد از سر دود دال اوّلست و بقیه واضح است.

طریق شناختن چوب آبنوس

* فائدة:

بـدانکه طریـق شـناختن چـوب آبنـوس آنست که چون در آب اندازنـد فرو رود، و اگر در آتش نهنـد بگـدازد، و بوی خوش دارد، درخت آنرا کسـی ندیـده و منابت آن پیـدا نیست، آب دریا آنرا می‌آورد و مردم آنرا می‌گیرند و آن بر دو نوعست سیاه و ملمّع، و ملمّع آن بر دو نوعست یکنوع ملمّعی آن برنگ سیاهیست زرد فام، و یک نوع آن برنگ سرخ لاکیست و سفید صندلی.

---

(۱) پپ- قوله: «لوجوب کون الفضـل» مثلاـ قسم ۱۶ علی قسمین ۱۰ و ۶ و الفضـل بینهما ۴ و نصف ۱۶ کان ۸ و الفضل بین ذلک النصف و کل من القسمین ۲ فالفضل بین قسمی کل عدد ضعف الفضل بین نصف ذلک العدد و بین کل من قسمیه.

(۲) پپ- قوله: «قاعـدة قدسـنح لی» هـذه القاعـدة توجـد فی کتب اخری و لیس منحصـرة فی ضـرب التسـعة فی العـدد المرکّب ففی کشف الحجاب فی علم الحساب لبطرس البستانی:

کل عدد یضرب فی ۹ فقدمه صفراً و اطرحه مما کان.

خزائن، ص: ۳۴

فی استخراج العدد المضمر

* قاعدة:

فی استخراج العدد المضمر: من أضمر عددین فمره أن یضرب أحدهما فی ضعف الآخر و أن یزید علی الحاصل مربّعی المضمرین و علی المجتمع أحد المضمرین، و سله عن المجتمع فما کان فاطلب أقرب مجذور إلیه من اسفل مازاد فهو احد المضمرین. فاطرحه من جذر ذلک المجذور فما یبقی هو الآخر و الأصل فی ذلک أنَّ اقلیدس قد برهن أنَّ کلّ عددین ضرب أحدهما فی مثل الآخر و جمع الحاصل إلی مربّعی العدد یکون الحاصل مجذوراً جذره مجموع العددین فتأمّل حتّی تعرف التقریب، مثاله أضمر ۲ و ۳ أمرناه بضرب ۲ فی ۶ فصار ۱۲ ثمّ بأن یزید علیه ۱۳ فصار ۲۵ والزائد علیه ۲ فهو أحد المضمرین طرحناه من ۵ بقی ۳ فهو المضمر الآخر:

«لا أدری»

آتش أفسرده‌ام از کاروان وامانده‌امهمرهان رفتند خاکستر نشینم کرده‌اند «شجاع»

شده این قدر گناهم که بمحشر از خجالت‌نتوانم ایستادن بصف گناه کاران اشعار نظامی در نظام عالم، مطلعش

خبر داری که سیّاحان افلاک‌چرا گردند گرد کعبه خاک

چه می‌خواهند زین محمل کشیدن‌چه می‌جویند زین منزل بریدن

درین محرابگه معبودشان کیست‌وزین آمد شدن مقصودشان چیست

چرا این ثابتست آن منقلب نام‌که گفت این را بجنب آن را بیارام

همه هستند سرگردان چو پرگارپدید آرنده خود را طلبکار

برای دفع سرعت انزال

* فائدة:

بدان از جمله چیزهائی که دفع سرعت إنزال می‌کند و از جمله

خزائن، ص: ۳۵

مجرباتست تخم انجره را کوبیده و با پیه بی‌نمک ممزوج کنند و چند دفعه بسر قضیب طلی کنند بغایت نافع است. «۱»

کلام لبعضهم فی التواضع

* کلام لبعضهم

و نعم ما قال: من أثبت لنفسه تواضعاً فهو المتکبّر حقّاً. و وجهه أنَّ التواضع لیس إلّا عن رفعة فمتی أثبتَّ لنفسک تواضعاً فقدأثبتَّ لها رفعة أنت تتواضع معها فأنت من المتکبّرین.

طریق یافتن قطر کره

* فائدة:

إذا أردت أن تعرف قطر کرة، مصمتة کانت أو مجوفّة فإن کان بحیث أمکن نقلها و تحریکها فارسم علی سطح مستوٍ خطّاً مستقیماً وضع علی ذلک الخطّ آلتین من المسمّاة بالکونیا بحیث تکونان عمودین علی السطح و أخرج الکرة من بینهما مماسّةً لهما فما وقع من الخطّ مثل قطر الکرة؛ و إن لم یمکن تحریکها فتنصب مسطرة موازیة للُافق و تعلّق منهما خیطین مستقلّتین بشاقولین بحیث یماسّان الکرة فیما بین الخطّین من المسطرة مثل قطرهما. و قد خطر ببالی البالی وجه آخر یجری فیما یمکن تحریکه و ما لا یمکن تحریکه و هو أن تطبق خیطاً علی عظیمة من عظامها فتقسمه إلی اثنین و عشرین قسماً فسبعة أقسام منها هی مثل قطر الکرة. [تصویر]

(۱) پپ- مجرّب است.

خزائن، ص: ۳۶

من مزخرفات مسیلمة الکذّاب:

«والزارعات زرعاً و الحاصدات حصداً والذاریات ذرواً، و الطاحنات طحناً، والعاجنات عجناً فالآکلات أکلًا» و أضاف إلیها بعض الظرفاء «و الخاریات خرئاً». و منها «الفیل ما الفیل و ما أدراک ما الفیل له ذنب و بیل و خرطوم طویل».

قاعدة هندسیة

* قاعدة:

کلّ مربع فهو یزید علی حاصل ضرب جذر کلّ من المربّعین اللّذین هما حاشیتاه فی جذر الآخر بواحد. مثلًا ۹ مربّع ۳ والمربّعان اللّذان فی حاشیته ۴ و ۶ و جذر الأوّل ۲ و جذر الثانی ۴ و حاصل ضرب إحداهما فی الآخر ۸ و ۹ یزید علیه بواحد.

من کلام امیرالمؤمنین (علیه السّلام):

استشر أعداءک تعرف من رأیهم مقدار عداوتهم و مواضع مقاصدهم.

فاد زهر حیوانی از چیست؟

* قاعدة:

بدانکه فادزهر «۱» حیوانی را از شکم بز کوهی گیرند و به غیر از شبانکاره «۲» به هیچ موضع دیگر حاصل نمی‌شود، و گویند غذای آن حیوان مار باشد، و فادزهر در شیردان آن گوسفند می‌باشد و در شام مانند آن می‌سازند که مشکل می‌توان فرق کرد. و امتحان آنکه آیا اصلی است یا مصنوعی آنست که سوزن را به آتش سرخ کنند و بر آن نهند اگر مصنوعیست چون سوزن در آن فرو رود دودی سیاه از آن برآید و اگر فادزهر است دود زرد که نوک سوزن را زرد کند برآید. و از خواص آن آنستکه چون بر گزندگی مار طلا کنند در حال درد ساکن

(۱) پپ- فادزهر معرب پادزهر است و آن را به عربی نیز حجر التیس گویند و تیس بز باشد، خواه کوهی و خواه اهلی.

(۲) پپ- شبانکاره یکی ازدهستانهای یازده‌گانه بخش برازجان شهرستان بوشهر (لغت‌نامه).

خزائن، ص: ۳۷

شود و از مردن ایمن شود و خواص دیگر بسیار دارد.

طریق شناختن مهره مار

* فائدة:

طریق شناختن مهره مار آنست که چون بر جامه صوف سیاه بمالند سفید شود. و چون به مبالغه بمالند آن سیاه شود و سفیدی بماند. و آن بر دو نوعست معدنی و حیوانی و حیوانی آن برنگ مار بود خاکستری و می‌شود که سیاه رنگ باشد و طریق شناختن آن همانست که مذکور شد و امّا معدنی آن زبرجدی و سیاه رنگ و خاکستری رنگ می‌شود بشکل نگینی بزرگ مربّع بود و امتحان آن آنست که چون در میان آب لیمو اندازند در صحن چینی و بعضی آب سرکه نیز گفته‌اند بحرکت آید و روان گردد و هر دو

نوع در خاصیت شریکند.

دستور طبی برای آبله طفل

* فائدهٔ:

بـدانکه در ابتـدای آنکه طفل آبله بیرون کنـد هرگاه حنّاء را به آب بسرشـند و بر پای وی نهنـد ایمن باشد از آنکه آبله در چشم او بیرون آید، مجرّبست.

لغز عربی من المؤلف

* لغز لمؤلّفه العاصی:

بسم اللّه الرحمن الرحیم بعد الحمدللّه الملک الأکبر والصـلاهٔ علی سیّد البشـر و آله شـفعاء یوم المحشر یقول الأذلّ الأحقر أحمد بن محمّـد مهـدی بن أبی ذرّ: إنَّ لی فی الخلوات رفیقاً خالیاً عن ریبـهٔ النفاق و فی المعضـلات شـفیقاً سالکاً مسالک الوفاق، أنیساً ینفث غبارالملال من الخاطر الحزین، و جلیساً یبیّن أحکام الشرع المبین، انسه مستصحبُ بمرور الدُّهور والأیّام، و ودّه لا یتغیّر بتوالی الشهور والأعوام، ذخیرهٔ نافعهٔ لیوم الخلوهٔ، و لمعهٔ مضیئهٔ یرتفع بها حجب الظلمهٔ، لا یضعف مدارکه و إن بلغ إلی أرذل العمر، اسمه

خزائن، ص: ۳۸

ثلاثیّ و إن کان خماسیّ الحروف و هـذا غریبُ، ولو نقص عنه حرف واحـد بقی حرفان و هـذا عجیبُ، ولو نقص ثالثه عن أوّله بقی آخره، ولو نقص رابعه عن آخره بقی أوّله، لو اسقط طرفاه بقی مـا یفرُّ عنه کـلُّ أحـد و مع ذلک قـد یطلب بسـعی أشـدّ، أولاه لثانیه کمـالٌ شـعوریٌ، و نصف آخریه لثلث أوّله کمالٌ ظهوریٌ لوتساوت مراتب حروفه بالتنزّل لحصل أوّل موضع یـدخل ثانیه فی الأعـداد بلا ارتیاب، ولو طرح ثالثه و تساوت المراتب بالترقّی لعلم عدد دراهم النصاب، ولو اسـقط أوّله لظهرت الحمرهٔ کثانیه، ولو نقص رابعه لکشف البیـاض کتـالیه، و من طرح وسـطه یحصـل للجماعـهٔ الاجتمـاع، و من تنصـیف حروفه یظهر الفرح بلا نزاع، أوَّله یساوی عـدد أقسام الثلاث المتصوّرهٔ، و ثانیاه یعادل أقسامه الموجودهٔ الممکنهٔ، ثانیه جزء لأوَّله و مع تالیه جزء لآخره لو طرح وسـطه لکانت البواقی مشترکهٔ ولو زید علی کلّ منها لکان الجمیع متبائنهٔ، نصف ثانیه أوّل عدد یقع فیه التناسب ولو زید علی زبره أصـغر شـطریه علی بیّناته جـذر أقرب المربّعات إلیه و یحصل عددان یکون بینهما التجانب، ثانیه عدد تامٌ فی الحساب و آخره أوّل عدد صـرَّح بکماله الکتاب، إذا نقصت من آخره ربع یتلوه صـار حرفـاً موصوفـاً بالکمـال مخصوصـاً من بین الحروف بمزیـد بالإجلال، لو نقص عن بیّناته ثلثا أوَّله یساوی عـدد عظام الإنسان ولو نقص عن زبره ثانیه إلّا ثالثه قـد حصل من تقسـیمه عـددان متعادلان، لو نقص ثالثه عن ثانیه بقی عـدد الهیلاجات، ولو زید علی ثالثه ربع رابعه علم السـنوات الکبیسات، و له لنفسه صغری العطایا، و نصف ثانیه مخرج لما یردُ إلیه کثیر من الوصایا، رابعه أوّل ییبس الأعضاء الیابسات و خامسه فی ذلک من المتوسّـطات، ثانیه یطابق الواجبات من الأغسال و سابقه یوافق شهور الحمل والفصال، إن أسـقطت ثالثه من الأسماء اللازمهٔ الرفع بقی عدد الجمل التی لها محلّ من الإعراب، و ان نقصته من عدد الاسماء اللازمهٔ النصب و من الباقی عدد المنبهات بقی عدد الجمل الّتی لها من إعراب المحلّ غایهٔ الاجتناب، و إن أضـفت إلیه عدد الأسـماء الّتی تنصب تارهٔ ولا تنصب اخری ساوی عدد ما هو عن المتبوعیّهٔ ممنوع و بالتابعیّهٔ اخری.

خزائن، ص: ۳۹

ثمَّ إنَّ هذا الاسم مع کونه خمسهٔ أحرف صار ظرفاً لعشـرین حرفاً منها ما هو یساوی نصف مجموع حاشیته بالوجهین هذا من الخواصّ و نصف نصفه عدد شرائط القصاص، أمداد النصاب من ضرب أوّله فی آخره معلومهٔ، و أرطاله من تضعیف زبره فی بیّناته و زیادهٔ ثلثه أخمـاس الاـسم مفهومـهٔ، شبیه القوس مع الوتر له دلیل، و طرح نفسه إلیه سبیل، نصـفه یعادل القضایا الموجّهات، ولو نقص عنه عـدد

لا-یتغیّر فی التربیعات و التکعیبات لساوی الموجودة من الکرات، و منها ما هو عار عن الزیادة و النقصان، معدودٌ من حروف الزوائد بثلاثة معان، لو نقص عنه ستّة بقی سبعة، ولو نقص عنه سبعة بقی ستّة و هو نصف مجموع حاشیته من الأعداد و مع ذلک یزید علیهما من وجهین: باقلّ الأفراد یعادل عدد أقسام النظم عند الشعراء و لوزید علیه ثلثاه لساوی العقول الطولیّة الّتی أثبتها الحکماء إن أخذت زبره فهو زوج الفرد بلا-ارتیاب و إن عددت بیّناته فهو الفرد الأوّل عند أهل الحساب، مراتب تضاعیف بیوت الشطرنج عن تضعیفه بعدد نصفه مع زیادة ثلاثة ظاهرة و أعداد الالوف المکرّرة فیها عن نفسه بیّنة باهرة، أرکان الخطائین «۱» من تضعیف نصفه معلومة، و المسائل الجبریّة من تنصیف ضعفه مفهمومة، نصفه یعادل المفردات و نصفه الاخری یساوی المقترنات، ضعفه لعدد بیوت رقعة النرد معادل و ثلثه لأنواع النقط قابل، نصفه عدد خلفاء الّذین صرّح بخلافتهم الکتاب، و مکعّب نصفه یزید علی أجزاء النبوّة بواحد بلا ارتیاب، ثلثاه یعادل الرئیسة من أعضاء الحیوانات، و لوزید علیه واحد ساوی ماللعین منها لطبقات.

و منها ما هو الأعداد بمعنیین ولو لم یکن لا نعدم جمیع الحروف من البین و هو قطب الحروف و أوّلها و مادّتها و هیولیها.

و منها مایکون صفحات الجفر عن نصف مربّعه و نقص خمسیه واضحة و بیوت الشطرنج عن زیادة ثلاثة أخماسه علیه لائحة، علامة ربعه یشبه و صفاً یستحبُّ به رمی الجمار و نصفه عدد إذا بلغ إلیه یجب الزّکاة فی الدینار، ولو نقص

---

(۱)- نکته ۴۲۶، هزار و یک نکته راقم در استخراج مجهولات به حساب خطائین است.

عنه عشره و زید نصف ثمنه علی الباقی یعلم سطح دائرة کان قطرها أوّل عدد لا کسر فیه لو نسب إلی محیط الدائرة، و لوزید علی عشره خمسة لصارت الأفعال الواجبة علی المتمتّع بیّنة ظاهرة، لو ضرب فی مقادیم الأسنان و نقص ضعفه عن الحاصل یساوی دیة مجموع المآخیر، ولو ضرب فی المآخیر و نقص عن الحاصل العادل دیة مجموع المقادیم بلانکیر، و منها ما یعادل ارتفاع القطب فی موضع یکون فیه الطلوع و الغروب بالعکس، و سبعه یساوی الحروف الّتی اتّصفت بالهمس، سبعه یعادل المنحوسة من المنازل، و نصف سبعه لعدد المفاصلات من الحروف معادل، ثلاثة منها مخبرة عن المصاحبة والاجتماع، و ثلاثة اخری عن التشریک والانعطاف ینفی بأربعة منها الامور والأحوال و بآخر یفرَّق بین الأسماء والأفعال والاشتراط عن واحد آخر مبیّن و آخر للإخراج موضوع معیّن، و لکلّ منها و من البواقی خواص و أحوال یوجب ذکرها الإطناب والملال و قدتمَّ فی سنة یعادل نصف مجموع زبره و بیّناته و مجذور نصف ثانیه والصلاة علی مؤسّس أساس الشرع و مسدّد مبانیه.

«حیاتی»

دل همان به که بهر حرف نیندازد گوش‌ورنه درد دل مرغان چمن بسیار است

فی‌لیلة ۱۳ من‌شهررمضان سنة ۱۰۰۰ ه

حادثة:

قال شیخنا البهائی فی الکشکول: إنَّ فی لیلة الاثنین ثالث عشر من شهر رمضان المبارک سنة ألف من الهجرة یتّفق قران النحسین فی برج السرطان و هو یدلُّ علی وقوع فتنة عظیمة فی العالم و کثرة الهرج والمرج و انهدام العمارات العالیة و حرکة العساکر فی الأطراف و لکن هذه الامور لاتطول مدّتها بل تتبدّل إلی الصلاح والانتظام سریعاً و یرتفع شأن أکثرین و تنتظم أوامر الشرع و نواهیه سیّما فی السنة الرابعة من هذا القرن- انتهی کلامه رفع فی الخلد مقامه- و قد اتّفق قرانهما فی هذا البرج أیضاً فی لیلة الاثنین ثانی شهر ذی الحجّة الحرام سنة

خزائن، ص: ۴۱

ألف و مائتين و أحد عشر من الهجرهٔ و قد ظهر تأثيره و هو أنّه وقع فى العشر الآخر من هذا الشهر قتل آقا محمّدخان القاجار سلطان ايران فى حوالى تفليس و قد وقع بسبب قتله فتنهٔ عظيمهٔ فى ايران و قتل كثير من العساكر ذهبت أموالهم و حرّكت العساكر من الأطراف و استدّت الدّروب بحيث لم يمكن العبور و ذهبت أموال الناس كثيراً و نهب كثيرٌ من القرى واضطراب الرّعايا و أطلق قطّاع الطريق عنانهم فى الأطراف ولكن انتظم الأمر بعد مدّهٔ يسيرهٔ و تصرّف المملكهٔ فى سنهٔ ۱۲۱۲ ألف و مائتين و اثنى عشر ابن أخيه السلطان بن السلطان الأعظم الأعظم فتحعلى شاه قاجار خلّداللّه ملكه و اطمأنَّ الناس و أمنت الطرق و كان له ميل و رغبهٔ إلى العلم و العماء و حصل به رواج فى أحكام الشريعهٔ.

«صافى»

دردا که دوای درد پنهانیماافسوس که چاره پریشانی ما

در عهده جمعیست که پنداشته‌اندآبادی خویش را ز ویرانی ما «لاأدری»

گیرم که فلک همدم و همراز آیدناسازی دهر بر سر ساز آید

یاران گذشته از کجا جمع شوندوین عمر گذشته از کجا باز آید «باباطاهر»

بی ته یارب ببستان گل مرویااگر رویا کسش هرگز نبویا

بی ته گر گل بخنده لو گشائی‌رخش از خون دل هرگز مشویا

بی ته اشکم ز مژگان تر آئی‌بی ته نخل مرادم بی بر آئی

بی ته در کنج تنهائی شو و روج‌نشینم تا حیاتم بر سر آئی «لاأدری»

من المروءهٔ أن أبيت مسهّداًقلقاً أبلُ ملابسى بدموعى

تبيت ريّان الجفون من الكرىو أبيت منك بليلهٔ الملسوع

قد كنت أجزيك الصدور بمثلهلو أنَّ قلبك كان بين ضلوعى

خزائن، ص: ۴۲

فائدهٔ جليلهٔ للمحبّهٔ و عطوفهٔ الملوک والحکّام:

يكتب يوم الخميس أوَّل الشهر «اللّه أكبر» «۱ ز» مرَّهٔ «ولا ـ حول ولا قوَّهٔ إلّا باللّه العلىّ العظيم» «۱ ز» مرَّهٔ ثمَّ علّقه على ۲ ه ۱ ح ۱۱۴ د ثلاثهٔ أيّام فإنّك تطاع ولا تعصى ما دام ذلك معلّقاً عليك ولا تخشى من حيّهٔ ولا عقرب ولا سبع ولا شىء ممّا خلقه اللّه تعالى، و ذلك من الأسرار المجرَّبهٔ من أكابر هذا الفنّ الشريف، نقلته من خطّ والدى العلّامهٔ طاب ثراه و هو كتب فى آخره إنّى نقلته من خطّ ملا محمّد تقىّ المجلسى (رحمهم اللّه).

طریق نوشتن عقیق به خط سفید

* فائدهٔ:

بدانکه طریق نوشتن عقیق به خط سفید، بگیرند قلیاب را که آنرا به فارسی کلیاب گویند و آن را در سفالی کرده و اگر آب ندیده باشد بهتر است و آنرا در آفتاب بگذارند تا ملح آن سفال نشر کند و در خارج سفال بسته شود و بعداز آن ملح آن را گرفته و داخل سرکه نمایند و هرگاه آب برگ صنوبر و کف دریا و صمغ عربی را نیز داخل نمایند بهتر شود و بعداز آن آنرا صاف کرده بر عقیق هرچه خواهند بنویسند و بآتش ملایم ببرند بنحویکه آتش بآن نرسد و نگاه کنند تا سفید شود بردارند، و بهترین طریق آتش بردن

آن آنست که پارچه از طلق را بر روی خاکستر بگذارند و اطراف آن طلق را آتش بچینند بشکل گنبد و سوراخی بگذارند که طلق را ببینند و نگاه کنند تا نوشته عقیق سفید شود بردارند.

ثواب قرائت قرآن از روی مصحف

روی عن خیرالجعافر أنّه قال: من قرء فی المصحف نظراً تمتّع ببصره و خفّف عن والدیه ولو کانا کافرین.

«لاأدری»

ما را خواهی جمله حدیث ما کن‌خو با ما کن ز دیگران خو وا کن

خزائن، ص: ۴۳ ما زیبائیم یاد ما زیبا کن‌با ما به دو دل مباش دل یکتا کن «لاأدری»

حدیث عقل در ایام پادشاهی عشق‌چنان شده است که فرمان حاکم معزول «۱» «لاأدری»

تو نام نیک حاصل کن دراین بازار ای زاهدکه در کوئی که ما هستیم نام نیک بدنامیست «لمؤلّفه»

چون مرا دامان یار از دست رفت‌دست رفت از کار و کار از دست رفت

دل باو دادم بامّیدی و آه‌کاین دل امیدوار از دست رفت

آخر ای گل عندلیب خویش رامرهمی کز جور خار از دست رفت

زخم دلرا می‌شمردم شام هجرآه کامروزم شمار از دست رفت

منعم ای ناصح مکن بی روی اوگر مرا صبر و قرار از دست رفت

پیش زاهد پرده از رخ بر گرفت‌زاهد پرهیز کار از دست رفت

رشته عمر دراز از دست شدتا سر زلف نگار از دست رفت

الوزیر نظام الملک

* حکایهٔ:

روی أنَّ الوزیر نظام الملک خرج ذات یوم إلی الصلاهٔ فجلس قلیلًا ثمَّ التفت إلی الحاضرین و قال: هنا بیت شعر ارید له أوّل و هو: فکأنّنی و کأنّه و کأنّهاأمل و نیل حال دونهما القضا و کان فیهم مسعودبن محمّد الخجندیّ فقال:

بأبی حبیبٌ زارنی متنکّراًفبداله الوشاهٔ فولّی معرضا فاستحسنه الوزیر.

---

(۱)- بیت از سعدی می‌باشد.

خزائن، ص: ۴۴

«لبعض الأصدقاء المعاصرین»

ذکرت لیالیاً سلفت بجمع‌فبتّ لذکرها شرفاً لدمعی

و اذکرنی نسیم ریاض نجدٍمعاهد جیرهٔ نزلوا بسلع

و أومض بارق فی الجزع رهناًیترجم عن قلوب ذات صدع

و غرّد طائر یملی حدیثاًیعذّب خاطری و یریح سمعی

بجمع لو تعطّفتم قلوب‌تبدَّد شملها من بعد جمع

فمنّوا و اصلین عقیب هجری‌وجودوا منعمین عقیب منع «لبعض الأصدقاء»

أبدرٌ تجلّی فی خلال السحائبأم ارتفعت عن و جنتیها الذوائب
أشمس نریها فی الطلوع أم أنّهاتزیل عن الخدّین ما هو حاجب
أناظرها لفتّاک أطلق أم لهاسیوف لقتل العاشقین قواضب
أذا ذقن منها؟ أم الدّر افرغالبوتقهٔ فیها القلوب ذوائب
أری الکلّ قتلاها و لم أدر بعدذاأمن رمح قدّ؟ أم رمته الحواجب
أریها بإسباک الهلال و طبعهالسفک دماء العاشقین لراغب «للمجنون العامری»
ألا یا حمامات العراق أعنّنیعلی شجنی و ابکین مثل بکائیا
سقی اللّه أطلالًا بناحیهٔ الحمیو إن کنَّ قد أبدین للناس مابیا
خلیلیَّ إنّی قد أرقت و نمتمالبرق یمان فاجلسا علّلانیا
خلیلیَّ لو کنت الصحیح و کنتماعلیلین لم أفعل کفعلکما بیا
خلیلیَّ مدَّا لی فراشی و إرفعاو سادی لعلَّ النوم یذهب مابیا
و إن متُّ من داء الصبابهٔ بلّغانتیجهٔ ضوءالشمس عنّی سلامیا
ألایا طبیب الجنّ باللّه داونیفإنَّ طبیب الإنس أعیاه دائیا
و قالوا به داء یعزُّ دواؤهو قد علمت نفسی مکان دوائیا
خلیلیَّ أمّا حبُّ لیلی فقاتلیفمن لی بلیلی أو فمن ذا لها بیا
خزائن، ص: ۴۵ احبُ من الأسماء ما وافق اسمهاو أشبهه أوکان منه مدانیا
اصلّی فما أدری إذا ما ذکرتهاأثنتین صلّیت الضحی أم ثمانیا «۱»
إذا ما تمنّی الناس روحاً و راحهٔتمنّیت أن ألقاک باللّیل خالیا «۲»
فأنت الّتی إن شئت أشفیت غمّتیو إن شئت بعد اللّه أنعمت بالیا
و إنّی لأستغفی و ماهی غفوهٔلعلّ خیالًا منک یلقی خیالیا
و أخرج من بین البیوت لعلّنیاحدِّث عنک النفس فی اللّیل خالیا
معذِّبتی! قدطال وحدی و شفّنیهواک فیا للنّاس قلَّ عزائیا
أیا لیل لو أشکو الّذی قد أصابنیإلی راهب فی دیره لرثی بیا
أیا لیل لو أشکو الّذی قد أصابنیإلی جبل صعب الذری لا نحنی لیا

دخول القرامطهٔ فی مکهٔ

* حادثهٔ:

فی سنهٔ ۳۱۰ دخل القرامطهٔ فی مکّهٔ فی أیّام الموسم و أخذوا الحجر الأسود و قتلوا خلقاً کثیراً و بقی الحجر عندهم عشرین سنهٔ و ممّن قتلوه علیّ بن بابویه و کان یطوف فما قطع طوافه فضر بوه بالسیوف فوقع علی الأرض و أنشد.

تری المحبّین صرعی فی دیارهمکفتیهٔ الکهف لایدرون کم لبثوا

نسبهٔ السادات الطباطبائیهٔ

* بیان:

السّادات الطباطبائيّة منسوبون إلى طباطبا و هو إبراهيم بن إسماعيل بن الحسن بن علىّ بن ابى طالب (عليهم السّلام) و صرّح باسمه هذا فى حديث

---

(۱)- سئل الصلاح الصفدى عن قول المجنون العامرى: «اصلى فما ادرى الخ» ما وجه الترديد بين الاثنين والثمانية؟ فقال: كأنه لكثرة السهو و اشتغال الفكر كان يعدالر كعات باصابعه ثم انه يذهل فلا يدرى هل الاصابع التى ثناهى التى صلاها ام الاصابع المفتوحة؛ و قال الشيخ بهاءالدين العاملى (قدّس سرّه) فى الكشكول ص ۴۸: للّه در الصلاح فى هذا الجواب الرائق الذى صدر عن طبع ارق من السحر الحلال و ألطف من خمر شيب بالزلال و ان كنا نعلم ان قيساً (يعنى به المجنون العامرى) لم يقصد ذلك.

(۲)- فى كشكول البهائى (رحمهم اللّه) «يا ليل» بحرف النداء والمنادى المرخم.

خزائن، ص: ۴۶

رواه فى الكافى فى باب ما يفصل بين المحقّ والمبطل «۱».

من اكتسب مالًا من مهاوش

* قال بعض الحكماء:

من اكتسب ماله من مهاوش أنفقه اللّه من نهابر أى من اكتسب مالًا من مثل أفواه الحيّات أنفقه اللّه فى مثل الآبار الّتى يطرح فيها مالا ينتفع به.

«أحاديث فى فضل السكوت»

روى فى الكافى عن عثمان قال: حضرت أباالحسن (عليه السّلام) و قال له رجل: أوصنى، فقال: احفظ لسانك تعزّ.

و فيه: عن الصّادق (عليه السّلام) قال: إنّه قال لقمان لابنه: يا بنىّ إن كنت زعمت أنّ الكلام من فضّة فالسكوت من ذهب.

و فيه: عنه (عليه السّلام) أنّه قال: كان المسيح يقول: لاتكثروا الكلام فى غير ذكراللّه فإنَّ الّذين يكثرون الكلام قاسية قلوبهم ولكن لايعلمون.

و فيه: عنه (عليه السّلام) قال: مامن يوم إلّا و كلُّ عضو من أعضاء الجسد يكفّر اللّسان يقول: نشدتك اللّه أن نعذّب فيك.

أقول: يكفّر أى يذّل و يخضع، والتكفير هو أن ينحنى الإنسان و يطأطىء رأسه قريباً من الرُّكوع. «نشدتكاللّه» أى سألتك باللّه وأقسمت عليك.

مسألة من المساحة:

قال شيخنا البهائى فى خلاصة الحساب فى فصل مساحة الأجسام: و أمّا الكرة فاضرب نصف قطرها فى ثلث سطحها أو ألق من مكعّب القطر سُبعه و نصف سُبعه و من الباقى كذلك.

أقول: إنَّ الوجه الثانى من الوجهين سهويّن و خطأ واضح لأنَّ البرهان قام

---

(۱)- المجلد الاوّل من الكافى ۳۴۳؛ و قال ابن خلكان فى تاريخه فى وجه لقب الرجل بالطباطبا انه كان يلثغ فيجعل القاف طاء و طلب يوماً ثيابه فقال له غلامه: اجيىء بدراعة فقال: لا طباطباء يريد قبا قبا فبقى عليه لقباً و اشتهر به و قال فى الروضات فى ضمن

ترجمة بحرالعلوم وجوها آخر فليطلب.

خزائن، ص: ۴۷

على خلافه و ذكره هنا لا يناسب و نبيّن خطاءه بالمقائسة إلى الوجه الأوَّل فنقول: لو فرضنا كرة قطرها ۲۱ فيكون محيط عظيمتها لا محالة ۶۶ و لمّا كان مساحة سطح الكرة هى مضروب قطرها فى محيط عظيمتها فيكون سطحها ۱۳۸۶ فثلثه ۴۶۲ و مضروب نصف القطر فى هذا الثلث الّذى هو ۴۸۵۱ مساحة الكرة بالوجه الأوَّل والوجه الثانى يستلزم أن يكون مساحتها أكثر من ذلك لأنَّ مكعّب ۲۱ الّذى هو القطر ۹۲۶۱ و مجموع سبع المكعّب و نصف سبعه ۵- ۱۹۸۴ فإذا نقصنا من المكعّب بقى ۵/ ۷۲۷۶ و سبع الباقى و نصف سبعه ۲۵- ۱۵۵۹ فإذا نقصناء من الباقى يبقى ۲۵- ۵۷۱۷ فيكون هذا العدد مساحة الكرة و هو يزيد على الحاصل من الوجه الأوّل بقدر ۲۵- ۸۶۶ فالصحيح أن يقال: أوألق من مكعّب القطر سبعه و نصف سبعه و من الباقى ثلثه كما فى اللّباب أو ثلاثة أسباعه و ثلث سبعه كما فى عيون الحساب «۱».

لطيفة للراغب

* حكاية:

قال الرَّاغب فى المحاضرات: إنَّ بغزنين قرية أهلها متناهون فى التشيّع مرَّبهم رجلٌ فسألوه عن اسمه فقال: عمر، فضربوه ضرباً شديداً، فقال: سهوت ليس اسمى عمر بل عمران، فضربوه أشدَّ من الأوَّل و قالوا: هذا أشرُّ من الأوَّل فإنَّ فيه عمر و حرفان من اسم عثمان فهو أحقّ بالضرب.

«طاهر»

از فریب باغبان غافل مباش ای عندلیب‌پیش از این من هم درین باغ آشیانی داشتم

---

(۱)- قوله: «ان الوجه الثانى ...» هذا الايراداورد على الشيخ تلميذه جواد بن سعدبن جواد فى شرحه على خلاصة الاستاذ و قال فيه: هذا العمل (يعنى به الوجه الثانى) لا يكاد يوافق العمل الاول و قد ذكره اكثر اهل الحساب مقلدين بعضهم بعضا و التحقيق خلافه اذ بين فى كتاب بنى موسى فى شكل «مه» منه ان مساحة الكره الخ.

قوله: «فنقول لو فرضنا كرة قطرها ۲۱ فيكون محيط عظيمتها لا محالة ۶۶» و ذلك لانه حقق فى محله ان ضرب قطرها فى ثلاثة و سبع يحصل محيطها.

۶۶ ۴۶۲۷ ۲۲۷* ۲۱ (۱۷ ۳* ۲۱).

خزائن، ص: ۴۸

«طالب»

ز اشک شام و سحر چند دیده تر مانددعا کنیم که نه شام و نه سحر ماند

میرفندرسکی در ایام سیاحت

* حکایت:

نقل است که میرابوالقاسم فندرسکی در ایام سیاحت به یکی از ولایات کفّار رسید و با اهل آنجا از هر نوع گفتگو و مخالطه نمود. روزی جمعی از اهل آن ولایت گفتند: از جمله اموری که دلالت بر حقیّت مذهب ما و بطلان مذهب شما می‌کند آن است که معابد و کلیسای ما که حال قریب به دوهزار سال یا سه هزار سال است که بنا شده و مطلقاً اثر خرابی و سستی در آن راه نیافته و اکثر

مساجد شما به صدسال باقی نمی‌ماند و خراب می‌شود و نظر بر اینکه حقیقت هر چیزی حافظ آنست پس مذهب ما برحقّ است.
سید در جواب گفته: که بقای معابد شما و خراب شدن معابد ما نه باین سبب است بلکه به جهت آن است که نظر به اینکه در مسجد ما عبادات صحیحه بجا آورده می‌شود و طاعت پروردگار در آنجا می‌شود، و نام آفریدگار عظیم در آنجا مذکور می‌شود بناء طاقت احتمال آن را ندارد و باین جهۀ خراب می‌شود و امّا معابد شما نظر بر اینکه از اینها خالیست و بعضی از اعمال فاسده و باطله در آن بعمل می‌آید باین جهت فتوری در آن بهم نمی‌رسد و اگر نه بجهت این عبادات می‌بود مساجد ما بیش از معابد شما و کنایس شما باقی می‌ماند و اگر عبادات ما و نام پروردگار ما در معابد شما برده شود لحظه‌ای طاقت احتمال آنرا ندارد و خراب می‌شود.
گفتند: امتحان این امریست سهل تو بیا و داخل در معابد ما شو، و در آنجا طریق خود عبادتی کن تا صدق و کذب قول تو معلوم شود.
سیّد قبول نمود، توکّل بر پروردگار نموده استمداد از ارواح طیّبه اجداد طاهرین خود جسته وضو ساخته و رفت در کنیسه اعظم ایشان که در نهایت استحکام و متانت ساخته بودند و قریب به دو سه هزار سال بود که مطلقاً اثر فتور و
خزائن، ص: ۴۹
سستی در آن بهم نرسیده بود، و جمعی کثیر از اهل آن ولایت بنظاره حاضر شدند و سیّد بعداز داخل شدن اذان و اقامه گفته مشغول نماز شد. و بعد از نیّت یکمرتبه دست را به جهت تکبیرۀالاحرام بلند کرد و به آواز بلند گفت اللّهاکبر و از کنیسه بیرون دوید فی‌الفور سقف کنیسه فرود آمده دیوارهای آن برهم ریختند.

وزیر سنی و مقلّد شیعی

* حکایت:
شنیدم که در یکی از ولایات هند پادشاهی بود از جمله هنود و اورا وزیری بود که جمیع امور مملکت در ید تصرف او بود و هر حکمی که نمودی احدی را یارای مخالفت نبودی و این وزیر اهل تسنّن بلکه قلب او خالی از عداوت اهل بیت نبود و با طائفه شیعه بسیار دشمن بود و هر وقت که پادشاه بسفری می‌رفت اورا وکیل و نایب مناب خود در جمیع امور ملکی می‌نمود و در آن شهر مسخره‌ای بود که در مجالس بزرگان بمسخرگی و تقلید مردم مشغول و این شخص شیعه بود و به تشیّع مشهور و معروف بود.
وقتی پادشاه به سفری رفت و وزیررا نایب خود کرد وزیر آن مقلّد را طلبیده به او گفت: تقلید علی را بکن و حرکاتی که علی می‌نموده تو نیز بکن هر چند ابا و امتناع نمود و به معاذیر چند متشبث شد سود نبخشید. گفت:
مهلت ده مرا تا فردا تقلید علی را می‌کنم وزیر او را مهلت داده فردا جامه عربی در بر کرده تیغ مصری حمایل کرده آمد تا داخل خانه وزیر شد و او بر تختی نشسته بود آن شخص تیغ کشید گفت:
ای وزیر! اقرار کن به یگانگی خدا و نبوّت محمّد مصطفی و خلافت من و الّا گردنت را می‌زنم وزیر شروع کرد به صدای بلند خنده کردن.
آن شخص گفت خنده کردن سود ندارد و به غیر از اینکه اقرار کنی سود ندارد و بتدریج مقلّد نزدیک به تخت وزیر شده و او را به همین کلام دعوت می‌نمود و وزیر می‌خندید تا نزدیک رسیده گفت: اهمال در اقرار تو به چه‌سبب است؟
خزائن، ص: ۵۰
و او باز بهمان نوع خنده می‌کرد به یک دفعه گفت:
اقرار نمی‌کنی و تیغ را بگردن وزیر زده سر او از بدن جدا شد و بگریخت و مردم متفرقّ شده ایلچی روانه شد و پادشاه را مطلع

کرد.

پادشاه بعد از مراجعت امر به احضار آن مقلّد نمود هر چند او را تفحص نمودند نیافتند.

پادشاه فرمود منادی ندا کند که او را امان دادیم بعد از آن مقلّد حاضر شد پادشاه به او گفت: که این چه حرکت بود که از تو صادر شد؟

عرض کرد: که مرا تقصیری نیست وزیر مرا امر کرد که تقلید علی را بکنم و شغل علی این بود و من نیز چنین کردم پادشاه خندید و او را مرخصّ کرد.

«معنی عشق و عاشقی از مولوی معنوی»

ای لقای تو جواب هر سؤال‌مشکل از تو حلّ شود بی قیل و قال

ترجمان هر چه مارا در دل است‌دستگیر هر که پایش در گل است

عاشقی پیداست از زاری دل‌نیست بیماری چو بیماری دل

علت عاشق ز علّتها جداست‌عشق اسطرلاب اسرار خداست

هر چه گویم عشق را شرح و بیان‌چون بعشق آیم خجل باشم از آن

گر چه تفسیر زبان روشنگر است‌لیک عشق بی زبان روشن‌تر است

چون قلم اندر نوشتن می‌شتافت‌خود بعشق آمد قلم بر خود شکافت

چون سخن در وصف این حالت رسیدهم قلم بشکست و هم کاغذ درید

عقل در شرحش چو خر در گل بخفت‌شرح عشق و عاشقی هم عشق گفت

چون حدیث روی شمس‌الدین رسیدشمس چارم آسمان سر در کشید

واجب آمد چونکه آمد نام اوشرح کردن رمزی از انعام او

این نفس جان دامنم برتافته است‌بوی پیراهن ز یوسف یافته است

کز برای حقّ صحبت سالهاباز گو رمزی از آن خوش حالها

تا زمین و آسمان خندان شودعقل و جان و دیده صد چندان شود

خزائن، ص: ۵۱ لا تکلّفنی فإنّی فی الفناءکلّت أفهامی فلا احصی ثناء

من چو گویم یکرگم هشیار نیست‌شرح آن یاری که آنرا یار نیست

شرح این هجران و این خون جگراین زمان بگذار تا وقت دگر

قال: أطعمنی فإنّی جائع‌فاعتجل فالوقت سیف قاطع

صوفی ابن‌الوقت باشد ای رفیق‌نیست فردا گفتن از شرط طریق

تو مگر خود مرد صوفی نیستی‌هست نقد، از نسیه باشد نیستی

گفتمش پوشیده بهتر سرّ یارخود تو در ضمن حکایت گوشدار

خوشتر آن باشد که ذکر دلبران‌گفته آید در حدیث دیگران

گفت مکشوف و برهنه گوی این‌آشکارا به که پنهان سرّ دین

پرده بردار و برهنه گو که من‌من نگنجم با صنم در پیرهن

گفتم ار عریان شود او در عیان‌نی تو مانی نی کنارت نی میان

آرزو می‌خواه لیک اندازه خواه‌بر نتابد کوه‌را یک برگ کاه

آفتابی کز وی این عالم فروخت‌اندکی گر بیش تابد جمله سوخت
فتنه و آشوب خونریزی مجوی‌بیش از این از شمس تبریزی مگوی

مطایبت:

روزی مجمعی آراسته شد و در آن جمعی نشسته یکی از آنان بر صدر نشسته آغاز نصیحت و موعظه کرد در اثنای گفتگو گفت که بجان آمدم از بسکه زحمت کشیدم و کار کردم و شکم خورد.

یکی از حاضرین که در صف نعال نشسته بود گفت مخدوما حالا مدتی امر را برعکس گذشته کنید گفت چکنم؟ گفت شکم کار کند و شما بخورید «۱».

---

(۱)- حقیر این مطایبه را در روزگار پیش چنین بنظم در آورده است:
کرد یکی روز شکایت چنین‌پیر کهن سال بنزد قرین
کای به جهان همدم و دمساز من‌گوش نما درد دلی را ز من
مدت هفتاد ز عمرم برفت‌کار من از بهر شکم ای شگفت
هر چه خورد هیچ ندارد حساب‌بیشتر هر روز نماید شتاب
چاره من کن ز سر دوستی‌بر بدنم مانده رگ و پوستی
داد جوابش که نموده ستم‌مدت هفتاد تو را این شکم» منه ان مسا
چاره کار تو بود دست من‌ای که توئی همدم و پیوست من
تا به کنون نوبت تو بود کاراو خورد و خوش بزید روزگار
حال شکم کار کند پیچ پیچ‌می‌خور و در خویش منه غصه هیچ
خزائن، ص: ۵۲

کلام مؤلف در آدمی

* سانحهٔ:
سبحان اللّه آدمی را روی در عالم دهند اگر سیر بخورد گویند مستست و اگر گرسنه باشد گویند دیوانه و اگر ترک دنیا و علایق آن نماید گویند «رهبانیّهٔ ابتدعوها» و اگر به علایق دنیا آلوده بود گویند «إنّما أموالکم و أولادکم فتنهٔ» و اگر خفته است مردار است و اگر بیدار است متحیّر در کار، اگر گرد معرفت گردد گویند «و ما امروا إلّا لیعبدوا اللّه مخلصین» و اگر از هر دو کناره گیرد گویند «و ما خلقت الجنّ والإنس إلّا لیعبدون» اگر خواهد تحصیل شناختن پروردگار کند گویند «ما للتّراب وربّ الأرباب» و اگر ترک معرفت نماید گویند «کنت کنزاً مخفیّاً فأحببت أن اعرف» اگر شفیع طلبد «لایشفعون إلّا لمن ارتضی» خطاب شنود، اگر نومید شود گویند «لاتقنطوا» و اگر ایمن شود فرمایند «أفأمنوا مکراللّه» و اگر فارغ نشیند خطاب آید که «والّذین جاهدوا فینا لنهدینّهم سبلنا» و اگر جهد کند ندا رسد که «یختصّ برحمته من یشاء» و اگر فریاد کند گویند «لایسئل عمّا یفعل و هم یسئلون» در راه او شکسته دلی می‌خرند و بس «۱».

وجه تسمیه شهری

* فائدة:

بدانکه ری نام شهریست از عراق و منسوب بآنرا رازی می گویند.

چنانکه گویند فخر رازی و مراد نسبت بری است و سرّ اینکه شهر را ری و

---

(۱)- مضمون این مطلب اشعاری در اواخر کتاب خواهد آمد.

خزائن، ص: ۵۳

منسوب به آن را رازی گویند صاحب فرهنگ جهان گیری بیان کرده و می گوید دیدم به خط فخر رازی که نوشته بود که راز و ری نام دو برادر است که باتفاق یکدیگر شهری را بنا نمودند و در تسمیه شهر بعداز اتمام شدن مابین ایشان گفتگو واقع شد که هر یک می‌خواستند شهر را بنام خود بنامند آخرالأمر حکماء و عقلاء چنان قرار دادند که شهر را بنام یکی از ایشان نامند ومنسوب شهر را بنام دیگری پس شهر را ری نامیدند و منسوب آنرا رازی.

فائدة منقولة من الکشکول للبهائی

* فائدة:

التّفاضل بین کلّ مربّعین «۱» بقدر حاصل ضرب مجموع جذریهما فی التفاضل بین ذینک الجذرین مثلًا ۴ و ۱۶ مربّعان والفضل بینهما ۱۲ و هو حاصل ضرب ۲ و ۴ فی ۲.

فائدة:

قال فی الکشکول: رأیت فی بعض الکتب المعتبرة إذا جمعت طرفی الجلالة و قسّمت المجتمع علی حروفها الأربعة و ضربت الخارج من القسمة فی عدد الجلالة أعنی ۶۶ یبلغ ۹۹ عدد الأسماء الحسنی «۲».

لغز مُرموز

لغز باسم ۲، ۱۰، ۶۰، ۲۰۰، ۵ (و یا باسم ۳۰۰، ۱ و ۵۰، ۵) و ۲۰، ۳۰، ۵۰، ۳۰.

دو مرغ از مرغزاری کرد پروازبقصد هر دوشان آهنگ کردم

یکی را پا بریدم گشت بی سریکی را سر بریدم لنگ کردم «۳»

---

(۱)- مرالقول منافیه فی، ص ۳۳.

(۲)- طرفا الجلالة جل جلاله «ا» و «ه» و مجموعهما علی الجمل الابجدیة ۶ کما علی الرقم الهندی أیضاً کذلک و یصیر الخارج ۱۲۴ و ضربه فی ۶۶ یصیر ۹۹.

(۳)- در برهان قاطع لغت آورده که بیسر و بیسره پرنده ایست شکاری شبیه به بیغو که آن نیز جانوری است شکاری از جنس باشه. چون پای بیسره یعنی آخر آن که «ه» باشد گرفته شود بیسر گردد. و آنی را که سر بریده لنگ شد کلنگ است که سر اورا یعنی اول اورا که «ک» باشد کنده لنگ شد. و می‌شود که مراد از مصراع اول هدهد باشد که بفارسی شانه سر گویند و چون پای شانه سر یعنی سر را بریده شانه می‌ماند و بیسر می‌شود.

خزائن، ص: ۵۴

الحروف النورانية

* فائدة:

الحروف النورانيّة هى الحروف المقطّعة فى أوائل السّور و هى بعد حذف المكرّرات أربعة عشر حرفاً يجمعها «صراط علىّ حقٌّ نمسكه».

الحرف الكامل

* فائدة:

اعلم أنَّ الحرف الكامل هوالّذى زبره و بيّناته متساويان و هو حرف واحد لاغير و هوالسين المهملة فإنَّ لفظ سين ستّون و هو زبره، والياء والنون اللّذين هما بيّناته أيضاً ستّون و أمّا باقى الحروف المعجم أزيد من زبره كالذّال أو يكون بيّناته أقلّ كالعين.

لكل عدد كمالان

* فائده:

لكلّ عدد كمالان كمال شعورىّ و كمال ظهورىّ و الكمال الشورىَّ للعدد هو حاصل جمع الأعداد الّتى تحته من الواحد إليه مع حاصل جمع الأعداد الّتى تحت العدد إلى الواحد، و الكمال الظهورىّ هو الأوَّل فقط أى حاصل جمع الواحد الى هذا العدد، فالكمال الشعورىّ للتسعة، مثلًا واحد و ثمانون لأنّك إذا جمعت من الواحد إلى التسعة يحصل خمسة وأربعون و إذا جمعت من الثمانية إلى الواحد يحصل ستّة و ثلاثون والمجموع واحد و ثمانون، و الكمال الظهورىّ لها خمسة و أربعون و قد اتّفق وقوع التسعة بين كماليها فى اسم فاطمه (سلام اللّه عليها) و ذلك من خواصّ هذا الاسم الشريف «۱»

---

(۱)- قوله فى اسم فاطمه (سلام اللَّه عليها) و ذلك لان ط وقع بين «فا» و «مه» و على الجمل الابجدية تكون ط ۹ و فا ۸۱ و مه ۴۵.

خزائن، ص: ۵۵

الالف يسمى هيولى الحروف

* فائدة:

يسمّى الألف هيولى الحروف و قطبها، أمّا تسميتها بالهيولى لإنَّ هيولى الشىء مادّته و ما لايمكن وجوده بدونها بل يتوقّف وجوده بكونه مركّباً منها و من شىء آخر، و الالف كذلك بالنسبة الى الحروف فإن كل واحد منها و من غيرها لا يمكن وجوده بدونها و ذلك فى مثل الباء والتاء والدّال ظاهر، و أمّا فى مثل الجيم و السين فلتوقّف وجوده على الياء و تركّبه منها و من غيرها و وجودها موقوف به على الألف؛ و أمّا تسميتها بالقطب فلأنَّ قطب الشىء وسطه و الألف وسط جميع الحروف إمّا بدون الواسطة كالقاف والكاف و أمثالها و إمّا بواسطة غيرها كالجيم و العين فإنَّ وسطهما الياء و وسط الياء الألف فوسطها الألف. و قد يطلق القطب على الألف لتساوى عدد حروفيها فأنَّ عدد كلّ منهما مائة و إحدى عشر.

تحصيل الكمال الظهورى

* قاعدة:

قد سنح بخاطری الفاتر فی لیلة الثلثاء سابع عشر صفر المظفّر سنة ۱۲۱۲ لأجل تحصیل الکمالین الظهوریّ و الشعوریّ لکلّ عدد ترید بوجه سهل أمّا طریق تحصیل الکمال الظهوریّ فهو کلٌ عدد ترید أن تعلم کماله الظهوریّ فزد علیه واحداً و خذ نصف المجتمع و اضرب النصف فی هذا العدد فالحاصل هو کماله الظهوریٌ، مثلًا ترید أن تعلم کمال الظهوریّ للتسعة فزد علیه واحداً فیصیر عشرة و خذ نصف العشرة و هو الخمسة و اضربها فی التسعة یحصل خمسة و أربعون فهذا الکمال الظهوریّ للتسعة. و أمّا طریق تحصیل الکمال الشعوریّ فاضرب العدد فی نفسه فالحاصل کماله الشعوریّ؛ أوزد علیه واحداً و اضرب الحاصل فی نفس العدد و انقص من الحاصل مثل العدد، أو انقص منه واحداً و اضرب الباقی فی نفس العدد وزد علی الحاصل مثل العدد أو انقص منه واحداً و

خزائن، ص: ۵۶

اجمع الکمال الظهوریّ للباقی مع الکمال الظهوریّ لأصل العدد، فالحاصل کماله الشعوریّ.

أقسام العدد

فائدة:

اعلم أنَّ لکلّ عددی الزّوج والفرد أقساماً: أمّا الزوج فینقسم تارة إلی أوّل الأزواج و هو الاثنان و الزّوج الثانی هو الأربعة و الزّوج الثالث هو السّتّة و هکذا، و تارة إلی زوج الزَّوج و زوج الفرد، فزوج الزّوج هو الزّوج الّذی لا یعدّه من الأفراد غیر الواحد.

و بعبارة اخری «۱» هو الّذی یقبل القسمة إلی الصّحاح مرّة بعد اخری حتّی ینتهی إلی الواحدة کالثمانیة و ستّة عشر و أمثالها و زوج الفرد مقابل زوج الزوج کالعشرة والعشرین و الثلاثین و أمثالها؛ و أمّا الفرد فهو أیضاً ینقسم تارة إلی أوّل الأفراد و هو الثلاثة بناء علی أنَّ الواحد لیس من الأعداد، والفرد الثانی هو الخمسة والفرد الثالث هو السّبعة و هکذا، و أمّا إذا قلنا بکون الواحد عدداً «۲» فهو أوَّل الأفراد

---

(۱)- قوله: «و بعبارة اخری» و بتعبیر احسن منهما ما فی صدر المقالة السابعة من اصول اقلیدس من ان زوج الزوج هو الذی یعده زوج مرات عددها زوج، و زوج الفرد هوالذی یعده فرد مرات عددها زوج انتهی، فعلی هذا التعریف یلزم ان یکون بین زوج الزوج و زوج الفرد عموم و خصوص من وجه ان لم یکن الواحد من الاعداد فمادة الاجتماع ففی ۱۲ مثلا لان ۶ تعده مرتین فیصدق علیه انه زوج الزوج و ان ۳ تعده اربع مرات فیصدق علیه انه زوج الفرد و اما مادة افتراق زوج الزوج من زوج الفرد ففی ۱۶ مثلا و مادة افتراق زوج الفرد من زوج الزوج ففی ۶ مثلا اذتعده ۳ مرتین.

و اعلم ان افضل المهندسین غیاث الدین جمشید القاشی فی مفتاح الحساب زادقسما آخر للزوج حیث قال: الزوج ثلاثة اقسام زوج الزوج و هو ما یقبل التنصیف الی الواحد کالثمانیة و ستة عشر و زوج الزوج و الفرد و هو مالم یقبل ذلک لکنه ینصف اکثر من مرة واحدة کاثنی عشر و عشرین و زوج الفرد و هو ما ینصف مرة واحدة فقط کالعشرة والثلاثین.

(۲)- قوله: «و اما اذا قلنا بکون الواحد عدداً اه» کما ذهب الیه غیاث الدین جمشید القاشی فی مقدمة مفتاح الحساب حیث قال: و هو (یعنی به العدد) ما یقع فی العدد و یشتمل علی الواحد و علی ما یتألف منه و صاحب الشمسیة حیث قال ان العدد کمیة یطلق علی الواحد و ما تألف منه و اما علی ما ذهب الیه اقلیدس فی صدر المقالة السابعة من الاصول من ان العدد هو الکمیة المتألفة من الوحدات و صرح أیضاً فی شکل «یه» منها بعدم کونه عدداً او علی ما ذهب الیه بعض من ان العدد نصف مجموع حاشیتیه فلا یقع اسم العدد علی الواحد کما هو مختار الشیخ فی الشفاء والمحقق الطوسی فی التجرید والشیخ البهائی فی الخلاصة و صدر المتألهین فی الاسفار و قال فیه: ان الوحدة لیست بعدد و ان تألف منه الاعداد لان العدد کم تقبل الانقسام والوحدة لا تقبل و من جعل الوحدة

من العـدد اراد بالعـدد ما يدخل تحت العدد فلا نزاع معه لانه راجع الى اللفظ انتهى. و قريب منه كلام القوشـجى فى شـرح التجريد و غيره فى غيره و لاـ يخفى ان هـذا التوفيق لاـ يوافق ما ذهب اليه فى الشمسـيهٔ فليتأمل، و اعلم ان فى رياض السالكين للسـيد عليخان فى شرح صـحيفهٔ سـيد الساجدين (عليه السّـلام) فى قوله (عليه السّلام) ضمن دعائه متضرعاً الى اللّه تعالى «لك يا الهى وحدانيهٔ العدد» و فى فصل ادريسى من فصوص محيى‌الدين فى البحث عن العدد لطائف تبتهج النفس بها فراجع.

خزائن، ص: ۵۷

والفرد الثانى هو الثلاثهٔ و هكذا، و تارهٔ إلى الفرد الأوّل و هو الّذى لايعدّه من الأفراد غير الواحد كالخمسهٔ والسبعهٔ و أمثالهما و غيره و هو مقابله.

فائدهٔ:

اعلم أنَّ للعـدد أقساماً كثيرهٔ فمنها التامّ، و الناقص، و الزائـد، والمتعادلان، والمتحابّان، فالعدد التامُّ الّذى تكون اجزاؤه العادَّهٔ له مساويهٔ له كالستّهٔ، والنـاقص هو الّـذى تكون أجزاؤه العادَّهٔ أكثر منه كاثنى عشـر، والزائـد هو الّـذى أجزاؤه العادَّهٔ له أقلّ منه كالثمانيـهٔ، و أمّا العـددان المتعادلاـن فهما العـددان اللّـذان تكون الأجزاء العادّهٔ منهما متساويـهٔ «۱» كالسـبعهٔ والخمسـين والخمسهٔ والثمانين، والعددان المتحابّـان فهمـا العـددان اللّـذان تكون الأـجزاء العـادّهٔ لكلّ منهما نفس الآخر «۲» كالمـائتين والعشـرين، والمائتين و أربعـهٔ و ثمانين، وللعددين

---

(۱)- قوله: «اما العـددان المتعادلاـن فهما العـددان اللـذان يكون الاجزاء العادهٔ منهما متساويـهٔ الـخ» يعنى ان الاجزاء العادهٔ لكل واحد منهما بعـد جمعها مساويهٔ للاخرى مثلا ان ۵۷ يعده- ۳- و- ۱۹- و- ۱- و مجموع هـذه الاجزاء العادهٔ- ۲۳، و ان ۸۵ يعده- ۱۷- و- ۵- و- ۱- و مجموعها أيضاً- ۲۳- مساويـاً لمجموع الاولى. و طريق تحصـيل المتعادلين كما برهن فى محله ان يقسم عـدد زوج تارهٔ على قسـمين بحيث ان يكون كـل واحـد منهما فرداً اول (الفرد كل عـدد لاينقسم الى متساويين، والعـدد الاول كل عـدد لا يعـده غير الواحـد. ولا يوجد بين الاعداد الاوائل زوج الا- ۲) ثم يضـرب احد هذين القسـمين فى‌الآخر، و تارهٔ اخرى على قسمين أيضاً كذلك فالعددان الحاصلان من الضربين متعادلان مثل ان- ۲۲- قسمناه على- ۱۹- و- ۳- و ضربنا احد هما فى‌الاخر فصار الحاصل- ۵۷- ثم قسمناه على- ۱۷- و- ۵- و ضربنا احدهما فى‌الاخر فصار حاصله- ۸۵- فهما اعنى- ۵۷- و- ۸۵- متعادلان.

(۲)- قوله: «تكون الاجزاء العادهٔ لكل منهما نفس الاخر» يعـد- ۲۲۰- نصفه:- ۱۱۰- و ربعه:- ۵۵- و خمسه:- ۴۴- و عشره:- ۲۲- و ۱۱۲۲۰:- ۲۰- و ۲۰۲۲۰:- ۱۱- و ۲۲۲۲۰:- ۱۰- و ۴۴۲۲۰:- ۵- و ۵۵۲۲۰:- ۴- و ۱۱۰۲۲۰:- ۲- و ۲۲۰۲۲۰:- ۱- و مجموع هذه الاجزاء العادهٔ له- ۲۸۴-.

و كذلك ۲۸۴- يعد نصفه:- ۱۴۲- و ربعه:- ۷۱- و ۷۱۲۸۴:- ۴- و ۱۴۲۲۸۴:- ۲- و ۲۸۴۲۸۴:- ۱- و مجموعها- ۲۲۰-.

خزائن، ص: ۵۸

المتحابّين خواصّ كثيرهٔ مبيّنـهٔ فى مقامه و يمكن أن نـذكر شـطراً منها فى بعض مجلّـدات هـذا الكتاب، ثم إنَّ لتحصـيل كلّ من هـذه الأقسام طرقاً مضبوطهٔ ذكره والدى العلّامهٔ فى كتاب مشكلات العلوم.

قصهٔ أخرى

* قصهٔ اخرى:

حكى أيضاً أنَّ الرّشـيد خلى فى قصـره و عنـده جاريـهٔ فى تمام الحسن والجمال فلمّا أراد ان ينال منها المراد لم تتحرَّك جارحته فقال

لهـا: نـامی علی الأربع لعلّه یقوم فنـامت علیهـا فلم یقم فقـال لهـا: العبی عسـی أن یقوم فلعبت به فلم یزدد إلّـا رخاوهٔ فنامت فتبسّـمت الجاریهٔ و قالت:

إذا کان أیرک ذامیتـهٔفلا خیر فیه ولا منفعـهٔ فقام و خرج من عنـدها و قال: من بالباب من الشـعراء؟ فقیل: أبو نواس، فأذن له بالـدُّخول فقال له: هات الکلام علی «إذا کان إیرک» الخ.

فأنشد أبو نواس:

لحی اللّه أیری ما أمتعهفحولی واللّه ان أقطعه

فیامن یلوم علی سبّهأقف واستمع ما جری لی معه

أتیت بغیداء فی خلوهٔفریدهٔ حسن به مبدعهٔ

بطرف کحیل و خصر نحیلوردف ثقیل فما ألمعه

وطالبتها النیک قالت نعممطیعهٔ أمرک لاممنعهٔ

و نامت علی ظهرها لم یقمفقلت فنامی علی أربعهٔ

و مسّته فی کفّها فانثنیو خیّب ظنّی ذا المضعقهٔ

فقلت لها فالعبی لی بهلعلّ یکون به مرجعهٔ

فمدَّت أنامل مثل اللّجینو کفّاً خضیباً فما أبدعه

و صارت تلاعبه فانطویو کادت من الغیظ أن تقطعه

فقالت و قد ساءها فعلهو صار من الموت ما أشنعه

إذا کان أیرک ذامیتهٔفلا خیر فیه و لا منفعهٔ

خزائن، ص: ۶۰

حیلهٔ قضائیهٔ، اخری، و ثالثهٔ

* حیلهٔ:

حکی أنَّ اثنین اختصـماء إلی حـاکم فـادَّعی أحـدهما أنَّ الآـخر عبـده و هو ینکره فقـال للمـدّعی: مـا اسم العبـد؟ قال: میمون، و قال للمنکر: مـا اسـمک؟ قـال: عبـداللّه فأجلسـهما و لهی عنهمـا ساعـهٔ فاشـتغل بغیرهمـا، ثمَّ نـادی یـا میمون قال المنکر: لبّیک، قال: أطع مولاک.

اخری:

حکی أنّه اختصم رجلان إلی حاکم فی قطیعـهٔ غنم و ادَّعی کلٌ أنّها له و لم یکن لهما شاهـدُ، فلمّا أتی اللّیل قال لأحد هما: قم فجئنی بغنم منها فمضی فنبح علیه الکلب فقال: مکانک، و أمر الآخر بذلک فمضی فلم ینبح علیه الکلب فحکم له.

اخری:

حکی أنّه اختصم شـیخُ و شابٌ فی امرأهٔ معهاصبیّ، کلٌ یـدَّعی أنها زوجته و الصبی ولـده منها و لم تکن بیّنـهٔ و المرأهٔ تصدّق الشاب ففرّق بینهـم و أعطی الصـبیّ تمراً فـأکله و آخر لیـذهب به إلی أبیه فأعطـاه الشـیخ فحکم له و هـذه المرأهٔ و الشـابّ أقرّا بالقضـیّهٔ کما کانت.

الاعمش و زوجته و القاضی

* حکایهٔ:

وقعت بین الأعمش و زوجته وحشهٔ فاختصما إلی بعض القضاهٔ والتمس الأعمش من القاضی أن یرضیها منه و یصلح بینهما فقال القاضی لزوجته: یا اختی إنَّ أعمش شیخٌ کبیرٌ بمنزلهٔ جدّک و عن قلیل مرتحل عنک، فلا یزهدک فیه عمش عینیه، و نتن إبطیه، و ارتعاش یدیه، و بخرفمه، و جمود کفّیه، و دقّهٔ ساقیه، و ضعف رکبتیه، و ثقل صدره، و خفّهٔ عجزه، و کمودهٔ لونه، و بیاض فوده، و کبر أنفه، و صغر هنه، فقام الأعمش إلیها و قال: قومی من عنده قد عرَّفک بما لم تکن أنت تعرفها من قبائحی.

خزائن، ص: ۶۱

لطیفهٔ للجاحظ

* لطیفهٔ:

دقَّ رجلُ باب الجاحظ، فقال الجاحظ: من أنت؟ قال الرجل: أنا، فقال الجاحظ: أنت والدَّقٌ سواء.

الوالی المعزول

* حکایهٔ:

حکی أنّه عزل بعض العمّال عن ولایته فادَّعی علیه خصماؤه فما من یوم إلّا و یختصم معه واحد و یرفع الأمر إلی القاضی فلمّا اشتدَّت علی الأمر و لم یبق عنده شیء قال له بعض أصدقائه: إنَّ لک فی الإنکار لسعهٔ فصر منکراً تخلص، فدعاله فلمّا کان من غد اختصم معه آخر و رفعه إلی القاضی و أراه خطّه الّذی کتبه و خاتمه الّذی ختمه فقال القاضی: الخطُّ خطّک والختم ختمک أم لا؟ فقال: نعم الخطُّ خطّی والختم ختمی و إنَّ له علیّ الدینار، فقال القاضی: فلم لاتؤدّیه؟ قال: أنا منکر.

ابن الجوزی علی المنبر و شعره فی جواب السائل

* مطایبهٔ:

کان ابن الجوزی یعظ علی المنبر إذقام علیه بعض الحاضرین و قال: أیّها الشیخ ما تقول فی امرأهٔ بهاداء الابنهٔ؟ فأنشد فی الفور فی جوابه:

یقولون لیلی فی العراق مریضهٔفیا لیتنی کنت طبیباً مداویاً

حکایهٔ عجیبهٔ فیه عبرهٔ

* حکایهٔ:

حکی بشر بن المفضّل قال: خرجنا حجّاجاً فمر رنا بحیّ فوصف لنا أنَّ فیه امرأهٔ تعالج الملسوع و هی فی غایهٔ من الجمال فأحببنا رؤیتها و لم یمکن ذلک بدون وسیلهٔ نتشبّث به فأتینا برفیق لنا و أخذنا عوداً و حککنا به رجله حتّی ادمیت و لففناه و جئنا به الحیّ و قلنا: ملسوع، فخرجت المرأهٔ کالشمس

خزائن، ص: ۶۲

فنظرت إلی الجرح و قالت: لم تلسعه حیّهٔ و إنّما جرحه عود بآلهٔ علیها لسعهٔ الحیّهٔ فإذا حمیت الشمس یموت هذا الرَّجل و أنا لا أقدر علی علاجه هذا، قال: فما ارتفعت الشمس إلّا و هو میّت فتعجّبنا منها.

مسألهٔ الارغفهٔ و قضاء الامير المومنين عليه السّلام

* وفى

بعض الكتب أنّه جاء رجلان إلى أمير المؤمنين (عليه السّلام) و كان مع أحدهما خمسة أرغفة و مع الآخر ثلاثة فجلسا يأكلان فجاءهما ثالث فشاركهما فلمّا فرغوا رمى لهما ثمانية دراهم فطلب صاحب الأكثر خمسة فأبى صاحب الأقلَّ فتخاصما إليه (عليه السّلام) فقال لصاحب الأقلّ: قد أنصفك فقال: يا أميرالمؤمنين حقّى أكثر من ذلك و أنا اريد مرَّ الحقّ، فقال (عليه السّلام): إذا كان كذلك فخذ درهماً و أعطه الباقى. «۱»

أقول: والسبب فى ذلك أنَّ الأرغفة كانت ثمانية و الأشخاص ثلاثة فأكل كلٌّ منهما ثلثه، و هور غيفان و ثلثا رغيف فأكل صاحب الثلاثة رغيفين و ثلثى رغيف فأكل الثالث من أرغفته ثلث رغيف و أكل صاحب الأكثر أيضاً رغيفين و ثلثى رغيف فيقى رغيفان و ثلث فأكله الثالث فالثالث أيضاً أكل رغيفين و ثلثين و هو ثمانية أثلاث، ثلث واحد من صاحب الثلاثة و سبعة أثلاث من صاحب الخمسة فيكون نصيب الأوَّل درهماً و نصيب الثانى سبعة دراهم.

من الوقايع الّتى جرت بين الحسن الصبّاح والوزير السعيد نظام الملك أنَّ السلطان ملكشاه أمر بنقل بعض الرّخام من حلب إلى إصفهان فاكترى بعض أهل سوق العسكر لحمل خمسمائة رطل من الرَّخام المذكور جمالًا من رجلين من

---

(۱)- رواه المفيد (رحمهم اللّه) فى الارشاد فى باب قضايا أميرالمؤمنين (عليه السّلام) و فيه «فقال الرجل: سبحان اللّه و كيف صار هذا هكذا؟ فقال له: اخبرك أليس كان لك ثلاثة ارغفة؟ قال: بلى، قال: و لصاحبك خمسة؟ قال: بلى، قال: فهذه أربعة و عشرون ثلثا، أكلت أنت ثمانية و صاحبك ثمانية والضيف ثمانية فلما اعطاكم الثمانية كان لصاحبك السبعة و لك واحدة فانصرف الرجلان على بصيرة من أمرهما فى القضية» (ص ۱۱۷ بتصحيح القاضى- ره-) و رواه الكلينى فى الكافى ج ۲ ص ۳۶۴ من الطبع الحجرى الرحلى.

خزائن، ص: ۶۳

العرب، و كان لأحدهما ستّة جمال وللآخر أربعة و كان لكلّ منهما أيضاً خمسمائة رطل فوزّ عوا ذلك على جميع جمالهم العشرة و لمّا و صلوا إصفهان أمر السلطان للرجلين بألف دينار و قسّمها الوزير نظام الملك بينهما فأعطى صاحب الستّة ستّمائة و صاحب الأربعة أربع مائة فاعترضه الحسن الصبّاح فى حضرة السلطان و قال: قد صرفت مال السّلطان فى غير مستحقّه و منعت المستحقّ من ماله، لأنّك قد ظلمت فى هذه القسمة على صاحب الجمال الستّة لأنَّ حقّه من الألف دينار ثمانمائة دينار و حقّ صاحب الأربعة مائتا دينار ثمَّ قرّر روجه ذلك بوجه معقد ملغز، فقال له السلطان: قل شيئاً أفهمه أنا، فقال: الجمال عشرة و الأحمال ألف و خمسمائة رطل فثلاثة أخماس الأحمال حملت على الجمال الستّة و هى تسعمائة رطل خمسمائة منها لصاحبها و أربعمائة للسلطان و خمسان منها حملت على الجمال الأربعة و هى ستّة مائة رطل، لصاحبها خمسمائة رطل و للسلطان مائة رطل، فحمل صاحب الأربع خمساً من خمسمائة رطل فيستحقّ خمس الألف و هو مائتان و حمل صاحب الستّة أربعة أخماس الألف فيستحقّ أربعة أخماس الألف.

معما باسم مسعود:

اى قاصر از ادراک تو تقرير بيان‌روشن بتو نور ديده عالميان

خورشيد سر اندازد و گل دل بازدهر گاه كه عشقت آورد سر بميان مراد از سر خورشيد «شين» شمس است، و مراد از دل گل «راء» ورد است، و مراد از سر عشق «ع» است و تتمّه واضح است.

معما باسم جنيد:

آن مه كه بدلبرى ببرد از من دل‌از جور رخش دريد پيراهن دل

خواهى كه ز نام او نشانى يابى‌جان بر سر دست نه ازان بركن دل مراد از دست يد است و چون جان را بر سر آن نهى و دل جان را

که «ألف» است بر کنید جنید می‌شود.

حکایهٔ:

قال بعضهم: رأیت أعرابیّاً کان بعشق امرأهٔ من العرب و کان

خزائن، ص: ۶۴

مغرماً بها فخرجت المرأهٔ إلی الصحراء لتبول فبالت و اقتفی الأعرابیّ علی أثرها و قال الرّاوی: أنا أنظر إلیه فذهب إلی مکان بالت فیه المرأهٔ فوضع حشفته فی بولها و خاطب قضیبه و قال: یا مشئوم إن فاتک اللّحم فاشرب المرق.

مور و سلیمان

* حکایت:

گویند موری حضرت سلیمان را با جمیع لشکر وعده مهمانی خواست و گفت وعده گاه کنار فلان دریا است بعداز آمدن سلیمان و جمع شدن لشکر در کنار دریا مور حاضر شد و پای ملخی با خود داشت در دریا انداخت و عرض کرد به سلیمان: «کل إن فاتک اللّحم فلم یفتک المرق» یعنی بخورید آب این دریا را اگر گوشت نیست آبگوشت هست.

مثل «رجع بخفی حنین»

* مثل:

کثیراً مّایمثّل بقولهم: «رجع بخفّی حُنَین» للخائب الخاسر فاختلف فی حنین فقیل: حنین کان رجلًا مدَّعیاً أنَّه من ولد هاشم فجاء إلی عبدالمطلّب و علیه خفّان فقال: یا عمّ إنّی من ولد هاشم فأمعن النظرفیه فقال: لا و ثباب ابن هاشم ما أری فیک شمائل هاشم فارجع فرجع جائیاً بخفّیه؛ و قال بعضهم: کان رجلًا مغنّیاً فدعاه قوم من أهل الکوفهٔ لیطربهم فی نزههٔ فخرجوا به إلی الصحراء فضربوه و سلبوا ثیابه و ترکوا علیه خفّیه لاغیر و لمّا رجع إلی زوجته و کانت منتظرهٔ لرجوعه علی عادته بما یفضل عن أطعمهٔ أهل النزههٔ و رأته علی تلک الحالهٔ فقالت لکلّ من سألها عنه: رجع حُنین بخفّیه؛ و قیل: إنَّه کان رجلًا إسکافیّاً فساومه أعرابیٌ بخفّین و ما کسه حتّی أخرجه فلمّا ارتحل الأعرابیّ أخذ حُنین أحد الخفّین و وضعه علی الطریق ثمَّ مشی وألقی الآخر فی موضع آخر علی الطریق و کمن له فلمّا مرَّ الأعرابیّ بالخفّ قال: ما أشبه هذا بخفّ حُنین ولو کان معه الآخر لأخذته فلمّا انتهی إلی الآخر ندم بترکه الأوَّل و أناخ راحلته و رجع إلی الأوَّل فعمد

خزائن، ص: ۶۵

حُنین إلی راحلته بما علیها فرکبها و مضی بها فلمّا رجع الأعرابیّ إلی قومه بالخفّین و سألوه عن حاله فقال: جئت بخفّی حُنین؛ و قیل: حنین کان لصّیاً فسرق خفّین و اخذ و صلب فجاء امّه و علیه خفّان فانتزعهما و رجعت فقیل: رجعت بخفّی حنین أی رضیت منه بذلک.

التعبیر فی القسم بأیم اللّه

* قد

تکثّر التعبیر فی القسم بقولهم: «أیم اللّه» و لا یخفی أنَّ أیم کلمهٔ تختصّ بالقسم واستعماله فی کلام البلغاء شائع و هو مخفّف أیمن اسم لاحرف جرّ خلافاً للزّ جّاج والرّ مّانی و هو مفرد مشتقٌ من الیمن و همزته للوصل لاجمع یمین، و همزته للقطع خلافاً للکوفیّین و احتجّوا علی ما زعموا بأنَّ هذا الوزن مختصٌ بالجمع کأفلس و أکلب و یردّه جواز کسر همزته و فتح میمه ولا یجوز ذلک فی الجمع

من نحو أفلس و أكلب و قول نصيب فقال:

فريق القوم لما نشدتهم‌نعم و فريق ليمن اللّه ماندرى «۱» فحذف ألفها فى الدَّرج كذا قيل و للكوفيّين أن يقولوا: خفّفت لكثرة الاستعمال و يلزمه الرَّفع بالابتداء و حذف الخبر و إضافته إلى اسم اللّه سبحانه خلافاً لابن درستويه فى إجازة جرّه بحرف القسم و أجاز ابن مالك إضافته إلى الكعبة و كاف الضمير و إلى الّذى يراد به اللّه سبحانه نحو أيم الّذى نفس محمّد (صلّى اللّه عليه و آله و سلّم) بيده و أجاز بعضهم إضافته إلى غير ذلك و أنشدوا فيه: «و أيم أبيهم لبئس العذر اعتذروا» و جوّز ابن عصفور كونه خبراً والمحذوف مبتدء أى قسمى ايم اللّه، و الأوّل أولى بناءً على ما تقرر عندهم أن الأمر اذا دار بين كون المحذوف أوّلًا و ثانياً فكونه ثانياً أولى.

و ذكر شارح مغنى اللّبيب فيه اثنى عشر لغة «ايمن» بفتح الهمزة و فتح الميم و ضمّها أو بكسر الهمزة و ضمَّ الميم و «أيمن» بفتح الهمزة و بكسرها مع ضمّ

---

(۱)- الشعر فى جامع الشواهد.

خزائن، ص: ۶۶

الميم، و «إمن» بكسر الهمزة و ضم الميم، و «من» بضم الميم و فتحها و كسرها و ضمّ النون فى أحوال الثلاث، و «مُ» بالضمّ والفتح و الكسر.

و زاد أبوحيّان فى الارتشاف ثمان لغات آخر «إيمن» بكسر الهمزة و فتح الميم: و «إيم» بكسرهما و «هم» بكسر الهاء والميم و «إم» بكسر الهمزة والميم، و «إمَ» بكسر الهمزة و فتح الميم، و «أمِ» بعكس ذلك، و «أمَ» بفتحهما، و «أمُ» بفتح الهمزة و ضمّ الميم.

فائدة:

قد تكثر فى كلماتهم «فلان أحرز قصب السبق» ومثله «سباق الغايات فى مضمار السبق» و هذا كناية عن التقدُّم و الكمال و أصل ذلك أنّهم كانوا يغرزون قصباً فيتسابقون إليه فمن أخذه أوّلًا فقالوا: أحرز قصب السبق و حازه، و كان له ولفرسه السبق والفضل والتقدُّم، والمضمار: الميدان.

فائدة:

كثيراً مّا يمثّل بقولهم: «و تفرَّقوا أيدى سبأ» هذا مثل يضرب فى تفرُّق المجتمعين و يقال: «تفرَّقوا أيدى سبأ و أيادى سبأ» أى تفرَّقوا مثل تفرّق أولاد السبأ، و «سبأ» فى الأصل بهمزة غير ممدودة اسم رجل هو أبو عامة من قبائل اليمن و هو سبأبن يشجب- بالشين المعجمة والجيم- ابن يعرب- بالعين المهملة والرّاء- ابن قحطان، و ليس اسم قبيلة كما اوّل فى قوله تعالى: «لقد كان لسبأ» والأيدى كناية عن الأبناء لأنّهم فى التقوى والبطش بهم منزلة الأيدى، ضرب بهم المثل حين تفرَّقوا و هلكوا حين ارسل عليهم سيل العرم أى سيل الوادى أوالجراد أوالمطر الشديد ولا- يتعيّن نصبهما على الحاليّة بحذف المضاف بل يجوز ذلك و أن يكون نصبهما على المصدر أى تفرَّقوا تفرُّق أيادى سبأ و سكنت همزة سبأ ثمَّ قلبت ألفاً و اسكنت الباء فيهما مع أنّهما منصوبان لثقلهما بالتركيب و الإعلال كما فى «معديكرب».

مثل:

يقال: «فلان ألأم من مادر» و مادر هو رجلٌ من هلال بن عامربن صعصعة قيل: سمّى مادراً لأنَّه سقى إبلًا له من ماء حوض فلمّا فرغ الإبل من شرب الماء بقى فى أسفل الحوض ماء قليلًا فسلح فيه و مدر الحوض به- أى طيّن الحوض

خزائن، ص: ۶۷

بعذرته- بخلًا من أن يستقى أحد من ذلك الحوض فذهب ذلك مثلًا و ضرب به فى اللّئامة.

مثل:

کلٌّ الصید من جانب الفرأ «۱» الفرأ الحمار الوحشیّ أصله أنَّ قوماً خرجوا إلی الصید فصاد أحدهم ظبیاً والآخر أرنباً والآخر فرأ فقال لأصحابه: «کلٌّ الصید فی جوف الفرأ» أی جمیع ما صدتموه یسیر فی جنب ماصدته.

طویت بإحراز الفنون و نیلهارداء شبابی والجنون فنون

فحین تعاطیت الفنون و حظّهاتبیّن لی أنَّ الفنون جنون «۲» شعر منسوب إلی أمیرالمؤمنین (علیه السّلام):

أری حمراً ترعی و تعلف ما تهویو اسداً جیاعاً تظمأ الدَّهر ما تروی

و أشراف قوم ما ینالون قوتهمو قوماً لئاماً یأکل المنَّ والسّلوی

قضاء لخلَّاق الخلائق سابقو لیس علی ردّ القضا أحد یقوی

و من عرف الدَّهر الخؤون و صرفه‌تصبّر للبلوی و لم یظهر الشکوی

إذا قلَّ مال المرء قلَّ ذکاؤهو ضاقت علیه أرضه و سماؤه

و أصبح لا یدری و إن کان حازماًأقدَّامه خیرٌ له أم وراؤه

و إن مات لم یشفق علیه خلیلهو إن عاش لم یسرر صدیقاً بقاؤه

و لَلْموتُ خیرٌ لامرء ذی خصاصةمن العیش فی ذلّ یدوم عناؤه

لقد طفت فی تلک المعاهد «۳» کلّهاوردَّدت طرفی بین تلک المعالم

فلم أر إلّا واضعاً کفَّ حائرعلی ذقن أو قارعاً سنَّ نادم

---

(۱)- فی بعض النسخ [فی جوف الفرا]. و قال ابن أبی الحدید فی القصائد السبع:

یزاحمه جبریل تحت جعبائه‌له قیل کل الصید فی جانب الفرا

(۲)- الشعر للتفتازانی أورده فی العکس من علم البدیع.

(۳)- فی بعض النسخ [فی تلک المعالم] و فی بعضها [فی تلک العوالم] و الشعر للشهرستانی فی الملل والنحل.

خزائن، ص: ۶۸ تنکّر لی دهری و لم یدر أنّنی‌صبور و أحداث الزَّمان تهون

و بات یرینی الخطب کیف اعتداؤهو بتُّ أراه الصبر کیف یکون

ثمانیهٔ یلقی الفتی فی زمانهو کلَّ امرء لابدَّ یلقی ثمانیهٔ

سرورٌ وهمٌ و اجتماعُ و فرقهُو عسرُ و یسرُ ثمَّ سقمُ و عافیهٔ

ما للمعیل و للمعالی و إنّمایسعی و یکسبها الوحید الفارد

فالشمس تجتاز السماء فریدهٔو أبو بنات النّعش فیها راکد «۱»

فبعد فراقی حنَّ قلبی إلیهم‌حنین فصیل فارقته الرکائب

و ما کان قلبی راضیاً بفراقهمو لکنَّ حکم اللّه لاشکَّ غالب

شعر للحکیم مؤمن الجزائری:

أحبّتنا إنَّ البعاد لقتّال‌فهل حیلهٔ للقرب فیکم فنحتال

أفی کلَّ آنٍ للتَّأنّی نوائبو فی کلَّ حین للتَّهاجر أهوال

خلیلیّ قد طال المقام علی الأذیو حال علی ذی الحال یا قوم أحوال

یمرُ زمانی بالأمانی و ینقضی‌علی غیر ما أبقی ربیع و شوَّال

يا راجلًا نحو أوطانى و ساكنهاقل للدّيار سقاك الرائح الغادى

و قل لأظعانهم حيّيت من ظعنو قل لواديهم حيّيت من واد

---

(۱)- قوله: «و ابو بنات النعش فيها راكد» اراد بابيها الكوكب المعروف بالجدى، و هو راكد لانه على القطب الشمالى، و بنات النعش هذه هى الصغرى لانها اقرب الى القطب من الكبرى و تسمى الدب الاصغر ايضاً و اختها الدب الاكبر ثم ان الشيخ بهاءالدين العاملى فى كشكوله اسنده الى ابى الفرج على بن الحسين من الحكماء الادباء و كان المصرع الثانى من البيت الاول هكذا «يسمو اليهن الوحيد الفارد».

خزائن، ص: ۶۹ أتى سليمان يوم العيد قبّرةبنصف رجل جراد كان فى فيها

ولا تلام عليها فى هديّته «۱»إنَّ الهدايا على مقدار مهديها شعر للحكيم مؤمن المذكور:

هو الهوى بعض أردانى فأردانيو مرَّ بى ذكر أعيانى فأعيانى

و فارق النّوم أجفانى فأرَّقنىو هيّج الشوق أحزانى فأحزانى

و زارنى طيف من أهوى فعارضنىطلق المحيّا فحيّانى فأحيانى

فقال: قل كيف حال القلب؟ قلت لهدعنى و سل عن جارى دمعى القانى

فقال ما بك صفر الخدّ من ذرفالدُّموع قلت جفانى سهر أجفانى «وله»

لقد طال ليلى أيا ليلى بذكراكفحاشاك أن تنجلى يا ليل حاشاك

هل تذكرين و صالًا فى حدائق قدحكّت لسائمها من طيب ريّاك

للّه أيّام عيش قد مضى و أتىليل الفراق التعذيبى و إهلاكى

آهاً لقلبى على ذاك الزَّمان فمذهجرت عنّى سرى نومى بمسراك

فكم أذاب الجوى قلبى فسال منالعينين من ذكر رشف ثناياك

و كم نثرت لآلى الدَّمع حين سنافى الطيف وجهك إعزازاً للقياك

و كم رأيتك فى نومى فمذ فتحتعينىّ اغمضها شوقاً لمرآك

أستغفراللّه هل طيف بغير كرىتخيّل الفكر شبهاً من محيّاك

أخطأت هل لك من شبه يكون ولوذهناً فمنّى على الخاطى بإعفاك

بل قد رأيتك يا عينى بغير كرىيا مهجتى فى فؤاد ظلَّ مثواك

أستغفراللّه ما قلبى لدىَّ فمذبعدت عنك ثوى قلبى بمغناك

بل حيث ما زلت عن عينى رأيتك ياإنسانة العين فيها بعد مسراك

إن لم أراك ففى قلبى هواك و إنذهلت عنّى فإنّى لست أنساك

روحى فداك و إن أضنيت جثمانىفهل تذيبنّ قلباً فيه مأواك

---

(۱)- فى بعض النسخ مكان هذا المصراع «ترنمت بفصيح القول و اعتذرت».

خزائن، ص: ۷۰

محاضرة لطيفة لأبى الحسين الجزائرى و ابن الزبير

* محاضرة:

حکی أنَّ أباالحسین الجزائری أتی إلی باب ابن زبیر فمنعه الحاجب أن یدخل علیه، فکتب هذا البیت فی رقعة و أرسل إلیه:

الناس قد دخلوا کالأیر کلّهمو صرت مثل الخصی ملقی علی الباب فلمّا وصلت إلیه أمر بعض الخدّام أن یقف علی الباب و ینادی: علیک بالدّخول یا خصی، فدخل هو و یقول: هذا دلیلٌ علی السعة.

قبعثری البخیل و السائل

* حکایة:

حکی أنَّ قبعثری کان شدید البخل، نزل خارج الیمن و کان یوماً شدید الحرّ، فوفد علیه سائل فقال: سلام علیک، فقال: کلمة مقولة، قال: خرجت من أهلی بغیر زاد، قال: ما ضمنت قراک، قال: قصدتک من بعید، قال: و إیابک من قریب، قال: أنا ابن أبی حمامة المنقریّ، قال: انصرف و کن ابن أیّ طائر شئت، قال: أفتأذن لی بالدّخول؟ قال: نعم إلی عیالک، قال: إنّما أردت الدُّخول فی قبّتک الواسعة، قال: وراؤک أوسع، قال: ما اسمک؟ قال: آخذو لا یعطی، قال: ما احبّک أن یکون لک اسمان، قال: أنا احبّه، قال: من أین جئت؟ قال: من العدم إلی الوجود، قال: من أین خرجت؟ قال: من بطن امّی، قال: أین ترید؟ قال: مکاناً لا أراک، قال: علی مَ أنت؟ قال: علی الأرض، قال: ففیم أنت؟ قال: فی ثیابی، قال: ابن کم أنت؟ قال: ابن رجل واحد، قال: عنیت ما سنّک؟ قال: عظم، قال: أتقرض؟ قال: یقرض الفار، قال: أتنشد؟ قال: تنشد الضالّة، قال: أفتسمع؟ قال: تسمع الفتیة، قال: القی إلیک بیتاً، قال: ألقه علی نفسک، قال: أفتسجع؟ قال: تسجع الحمامة، قال: أنا سائل عنک؟ قال: أنا منّاعُ بخیل، قال: بل أنت کفیل، قال: و أنت کالبعوضة، قال: أنت کریم، قال: و أنت کالذّئب، قال: و أنت کبیر، قال: و أنت کالبالوعة، قال: أنت الشجاع، قال: الشجاع الحیّة، قال: أنت الغیث، قال: الغیث الموت، قال: أضرّتنی

خزائن، ص: ۷۱

الشمس، قال: الساعة یأتیک الفییء، قال: الأرض أحرقت قدمای، قال: إن‌شاء اللّه یبرد علیهما، قال: منَّ علیَّ بنعلک، قال: منَّ أنت علیَّ بأهلک، قال: أعطنی بخفّین، قال: ارجع بخفّی حنین، قال: أعطنی دیناراً أودرهماً، قال: بل النصف الآخر منهما «۱»، قال: خف من اللّه، قال: لأجل ذلک ما أعطیتک، قال: ترحّم علیّ، قال: بعد الموت، قال: أمّا السائل فلا تنهر، قال: وأمّابنعمة ربّک فحدَّث، قال: أنت من الکرام، قال: أنت من اللّئام، قال: أعطنی فی الدُنیا، قال: أعطیتک فی الآخرة، قال: ما ارید أن أراک فی الآخرة «۲»، قال: لا تمنعنی و ربّ الحرم، قال: ما منعتک من جواب الکلم، قال: ما فی عینیک حیاء، قال: نعم الحیا «۳» فی الشتاء، قال: أما ترحم أنّک قاعدو أنا قائم؟ قال: القاعدامّک، قال: اقعدنی ساعة، قال: لا تقمنی ساعتین، قال: ضع علی کفّی شیئاً، قال: فی کفّک أیری، قال: ضعه فیها هو أیضاً حسن، قال: هو صرح أهلک إرجع و خذه، قال: مارأیت ألأم منک، قال: انظر فی المرآة، قال: ما فی الدُنیا أشأم منک، قال: نسیت نفسک، قال: خاب مسعاک، قال: خطبت نفسک، قال: قتلک اللّه، قال: إن أعطیتک حبةً، قال: عذّبک اللَّه، قال: ان اعطیتک درهماً، قال: لعنة اللّه علیک، قال إن أعطیتک دیناراً، قال: ابتلاک اللّه بمصیبة، قال: و أیُّ مصیبة أدهی منک، قال: لا أرانی اللّه مثلک، قال: إن‌شاء اللّه بعد عمی عینیک، قال: بل أعمی اللّه عینیک، قال: حتّی لا اری وجهک، قال: خرّب اللّه دارک، قال: إن دخلتها، قال: سبحان اللّه، قال: قبل کونک، قال: فهل لی عندک شیء، قال: نعم عصاً أدقُّ بها رأسک و أخلص منک فعمد علی عصاً کانت علی باب الخیمة فانهزم السائل و هو یتبعه و هما یتسابّان.

لبعض السادات

* لطیفة:

حکی أنَّ فتی من أشراف السادات کان یهوی فتاة اسمها صدقة

(۱)- یعنی ناراً و هماً أی الحزن.

(۲)- کذا و من العبارة ساقط فی النسخ و لم نظفر بها.

(۳)- الحیا: الغیث.

خزائن، ص: ۷۲

فاتّفق أن واعدته لیلة و لم تأته فخرج إلی دارها، فقیل: إنّها فی الطبقة الفلانیة مع جماعة فأسرع نحوها و أراد أن یدخل علیهم فمنعه الحاجب فوقف تحتها و أنشد بصوت عال یسمعه أهل الطبقة.

یا أهل هذی الطبقةهل عندکم من شفقة

لسائل قد جاء کم‌یطلب منکم صدقة فاستشرف بعض الجماعة و أجابه:

یا من یروم الشفقةبمهجة محترقة

جدُّک یا هذا الفتی‌حرَّم علیک الصدقة «للزهیری»

یا من لعبت به شمول‌ما ألطف هذه الشمائل

نشوان یهزُّه دلال‌کالغصن مع النسیم مائل

لا یمکنه السلام لکن‌قد ضمّن طرفه رسائل

ما أطیب وقتنا و أهنی‌والعاذل غائب و غافل

عشق و مسرَّة و سکرٌوالعقل ببعض ذاک زائل

البدر یلوح فی قناع‌والغصن یمیل فی غلائل

والورد علی الخدود غضّ‌والنرجس فی الجفون زائل

والعیش کما احبّ صاف‌والانس بما احبّ کامل

مولای یحقّ لی بأنّی‌عن مثلک فی الهوی اقاتل

فی حبّک قد بذلت روحی‌إن کنت لما بذلت قابل

لی عندک حاجة فقل لی‌هل أنت إذا سئلت باذل

ذا العام مضی و لیت شعری‌هل یحصل لی رضاک قابل

ها عبدک واقف ذلیل‌بالباب یمدَّ کفّ سائل

من وصلک بالقلیل یرضی‌والطلُّ من الحبیب وابل

خزائن، ص: ۷۳

حکایة المراة التی یبول زوجها

* حکایة:

اشتکت امرأة عن زوجها إلی القاضی و طلبت الفرقة و ادَّعت أنَّه یبول فی الفراش کلَّ لیلة، فقال للرجل: أما تستحیی فقال: لا تعجل أقصُّ علیک قصّتی إنّی أری فی منامی کأنّی فی جزیرة فی البحر و فیها قصر و فوق القصر منارة عالیة و فوق المنارة جمل و أنا علی ظهر ذلک الجمل والجمل عطشان یطأطیء رأسه لیشرب من البحر فلمّا أری ذلک أبول من شدَّة الخوف فلمّا سمع القاضی قصّته بال

فی ثیابه فقال: یا هذه أخذنی البول من هول الحدیث فکیف من رأی فأعذریه.

شعر

للحکیم مؤمن:

علا هلال علی تلالفضاء منه فضاء مهمه

فقیل نور فقلت نورو قیل نجم فقلت مه مه

رأیت ظبیاً علی کثیب کأنّه البدر إذا تلألا

فقلت ما اسمک فقال لؤلؤفقلت لی‌لی فقال لا لا

ابن الجصّاص مع الوزیر

* حکایهٔ:

حکی أنَّ ابن الجصّاص رکب یوماً مع الوزیر ابن الفرات و کان الوزیر یتفکّه و یستهزء بالجصّاص کثیراً، و کان حینئذ فی موکب عظیم و مع الجصّاص تفّاحهٔ بیده فأراد أن یعطیها الوزیر و یبصق فی الدجلهٔ فغلط و بصق فی وجه الوزیر و رمی التفّاحهٔ فی الدّجلهٔ.

میرزا وحید و طلبه فقیر

* حکایت:

نقل است که میرزا وحید که از جمله مشاهیر شعراء و وزیر مقتدر پادشاه، و صاحب ثروت و دولت بسیار و اولاد بسیار خدا به او عطا فرموده

بود و نظر به قرب او به سلطان در نظر مردم مُهاب و معزَّز بود و همیشه نسبت به قرآن به خلاف ادب گفتگو می‌نمود و بر آیات بحث و اعتراض می‌کرد.

روزی در مجمع عام که جمعی از علماء و فضلاء و طلبه نیز حاضر بودند گفت که:

خدا در قرآن می‌فرماید «ولا رطب ولا یابس إلّا فی کتاب مبین» و من نیز یکی از رطب و یابس هستم و حال آنکه ذکر من مطلقاً در قرآن نشده، و هیچ یک از حضّار در جواب او سخنی نتوانستند گفت.

یکی از فقرای طلبه در صف نعال نشسته بود گفت میرزا چرا ذکر شما در قرآن نشده و حال آنکه چند آیه در خصوص شما نازل شده هرگاه مرخصّ فرمائید بخوانم؟ گفت بخوان.

گفت: أعوذ باللّه من الشیطان الرجیم ذَرْنِی وَ مَنْ خَلَقْتُ وَحِیداً. وَ جَعَلْتُ لَهُ مالًا مَمْدُوداً. وَ بَنِینَ شُهُوداً. وَ مَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِیداً. ثُمَّ یَطْمَعُ أَنْ أَزِیدَ. کَلَّا إِنَّهُ کانَ لِآیاتِنا عَنِیداً. سَأُرْهِقُهُ صَعُوداً. إِنَّهُ فَکَّرَ وَ قَدَّرَ. فَقُتِلَ کَیْفَ قَدَّرَ. ثُمَّ قُتِلَ کَیْفَ قَدَّرَ. ثُمَّ نَظَرَ. ثُمَّ عَبَسَ وَ بَسَرَ. ثُمَّ أَدْبَرَ وَ اسْتَکْبَرَ. فَقالَ إِنْ هذا إِلَّا سِحْرٌ یُؤْثَرُ. إِنْ هذا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ. سَأُصْلِیهِ سَقَرَ. وَ ما أَدْراکَ ما سَقَرُ. لا تُبْقِی وَ لا تَذَرُ. لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ. عَلَیْها تِسْعَةَ عَشَرَ گویند بمجرد شنیدن این آیات لرزه بر اندام میرزا وحید افتاده و رنگ او زرد شده و تب شدیدی عارضش شد و بعداز سه روز وفات یافت.

«وحشی»

شد وقت آن دیگر که من ترک شکیبائی کنم‌ناموسرا یکسو نهم بنیاد رسوائی کنم

وقت غنیمت شمار ورنه چو فرصت نماندناله که را داشت سود آه که آمد بکار «لاأدری»

ای اهل شوق وقت گریبان دریدن است‌دست مرا بسوی گریبان که می‌برد

خزائن، ص: ۷۵

«سنائی»

قطع امید من کند دم بدم از وصال خودتا نکنم دل حزین شاد بانتظار هم «هاتفی»

ای مردگان ز خاک یکی سر بدر کنیدبر حال زنده بتر از خود نظر کنید «حزنی»

حزنی اینعشق است نی افسانه چندین شکوه نیست‌لب بدندان گیر بر دندان جگر نه باک نیست «حزنی»

بغمم شاد شوی می‌دانم‌غم دل با تو از آن می گویم «گلخنی»

چون دل بشکوه لب بگشاید بگو که من‌شرمنده از کدام وفای تو سازمش «صبری»

عالمی کشته شد و چشم ترا ناز همان‌صد قیامت شد و حسن تو در آغاز همان «وله»

شبها تو خفته من بدعا کز تو دور بادآه کسان که بهر تو در خون نشسته‌اند «وحشی»

طیّ زمان کن ایفلک وعدء وصل یار رایا که از این میان ببر اینشب انتظار را «شفائی»

شفائی آه بیتابانه زود است‌که محمل تا در دروازه رفته است «حالتی»

دلم از سینه بتنگست خدایا برهان‌هر کجا در قفسی مرغ گرفتاری هست «دانش»

وعده همصحبتان رفته است روز محشر است‌دیر می‌آید قیامت کشت تنهائی مرا خزائن ۷۶ میرزا وحید و طلبه فقیر

خزائن، ص: ۷۶

«مانی»

شب عیش شادکامی بگذشت و روزها شدچه شبی تو ای شب غم که ترا سحر نباشد «وردی»

توئیّ و قوّت یکناله دگر وردی‌نعوذ باللّه اگر در دلش اثر نکند «وله»

فریاد که هر طائر فرخنده که دیدم‌صیاد ز مرغان دگر بسته‌ترش داشت «وله»

دعاهای سحر گویند می‌دارد اثر آری‌اثر می‌دارد امّا کی شب عاشق سحر دارد «لاأدری»

همه بضاعت خود عرض می کنند آنجاقبول حضرت او تا کدام خواهد بود

توریهٔ عجیبهٔ

* توریهٔ:

حکی أنَّه سلّم إلیاس المعدّل علی قوم من العامّهٔ فلم یردُّوا، فقال: لعلّکم تظنّون بی ما قیل من الرّفض، و اللّه من أبغض واحداً من أبی بکر و عثمان و عمر و علیّ فهو کافر فسرّوا بذلک و اعتذروا إلیه.

نعم ما قاله النظامی: «۱»

در خوبیشان نه شک نه ریبی‌زین چار یکی نداشت عیبی توریهٔ:

حکی أنَّه رفع غلامان سکرانان اخذا باللّیل إلی بعض الولاهٔ فاستحسن صورتهما و سأل نسبهما و حسبهما، فقال أحدهما:

أنا ابن من دانت الرقاب لهما بین مخزومها و هاشمها

تأتیه طوعاً إلیه خاضعهٔیأخذ من مالها و من دمها

---

(۱)- و نعم ما قاله السنائی أیضاً:

در باغ لطافت نبی چار به استوین چار به لطیف در بار به است

آن به که در اول است زان چار به استوآن به که در آخر است زان چار به است

خزائن، ص: ۷۷

و قال الآخر:

أنا ابن الّذى لا ينزل الدَّهر قدرهو إن نزلت يوماً ففيه تعود

ترى الناس أفواجاً إلى ضوء نارهفمنهم قيام حولها و قعود فلمّا سمع الوالى منهما ذلك عظّمهما و اعتذر إليهما و خلا سبيلهما ثمَّ فتّش عن أحوالهما بعد ذهابهما فقيل: هما ابنا حجّام و طبّاخ فتعجّب الوالى من حسن كلامهما و خجل من غفلة نفسه.

اهداء قثاء إلى معين الدين

* حكايةً:

اهدى قثّاء إلى معين الّدين بن صغير من أهل حلب و كان هتّاكاً مؤذياً لا يذكر أحداً بخير و لا يتوسّط لأحد بخير و نقش عليه بالسكّين هذين البيتين:

يا ابن صغير قد أتتك هديّتىفانعم فديتك محسناً بقبولها

و لأهل بيتك ثمَّ عندى مثلهافى حجمها و بعرضها و بطولها

النحوى المريض

* حكايةً:

روى أنَّه عاد بعضهم نحويّاً كان مريضاً فقال: ما الّذى تشكوه؟ قال: حمة جاثية، نار حامية، دماميل دامية، منها الأعضاء واهية، فقال: لاشفاك اللّه بعافية، ياليتها كانت القاضية.

النحوى الذى عاد مريضاً

* و أيضاً حكايةً:

روى أنَّه جاء نحوىّ ليعود مريضاً فطرق بابه فخرج ولده فقال: كيف حال أبيك؟ فقال: يا عمَّ و رمت قدميه فقال: لا تلحن و قل: قدماه، ثمَّ قال: ماذا؟ قال: وصل الورم ركبتاه، قال: لا تلحن، وقل: ركبتيه، ثمَّ قال: ماذا؟ قال: أدخل اللّه القدمين والركبتين على بطن عيالك و عيال سيبويه و نفطويه و جحشويه.

خزائن، ص: ۷۸

و ايضاً:

حكى أنَّ نحويّاً قال لبعضهم: ما فعل أبوك بحماره؟ قال:

باعِه، قال: لم قلت: باعه؟ قال: لم أنت قلت: بحماره؟ قال: إنَّما جررته بالباء قال: فلم باؤك تجرٌ و بائى لا تجرّ؟!.

«شعر فيه تعقيد»

سألونى عن اسم من لست أنسيعهد وصلى بها و ذاك منائى

قلت يا قوم اسمها اسم نجمتحت مافوق تحت شمس السماء أقول: اسمها زهرهٔ كمالا يخفى.

و أيضاً:

و اعدتنی بوصلها ذات حسن ملكت مهجتی بوجه نفيس

قلت قولی متی الوصال فقالت بعد ما قبل بعد يوم الخميس أقول: أراد يوم الجمعة.

و أيضاً:

قالت الشمس صادفت أیّ برج و هی فی منزل الرقيب تجور

قلت قد حلّت الغزالة برجاً قبل ما بعد بعد ما قبل ثور أقول: أراد برج الثور.

شعر مشكل للحكيم مؤمن الجزائریّ:

ينفع المرء علمه أبداً دون مالا يزال يجمعه

إنَّ من لا ـ يكون ذاسعة لا يكون الكمال ينفعه وجه الاشكال أنَّ فی البيتين تناقضاً كما لا يخفی و دفعه أنَّ قوله: «لا يكون» ثانياً تأكيد لفظیّ لقوله: «لا يكون» أوَّلًا و ليس يفيد معناً ثانياً.

«لمؤلّفه»

ای آنکه مقيم كوی یاری این شكر چرا نمی گذاری

چون بخت بكام تست گاهی یاد از من و حسرت من آری

خزائن، ص: ۷۹ ای دل كه بقيد عشق بندی با محنت عشق در چه كاری

ای غم تو ز دل مرو خدارا كز دوست همين تو يادگاری

ای دوست كه نيست حاصل من از دوستی تو غير خواری

اميد صفائی از تو اين است كو را ز سگان خود شماری

موعظة نافعة

* تبصرة:

اعلم أنَّ الإنسان مسافر و منازله ستّة و قد قطع منها ثلاثة و تبقی ثلاثة فالّتی قطعها أوَّلها كتم العدم إلی صلب الأب و ترائب الامَّ كما قال اللّه تعالی: «يخرج من بين الصلب والترائب» و ثانيها رحم الامَّ قل سبحانه: «هو الّذی يصوّركم فی الأرحام كيف يشاء» و ثالثها من الرحم إلی فضاء الدنيا قال عزَّ من قائل: «و حمله و فصاله ثلاثون شهراً» و أمّا المنازل الثلاث الّتی لم يقطعها فأوَّلها القبر قال (عليه السّلام): القبر أوَّل منزل من منازل الآخرة و آخر منزل من منازل الدنيا. و ثانيها فضاء المحشر قال سبحانه: «و عرضوا علی ربّک صفّاً». و ثالثها الجنّة و النار و قال تعالی شأنه: «فريق فی الجنّة و فريق فی السعير» و نحن الآن فی قطع مرحلة المنزل الرابع و هو أصعب المنازل و أكثرها مشقّة و أشدُّها خوفاً أحاط فيه بالشوارع و الأطراف اللّصوص و قطّاع الطريق و يفتر فيه الرفيق والشفيق و مدَّة قطع هذه المرحلة مدَّة عمرنا، فأيّامنا فراسخ و ساعاتنا أميال و أنفاسنا خطوات فكم من رجل بقی له فراسخ و آخر بقی له أميال و آخر بقی له خطوات، نعوذ باللّه من الموت علی غير عُدَّة.

تلامذة افلاطون ثلاث فرق

* فائدة:

كان تلامذة أفلاطون ثلاث فرق و هم الإشراقيّون والرواقيّون والمشّاؤون فالإشراقيّون هم الّذين جرّدوا ألواح عقولهم عن النقوش الكونيّة فأشرقت عليهم لمعات أنوار الحكمة من لوح النفس الأفلاطونيّة من غير توسّط

خزائن، ص: ۸۰

العبارات و تخلّل الإشارات، والرّواقيّون هم الّذين كانوا يجلسون فى رواق بيته و يقتبسون الحكمة من عباراته و إشاراته، والمشّاؤون هم الّذين كانوا يمشون فى ركابه و يتلقّون منه فرائد الحكمة فى تلك الحالة و كان أرسطو من هؤلاء و ربّما يقال: إنَّ المشّائين هم الّذين كانوا يمشون فى ركاب أرسطو لا فى ركاب أفلاطون.

لغز

منظوم للحكيم مؤمن:

ما اسم «۱» غدا مثلّث الحروف تجده معدوداً من الظروف

ماض و إن صحّفته فأمرمضارع إن ضمَّ منه الصدر

مقلوب أوّليه عند من عقل حرف يكفُّ غيره عن العمل

و ثلثاه حرف تعريف على لغة حمير كذا بعض روى

و أوَّلاه حرف استفهام والعكس لا يخلّ بالنظام

و ثلثه الأوَّل مثل ذلك و عكس ثلثه من الهوالك

و قلب آخريه إن تكرّراتجده ماكولًا فكن مستحضرا

و قلب أوَّليه ما تشربه و إن تأمّلت فلا تغربه

و طرفا آخره عضواً بدافى الضحك و هو لا يحسّ بالرَّدى

يخرج ثلثاه من المعادن و كلّه جزء من المحاسن

و ما سوى آخره اسم لمن تعظيمه فى كلّ مذهب حسن

و عشر ثلثه ككافات الشتى فى العدّ فافهم ذاك يا هذا الفتى لغز

للشيخ ابن الفارض:

ما اسم لطير شطره بلدة فى الشرق من تصحيفها مشربى

و ما بقى تصحيف مقلوبه مضاعفا قوم من المغرب جوابه

للحكيم مؤمن الجزائرى: «۲»

---

(۱)- همين كلمه اسم يا أمد مراد است ولى اول اظهر است فتدبّر.

(۲)- مراده من هذا اللغز الطائر المعروف بقمرى و قمرى شطر أوليه «قم» و شطر آخره «رى» و هما بلدتان معروفتان و سوى آخره يكون قمر و هو سائر ليلا- من الشرق الى المغرب و وسطاه «مر» و هو صمغة مرة، فى منتهى الارب مر- بالضم- تلخ خلاف حلو، و داروئى و آن آب منجمد درختى است مغربى شبيه بدرخت مغيلان بسيار تلخ نافع سرفه و گزيدگى كژدم و كرم معده و روده انتهى، و ما بقى من قمرى بعد هو «قى» و مقلوبه يق و مراده من تصحيفه بق و يقال: بالفارسية پشه و نعم ما قال السعدى «پشه چو پر شد بزند پيل را» و ما سوى اوله يكون مرى والمرى، مجرى الطعام من الحلقوم الى المعدة.

خزائن، ص: ۸۱ ذاك اسم طير شطره بلدة اخرى يروّى نيلها مشربى

و ما سوى آخره سائر ليلًا من الشرق إلى المغرب

و وسطاه صمغة مرَّة نافعة من لسعة العقرب

و ما بقى تصحيف مقلوبه قد أعجز الفيل عن المأرب

و ما سوى أوَّله عضو ك اللّازم فى المأكل و المشرب

فافهم وقاك اللّه من عثرةو راكباً خيلك فى المذهب لغز

للشيخ البهائى:

ألا يا أخى سمِّ لى بلدة «۱»بها من احبُّ و من أطلب

تشدُّ الرحال إلى نحوهاو فيها لكلّ فتى مأرب

إذا ما قلبت حروف اسمهاو جدت اسم شيء به يضرب

و من عجب أنَّه مفردُو جمع لشيء به يشرب

و ثلثاه ربع لثلث لهو يظهر هذا لمن يحسب جوابه

للحكيم مؤمن:

أيا ملغزى فى سمى بلدةلزائرها الذّنب لا يكتب

مصحّف مقلوبه واجبعلى من يحجُّ و قد يندب

و أنت إذا ما تأمّلتهتراه اسم طيرو ذا معجب

و إن فات من ثلثه سبعهوجدت اسم شيء به يطرب

و ثلثاه ما صدّرت سورةبه وهى ما عنك لا يعزب

---

(۱)- مراد طوس است که قلب آن سوط به معنی تازیـانه و جمع طـاس است، س ثلث آن است که ۶۰ است، ط و ۱۵ است که ربع سین است، ط س دو ثلث آن است و اول سوره طس است.

خزائن، ص: ۸۲

لغز

للشيخ البهائى:

و بلدة مهملة الأحرفو ثلثها من سور المصحف

و ما سوى آخره سورةمن سور القرآن لا يختفى

و ثلثاه إن ينله الفتىمن شفة المحبوب يوماً شفى

و إن تشدَّد وسطها تلقهاأكولة فافكر بها و اعرف جوابه

للحكيم مؤمن:

يا أيّها السائل عن بلدةترسم فى أوائل المصحف

ألغزت فى اسم صدره أوَّل الأحرف لا بل سادس الأحرف

لو فات من آخره واحدلزيد فيه خمسة فاعرف

و وفق ثانيه لما بعدهفى العدَّ من وجهين لا يختفى

بصدره امتاز حمار عن ال- حيّة فافهم سرَّه و انصف

و عجزه ميّز عن بلدةكبشاً و ذا ليس بأمر خفى

و نصف حرف منه أو ثلث ذا ال- حرف عن الثالث إن تحذف

و الضمَّ بالأوَّل كانا سمىمن دمه صبّ على المصحف

و ثلث ثانيه إذا زيد فىتاليه فاجمع هذه الأحرف

تلق الّذى قد عبّروا أهلهابه تفكّر ساعة يعرف لغز

للشيخ البهائى:

و لست أبوح باسم المحبّ يوماًولكن ملغزاً خوف الأعادى

فتصحيف اسمه فى و جنتيهو فى فيه و أيضاً فى فؤادى جوابه

للحكيم مؤمن:

لقد ألغزت إلغازاً لطيفاًدقيقاً دونه خرط القتاد

فيا للّه من لغز عريض به الأفكار مشرفة الهوادى

فكم حظر الرقاد علىّ ليلًاو أقلقنى كثيراً عن وسادى

و كم أمسى لذاك جواد فكرى يجول من التلال إلى الوهاد

خزائن، ص: ۸۳ إلى أن قادنى نظرى إليهو نلت بفهمه أقصى مرادى

فدونك مثل قولك إذ يشقّال- حديد السود بالبيض الحداد

فتصحيف يرى فى فيه شىءيحلّ بنيله ما فى الفؤاد

و منه يحلّ ما فى و جنتيهو فيه هلاك أرباب الفساد

و أصل الاسم جمع فى لسانيو عينى و الحواجب و الهوادى

بآخره يميّز خير عضوبه الاحسان عن بعض البلاد

ترى حرفين منه اسماً لشخص له صفة المحبّة و الوداد

مصحّف بعضه جزء الأراضىو بعض منه فى السبع الشداد

و تصحيف الّذى فى الصدر منهانقصنا عنه من غير ازدياد

يصير جميع أحرف ذاك الاس- م حرفاً واحداً فافهم مرادى لغز

للحكيم مؤمن:

أخبرونى أيّها الإخوان عن اسم خماسىّ الأعداد، ثنائىّ الآحاد، أوَّله نصف وسطه، و وسطه مضعّف آخره، طرفاه فعل ماض مركّب من حرفين، و آخراه ما يتحقّق بين الأخوين، أوّلاه من المعدنيّات، و ماسواهما من النباتات، طرفا ثانيه من الأعضاء الظاهرة بعض الأحيان، و طرفا آخره من الأعضاء الباطنة لكلّ حيوان، لولا رابعه لتبدّل الأعمى بالأصمّ. و لولا أوَّلُ لم يوجد العلم و الحلم و الكرم، لولا خمسه لتبدَّل رأس الأنسان بالشجر، و لما تميزّت بلدة من الحجر، طرفا ثانيه لا يكون فى أوَّل العمر و لا فى آخره للإنسان و بعض منه ما يتحقّق به السهو و النسيان، بثانيه يبتدء السؤال و بأوَّله يختم الكلام و يتمُّ المقال واللّه أعلم بحقيقة الحال.

لغز

للحكيم مؤمن:

أخبرنى عناسم سداسىّالكلمات خماسىّالعشرات، آخره ثلث أوَّله، ومنقوطه أقلٌ من مهمله، و أوَّله مع ثانيه فعل أمر للمخاطب، و مع ثالثه من عقود الأعداد، و معهما أمر للمخاطبة، و مع رابعه من المهلكات الشداد، ثانيه مع ثالثه من الظروف و مع رابعه أوخامسه أوآخره من جملةالحروف، طرفاآخره حرف عامل وثانيه مميّز

خزائن، ص: ۸۴

الفعل عن الفاعل، لو سقط عجزه من صدره بقى سدسه مع أنّه ثلثه وهذامن الغرائب، ولو نقص منه مع أنّه سداسى حرف واحد بقى حرف واحدوهذامن أعجب العجائب، إن نقص سدسه من سدسه بقى سدسه وإن زيدثلثه على ثلثه حصل ثلثه، أوَّلاه ما يجب ردّه على

جميع المسلمين و آخراه ما يتركّب منه الزّمان على رأى المتكلّمين، بأوّله يبتدء، السؤال، و بثانيه يتمُّ المقال و برابعه يحصل المرام و ينتهى الكلام و السلام.

جوابه

لبعضهم:

هو اسم يتركّب الأسماء، رجله فى الأرض و رأسه فى اسماء، آخره اسم سورة من سور القرآن، و بانتقاص أوّليه يتمُّ أركان الإيمان، كلّه من الحروف النورانيّة و ثلث بعضه من الحروف الظلمانيّة، أوّله بالكمال معروف و خمس ثانيه بالتمام موصوف، سدساه من المطهّرات و لولا خامسه لصار الإنسان معدوداً من النجاسات، لوزيد أوّله على ثلث آخره حصل عدد أيّام الأعوام، ولو نقص سدساه من ثانيه بقى عدد الشهر التمام، وسطاه مهلك فرعون و هامان، و ثانيه منجى يونس و معطيه من الأمان، ثالثه ما وصف بالكمال فى السور القرآنيّة، و عشر رابعه موصف به أيضاً فى العلوم الأعداديّة، نصف ثالثه يساوى حروفاً كلّه فى العدّ، و بضمَّ النصف الباقى إلى رابعه يحصل عدد صور الكواكب الّتى وقع عليها الرصد، مربّع بعضه يساوق حدّالزانى و يثبت أوّله فى آخر السّبع المثانى، و بمضعّف سدسيه يتمّ الجواب و ينتهى به الخطاب واللّه أعلم بحقايق الامور و أوقف بما تخفى الصّدور.

شعر

للحكيم مؤمن:

يا نسيم الصّبا إذا جئت نادىجيرتى بالحمى تلاقى فؤادى

قل له قد هجرت عنّى طويلًاقل له قد نسيت عهد الوداد «وله»

يا نسيم الصّبا فبلّغ سلامىو اخبر نهم بلوعتى و غرامى

و حنينى و رقّتى عن فراقذاب جسمى و أبلى عظامى

و اشتياقى إلى لقاهم و وجدىفى هواهم و حرقتى من ضرام

خزائن، ص: ۸۵

«وله»

إلىم يطول ليلى بالسّهادإلىم يذيبنى لهب الفؤاد

و تغرقنى إلىم سيول دمعىإلىم تصيبنى عين العباد

ترانى ميّتاً فى جسم حىّو حيّاً يرتجى يوم التّناد

و صبرى كلَّ حين فى انتقاصو وجدى كلَّ آن فى ازدياد

أذوب صبابة و أطول بعدىو مالى آه صبرى و افؤادى

فكم خطر الرّقاد علىَّ ليلاو أقلقنى حسيراً عن وسادى

متى فرجى و حتّىم اضطهادىألا يا دهر دع سبل العناد «وله»

ألا أشكو و قد أصبحت مالىسوى بال من البلبال بالى

ولى جفن تكحّل من سويدافؤاد ذاب من لهب اعتلال

فما هذا السواد على جفونىبكحل آه ما أنا واكتحال

ألا أشكو زماناً قد جفانىفأنشد آه تمثيلًا لحالى

رمانى الدَّهر بالارزاء حتّىفؤادى فى غشاء من نبال

فصرت إذا أصابتنى سهامتكسّرت النّصال على النّصال

فكفّ عن الأذى يا دهر إنّانبيل لا نبالى بالنّبال «وله»

عنّى السّلام عليكم يا معشراًشوقى إلى لقياكم ما يكتم

عنّى السّلام عليكم يا ساكنىقلب الغريم المستهام المغرم

أأحبّتى أودعتموا قلبى أسىو جوى له بين الجوارح مضرم

لا تحسبونى ذاهلًا عن ذكر كمحتّى أوسّد فى التراب و أكتم «شعر هزل»

نمت فقام الاير من بينهماولم يزل منتصباً فوقهما

يحسبه الجاهل مالم يعلماشيخاً على كرسيّه معمّما

خزائن، ص: ۸۶

«معمّا باسم مسافر»:

تا ز قلب نام یار آگه شـدم‌دل ز فکر بیهـده پرداختم مراد از نام عربی آن است که اسم باشـد و قلب آن مسا است، و مراد از دل فکر کافست و مراد از پرداختن انداختن آنست.

«معمّا باسم همام»:

خوبان سـتارگان سـپهر ملاحتندماهست در میانه ایشان نگار من مراد از ایشان عربی آن است که «هم» باشد و چون لفظ «ما» در میان هم در آید همام شود.

فاضلی که به یکی از دوستان خود نامه می‌نوشت

* مطایبت:

فاضـلی به یکی از دوسـتان صاحب راز خود نامه می‌نوشت شخصـی در پهلوی او نشسـته بود به گوشه چشم نامه اورا می‌دید، بر وی دشوار آمد بنوشت اگر نه در پهلوی من دزدی زن بمزدی نشسـته بود و نوشـته مرا می‌خواند همه اسـرار خود را بنوشـتم آن شـخص گفت واللّه نامه تو را مطالعه نکردم و نخواندم گفت ای نادان پس این را که می گوئی از کجا می گوئی.

ان أردت أن تعلم مقدار سطر من العدد

* فائدهٔ:

إذا أردت أن تعلم مقدار سطر من العدد تبدء باليمين و تسقط المراتب ثلاثاً ثلاثاً إلى أن يبقى ثلاث او اثنتان أو واحدهٔ و تقرء ما بقى على أنَّه فى الإبتـداء و تزيـد على مقروّك لفظ الألف بعدَّهٔ الثلاثات السابقهٔ عليه، ثمَّ تقرء المراتب الثلاث السّابقهٔ عليه كذلك و تزيد على مقروّك لفظ الألف بعـدَّهٔ الثلاثات السابقـهٔ عليه و هكـذا ينتهى إلى أن ينتهى، إلى المراتب الثلاث الاول، مثاله إذا أردنا أن نقرء هذا العدد ۹۸۷۶۵۴۳۲۱۰۰ فبعـد إسـقاط المراتب الثلاث بقى ۹۸ فزدنـا على ثمانيـهٔ و تسـعين لفظ الألف ثلاث مرَّات بعـدَّهٔ الثلاثات السابقهٔ والمراتب السابقهٔ

خزائن، ص: ۸۷

عليها ۷۶۵ فزدنا على سـبعمائهٔ و خمس و ستّين لفظ الألف مرَّتين، و المراتب الثلاث السابقـهٔ عليها ۴۳۲ فزدنا على أربعمائـهٔ و اثنين و ثلاثين لفظ الألف مرَّهٔ و المراتب الثلاث الأول مائهٔ فالعدد المذكور ثمانيهٔ و تسعون ألف ألف ألف و سبعمائهٔ و خمسهٔ و ستّون ألف ألف و أربعمائهٔ و اثنان و ثلاثون ألفاً و مائهٔ.

فی استخراج الحرف المغمر

* فائدة:

إذا أردنا وضع البيت على أساس يستخرج به كلّ حرف أضمره المخاطب من حروف سورة بعينها أو آية أو قصيدة معيّنة أو بيت مخصوص أو حروف الهجا كلّها استعنّا بالقلم و جمعنا حروف تلك السورة مثلًا بعد حذف ما تكرّر و نحتاج إلى ذلك فى غير الأخير و سمّينا ذلك حاصلًا و لنعدُّ الهمزة و الألف فى هذا الباب واحداً كما فى باب الألغاز و المعميّا و أمثالهما و اللّام ألف حرفاً برأسها كما هو الأظهر و لنعتبر الحروف بصورتها الخطيّة لا الملفوظة فنقول: إن ترى تاء و راء و ياء، ولا نقول: إنّها ألف فاحفظها، ثمّ تركناها على هيئة و قوعها و ترتيبها أو ركّبناها على أىّ هيئة نريدها بحيث يكون لها وزن و معنى كيف ما اتّفق و لكن من غير أن يتكرّر حرف منها فيها و هذا أحسن و أقرب إلى الضبط و أسهل عند الرجوع إليها و سمّينا ذلك محفوظاً أوّلًا و هو فى الأخير هى الحروف المرتّبة المستغنية عن الجمع و الترتيب، ثمّ عمدنا إلى رسم شبكة تشتمل على أربعة بيوت فصاعداً حسب ما تقتضيه عدّة تلك الحروف المذكورة من حيث القلّة و الكثرة، ثمّ رسمنا حروف المحفوظ الأول فى تلك البيوت و قسّمناها عليها لكن حيث يخصُّ كلٌّ منها بوضع لا يشاركه فيه غيره، مثلًا وضعنا حرفاً منه فى البيت الأوَّل فقط و فى الثانى كذلك أو فيهما أو فى الجميع إلى غير ذلك من الصور المناسبة بين تلك البيوت من انفرادها و تركيباتها الثنائيّة و الثلاثيّة و الرُّباعيّة و نحوها و كذا حرفاً آخر منها و هكذا إلى آخرها و سمّينا ذلك خارجاً ثمّ رسمنا تلك البيوت بأعداد يحصل من جميع آحادها و مركّباتها جميع المراتب من الواحد إلى أقصى عدد تلك

خزائن، ص: ۸۸

الحروف و سمّيناها ميزاناً و لابدَّ أن تكون مرتبة كلّ من تلك‌الحروف فى المحفوظ الأول من الأوَّليّة و الثانويّة متساوية لمرتبة عدد بيت أو أكثر هو فيها، ثمّ قصدنا نظم مصاريع و أبيات بعدَّة تلك البيوت بحيث يتركّب المصراع الأوَّل أو البيت الأوّل من الحروف المرسومة فى البيت الأوَّل مثلًا كيف ما اتّفق بحيث لم يشذَّ حرفٌ منها وكذاالثانى منها من‌الثانى وهكذا لابأس بتكرارحروف تلك‌البيوت فى‌ذلك المصراع أو البيت إذ كما سيجيىء بعيد ذلك، لانسأل المخاطب إلّامن وجودالحروف المضمر فى المصراع أو البيت المفردين ولا نسأله عن عدّته فيهما و هكذا لابأس بإدخال بقيّة الحروف الهجائيّة الّتى فى تلك الصورة مثلًا فى أىّ واحد منها شيئاً مكرَّرة أو غير مكرَّرة إذ لا نسأله إلّا عن وجود الحروف المضمر فى واحد منهماوعدمه لا عن وجود غيره و عدمه، و سمّينا ما تضمّنّا من المصاريع و الأبيات محفوظاً ثانياً، ثمّ رسمنا كلًّا منهما بعلامة ما يتركّب منه من الحروف المرسومة فى البيوت المسمّاة بالخارج بعينها و بذلك يتمُّ العمل بعينها فنقول للمخاطب: خذفى خاطرك أىّ حرف شئت من حروف هذه السورة ثمَّ تقرء عليه المصراع الأوَّل مثلًا و نسأله عن وجوده أو عدم وجوده فيه فإن قال: نعم حفظنا العدد الّذى رسمناه به و إلّا تركناه، ثمَّ قرأنا المصراع الثانى والثالث إلى‌آخرالمصاريع وحفظنا الأعدادالّتى و سمنا بها المصاريع الّتى أخبرنا بوجود ذلك الحروف فيها و إلّا تركناها ثمَّ جمعنا الأعداد الحاصلة و هى ميزان بها يعرف الحرف المضمر و ذلك برجوعنا إلى حرف المحفوظ الأوَّل و عدَّتها بعدَّتها، فالحرف الأخير هو الّذى أضمره المخاطب والسرّ فى جميع ما قرّرنا و حرَّرنا غير خفىّ على الناظر الزكّى فتبصر ولا يخفى عليك، أنّا لا نخبر المخاطب أصلًا بالمحفوظ الأوَّل ولا بأخذ الميزان بالطريق المذكور و إلّا لذهب الاستغراب ولم يقل: إنَّ هذا لشىء عجاب فاحفظه.

مردى كه نام عيالش حور بود

* حكايت:

نقل است كه شخصى زنى داشت حور نام، به جهاد رفت و بعد

خزائن، ص: ۸۹

از آنکه دید جمعی شهید شدند آن شخص فرار کرد دیگری اورا دیده گفت ای فلان از جهاد فرار می‌کنی و حال آنکه اگر کشته شوی به وصال حور عین می‌رسی گفت ای نادان حور که خودم در خانه دارم به جهت یک عین خودرابکشتن دهم؟.

أبی العیناء

* لطیفهٔ:

قال أبو العیناء: أخجلنی ابن صغیر لعبدالرحمن بن خلّکان قلت له: وددت أنَّ لی ابناً مثلک فقال: هذا بیدک، قلت: کیف ذاک؟ قال: احمل أبی علی امرأتک تلدلک مثلی.

«مولوی مثنوی»

بشنو از نی چون حکایت می‌کندو از جدائیها شکایت می‌کند

از نیستان تا مرا ببریده‌انداز نفیرم مرد و زن نالیده‌اند

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق‌تا بگوید شرح درد اشتیاق

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش‌باز جوید روزگار وصل خویش

من بهر جمعیّتی نالان شدم‌جفت بد حالان و خوش حالان شدم

هر کسی از ظنّ خود شد یار من‌و از درون من نجست اسرار من

سرّ من از ناله من دور نیست‌لیک چشم و گوش را آن نور نیست

آتش است این بانگ نای و نیست بادهر که این آتش ندارد نیست باد

آتش عشق است کاندر نی فتادجوشش عشقست کاندر می فتاد

نی حدیث راه پر خون می‌کندقصهای عشق مجنون می‌کند

دمدمه این نای از دمهای اواست‌های هوی خلق از هیهای اواست

محرم این هوش جز بیهوش نیست‌مرزبانرا مشتری جز گوش نیست

در غم ما روزها بیگاه شدروزها با سوزها همراه شد

روزها گر رفت گو رو باک نیست‌تو بمان ای آنکه چون تو پاک نیست

در نیابد حال پخته هیچ خام‌پس سخن کوتاه باید والسلام

خزائن، ص: ۹۰ بند بکسل باش آزاد ای پسرچند باشی بند سیم و بند زر

گر بریزی بحر را در کوزه‌ای‌چند گنجد قسمت یکروزه‌ای

شادباش ای عشق خوش سودای ماای طبیب جمله علّتهای ما

ای دوای نخوت و ناموس ماای تو افلاطون و جالینوس ما

جسم خاک از عشق بر افلاک شدکوه در رقص آمد و چالاک شد

با لب دمساز خود گر جفتمی‌همچو نی من گفتنیها گفتمی

هر که او از همزبانی شد جدابینوا شد گر چه دارد صد نوا

چون که گل رفت و گلستان در گذشت‌نشنوی زان پس ز بلبل سر گذشت

چون که گل رفت و گلستان شد خراب‌بوی گل را از که جوئیم از گلاب

جمله معشوقست و عاشق پرده‌ای‌زنده معشوقست و عاشق مرده‌ای

مکتب دار

* حکایت:
از مکتب داری پرسیدند که تو بزرگتری یا برادرت؟
گفت من حال یکسال بزرگترم امّا بعداز یکسال دیگر که بروی بگذرد با من برابر خواهد شد.
حکایهٔ:
رئی الجنید فی المنام بعد موته فقیل له: ما فعل اللّه بک؟ فقال: طارت تلک الإشارات، و طاحت تلک العبارات، و غابت تلک العلوم، و اندرست تلک الرسوم، و مانفعنا إلّا رکعات کنّارکعناها فی السحر.

انَّ العزلهٔ بدون عین العلم زلّهٔ

* من کلام بعض الأعلام:
إنَّ العزلهٔ بدون عین العلم زلّهٔ و بدون زای الزهد علّهٔ.
رأی
بعضهم بعض أصحاب الکمال فی المنام فسأله عن حاله فقال:
حاسبونا فدقّقوا ثمَّ منّوا فأعتقواهکذا شیمهٔ الملوک بالممالیک یرفقوا
خزائن، ص: ۹۱

بعض الأکابر

* قال
بعض الأکابر: إنَّ الشیطان قاسم أباک و امّک أنّه لهما لمن الناصحین و قد رأیت ما فعل بهما و أمّا أنت فقد قاسم علی غوایتک کما قال اللّه تعالی حکایهٔ عنه: «فبعزّتک لُاغوینّهم» ما ذا تری یصنع بک، فشمّر عن ساق الحذر منه و من کیده و مکره و خدیعته.

ما قال الشبلی فی المنام

* رأی بعضهم الشبلی
فی المنام فسأله ما فعل اللّه بک؟ فقال: ناقشنی حتّی یئست فلمّا رأی یأسی تغمّدنی برحمته «۱».
و نعم ما قیل:
در نامیدی بسی امید استپایان شب سیه سفید است

مقالهٔ بعض الفضلاء

* قال
بعض الفضـلاء: أعدت صـلاهٔ ثلاثین سـنهٔ کنت اصـلّیها فی الصفّ الأوَّل لأنّی تخلّفت یوماً لعذر فما وجدت موضـعاً فی الصفّ الأوَّل

فوقفت فی الصفّ الثانی فوجدت نفسی تستشعر خجلًا من نظر النّاس إلیّ و قد سبقت بالصفّ الأوّل فعلمت أنَّ جمیع صلواتی کانت مشوبهٔ بالرّیاء ممزوجهٔ بلذّهٔ نظر الناس إلیّ و رؤیتهم إیّای من السابقین إلی الخیرات.

---

(۱)- و قد نظمه الشیخ فریدالدین العطار فی منطق الطیر بالفارسیهٔ و أجاد:

چون بشد شبلی ازین جای خراب‌بعداز آن دیدش جوانمردی بخواب

گفت حق با تو چه کرد ای نیکبخت‌گفت چون شد در حسابم کار سخت

هم مرا با خو و نعیشتن دشمن بدیدعجز و نومیدی و ضعف من بدید

رحمتش آمد بر آن بیچارگیم‌پس ببخشود از کرم یکبارگیم

خزائن، ص: ۹۲

«فی مذمهٔ الدنیا للتهامی»

ننافس فی الدُّنیا غروراً و إنّماقصاری غنانا أن نعود إلی الفقر

و إنّا لفی الدّنیا کرکب سفینهٔنظنٌّ و قوفاً و الزمان بنا یجری

کلام بعض العرفاء

* قال بعض العرفا:

اقلل من معرفهٔ الناس إیّاک فإنّک لاتدری حالک یوم القیامهٔ فإن تکن فضیحهٔ کان من یعرفک قلیلًا.

«لبعضهم»:

أنست بوحدتی و لزمت بیتی‌فطاب الانس بی وصفی السّرور

و أدَّبنی الزمان و لا ابالی‌بأنّی لا ازار ولا أزور

و لست بسائل ما عشت یوماًأسار الجند أم رکب الأمیر «لاأدری»

از ذوق صدای پایت ای رهزن هوش‌وز بهر نظاره تو ای مایه نوش

چون منتظران بهر زمانی صد بارجان در در چشم آید و دل در بر گوش «لبعضهم»

رضیت من الدُنیا بقوت و شملهٔو شربهٔ ماء کوزها متکسّر

فقل لبنی الدُنیا اعزلوا من أردتمو ولّوا و خلّونی من البعد أنظر «لاأدری»

ای دل چه بقامتش فتادی‌دیدار تو با قیامت افتاد «و أیضاً»

گفتی چه کسانند اسیران ره عشق‌ماتم زده و سوخته و در بدری چند «و أیضاً»

نه هوای باغ سازد نه کنار کشت ما راتو بهر کجا که باشی بود آن بهشت ما را

خزائن، ص: ۹۳

«و أیضاً»

غم با من و من با غمش خو کرده‌ایم ای مدعی‌لطفی بباید کردن و ما را بهم بگذاشتن «و أیضاً»

عمری گذشت راه سلامی نیافتیم‌شرمنده دلم که چها در خیال داشت

تقسیم العلوم للشیخ البهائی

* قال

شیخنا البهائی فی الکشکول: العلوم ینقسم إلی جلیّة و خفیّة، فالجلیّة العلوم المتداولة بین الطلّاب الّتی تتذاکر فی المدارس و المجالس و کتبها مشهورة، و أمّا الخفیّة فهی المستورة المصون بها من غیر أهلها ولم یزل الحکماء یبالغون فی إخفائها حتّی أنّهم وضعوا فیها رموزاً و اخترعوا فی کتابتها أنواعاً من الخطّ.

و غیر الرسوم المعهودة هی تنقسم أقساما الکیمیاء و اللّیمیاء و الهیمیاء و السیمیاء و الریمیاء و لبعض أساطین الحکماء فی مجموع هذا الأقسام کتاباً ضخیماً سمّاه کلّه سرّ لیکون اسمه مشیراً إلی أسماء هذه العلوم «۱» منبّهاً علی وجوه إخفائها.

ثمّ قال: رأیت الکتاب المذکور فی محروسة هرات سنة خمس و سبعین و تسعمائة و هو أحسن الکتب المؤلّفة فی هذه الفنون و کتاب السرّ المکتوم للرَّازیّ شامل لأوسط هذه الفنون، خال عن الکیمیاء و الریمیاء و هو أیضاً من الکتب الجیّدة فی بابه.

أقول:

الکیمیاء معلوم والمراد من اللّیمیاء علم الطلسمات، و من الهیمیاء التسخیرات، و من السیمیاء التخییلات، و من الریمیاء الشعبذة.

قلم النیرنجات

* فائدة:

قلم النیرنجات حروف الثمانیة و العشرون:

---

(۱)- یعنی به أن الکاف إشارة الی الکیمیاء، و اللام الی اللیمیاء، و الهاء الی الهیمیاء، و السین الی السیمیاء و الراء الی الریمیاء.

خزائن، ص: ۹۴

«لمؤلّفه»

مهرت ایدوست مرا از دل ویران نرودنرود از دل من مهر تو تا جان نرود

عشق روی تو چنان ای گل پاکیزه سرشت‌در دلم جای گرفته است که آسان نرود «سحاب»

این چه دام است ندانم که درو افتادم‌کاشیان و گل و گلشن همه رفت از یادم

عبارة مشکلة فی تعیین لیلة القدر

* عبارة

مشکلة قال رجل لبعض العلماء: ما تقول فی لیلة القدر و هی فی أیّ وقت من السنة؟ فإنّی قد سألتها عن عالم، فقال: هی فی الربع الثالث، و عن آخر فقال: هی فی الثلث الآخر، و کلٌ منهما یکذّب الآخر، فأجاب بأنَّ کلیهما کذبا بل صدقاوقال: خرجت من بین‌لیالی کثیرة و وضع رأسی سبّابتیه علی ظفری إبهامیه فقال الرَّجل: فی أیّ زمان من الباقی أطلبها؟ فأجاب فی غیر اللّیالی المفردة، فقال: بقی الاشتباه و إن قل، فأجاب اطلبها فی اللّیالی المفردة، فقال: بقی بین لیالی، فأجاب بأنَّ هکذا أرادوا و لکن لوطلبتها فی اللّیلة الّتی یکون فیها ما بقی من الباقی نصف ما مضی منه لرجوت أنّک ما أخطأت إن‌شاء اللّه، فقال: علمت جزاک اللّه.

أقول:

قوله: «کلیهما کذبا» أی فی تکذیب الآخر «و صدقا» أی فیما قالا، و قوله: «خرجت بین لیالی کثیرة» لأنَّ القدر المشترک بین الرُّبع الثالث و الثلث الآخر لیس إلّا شهر واحد فبصد قهما یعلم أنّه فی الشهر المشترک بینهما و هو الشهر التاسع أی شهر رمضان، و وضع رأسی سبّابتین علی ظفر الإبهامین للإشارة إلی اللّیالی الّتی خرجت لیلة القدر من بینهما، فإنَّ وضع رأس السبّابة من الیمنی علامة

الثلاثين و من اليسرى علامة للثلاثمائة «۱» يعنى خرجت من بين ثلاثمائة و ثلاثين ليلة و بقيت ثلاثون ليلة اخرى.

---

(۱)- سيأتى بيان عقود الانامل فى الفائدة الاتية.

خزائن، ص: ۹۵

و المراد باللّيالى المفردة اللّيلة الاولى إلى العشرة و واللّيلة العاشرة و العشرون و الثلاثون فخرجت اثنتا عشرة ليلة أيضاً، و باللّيالى المفردة غير الزوجة ثمانية اخرى أيضاً و بقيت عشرة اخرى، و قوله: «اللّيلة الّتى تكون فيها ما بقى الخ» إشارة إلى اللّيلة الثالثة و العشرين فإنَّ الباقى من اللّيالى الفرد غير المفردة ثلاثة و الماضى منها ستّة.

إشكال فقهى

* اشكال:

قديستشكل التوفيق بين الفقهاء فى قولهم: يكره للجنب قراءة مازاد على السبع من القرآن و قولهم: يستحب الوضوء لقراءة القرآن. حيث يستفاد من الأوَّل عدم كراهة قراءة الأقلّ من السبع مع أنَّ الجنب غير متوضئ و من الثانى كراهة القراءة على غير المتوضئ مطلقاً. و يمكن أن يجاب بأنَّ المراد من عدم كراهة قراءة الأقلّ من السبع للجنب عدم كراهة المعلولة للجنابة بمعنى أنَّ الجنابة لا يصير سبباً لكراهة قراءته و إن تحقّقت الكراهة من جهة اخرى فلا إشكال «۲».

«لاأدرى»

بى تو شب تنهائى زين ذوق كه مى‌آئى تا كى من سودائى برخيزم و بنشينم

اشاره اجمالية به علم عقود أنامل

* فائدة

در بيان اشاره اجماليه بعلم عقود أنامل: بدانكه علماء متقدّمين از هيئت انگشتان از واحد تا ده هزار ضبط نموده‌اند باين طريق كه هيجده صورت وضع نموده‌اند از انگشتان دست راست بجهت ضبط يكى تا نود و نُه. و هيجده از

---

(۲)- استحباب الوضوء لقراءة القرآن لا يدل على كراهة القراءة على غير المتوضى و هكذا فى كل موضع فلاتنافى بين القولين أصلا.

خزائن، ص: ۹۶

دست چپ تا نُه هزار، ويك صورت بجهت ضبط ده هزار، امّاهجده صورت اولى:

۱- خوابانيدن خنصر به تنهائى علامت يكى است.

۲- خوابانيدن خنصر و بنصر با هم بجهت دو.

۳- خوابانيدن خنصر و بنصر و وسطى نشانه سه و بايد در اين سه سرهاى انگشتان بر گودال كف دست گذارده شود.

۴- بلند كردن خنصر و خوابانيدن بنصر و وسطى علامت چهار.

۵- بلند كردن خنصر و بنصر و خوابانيدن وسطى است بجهت پنج.

۶- خوابانيدن بنصر بتنهائى است بجهت نشانه شش.

۷- خوابانيدن خنصر بتنهائيست نشانه هفت.

۸- خوابانيدن خنصر و بنصر است با هم بجهت هشت.

۹- خوابانیدن خنصر و بنصر و وسطی است نشانه نه، و درین سه صورت باید سرهای انگشتان بر برآمدگی که متّصل بزند است گذارده شود.

۱۰- گذاردن سر ناخن سبّابه است بر بند اول ابهام بنحویکه حلقه حاصل شو و این علامت ده است.

۱۱- گذاردن ناخن ابهام است بر بند آخر سبّابه لیکن باید ناخن ابهام را بر طرفی ازین بند بگذارد که جانب وسطی است و این علامت بیست است.

۱۲- گذاشتن سر انگشت سبّابه است- نه ناخن آن- بسر ناخن انگشت ابهام از طرفی که بجانب سبّابه است و آن نشانه سی است.

۱۳- گذاشتن باطن سر انگشت ابهام یعنی باطن بند اوّل بر پشت بند تحتانی سبّابه بجهت چهل.

۱۴- بلند کردن سبّابه یا گذاشتن ابهام بر کف نشانه پنجاه است.

۱۵- گرفتن ناخن ابهام است بباطن بند دوم سبّابه علامت شصت.

۱۶- بلند کردن ابهام است و گذاشتن باطن سر انگشت سبّابه بر باطن سر آن علامت هفتاد.

خزائن، ص: ۹۷

۱۷- بلند کردن ابهام است و گذاشتن طرف سر انگشت سبّابه بر مفصل اوّل بجهت هشتاد.

۱۸- گذاشتن سر ناخن سبّابه است بر مفصل دوم ابهام بجهت نود و مخفی نماند که آنچه مذکور شد بجهت ضبط مفردات است و به جهت ضبط مرکّبات باین صورت مفردات آنرا بعمل آورد با هم.

و امّا هیجده صورت ثانیه که در دست چپ است به جهت صد تا نُه هزار است و آنها بعینه مثل هیجده صورتی است که در دست راست است.

امّیا صورتهائی که در دست راست به جهت ضبط آحاد بود در اینجا علامت آحاد الوفست و صورتهائی که در آنجا به جهت عشرات بود در اینجا علامت مئات است و کیفیّت ضبط مرکّبات که در مابین صد و ده هزار است به نحویست که اشاره به آن شد یعنی باید هر مرکّبی ضبط آن باجتماع اوضاع مفردات او بشود.

و امّیا یک صورتی که علامت ده هزار است گذاشتن طرف سر ابهام است بر طرف سبّابه بنحویکه ناخنهای آنها محاذی یکدیگر شوند بهر یک از دست راست و چپ که خواهد و اگر زیاده بر این توضیح و تفصیل کسی خواهد باید رجوع کند به رساله‌ای که والد ماجد حقیر طاب ثراه در این علم نوشته‌اند.

«آصفی»

دل که طومار وفا بود من مجنون راپاره کردند ندانسته بتان مضمون را

در ره بادیه شب ناقه لیلی گم شدبود در خواب مگر پای طلب مجنون را «وله»

هر طرف چندین سبو کش دارد این دیر خراب‌زان میان سنگ ملامت بر سبوی من رسید

بود پامال رقیبان روی گرد آلود من‌هیچ می‌دانی چه زحمتها بروی من رسید

خزائن، ص: ۹۸ باز می‌بینم گرفتار جنون دلرا مگرآن پری رخساره زنجیر موی من رسید «سحاب»

تا سازم آشنایت ناآشنا نگارابیگانه کردم از خویش یاران آشنا را

چون من کسی گذارد سر بر خط غلامیش‌بیرون نهد چرا کس از حدّ خویش پا را

با جور آن جفا پو چندان که کرده‌ام خونارم بخاطر از او اندیشه وفا را

گفتم که گویم امشب تنها باو غم دل‌بیمدّعی نیامد چون دید مدّعی را

اکنون سحاب کانجا ره یافتند اغیارشادیم از اینکه ره نیست در کوی دوست ما را «وله»

سر کوئی که هرگز ره ندارد پادشاه آنجاگدای بینوائی را که خواهد داد راه آنجا

مکن هرگز تمنّای بهشت اندیشه دوزخاگر مطلب رضای اوست خواه اینجا و خواه آنجا

چو صیدی در حرم جوید پناه ایمن بود امابکوی او کشند اورا که می‌جوید پناه آنجا

چه غم نبود اگر ما را زبان عذر در محشرکه ما را بس امید رحمت او عذر خواه آنجا «وله»

چون جرم گنه وفا است ما راهر نوع که کشد سزاست ما را

خزائن، ص: ۹۹ دارد سر قتل ما و در سرغافل که همین هواست ما را

برهان تساوی الزوایا الثلاث من المثلث لقائمتین

* عبارة مشکلة

منسوبة إلی السیّد الداماد: قیل لشریکنا الماضی الشیخ أبی نصر الفارابیّ: ما برهانک علی تساوی الزوایا الثلاث من المثلّث لقائمتین؟ فقال: النفی و الإثبات لا- یجتمعان ولا یرتفعان فإذا أسقطنا من الستّ أربعاً بقی اثنان «۱»، یعنی إذا کان الموضوع داخلًا فی الجنس امتنع اجتماع النفی و الإثبات و ارتفاعهما، بخلاف ما إذا کان خارجاً عنه و لذلک لم یکن الکیف قابلًا للمساواة واللّا مساواة أصلًا، ولم یکن خطٌّ مستدیر مساویاً لخطّ مستقیم أصلًا و حینئذ تستبین أنَّ الزاویا الثلاث للمثلّث إذا لم تکن أعظم ولا أصغر من قائمتین کانت مساویة لهما.

أقول: قوله: «یعنی»- من کلام السیّد- و مراده من الموضوع موضوع المسألة أی الزاویة فاللّام فیه للعهد، و مراده من الجنس جنس الزاویة، أی الکمّ، فتتحقّق بذلک الإشارة إلی أنَّ الزاویة من باب الکمَّ أیضاً.

و قوله: «امتنع اجتماع النفی و الإثبات و ارتفاعهما» أی نفی ما هو من خواصّ الجنس و إثباته دون ما لیس من خواصّه، و الحاصل أنَّ الشیخ لمّا بیّن أنَ

---

(۱)- نقول فی برهان ذلک ان یخرج فی مثلث «ا ب ج» ضلع «ب ج» من الطرفین الی «د ه» علی الاستقامة و «ب ا» الی «ز» کذلک فتحدث الزوایا الست مساویة لست قوائم کما بین فی الشکل ۱۳ من الاولی من اصول اقلیدس ثم یخرج من رأس المثلث خط «او» موازیال «ب ج» فبالشکل ۲۹ من‌الاولی من‌الاصول الزاویتان الداخلتان أعنی «ه ج ا و ا ج» معادلتان لقائمنین، و زاویتا «د ب ا ز ا و» أیضاً کذلک لان زاویة «د ب ا» تساوی زاویة «ب ا و» لانهما متبادلتان و «ز ا و» تساوی «ا ب ج» لان احداهما داخلة و اخراهما خارجة فاسقط من ست قوائم أربع قوائم و بقی قائمتان للزوایا الثلاث فی المثلث. [تصویر] ثم اعلم أن فی ۳۲ من الاولی من الاصول برهن هذا الحکم بوجه آخر فلیطلب.

و قوله: «یعنی اذا کان الموضوع الخ» و قال بعض آخر قوله: فی الجواب «النفی والاثبات لایجتمعان ولا یرتفعان» اشارة منالی أن کل دلیل لابد أن ینتهی الی قضیة بدیهیة ضروریة کقولنا النفی والاثبات لا یجتمعان ولا یرتفعان.

خزائن، ص: ۱۰۰

الزوایا الثلاث للمثلّث هی الباقیة بعد إسقاط أربعة قوائم عن الستّ القوائم ثبت أنَّ الباقیة لیست بأعظم من القائمتین ولا أصغر منهما، أمّا تساویهما للقائمتین فکانت موقوفة علی إثبات أنَّ الزاویة لاتجتمع فیها المساواة و اللّامساواة ولا ترتفعان عنها و إلّا لم تثبت المساواة للقائمتین و کان إثبات ذلک موقوفاً علی کون الزاویة من باب الکمّ «۱» لأنَّ المساواة و اللّامساواة من خواصّ الکمّ ولا- یمتنع ارتفاعهما من الکیف فتمامیّة برهان الشیخ أنّما هی إذا کان موضوع المسألة الّتی هی الزاویة داخلًا فی الجنس الّذی هو الکمّ و الباقی واضح و العبارة لاتخلو عن حزازة و تعقید.

إشكال المؤلّف على بعض الفقهاء

* من

الاشكالات الواردة على بعض الفقهاء ما جعلوه ضابطاً لحجب الحرمان فقالوا: إنَّ ضابطة مراعات القرب ففرَّعوا عليه حجب كلّ من أهل الطبقة السابقة لملاحقته و حجب كلّ من أهل الدّرجة العالية لسافلته فإنَّ هذا التفريع لايصحُّ بأىّ معنى أخذ القرب كما بيّناه فى مواريث مستند الأحكام؛ من الفقهاء تخصيصهم «۲» حجب النقصان بواضع مخصوصة مع صدقه مفهوماً على كلّ نقص يرد على وارث لأجل وجود غيره و قد بيّناه فيه أيضاً.

من

الأغلاط الّتى حصل لجمع من الفقهاء «۳» أنّهم قالوا فى قبلة أهل المغرب: إنَّهم

(۱)- قال الشيخ فى الفصل الرابع من المقالة الثالثة من الهيات الشفاء: و أما الزاوية فقد ظن بها انها كمية متصلة غير السطح و الجسم فينبغى ان ينظر فى امرها فنقول ان المقدار جسماً كان اوسطحاً فقد يعرض له أن يكون محاطا بين نهايات تلقى عند نقطة واحدة فيكون من حيث هو بين هذه النهايات شيئاً ذا زاوية من غير أن ينظر الى حال نهاياته من جهة اخرى فكانه مقدار اكثر من بعد ينتهى عند نقطة فان شئت سميت نفس هذا المقدار من حيث هو كذلك زاوية و ان شئت سميت الكيفية التى من حيث هو هكذا زاوية، فيكون الاول كالمربع والثانى كالتربيع فان اوقعت الاسم على المعنى الاول قلت: زاوية مساوية و ناقصة و زائدة لنفسها لان جوهرها مقدار، و ان اوقعت على المعنى الثانى قلت ذلك لها بسبب المقدار الذى هو فيه كما للتربيع الخ.

(۲)- كذا.

(۳)- هذا الكلام منهم (رضى اللّه عنه) فى غاية المتانة والصحة و هم يعلمون أن التفاوت بين مطلعى الثريا والعيوق أقل من الربع بكثير لان عرض الثريا ۱۱ درجة و ۳۰ دقيقة و العيوق ۲۲ درجة و ۴۲ دقيقة تقريباً و هما شماليان فالتفاوت بين مطلعيهما ۱۱ درجة و ۱۲ دقيقة و مع العلم بذلك قالوا فى قبلة اهل المغرب: انهم يجعلون الثريا عند طلوعها على الايمن و العيوق كذلك على الايسر و هذا حق؛ و نقول: ان البلاد التى وقعت على مغرب مكة زادها اللّه شرفاً اما على المغرب الحقيقى منها و تقع مكة فى مشرقهم فنقطة المشرق قبلتهم و هذا القسم ليس بمرادهم لان اهل تلك البلاد لوجعلوا الثريا و العيوق عند طلوعهما على يمينهم و شمالهم لا نحرفوا عن المشرق أعنى قبلتهم الى الشمال بكثير لان مطلعيهما بين المشرق و الشمال، و اما ليس على المغرب الحقيقى منها بل فى طرف منه حيث تقع البلاد اما بين الشمال و المغرب و اما بين الجنوب و المغرب فعلى الاول يميل أهلها من المشرق الى الجنوب فهذا ليس بمرادهم أيضاً فانهم لوجعلوا الثريا و العيوق عند طلوعهما على يمينهم و شمالهم لا نحرفوا عن القبلة جداً و على الثانى يميل اهلها من الجنوب الى المشرق بل الى بين المشرق و الشمال كالقندار من الحبشة و الخرطوم من السودان و ما قاربهما و هذا القسم هو مراد هم رحمهم اللّه كما فى الروضة و الجواهر و غير هما فان اهل تلك البلاد لما توجهوا الى الثريا و العيوق عند طلوعهما تقع الثريا على جهة يمينهم و العيوق على جهة شمالهم و مكة مقابل وجوههم قهراً و هذا لاغبار عليه و ان شئت زياده ايضاح فانظر الى الشكل. [تصوير]

خزائن، ص: ۱۰۱

يجعلون الثريّا عند طلوعه على الأيمن و العيّوق عند طلوعه على الأيسر مع أنَّ البعد بين الأيمن و الأيسر بقدر نصف الدَّور و بين مطلعيهما أقلّ من الربع بكثير.

«جامى»

ريزم ز مژه كوكب بيماه رخت شبهاتاريك شبى دارم با اين همه كوكبها

از بسکه گرفتاران مردند بکوی توبادش همه جان باشد خاکش همه قالبها

تا دست بر آوردی از غمزه بخون ریزی‌بر چرخ رود هر دم از دست تو یاربها

از تاب و تب هجران گفتم سخن وصلت‌بود این هذیان گفتن خاصیّت آن تبها

جامی که پی مذهب اطراف جهان گشتی‌با مذهب عشق تو گشت از همه مذهبها «وله»

رحمی بده خدایا آن سنگدل جوان رایا طاقتی و صبری این پیر ناتوان را

بختم جوان و عقلم پیر است لیک عشقش‌آورده زیر فرمان هم پیر و هم جوان را

گر زرد شد گیاهی در خشکسال هجران‌پژمردگی مبادا آن تازه ارغوان را

زاهد بکنج محراب آورده روی طاعت‌عاشق گرفته محراب آن طاق ابروان را

محمل مبند امروز ای ساربان جانان‌کز آب چشم من شد ره بسته کاروان را

خزائن، ص: ۱۰۲ جامی ز عشق خوبان گر گفت توبه کردم‌این نکته بشنو از من زنهار مشنو آن را

طریق ختم سوره یس

* فائدة:

[تصویر] ۲ ج ۲ و ۳ ج ۱ و ۲ ز ۴ و ۳ د ۳ ج ۱ ه «۱» ۷۰ مرتبه در یکمجلس یا در ده روز هر روز هفت مرتبه یا در هفت روز هر روز ده مرتبه با تکرار [تصویر] ۱ ه ۲ د ۱۱ ۳ د ۱ و ۲ ب ۲ د «۲» تا آخر آیه در هر دفعه ده مرتبه.

حدیثی از خصال

* فی

الخصال عن النبیّ (صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم) قال: قال اللّه تبارک و تعالی: یا ابن آدم أطعنی فیما أمرتک ولا تعلّمنی ما یصلحک.

و فیه

عنه (صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم) ما من شیء جمع إلی شیء أفضل من علم إلی حلم.

«لمؤلّفه»

شد جوان دوران و سر زد سبزه و آمد بهاروقت غم بگذشت ساقی خیز و ساغر را بیار

توبه دین داری و عقلست یاران را قرین‌می‌کشی و عشقبازی و جنون ما را شعار

عاشقان و کوی یار و میکده نعم المقرّزاهدان و خانقاه و مدرسه بئس القرار

دست ما و دامن ساقی إلی یوم النشورپای ما و گوشه میخانه تا روز شمار

وصل لیلایت هوس باشد جنون را پیشه کن‌عاقلان را بر سر کوی محبّت نیست بار

---

(۱)- مراد طریق ختم یس است.

(۲)- مراد «سلام قولا» است.

خزائن، ص: ۱۰۳ شد بمحمل آن شه محمل نشین داد از فراق‌وعده ایّام وصلم داده‌ای از انتظار

جانم از تن میرود ای کاروان آهسته ران‌دل ز دستم شد خدا را ساربان محمل بدار

من ز بخت خویش دانم آنچه آید بر سرم‌شکوه ما را نه از یار است نی از روزگار

مژده وصلم چو منصور آید «۱» ار روزی روم‌پای کوبان سر بکف کف بر دهن تا پای دار

در تن عشّاق جانا جان گرانی می‌کندپنجه عاشق کشی از آستین آخر برآر

گر ببالینم شبی آئی بپرسش جان من‌نیم جانی دارم ار لایق بود سازم نثار

چون در این کشور متاع عشق را نبود رواج‌رخت خود باید برون بردن صفائی زین دیار

احادیث من الکافی و الفقیه و الخصال و الوافی

* روی

فی الکافی عن بعض أصحابنا قال: قال أبو عبداللّه (علیه السّلام): اصبروا علی الدُّنیا فإنّما هی ساعهٔ فما مضی منه لا تجدله ألماً ولا سروراً و مالم تجیء فلا تدری ما هو و إنّما هی ساعتک الّتی أنت فیها فاصبر فیها علی طاعهٔ اللّه و اصبر فیها عن معصیهٔ اللّه.

و فی الفقیه

قال: قال علی (علیه السّلام): ما من یوم یمرُّ علی ابن آدم إلّا قال له ذلک الیوم: أنا یوم جدید و أنا علیک شهید و قل فیَّ خیراً و اعمل فیَّ خیراً فإنّک لن

(۱)- حسین بن منصور ملقب بحلاج را بر دار زدند نه پدرش منصور را و بسیاری از شعراء در اشعار خویش بغلط منصور آوردند.

ترانی بعدها أبداً.

و فی

الخصال عن الصادق (علیه السّلام) قال: سرعهٔ‌المشی یذهب بهاء المؤمن.

و فیه

عن أبی جعفر (علیه السّلام) قال: إذا أحبَّ اللّه عبداً نظر إلیه فإذا نظر إلیه أتحفه من ثلاث بواحدهٔ: إمّا صداع و إمّا حمّی و إمّا رمد.

و فیه

عن الصادق (علیه السّلام) قال: ضمنت لمن اقتصد أن لایفتقر.

و فیه

عن أمیرالمؤمنین (علیه السّلام) قال: ما من شیء أحقُّ بطول السجن من اللّسان.

و فیه

عن الصادق (علیه السّلام) قال: الوُضوء قبل الطعام و بعده یزید فی‌الرزق.

و فیه

عن النبیّ (صلّی اللّه علیه و آله و سلّم) قال: ثلاثهٔ إن لم تظلمهم ظلموک: السفلهٔ، و زوجک، و خادمک.

و فیه

عن علیّ (علیه السّلام) قال: قال رسول اللّه (صلّی اللّه علیه و آله و سلّم): ثلاث یحسن فیهنَّ الکذب: المکیدهٔ فی الحرب، وعدتک زوجتک، و الإصلاح بین الناس.

و قال:

ثلاثهٔ یقبح فیهنَّ الصدق: النمیمهٔ، و إخبارک الرجل عن أهله بما یکرهه، و تکذیب الرَّجل عن الخبر.

و قال:

ثلاثة مجالستهم یمیت القلب، مجالسة الأراذل، و الحدیث مع النساء، و مجالسة الأغنیاء.

و فیه

عن النبیّ (صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم) أنّه نهی أن یسلّم علی أربعة، السکران فی سکره، و علی من یعمل بالتماثیل، و علی من یلعب بالنرد، و علی من یلعب بأربعة عشر، و قال الصادق (علیه السّلام): و أنا أزید کم الخامسة أنها کم أن تسلّموا أصحاب الشطرنج.

الکافی

عن الصادق (علیه السّلام) قال: لا ینبغی للمؤمن أن یجلس مجلساً یعصی اللّه فیه ولا یقدر علی تغییره.

و فیه

عنه قال: قال رسول اللّه (صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم): من لم یحسب کلامه من عمله

خزائن، ص: ۱۰۵

کثرت خطایاه و حضر عذابه.

قال فی الوافی: إنّما حضر عذابه لأنَّ أکثر ما یکون ینـدم علی بعض ما قاله ولا ینفعه النـدم و لأنّه قلّما یکون کلام لا یکون مورداً للاعتراض و لاسیّما إذا کثر.

و فیه

عنه (علیه السّلام) قال: فی حکمة آل داود علی العاقل أن یکون عارفاً بزمانه، مقبلًا علی شأنه، حافظاً للسانه.

قال بعضهم:

ثلاثة لیس فیهنَّ حیلة: فقر یخالطه کسل، و عداوة یداخلها حسد، و مرض یمازجه هرم.

قال بعض الحکماء:

ینبغی أن یکون المرأة دون الرّجل فی أربعة أشیاء، السن و الطول، و المال، و الحسب.

«أوحدی»

ای وصل تو برتر از تمنای امیدناپخته بماند از تو سودای امید

من در تو کجا رسم که آنجا که توئی‌نه دست هوس رسیده نه پای امید «وله»

بنیاد دل من غم تو ویران کردما را هوس عشق تو سر گردان کرد

زانجا که توئی مگر که لطفی بکنی‌پیداست که زاینجا که منم چتوان کرد «وله»

او حد بفریب در جوالت کردندچون مرغک پر بی‌پر و بالت کردند

گفتی بدو کون سر فرو می‌نارم‌هم آخر کار پایمالت کردند «لغز»

دیدم سه تن برهنه میان دو قافله‌آن هر سه تن برهنه و بر هر سه آبله

نی قافله روان شده بی حکم آن سه تن‌نه آن سه تن روان شده بی حکم قافله

دو لغز شیرین

* لغز ۱:

کدام طائر است که اگر از اوّل آن چیزی نقصان کنی زیاده

خزائن، ص: ۱۰۶

می‌شود و هر گاه از آخرش نقصان کنی کم می‌شود و اگر از اول نقصان کنی خمس آخر می‌شود، و اگر از آخر نقصان کنی اول سبع آن می‌شود و اگر از هر دو نقصان کنی عشر اول أفزونتر از آخرش شود و اگر هر دو ناقص را بر وسطش افزائی عشر آخر شود.

لغز ۲:

کدام مرغست که همیشه پایش در سر است و پیوسته پاهایش تر است و بیشترش در کمتر است و اولش نصف آخر است.

«أوحدی»

تا زمزمه عشق تو در گوشم شدعقل و خرد و هوش فراموشم شد

تا یکورق از عشق تو حاصل کردمسیصد ورق از علم فراموشم شد «وله»

عمرت بسر آمد و بسامان نشدیدردت بلب آمد و بدرمان نشدی

قاضی و خطیب و پارسا و مفتی‌این جمله شدی ولی مسلمان نشدی «وله»

ای هر نفسی صد گنه از من دیده‌واز روی کرم پرده من ندریده

ای من بتر از هر که بعالم بتر است‌وی لطف تو از من بتر آمرزیده «وله»

نه روز و نه روزگار و نه وقت و نه حال‌نه کفر و نه اسلام و نه کردار و نه مال

نه رنج و نه راحت و نه هجر و نه وصال‌بگرفت مرا ز عمر بیهوده ملال «وله»

رندی باید ز شهر ها تاخته‌ای‌بنیاد وجود خود بر انداخته‌ای

با گرم روی سوخته‌ای ساخته‌ای‌واندر قدمی هر دو جهان باخته‌ای «وله»

دل میل تو دارد ارنه بفروختمی‌در سینه توئی وگر نه بر دوختمی

ور زانکه نه هر دو با تو آموخته‌اندآتش زدمی و هر دو را سوختمی

خزائن، ص: ۱۰۷

در دفع شیر و موش

* فائدهٔ:

بدانکه شیر از آواز خروس و گربه و از چوب زدن بر ظرف مسین توهّم نماید؛ و أیضاً گویند اگر دم موش را ببرند و در خانه دفن کنند دیگر موش آنجا نیاید.

من الکشکول للشیخ البهائی

* حکایهٔ:

نقل شیخنا البهائی فی الکشکول أنّی رأیت فی بعض التواریخ المعتمدهٔ أنَّ جماعهٔ خرجوا إلی الحجّاج فذهب إلی حربهم و أسر أمیرهم و کان عابداً شجاعاً فأمر به الحجّاج فقطعت یداه من المنکب و رجلاه من المنکب و ترک یتشحّط فی دمه إلی‌الصباح فلمّاأصبح کان یصیح‌المارَّهٔ غیرمتلجلج منَ الّذی یکسب الآخرهٔ و یهریق علیّ دلوین من الماء فإنّی احتلمت البارحهٔ، قال الراوی: و هذا من أعجب العجائب أنَّ شخصاً قطعت یداه و رجلاه ینام لیلهٔ نوماً و یقع له فیه الاحتلام.

«شعر فیه تعقید»

فیک خلاف لخلاف الّذی‌فیه خلاف لخلاف الجمیل

و غیر من أنت سوی غیره‌غیر سوی غیرک غیر البخیل أقول: مراده أنّک جمیل سخیّ.

وجه تسميه الجمعهٔ بالجمعهٔ

* فائدهٔ:

إنّما سـمّيت الجمعهٔ لأنَّ اللّه تعالى فرغ فيه من خلق الأشياء فاجتمعت المخلوقات فيه؛ و قيل: سمّيت بذلك لاجتماع الناس فيه للصلاهٔ؛ و قيـل: أوَّل من سـمّاها جمعـهٔ الأنصار و ذلك قبل قـدوم النبيّ (صـلّى اللّه عليه و آله و سـلّم) إلى المدينـهٔ، و قبل نزول سورهٔ الجمعهٔ فـإنّهم اجتمعوا، و قـالوا: إنَّ لليهود يومـاً يجتمعون فيه كـلَّ سـبعهٔ أيّام هو السـبت و للنصارى يوماً آخر هو يوم الأحـد فلنجعل لنا يوماً نجتمع فيه

خزائن، ص: ۱۰۸

فنـذكر اللّه و نشـكره فجعلوه يوم الجمعـهٔ و كانوا يسـمّون يوم الجمعهٔ قبل ذلك يوم العروبهٔ فاجتمعوا إلى أسـعدبن زرارهٔ فصـلّى بهم يومئذ فذكرهم فسـمّوه يوم الجمعهٔ؛ و قيل: أوَّل من سـمّاها يوم الجمعهٔ كعب‌بن لؤى لاجتماع النّاس فيه إليه و هذا الرجل أوَّل من قال كلمهٔ «أمّا بعد».

«اشرف»

قربان آن غارتگرم کو دل نه تنها می‌بردتاراج جان هم می‌کند دین هم بیغما می‌برد
آری طبیب عشق او دارد دوای بوالعجب‌آسوده را غم می‌دهد صبر از شکیبا می‌برد
نبود به کیش عاشقان اخوان یوسف را گنه‌آسایش یعقوب را شوق زلیخا می‌برد
دین و دل و هر چیز بود آن ترک غارتگر ستدمانداست ما را نیم جان آن نیز گویا می‌برد
هرچند غذار می‌برد با وامق استغنا زحدّاینسوز وامق عاقبت آرام عذرا می‌برد
صدق محبت می‌کند در چشم مجنون توتیاهر خاک کان باد صبا از کوی لیلی می‌برد
با آنکه تیغ جور آن در جسم من زد چاکهاآلوده گشته خنجرش ما را بدعوی می‌برد
شوق جمال دل کشت حاجی ره گم کرده راگاهی بیثرب می‌کشد گاهی ببطحا می‌برد
ایشیخ این آلوده را در سلک پاکان جا مده‌کین رندی من عاقبت ناموس تقوی می‌برد
خزائن، ص: ۱۰۹ زحمت کشیدن خوش بود لیک از برای یار خودبی‌عاقبت باشد که رنج از بهر دنیا می‌برد
فارغ دلان را آورد عشرت پرستی سوی شهردیوانه عشق تو را غم سوی صحرا می‌برد
بپذیر عذرم چون کنم بیطاقتیها در غمت‌گر کوه باشد جان من این حسنش از جا می‌برد
ای هوشمندان بر رخش آهسته می‌باید نظرکاین عشوه‌های جانستان دل بی‌محابا می‌برد
فرهاد بعد از بیستون زد تیشه بر سر صبر بین‌اشرف هنوز از بهر آن شرمندگیها می‌برد

مسأله رياضى براى امتحان هوش

* سؤال:

شخصـی به رفیق خود گفت که ثلث آنچه تو داری با تمام آنچه من دارم قیمت این اسب است: و ربع آنچه من دارم با تمام آنچه تو داری باز قیمت اسب است هر یک چه قدر دارند؟ و قیمت اسب چند است؟

جواب: قیمت اسب یازده است و یکی هشت دارد و دیگری نُه.

قصة الرشيد مع الكسائى

* كان

الرشيد قد أمر مراراً بإحضار الكسائى من الكوفة و يعتذر منه فاحتاج إلى بغداد لمهمّ عرض له فلمّا دخلها و كان رجلًا جسيماً على هيئة أهل السواد و كان الخليفة فى ذلك الوقت فى مجلس شربه مع وزيره و كان قد أنفذ من يحضره بعض أهل السواد ليهزؤوابه و يسخروا منه فظفر بالكسائى فاتى به فلم يشكّ الرّشيد فى أنّه من أهل السخريّة، فقال له: غزّلنا يا شيخ، فأنشد الكسائى:

كفى حزناً أنَّ الشرائع عطّلتو أنَّ ذوى الألباب فى النّاس ضيّع

خزائن، ص: ۱۱۰ و أنَّ ملوك الأرض لم يحظ عندهمن الناس إلّا من يغنّى و يصفع فقال الرَّشيد: من أىَ‌البلاد أنت ياشيخ؟ فقال: من الكوفة، فقال: كيف تركت الكسائى؟ فقال: فى صفاء عيش عند أميرالمؤمنين، فنهض الرَّشيد يعتذر إليه و أمر بكسر آلات الشرب و الملاهى، و قال: اريد أن تعلّم ولدىّ الأمين و المأمون فاستعفى فلم يعفه و أخلى له دار التعليم و لم يزل مكرماً معظّماً عزيزاً عنده.

محمّدبن سعيد البغدادى كان أديباً شاعراً فصيحاً، توفّى فى سنة ستّين و خمسمائة و من شعره:

أفدى الّذى و كّلنى حبّه‌بطول إعلالى و إمراضى

ولست أدرى بعد ذا كلّه‌أساخطٌ مولاى أم راض

تعرف اقدار الجواهر

* من

تلخيص رسالة مالاناوس بن الهسيم فى تعرّف أقدار الجواهر المختلفة إذا خلط بعضها ببعض من غير تغيير شكل ذلك المختلط يتّخذ مقدارين من ذهب محض و فضّة محضة متساويين فى العظم و الشكل أيضاً بأن يقلّبا جميعاً فى قالب واحد و يعرف وزن كلّ واحد منهما فيكون الذَّهب أكثر و زناً فيحفظ الفضل بينهما فإذا رفع إلينا جسم مركّب من ذهب و فضّة، و طلب تميز كلّ واحد منهما عملنا مقداراً مساوياً له فى العظم ثمَّ وزنّا الجسم المركّب و وزنّا المقدار المساوى له فى العظم و حصلنا الفضل بينهما فتكون نسبة زيادة وزن الذَّهب الخالص على وزن الفضّة المساوية له فى العظم إلى زيادة وزن الجسم المركّب من ذهب و فضّة على وزن الفضّة المساوية ليه فى العظم كنسبة وزن الذَّهب الخالص إلى وزن الذَّهب فى الجسم المركّب من ذهب و فضّة.

السبب فى رؤية القمر تحت الغيم الرقيق

* السبب

فى رؤية القمر تحت الغيم الرقيق متحرّكة سريعة إنّا إذا نظرنا إليه

خزائن، ص: ۱۱۱

نفذ شعاع البصر فى جزء من أجزاء ذلك الغيم و إذ فرضنا حركة الغيم من المشرق إلى المغرب أيضاً كانت هذه الحركة لقرب الغيم منّا أسرع فى الرؤية من حركة القمر لبعده عنّا فيصير ذلك الجزء الّذى كان قد نفذ الشعاع فيه غربيّاً من القمر و نفذ الشعاع فى جزء آخر قد حاذاه بالحركة فيقع بين الجزئين قطعة من الغيم فيتخيّل أنَّ القمر بحركة إلى المشرق قطع تلك القطعة الّتى هى بمنزلة المسافة.

«لاأدرى»

منجم گفت ديدم طالعت رادروغى گفت من طالع ندارم أيضاً:

ای عیش خوش دلیر بمن رو نهاده‌ای‌یک لحظه باش تا غم اورا خبر کنم قیل:

حکی أنَّ الثعلب مرَّ فی السحر بشجرهٔ فرأی فوقها دیکاً یؤذّن، فقال له: أما تنزل نصلّی جماعةً؟ فقال: إنَّ الإمام نائم فی أصل الشجرهٔ فأیقظه نصلّی جماعهٔ، فنظر الثعلب فرأی الکلب ففرَّهارباً فناداه الدیک أما تأتی نصلّی؟ فقال: نعم اجدّد وضوءاً و أرجع.

علاج لدغ العقرب

* فائدهٔ:

قیل: من لدغته عقرب فجعل فی دبره قطعهٔ ملح سکن ألمه.

حضور الاعرابی مائدهٔ الحجاج

* حضر

أعرابیٌ مجلس قوم فتذاکروا قیام اللّیل فقالوا له: یا أبا أمامهٔ أتقوم اللّیل؟ قال: نعم، قالوا: ما تصنع؟ قال: أبول و أرجع و أنام.

حضر

أعرابیّ مائدهٔ الحجّاج فأکل منها لقمهٔ، فقال: من أکل من هذا شیئاً ضربت عنقه فامتنع النّاس کلّهم و بقی الأعرابیّ ینظر إلی الحجّاج مرّهٔ و إلی الحلوا مرَّهٔ ثمّ قال: أیّها الأمیر اوصیک بأولادی خیراً و شرع یأکل سریعاً فضحک

خزائن، ص: ۱۱۲

الحجّاج حتّی استلقی و أمر له بصلهٔ.

سرق أعرابیٌ صرَّهٔ فیهادراهم

ثمَّ دخل‌المسجدیصلّی وکان‌اسمه موسی فقرء الإمام «ما تلک بیمینک یا موسی» فقال: واللّه إنَّک لساحرٌ ثمَّ رمی بالصرَّهٔ وخرج.

الاعرابیهٔ و القوم الذّین یصلّون

* جاءت

أعرابیّهٔ مع قوم یصلّون فقرء الإمام «فانکحوا ماطاب لکم من النساء» و جعل یردّدها فجعلت الأعرابیّهٔ تعدو و هی هاربهٔ حتّی جاءت اختها فقالت. یا اختاه ما زال الإمام یأمرهم أن ینکحونا حتّی خشیت أنَّهم یقعوا علیَّ.

جلوگیری از آبستن شدن زن

* فائدهٔ:

مایه خرگوش را هر گاه زنی سه روز بعداز ظهر با سرکه بخورد دیگر آبستن نشود.

خواص الافیون

* فائدهٔ:

من خواصّ الأفیون أنه إذا حلّ بخلّ و طلی به انف الحمار دمعت عینه و أخذت بالنهیق.

عزم الحجّاج علی قتل رجل

فهرب و استخفى منه ثمَّ جاء إليه بعد أيّام و قال: أيّها الأمير أنا فلان فاضرب عنقى، فقال له الحجّاج: وكيف جئت؟ فقال: أيّها الأمير إنّى أرى كلَّ ليلة أنّك قتلتنى فأردت أن تكون قتلة واحدة فعفى عنه و أجازه.

الفضل بن الربيع و سماحته

* قيل:

إنَّ رجلًا زوَّر ورقة على خطّ الفضل بن الربيع تتضمّن أنَّه أطلق له ألف دينار، ثمَّ جاء بها إلى وكيل الفضل فلمّا وقف عليها لم يشكَّ أنّها خطّ الفضل

خزائن، ص: ۱۱۳

فشرع فى أن يزن الألف دينار فإذاً بالفضل قد حضر الساعة فلمّا جلس أخبره الوكيل بأمر الرجل و أوقفه على الورقة فنظر فيها ثمَّ نظر فى وجه الرَّجل فرآه قد كاد أن يموت من الخوف و الخجل، فقال الفضل للوكيل: أتدرى لم آتيتك فى هذا الوقت؟ قال: لا، قال: جئتك لأستنهضك فى أن تعجّل بإعطاء هذا الرَّجل مبلغ هذه الورقة ولا تعوّقه، فأسرع الوكيل فى وزن المال و قبضه الرجل و مضى.

حيلة ضحّاك بن مزاحم

* حيلة

قال الضحاك بن مزاحم لنصرانىّ: لو أسلمت؟ فقال: مازلت محبّاً للإسلام إلّا أنَّه يمنعنى حبّى للخمر، فقال: لا بأس أسلم و اشربها فلمّا أسلم، قال له: قد أسلمت و حينئذ إن شربت حدَّدناك و إن ارتددت قتلناك فحسن إسلامه.

قضاء سليمان «ع»

* اخرى

جاء رجل إلى سليمان (عليه السّلام) و قال: إنَّ لى جيراناً يسرقون إوزَّى «۱» ولا أعرف فنادى الصلاة جامعة ثمَّ خطبهم، و قال فى خطبته: و إنَّ أحدكم ليسرق إوزّ جاره ثمَّ يدخل المسجد و الرّيش على رأسه فمسح رجل على رأسه فقال سليمان (عليه السّلام) خذوه فهو صاحبكم.

إذا اردت ثقب الخشخاش

* فائدة:

إذا اريد ثقب الخشخاش جعل فى الحليب ثلاثة أيّام فيعظم فيخرج و يثقب بآلة و ينظم بشعر أو و بر.

مرارة الخطاف

* فائدة:

مرارة الخطّاف يسود الشعر و هو الّذى يقال له بالفارسية:

---

(۱)- الاوزة طائر مائى يقال له بالفارسية: مرغابى و اردك.

خزائن، ص: ۱۱۴

پرستوک «۱».

طریق منع انبات الشعر فی عانهٔ الصبی

* فائدهٔ:

یقال: إنَّه إذا ذبح الخفّاش «۲» و طلی بدمه عانهٔ الصبی قبل بلوغه فیمنع من إنبات الشعر علیها و یطلی به ثدی البکر فیمنعه أن یعظم، و إذا دفن برأس الخفّاش فی برج الحمام ألفته و لم تذهب عنه.

البیضهٔ تلین فی الخل

* فائدهٔ:

إذا انقعت البیضهٔ فی الخلّ تلین فحینئذ تدخل فی زجاجهٔ رأسها أصغر منها؛ و أیضاً تشمع البیضهٔ و تنقش قلعاً، ثمَّ تنقع فی الخلّ ثمَّ تقلع بآلهٔ فتبقی البیضهٔ مشبّکهٔ.

اجتماع المحدّث و النصرانی

* اجتمع

محدَّث و نصرانیٌ فی سفینهٔ فصبَّ النصرانیَّ فی ذقّ کان معه شربهٔ و شرب، ثمَّ صبّها و عرضها علی المحدِّث فتناولها فقال النصرانیُّ: إنَّها خمر، فقال: من أین علمت ذلک؟ قال: اشتراها غلامی من یهودیّ فشربها المحدَّث علی عجلهٔ و قال للنصرانی: ما رأیت أحمق منک أحداً نحن أصحاب الحدیث نتأمّل فی حدیث مثل سفیان ابن عیینهٔ و سعیدبن جبیر فنصدّق نصرانیّاً من غلامه عن یهودیّ واللّه ما شربتها إلّا لضعف الإسناد.

---

(۱)- در برهان قاطع در لغت پرستوک گوید سرگین پرستوک و زهره وی خضاب رنگین باشند و اگر سرگین او با زهره گاو بیامیزند و بر موی طلی کنند بی‌هنگام سفید نشود.

(۲)- در برهان قاطع لغت فارسی در ضمن لغت پرستوک گوید و اگر خون اورا بر پستان دختران مالند نگذارد که بزرگ شود. و خفاش را بفارسی شب پره گویند و در ضمن لغت شب‌پره در برهان چیزی در این باره نگفته است.

خزائن، ص: ۱۱۵

البقلهٔ الحمقاء و فائدتها

* فائدهٔ:

قیل: من وضع تحت و سادته شیئاً من بقلهٔ الحمقاء لم یرحلماً.

عود الدار شیشعان و فائدته

* فائدهٔ:

فی بعض الکتب: من لفّ عوداً من الدار شیشعان فی حریرة صفراء و وضعها تحتها لیلة البدر رأی فی منامه ما یرید و کذا المر قشیشا الذّهبیّة. «۱»

الجلنار و فائدته

* فائدة

قیل: من ابتلع من الجلنار بقدر الحمّصة سبع حبّات یوم الأحد الأوّل من نیسان الرّوم قبل طلوع الشمس منع من الرّمد سنة.

اذا ارضعت سوداء بیضاء

* قیل:

إذا أرضعت سوداء بیضاء زرقاء اسودّت عینها و کذا إذا طلی یا فوخ الطفل الأزرق ببندق محرق ملتوت بزیت.

فائدة:

طلاء الثالیل بالنّورة یذهبها.

طریق دفع النملة

* فائدة:

قیل: إذا مسح خیط بالقطران أو الحلتیت و یدار علی الموضع فلا تقربه نملة.

---

(۱)- در برهان قاطع گوید دار شیشعان با شین نقطه دار و عین بی نقطه بر وزن آبریزگان درختی باشد سطبر و خاردار و پوست آن بقرفه (قرفه پوست هر چیز را گویند عموماً و پوست درختی است شبیه بدار چینی خصوصاً) ماند لیکن از آن گنده‌تر و سرخ‌تر می‌شود و سنبل هندی را نیز دار شیشعان گویند.

مرقشیشا بمعنی مارقشیشا است و آن جوهری باشد که در داروهای چشم بکار برند و آن اقسام می‌باشد: ذهبی و فضی و نحاسی و حدیدی و شبهی و بهترین آن ذهبی است و آنرا بعربی حجرالنور گویند.

خزائن، ص: ۱۱۶

اذا عسر علیک امر

* فائدة:

عن الإمام أبی عبداللّه (علیه السّلام) قال: إذا عسر علیک أمر فصلّ عندالزّوال رکعتین تقرء فی الاولی بفاتحة الکتاب و «قل هواللّه أحد» و «إنّا فتحنا- إلی قوله-: و نصرک اللّه نصراً عزیزاً» و فی الثانیة بفاتحة الکتاب و «قل هواللّه أحد» «و ألم نشرح».

فائدة مجربة مرموزة

* قیل:

و قد جرّب دواء ا زَ بَ ت و ا رَ ا جَ ا ج ا جَ جَ زَ وَ تَ «۱» و هو ا خ ا ف ه خمسة دراهم و ح ت ا ح أسود عشرة دراهم یطبخ ذلک

فی ثلاثهٔ أرطال ماء إلی أن یبقی رطل، ثمَّ یطبخ فیه نصف رطل حنطهٔ حتّی یفنی الماء فیجفف الحنطهٔ و یسحق و یؤخذ مثقال منه ا ر ا ج ا ج ج ذوب بالکلّیّهٔ.

فی منافع الذباب

* قال

الجاحظ: من منافع الذباب أنّها تحرق و تخلط بالکحل فإذا اکتحلت المرأهٔ به عینها کانت أحسن ما تکون.

و أیضاً قال الجاحظ: تهرب الذباب من البیت إذا بخّر بورق القرع.

«الشیخ جمال الدین»

أأغصان بانٍ ما أری أم شمائلو أقمارتم ما تضمُّ الغلائل

و بیض رقاق أم جفون بواترو سمر دقاقٍ أم قدود عوامل

و تلک نبال أم لحوظ رواشقلها هدف منّا الحشا و المقاتل

أمیر جمال و الملاح جنودهیجور علینا قده و هو عادل

له حاجب عن مقلتی حجب الکریو ناظره الفتّان فی القلب عامل

---

(۱)- نسخهٔ اخری هکذا: [ا ف ب ت و ا د ا ج ا ح ز و ب و هو ا خ ا و ه].

خزائن، ص: ۱۱۷

«القاضی کمال الدین»

اللّه أکبر کلُّ الحسن فی العربکم تحت لمّهٔ ذا الترکیّ من عجب

صبح الجبین بلیل الشعر منعقدوالخدّ یجمع بین الماء و اللّهب

تنفّست عن عبیر الرّاح ریقتهو افترَّ مبسمه الشّهدی عن حَبَب «للقاضی الفاضل»

شرخ الشباب بحبّکم أفنیتهوالعمر فی کلف بکم قضیته

للّه داء فی الفؤاد أجنّهنزداد نکساً کلّما داویته

قالوا حبیبک فی التنحّی مسرفقاس علی العشّاق قلت فدیته «القاضی شمس الدین»

خیال سلمی عن الأجفان لم یغبو طیفها عن عیانی غیر محتجب

و ذکرها انس روحی و هی نائیهٔو القلب مازال عنها غیر منقلب «وله»

سقی طللًا حلّته سلمی معاهدو حیّاه من دمعی مذاب و جامد

فربع به سلمی مصیف و مربعو أرض نأت عنها قفار جلامد

دعی اللّه دهراً سالمتنی صروفهو ظلّت لیالیه لسلمی تساعد

و أیّامنا بالقرب بیض أزاهرو أوقاتنا بالوصل خضر أمالد

و أرواحنا ممزوجهٔ و قلوبناو نحن کأنّا فی الحقیقهٔ واحد

ولم یخطر التفریق منّی بخاطرو لم تحسب الأیّام فینا تعاند

فهل أنت یا سلمی فقد حکم الهویکما کنت لی أم جار بالقرب حائد

و هل و دُّنا باق و إلّا تغیّرتعلی عادهٔ الأیّام منک العوائد

و هل محيت أثار رسم حديثناو أنساك حفظ الودّ هذا التباعد

و هل تذكرين الودّ إذ نحن باللّوىو قولك لاعاش الخشون المعاند

فإن كنت حبل الودّ أصرمت طرفهفودّى طريف فى هواك و تالد

و إن قلت إنَّ الحبّ غيّره النوىلعمرى وجدى بالحشاشة واحد

خزائن، ص: ۱۱۸

«مهذّب الدين»

يا ربّة الحسن من بالصدّ أوصاكحتّى قتلنى لفرط الهجر مغناك

و يا فتاة بفتيان القوام أستمن ذاترى فى الورى بالقتل أفتاك

إن كنت لم تذكرينا بعد فرقتنافاللّه يعلم أنّا مانسيناك

ما آن أن تعطفى جوداً علىَّ فقدأضحى فؤادى أسيراً لحظ عيناك لغز:

فى ۹، ۱، ۸، ۶، ۵۰، ۵.

و مرعة فى سيرها طول دهرهاتريها مدى الأيّام تمشى ولا تتعب

و فى سيرها ما يقطع الأكل ساعةو تأكل فى طول المدى و هى لاتشرب

و ما قطعت فى سيرها خمس أذرعولا ثلث ثمن عن ذراع ولا أقرب «۱» و أيضاً:

۳، ۲۰۰، ۲، الرأس. «۲»

و ذى عدد كالرّمل سام محلّهجميل على كلّ الملاح له حقّ

يجازر من موسى و يرهب بأسهو فى قلب هرون له الملك والمحق «۳» و أيضاً:

فى ۵۰، ۱، ۲۰۰.

و آكلة بغير فم و بطنلها الأشجار و الحيوان قوت

إذا أطعمتها انتعشت و عاشتو إن أسقيتها ماء تموت «۴»

---

(۱)- يعنى الطاحونة و هى التى يقال لها بالفارسية: آسيا.

و ديگرى بفارسى گويد:

صنعتى ديده‌ام كه فن داردماده بر روى نر وطن دارد

خورد او خورد آدميزاد استدر ميان شكم دهن دارد

(۲)- قوله: «فى الرأس» يعنى فى جرب الرأس.

(۳)- أى مقلوبه و هو النورة ولا عبرة بالالف الملفوظة فى هرون لانهم يعتبرون فى أمثال هذا رسم الخط، قال آخر:

حلقت لحية موسى باسمهو بهارون اذا ما قلبا

ان هارون اذا ما قلبايجعل اللحية شيئاً عجبا

(۴)- يعنى به النار.

خزائن، ص: ۱۱۹

السعد ينفع الاسنان

* روی

عن أبی عبداللّه (علیه السّلام) أنّه قال: اتّخذوا فی أسنانکم السعد فإنّه یطیب الفم و یزید فی الجماع.

قال

بعض العلماء: کن مکانک من الملوک کمکان الثریا فإنَّهم إن أحبّوک استخدموک و إن أبغضوک قتلوک، یستعظمون من الکلام ردَّ السلام و یستحقرون من العقاب ضرب الرقاب.

سنون:

یزیل صفرة الأسنان و سوادها، و یطیب رائحة الفم و نتنه، و هو کزمازج، و زنجبیل، و زبد البحر، و دار فلفل، و قاقلة- من کلّ درهمان- و شعیر محرق سبعة دارهم، و ملح مشویّ عشرة یدقُّ بهم و ینخل و یستعمل.

اعلم:

أنَّ العسر یعقبه الیسر، و الشدَّة یعقبه الرَّخاء، و التعب یعقبه الراحة، و الضیق یعقبه السعة، و الصبر یعقبه الفرج، و عند تناهی الشدَّة تنزل الرَّحمة و الموفّق مرزوق صبراً و أجراً.

فائدة:

إذا طلی بالشو کران موضع الشعر فیمنع إنباته و إذا ضمد به الثدی منع عظمه.

مقدار اتخاذ النورة

قال الشیخ فی القانون: إذا اخذ من النورة جزءان و من الزَّرنیخ جزءان و یطلی بهما مع قلیل صبر مجعول فیهما فیحلق فی الحال.

قصّة عجیبة لسلطان صقلیّة

* روی:

أنَّ سلطان صقلیّة أرق ذات لیلة و منع النوم، فارسل إلی قائد البحر و قال: أنفذ الآن مرکباً إلی إفریقیّة یأتونی بأخبارها، فأرسله لوقته فلمّا أصبحوا إذاً

خزائن، ص: ۱۲۰

بالمرکب فی موضعه فقال القائد: أنفذت و رجع بعد ساعة، فأمر بإحضاره فجاء و معه رجلُ فقال: ذهبت بالمرکب فبینا أنا فی جوف اللّیل فی قمّة البحر إذاً أنا بصوت یقول: یا اللّه یا اللّه یا غیاث المستغیثین یکرّرها مرارین فنادیناه لبّیک لبّیک و هو ینادی یا اللّه فقذفناه بالمرکب نحو الصوت فألفینا هذا الرَّجل غریقاً فی آخر رمق الحیاة فطلعنا به المرکب و سألناه عن حاله فقال: کنّا فی سفینة فغرقت سفینتنا منذ أیّام فأشرفت علی الموت و مازلت أصیح حتّی أتانی الغوث من ناحیتکم؛ فسبحان من أسهر سلطاناً و أرَّقه فی قصره لغریق فی البحر حتّی استخرجه لا إله غیره ولا معبود سواه.

فائدة:

من خواصّ أصل اللّفاح البرّی أنّه یطبخ به العاج فیلیّنه «۱».

فائدة:

التختّم بالیاقوت یوجب المهابة و تسهیل الامور.

أسلم

مجوسیٌّ فثقل علیه الصوم فنزل إلی سرداب و قعد یأکل، فسمع ابنه حسّه، فقال: من هذا؟ قال: أبوک الشقیّ یأکل خبز نفسه و یفرغ

عن الناس.

اختصم

رجلان فی جاریة فأودعاها عند مؤذّن فلمّا أصبح و فرغ من الأذان قال: لاإله إلّااللّه ذهبت الأمانة من الناس، قیل له: کیف ذهبت؟ قال: إنَّ هذه الجاریة الّتی اودعت عندی قیل: إنّها بکر فلمّا أتیتها وجدتها ثیّباً.

المؤذن الذّی یمشی سریعاً بعد کل کلمة

قال بعضهم: رأیت مؤذّنا أذّن ثمَّ ترک و جعل یمشی سریعاً فقلت له: إلی أین فقال: احبٌ أن أسمع أذانی إلی أین یبلغ.

المرأة و شکایتها من ولدها عند المعلّم

* جاءت

امرأة إلی معلّم ولدها تشکوه فقال له: متی لم تنته فعلت بامّک،

---

(۱)- در تحفه حکیم مؤمن در «لفاح» گوید: و از خواص اوست که چون بیخ لفاح را با عاج بقدر شش ساعت بجوشانند نرم و مطبع گردد.

خزائن، ص: ۱۲۱

فقالت له: یا معلّم هذا الصبیّ ما ینفعه الکلام فافعل ما أردت لعلّه ینظر بعینه فیتوب.

قال

الجاحظ: مررت بمعلّم و عنده عصاً طویلة و عصاً قصیرة و صولجان و کرة و طبل و بوق فقلت له: ما هذه العدّة؟ قال: عندی صغار أوباش «۱» فأقول لأحدهم اقرأ لوحک فیضرط لی فأضربه بالعصا القصیرة، فیتأخّر عنّی فأضربه بالعصا الطویلة فیفرٌ من بین یدی فأضع الکرة فی الصولجان فأضربه فیخرج فتقوم إلیّ الصغار کلّهم و یضربوننی و یقرؤون کلّهم بأعلی صوت حتّی لا یسمع أحد صوتی فأضرب الطبل و أنفخ فی البوق فیسمع أهل الدّرب ذلک فیجیئونی و یخلّصونی منهم.

انفرد

الرَّشید یوماً عن عسکره و معه وزیره الفضل بن یحیی البرمکی فإذاً هما بشیخ من الأعراب علی حمار و به رمدٌ فقال له الفضل: هل أدلّک علی دواء لیعنک؟ فقال: نعم، قال: خذعود الهواء و غبار الماء فصیّره فی قشر بیض البقّ و اکتحل فانحنی الشیخ فضرط ضرطة قویّة فقال: هذا اجرة دوائک و إن زدتنا زدناک.

خطوط ساعات معوّجة

* فائدة:

بدانکه خطوط ساعات معوّجه را بر عضاده اسطرلاب کشیده و طریق دانستن ساعات معوجه ماضیه بطریقی که خواجه و غیره ذکر کرده‌اند آنست که غایت ارتفاع هر روز را که خواهند پیدا کنند و شظیه ارتفاع را بر آن نهند و اسطرلاب بگردانند چنانکه پهلوی به آفتاب باشد تا سایه لبنه بر عضاده افتد چنانکه از هیچ جانب منحرف نشود و نگاه کنند تا طرف سایه بر کدام خط افتاده است آن خط که باشد عدد ساعات معوّجه است و مراد ایشان از پهلو پهلوی راصد است، و در اینجا ملا عبدالعلی بیرجندی در شرح بیست باب اسطرلاب سهوی

(۱)- فی زهر الربیع للجزائری «صغاراً فی المکتب» مکان صغار اوباش و هکذا باختلاف یسیر فی مواضع اخر.

خزائن، ص: ۱۲۲

فاحش کرده‌اند «۱» زیرا که پهلو را بر پهلوی اسطرلاب تفسیر کرده و گفته چنانکه پهلوی اسطرلاب یعنی آن طرف که اجزای ارتفاع بر آن منقّش بود و این بسیار از فاضل مذکور دور است زیرا که وقتی که شظیّه ارتفاع را بر غایهٔ ارتفاع نهند و پهلوی اسطرلاب را به جانب آفتاب کنند محال است که سایه لبنه بر عضاده افتد بلکه البته منحرف می‌شود مگر در وقتی که شمس در غایت ارتفاع باشد و آن وقت در تعیین ساعات معوجّه احتیاج باسطرلاب نیست و سبب انحراف سایه

(۱)- سهو فاحش از خود مرحوم مؤلف است که پهلو را به پهلوی را صد تفسیر کرده نه از بیرجندی و گفته بیرجندی استادانه و در کمال متانت و صحت است.

بدانکه اولًا در چند نسخه بیست باب اسطرلاب خواجه (قدّس سرّه) از خطی و چاپی و در چند نسخه خطی شرح مولی عبدالعلی بیرجندی بر آن که نزد حقیر موجود است عبارت خود خواجه در بیست باب «پهلوی اسطرلاب است» نه آنکه خواجه پهلو را مطلق گفته باشد و بیرجندی آنرا بپهلوی اسطرلاب تفسیر کرده باشد و عبارت متن و چند نسخه از شرح آن بالاتفاق این است: «و اگر خطوط ساعات معوج بر عضاده کشیده باشند» خواه بر نصف عضاده و خواه بر تمام آن «اول درجه آفتابرا بر خط نصف النهار نهند و نگاه کنند تا بر کدام مقنطره است» و اگر در میان دو مقنطره افتد آنرا تعدیل باید کرد بطریقی که در باب ششم بیاید «آنچه باشد غایت ارتفاع آفتاب بود در آنروز پس شظیه ارتفاع را» که بمبدء این خطوط اقرب باشد (فائده این قید آنگاه ظاهر می‌شود که خط معوج بر نصف عضاده کشیده باشند) «بر پشت اسطرلاب بر مثل آن ارتفاع نهند» و علاقه در دست گیرند بر طریق گرفتن ارتفاع و اسطرلاب می‌گردانند [بگردانند خ ل] «چنانچه پهلوی اسطرلاب» یعنی آنطرف که اجزاء ارتفاع بر آن منقوش بود «بآفتاب بود تا سایه لبنه بر عضاده افتد چنانکه از هیچ جانب منحرف نشود» و رأس این سایه بر عضاده باشد مگر وقتی‌که آفتاب بغایت ارتفاع رسد که در آنوقت سایه لبنه همچون سایه او باشد در وقت گرفتن ارتفاع و آنوقت از ساعات زمانی شش ساعت گذشته باشد «و نگاه کنند تا طرف سایه بر کدام خط افتاده است آن خط که باشد ببینند تا چه عدد بر او نوشته‌اند که آنعدد ساعات گذشته آن روز باشد» اگر پیش از نصف النهار بود، امّا اگر بعداز نصف النهار بود آن عدد را از دوازده نقصان باید کرد آنچه بماند عدد ساعات گذشته بود الخ».

و ثانیاً بر فرض اینکه خواجه پهلو را مطلق گفته و بیرجندی آنرا به پهلوی اسطرلاب تفسیر کرده باشد گوئیم که بسیار صحیح و درست تفسیر کرده و اگر بخلاف این می‌گفت خلاف بود زیرا که باید علاقه اسطرلاب را بر طریق گرفتن ارتفاع در دست گرفت تا سایه لبنه بر عضاده افتد. و علاوه بر اینکه پهلوی راصد بآفتاب بودن هیچ معنی و دخلی در عمل اسطرلاب ندارد، در خود عبارت متن و از سبک آن بر فرض بودن پهلو بدون اسطرلاب بنگریم آیا از جمله (اسطرلاب می‌گردانند چنانچه پهلو بآفتاب بود) پهلوی راصد فهمیدن دور از حق و صواب نیست؟ خواجه می‌گوید اسطرلاب بگردانند نه راصد را تا پهلوی راصد بآفتاب بود.

بالجمله بر اهل فن و کسانی‌که در عمل اسطرلاب مهارت دارند اشتباه مؤلف واضح و آشکار است.

خزائن، ص: ۱۲۳

آنست که البته همیشه سایه در خلاف جهت ذی ظلّ آن شاخص می‌باشد و خلاف جهت در این صورت محال است که عضاده باشد همچنانکه مشاهد است.

غزوات النّبی «ص»

فائدهٔ:

بدانکه غزوات حضرت پیغمبر بیست و شش غزوه بود:
۱- أبواء «۱»، ۲- بواط «۲»، ۳- ذوالعشیرهٔ «۳»، ۴- بدر اولی، ۵- بدر کبری و در آن جنگ لشکر حضرت سیصد و سیزده نفر بودند، و در این حرب ملائکه بمعاونت پیغمبر آمدند، ۶- غزوه بنی سلیم، ۷- سویق، ۸- غزوه ذی أمرَّ، ۹- غزوه احد و لشکر آن حضرت در این جنگ هفت صد نفر بودند، و حمزه سیدالشهداء در این جنگ شهید شد، ۱۰- غزوه نجران، ۱۱- غزوه حمراء الأسد «۴»، ۱۲- غزوه بنی نضیر و قریضه، ۱۳- غزوه ذات الرَّقاع،

---

(۱)- الابواء- بالفتح فالسکون والمد- جیل بین الحرمین و عنده بلد ینسب الیه.

(۲)- بواط- کغراب- جبال جهینه علی ابراد من المدینهٔ والبرید فرسخان او اثنا عشر میلا.

(۳)- ذوالعشیرهٔ- بضم العین و فتح الشین- موضع بین مکهٔ والمدینهٔ من ناحیهٔ ینبع.

(۴)- فی القاموس حمراء الاسد موضع علی ثمانیهٔ أمیال من المدینهٔ. خزائن ۱۲۴ فائدهٔ: ..... ص : ۱۲۳

خزائن، ص: ۱۲۴

۱۴- غزوه بدر اخیر، ۱۵- غزوه دومهٔ الجندل، ۱۶- غزوه خندق و أحزاب، و عمرو بن عبدوّد در این جنگ بدست امیرالمؤمنین (علیه السّلام) کشته شد، ۱۷- غزوه بنی قریضه و در این حرب لشکر حضرت قریب به پنج هزار کس بوده، ۱۸- غزوه بنی لحیان، ۱۹- غزوه بنی قرده، ۲۰- غزوه بنی المصطلق، ۲۱- غزوه حدیبیه، ۲۲- غزوه خیبر در این حرب لشکر آن حضرت هفت هزار کس بودند و جعفرابن أبی طالب در این حرب از حبشه آمده، ۲۳- غزوه فتح مکّه و لشکر حضرت دوازده هزار کس بودند، ۲۴- غزوه حنین، ۲۵- غزوه طائف، ۲۶- غزوه تبوک.

فائدهٔ:

بدانکه ولایاتی که در ایّام حیات حضرت پیغمبر فتح شد و بتصرف آن حضرت در آمد هم چنانکه در تذکرهٔالأئمهٔ ملّا محمّد باقر مجلسی است به این تفصیل است: مکّه معظّمه، و مدینه، و ولایت یمن، و محا، و نجد، و تهامه، و حجاز، و عمّان، و قطیف، و لحسا، و بادیه، و نجران، و خیبر، و فدک، و قلاع خیبر، و کلّ قبائل عرب و ولایت بحرین و توابع آن، و بعضی از شام و نحو آن، و طائف.
و در سال ششم و یا پنجم آن حضرت مأمور شد که نامه به ملوک و سلاطین جهان نویسد و ایشان را به اسلام دعوت کند.
اوّل نامه به هرقل قیصر روم نوشت و آن مسلمان شد و اسلام خود را مخفی

خزائن، ص: ۱۲۵

داشت، و دیگر نامه‌ای به پادشاه شام نوشت و آن هدیه‌ای چند فرستاد و توفیق اسلام نیافت، و دیگر باصحمه ملقّب به نجاشی پادشاه حبشه نوشت و او مسلمان شد، و دیگر نامه بخسرو پرویز پادشاه عجم نوشت و او کاغذ حضرت را درید- لعنهٔاللّه علیه- و در جواب آن حضرت مشت خاک به کیسه‌ای کرد و فرستاد و آنحضرت تفأل زدند که ولایت او بدست ما خواهد شد و آخر چنان شد، و نامه دیگر به پادشاه یمن فرستاد و آن نیز مسلمان شد و ولایت یمن را به ملازمان آن حضرت واگذاشت.
مروی است که وقتی که شهربانو را اسیر کردند به نزد عمر آوردند و عمر اورا در مجلس مرد طلبید پس شهربانو جدّ خود پرویز را دشنام داد که «دیم پرویز سیه کاغذش پاره که مُن بند کی کِفتن» عمر نفهمید چنان تصوّر کرد که اورا دشنام داد.
حضرت امیر (علیه السّلام) فرمودند که: بلکه نفرین به پرویز کرد، و یکروز حضرت امیر (علیه السّلام) با شخص اصفهانی اوصاف

اهل اصفهان را بیان کرد پس بعداز سکوت حضرت آن شخص عرض کرد دیگر بگو حضرت فرمود: امرود این وس یعنی امروز این تو را بس است. «۱»

اولاد النبی «ص»

* فائدهٔ:

بدانکه أولاد پیغمبر (صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم) چنانکه در تذکرهٔ الائمه ذکر شده پنج نفرند دو پسر قاسم از خدیجه و ابراهیم از ماریه قبطیّه، و سه دختر فاطمه و رقیه و زینب هر سه از خدیجه، و بعضی دو پسر دیگر طیّب و طاهر نیز گفته‌اند، و بعضی طیّب و طاهر را لقب ابراهیم گفته‌اند.

الائمهٔ «ع»

و أولاد حضرت امیرالمؤمنین (علیه السّلام)

پانزده پسر بودند و هیجده دختر

---

(۱)- بحار، طبع کمپانی، ج ۹ ص ۵۸۲.

خزائن، ص: ۱۲۶

امّا پسرها حسن و حسین (علیهم السّلام) و محمّد الأکبر، و عبیداللّه، و ابوبکر، و عثمان، و جعفر، و عبداللّه، و محمد الأصغر، و یحیی، و عون، و عبّاس، و محمد الأوسط، و محسن، و شفیق، و این دو سقط شدند.

و أما دخترها: زینب الکبری، و ام کلثوم الکبری، و امّ الحسن، و رملهٔ الکبری، و امّ هانی، و میمونه، و زینب الصغری، و رملهٔ الصغری، و امّ کلثوم الصغری، و رقیّه، و فاطمه، و أمامه، و خدیجه، و امّ الکرام، و امّ سلمه، و امّ جعفر و حمامه، و نفیسه.

حسن و حسین (علیهم السّلام) و زینب کبری و امّ کلثوم کبری (سلام اللَّه علیها) از حضرت فاطمه (سلام اللَّه علیها) اند، و محمّد اکبر از حنفیّه است، و عبیداللّه و ابوبکر از لیلی بنت مسعود تمیمیّهٔ و عبّاس، و عثمان، و جعفر، و عبداللّه از امّ البنین بنت حزام بن خالد است، و یحیی، و عون از اسماء بنت عمیس است که اوّل زن جعفر طیّار بود و مادر محمّدبن ابی بکر نیز او است، و محمّد اوسط از امامه بنت ابی العاص است که دختر زینب بنت رسول اللّه بود و امّ الحسن و رمله کبری مادر ایشان سعیده بنت عروه است، و باقی اولاد مادر ایشان نکاحی نبوده بلکه از امّ ولدند.

و امّا حضرت امام حسن (علیه السّلام)

در اولاد او خلاف است بعضی پانزده گفته‌اند یک دختر امّ الحسن و باقی پسر: حسن، و عمر، و حسین، و عبداللّه، و عبدالرحمن، و اسماعیل و محمّد، و یعقوب، و جعفر، و طلحه، و حمزه، و ابوبکر، و قاسم، و زید.

و بعضی شانزده گفته‌اند یک دختر و پانزده پسر، و بعضی پنج دختر نیز گفته‌اند ام سلمه، و امّ عبداللّه، و رقیه، و فاطمه، و امّ الحسن و بعضی تمامه، و امّ الخیر را نیز از اولاد آن حضرت دانسته‌اند، و آن حضرت سیصد زن کرده بود «۱» و طلاق گفته بود و آن حضرت به التماس عمر خطاب همراه لشکر سعد وقّاص بعجم تشریف آوردند و تا شهر ری رفتند، و از آنجا بقریه کهنک و اردستان

(۱)- إسنادی نادرست است.

خزائن، ص: ۱۲۷

تشریف بردند، و از آنجا به قریه قهبایه از اعمال نائین تشریف بردند، و باصفهان نیز تشریف آورده در خارج شهر قریب بزاینده رود زمینی است مشهور به لسان الأرض نزول فرمودند و آن زمین با آن حضرت سخن گفت که یا ابن رسول اللّه در اصفهان سحره بسیارند عوذه بخوانید «۱»، و در مسجد عتیق اصفهان نماز گذاردند، و در مسجد لنبان نیز نماز کردند.

و امّا حضرت امام حسین (علیه السّلام)

برای او چهار پسر مذکور می‌شود علی اکبر، و علی اوسط زین العابدین، و علی اصغر عبداللّه، و محمّدبن الحسین (علیه السّلام) و بغیر از علی أوسط همه در کربلا شهید شدند، و بعضی علی اکبر را امام زین العابدین می‌دانند و مادر امام زین العابدین شهربانو است و همچنین مادر علی اصغر و بعضی مادر علی اصغر را لیلی بنت أبی مرّه ثقفی می‌دانند، و بعضی اخبار دلالت می‌کند که شهربانو در کربلا نبوده و فوت شده بود، و بعضی دیگر می‌گویند بود و بر ذوالجناح سوار شد بملک عجم آمده در ولایت طهران کوهی است در آنجا غائب شد.

و امّا حضرت امام زین العابدین (علیه السّلام)

را یازده فرزند گفته‌اند: امام محمد باقر (علیه السّلام)، و زید، و عبدالله، و حسن، و حسین، و حسین اصغر، و عبداللّه، و عبدالرحمن، و سلیمان، و فاطمه، وأم کلثوم.

و امّا امام محمّد باقر (علیه السّلام)

سه پسر داشت و یک دختر، سه پسر: امام جعفر صادق (علیه السّلام)، و عبداللّه، و ابراهیم، و دختر: امّ سلمه.

(۱)- حق این است که سحر در انبیاء (علیه السّلام) و اوصیاء آنان که حجج خدا بر مردم‌اند مؤثر نیست و اخباری که در سحر کردن مردم بر آنان نقل شده دلالت بر مسحور شد نشان ندارد بلکه همین اندازه دلالت دارد که دیگران برای آنان سحر کردند، و طبرسی در مجمع البیان در شأن نزول سوره فلق بعداز آنکه داستان سحر کردن لبید بن اعصم یهودی بر پیغمبر (صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم) را نقل کرده در عدم تأثیر سحر به پیغمبر (صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم) گوید: «لان من وصفه بانه مسحور فکانه قد خبل عقله و قد ابی اللّه سبحانه ذلک فی قوله» «و قال الظالمون ان تتبعون الارجلا مسحورا انظر کیف ضربوا لک الامثال فضلوا الخ» و کسیکه در اصول عقائد و مبانی کلامیه در قاعده لطف و غرض از بعثت انبیاء و اتمام حجّت خدا بر خلق اندک بصیرتی داشته باشد داند که این کلام در نهایت متانت و صحت است.

خزائن، ص: ۱۲۸

و بعضی پنج پسر و دو دختر گفته‌اند، پنج پسر: امام جعفر صادق (علیه السّلام) و عبداللّه، و ابراهیم، و عبیداللّه، و علی، و دو دختر، امّ سلمه و زینب و مادر امام محمّد باقر (علیه السّلام) دختر امام حسن (علیه السّلام) بود.

و امّا امام جعفر صادق (علیه السّلام)

ده اولاد داشت، دو دختر: امّ فروه، و فاطمه، و هشت پسر: امام موسی (علیه السّلام)، و اسماعیل، و عبداللّه، و اسحاق، و محمّد، و عبّاس، و علی، و طفلی شیر خواره که آزاد کرده آنحضرت اورا خنجری زد و کشت.

و امّا امام موسی کاظم (علیه السّلام)

اولاد آن حضرت را سی و هفت پسر و دختر شمرده‌اند: امام رضا (علیه السّلام)، و ابراهیم، و قادر، و اسماعیل، و جعفر، و هارون، و حسن، و احمد، و محمّد، و حمزه، و عبداللّه، و اسحاق، و عبیداللّه، و زید، و حسین، و فضل، و سلیمان، و عبّاس، و عقیل، و عبدالرحمن، و فاطمه کبری، و فاطمه صغری، و رقیه، امّ کلثوم، امّ جعفر، لبابه، زینب، خدیجه، علیّه، آمنه، حسنه، بریهه، عائشه، امّ سلمه، میمونه، رقیه صغری و بعضی عابد، و مرتضی، و عمر، و جعفر اصغر، و قاسم را نیز شمرده‌اند.

و براویت دیگر آن حضرت را شصت فرزند بود بیست و سه پسر و سی هفت دختر.

و امّا امام رضا (علیه السّلام)

پنج پسر داشت: امام محمّد تقی (علیه السّلام)، و حسن، و حسین، و جعفر، و ابراهیم، و یک دختر عائشه نام و نسل آنحضرت از امام محمّد تقی (علیه السّلام) باقی ماند.

و امّا امام محمد تقی (علیه السّلام)

دو پسر داشت: امام علی نقی (علیه السّلام)، و موسی، و دو دختر: فاطمه و أمامه.

و امّا امام علیّ النقی (علیه السّلام)

یک دختر داشت عالیه نام و چهار پسر: امام حسن عسکری (علیه السّلام)، و حسین، و محمّد، و جعفر الملقّب بکذّاب، و می گویند این جعفر صد و بیست فرزند داشت.

خزائن، ص: ۱۲۹

و امّا امام حسن عسکری (علیه السّلام)

را زیاده از یک پسر عالیمقدار بنظر نرسیده.

حروف بیست و هشت گانه ابجد

* فائدهٔ:

بدانکه حروف بیست و هشت گانه ابجد بر سه قسم است:

اول مسروری و آن دو حرفی بود و مجموع آن دوازده حرف است.

و دویّم ملفوظی و آن سه حرفی بود که آخرش حرف اول نباشد و آن سیزده حرف است.

و سیم ملبوبی و آن سه حرفی بود که آخرش حرف اول باشد و آن سه حرف است و اینها را مکتوبی نیز گویند «۱».

«شعر مشکل»

دی بر سر گور ذله غارت کردمر پاکانرا جنب زیارت کردم
کفّاره آنکه روزه خوردم رمضان‌در عید نماز بی‌طهارت کردم بدانکه «دی» عبارتست از زمان ماضی و «گور» عبارتست از بدن انسانی که روح و قوای نفسانیه در آن مخفی هستند و مراد به «ذله» قوای مذکوره است که منشأ خصال رذیله است و غارت کردن عبارت است از دست برداشتن از قوای مذکوره یعنی ترک خواهشها

---

(۱)- آنچه که مرحوم متأله سبزواری در حاشیه منطق منظومه آورده ملبوبی اینجا را بمعنی مسروری دانسته و مسروری را بمعنی ملبوبی و کلامش اینست:

الملفوظی هو الحرف الذی یتلفظ فی اسمه بثلاثهٔ احرف ولا یکون أوله عین آخره کالالف و الجیم و نحوهما.

و المسروری ان یکن کذلك الا ان اوله عین آخره و هو المیم و النون و الواو و ترکیبها نمو و یقال لها الحروف المستدیرهٔ أیضاً. و الملبوبی هو الحرف الذی یتلفظ فی اسمه بحرفین کالباء و الناء و نحوهما و تسمی الحروف العلیهٔ أیضاً الخ.

و در فائده سوم مقدمه برهان قاطع لغت فارسی نیز مطابق با آنچه نراقی آورده می‌باشد و ظاهراً از ناسخ در حاشیه منظومه اشتباه و سهوی شده.

خزائن، ص: ۱۳۰

و مقتضیات را نمودن.

و می‌تواند شد که مراد از غارت کردن بر سر گور ذله این باشد که آنچه مقتضای بدنست از اکل و شرب و لباس و سایر چیزها که گویا مجمع آنها بدنست غارت کردم یعنی دست برداشتم و بر باد یغما دادم.

و مراد از پاکان مرشدان و کاملانند که طالبان راه حقّ بتوسط ارشاد ایشان از لوث جسمانی پاک می‌گردند.

و مراد از زیارت ایشان توجه بجانب ایشان و وصول بخدمت ایشان است و جنابت کنایه از این است که هنوز بالکلّیه ازادناس بشریه و الواث جسمانیه پاک نشده است، یعنی با وجود اینکه فی الجمله متقضیات و مشتهیات بدنرا ترک کردم باز ببعضی از علائق بدنیه که حیات درین عالم از آنها منفک نمی‌شود مبتلا بودم و حکم جنب داشتم و باین حال قصد خدمت کاملان و واصلان کردم.

و مراد از رمضان ایّام سلوکست که مقرّر است که سالك بجهت حصول مقصود ترك مشتهیات نفسانیه و مآکل و مشارب لذیذه نماید پس گویا شبیه به ماه مبارك رمضان است.

و روزه خوردن کنایه است از ارتکاب بعضی از آنچه نباید درین اوقات مرتکب شد و تقصیر در آن ایّام، و مراد از عید انتهای سلوك و وقت مشاهده و وصول است.

و مراد از نماز بی‌طهارت مشاهده ناقصه، و وصول ناقص بی کمال می‌تواند بود.

و بنابراین معنی این می‌شود که بجهت تقصیری که این ایّام از من در ایّام سلوك سر زده در روزی که باید بمقام وصول برسم به آنچه

خزائن، ص: ۱۳۱

باید نرسیدم و به آنچه رسیدم حکم نماز بی‌طهارت داشت.

و می‌تواند شد که مراد از نماز بی‌طهارت نماز میّت باشد.

و مراد از نماز میّت در اینجا بر نفس خود که حقیقت میّتست تکبیر فنا گفتن باشد و در این وقت معنی این خواهد بود که چون در حین سلوك آنچه شرط مجاهده بود معمول نشد به کفّاره آن در مقامی که شهود و وصول روی دارد از آن خجالت بیکباره بر نفس خود تکبیر فنا گفته بالکلیّه خود را از تعلّقات ناسوتیّه و عوائق جسمانیه دور گردانیده خود را در معرض فنای فی‌اللّه در آورده

و اللّه سبحانه أعلم.

كلام الشيخ عبد المؤمن المغربی

* كلام

للشيخ عبدالمؤمن المغربی فی كتابه المسمّی بأطباق الذهب قال: لا وصول إلی المقامات العلی إلّا بمقاساة البلاء و تجرُع كاسات العناء، و من طلب الدُّرَّ شرب الاجاج المرّ، و من أمل المناسب ترك المكاسب و ركب السباسب، و من أحبَّ الشیء الخطير و كره التافة الحقير ألف المكاره و قطع المهامة و فارق الأتراب و الجيران، و عانق الأقتاب و الكيران و ودع الخليط و الضجيع، و ودّع التقصير و التضجيع، أتظنُّ أنَّ الشرف أمر يدرك بالتوانی أو بحر يغترف بالأوانی أو قفر يمسح بسير السوانی، لايستوی القاعد مع الولد و الأهل و السائح فی الحزن و السهل، ألا إنَّ الرِّفعة فی أطيط الرحل لا فی غطيط النائم و صلاة القاعد علی النصف من صلاة القائم، أفمن سكن شهوة المباءة و تعود شهوة الباءة ولم يخرج من الضلال و الكنّ ولم يعرف سوی إتعاب السنّ كمن لايفرع إلّا الجبال الرواسخ ولا يذرع إلّا الأميال و الفراسخ و إن طعم لايعرف إلّا حشيش الفلاة ولا يسمع إلّا نشيش القلات و إن عطش لم يشرب إلّا الثمد ولا يعرف فی الحرِّ قعقعة الجمد، مسعر حرب يناطح الأتراك بالتريكة و حلس أسفار يستظلٌ بالأراك دون الأريكة، أفمن

خزائن، ص: ۱۳۲

يجوب البلاقع فهو فی البلاء غير قطين، أو من ينشّؤ فی الحلية و هو فی الخصام غير مبين.

شعر

لامرء القيس:

أجارتنا إنَّ الخطوب تنوبو إنّی مقيم ما أقام عسيب

أجارتنا إنّا غريبان ههناو كلُ غريب للغريب نسيب

فإن تصلينا فالمودَّة بيننا و إن تهجرينا فالغريب غريب «رباعيّة»

ايّام جوانی شد و آن ناز شکست‌وز شهپر مرغ عمر پرواز شکست

بنشين بنشين کدام رقص و چه سماع‌آن جلوه فرو نشست و آن ساز شکست «سلمان ساوجی»

از بسکه شکستم و ببستم توبه‌فرياد همی کند ز دستم توبه

ديروز بتوبه‌ای شکستم ساغرامروز بساغری شکستم توبه «فغانی»

ما پنبه ز روی ريش برداشته‌ايم‌وز دل غم نوش و نيش برداشته‌ايم

فرهاد صفت گذشته از هستی خويش‌اين کوه بلا ز پيش برداشته‌ايم «مولوی معنوی»

هر که او بنهاده ناخوش سنّتی‌سوی او نفرين رود هر ساعتی

نيکوان رفتند و سنتها بماندوز لئيمان ظلم و لعنتها بماند «وله»

اخترانند از ورای اختران‌کاحتراق و نحس نبود اندران

سائران در آسمانهای دگرغير ازين هفت آسمان مشتهر

راسخان در تاب انوار خدانی بهم پيوسته نی از هم جدا

هر که باشد طالع او زان نجوم‌نفس او کفّار سوزد در رجوم

خزائن، ص: ۱۳۳ خشم مريخی نباشد خشم اومنقلب رو غالب مغلوب خو «وله»

یکزنی با طفل آورد آن جهودپیش آن بت و آتش اندر شعله بود
طفل از آن بستد در آتش در فکندزن بترسید و دل از ایمان بکند
خواست زن تا سجده آرد پیش بت‌بانگ زد آن طفل کانّی لم أمت
اندر آ مادر که من اینجا خوشم‌گرچه در صورت میان آتشم
اندر آ مادر ببین برهان حقّ‌تا ببینی عشرت خاصان حقّ
اندر آ اسرار ابراهیم بین‌کو در آتش یافت ورد و یاسمین
مرگ می‌دیدم گه زادن ز توسخت خوفم بود افتادن ز تو
چون بزادم رستم از زندان تنگ‌در جهانی خوش سرائی خوب رنگ
من جهان را چون رحم دیدم کنون‌چون دراین آتش بدیدم این سکون
اندرین آتش بدیدم عالمی‌ذرّه ذرّه اندرو عیسی دمی
اندر آ مادر بحقّ مادری‌بین که این آتش ندارد آذری
اندر آ مادر که اقبال آمده‌استاندر آ مادر مده دولت زدست
من ز رحمت می‌گشایم پای توکز طرب خود نیستم پروای تو
اندر آ و دیگرانرا هم بخوان‌کاندر آتش شاه بنهاده‌است خوان
اندر آئید ای مسلمانان همه‌غیر عذب دین عذابست آنهمه
اندر آئید ای همه پروانه واراندرین آتش که دارد صد بهار

طریق کشیدن آب از چاه به آسانی

* فائدهٔ:

«۱» بدانکه بسیار می‌شود که در حفر قنوات و چاهها و امثال اینها عمق بسیار می‌شود و کشیدن دلو و امثال آن از قعر چاه طولی بهم می‌رساند و به این سبب کار صعوبتی بهم می‌رساند.

---

(۱)- این فائده را شهرستانی در ملل و نحل آورده رجوع به ص ۲۵ طبع طهران شود.

خزائن، ص: ۱۳۴

لهذا ما قاعده‌ای در اینجا بیان می‌کنیم که باعث سهولت این امر بشود به نوعی که از چاهی که چهل ذرع عمق او باشد دلو بقدری که از چاه ده ذرعی بیرون می‌آید در آید.

یعنی به این سرعت و به اینقدر از زمان کشیده شود و از چاهی که صد ذرع باشد بقدر چاه بیست و پنج ذرعی و همچنین.

و طریقه آنست که باید در وسط دیوار چاه یعنی جائی‌که دوری آن از قعر چاه و در چاه مساوی باشد میخی یا تیری فرو برد ریسمانی که بقدر نصف چاه مقدار آن باشد بر آنجا بست دلو را بر آن ریسمان بست پس نصف بالای چاه را نیز به دو نصف کرد و بر وسط آن نیز میخی یا تیری فرو برد و ریسمانی که بقدر نصف نصف چاه باشد بر آن بست پس ریسمان دیگر را حلقه بر سر آن بست و ریسمان دوم را در آن حلقه کرد و سر آن ریسمان را از حلقه یا مثل آن کرد و ریسمان اول را داخل در آن حلقه کرد و سر ریسمان سیم را هر که در سر چاهست بگیرد و بالا کشد دلو بزودی بقدری که گفتیم به بالا می‌رسد.

مسألة فقهية و هی من المعّميات

* سؤال:

دی زمانی سوی صحرا رفتم از بهر طواف‌تا شود یکدم دلم از صحبت دنیا بری

عورتی دیدم نشسته در میان هفت مردهر زمان با دیگری کردی عتاب و دلبری

گفتمش نبود روا از روی شرع مصطفی‌با چنین نامحرمان بنشستن ای رشک پری

گفت نامحرم نیند هر هفت از یک مادرندکرده یکمادر مرایشانرا بشفقت مادری

خزائن، ص: ۱۳۵ دو برادر دو برادر زاده یک داماد من‌وان یکی شوهر دگر بنده چو نیکو بنگری

این چنین مشکل مرا پیش آمد ای دانای عصرگر کنی حلّ این تو یارب از جوانی بر خوری جواب:

مادر ایشان کنیزی بود در اصل ای امام‌بنده‌ای زاد و بشد از بندگی یکسر بری

عورتی بخرید آنرا داشت آن عورت پدردختری و یک برادر دیگرش بد مادری

بعداز آن بهر پدر آن عورت آنزن را بخواست‌دو پسر آمد از ایشان همچو گلبرگ طری

باز از بهر برادر خواست بعداز افتراق‌دو برادر زاده پیدا کرد آنزن چون پری

چونکه زو هم شد جدا شخص دگر اورا بخواست‌در وجود آمد از ایشان دو پسر چون مشتری

خواست آن عورت یکی را دخترش را آن دگراین جواب آن سؤال آمد چو نیکو بنگری «۱»

بعض احكام النجوم من كتاب دانيال

روی القطب الراوندیّ فی كتاب القصص

بإسناده عن الصدوق بالإسناد عن الصادق (عليه السّلام) قال: كان فی كتاب دانيال إذا كان أوَّل يوم من المحرَّم يوم السّبت فانَّه يكون الشتاء شديد البرد كثير الريح، يكثر فيه الجليد و تغلو فيه الحنطة،

---

(۱)- نظیر این گونه سؤال و جوابها و مسائل فقهیه را مرحوم ابوالفتح کراجکی در ص ۱۵۳، ۱۷۶، ۲۱۰، ۲۱۵، ۲۳۵، ۲۶۹ کنز الفوائد طبع طهران آورده رجوع شود.

خزائن، ص: ۱۳۶

و يقع فيه الوباء و موت الصبيان، و يكثر الحمّی فی تلك السنة، و يقلُّ العسل و تكثر الكمأة، و يسلم الزرع من الآفات، و يصيب بعض الأشجار آفة و بعض الكروم، و تخصب السنة و يقع بالرّوم الموتان و يغزوهم العرب، و يكثر فيه الظبی والغنائم فی أيدی العرب و يكون الغلبة فی جميع المواضع للسلطان بمشيئة اللّه.

و إذا كان يوم الأحد فإنّه يكون الشتاء صالحاً، و يكثر المطر، و تصيب بعض الأشجار و الزرع آفة، و يكون أوجاع مختلفة، و موت شديد، و يقلّ العسل، و يكثر فی الهواء الوباء و الموتان، و يكون فی آخر السنة بعض الغلاء فی الطعام، و يكون الغلبة للسلطان فی آخره.

و إذا كان يوم الإثنين فإنّه يكون الشتاء صالحاً فيكون فی الصيف حرٌ شديد، و يكثر المطر فی أيّامه، و يكثر البقر و الغنم، و يكثر العسل، و يرخص الطعام والأسعار فی بلدان الجبال، و يكثر الفوا كه [فيها] و يكون موت النساء، و فی آخر السنة يخرج خارجیٌ علی السلطان بنواحی المشرق و يصيب بعض فارس غمٌ، و يكثر الزُّكام فی أرض الجبل.

و إذا كان يوم الثلثاء فإنّه يكون الشتاء شديد البرد، و يكثر الثلج و الجمد بأرض الجبل و ناحية المشرق، و يكثر الغنم و العسل، و تصيب بعض الأشجار و الكروم آفة، فتكون بناحية المشرق و الشام آفة تحدث من حديث في السماء، يموت فيه خلق و يخرج على السلطان خارجيّ قويّ، و تكون الغلبة للسلطان، و يكون في أرض فارس في بعض الغلّات آفة و تغلو الأسعار بها في آخر السنة.

و إذا كان يوم الأربعاء فإنَّ الشتاء يكون وسطاً، و يكون المطر في القيظ صالحاً نافعاً مباركاً، و تكثر الثمار و الغلّات بالجبال كلّها و ناحية جميع المشرق إلّا أنّه يقع الموت في الرجال في آخر السنة، و يصيب الناس بأرض بابل و بالجبل آفة، و ترخص الأسعار، و تسكن مملكة العرب في تلك السنة، و تكون الغلبة للسلطان.

و إذا كان يوم الخميس فإنّه يكون الشتاء ليناً و يكثر القمح و الفواكه والعسل

خزائن، ص: ۱۳۷

بجميع نواحي المشرق، و يكثر الحمّى في أوّل السنة و في آخره، و بجميع أرض بابل في آخر السنة، و يكون للرّوم على المسلمين غلبة، ثمَّ تظهر العرب عليهم بناحية المغرب و تقع بأرض السند حروب، و الظفر لملوك العرب.

و إذا كان يوم الجمعة فإنَّه يكون الشتاء بلا برد و يقلُّ المطر و الأودية والمياه، و تقلُّ الغلّات بناحية الجبال مائة فرسخ في مائة فرسخ، و يكثر الموت في جميع الناس، و تغلوا الأسعار بناحية المغرب، و تصيب بعض الأشجار آفة، و تكون للرّوم على الفرس كرَّة شديدة.

فائدة: في علامات كسوف الشمس

من الكتاب المذكور:

إذا انكسف الشمس في المحرَّم فإنَّ السنة تكون خصيبة إلّا أنَّه تصيب الناس أوجاع في آخرها و أمراض، و يكون من السلطان ظفر و تكون زلزلة بعدها سلامة.

و إذا انكسفت الشمس في الصفر فإنَّه يكون فزع و جوع في ناحية المغرب، و يكون قتال في المغرب كثيراً، ثمَّ يقع الصلح في ربيع، و الظفر للسطان.

و إذا انكسفت في ربيع الأوَّل فإنَّه يكون بين الناس صلحٌ، و يقلُّ الاختلاف، و الظفر للسلطان في المغرب، و يعزّ البقر و الغنم. و يتّسع في آخر السنة، و يقع الوباء في الإبل بالبدو.

و إذا انكسفت في ربيع الثاني فإنَّه يكون للنّاس اختلاف كثيرٌ و يقتل منهم خلق عظيم، و يخرج خارجيٌ على الملك فيكون فزع و قتال، و يكثر الموت في الناس.

و إذا انكسفت في جمادى الاولى فإنَّه تكون السعة في جميع الناس بناحية المشرق و المغرب، و يكون للسلطان إلى الرَّعيّة نظر، و يحسن السلطان إلى أهل مملكته و يراعي جانبهم.

و إذا انكسفت في جمادى الآخرة يموت رجل عظيم بالمغرب، و يقع ببلاد مصر قتال و حروب شديدة، و يكون ببلاد المغرب غلاء في آخر السنة.

خزائن، ص: ۱۳۸

و إذا انكسفت في رجب المرجّب فإنَّه تعمر الأرض و تكون أمطار كثيرة بالجبال و بناحية المشرق، و تكون جراد بناحية فارس، ولا يضرُّهم ذلك.

و إذا انكسفت في شعبان المعظّم تكون سلامة في جميع الناس من السلطان، و يكون للسلطان ظفرُ على أعدائه بالمغرب، و يقع وباء في الجبل في آخر السنة و تكون عاقبته إلى سلامة.

و إذا انكسفت في شهر رمضان كان جملة الناس يطيعون عظيم فارس، و يكون للرّوم على العرب كرَّة شديدة ثمَّ يكون على الروم و

یسبی منهم و یغنم.

و إذا انکسفت فی شوّال یکون فی أرض الهند و الزَّنج قتال شدید، و یکثر نبات الأرض بالمشرق.

و إذا انکسفت فی ذی القعدهٔ یکون مطرٌ کثیر متواتر، و یقع خراب بناحیهٔ فارس.

و إذا انکسفت فی ذی الحجّهٔ فإنَّه تکون فیه ریاح کثیرهٔ و تنقص الأشجار و یقع بأرض من المغرب سبع، و خراب فی کلّ أرض من ناحیهٔ المغرب و ینقص الطعام و یغلو علیهم، و یخرج خارجیٌ علی الملک و تصیبه منه شدَّهٔ، و یقلُّ طعام أهل فارس ثمَّ یرخص فی العام الثانی.

فائدهٔ: فی علامات خسوف القمر

من الکتاب المذکور:

إذا انخسف القمر فی المحرَّم فإنَّه یموت فی المغرب رجلُ عظیم، و تنتقص الفاکههٔ بالجبال، و تقع فی الناس حکّهٔ، و یکثر الرمد بأرض بابل، و یقع الموت و یغلو أسعارهم، و یخرج خارجیٌ علی السلطان، و الظفر للسلطان و یقتلهم.

و إذا انخسف فی الصفر یکون جوع و مرض ببابل و بلادها حتّی یتخوّف علی الناس، ثمَّ تکون أمطار کثیرهٔ فیحسن نبات الأرض و حال الناس، و تکون بالجبال فاکههٔ کثیرهٔ.

و إذا انخسف فی ربیع الأوَّل فإنَّه یقع بالمغرب قتال، و یصیب الناس یرقان، و یکثر الفاکههٔ بالبلاد بناحیهٔ ماه و یقع الدود فی البقول بالجبل، و یقع خراب کثیر

خزائن، ص: ۱۳۹

بماه.

و إذا انخسف فی ربیع الثانی فإنَّه تکثر الأنداء و یکثر الخصب و المیاه، و تکون السنهٔ مبارکهٔ، و یکون للسلطان ظفر بالمغرب.

و إذا انخسف فی جمادی الاولی فإنَّه تهراق دماء کثیرهٔ بالدو، و یصیب عظیم شام بلیّهٔ شدیدهٔ و یخرج خارجیٌ علی السلطان و الظفر للسلطان.

و إذا انخسف فی جمادی الآخرهٔ فإنَّه تقلُّ الأمطار و المیاه بنینوی، و یقع فیها جزع شدید و غلاء، و یصیب ملک بابل إلی المغرب بلاء عظیم.

و إذا انخسف فی رجب المرجّب فإنَّه یکون بالمغرب موتُ و جوعُ و تکون بأرض بابل أمطار کثیرهٔ، و یکثر وجع العین فی الأمصار.

و إذا انخسف فی شعبان فإنَّ الملک یقتل أو یموت، و یملک ابنه و یغلو الأسعار و یکثر جوع الناس، و إذا انخسف فی شهر رمضان یکون بالجبل بردٌ شدیدٌ و ثلج و مطر، و کثرهٔ المیاه، و یقع بأرض فارس سباع کثیرهٔ، و یقع بأرض ماه موت کثیر بالصبیان و النساء.

و إذا انخسف فی شوّال فإنَّ الملک یغلب علی أعدائه، و یکون فی الناس شرٌ و بلیّهٔ.

و إذا انخسف فی ذی القعدهٔ یفتح المدائن الشداد، و تظهر الکنوز فی بعض الأرضین و الجبال.

و إذا انخسف فی ذی الحجّهٔ فإنَّه یموت رجلٌ عظیم بالمغرب و یدَّعی فاجر الملک.

قال

الرّاوندی: و جمیع ذلک إن صحّت عن دانیال یجری مجری الملاحم و الحوادث فی الدُّنیا.

أحادیث

قال النبیٌ (صلّی اللّه علیه و آله و سلّم): إذا أراد اللّه بقوم خیراً مطّرهم باللّیل و شمّسهم بالنهار.

و قال

(صلّى اللّه عليه و آله و سلّم): إذا غضب اللّه على امّة ولم ينزل بها العذاب غلت أسعارها و

خزائن، ص: ۱۴۰

قصرت أعمارها، ولم تربح تجّارها، ولم تزكّ ثمارها، ولم تغزر أنهارها، و حبس عنها أمطارها، و سلّط عليها شرارها.

و قال

(صلّى اللّه عليه و آله و سلّم): إذا منعت الزكاة هلكت الماشية، و إذا جار الحكّام أمسك القطر من السماء و إذا خفرت الذّمّة نصر المشركون على المسلمين.

فائدة: قال شيخنا المفيد (رحمهم اللّه) فى كتاب الاختصاص:

اعلم أنّه إذا قرنت الزُّهرة مع المرّيخ فى برج واحد هلك ملك الرّوم أو يكون بالرّوم مصيبات عظيمة أو بلايا.

و إذا قرنت الزُّهرة مع زحل كان فى العامّة شدَّة و ضيق.

و إذا قرنت الزُّهرة مع المشترى أصاب الناس رخاء من العيش.

و إذا قرنت الزُّهرة مع عطارد يكون إهراق الدماء، و فتح عظيم.

و إذا قرن بهرام و زحل فى برج واحد هلك ملك حدثٌ فى أرض ذلك البرج.

و إذا اجتمع بهرام و المشترى مات ملك عظيم الشأن.

و إذا اجتمع زحل و عطارد وقع فى التجّار الخوف و الحزن و كذلك فى أهل الأدب.

و إذا اجتمع زحل و المشترى فى برج واحد تغيّرت الدُّنيا فى سائر الأحوال، و تتغيّر امور الناس، و يخرج الخوارج من النواحى كلّها و خاصّة من الجيلان والدَّيلم و الأكراد، و يقتلون الناى قتالًا شديداً، و يشتدّ عليهم الأمر من الخوف و الحزن، و ترتفع السفلة شأنهم و تغيّر طبائع الناس كلّهم و يذهب الحياء و الإنسانيّة و يطمع كلُّ واحد فى آخره، و تزيد فيهم كثرة الفساد خاصّة فى النساء و إسقاط الوالدات أولاد الحرام، و إهراق الدماء و القتل و الجوع.

و إذا اجتمع المشترى و عطارد أصاب الأرض طاعون، و يقع فيما بين الناس العداوة والبغض.

و إذا ركب القمر فوق زحل ذهب ملك ملك.

و إذا اجتمع بهرام و عطارد فى العقرب فذلك آية قتل ملك بابل.

خزائن، ص: ۱۴۱

و إذا اجتمع الزُّهرة و المشترى فى العقرب فذلك آية فزع و مرض بأرض بابل.

و إذا اجتمعت الشمس فى شولة العقرب فذلك آية اختلاف الرُّوم و قتل ملكهم.

و إذا اجتمع المرّيخ و عطارد فى شولة العقرب فذلك آية خراب بيت ملك بابل [فارس].

و إذا اجتمعت الشمس و القمر فى شولة العقرب و بهرام فى السرطان فإن استطعت أن تتّخذ سرباً لتدخل فيه فافعل.

و إذا اجتمعت الزُّهرة و المشترى فإنَّ النساء يخشين أزواجهنَّ عداوة.

و إذا نزل كيوان الطرفة و الدَّبران وقع‌الطاعون بالعراق ومات كثيرٌ من الناس.

و إذا نزل الطرفة على آخره يكون فى أرض العراق قتالٌ و فتنة.

و إذا نزلت النثرة بدّلت أعمال العراق و لقوا بلاءً و شدَّة.

و إذا نزل كيوان الغفر يكون بأرض العراق قتل و فتنة.

و إذا نزل كيوان الجبهة وقع الموت فى البقر و السباع و الوحش.

و إذا نزل کیوان و المشتری الإکلیل و القلب و الشولهٔ یقع فی الشرق و الغرب طاعون شدید و یموت من الناس اناس کثیرهٔ، و یقع الفساد و البلایا فی الأرض کلّها و یکون بلایا علیهم کلّها فی الناس، و یقتل الملوک و العلماء و ترتفع سفلهٔ من الناس.

و اعلم أنَّ مع الشمس کواکب لها أذناب بعضها فوق بعض نفر فإذا بدا کوکب منها فی برج من البروج وقع فی أرض ذلک البرج شرٌ و بلاء و فتنهٔ و خلع الملوک، و إذا رأیت کوکباً أحمر لا تعرفه و لیس علی مجاری النجوم، ینتقل فی السماء من مکان إلی مکان تشبه العمود و لیس به فإنَّ ذلک آیهٔ الحرب و البلایا و قتل العظماء و کثرهٔ الشرور و الهموم و الآشوب فی الناس.

و فی آخر النسخهٔ الّتی انتسخت منها کان مکتوباً أقول: و کان فی أصل

خزائن، ص: ۱۴۲

الکتاب هکذا قوبل و نسخ من خطّ ابن الحسن بن شاذان «رحمهٔ اللّه علیه» «۱».

«شعر مشکل»:

کفر و ایمان قرین یکدگرندهرکرا کفر نیست ایمان نیست بدانکه اگر چه هر که اقرار بوجود واجب و صفات او و نبوّت و امامت کند حکم به ایمان او می‌شود و احکام مؤمنین بر او جاری می‌شود اگر چه به تقلید آباء و امّهات باشد، امّا ایمان واقعی نمی‌باشد مگر آنکه آدمی خود به براهین عقلیّه و ادلّه قاطعه کسب کند، و این نمی‌شود مگر اینکه اوّل خود را از ایمان و اعتقاد آبائی خود بری کند و عصبیّت را دست بردارد و بعداز آن تأمّل کند.

پس مادامی که آدمی اوَّل دست از تقلید آباء بر ندارد و خود را از جمیع اعتقادات خالی نکند طالب دلیل نمی‌شود، و تا دلیل واقعی نداشته باشد مؤمن واقعی نیست.

پس معنی شعر این می‌شود ایمان تقلیدی بی‌سابقه نفی اعتقادات معتاده ایمان نیست، بلکه ایمان و کفر با هم قرین هستند و هر که کفر ندارد یعنی اوَّل کافر نشده و نفی اعتقادات را نکرده یا تشکیک نکرده یا ندانسته که اعتقاد بی‌دلیل ایمان واقعی نیست ایمان واقعی نیز بهم نرسانیده.

و می‌تواند شد نظر به اینکه اثبات واجب بدلیل «لمَّ» محالست «۲»

---

(۱)- کتاب الاختصاص للمفید، ص ۱۶۰.

(۲)- قوله: «دلیل لم محالست» اگر چه ادراک ذات بحت و غیبت هویهٔ- که از اشارت و عبارت معرا و از قیود و اعتبارات مبرا باشد- محال است لایحیطون به علما و حق تعالی بواسطه کمال رأفت و رحمت که در شأن عباد دارد ایشانرا از تأمّل در ذات خود تحذیر فرموده تا اوقات ایشان ضایع نشود یحذرکم اللّه نفسه واللّه رؤف بالعباد، ولکن در نزد صدیقین که بنظر در حقیقت وجود استدلال بصفات و آثار او می‌نمایند که در حقیقت نزد این گروه حق جلوه‌گر و ظاهر، و عالم پوشیده و پنهان است، در اثبات عالم احتیاج به دلیل است نه در حق جل و علا، سید موحدین و کعبه عاشقین امام حسین «علیه السلام» در دعای عرفه می‌فرماید: کیف یستدل علیک بما هو فی وجوده مفتقر الیک أیکون لغیرک من الضهور ما لیس لک حتی یکون هو المظهر لک، متی غبت حتی تحتاج الی دلیل یدل علیک و متی بعدت حتی تکون الاثار هی التی توصل الیک، عمیت عین لا تراک الخ.

و شیخ الرئیس در آخر نمط رابع اشارات گوید: تأمّل کیف لم یحتج بیاننا لثبوت الاوّل و وحدانیته و براءته عن الصمات الی تأمّل لغیر دنفس الوجود ولم یحتج الی اعتبار من خلقه- الی ان قال-: اولم یکف بربک انه علی کل شی شهید أقول ان هذا حکم للصدیقین الذین یستشهدون به لا علیه انتهی.

خزائن، ص: ۱۴۳

بلکه به دلیل «إنَّ» است و اکثر أدَّله إنّیهٔ مبتنی بر خُلفست که لازم آن افتاده است که اوَّل فرض عدم واجب الوجود بشود بعداز آن

اثبات شود پس درین ادّله کفر و ایمان قرینند و هر که کفر نداشته باشد ایمان را هم ندارد، و می‌تواند شد که اشاره بکلمه لاإلا إلّااللّه باشد که هر که اورا نگوید مؤمن نیست، واللّه اعلم.

کتب هارون الرشید إلی عبده الّذی بمصر:

سلطان یأمره و اسمه یمن بمن یمن بمن ثمن بمن یمن.

فکتب فی جوابه ثمن یمن بمن بمن ثمن.

لبعض الأکابر

من کان همّته ما یدخل فی بطنه لکان قیمته ما یخرج من بطنه.

«شعر مجنس»

درین درکه که که که که که که که آید که «۲»مشو نومید اگر هستی ز لطف و قهر او آگه

عبداله خان ازبک

* حکایت:

نقل است که چون عبداللّه خان ازبک خراسان را متصرّف شد بر سر قبر رستم آمد و این بیت را خواند:

سر از خاک بردار و ایران ببین‌بکام دلیران توران زمین وزیر او گفت رستم جوابی دارد اگر مرخصّ باشم عرض کنم گفت بگو

گفت رستم در جواب می‌گوید:

چه بیشه تهی ماند از نرّه شیرشغالان به بیشه در آید دلیر

---

(۲)- در این در گه که گه که گه کُه و گه گه کُه آید که.

خزائن، ص: ۱۴۴

یناسب فی الجواب أیضاً هذا الفرد:

چه بیشه ز شیران تهی یافتندسگان فرصت روبهی یافتند

قطعهٔ أدبیهٔ

* قال الأصمعی:

جاء رجل إلی جاریهٔ إمرء القیس وسأل عنها صاحبها فقالت الجاریهٔ: فاء إلی الفیفاء لیفییء الفییء فإذا فاء الفییء یفییء.

معناه أنَّه ذهب‌إلی البیداء لیرجع القافلهٔ فإذارجع ظلُّ الشمس یرجع هوأیضاً.

الوسط محرکهٔ ساکنهٔ و ساکنهٔ محرکهٔ

* قال

الجوهری فی الصحاح: الوسط محرّکهٔ ساکنهٔ و ساکنهٔ محرَّکهٔ «۱».

أقول:

مراده أنَّ الوسط بتحریک السین عبارهٔ عن الوسط الحقیقی فکأنّه ساکن لا یتحرّک، و أمّا بسکون السین فهو ما بین الطرفین یحتمل مواضع کثیرهٔ فکأنّه متحرّک.

«شعر مشکل»

گفتم که شوم سیه سفیدم کردندگفتم که شوم قفل کلیدم کردند

گفتم که شوم پاک ز آلایش دهرآلوده نمودند و پلیدم کردند بدان که مشهور است که بالاتر از سیاهی رنگی نیست، «۲» و دیگر سیاه را رنگ نمی‌کنند، و قابل رنگ دیگر نیست، و مراد قائل آنست که خواستم خود را بجائی برسانم که از زحمات و تکلیفات شاقه فارغ باشم سفیدم کردند یعنی بجائی افتادم که جمیع تکلیفات از برای من هست، یا اینکه نظر به اینکه سیاه دیگر قابل رنگ

---

(۱)- لیست فی مادة «و س ط» منه هذه الجملة انما فیه «کل موضع صلح فیه» «بین» فهو «وسط» بسکون السین و ان لم یصلح فیه بین فهو بالتحریک و ربما سکن و لیس بوجه.

(۲)

گویند پس از سیاه رنگی نبودپس ریش سیاه من چرا گشته سفید

خزائن، ص: ۱۴۵

نیست و فعلیّت محضه است و سفید انفعال محض است می‌گوید خواستم بمرتبه کمال و فعلیّت محض رسم مانند هیولی قابل محضم کردند همچنانکه سفید قابل جمیع الوان است.

یا آنکه مراد از سیاهی وصول بحضرت نور الأنوار است و از سفیدی نهایت بُعد از آن، زیرا که هر که بحضرت نور الأنوار رسیده بالمرَّة نورانیّت او طی می‌شود همچنانکه قمر هر گاه با شمس مجتمع شوند قمر محترق می‌شود، و هر گاه نهایت بُعد بهم رسید نور او در نهایت وفور می‌شود.

و می‌تواند شد که مراد این باشد که خواستم منبع آب حیات که اسرار حقّ است شوم همچنانکه آب حیات در سیاهی است مرا سفید کردند و آب حیات را از من دور کردند.

«گفتم که شوم قفل کلیدم کردند» یعنی گفتم که مثل قفل شوم که اسرار بسبب من محفوظ باشد، و بر در گنج اسرار مقیم باشم، و بیگانه را مانع باشم «مانند کلیدم کردند» یعنی از در دورم کردند و مرا همچنین کردند که قابلیت حفظ اسرار ندارم بلکه آنها را فاش می‌نمایم.

و می‌تواند شد که مراد از قفل شدن این باشد که خواستم قفل کرده شوم همچنانکه گویند در قفل شد یعنی خواستم حواس خود را از آلایش علایق دنیویّه دور دارم، و در حواس ظاهریّه و باطنیّه را ببندم و بغیر از حقّ را راه ندهم «کلیدم کردند» یعنی کلید بمن کردند همچنانکه می‌گویند قفل مرا کلید کردند یعنی راه حواسّ مرا گشودند و از هر گونه ناملائمی داخل کردند واللّه اعلم.

اشعاری که متصلًا نوشته شده

پیش لطیف طلعتش قیمت مه شکسته شدپیش بنفشه خطش گل بچمن نهفته شد

خزائن، ص: ۱۴۶

«أیضاً»

شب عیش من غمگین بمحنت صبح گشت امّابلطف گهگهینت میشکیبی قلب غمزارا «لمؤلّفه»

شب عیشم نهفته گشت بغم‌گل عیشم نهفته گشت بخار «۱» «لمؤلّفه»

دانی که بی‌رویی وی بر ما چها بگذشته استآه از ثریا بر شد و اشک از ثری بگذشته است

دیگر طبیبا بهر ما پر زحمت خود را مده‌کامروز بیمار تو را کار از دوا بگذشته است

دیدم غبار حسرتی بنشسته بر دامان اوگویا که امروز آن صنم بر خاك ما بگذشته است
ناصح چه پندم می‌دهی اکنون که از کوی بلاآبم ز سر در رفته و خارم ز پا بگذشته است
دیگر چه امید وفا دارم که از جورش مراتیر از جگر در رفته و تیغ از قفا بگذشته است
گل نیست در دامان من ای باغبان تندی مکن‌این پارهای دل بود کز دیدها بگذشته است
شادی کنید ای عاشقان کامد صبا دامن کشان‌داد این بشارت کاین زمان یار از جفا بگذشته است
آید صفائی را بگوش از خاك مجنون ناله‌هابا آنکه از دوران او بس قرنها بگذشته است

---

(۱)- مرحوم رضا قلیخان هدایت در مدارج البلاغهٔ این بیت را چنین آورده:
تن عیشم نحیف گشت بغم گل بختم نهفته گشتب خار.

خزائن، ص: ۱۴۷

«لمؤلّفه»

اگر پیر مغان گردد درین ره راهبر ماراتواند شد رسیم آنجا که باشد در نظر مارا
اگر ساقی کند لطفی و آبی در قدح ریزدامید است آن که سازد واقف از سرّ قدر مارا
ندارم طاقت بی‌مهری و کم لطفیت جانابکش هر نوع می‌خواهی مینداز از نظر مارا
فرستادیم دلرا بر سر کویش که گر روزی‌کند عاشق کشی زود آید و سازد خبر مارا
نگیرد در من عاشق نصیحتهایت ای ناصح‌مخوان بیهوده افسانه مده پردردسر مارا
صفائی را صفائی نیست در دل بیرخ دلبرخوشا روزی که آن دلبر درآید بی‌خبر مارا

کلامی که تمام حروفش مقطع است

* کلام

لبعضهم بدانکه حکما گفته‌اند که بود د و د و د ر و د ر ر د و و ر و ر و د ر ر و و و د و د ر و د و د و ر و ر ر و ر ر و ر ر د و ر و و د و ر و ر د د و ر و ر د و ر و ر د و ر د و ر د و ر و و ر و د و و ر و و د ر و ر د و ر د ر و د و د ر ر و و و و ر ر ر د و ر و د د ر ر تحت.

«شعر»

شب یلدای وعده‌ات را چرخ‌چه شود گر دم صبوح دهد
یا مرا در وفای وعده توصبر ایّوب و عمر نوح دهد
یا ترا با چنین کرم کردن‌مرگ یا توبه نصوح دهد

أبو یوسف القاضی و الکسائی

* من

کتاب معجم أهل الأدب قال: اجتمع أبو یوسف القاضی والکسائی عند الرشید قال الکسائی: یا أبا یوسف لوقتل غلامک فقال لك رجل: أنا قاتل غلامك بالإضافة و قال آخر: أنا قاتل غلامک- بالتنوین والنصب- فأیّهما کنت تأخذبه؟ فقال القاضی: کنت آخذبهما جمیعاً، فقال له الرشید: أخطأت إنّما یؤخذ

خزائن، ص: ۱۴۸

بالقتل الّذی جرّ دون الّذی نصب.

و الوجه فیه أنَّ اسم الفاعل المضاف بمعنی الماضی فیکون إقراراً، و غیر المضاف یحتمل الحال والاستقبال أیضاً فلا یکون إقراراً.

مسألة ریاضیة

* فائدة

رجل ابتاع من رجل قطعة أرض بألف درهم علی أنَّ طولها مائة ذراع و عرضها مائة ذراع، ثمَّ قال له: خذمنّی عوضاً عنها قطعتین کلّ واحدة طولها خمسون و عرضها خمسون و توهّم أنَّ ذلک حقّه فتحا کما إلی قاض غیر مهندس فقضی مثل ذلک، ثمَّ تحا کما إلی حاکم مهندس فحکم بأنَّ ذلک نصف حقّه «۱».

و أیضاً

رجل استأجر رجلًا علی أن یحفر له برکة طولها أربع ذراع فی عمق أربع بثمانیة دراهم، فحفر ذراعین طولًا فی ذراعین عمقاً و طلب نصف الاجرة فتحا کما إلی مُفتٍ غیر مهندس فحکم بأنَّ ذلک حقّه ثمَّ تحا کما إلی أهل صناعة الهندسة فحکم له بدرهم واحد.

و قیل

لرجل یتعاطی الحساب ولم یکن من أهله: کم نسبة ألف ألف إلی ألف ألف ألف فقال: ثلثان، فقال أهل الصناعة: إنَّه عشر عشر العشر.

سبب فرو نرفتن بعضی چیزها در آب

* فائدة:

بدان که هر چیزی که به آب فرو نمی‌رود چیزهایی است که هر گاه به قدر مساحت آن از آب بردارند وزن آب ثقیل‌تر است، و هر گاه وزن آن

---

(۱)- و ذلک لان قطعة ارض طولها مائة ذراع و عرضها کذلک فهی مربع و مساحته تحصل من ضرب عرضه فی طوله و ان شئت قلت ضرب احد اضلاعه فی نفسه کما برهن فی محله، ففی الفرض المذکور ضربنا المائة فی المائة حصلت عشرة آلاف؛ و مساحة کل واحدة من القطعتین الاخر بین طولها خمسون و عرضها خمسون الفان و خمسمائة فالمجموع خمسة آلاف فهی نصف عشرة الاف.

خزائن، ص: ۱۴۹

مساوی باشد یا بیشتر به آب فرو می‌رود.

المصادر الجعلیة

* فائدة:

قولهم الفذلکة حکایة قولک فذلک الحساب. و الجعفلة حکایة قولک جعلت فداک. الهیللة حکایة لاإله إلّااللّه. الحوقلة حکایة قولک لاحول ولا قوة إلّا باللّه. الحمد لة حکایة الحمدللّه البسملة حکایة بسم اللَّه. الحسبلة حکایة حسبنا اللَّه. السبحلة حکایة سبحان اللّه. البأبأة حکایة بأبی أنت و امّی و حکایة قول الصبیان بابا الحیعلة حکایة حیَّ علی الصلاة و حیَّ علی الفلاح و حیَّ علی خیر

العمل. السبحقة، و البرهمة حكاية يا أبا إسحاق و يا أبا إبراهيم. و البخبخة حكاية بخّ بخّ، والدمعزة حكاية أدام اللّه عزَّتك. والطلبقة حكاية أطال اللّه بقاك.

بلاد الجبال

* فائدة:

كثيراً ما وقع فى الأحاديث ذكر بلاد الجبال و هى ناحية مشهورة يقال: قهستان، شرقها مفازة خراسان و فارس، و غربها آذربايجان، و شمالها بحرالخزر، و جنوبها العراق و خوزستان، لاينبت بها النخل والأتّون و النارنج و اللّيمو والاترج ولا يعيش بها الفيل و قصبتها إصفهان و رىّ و همدان و قزوين.

فائده:

اجتمعت حروف المعجم كلّها فى آيتين من كتاب اللّه و ليس فى القرآن آية فيها جميعها غير هما الأولى قوله تعالى فى سورة آل عمران «ثمَّ أنزل عليكم من بعد الغمّ» الآية، الثانية فى سورة الفتح «محمّد رسول اللّه و الّذين معه أشدَّاء على الكفّار» الآية.

ستّ آيات يحفظ قارئها من الشرور

* فائدة:

ستٌّ آيات يحفظ قارئها من شرور الأعداء فى كلّ منها عشرقاف الاولى فى البقرة «ألم تر إلى الملأمن بنى إسرائيل- إلى قوله-: بالظالمين» الثانية

خزائن، ص: ۱۵۰

فى آل عمران «لقد سمع اللّه قول الّذين- إلى قوله- عذاب الحريق» الثالثة فى النساء «ألم تر إلى الّذين قيل لهم كفوًا- إلى قوله-: فتيلًا» الرابعة فى المائدة «و اتل عليهم نبأابنى آدم بالحقّ- إلى قوله-: من المتّقين». الخامسة فى الرعد «قل من ربٌّ السماوات و الأرض- إلى قوله-: الواحد القّهار» السادسة فى المزّمّل «إنَّ ربّك يعلم أنّك تقوم- إلى قوله-: غفور رحيم».

دخول ابن خالويه النحوى على سيف الدولة

* فائدة:

قال ابن خالويه النحوى: دخلت على سيف الدولة فلمّا قمت بين يديه قال: اقعد، فعلمت اطّلاعه على أسرار كلام العرب إذ يقال للقائم: اقعد، و للنّائم والساجد اجلس، أقول: ومن هذا أخذ قولهم الجلوس يرفع و العقود يضع.

فائدة:

من سقىمن بيظ «۱» النمل وزن درهملم يملك أسفله و إن سقى بعده كمونا كرمانيا سكن عنه. و إذا أخذت سبع نملات طوال وتركت فىالقارورة مملوءة بدهن الزيبق و شدَّ رأسها و دفنت فى زبل يوماً و ليلة ثمَّ. اخرجت وصفى الدُهن عنها ثمَّ مسح منه الإحليل و ما فوقه يهيّج الباه وكثرالعمل وقوى الإنعاظ، مجرب. «۲»

البيض كلّها بالضاد الّا بيظ النمل

* فى

حياة الحيوان البيض كلّها بالضّاد المعجمة إلّا بيظ النمل فإنَّه بالظاء.

حديث فيه إيهام قال

(عليه السّلام): لسان العاقل وراء قلبه و قلب الأحمق وراء لسانه. و معناه أنَّ العاقل لايتكلّم إلّا بعد التدبّر فيجعل ما يريد أن يتكلّم به أوَّلًا فى قلبه، ثمَّ يجعله فى لسانه، بخلاف الأحمق فإنَّه يتكلّم بما لا يعنى من دون تدبّر أوَّلًا

---

(۱)- البيظ: بيض النمل.

(۲)- و مجرّب ايضاً.

خزائن، ص: ۱۵۱

و بعد التكلّم به يلتفت إلى ما تكلّم به.

الصوفى يكون ابن الوقت

* قالوا:

الصوفى يكون ابن اوقت و مرادهم أنَّه لايتأسّف على الفائت ولا ينتظر الوارد، بل يلازم الوقت الّذى هو فيه فقط اقتداءً بقوله تعالى: «لكيلا تأسوا على ما فاتكم ولا تفرحوا بما آتيكم».

دفع النمل

* فائدة:

قيل: إذا نضح باب قرية النمل بماء فيه زرنيخ أو كبريت هجرها.

ما وجد فى صندوق ماشاء اللّه المصرى

* فائدة:

وجد فى صندوق ماشاءاللّه المصرىّ لوحٌ فيه مكتوب من عمل عملًا و القمر فى العقرب أو السنبلة ندم، و من لبس ثوباً و القمر فى العقرب محصوراً بين النحسين «۱» مات فيه و من سافر و القمر فى الطريقة المحترقة لم يرجع إلّا بتعب كثير و أكثرهم لا يرجعون، و من ولد بطالع الحمل و الزهرة و العطارد فاسدان و أشدُّ ذلك أن يكون ذلك الفساد بالمرّيخ كان المولود ممّن يدعو الناس إلى نفسه إن كان تحت الأرض كان سرّاً و إن كان فوق الأرض كان جهراً، و اجتمع المنجّمون على أنَّ من تزوَّج و القمر مع سعد الذابح فى محاقه افترقا قبل أن يجتمعا، و إن اجتمعات الرجل فى سنته أو افترقا على أقبح ما يكون من الافتراق، و من تزوَّج و القمر مع الزّبانى محاقه ماتت المرأة، و من ولد و كفُّ الخضيب فى درجة

---

(۱)- اى بين المريخ و زحل و الاول يسمى بالنحس الاكبر و الثانى بالاصغر.

خزائن، ص: ۱۵۲

طالعه لم يتزوَّج قطّ.

إذا مسح المقناطيس بالثوم

* فائدة:

إذا مسح مقناطيس بالثوم فإنَّه لا يجذب الحديد حينئذ و الحيلة فى أن يجذب إذا صار كذلك أن يغسل بالخلّ.

فائدة: إذا دفعت خاتمک إلى شخص و جعل فى إحدى أصابعه

مختفياً عنك فمره أن يأخذ للأصبح الّتى فيها الخاتم أربعة و للأصابع الفارغة الّتى بعدها إلى الأصبع الصّيغرى اثنين و للأصابع الّتى فوقها إلى الكبرى واحداً واحداً، ثمَّ اجمع الكلِّ فإن كان اثنى عشر ففى الإبهام و إن كان أحد ففى المسبّحة «۱» و إن كان عشرة ففى الوسطى، و إن كان تسعة ففيما يليها، و إن كان ثمانية ففى الصغرى.

اگر شخصی شش عدد را سه حصّه کند

فائدهٔ:

اگر شخصی شش عدد را سه حصّه کرده باشد و در سه جا بگیرد بشرط اینکه چهار در یک جا نباشد.

و خواهی بدانی که در هر جائی چند است بگو تا آنچه در یکی از آن سه جا است مضاعف کند پس بگو تا آنچه در جائی دیگر است اضافه آن نموده مجموع را مضاعف کند.

پس آنچه در جای سیم است اضافه مجموع نموده مرتبه دیگر مجموع را مضاعف کند و از همگی هفت هفت اسقاط کند و از باقی مانده خبر دهد، پس اگر یک باشد «ابج» یعنی در جای اول یکی و در دوم دو و در سیم سه، و اگر باقی دو باشد «بجا» و اگر باقی سه باشد بترتیب «اجب» و اگر چهار باشد «جاب» و اگر پنج باشد «باج» و اگر شش باشد «جبا».

فائدهٔ:

اشاره

اعلم أنَّه إذا تزوّج رجلان كلٌ منهما امَّ الآخر فولدت كلٌ منهما فكلٌ

---

(۱)- اى السبابة.

خزائن، ص: ۱۵۳

منهما عمَّ للآخر.

مديحة الكفعمى لمولينا اميرالمؤمنين (عليه السّلام):

أبيات فى مدح مولينا أميرالمؤمنين عليه السلام و هى هذه:

زكىّ سرىّ سنىّ و فىّولىّ بهىّ علىَّ خبير

شفيع سميع سنيع مطيع‌ربيع منيع رفيع وقور

شهيد سديد سعيد شديدرشيد حميد فريد هصور «۱»

حبيب لبيب حسيب نسيب‌أديبٌ أريبٌ نجيب ذكور

عظيم عليم حكيم حليم‌كريم صميم رحيم شكور

جليل جميل كفيل نبيل‌أثيل أصيل دليل صبور

حليف شـريف لطيف ظريف‌حصـيف منيف عفيف غيور اعلم: أنَّ هذه الأبيات السبعة يتّفق فى كلِّ بيت منها بحسب التقديم و التأخير

أربعون ألف بيت و ثلاثمائة و عشرون بيتاً، و ذلك لأنّ اللّفظين الأوَّلين لهما صورتان و هما فی مخرج الثالث ستّة و هی فی الرابع أربعة و عشرون و هكذا إلى الأخر و قد أوضحه الوالد المحقّق العلّامة (رحمهم اللّه) فی مشكلات العلوم، ثمّ لا يخفى أنَّ هذا بحسب التقديم و التأخير فی جميع الأبيات السبعة ينتهی إلى مايتعسّر حصره كما لا يخفى و من هذا يعلم أنَّ صور النكس فی وضع الوضوء مائة و عشرون و إن اعتبرنا الرجلين فسبعمائة و عشرون.

العلم بأنَّ الحمل ذكرأو أنثى

* فائدة:

إذا أردت أن تعلم أنَّ المرأة الحامل معها ذكر أو انثى فخذ من لبنها فی قدح وضع عليه ماء فإن علا اللّبن فإنّها تضع ذكراً فإن علا الماء فإنّها تضع انثى.

---

(۱)- والاشعار للكفعمی ذكرها فی المصباح، ص ۷۱۰.

خزائن، ص: ۱۵۴

الأيام النحسات

* فائدة:

الأيّام النحسات فی الشهر نظمها بعضهم:

اجتناب الأيّام قد جاء فی الن- صّ عن الصادق الإمام المبين

ثالث خامس و ثالث عشرسادس العشر حادی العشرين

فاجتنبها مع أربع بعد عشرينو حاذر من خامس العشرين «۱» و جمعها بعضهم:

محبّك يرعى هواك فهل تعود ليال بضدّ الأمل الحروف المعجمة نحس و غيرها غيره.

الأيّام النحسات فی السنة اثنا عشر، جمعها ابن المتوّج.

محرّم ثانی عشره اجتنبو اجتنب العاشر فی شهر صفر

و من ربيع رابعاً و ثامنعشری أخيه و جمادی فی الأثر

و من جمادی و كذا من رجبيجتنبون يومه الثانی عشر

و سادس العشرين من شعبان معرابع عشر من رمضان الأغرّ

و ثانياً من شهر شوّال و منذی القعدة الثامن عشرين ذر

و ثامناً من شهر ذی‌الحجّة لايشكر الأعمال إلّا من شكر

هر كه عطارد را بيند و اين اشعار را بخواند

* فائدة:

مشهور است كه هر كه عطارد را ببيند و اين اشعار را كه منسوبست به أميرالمؤمنين (عليه السّلام) بخواند نيكی و توانگری بسيار، به روزگار او

---

(۱)- و نضمها بعض بالفارسیة:

هفت روزی نحس باشد هر مهی‌زان حذر کن تا نیابی هیچ رنج

سه و پنج و سیزده با شانزده‌بیست و یک با بیست و چهار و بیست و پنج

خزائن، ص: ۱۵۵

عاید گردد «۱».

عطارد أیم اللّه طال ترقّبی‌صباحاً مساء کی أراک فأغنما

فها أنا فامنحنی قوی أبلغ المنی‌و درک العلوم الغامضات تکرّماً

و إن تکفنی المحذور والشرّ کلّه‌بأمر ملیک خالق الأرض و السماء قیل:

إذا اأردت أن یکون القثّاء علی صورة الحیوان من الإنس و غیره: فاتّخذ قالباً للصورة الّتی أردتها و اجعلها فیه و هی صغیرة و اجعل القالب بحیث لا تدخل فیه ریح و لا غبار فإنَّه إذا عظمت فیه کانت علی صورته.

عجائب الشجرة النخلة

* فائدة:

اعلم أنَّ من عجائب شجرة النخلة أنّها لا توجد إلّا فی بلاد الإسلام فإنَّ بلاد الحبشة و النوبة و الهند بلاد حارّة لا ینبت فیها شیء منه البتّة و هی یشبه

---

(۱)- بدانکه سفلیین که عطارد و زهره باشند در وسط استقامت و رجوع همیشه مقارن با شمس باشند و چون در وسط استقامت مقارن شوند بعداز آن در جانب مغرب نمایان شوند و ایشانرا مغربی و مسائی گویند تا آنزمان که در وسط رجوع باز مقارن شوند بعداز آن از جانب مشرق نمایان شوند و ایشانرا مشرقی و صباحی گویند و در غیر این دو وقت دیده نمی‌شوند چنانکه در شعر دارد «طال ترقبی صباحاً و مساء»

زیرا که زهره از شمس تا ۴۷ درجه و عطارد از شمس ۲۷ درجه بیشتر دور نمی‌شوند و زهره چون از عطارد بزرگتر و روشنتر و بعد آن هم از شمس بیش از عطارد است لذا در حال صباحی و مسائی بخوبی دیده می‌شود ولی برای رؤیت عطارد باید مانند هلال قمر مشخصات آنرا با شمس از زیج استخراج کرد و در صورت امکان رؤیت استشراف نمود. و چون عطارد همیشه با شمس که سلطان کواکب است می‌باشد آنرا کاتب و دبیر فلک گویند و منسوب است بارباب دیوان و اهل قلم و تجار و ارباب صناعات و حرفت چنانکه در زیج بهادری و کتب احکام نجومی مسطور است.

تبصرة- در دیوان منسوب بامیرالمؤمنین (علیه السّلام) این ابیات مسطور نیست و میبدی در شرح دیوان ضمن بیان اشعار خوفنی منجم اخوخبل‌تراجع المریخ فی بیت الحمل. الخ گوید که: از اینقطعه روشن می‌شود که نسبت این ابیات «عطاردایم اللّه طال ترقبی» الخ بحضرت امیر (علیه السّلام) مطابق واقع نیست و ملا مظفر در تنبیهات گوید بعضی این اشعار را به مولی (علیه السّلام) نسبت داده‌اند و این دو بیت را اختلاف نسخ بسیار است.

خزائن، ص: ۱۵۶

الإنسان من وجوه: استقامة القدّ و طوله و عدم الالتواء أو العقد فی أصلها و أغصانها و أمتیازها الذّکر من الانثی و أنّه لو قطع رأسها هلکت و اختصاصها باللّقاح من بین سائر الأشجار و لطلعها رائحة نطفة الإنسان، و إن قطع منها غصن لا یرجع إلی مثله کما لو قطع عضو من الإنسان، و علیها لیف کشعر الإنسان، و قیل: النخل یقتل نفسه سنة و یقتل صاحبه سنة أی یحمل سنة حملًا کثیراً ولا یحمل

سنة إلّا قليلًا.

لكلّ حيوان مرارة سوى الإبل

* فائدة:

فی حياة الحيوان أنَّ لكلّ حيوان مرارة سوى الإبل و لذلک كثر صبره و إنّما يوجد على كبده شيء يشبه المرارة.

یک دینار شش دانگ است و

* فائدة:

بدانکه یک دینار شش دانگ و هر دانگی چهار طسوج و هر طسوجی چهار شعیر و هر شعیری شش خردل و هر خردلی دوازده فلس و هر فلسی شش فتیل و هر فتیلی شش نقیر و هر نقیری هشت قطمیر و هر قطمیری دوازده ذرّه، و هر ذرّه شش حبّه است.

جمع الأرض على الأراضى وهم

* فائدة:

قال الحريرى فی درَّة الغوّاص: من جمع الأرض على الأراضى فقدوهم بل تجمع على أرضات و أرضون بفتح الرَّاء لأنَّ الأرض ثلاثيّة و الثلاثيّة لا يجمع على فعالى و أصله أرضة فالهاء مقدّرة و إن لم ينطق بها، و قال فی القاموس: إنَّ الأراضى غير قياسىّ.

خزائن، ص: ۱۵۷

معنى خاتم النبين

* فائدة:

قال الكفعمىّ فی حاشية مصباحه: خاتم النبيّين بالكسر أوالفتح و روى بهما و معناه بالكسر آخر النبيّين و بالفتح زين النبيّين اخذ ذلک من كون الخاتم زينة لليد «۱».

معنى طلسم

فائدة:

اختلف فی معنى طلسم على ثلاثة أقول: الاول أنَّ الطل بمعنى الأثر والمعنى أثر الاسم، و الثانى أنّه لفظ يونانىّ معناه عقدة لا تنحلّ؛ والثالث أنَّه كناية عن مقلوب اسمه أعنى المسلّط.

فائدة: الفرق بين النهش و اللّسع و اللّدغ

أن ما يقبض بأسنانه كالكلب يقال: نهش، و ما يضرب بمؤخّره كالزنبور و العقرب يقال: لسع، و ما يضرب بفيه كالحيّة يقال: لدغ.

فائدة: جمع بين حديثين

و توضيح لهما: فی ضوء الشهاب عن النبى (صلّى اللَّه عليه و آله و سلّم) الشفقة والإقتصاد و الصمت جزء من ستّة و عشرين جزء من

النبوّة الوجه فی جعل النبوّة فی هذا الحدیث ستّة و عشرین جزء ما رواه الصدوق (رحمهم اللّه)

---

(۱)- «خاتم النبیّین» قرء عاصم وحده «خاتم النبیّین»- بفتح التاء- و الباقون- بکسرها- و فی الشاطبیة.

و قرن افتح اذ نصوا یکون له ثوی‌یحل سوی البصری و خاتم و کلا

بفتح نما ساداتنا اجمع بکسره کفی و کثیراً نقطة تحت نفلا و مراده «من و خاتم و کلا بفتح نما ساداتنا اجمع بکسره» ان النون من نما اشارة الی عاصم بناء علی ما اصطلح فی النظم و انه قرء و خاتم النبیّین بفتح التاء و الباقون من القراء ساداتنا اجمع بکسر التاء. و علی قراءة عاصم لسهو لتها وجودتها تقرأ المصاحف و ترکت الاخری و ان کانت قراءة کل واحدة من القراءات السبع متواترة و جائزة قال العلامة الحلی (قدّس سرّه) فی المنتهی ما هذا نصه: اضبط هذه القراءات السبع عند ارباب البصیرة هو قراءة عاصم المذکور بروایة ابی بکر بن عیاش انتهی و هذا الکلام منه متین و متقن و لنا شواهد و ادلاء علی ترجیح هذه القراءة علی الستة الاخری و لا مجال هنا لذکرها و قال الطبرسی (رحمهم اللّه) فی التفسیر: ان قراءة عاصم هی قراءة علی (علیه الن منسّلام) الا فی عدة مواضع لاتبلغ العشرة ثمّ الصواب علی قراءة الفتح هو ما قاله الطبرسی فی المجمع: و من فتح التاء فمعناه آخر النبیّین لا نبی بعده، قال الحسن: خاتم الذی ختم به انتهی.

خزائن، ص: ۱۵۸

أنَّ النبی (صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم) لمّا أتاه جبرئیل و أمره أن یقول للناس إنّی رسول اللّه إلیکم کان له أربعون سنة و عاش بعد ذلک ثلاثة و عشرین سنة و کان یوحی إلیه فی قبل خاصّة نفسه ثلاث سنین و من قبل ذلک کان محدَّثاً بأحکام شرعیّة یحتاج إلیها بنکت بالقلب و نقر بالسمع و بالإلهام فیکون مدّة نبوّته ستّة و عشرین سنة فأشار بهذا الحدیث إلی عظم شأن هذه الخصال، و قیل: مراده (صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم) أنَّ اللّه علّمنی هذه الخصال الثلاث فی سنة تامّة ولم یوح إلیَّ فی تلک السنة إلّا الوصیّة بهذه الأشیاء فکأنّها جزء من أجزاء النبوّة و قد روی عند (صلّی اللّه علیه و آله و سلّم) أنَّ رؤیا المؤمن جزء من ستّة و أربعین جزء من أجزاء النبوّة، و السرّ فی ذلک أنّه کان الوحی إلیه فی ستّة أشهر من سنی نبوَّته و هی ثلاثة و عشرون فی طریق الرؤیا.

فائدة: فی استخراج ثلاث أعداد مضمرة:

أعط جلیسک عدداً و مره بإضمار بعضه فی یمینه و بعضه فی یساره و بعضه فی حجره و اشترط علیه أن یضع فی الیسار أقلَّ من یمینه لیصحّ الاستخراج، ثمَّ مره بأن یضرب ما فی الیمین فی الاثنین وما فی الیسری فی التسعة وما فی الحجر فی العشرة، وسله عن المجتمع فما کان فاسقطه من مضروب العدد المعطی فی العشرة فما بقی فاقسمه علی ثمانیة فما خرج فصحیحه هو ما فی الیمین و عدد منکسره ما فی الیسار فاسقط مجموع ما فی الیدین من العدد المعطی فما بقی فهو ما فی الحجرو بهذا یمکن استخراج الاسم المضمر إذا کان ثلاثة أحرف.

پاک شدن جامه ابریشم یا پشم هر گاه چرب شود

* فوائد:

جامه که ابریشم یا پشم باشد هرگاه چرب شود باید نخاله را جوشانیده و جامه را به‌آب آن شست و به گوگرد دود کرد.

و هرگاه آهک بر آن موضع بریزند با نمک و سنگی بر روی آن بگذارند باز چربی را می‌برد بی‌شستن، و هرگاه زهره بُز بر آن بمالند و با إشنان و کلیاب بشویند باز پاک می‌شود.

خزائن، ص: ۱۵۹

و هرگاه روغن کنجد به جامه ابریشم یا پشم ریخته شود به‌آب باقلا پاک می‌شود.

و هرگاه کاغذ چرب شود استخوان سوخته را بکوبند و بر آن بریزند و سنگی را بر آن بگذارند. و به گل نیشابوری و نمک و آهک و کلیاب نیز پاک می‌شود؛ و جامه‌ای که مداد بر آن ریخته باشد یخ یا برف بر آن موضع بمالند ازاله می‌شود؛ و اگر جامه به روغن چراغ بیالاید به نان گرم و آرد نخود بسیار بر آن بمالند پاک می‌شود و موم را اگر گرم کنند و بر روی کاغذی که به مرکّب سیاه شده باشد بریزند و بعداز آن موم را بتراشند سیاهی آن زائل می‌شود.

الفرق بین السرف و التبذیر

* فائدة:

قال ابن مسکویه فی کتاب آداب الدنیا و الدین: الفرق بین السرف و التبذیر أنَّ السرف هو الجهل بمقادیر الحقوق و التبذیر هو الجهل بمواقع الحقوق.

«شعر»

چه خرّم کسی کو بهنگام دی‌نهد پیش خود آذر و مرغ و می

بتی نار پستان بدست آورد که بر نار بستان شکست آورد

سر آنکه برون آرد از کنج کاخ که آرد شکوفه برون سر ز شاخ «۱»

مسألة امتحانیة و جوابها

* سؤال:

لی عمّة و أنا عمّها ولی خالة و أنا خالها و أمّا الّتی أنا عمّها فامّ أبی امّها، اخت لأبی و ابنة لأخی؛ و کذا الّتی هی خالتی.

جواب:

لزینب أخ من قبل الامّ یسمّی بزید و لها جدَّة من قبل الأب تسمّی

---

(۱)- از نظامی.

بفاطمة فتزوَّج زید بفاطمة فولدت ابناً فذلک الابن عمّ لزینب لأنّه أخو أبیها و هی عمّة له لأنّها اخت لأبیه، و أیضاً لزینب اخت من قبل الأب تسمّی بخدیجة و لها جدٌّ من قبل الامّ یسمّی ببکر فتزوَّج بکر خدیجة فولدت ابناً فذلک الابن خال زینب لأنّه أخو امّها و هی خالة له لأنّها اختٌ لُامّه.

عبارة مشکلة مرموزة

* عبارة مشکلة مرموزة:

قال أرسطاطالیس للاسکندر التنوین فی الحساب مبرم و فی الکتاب محکم، و فی الاسم مجسّم، فإن أردت أن یصیر الغالب مغلوباً و الحاکم محکوماً و المحکوم حاکماً فاطلب الطلوع و الافول من الفرد و الزوّج من الحروف و الذکور و الإناث من الصروف حتّی یحصل الأمر بأمر اللّه تعالی.

حروف بر سه قسم است

* فائدهٔ:

حروف بر سه قسمست لفظیّه و فکریّه و رقمیّه، و لفظیّه و رقمیّه معلوم است و فکریّه حروف متصوّره در نفس است و آنها را علویّه نیز گویند.

حروف أبجد چهار قسم است

* فائدهٔ:

بدانکه حروف أبجد که آنها را شرقیّه نیز گویند بیست و هشت است ۷ آتشی است، و ۷ بادی و ۷ آبی و ۷ خاکی؛ و هر حرفی بمزاج عنصریست که منسوب به آنست و ضابطه آنست که حروف ابجد را بترتیب چهار چهار بگیرند و اوّل را آتشی و دوم را بادی و سیم را آبی و چهارم را خاکی حساب کنند جمع به این نحو است: آتشی اهطمفشذ، هوائی بوینصتض، مائی جز کسقثظ، ترابی دحلعرخغ. «۱»

(۱)- در ص ۲۴۸ گفته آید.

خزائن، ص: ۱۶۱

و بدانکه چون هر یک ازین حروف به جهت عددیست پس هر عددی نیز بر طبیعت همان حرفست که این حرف به ازای آنست و مرکّب را باید رد ببسائط خودش کرد.

هر یک از اقالیم سبعه به کوکبی منسوب است

* فائدهٔ:

بدانکه هر یک از اقالیم سبعه بکوکبی منسوبست و بر طبیعت همان کوکب است، ۱- به زحل، ۲- به مشتری، ۳- به مریخ، ۴- به شمس، ۵- به زهره، ۶- به عطارد، ۷- به قمر؛ و زحل سرد و خشک است، و مشتری گرم و تر، و مرّیخ و شمس گرم و خشک، و زهره معتدل، و عطارد ممتزج، و قمر سرد و تر.

زیارهٔ: تزاربها کلّ من الأئمّهٔ.

سلام اللّه علیکم أهل بیت العصمهٔ، و مفاتیح الرَّحمهٔ، و الأوصیاء بالحقّ، و الهادون للخلق، سلام اللّه علیکم معالم دین اللّه، و معادن حکم اللّه، و مظاهر لطف اللّه، و مخازن علم اللّه، و مهابط وحی اللّه، و حملهٔ کتاب اللّه، و خلفاء رسول اللّه، سلام اللّه علیکم أعلام الهدایهٔ و أقطاب الولایهٔ، و أنوار الملکوت، و أسرار اللّاهوت، و ینابیع العلوم عن الحیّ القیّوم، سلام علیکم مصابیح الظلام، و سادهٔ الإسلام، و هداهٔ دارالسلام، و أئمّهٔ کلّ الأنام و رحمهٔ اللّه و برکاته.

معرفهٔ ارتفاع الشمس من غیر آلهٔ ارتفاع:

* فائدهٔ:

إذ أردنا أن نعرف ارتفاع الشمس من غیر اسطرلاب ولا آلهٔ ارتفاع نقیم شاخصاً فی أرض موزونهٔ ثمَّ نعلم علی طرف الظلّ فی ذلک الوقت و نمدّ خطّاً مستقیماً من محلّ قیام الشاخص یجوز علی طرف الظلّ إلی مالا نهایهٔ معیّنهٔ له، ثمَّ نخرج من ذلک المحلّ إلی خطّ

الظلّ فى ذلك السطح عموداً مثل طول الشاخص، ثمّ نمدُّ خطّاً مستقيماً من طرف العمود الّذى فى السطح إلى طرف الظلّ فيحدث

خزائن، ص: ۱۶۲

مثلّث قائم الزاوية ثمّ نجعل طرف الظلّ مركزاً و ندير عليه دائرة بأىّ قدر شئنا «۱» و نقسم الدائرة بأربعة أقسام مساوية على زوايا قائمة يجمعها المركز و نقسم الرّبع الّذى قطعه المثلّث من الدائرة بتسعين جزءاً فما قطعه الضلع الّذى يوتر الزاوية القائمة من الدّائرة ممّا يلى خطّ الظلّ هو الارتفاع وليكن محلّ الشاخص نقطة «ا» و طرف الظلّ «ب» و الخطّ المخرج ا ج والعمود فى السطح «اد» و «ا» هى الزاوية القائمة و المستقيم الواصل بين طرف العمود و طرف الظلّ «دب» و المثلّث «اب د» و مركز الدائرة «ب» و الدائرة «ى ر ح ه» و الرُّبع المقسوم بتسعين «ى ه» و الظلّع المؤتر للزاوية القائمة من المثلّث ضلع «ب د» فإذا كان قاطعاً للرُّبع على نقطة «ك» كانت قوس «ى ك» مقدار الارتفاع فى ذلك الوقت و برهانه يطلب من محلّه.

به طريقى ديگر و اين مخصوص است به آنچه بمسقط الحجر آن توان رسيد شاخصى نصب كنند موازى آن چيز و سايه آنرا بپيمايند و آنرا نسبت به قامت شاخص پس سايه آن چيز را بپيمايند پس نسبت آن بقامت آن چيز بعينه

---

(۱)- هذا القول باطلاقه ليس بصحيح لان الدائرة التى وقعت خارجاً عن الظل و الضلع الذى هو وتر القائمة لا تقطع ربع الدائرة المقسم بتسعين جزءاً حتى يعلم الارتفاع و ان كانت الدوائر التى طرف الظل مركزها كلها مشابهة و القسى التى وقعت بين الضلع والوتر مساوية درجة كما برهن فى محله. و بالجملة يجب أن يكون شعاع الدائرة اقصر من خط الظلّ، أللهم إلا أن يقال إن ضمير عليه راجع الى الظل لا الى المركز فحينئذ يستقيم المعنى و تصحّ العبارة على الإطلاق.

قوله: «وليكن محل الشاخص نقطة الخ» و هذا شكله. [تصوير] و قوله: «و برهانه يطلب من محله» اعلم ان دائرة الارتفاع هى دائرة عظيمة تمربای نقطة تفرض على الفلك و بقطبى دائرة الافق. و ارتفاع الكوكب اقصر قوس من تلك الدائرة ما بين رأس الخط الخارج من مركز العالم المار بمركز الكوكب و بين الافق و ان الدوائر التى على مركز واحد اذا اخرج من مركزها خطوط اليها كانت القسى الواقعة بينهاذك مساوية درجة فلما كان «دا» شاخصا قائما على الارض فى سطح دائرة الارتفاع و «اب» ظلا على سطح الارض و «دب» قطر الظل كانت زاوية «ب» مساوية لقوس الارتفاع فلما رسمنا الدائرة و اوقعنا المثلث عليه كانت الدائرة بمنزلة دائرة الارتفاع و قوس «ك ى» مثلا مساوية درجة لقوس الارتفاع.

خزائن، ص: ۱۶۳

مثل نسبت سايه شاخص است بشاخص «۲».

كل حيوان يتنفّس باستنشاق الهواء و أنفه

* فائدة:

كلّ حيوان يتنفّس باستنشاق الهواء فهو أنّما يتنفّس بأنفه فقطّ إلّا الإنسان فإنّه يتنفّس من أنفه و فمه معاً و سبب ذلك أنّه يحتاج إلى الكلام بتقطيع الحرف و مخرج بعضها الأنف فيحتاج إلى نفوذ الهواء فيه، وقد نقل أنّه فتح بيطارفم فرس بآلة و سدَّت منخريه فمات على المكان.

فائدة:

اعلم أنّه عند الأنف فى أعلاه منفذان رقيقان جدّاً ينفذان إلى داخل العينين بحذاء الموق و فيهما ينفذ الراويح الحادَّة إلى داخل العينين و لذا تدمع العين عند شمّ البصل و نحوه، و من هذين المنفذين ينفذ الفضول الغليظة الّتى فى داخل العينين و تجمد بالدُّموع.

الفرق بين الخوف و الحزن

* فائدة:

الفرق بين الخـوف و الحزن أنَّ الخـوف على المتوقّع و الحزن على الواقع و هـذا هو المراد من قوله سـبحانه «فلا خوف عليهم ولا هـم يحزنون» و

---

(۲)- اين قاعده براى معرفت مقدار ارتفاع مرتفعات است كه بمسـقط الحجر آنها توان رسيد در صورت نبودن آلت ارتفاعى، و مراد از مسـقط الحجر موقع و پـايه آن مرتفع است كه اگر سـنگى مثلًا از رأس آن فرو افكننـد بر آن موقع مى‌افتـد مثـل مناره و درخت و ديوار و در مرتفعى كه اصـلًا مسقط الحجر ندارد چون كوه و يا دارد ولى رسيدن به آن تعذر دارد بقول شيخ بهائى در باب ۲۲ تحفه حاتمى- مثل ديوار قلعه در وقت محاصره- جارى نيست و اين قاعده را مرحوم شيخ در فصل دوم باب هفتم خلاصة الحساب آورده. و ظـاهر عبـارت اين كتـاب چنين است كه اين طريق ديگر است در بـدست آوردن ارتفاع شـمس در صورت نبودن آلت ارتفاعى و حال اينكه مربوط بارتفاع شـمس نيست و شايـد قاعده‌اى كه براى مطلق مرتفع بود از كتاب ساقط شده باشد. و برهان اين قاعده اين است كه نسبت سايه شاخصها به آن شاخصها به يك نسبت است پس اگر در زمانى سايه شاخصى دو برابر و يا سه برابر آن شاخص باشـد سـاير سـايه شاخصـها هـم نسبت بـه آن شاخصـها بهمـان نسـبت است و يكى از آن شاخصـها آن مرتفـع است كه ارتفـاع آن مطلوبست و از اينجا دانسـته‌اى كه موازى بودن شاخص با آن مرتفع مطلوب الارتفاع لازم نيست چنانكه در اين كتاب است بلكه در صورت عدم توازى نيز همين حكم ثابت است كما لا يخفى.

خزائن، ص: ۱۶۴

أمّا قوله تعالى: «إنّى ليحزننى أن تذهبوا به» فمدفوع بأنَّ المراد ليحزننى قصد ذهابكم به.

الامثال السائرة

* فى المثل السائر

«جاؤوا على بكرة أبيهم» هـذا مثل يضـرب للجماعـة إذا جاؤوا كلّهم ولم يتخلّف منهم أحـد و البكرة الفتيـة من الإبل و أصـله أنّه كان لرجل من العرب عشـرة بنين فخرجوا إلى الصيد فوقعوا فى أرض العدوِّ فقتلوهم و وضعوا رؤوسهم فى مخلاة و علّقوا المخلاة فى رقبة بكرة كانت لأبى المقتولين فجاءت البكرة هـدوة من اللّيل فخرج أبوهم و ظنّ الرّؤوس بيض النعام و قال: قد اصـطاد و انعاماً و أرسـلوا البيض فلمّا انكشف الأمر قال الناس: جاؤوا بنوا فلان على بكرة أبيهم.

الفرق بين الضرّ و الضُرّ

* فائدة:

الفرق بين الضَـرّ- بالفتح- و الضُـرّ- بالضم- أنَّ الأوّل هو الضَـرر فى كلّ شـىء و الثانى الضـرر فى النفس من مرض أو هزال كذا قال الزّمخشرىّ فى الكشّاف.

فائدة من الإحياء

* فى الاحياء

ینبغی أن لایکون فی الفقیر کراهۀ لما ابتلاه اللّه به من الفقر أعنی به أن لایکون کارهاً من فعل اللّه من حیث إنّه فعله و إن کان کارهاً للفقر کالمحجوم یکون کارهاً للحجامۀ لتألّمه بها و لا کارهاً فعل الحجّام بل ربّمایتقلّدمنه منّۀ.

جعفی و کراجکی و حمصی و ابن شهر آشوب

* فائدۀ:

جعفی و کراجکی و حمصی و ابن شهر آشوب از علمای امامیّۀ هستند و اوّل أحمد بن محمّد بن «۱» ابراهیم بن سلیمان جعفی کوفی مصری ابوالفضل

(۱)- کذا فی النسخ و الصواب «محمد بن أحمد بن ابراهیم» کما فی فهرست النجاشی و الخلاصۀ و جامع الرواۀ.

خزائن، ص: ۱۶۵

صابونی است که زیاده بر هفتاد تصنیف دارد و در غیبت صغری بوده و نجاشی و شیخ به دو واسطه ازو روایت می‌کنند.

و دوم محمّدبن علیّ بن عثمان است که سالگرد سیّد مرتضی و شیخ طوسی بوده و قریب بیست کتاب تصنیف نموده.

و سیم محمودبن علیّ بن حسین «۱» رازی سدید الدّین است و صاحب چند تصنیف و استاد شیخ منتجب الدّین است.

و رابع محمّدبن علیّ بن شهرآشوب مازندارنیست و تصنیفات بسیار دارد و از آنجمله معالم العلماء که در رجال نوشته.

اسم مادر موسی «ع»

* فائدۀ:

در اسم مادر موسی روایاتی چند است و مشهور آنست که بوخابد است.

«شعر عربیٌ»

سکاری ولم یسقوا مداماً و إنّماسقواحبّ حسن جلّ عن وصف واصف «أیضاً»

ملوکاً علی التحقیق لیس بعزّهم‌من الملک إلّا اسمه و عقابه «أیضاً»

من اعتزَّ بالمولی فذاک جلیل‌و من رام عزّا من سواء ذلیل

ولو أنّ نفسی مذیراها ملیکهامضی عمرها فی سجدۀ لقلیل

احبُّ مناجات الجیب بخلوۀولکن لسان المذنبین کلیل

(۱)- کذا فی النسخ و الصواب «محمود بن علی بن الحسن» کما فی کتب الرجال أیضاً.

خزائن، ص: ۱۶۶

حادثۀ فی سنۀ ۲۸۵

* حادثۀ:

ذکر فی الکامل فی حوادث سنۀ ۲۸۵ أنّه حدثت فی البصرۀ ریح صفراء ثمَّ خضراء، ثمَّ سوداء، ثمَّ تتابعت الأمطار و سقط برد وزن کلّ واحدۀ مائۀ و خمسون درهماً و فی هذه السنۀ حدثت فی الکوفۀ ریح صفراء و بقیت إلی المغرب، ثمَّ اسودّت، فتضرّع النّاس، ثمَّ حصل مطرُ عظیمُ و مطرت قریۀ من نواحی الکوفۀ یسمّی أحمد آباد حجارۀ سوداء و بیضاء فی أواسطها ضیق و حمل منها إلی بغداد

فرآه الناس.

فائدهٔ:

أسماء الأنبياء الّذين ذكروا فى القرآن العزيز ۲۵ نبيّنا محمّد (صلّى اللّه عليه و آله و سلّم) آدم، إدريس، نوح، هود، صالح، إبراهيم، لوط، إسماعيل، إسحاق، يعقوب، يوسف، أيّوب، شعيب، موسى، هارون، يونس، داود، سليمان، إلياس «۱»، اليسع، زكريّا، يحيى، عيسى، ذوالكفل (عليهم السّلام).

فائدهٔ لغويّهٔ:

الإنسان يطلق على المذكّروا لمؤنّث و ربّما يقال للأنثى: إنسانهٔ لقد جاء فى قول الشاعر:

لقد كستنى فى الهوى‌ملابس الصبّ الغزل

إنسانهٔ فتّانهٔ بدر ال- دُجى منها خجل

إذا زنت عينى بهافبالدّموع تغتسل

قرع شيطان باب فرعون فقال فرعون:

من هو فضرط شيطان فقال: هذا فى لحيهٔ إله لايعرف من قرع بابه.

«شعر»

ایدل نشاید سرسری آئین فقر آموختن‌باید کلاه فقر را از ترک دنیا دوختن «محتشم»

ای گوهر نام تو تاج سر دیوانهاذکر تو بصد عنوان آرایش عنوانها

---

(۱)- الیاس همان ادریس است به فص ادریسی و فصّ الیاسی فصوص الحکم شیخ اکبر رجوع شود.

خزائن، ص: ۱۶۷ ای کعبه مشتاقان دریاب که برنایدمقصود من گمراه از طیّ بیابانها

آن ابر کرم کز فیض مشتاق خطاشوئیست‌حاشا که شود درهم زالایش دامانها «وله»

حوصله کو که دل دهم عشق جنون فزایراسلسله بگسلم ز هم عقل گریز پایرا

از دل خویش بوی آن می‌شنوم که دلبری‌دام رهم کند دگر جعد عبیر سایرا

صبر نماند وقت شد کز همه کس برآوردگریه های های من ناله وای وای را «وله»

محتشم شکسته دل تا بتو شوخ داده دل‌داده بدست ظالمی مملکت خرابرا «وله»

دلی که جان دو عالم بباد داده اوست‌در آن اثر چه بود ناله‌ای و آهی را

رو ای صبا و بآن یار پاک دامن گوکه از برای تو کشتند بیگناهی را

محمّد بن جرير طبرى دو نفرند

* فائدهٔ:

محمّدبن جرير طبرى اسم دو نفر است يكى محمّدبن جرير بن غالب طبرى كه شافعى مذهب است، و ديگرى محمّدبن جرير بن رستم طبرى كه از جمله شيعه است و بر صاحب كتاب معجم البلدان كه از افاضل سنّيان است حال اين دو طبرى مشتبه است.

استخراجی از محی الدین

* فائدهٔ:

گویند شیخ محیی‌الدّین گفت که: إذا دخل السین فی الشین ظهر قبر محیی‌الدّین، هرگاه راست باشد، اشاره به آنکه سلطان سلیم رومی چون داخل شام شد در صدد تفحّص قبر شیخ محیی‌الدّین برآمد و آنرا جست «۱».

---

(۱)- قال شارح مناقب الشیخ فی ترجمته: و کانت له یدطولی فی علم الحروف و من استخراجه اذا دخل السین فی الشین ظهر قبر محیی‌الدّین فلما دخل سلطان سلیم الشام تفحص عن قبره و عمره بعد الاندراس. ثم قال: و منه ما انشد فی ظهور القائم (علیه السّلام):

اذا دار الزمان علی حروف‌باسم اللّه فالمهدی قاما

و اذ دار الحروف عقیب صوم‌فاقرؤا الفاطمی منه سلاماً. الخ این حقیر گوید معنای این رمز بر فرض صحت صدور آن از شیخ، بر دیگران پوشیده است و تخاطب بحروف هجاء را راسخ در آن علم و عارف باصطلاح و وضع آن داند و چه نیکو فرموده مرحوم فیض در تفسیر صافی در باب حروف مقطعه فواتح سور که:

التخاطب بالحروف المفردهٔ سنهٔ الاحباب فی سنن المحاب فهو سر الحبیب مع الحبیب بحیث لا یطلع علیه الرقیب.

بین المحبین سر لیس یفشیه‌قول ولا قلم للخلق یحیکه و لاهیجی در شرح گلشن راز شبستری (ص ۳۳ طبع دوم طهران) گوید: چون بعداز انبیاء اولیاء اللّه‌اند که من عنداللّه مؤید به حالات و مکاشفات گشته‌اند که باقی خلائق را دسترس بر آن نیست لاجرم می‌خواستند که احوال این جماعت از دیده کوته نظران کج بین نااهل مخفی باشد چه این طائفه امناءاللّه‌اند و امانتی که من عنداللّه پیش ایشان ودیعه است بنابر غیرت الهی روا نمی‌دارند که غیری بر آن اطلاع یابد فلهذا وضع اصطلاحاتی فرمودند که هرگه که تعبیر از آن حالات و مقامات نمایند آنکس که اهل آن حال باشد فهم آن معانی نماید و هر که از آنحال بی‌بهره باشد از ادارک آن محروم ماند.

عارف رومی در مثنوی گوید

اصطلاحاتیست مر ابدال راکه نباشد زان خبر غفال را

لحن مرغانرا اگر واصف شوی‌بر ضمیر مرغ کی واقف نصف النهار بودشوی

گر بیاموزی صفیر بلبلی‌تو چه دانی کو چه گوید با گلی

خزائن، ص: ۱۶۸

أقل مدت حمل

* فائدهٔ:

أقلّ مدّهٔ حمل انسان شش ماه است، و در مرغان بیست و یکروز، و در سگ چهل روز، و در گربه دوماه، و در گوسفند پنجماه، و در شتر و اسب و خر یکسال، و در فیل بعضی دو سال و بعضی هفت سال و بعضی یازده سال گفته‌اند.

مقدار زراعتهای مختلف

* فائدهٔ:

بدانکه ذراع شرعی دو شبر است، و هر شبری بعرض دوازده

خزائن، ص: ۱۶۹

إصبع، و هر إصبعی عرض شش جو که هر یک از آنها بشکم دیگری چسبیده باشد، و عرض هر جو هفت مو از یال یابو و جمعی شش مو گفته‌اند همچنانکه بعضی شش جو نیز گفته، و ذراعهای دیگر هست مثل ذراع أسود که غلام هارون الرشید است و آن کمتر است از ذراع شرعی بدو ثلث إصبع بر تقدیریکه إصبع شش جو و جو شش مو باشد و ذراع ابن أبی لیلی که کمتر از ذراع أسود بیک إصبع، و ذراع هاشمی صغیر که واضع آن بلال بن أبی برده است و آن بیشتر است از ذراع أسود بدو إصبع و دو ثلث إصبع، و ذراع هاشمی کبیر که از مخترعات منصور دوانقی است و زیاده است از ذراع به پنج إصبع و دو ثلث إصبع، و ذراع عمری که واضع آن عمر بن خطّاب است و آن زائد است بر ذراع شرعی بعرض چهار انگشت که طول یک انگشت ابهام است، و ذراع میزانی که از مخترعات مأمونست و آن زائد است بر ذراع أسود بدو ثلث ذراع و دو ثلث إصبع، و ذراع کسروی که آنرا مصری خوانند و نوشیروان وضع کرده است و زائد است بر ذراع شرعی بچهار انگشت.

مجربات أبو علی سینا

* فائدة:

شیخ الرئیس ابوعلی سینا مجرباتی چند از خود بنظم آورده است که خود آنها را بتجربه رسانیده و برشته نظم کشیده قال: «۱»

أبدء بسم اللّه فی نظم حسن أذکرما جرّبت فی طول الزّمن

ما هو بالطّبع و بالخواصّ لکلّ عام و لکلّ خاصّ

فی شولة العقرب نجم توأم برأی عین من یراه یعلم

إذا رآه امرء اصطحباو اتّفقا و دّاً و ذاتحابا

لا سیّما إن قال ذامحبّابعض لبعض کوکبان کوکبا

و مثله نجمان فی سعد سلع رؤیته لکلّ ودّ قدجمع

---

(۱)- چند بیت از این ابیات را کفعمی در مصباح (ط ۱- ص ۲۲۴) از شیخ رئیس نقل کرده است، و لکن لی فی اسنادها الی الشیخ دغدغة.

خزائن، ص: ۱۷۰ و مثله أیضاً لسعد الذّابح رؤیته لکلّ ودّ صالح

تخبر من شئت به فتعجباثمّ تقول کوکبان کوکبا

فینشأ الودّ بإذن اللّه بینهما فلا تکن باللّاهی

کفُّ الخضیب فرقة إلى الأبدلکائن من کان فی کلّ أحد

إذا رآه اثنان أو جماعةافترقو إلى قیام السّاعة

نجم السّها مأمنه من سارقولا یسوؤه بسوء طارق

و من رآی عشیّة نجم السّهالم تدن منه عقرب تمسّها «۲»

یغرغر العلیل ذو الخناق بمرقه الاشنان والسّماق

لا سیّما إن شابه کشوث فهو لعمری نفعه موروث

ابلع من الصابون وزن درهم تنج من القولنج غیر محکم

و هکذا الکمون والکراویاإن أکلا محصّبا یداویا

و طبقک الأضراس فی التثاربمانعهٔ منه لدی التجارب

تخصیفک الأضراس وقت الصبحبکزلک عرضا تزیل الملح

أعنی قشور الملح إن تقرَّحتو ألّمت صاحبها و برحت

أطل علی الحزاز دهن القبحمع وسخ الأسنان عند الصّبح

فانّه یذهب منها سعیهاکالنّار فیها ثمَّ یورث نفیها

و هکذا قشر الخیار الرَّطبتفرکه بالقشر لا بالقلب

اکو روس کلّ ثالولتری بعودتین قد حرقت اخضرا

و مثله روس قثاء الحیّهٔیذهب بالثالول منه الوعیهٔ

مرارهٔ الحیّهٔ سمّ قاتلو نحن للسمّ بها نقاتل

إذا سقی منه السقیم حبهٔیؤمن من السمّ بتلک الشربهٔ

و إن سقی منه الصحیح ماتامن وقته و فارق الحیاتا

نشادر الدّخان فی الحمّامینضجه الفخار من قسام

---

(۲)- در کافی روایتی نص در این معنی است به وافی (ط ۱- ج ۵- ص ۲۴۸) رجوع شود.

خزائن، ص: ۱۷۱ فوزن مثقال إذا ما شربامع وزنه من الرّجیع المجتبی

یخلّص السموم من مماتهمن بعد یأس الأهل من حیاته

و فیه سرٌ لست أبدیه لمنو لست أخفیه لأمر قد علن

یعرف بالکبریت و الغوالیو هو الرخیص بن الرخیص العالی

یصبُّ عند حبّ رمّان العلبو هو إذا حمّره الشمس العجب

سبحان من أودعه الأمانهٔوالغوص فی الأشیاء والابانهٔ

ان یسمع الانسان صوتاً فی الخشبفی سقف بیت فرحیل قد قرب

و رؤیهٔ السلخ من البیت کذاإن سقطت مکانه بلا أذی

تؤذن بالرّحیل و الحمّاموالموت إن کان خلیعاً وام

لا تغسلن لثوبک الکتاناو لا تصل فیه کذا الحیتانا

عند اجتماع النّیرین یبلیو فی البراز فاتّخذه أصلا

و کلُّ هذا شاع فی التجاربو السّرفیه أعجب العجائب

جزءان طرطیراً و جزء ملحاًو تسع خلّ الخمر و زنا صحّا

و لیکن الخلّ عتیقاً أبیضاأو أحمر اللّون فذا و ذا رضا

یستقطر الجمیع بالأنبیقبالمحو و النفط مع الزرنیق

فناد هذا القاطر الملتهبهٔمحرقهٔ غیر الّذی تشتر به

من ساکن الکتان و الحریروالقطن و التّمر مع السّریر

فإنّه یسلم من حرب اللّهبو من حریق کلّه و ذا عجب

و إنّما یعرف هذا الماءبالنقطهٔ الجارحهٔ الأشیاء

يطلى على القروح و الأورامو كلّ ما يضرُّ بالأجسام

كالجرب الحادث و القديمتخلص من عذابه الأليم

و هكذا الأنماش باتّفاقفإنّه أقوى من التّرياق

بثول عين و لها حيوانكأنّه فى حلقه الإنسان

شيئان ملحومان انثى و ذكركما وجدنا فى الصّفات و الأثر

خزائن، ص: ۱۷۲ يخرج منها فى شباط هائجاو راكب بعض لبعض مايجا

وقد عدالزوجين منها زبدكرغوة الصّابون حين يوجد

فيأخذ الآخذ منها الزّبدافجبّة منه تقيم الأبلدا

فلم يزل مستيقظاً قوامامن غير نوم مدَّة أيّاما

حتّى إذا ما اغتسل الإنسانبالماء زال عنه ذا النّصبان

وحبّتان من محوم هذاإن شربت فى مرقد فهذا

و ثولة مرية بالشّاممن عمل السقيف ذى الآجام

لا شيء للجراح كالطبّونيختم جرح السّيف والسكين

و هو نبات كره الرَّوايحمبرّد ينبت فى الفلائح

بورقٍ كورق الصّفصاقو زهرة أصفر غير صاق

الحامه الجرم بغير الرّدمو غير قيح سيّما نطع الدّم

يضمّد الجرح وقد برءاإن كان قد جفّ و إلّا أخضرا

و هكذا يصنع للعقورمن سائر الحيوان و الجزور

و يخرج الدّود من الجراحو كلّ مدفون من السّلاح

و هو ضماد للبواسير شفاو للنواصير ضماداً قد كفى

و أكله يذهب حمّى الرّبعو ماؤه يقتل دود القرع

و كلمّا تغرغر الإنسانبمائه تقوية الأسنان

و دهن زهره عظيم الشأنيدعى بدهن الصين فى الأدهان

يخرج بالأنبيق كالخلافو كالبزودان بلا خلاف

اذالطت الجرح منه مرَّهألحم ممّا قد تخاف ضرّه

و هو طلى الكلّ نضاج إذاطليته أخرج من ذاك الأذى

من كلّ ما يحدث من سوداءقد آثرت على الجسوم داء

أو الثبورات الّتى تقرّحتو ألّمت صاحبها و برحت

و كلُّ ما كان من الاعلالفى جسد العليل باندمال

خزائن، ص: ۱۷۳ يخرجه أسرع من رجع النفسأو غمض طرف أو شهاب مقتبس

أعنى به أهل التجارب الاولو جرَّبوه عند أرباب الدّول

قتل زباب الخيل فى الأسفاريكون زيتاً مع ماء حار

إذا تفلت فوق رأس العقربأو فمها استرخت نحو الذنب

و ذاک قبل القتل و الترويق يغشى إذا من غير ما تعويق

كذلک الصائم و الصفراوی إن تفلا ماتت بلا مداوی

لا سيّما إن مضغا عقاباًفإنّها مستغرق الصوابا

و إن حللت فی الندی نيشادراو بلّ فيه كاغذاً كما ترى

ثمَّ كتبت ما تشاء فيه كصورة الطلسم للتمويه

فلست تدنى منه أفعى نعش لكنّها تكره مه تبطش

و إن مسحت جسمها فی الكاغد تفسّخت و انسلخت عن راكد

عصارة النزو إذا ما حلبت فی شعر أیّ دابّة و انسلبت

أذهبت الشعر و جاء غيره أبيض مثل الثلج هذا ينفض؟

يسير فی سواده كالقارو لتمرّ حقبه يا جار

فی الخيل و البغال و الحمير و سائر الجمال و الجزور

امسح على الأضراس و الأسنان مهلًا بطرف أسن اللّسان

وقد حرمت الا كل من لحم الجمل مع الكرسف أيّما منه حصل

أو قد حرمت الا كل من لحم الفرس شهراً ولا من هند بالقى الحرس

و ذاک عند رؤية الهلال فتأمن الأضراس من أعلال

داوم على هذا مدى الشهور تصحُ أسنانک فی الدّهور

تأخذ من مرارة الحداء ما تشتهی منه بلا مراء

و اسخنه فی عقيدة البنات و هی الّتی تعرف بالصفات

بالرازيانج النضير الأخضر و ارفعه فی زجاجة مقدَّر

حتّى إذا احتيج إلى العلاج احضره فی ظرف من الزّجاج

خزائن، ص: ۱۷۴ فأكحلا ملسوع بالخلاف فيخرج السمّ من الأطراف

من حيّة و لسعة الزّنبور و هكذا من عقرب ذاعور

هذا الّذی جرّبته فی عمری نظمته للمقتفين إثری

و الحمدللّه على الإتمام حمداً كثيراً عدد الأيّام

و صلوات اللّه ذی الجلال على النبیّ المصطفى و الآل

هزار پا ۴۴ پا دارد

* فائدهٔ:

بدانکه هزارپا چهل و چهار پا دارد، از هر طرفی بیست و دو و از گزیدن آن دردی سوزنده پدید آید و نمک و سرکه مالیدن نافع بود.

معالجه کسی که سگ او را بگزد

* فائدهٔ:

هر گاه سگی کسی را بگزد و نداند که آن سگ دیوانه بوده است یا نه، قدری خمیر بر همان موضع که سگ گزیده باشد بمالند، اگر سگان دیگر آن خمیر را بخورند، آن سگ دیوانه نبوده است و اگر نخورند، دیوانه بوده و اگر آن خمیر را به خروس دهند بخورد و بمیرد دیوانه بوده.

«مجنون العامری»

و إذرمت من لیلی عن البعد نظرةلأطفی بها نار الحشا و الأضالع «۱»

تقول نساء الحیّ «۲» تطمع أن‌تری محاسن «۳» لیلی مت بداء المطالع

و کیف تری لیلی بعین تری بهاسواها و ما طهّرتها بالمدامع

و تلتذّ منها بالحدیث وقد جری‌حدیث سواها فی خروق المسامع

(۱)- فی بعض النسخ [لاطفی جوی بین الحشا و الاضالع].

(۲)- « [یقول رحال الحی].

(۳)- « [بعینک لیلی].

خزائن، ص: ۱۷۵

«وله»

أجلّک یا لیلی عن العین أنّنی‌أراک بقلب خاضع لک خاشع

مطایبة:

رأی یهودیّ مسلماً یأکل مشویّاً فی نهار رمضان فأخذ یأکل معه، فقال له المسلم: إنَّ ذبیحتنا لا تحلُّ لک، فقال الیهودیّ: أنا فی الیهود مثلک فی المسلمین تأکل فی نهار رمضان.

«شعر»

مجنون تو با اهل خرد یار نباشدغارت زده را قافله در کار نباشد «ملّا مؤمن حسین»

آنروز ز دل غم جهان برخیزدزنگ غم از آئینه جان برخیزد

کاین تیره غبار آسمان بنشیندوین توده خاک از میان برخیزد «بهائی»

روح بخشی ای نسیم صبحدم‌گوئیا میآئی از ملک عجم

تازه گردید از تو داغ اشتیاق‌گوئیا میآئی از ملک عراق

مرده صدساله یابد از تو جان‌تو مگر کردی گذر بر اصفهان «لاأدری»

یکجو غم ایّام نداریم خوشیم‌گه چاشت گهی شام نداریم خوشیم

چون پخته بما میرسد از عالم غیب‌از کس طمع خام نداریم خوشیم

ینبغی أن یکون الخوف من النساء اکثر من الشیطان

* قیل:

إنّی أخاف من النساء أکثر ممّا أخاف من الشیطان لأنّه سبحانه یقول: «إنَّ کید الشیطان کان ضعیفاً» و قال عزَّ شأنه فی النساء: «إنَّ کید کنَّ عظیم».

اذا قیل کم یحصل من حروف المعجم

* فائدهٔ:

إذا قیل: کم تحصل من حروف المعجم کلمهٔ ثنائیّهٔ سواء کانت

خزائن، ص: ۱۷۶

مهملهٔ أو مستعملهٔ بشرط ألّا یجتمع حرفان من جنس واحد فاضرب ثمانیّهٔ و عشرین فی سبعهٔ و عشرین فالحاصل و هو ۷۵۶ جواب.

و إن قیل: کم یترکّب منها ثلاثیّهٔ بشرط ألّا یجتمع الحرفان من جنس واحد فاضرب هذا المبلغ فی ستّهٔ و عشرین فالحاصل ۱۹۶۵۶ جواب.

و إن سئل عن الرباعیّهٔ فاضرب هذا الحاصل فی خمسهٔ و عشرین و القیاس فیه مطرّد فی الخماسیّ و مافوقه «۱».

بیمار دانا و طبیب ترسا

* حکایت:

بزرگی بیمار شد خلیفه طبیب ترسا را به معالجه او فرستاد، طبیب از وی پرسید که خاطرت چه می‌خواهد؟ گفت آنکه تو مسلمان شوی گفت اگر من مسلمان شوم تو نیک می‌شوی و از بستر بیماری برمی‌خیزی؟ گفت آری پس ایمان بر وی عرض کرد و وی ایمان آورد، آن بزرگ از بستر بیماری برخاست و از بیماری اثری بر وی نمانده هر دو همراه پیش خلیفه رفتند و قصّه باز گفتند، خلیفه گفت پنداشتم طبیب پیش بیمار فرستاده‌ام من بیمار پیش طبیب فرستاده بودم.

حدیث: خزائن ۱۷۶ بیمار دانا و طبیب ترسا

کتاب الرّوضهٔ عن الصادق (علیه السّلام) قال: إنَّ اللّه لیحفظ من حفظ صدیق أبیه.

قال

فی الکشکول: إذا أجمعت طرفی الجلالهٔ و قسّمت المجتمع علی حروفهاالأربعهٔ وضربت‌الخارج فی عددالجلالهٔأعنی ۶۶ یبلغ ۹۹ عدد أسماءالحسنی.

---

(۱)- لما کان حروف المعجم ۲۸ حرفاً فاذا ضربناها فی نفسها یحصل ۷۸۴ و یجتمع فیه ۲۸ کلمهٔ من جنس حرف واحد و اذا طرح ۲۸ من ۷۸۴ او ضربنا ۲۸ فی ۲۷ یحصل المطلوب: ۷۵۶ و کذا لو ضربنا ۷۵۶ فی ۲۸ لتحصیل الثلاثیهٔ یصیر ۲۱۱۶۸ و یجتمع فیه ۷۵۶ کلمهٔ حرفان منه من جنس واحد فمتی طرحنا ۷۵۶ من ۲۱۱۶۸ او ضربنا ۷۵۶ فی ۲۶ یحصل المطلوب ۱۹۶۵۶ و علی هذا القیاس الرباعیهٔ و الخماسیهٔ کما لا یخفی.

ثم اعلم ان الخلیل بن احمد الفراهیدی و هو اول من الف فی االلغهٔ کتابه المسمی بکتاب العین حصر فیه مرکبات الحروف المعجم کلها من الثنائی و الثلاثی و الرباعی و الخماسی و هو غایهٔ ما ینتهی الیه الترکیب فی اللسان العربی و تاتی له حصر ذلک بوجوه عدیدهٔ فراجع مقدمهٔ ابن خلدون، ص ۵۴۸ طبع مصر.

خزائن، ص: ۱۷۷

محاسن النساء

* فائدهٔ:

فی محاسن النساء ینبغی أن یکون فی المرأة أربع سود: الشعر، و الحواجب، و العینان، و الذوائب؛ و أربع بیض: الأظفار، و الأسنان، و السّاقان، و الترائب، و أربع حمر: اللّسان، و الشفتان، و البنان، و الوجنتان؛ و أربع مدوّرة: الرّأس و العنق، و الساعد، و العجیزة؛ و أربع ضیقة: الفرج والسرّة، و المنخرة، و الصماخ؛ و أربعة واسعة: الجبهة، و الصدر، و الفخذ، و العین، و أربع طوال: القامة، و الشعر، و الأنف، و الحاجبان؛ و أربع صغار: الفمّ و اللّسان و الکفّ و الثدیان؛ و أربع غلاظ: العجزة، و الکعب، و الرکبتین، و الصاعد؛ و أربع رقاق: الحاجب، و الأنف، و الشفة، و الأسنان؛ و أربع طیب الرائحة: الفم والأنف، والابط، و الفرج.

تنارع الشیعی مع السنّی

* حکایة:

وقع التنازع بین شیعیّ و سنّیّ فی بغداد فی أنَّ خلیفة رسول اللّه (صلّی اللّه علیه و آله و سلّم) هل هو أبوبکر أو علیّ (علیه السّلام)؟ فتشاجرا فاجتمعا علی أنَّ الحقَّ ما یحکم به أوَّل من یرد علینا فإذاً ورد مجنون فترافعا إلیه فقال المجنون: إذا طلعت الشمس من المشرق فتحا کما إلیها و قولا لها لمن رجعت بعد غروبک فإن قالت: لعلیّ فهو الخلیفة بلا فصل و إن قالت: لأبی بکر فهو الخلیفة فبهت الّذی کفر.

محاضرة البهائی و العالم الشامی

* حکایة:

مرَّ شیخنا البهائی فی أثناء السیاحة بالشام أو بیت المقدس، و کان فیه عالماً مشهوراً من علماء أهل السنّة فحضر الشیخ مجمع تدریسه و قال له سائلًا عند: یروی البخاری فی صحیحه أنّه قال رسول اللّه: من آذی فاطمة فقد آذانی و من آذانی فقد آذی اللّه و من آذی اللّه فقد کفر، ثمَّ یروی بعد خمسة أوراق أنَّ فاطمة ارتحلت عن الدّنیا غضبی علی أبی بکر لما وصل إلیها منه من الأذی

خزائن، ص: ۱۷۸

فکیف التوفیق؟ فسکت الشیخ و لم یجب، فإذا مضت أیّام سمعوا منادیاً ینادی أین السائل عن العالم عن روایة البخاری حتّی یجیبه العالم فإنّه قد أعدّ الجواب فحضر الشیخ مجلس العالم فقال: أیّها الرجل کیف تفتری علی البخاریّ أنّه روی بعد خمسة أوراق حدیث غضب فاطمة فإنّه قد رواه بعد أحد عشر ورقة، فقال واحد من رفقاء الشیخ: إنَّ کتاب الشیخ کان مقر مطاً «۱» فبهت الّذی کفر.

میرفندرسکی در هندوستان

* حکایت:

نقل است که میر ابوالقاسم فندرسکی، در اثناء سیاحت خود، به هندوستان رسید.

پادشاه آنجا خواهش ملاقات سیّد نمود و سیّد به جهت سنّی بودن پادشاه قرار نداد، تا بعداز اصرار پادشاه سیّد به این شرط قرار داد، که گفتگوی مذهب نشود.

بعد از ملاقات، پادشاه گفت:

هر چند قرار بر این شده که گفتگو از مذهب نشود، لکن یک سؤال می‌کنم در خصوص معاویه، که شما به چه سبب او را سبّ می‌کنید؟ سیّد گفت: جواب این، بعد از سؤالیست از پادشاه.

گفت: بیان نمائید.

سیّد گفت: چنانچه فرض کنیم که علی و معاویه در وقتی‌که اراده قتال داشتند تو می‌بودی و هر یک تورا می‌طلبیدند به جهت قتال،

آیا امر کدام یک را اطاعت می‌نمودی؟

پادشاه گفت نظر به اینکه علی بالإجماع خلیفه است و مخالفت او کفر است نمی‌توانم مخالفت اورا بکنم البتّه حکم اورا اطاعت می‌کردم.

سیّد فرمود: بعداز حضور و تهیّه صفوف هرگاه معاویه خود به قتال می‌آمد

---

(۱)- قرمط الکتاب: قارب بین سطوره.

خزائن، ص: ۱۷۹

و مبارز می‌طلبید و علی ترا امر می‌فرمود که به مبارزت او روی مخالفت می‌کردی یا مطاوعت؟

شاه گفت چون مخالفت او کفرست مطاوعت می‌کردم.

سیّد گفت بعداز مقاتله با معاویه هرگاه او تیغ حواله تو می‌کرد آیا تن به کشتن می‌دادی یا از جهاد فرار می‌کردی یا تو نیز تیغ بر او می‌کشیدی و سعی در کشتن او می‌کردی؟

شاه گفت: البته سعی در کشتن او می‌کردم؛ سید گفت: این امر را طاعت می‌دانستی یا معصیت؟

شاه گفت: نظر به اینکه به امر علی بود طاعت، سیّد گفت شخصی که تو سعی در کشتن اورا طاعت دانی از من چه سؤال می‌کنی در سبب مذمت آن، شاه ساکت شد.

«شعر»

تمنّت سلیمی أن نموت بحبّهاو أهون شیء عندنا ما تمنّت «السید المرتضی»

خذی نفسی یا ریح من جانب الحمیولاقی بها لیلا نسیم ربی نجد

ولولا یداوی القلب من ألم الجویبذکر تلاقینا قضیت من الوجد «شعر»

بخت آنم کو که خواب آلوده برخیزی شبیناله‌ام نشناسی و گوشی بفریادم کنی قیل

لمهلّب: ما الحزم؟ فقال: تجرُّع الغصص إلی أن تنال الفرص.

سائل یمشی مع ولده الصغیر

* حکایهٔ:

کان سائل یمشی مع ولده الصغیر فاذاً بامرأهٔ تصیح خلف جنازهٔ و تقول: یذهبون بک إلی بیت لیس فیه و طاء ولا غطاء، لا غذاء، ولا عشاء، فقال الصبی: یا أبت هل یذهبون به إلی بیتنا.

خزائن، ص: ۱۸۰

«لهارون بن علیّ المنجّم»

سقی اللّه أیّاماً لنا و لیالیامضین فلا یرجی لهنَّ رجوع

إذ العیش صاف و الأحبّهٔ جیرهٔجمیعاً و إذ کلّ الزمان ربیع

و إذا أنا امّا للعو اذل فی الصبیفعاص و أمّا للهوی فمطیع

حکایت ملاقطب

* لطیفهٔ:

شخصی از بام افتاد و بر گردن ملا قطب خورد مهره گردن او شکست، مولانا بر بستر خوابیده جمعی به عیادت او آمدند و گفتند:

حال مولانا چونست؟

گفت: چه حال ازین بدتر که دیگری از بام افتاد و گردن من بشکست.

«للشیخ شمس الدین الکوفی»

إلیک إشاراتی و أنت مرادیو إیّاک أعنی عند ذکر سعاد

و أنت تثیر الوجدبین أضالعیإذا قال حادٍ أو ترنّم شاد

و حبّک ألقی النار بین جوانحیبقدح وداد لا بقدح زناد

خلیلیَّ کفّا عنّی العذل واعلمابأنَّ غرامی آخذ بقیادی

ولذّة ذکره للعقیق و أهله کلذَّة برد الماء فی فم صادی

طربنا بتعریض العذول بذکر کمفنحن بواد والعذول بواد «امیر همایون»

از سر کوی تو شبها ره صحرا گیرمتا بنالم بمراد دل غمناك آنجا «محتشم»

بر روی یار اغیار را چشمی بدان آلوده گیغلطان بخاك احباب را اشکی بدین پالوده گی

خزائن، ص: ۱۸۱ مجنون چه افشاند آستین بر وصل تا روز جزادامان لیلی پاک ماند از تهمت آلوده گی

از دیدن او پند گو یکباره منعم می کنددر عمر خود نشنیده‌ام پندی بدین بیهوده گی

پای طلب کوتاه شد از بسکه در ره سوده شدکوته نمی گردد ولی پای طلب از سوده گی

آنسر که دیدی خاك گشت از آستان برسائیش‌وان آستان هم باز رست از محنت فرسوده گی

خوش رفتی آخر محتشم آسوده در خواب عدمهر گز نکردی در جهان خوابی بدین آسوده گی

مراتب النساء و خواصهّن

* قال

الشیخ ابوعلیّ سینا: النساء إذا بلغن عشراً فهنَّ لعبهٔ للّاعبین، و إذا بلغن خمسهٔ عشر فهنَّ حور العین، و إذا بلغن عشرین فهنَّ لذَّهٔ للشاربین، و إذا بلغن ثلاثین صرن أمّهات البنات و البنین، و إذا بلغن أربعین فعلیهنَّ لعنهٔاللّه و الملائکهٔ والناس أجمعین و إذا بلغن خمسین فاقتلو هنَّ بالسکّین، و إذا بلغن ستّین فلسن إلّا عجوزاً فی الغابرین «۱».

مناظره فضل بن حسن با ابوحنیفه

* حکایت:

نقل است از یکی از امامیّهٔ که گفت با فضل بن حسن همراه بودیم به حوالی آن مکان رسیدیم که ابوحنیفه در آنجا درس می گفت. فضل گفت من از اینجا نروم تا وی را ملزم نکنم، وی را گفتند او از علماء

---

(۱)- قیل: و اذا بلغن سبعین فللطلاب و المحصلین.

خزائن، ص: ۱۸۲

زمان‌است مبادا ترا ملزم کند، گفت هر گز حجّت کسی بر حجّت مؤمنان غالب نشود.

پس نزد ابوحنیفه رفت و گفت ای خلیفه مرا برادری هست از من به سال بزرگتر و رافضی است هرچند باو گویم که بعداز رسول (صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم) فاضلترین مردم ابوبکر است او می گوید علیست به چه طریق او را ملزم کنم.

گفت بـا برادرت بگو که ابوبکر و عمر در جهاد نزد رسول (صـلّی اللَّه علیه و آله و سـلّم) می‌نشسـتند و علی در دور جهاد می‌کرد و این دلالت بر افضـلیت آنها می‌کند، فضل گفت این سـخن با برادرم گفتم او گفت پروردگار عالم می‌فرماید: «فضّل اللّه المجاهدین علی القاعدین أجراً عظیماً» پس به موجب این آیه علی أفضل است.

گفت با برادرت بگو که چون علی را ترجیح می‌دهی بر ایشان؟ و حال آنکه ایشان در جنب حضـرت رسول (صـلّی اللَّه علیه و آله و سلّم) مدفونند و علی دور است.

فضل گفت من این سـخن گفتم برادرم این آیه را خواند «یا أیّهاالّذین آمنوا لا تدخلوا بیوت النبیّ إلّا أن یؤذن لکم» و قبر شریف آن حضرت در خانه خودش بود و آنحضرت إذن نداد که ایشانرا در آنجا دفن کنند.

ابوحنیفه گفت باو بگو که عائشه و حفصه إذن دادنـد که به عوض صـداق آنها ایشانرا در آنجا دفن کنند، فضل گفت این سـخن را نیز باو گفتم او در جواب این آیه را خواند «یا أیّهاالنبیّ إنّا أحللنا لک أزواجک اللّاتی آتیت اجورهنّ» پس از این آیه معلوم می‌شود که صداق ایشان در ذمه آن حضرت نبود.

ابوحنیفه گفت: به او بگو که ایشان به علّت میراث در آن تصرف نمودند.

فضل گفت این سخن را نیز گفتم برادرم گفت در مذهب شما، رسول را میراث نباشد و فدک را از فاطمه به این علّت انتزاع نمودند که حضرت رسول فرمود: «نحن معاشر الانبیاء لا نورث فما ترکناه صدقهٔ».

پس در حالتی که دختر رسول (صـلّی اللَّه علیه و آله و سلّم) میراث نبرد دختران غیر چون از آن میراث ببرند و بر تقدیری که میراث ببرند حصّه نه زن ثمن می‌شود و از ثمن حقّ عائشه و حفصه دو مقدار بیضه از زمین نمی‌شود پس چگونه مقدار دو قبر

خزائن، ص: ۱۸۳

تصرّف ایشان جائز باشد.

ابوحنیفه اعراض کرده گفت «أخرجوه فهو رافضی و لیس أخ له» بیرون کنید این مرد را که خود رافضی است و هیچ برادری ندارد.

وفود حاجب بن زرارهٔ علی انوشیروان

* حکایهٔ:

وفد حاجب بن زرارهٔ علی انوشروان و استأذن علیه فقال لحاجبه: من هو؟ قال: رجلُ من العرب، فلمّا مثّل بین یدیه، قال أنوشروان: من أنت؟ قـال: سیّد العرب، قـال: ألیس زعمت أنّـک واحـد منهم؟ فقـال: إنّی کنت کـذلک ولکن لمّا أکرمنی الملک بمکالمته صرت سیّدهم فأمر له بحشو فیه لؤلؤ.

دعوهٔ رجل صدیقه إلی بیته

* حکایهٔ:

دعا رجل آخراً إلی منزله و قال: لنأ کل معک خبزاً و ملحاً فظنَّ الرجل أنَّ ذلک کنایهٔ عن طعام لذیذ أعدّه صاحب المنزل فمضی معه فلم یزد علی الخبز و الملح فبینـا همـا یأکلان إذ وقف سائـل علی البـاب فنهره صاحب المنزل، و قال: إذهب و إلّا خرجت و کسرت رأسک فقال المدعوّ: یا هذا انصرف فانک لو عرفت صدق وعده کما عرفت لما تعرضت له.

الجفر ثمانیهٔو عشرون جزاً

* فائدهٔ:

اعلم أن الجفر ثمانیهٔ و عشرون جزءاً، کل جزء ثمانیهٔ و عشرون صفحهٔ کل صفحهٔ ثمانیهٔ و عشرون سطراً، کل سطر ثمانیهٔ و عشرون بیتاً، فی کل بیت اربعهٔ أحرف، الحرف الأول بعدد الاجزاء، الثانی بعدد الصفحات، الثالث بعدد الأسطر، الرابع بعدد البیوت، فاسم جعفر مثلًا یطلب من البیت العشرین من السطر

خزائن، ص: ۱۸۴

السابع عشر من الصفحهٔ السادسهٔ عشر من الجزء الثالث و علی ذلک فقس «۱».

خطبهٔ لامیرالمؤمنین «ع»

* فی

خطبهٔ طویلهٔ لمولانا أمیرالمؤمنین علیه السّلام یسمّی بخطبهٔ الوسیلهٔ مذکورهٔ فی روضهٔ الکافی:

أیها

الناس لاشفیع أنجح من التوبهٔ، و لامال أذهب بالفاقهٔ من الرضا بالقناعهٔ و لا کنز أغنی من القنوع، و من اقتصر علی بلغهٔ الکفاف فقد انتظم الراحهٔ، ألا و من تورط فی الأمور غیر ناظر فی العواقب فقد تعرض لمفضحات النوائب.

أیها الناس لاکنز أنفع من العلم، و لا عز أرفع من الحلم، و لا حسب أبلغ من الأدب و لانصب أوضع من الغضب و لا جمال أزین من العقل، و لاسوأهٔ أسوء من الکذب و لاحافظ أحفظ من الصمت.

أیها الناس

من نظر فی عیب نفسه اشتغل عن عیب غیره و من هتک حجاب غیره انکشفت عورات بیته، و من أعجب برأیه ضل، و من استغنی بعقله زل، و من تکبر علی الناس ذل.

و اعملوا أیها الناس من لم یملک لسانه یندم، و من لا یتحلم لا یحلم، و من یطلب العز من غیر حق یذل، و من تفّقه و قر، و من تکبر حقر، و من کثر حلمه نبل، و من أکثر من شیء عرف به، و من کثر مزاحه استخف به، و من کثر ضحکه ذهبت هیبتهٔ، کفاک أدباً لنفسک ما تکرهه لغیرک، من أمسک عن الفضول عدلت رأیه العقول، و من أمسک لسانه أمنه قومه و نال حاجته، إن من الکرم لین الکلام، لا ترغب فیمن زهد فیک، سل عن الرفیق قبل الطریق، و عن الجار قبل الدار، اغتفر زلّهٔ صدیقک لیوم یر کبک عدوک.

---

(۱)- فی شمس المعارف الکبری ص ۳۱۳ ط مصر للشیخ احمد بن علی البونی المتوفی سنهٔ ۶۲۲ أتی بفصلین فی معرفهٔ جفر الامام جعفر الصادقعلیه السّلام فمن اراد الاطلاع علیه فلیراجع هناک.

خزائن، ص: ۱۸۵

«آذر»

رازی که از یاران نهان با یار گفتم بارهازین پس نباید گفتنم کور است جز من یارها

من وصل یارم آرزو او را بسوی غیر رونه من گنه دارم نه او کار دل است این کارها

ای سنگدل صیّاد من تا چند از یاد قفس‌سر زیر بال خود کشم در گوشه گلزارها «خالص اصفهانی»

نه خرابه‌ای نه جائی نه بدرد آشنایی‌چکند اگر غریبی به دیار ما بیاید

بمراد خود نشد چون بگذار گم شود دل‌بچه کار خویش آمد که به کار ما بیاید «عاشق»

خوشا مرغی که در کنج رضا با یاد صیادش‌چنان خورسند بنشیند که پندارند آزادش

نمی‌گویم فراموشم مکن گاهی بیاد آوراسیری را که میدانی نخواهی رفت از یادش «آذر»

تابوت من از کوی تو بیرون نتوان بردیکبار دگر راه دهندم اگر آنجا

تا کی ز جفا رانیم از کوی خود ایکاش‌جای دگرم بود که مانم دگر آنجا «نشاط»

نیست در کنج قفس حسرت گلزار مراالفتی هست به مرغان گرفتار مرا «مشتاق»

کاش بیرون فتد از سینه دل زار مراکشت نالیدن این مرغ گرفتار مرا قال

بعض أصحاب الحال لاخوانه: هذا ز من السكوت و ملازمة البيوت.

مقالهٔ یحیی بن معاذ

* كان

يحيى بن معاذ كثيراً ما يقول: أيها العلماء إن قصور كم قيصرية، و بيوتكم كسرويه و مراكبكم قارونية، و اوانيكم فرعونية، و أخلاقكم نمرودية، و

خزائن، ص: ۱۸۶

موائدكم جاهلية، و مذاهبكم سلطانية، فأين المحمدية صلّى اللَّه عليه و آله و سلّم «۱».

من كلام أبى المسهل الصلعوكى: قد تعدى من تمنى أن يكون كمن تعنى.

وقوف الاعرابية على قبر ابيها

* وقفت

أعرابية على قبر أبيها و قالت: اللهم نزل بك عبدك مقصراً خالياً عن الزاد، مخشوش المهاد، غنياً عما فى أيدى العباد، فقيراً إلى ما فى يدك يا جواد، و أنت يا رب خير من نزل به النازلون، اللهم فليكن قرى عبدك منك رحمتك و مهاده جنتك.

قوله تعالى: «و جزاء سيئة سيئة مثلها» المشهور أنه من باب المشاكلة و قيل: إن غرضة تعالى أن السيئة ينبغى أن يقابل بالعفو و الصفح، فإن عدل عن ذلك إلى الجزاء كان ذلك أيضاً سيئة مثل تلك السيئة.

من لا يقبل قوله فلا يصدّق يمينه

* قيل

و نعم ما قيل: من لايقبل قوله فلا تصدق يمينه، لاتصدق الحلاف و

---

(۱)- و نعم ما قاله السنائى قدّس سرّه ايضا:

دين به دنيا مده كه هيچ همای‌ندهد پر به پر نيان و پرند

دين فروشى همى كه تا سازی‌باركى نقره خنک و زين زر كند

خرچنان شد كه در گرفتن اوساخت بايد ز زلف حور كمند

گوئى از بهر حرمت علم است‌اين همه طمطراق خنک و سمند

علم از اصل المطلوين بار نامه مستغنى است‌تو برو بر بروت خويش بخند

مهره گردن خر دجال‌از پى عقد بر مسيح مبند

چنـد از اين لاف و بارنـامه تودر چنين منزل كثيف نژنـد باركى بر وزن خانگى اسب را گوينـد، خنک باول مكسور هر چيز كه آن

سفید باشد عموماً و اسب موی سفید را گویند خصوصاً، بارنامه بر وزن کارنامه به معنی اسباب تجمل و حشمت و بزرگی باشد.

خزائن، ص: ۱۸۷

إن اجتهد فی الیمین، علامهٔ الکذاب جودهٔ الیمین لغیر مستحلف، غضب الجاهل فی قوله، غضب العاقل فی فعله، ارع حق من عظمک لغیر حاجهٔ إلیک، من لم ینشط بحدیثک فارفع عنه مؤونهٔ الاستماع، من صفات العاقل أن لا یحدث بما یستطاع تکذیبه.

العاقل یوافق العاقل

* قال

أرسطو: العاقل یوافق العاقل، و الجاهل لایوافق الجاهل و لا العاقل لأن الخط المستقیم ینطبق علی المستقیم، و المعوج لاینطبق علی المعوج و لا علی المستقیم.

إذا دخلتم علی الکرام

* و قد قال:

أیضاً إذا دخلتم علی الکرام فعلیکم بتخفیف الکلام و قلیل الطعام و تعجیل القیام.

ما هو أشدّ من الجهل

* قیل

لسهل: هل تعلم شیئاً اشد من الجهل؟ قال الجهل بالجهل.

قال

بقراط: خساسهٔ الإنسان تظهر بشیئین بأن یکثر الکلام فیما لا ینفع له أو یخبر بما لایسأل عنه.

الایام خمسهٔ:

یوم مفقود و هو الأمس، و یوم مشهود و هو یومک الذی أنت فیه، و یوم مورود و هو غدک، و یوم موعود و هو آخر أیامک من الدنیا، و یوم ممدود و هو القیامهٔ.

«فی المثل»

قد أعجز الکلب جفاف القدیدفقال: مر مالح ما ارُید

خزائن، ص: ۱۸۸

و إذا لم یهتدوا به فسیقولون هذا إفک قدیم.

حالت به مثل چه گربه بی زورست‌دستش نرسد بدنبه گوید شوراست

إذا رأیت قسوهٔ فی قلبک

* قیل:

إذا رأیت قسوهٔ فی قلبک، و وهناً فی بدنک، و حرماناً فی رزقک فاعلم انک تکلمت بما لا یعنیک.

«سعدی»

«(۱)»

نشنیده‌ای که زیر چناری کدو بنی‌بر بست و بر دوید بر او به روز بیست

پرسید از چنار که تو چند روزه‌ای گفتا که سال من بود افزونتر از دویست

خندید و گفت من زقد تو به بیست روزبگذشته‌ام بگو که ترا کاهلی ز چیست

با او چنار باز چنین گفت کای کدوبا تو مرا هنوز نه ایام داوریست

فردا که برمن و تو وزد باد مهرگان‌آنگه شود پدید که نامرد و مرد کیست

کلمات حکمّیهٔ

* قیل

و نعم ما قیل: استغناوک عن الشیء خیر من استغناوک به.

قیل

الجاهل من لاجاهل له یعنی الجاهل بتدبیر أمره من لاسفیه له یدفع عنه.

قیل

إذا نزل بک مکروه فانظر فإن کان لک فیه حیلهٔ فلا تعجز و إن کان لاحیلهٔ له فلا تجزع.

قال

یحیی بن معاذ: عمل کالسراب و قلب فی التقوی خراب، و ذنوب بعدد الرمل و التراب ثم تطمع فی الکواعب الأتراب، هیهات أنت سکران بغیر شراب.

نکته نکته مجیب مجیب محبوبان محبوبان رسیدی رسیدی جبران شدا شدار

---

(۱)- این اشعار از انوری می‌باشد و اختلاف در عبارات نسخه‌ها بسیار است.

خزائن، ص: ۱۸۹

عشرت از عشرت بدل سده بسیار نسار در ثمتن در ثمتن نهربانی بهربانی بیاییـد بیاییـد درویشان درویشان خون بسته خون بسته بوسیدنی بوسیدنی در هیچ خانه درهیچ خانه کرمی کرمی روز روز السب السب محمدنصرالله محمد نصرالله.

و قیل

ایضا در سوالف ایام نام نام بسری بسری بسری در بسر ر در بر بسر بردند مانند روز سباب بسباب دوند ببری تندش داد خون در تند تند تند تند تند تند او را کسنخبه بر سرس رفت بسر نثر چنگال بر سر و رویش رده نخاک هلاکس افکند.

زبر و بیّنات حروف

* فائدهٔ:

بدان که هر حرفی آنچه ملفوظی آنست حرف أول را زبر می‌نامند و مابقی را بینات، مثلًا ألف مکتوب آن یک حرف است و ملفوظی آن سه حرف «ا» زبر است و «ل» و «ف» بینات است.

حکایت عضدالدولهٔ و حاجب

* نقل

است که روزی عضد الدوله حاجب خود را گفت که: إذا سنح لک شیخ سبح فی یده سبح من سنح فأذن له بالدخول یعنی هر گاه سانح و ظاهر شد شخص پیری که تسبیح از چوب ارمنه در دست داشته باشد او را رخصت ده که به نزد من آید و مراد از شیخ مذکور شیخ کبیر شیراز است.

آقا جمال خوانساری و یکی از شاگردانش

* نقل

است که آقا جمال خوانساری روزی درس می‌داد به یکی از شاگردان خود گفت که سالبهٔ کلیه کنفسها منعکس می‌شود شاگرد نقض کرد به مثل موم و کبک و کیک، آقادر جواب فرمودند که دیروز مذکور شد که عکس موجبه کلیه موجبه جزئیه است.

خزائن، ص: ۱۹۰

مخفی نماند که مراد از موجبه کلیه قضیه اولی است یعنی اینکه سالبه کلیه کنفسها منعکس می‌شود و تتمه مطلب واضح است.

اسطرلاب نصفی و ثلثی

* فائده:

بدان که اسطرلاب نصفی آن است که أجزاء بروج و أجزاء ارتفاع را در او دو دو نقش کنند، و ثلثی آن است که سه سه و همچنین «۱»، و باید عددی که بالا می‌رود عددی باشد که عاد سی و هم عاد نود باشد، اما سی به جهت اجزاء بروج و اما نود به جهت اجزاء ارتفاع.

کلام مجنس

* کلام

مجنس، الصلاهٔ و السلام علی أعلم الرّسل محمد محمد محمد محمد بیران الأعداء و آله الأجبار الأجبار الأصفیاء الأوصیاء و عترته المطهرین المطهرین المطهرین، مفاتیح الهدی و مصابیح الدحی خصوصاً علی علی علی علی أعلی مدارح الأولیاء الأرکباء الأیقیاء الأیقیاء النحیاء النحیاء النحیاء صلاه عالیه عالیه ما دارالفلک حول العیراء «۲».

یکتب فی سجلّ السّواد المخالفهٔ بین السواد و الأصل کاجتماع وزن الفعل مع العدل.

لصفی

الدین الحلی:

نقیط من مسیک فی وریدخویلک أم و شیم فی خدید

و ذیاک اللویمع فی الضحیاوجیهک أم قمیر فی سعید

ظبی بل صبی فی قبی‌مریهیب السطیوهٔ کالاسید

معیشیق الحریکهٔ و المحیامیشیق السویلف و القدید

---

(۱)- و لیکن زیاده از ده متسعمل نیست و بهتر از همه اسطرلاب تام است که بتزاید یک یک درجه می‌باشد.

(۲)- قال صلّی اللّه علیه و آله و سلّم لعلی علیه السّلام قصر ثوبک فانه انقی و ابقی و اتقی، و قال علی علیه السّلام فیما کتب به الی معاویهٔ غرک عزک فصار قصار ذلک ذلک فاخش فاحش فعلک فعلک بهذا تهدا فکتب معویهٔ فی جوابه غلی قدری علی قدری.

خزائن، ص: ۱۹۱ معیسیل اللمی له ثغیررویقه خمیر فی شهید

رمانی من مقیلته نبیلًامویقعه افیلا ذالکبید

رویدک یا بنی فلی قلیبمسیلیب المهیجهٔ و الجلید

جفینی من هجیرک فی سهیراطیول من مطیلک بالوعید «لابن الحجهٔ»

طریفی من لبیلات الهجیرمقیریح الجفین من السهیر

نویرک فی الخدید کوی قلیبیفصحت من الحریق یا نویری

مسیبیل الشعیر علی کفیلیذکرنا مویجات البحیر

حویجبه القویس له سهیممویض فی قلیب بلا و تیر

لثمت خدیده فجری دمیعیفما أحلی الزهیر علی النهیر

دقیق خصیره و له قلیبشدید قسیوهٔ مثل الحجیر

شهیر و صیله عندی یویمیویم هجیره مثل الشهیر «قیل»

و لو إنّی سمحت بماء وجهیلکنت الی الغنی سهل الطریق «قیل»

بعد الصباح الذی فارقتکم فیهلم ألق فی الدهر صبحاً فی لیالیه «قیل»

اما اللسان فمطلی به عسلو فی القلوب زنابیر و حیات «قاضی نظام الدین»

مذغبت الم فی سقام و ألمکم اصبر فی هواک کم اصبرکم

ارجع الی وصالی و ارحمیا بدر الم یان الم یأن الم «ابو نواس»

یا رب ان عظمت ذنوبی کثرهٔفلقد علمت بانّ عفوک اعظم

خزائن، ص: ۱۹۲ ان کان لا یرجوک الا محسنفمن الذی یدعو و یرجو المجرم

ادعوک رب کما امرت تضرعاًفاذا رددت یدی فمن ذایرحم

مالی الیک وسیلهٔ غیر الرجاو جمیل عفوک ثم انی مسلم «لا ادری»

سیماب شده هوا و زنگاری دشت‌ای دوست بیا و بگذر از هر چه گذشت

گر میل وفا داری اینک دل و جانور میل جفا داری اینک سر و طشت «لأمیر المؤمنین علیه السّلام»

هون الأمر تعش فی الراحهٔقل ما هونت إلا سیهون

لیس أمر المرء سهلا کلّهإنما الأمر سهول و حزون

تطلب الراحهٔ فی دار العناءخاب من یطلب شیئاً لا یکون «۱» «قیل»

أیا غائباً حاضراً فی الفؤادسلام علی الغائب الحاضر «لأمیرالمؤمنین علیه السّلام»

إذا ضاق الزمان علیک فاصبرو لاتیأس من الفرج القریب

و طب نفساً فإن اللیل حبلیعسی یأتیک بالولد النجیب «للباقی البغدادی»

نزلت بحار لایخیب ضیفهو أرجو نجاتی من عذاب جهنم

و إنی علی خوف من الله واثقبانعامه و الله أکرام منعم «لعلیهٔ اخت الرشید»

کتمت اسم الحبیب علی العبادو رددت الصبابهٔ فی فؤاد

فوا شوقا إلی بلد خلیّلعلی باسم من أهوی انادی

---

(۱)- هذا البیت لیس فی الدیوان المنسوب الیه علیه السّلام و اسند فی بعض الکتب الی غیره کسائر ابیات الدیوان، و لنا رسالهٔ فی ذلک.

خزائن، ص: ۱۹۳

«قیل»

یارب ما زال لطف منک یشملنیو قد تجدد لی ما أنت تعلمه

فاصرفه عنّی کما عورتنی کرماًفهل سواک بهذا العبد یرحمه «قیل»

أعلمه الرمایهٔ کل یومفلما استدّ ساعده رمانی

و کم علمته نظم القوافیفلما قال قافیهٔ هجانی «قیل»

سقی الله أیام التواصل بینناو رد إلی الأوطان کل غریب

فلا خیر فی الدنیا بغیر تواصلو لا عیش فی العقبی بغیر حبیب معما باسم علی:

عاجز أعمی ترقی و انقلب «۱».

«قیل»

فدع الوعید فما وعیدک ضائریأطنین أجنحهٔ الذباب یضیر «قیل»

و کم من عائب قولًا صحیحاًو آفته من الفهم السقیم «قیل»

علی فیض المعانی من معادنهاماذا علی إذا لم یفهم البقر «قیل»

إن کان عهود وصلکم قد درستفالروح إلی سواکم ما أنست

أغصان هواکم بقلبی غرستمنوا بلقاکم و إلا یبست

---

(۱)- عاجز که اعمی شود یعنی عین او برود اجز می‌شود و چون اجز ترقی کند یعنی هر یک از حروف آن از مرتبه آحاد بعشرات روند چنان که در قبل نیز گفته شد «ا» که به حساب جمل یک است ده می‌شود، و ده بحساب جمل «ی» است، و «ج» که سه است سی می‌شود و سی «ل» است، و «ز» که هفت است هفتاد می‌شود و هفتاد «ع» است و چون «ی، ل، ع» قلب شود علی گردد.

خزائن، ص: ۱۹۴

«قیل»

غیری جنی و أنا المعاقب فیکمفکأننی سبابهٔ المتندم «خیر سمنانی»

سار الفؤاد مع الأحباب إذ سارواو دمع عینی علی خدی مدرار

و الجسم منی نحیل یوم بینهمو فی فؤادی من تذکارهم نار

إنی وقفت علی الأطلال أسالهافقلت ما صنع الأحباب یا دار

فأخبرتنی و لم ینطبق جوانبهاإن الأحبهٔ یا محزون قد ساروا

فقلت یا حزنا من بعد بعدهمیالیتنی ضمّنی ترب و أحجار قیل

فی العذر لترک التودیع:

صدنی عن حلاوهٔ التشییعحذری من مرارهٔ التودیع

لم یقم انس ذا بوحشهٔ ذافرأیت الصواب ترک جمیع «للخیر»

أحن إلی الوادی الذی یسکنونهحنین ألوف غاب عنه قرینه

و أشتاقكم شوق العليل لبرئهو قد مل آسيه و كل أنينه «قيل»

بكيت على فراقك بعد بُعدفأنزعت الجفان من الجفون

و لو أني بكيت بقدر ودىلأجريت العيون من العيون «قيل»

تذكرت أياماً لنا و ليا ليامضت فجرت من ذكرهن دموع

ألاهل لنا يوماً من الدهر أوبهو هل لى إلى الأرض الحبيب رجوع

و هل بعد تفريق الأحبة وصلةو هل لنجوم قد أفلن طلوع «قيل»

تغلطست الأيام و استغطلستو قد جاءنا يوم عظيم غطمرج

غلولق غب العيهدوق غشيشلغشان و قرغوش الغشية شلجج

خزائن، ص: ۱۹۵ إذا ضجضج الحب المضجضج ضجضجتضجاجيج ضجضاج الهوى المتضجضج «جار الله»

إنما زهد الفتى قصر الأملا بأكل المر أو لبس الشمل

خذ بأمر الله و اترك ما نهىو البس الخز و كل لحم الجمل «قيل»

كل المآرب ما نرجوه يحضرناسوى حضورك فانعم بالمبادرة «قيل»

كتبت و فى فؤادى نار شوقىلها لهب و للدمع انسكاب

فلولا النار بل السطر دمعىو لولا الماء لاحترق الكتاب «قيل»

شمغراط شغراط غشرن ببابهامذيرق روغات مذاب من الجاج

عجيج شمخار شخمراط مغمرج كناهير فلطاس سخير غملهاج

مشطرف سحلاق عصيص مكسبلسكاليف قولاخ دعيل قرمساج

تغطلست الأوراق فى ورق جرقهاو نابست الأحداق من شوق قرماج

ذهبن و أذهبن الذاوهب ذاهباو جلجلت الأجلاج من غب أجلاج

تعصفرن عصفوراً عصرن بعصرهاتولجن إيلاجا سهير خليهاج

ذرقن الزراقات التى قرص ذرقهامغضغصة غصغاصة غصّ غصلاج

نهاية طملاح الطماليح طملحو غاية درلاج الدراليج در لاج «قيل»

مكرهفة فى غسطل المصطلمات كدرغلة فى جوهر الاسطقسات

مطملحة فى درلج درجليةمعصفرة فى شمرح العصفريات

شواصيص ناصوص قيوص قصيرةكياموس كيموس كياس الكسيات

دروغ دروغ فى دروغ فرية كجاموس موس مؤسس سامريات

خزائن، ص: ۱۹۶

«و قيل أيضاً»

قويم القوم قامات أعاجيب الجراحاتو قوس القوس أقواس قويس مسترقات

مشاويغ دواميغ سفاليغ مكاليغنقاب البين معهود كريم المعدنيات

ألا يا صوص أصوصنا و فى جوس تجوسناسهام الهور مسموم لدار المعترزات

دعاويد العقاويد كعنقود من القودرقود القود فى قود كفؤد القنفذيات

لجوج عوج مأجوج و يأجوج كعاروجمدام العهد فى شاب كشابات الشبيات

فراق الراق رقرقنا بر قراق المقاریقو عار الراع رعرعنا برعراع العریرات

و قلقلنا کقلقال المقالیق الملقلاقو شرقلنا کشر قال الشراقیل الشرقلات «بهائی»

چه خوش بودی ارباده کهنه سال‌شدی بر من خسته یکدم حلال

که خالی کنم سینه را یکزمانز غمهای پی در پی بیکران

رود محنت دهر از یاد من‌شود شاد این جان ناشاد من

بافسون أفسانه دل خوش کنمز دنیا و وصفش فرامش کنم «وله»

نگشود مرا ز یاریت خاک‌دست از دلم ای طبیب بردار

گرد رخ من ز خاک آن کوست‌نا شسته مرا به خاک بسپار

رندیست ره سلامت ای دل‌من کرده‌ام استخاره صد بار

سجاده زهد من که آمدخالی از عیب و عاری از عار

پودش همگی ز تار چنگ است‌تارش همگی ز پود زنار

خالی شده کوی دوست از دوست‌از بام و درش چه پرسی اخبار «وله»

عهد جوانی گذشت در غم بود و نبودنوبت پیری رسید صد غم دیگر فزود

کارکنان سپهر بر سر دعوی شدندآنچه بدادند دیر باز گرفتند زود

نام جنون را بخود داد بهائی قرارنیست چه او عاقلی زیر سپهر کبود

خزائن، ص: ۱۹۷

«وله»

حالی دارم زمان زمان درهمترهر لحظه قدم ز بار عصیان خمتر

یارب بگناهم ار نسوزی چه شودیک مشت ز خاکستر دوزخ کمتر «خسرو»

خواستم از غمش دلم خم نشود نمی‌شودیک دل و صد هزار غم چون نشود نمی‌شود «للامیرعلیه السّلام»

قلّم أظافیرک بسنة و أدب‌یمنی ثم یسری خوابس أو خسب «۱»

---

(۱)- یعنی نخست باید ناخن انگشتان راست را برچید و سپس چپ را: راست بترتیب خوابس وچپ بترتیب او خسب که در هر دو خاء اشاره به خنصر و واو به وسطی و الف به ابهام و باء به بنصر و سین به سبابه است ابو نصر فراهی در نصاب الصبیان در اسامی انگشتان به ترتیب ازانگشت بزرگ (شست) تا انگشت کوچک گوید:

اصبع انگشت است لیک ابهام انگشت نراست‌باز سبابه است و وسطی بنصر و خنصر تمام و در بعضی نسخ مصرع دوم شعر چنین است «یمینها خوابس یسارها او خسب».

و قاضی میرحسین میبدی در شرح دیوان منسوب به مولی امیرالمؤمنین علیه السّلام در ترجمه آن به نظم گوید:

ای یافته از مرتبه جهل خلاص‌در چیدن ناخن است ترتیبی خاص

ترتیب یمین ما خوابس باشدترتیب یسار او خسب پیش خواص و قال الغزالی فی الاحیاء: و لم ارفی الکتب خبراً مرویاً فی ترتیب قلم الاظفار و لکن سمعت انه (ص) بدأ بمسبحة الیمنی و ختم بابهامه الیمنی و ابتدأ فی الیسری بالخضر الی الابهام و لما تأملت فی هذا خطر لی من المعنی ما یدل علی ان الروایة صحیحة اذ مثل هذا المعنی لا ینکشف ابتداء إلّا بنور النبوة و اما العالم ذو البصیرة فغایته ان یستنبطه من العقل بعد نقل الفعل الیه فالذی لاح لی فیه و العلم عنداللّه سبحانه انه لا بد من قلم اظفار الید و الرجل و الید اشرف من

الرجل فيبدأ بها ثم اليمنى اشرف من اليسرى فيبدأ بها ثم على اليمنى خمسة اصابع و المسبحة اشرفها اذهى المشيرة فى كلمتى الشهادة من جملة الاصابع ثم بعدها ينبغى ان يبتدء بما على يمينها اذالشرع يستحب ادارة الطهور و غيره على اليمين و ان وضعت ظهر الكف على الارض فالابهام هو اليمنى و ان وضعت بطن الكف فالوسطى هى اليمنى و اليد اذا تركت بطبعها كان الكف مائلًا الى جهة الارض اذ جهة حركة اليمين الى اليسار و استتمام الحركة الى اليسار يجعل ظهر الكف عالياً فما يقتضيه الطبع اولى ثم اذا وضعت الكف على الكف صارت الاصابع فى حكم حلقة دائرة فيقتضى ترتيب الدور الذهاب عن يمين المسبحة الى ان يعود الى المسبحة فتقع البداءة بخنصر اليسرى و الختم بابهامها و يبقى ابهام اليمنى فيختم به التعليم و انما قدرت الكف موضوعة على الكف حتى تصير الاصابع كاشخاص فى حلقة ليظهر ترتيبها و تقدير ذلك اولى من تقدير وضع الكف على ظهر الكف او وضع ظهر الكف على ظهر الكف فان ذلك لا يقتضيه الطبع؛ و اما اصابع‌الرجل فالاولى عندى‌ان‌لم يثبت فيهانقل‌ان يبدأ بخنصر اليمنى و يختم بخنصر اليسرى كما فى التخليل فان المعانى التى ذكرناها فى اليد لاتتجه ههنا اذ لا مسبحة فى الرجل و هذه الاصابع فى حكم صف واحد ثابت على الارض فيبدأ من جانب اليمنى فان تقديرها حلقة بوضع الاخمص على الاخمص يأباه الطبع بخلاف اليدين و هذه الدقائق فى الترتيب تنكشف بنور النبوة فى لحظة واحدة و انما يطول التعب علينا الخ.

و فى جامع السعادات لوالد المؤلف قدس سرهما: روى الجمهور فى تقليم الاظفار ان رسول اللّه‌صلّى اللَّه عليه و آله و سلّم كان يبدأ عند تقليم اظفاره الشريفة بمسبحة اليمنى و يختم بابهام اليمنى بان يبتدء من مسبحتها الى خنصرها ثم يبتدء من خنصر اليسرى الى ابهام اليمنى و فى طريقنا روايتان احديهما ان يبدأ بخنصر اليمنى و يختم بخنصر اليسرى و اخريها بعكس ذلك و هى اشهر انتهى.

و ميبدى در شرح ديوان امير عليه السّلام گويد: و گويا سبب اختصاص سبابه بعرض كلمتين آن است كه در فن طب مقرر شده كه مزاج او اعدلست از مزاج ساير اعضاء، پس علاقه نفس ناطقه به او بيشتر است از علاقه او به ساير اعضاء.

و فى الكافى للكلينى قدّس سرّه فى باب قص الاظفار: على بن ابراهيم عن ابيه عن ابن ابى عمير رفعه فى قص الاظفار تبدأ بخنصر الايسر ثم تختم باليمين. و فيه ايضاً على بن ابراهيم عن ابيه عن النوفلى عن السكونى قال قال رسول اللّه صلّى اللَّه عليه و آله و سلّم للرجال: قصوا اظافير كم و للنساء اتركن فانه ازين لكن. و حكم بمضمونه الطبرسى فى مجمع البيان.

خزائن، ص: ۱۹۸

«سعدى»

اين دغل دوستان كه مى‌بينى‌مگسانند دور شيرينى

تا طعامى كه هست مى‌نوشندهمچو زنبور بر تو مى‌جوشند

تا به روزى كه ده خراب شودكيسه چون كاسه رباب شود

ترك صحبت كنند و دلدارى‌دوستى خود نبود پندارى

بار ديگر كه بخت باز آيدكامرانى ز در فراز آيد

دوغ ماهى پذير از چپ و راست؟در وى افتند چون مگس در ماست

راست گويم سگان بازارنداستخوان از تو دوست‌تردارند «مولوى»

چون بخارد پشت من انگشت من‌خم شود از بار منت پشت من

همتى كو تا نخارم پشت خويش‌وارهم از منت انگشت خويش «خسرو»

آه كه عمرم همه بر باد رفت‌عمر نه بر قاعده داد رفت

خزائن، ص: ۱۹۹ باغ جهان بوى وفائى نداشت‌سبزه او مهر گياهى نداشت

چرخ ستمگر ز ستم بس نكردعمر چنان رفت كه رو پس نكرد «حسن»

حسن دعای تو گر مستجاب نیست مرنج‌ترا زبان دگر دل دگر دعا چه کند «وله»

نان جوین و خرقه پشمینه و آب شوربا پاره کلام و حدیث پیمبری

هم نسخه سه چار ز علمی که نافعست‌در دین نه لغو بوعلی و ژاژ انوری

تاریک کلبه‌ای که پی روشنی آن‌بیهوده منتی ننهد مهر خاوری

زین مردمان که دیو از ایشان حذر کنددر گوشه‌ای نهان شده بنشسته چون پری

با یک دو آشنا که نیرزد به نیم جودر پیش ملک همتشان ملک سنجری

این آن سعادت است که بر وی حسد بردآب حیات و رونق ملک سکندری

گر از سپهر عقد ثریا فرستدم‌از روی مهر بر طبق ماه مشتری

در وی به خاك پای قناعت که ننگرم‌تا این حدیث را تو به بازیچه نشمری «سنایی»

بس که شنیدی صفت روم و چین‌خیز و بیا ملک سنایی ببین

تا همه دل بینی و بی حرص و بخل‌تا همه جان بینی و بی کبر و کین

پای نه و چرخ به زیر قدم‌دست نه و ملک به زیر نگین

زر نه و کان ملکی زیر دست‌جو نه و اسب فلکی زیر زین «نظامی»

ای رضا بخش رضایت کیشان‌رائض طبع رضا اندیشان

قبله گاه همه آگاهان‌قاضی حاجت حاجت خواهان

دل راضی به قضایت طلبیم‌روضه حسن رضایت طلبیم

بی رضای تو گل باغ نعیم‌هست بر سینه ما داغ جحیم

دل ما را به رضایت خوشدارکار ما را به کف ما مگذار

خزائن، ص: ۲۰۰

«سعدی»

چه می‌دانستی افتادن به ناچارنبایستی چنین بالا نشستن

به پای خویش رفتن به نبودی‌کز اسب افتادن و گردن شکستن «نظامی»

خوشا روزگاری که دارد کسی‌که بازار حرصش نباشد بسی

به قدر پسندش شماری بودکند کاری ار مرد کاری بود

نه بذلی که طوفان بر آرد ز مال‌نه صرفی که سختی در آرد به حال

چنان زی که زان زیستن سالیان‌تو را سود و کس را نباشد زیان «وله»

خرامیدن لاجوردی سپهرهمان گرد بر گشتن ماه و مهر

مپندار کز بهر بازی گریست‌سراپرده‌ای این چنین سرسریست

درین پرده یک رشته بیکار نیست‌سر رشته بر ما پدیدار نیست

نه زین رشته سر می‌توان تافتن‌نه سر رشته را می‌توان یافتن

که داند که فردا چه خواهد رسیدز دیده که خواهد شدن ناپدید

کرا مرده از خانه بر در نهندکرا تاج اقبال بر سر نهند «وله»

کودکی از جمله آزادگان‌رفت برون با دو سه همزادگان

پای چو در راه نهاد آن پسرپویه همی کرد و درآمد بسر

پایش از آن پویه درآمد ز دست‌مهر دل و مهره پایش شکست

شد نفس آن دو سه همسال اوتنگتر از حادثه حال او

آنکه ورا دوست ترین بود گفت‌در بن چاهیش بباید نهفت

تا نشود راز چو روز آشکارتا نشویم از پدرش شرمسار

عاقبت اندیش‌ترین کودکی‌دشمن او بود از ایشان یکی

گفت همانا که از این همرهان‌صورت این حال نماند نهان

خزائن، ص: ۲۰۱ چون که مرا زین همه دشمن نهندتهمت این حادثه بر من نهند

نزد پدر رفت و خبردار کردتا پدرش چاره این کار کرد

دشمن دانا که غم جان بودبهتر از آن دوست که نادان بود «سلیمان»

اگر بودی فلک را اختیاری‌گرفتی یک زمان بر جا قراری

ز ما صد بار سرگردان تراست اوز ما در کار خود حیران‌تر است او «خاقانی»

روزم به نیابت شب آمدجانم به زیارت لب آمد

از بس که شنید یارب امشب‌از یارب من به یارب آمد

همسایه شنید آه من گفت‌خاقانی را دگر شب آمد «وله»

تصحیف برادر پدر دارم من‌تا بر رخ تو برادر مادر تست «۱»

---

(۱)- برادر پدر به عربی عم است و تصحیف آن غم و برادر مادر خال است یعنی:

تا خال ترا به رخ قرین است‌قلبم ز فراق او غمین است رضا قلیخان هدایت در مدارج البلاغهٔ در بیان تصحیف گوید که این صنعت چنان است که در نظم یا نثر الفاظی استعمال کنند که چون الفاظ را صورت نگاهدارند، اما نقط و حرکات را تغییر دهند ثنا و آفرین، هجا و نفرین شود.

بیت

من کور ترا سازم ای خواجه به تیرمن گور ترا سازم ای خواجه به تیز شیخ سعدی توشه خواسته و گفته است:

به تصحیف گفتم مرا بوسه ده

انوری

پند احرار دامنت نگرفت‌ای به تصحیف تا قیامت حر یعنی: خر.

گرگانی در ابدع البدایع آورده که: مردی را دیدند گریان، از سبب پرسیدند، گفت: امروز با کنیزکان قدری دوغ خورده‌ام،؛ از آن پس قرآن تلاوت کردم تا این آیه که فاعتزلوا النساء فی الملکن سمعت انه خیض (بخاء) و نیز مردی از قرآن تفأل نمود به خواهش زنی که حسن نام پسرش به سفر رفته و خبر وی نرسیده بود، اتفاقاً این آیه بر آمد: «طوبی لهم و حسن مآب» آن مرد به تصحیف خواند که حسن مات زن بیچاره به مرگ فرزند ماتم زده شد و دیگری گفته که پیغمبر عسل را در روز آدینه دوست همی داشت، معلوم شد غسل را تصحیف کرده.

خزائن، ص: ۲۰۲

«ابو تراب بیک»

آن چیست که از تازی و از فارسی وی‌حرفین نخستین چو به ترکیب در آید

تازیش به صد برگ و نوا چون گل صد برگ‌آراسته از شاخ نخیلش بدر آید

حرفین اخیرش چو به ترکیب نخستین‌ترکیب کنی فارسیش جلوه‌گر آید «ملا فاضل»

از توأم یا رب فراموشی مبادهر که می‌خواهد فراموشم کند معما

به اسم باقر: دل ما را یکی صد می‌توان کرد.

معما

به اسم ناصر: من نیز حاصل خود می‌افکنم به آتش.

معما

به اسم مسیح: رخساره گشاد و دید کم دید.

معما

به اسم مطیع: در دل بحر روی بردار دیده‌ام.

معما

به اسم نقی: صد درد و یکی از آن ندارد درمان «۱».

معما

به اسم جلال: بی‌نهایت سرو چون بلبل ز پا افتاده است.

معما

به اسم اویس: غایت اوج نباشد حدّ خورشید بیا.

معما

به اسم دلاور:

وصالی کو به هجران شد مبدل‌شب و روزش دگرگون شد ز أول معما

به اسم فانی: مهر تابان خود نما گردید آخر پیش یار.

«بهائی»

با آن که در ره عشق در منزل نخستم‌چندان گریستم خون کز دیده دست شستم

---

(۱)- صد در دو دویست می‌شود و یکی چهل، و چون دویست چهل نداشته باشد ۱۶۰ می‌شود و نقی ۱۶۰ است.

خزائن، ص: ۲۰۳

«وله»

آنان که شمع آرزو در بزم وصل افروختنداز تلخی جان کندنم از عاشقی وا سوختند

دی مفتیان شهر را تعلیم کردم مسأله‌و امروز اهل میکده رندی ز من آموختند

چون رشته ایمان من بگسسته دیدند اهل کفریك رشته از زنار خود بر خرقه من دوختند

یا رب چه فرخ طالعند آنان که در بازار عشق‌دردی خریدند و غمی دنیا و دین بفروختند

در گوش اهل مدرسه یا رب بهائی شب چه گفت‌کامروز این بیچارگان اوراق خود را سوختند «شیخ علینقی»

گفته در جائی شکایت کرده از جورم نقی‌حاشا لله کی کجا کذب افترا بهتان غلط «حکایت زاغ و حواصل منظوماً»

بود همچون بوم زاغی روز کورجا گرفته در لب دریا شور

بود از دریای شور آبش خورش‌دادی آن شورابه طعم شکرش

از قضا مرغی حواصل نام اوحوصله سر چشمه انعام او

سایه دولت بفرق او فکندنامدش شورابه دریا پسند

گفت پیش آئی ز شوری در گله‌کاب شیرینت دهم از حوصله

گفت ترسم کاب شیرین چون چشم‌طعم آب شور گردد ناخوشم

ز آب شیرین مانم و گردد نفورطبع من ز آبشخور دریای شور

بر لب دریا نشسته روز و شب‌در میان هر دو مانم تشنه لب

به که سازم من بآب شور خویش‌تا نیاید رنج بی‌آبیم پیش «۱»

---

(۱)- شعر از هفت اورنگ جامی است.

خزائن، ص: ۲۰۴

«آذری»

نوبهاران به که عزم عشرت آبادی کنیم‌بگذریم از بوستان وز دوستان یادی کنیم

بلبلان از روی نوروزی به فریاد آمدندنه کمیم از بلبلی ما نیز فریادی کنیم

خیمه سلطان گل بر سبزه صحرا زدندخیز تا آنجا رویم از دست دل دادی کنیم

دهر بنیاد خرابی می‌کند ساقی کجاست‌موسم عیش است تا ما نیز بنیادی کنیم

آذری چون آب در زنجیر بودن تا بکی‌چون صبا یك ره هوای سرو آزادی کنیم «صائب»

چون گذارد خشت أول بر زمین معمار کج‌گر رساند بر فلك باشد همان دیوار کج

مگس خان افغان و قبر حافظ

* حکایت:

مگس خان افغان بر سر قبر خواجه حافظ آمده به جهت تشنیع تشیّع خواست مقبره او را خراب کند، جمعی او را ممانعت کرده قرار بر تفأل از دیوان خواجه گذاردند این شعر نمودار شد:

ای مگس عرصه سیمرغ نه جولانگه تست‌عرض خود می‌بری و زحمت ما می‌داری

قبر شیخ سعدی و دروازه کازرون

* أیضاً:

گویند قبر شیخ سعدی در مکانی واقعست که چون برابر او روی دروازه کازران پیدا است در این اوقات شخصی از امراء زند که در شیراز مقام داشت روزی به تفرج بر سر قبر شیخ آمد بر میان قبر شیخ به نشست و پائی بر سر پا افکند متوجه دیدن کازران بود در این اثناء گفت کلّیات شیخ را بیاورید تا تفأل حال خود کنم چون گشود این شعر بر آمد:

گر بر سر کیر ما نشینی‌دروازه کازران ببینی بی اختیار آن شخص از روی قبر برخاسته به زیر آمد به گوشه‌ای خجل

خزائن، ص: ۲۰۵

نشسته.

فائده مجرب

* فائده:

مجربست که هر گاه حلقه‌ای از نقره را بر روی روی گذارند آنچه از روی که محصور میان حلقه است متغیر می‌شود و به تلخی و تندی شدید مایل می‌شود، بلکه اگر هم حلقه نباشد و پارچه‌ای از نقره بر آن گذارند حوالی نقره تلخ شود.

یک اشکال ریاضی

* اشکال:

هر گاه دو شیشه ساعت متساوی در رفتار داشته باشیم و هر دو ساکن باشند و در طلوع آفتاب یکی از آنها را کوک کنیم در روزی که آفتاب در أول جدی باشد در ولایتی که روز أول جدی آن مثلًا هشت ساعت باشد و در غروب آفتاب همان روز یکی دیگر را کوک کنیم شکی نیست که ساعت أول هشت ساعت پیش خواهد بود و نظر به اینکه هر دو در رفتاری متساوی هستند باید بعد از این ساعت دوم همیشه هشت ساعت عقب باشد یعنی هشت ساعت کمتر از ساعت أول حرکت کرده باشد و حال اینکه هر گاه هر دو علی الاتصال حرکت کنند به طریق مذکور یعنی أول در طلوع کوک شود و دوم در غروب تا روزی که آفتاب به أول سرطان بیاید که روز در ولایت مفروض شانزده ساعت شود در أول آن روز ساعت أول صد و هشتاد شبانه روز تمام را طی کرده است یعنی سیصد و شصت دوره ساعت حرکت نموده که سیصد و شصت دوازده ساعت باشد، و ساعت دوم صد و هشتاد شبانه روز تمام را طی کرده به شانزده ساعت کم زیرا که آن در غروب صد و هشتاد را تمام خواهد کرد پس شانزده ساعت عقب افتاد با وجود فرض تساوی حرکت هر دو و حال آنکه أول هشت ساعت عقب بود و به تقریر

خزائن، ص: ۲۰۶

دیگر هشت ساعت فاصله میان دو شیشه بود و مساوی حرکت کردند و حال شانزده ساعت فاصله است «۱» «لبعض العلوبین»

عتبت على الدنيا و قلت إلى متى‌اكابد عسراً ضرهُ ليس ينجلي «۲»

أكل شريف من على جدوده‌حرام عليه الرزق غير محلل

فقال نعم يا ابن الحسين رميتكم‌بسهمي عناداً حين طلقني علي

رقعه نویسی

* فائده:

چون رقعه نویسی در باب حاجتی و خواهی که روا باشد بر سر رقعه به قلم بی‌مداد بنویس بسم الله الرحمن الرحيم إن الله وعد الصابرين المخرج مما يكرهون، و الرزق من حيث لايحتسبون، جعلنا الله و إياكم من الذين لاخوف

---

(۱)- حل اشکال این است که در روز اول جدی شیشه ساعت اول را مبدئی بود و در غروب آن روز که به فاصله هشت ساعت باشد شیشه ساعت دوم را هم مبدئی علیحده و هیچگاه این فاصله هشت ساعت بین آن دو مبدأ در صورت تساوی حرکت دو شیشه ساعت تغییر نیابد و هر یک آن دو شیشه ساعت را باید همیشه در اول مبدأ خودشان کوک کرد خواه رسیدن آنها به مبدأشان اول طلوع آفتاب و غروب آن باشد و خواه نباشد زیرا که اگر بنا شود شیشه ساعت اول را هر روز از طلوع آفتاب کوک کرد چون در

فرض مـذکور شب رو به کوتاهی است و روز به درازی لـذا هنوز شـیشه ساعت اول به مبدأش نرسـیده آفتاب طالع می‌شود و بعد از چنـدی به مبـدأش می‌رسـد و به همین انـدازه که شب کوتاه شد روز بلند می‌شود (یولج اللیل فی النهار و یولج النهار فی اللیل) و به همان فاصـله بین مبدأ شـیشه ساعت اول و طلوع آفتاب که شیشه ساعت اول در کوک شدن جلو انداخته شد باید به همان اندازه هم کوک شـیشه سـاعت دوم از غروب جلو انـداخته شود و مصـنف اولی را قبل از وقت کوک می‌نمایـد و دومی را بعـد از وقت به بین تفـاوت ره از کجا است تا به کجا. و ساده‌تر گوییم: هر وقت کوک آن دو شـیشه ساعت با شـرایط مـذکوره تمام شـد که از حرکت می‌ماننـد، بایـد آنها کوک شونـد و قهراً همیشه شـیشه ساعت دومی هشت ساعت بعـد از اولی واقف خواهـد شد، لذا همیشه فاصـله هشت بین آن دو برقرار است و بنا بر عمل مصـنف شیشه ساعت دومی مدتی ساکن و واقف می‌شود تا در وقت غروب کوکش کرد و در این صورت تساوی حرکت دو شیشه ساعت نخواهد شد و گفته او: با وجود فرض تساوی حرکت هر دو معنی ندارد.

(۲)- نقله المصـنف فی اواخر الکتاب ایضاً بادنی تفاوت و اسنده الی السید الرضی «ره» و نقلها الشیخ فی الکشکول ص ۷۹ طبع نجم الدولهٔ منسوباً الی الامام زین العابدین و فیه «اکباد هما بؤسه لیس ینجلی» و هکذا بادنی اختلاف فی الابیات الاتیهٔ.

خزائن، ص: ۲۰۷

علیهم و لاهم یحزنون.

لدفع الفقر و الفاقهٔ

* فائده:

لدفع الفقر و الفاقهٔ یقرء سورهٔ آل عمران ثلاث مرات لایتکلم أحداً من الناس و إذا وصل إلی آخر «قل اللهم مالک الملک» یقرء هذا الـدعاء سبع مرات اللهم یا فارج اللهم و یا کاشف الغم و یا صادق الوعد و یا موفی العهد یا لا إله إلا أنت فرج همی و حزنی و اقض عنی دینی من الفقر و الغافهٔ برحمتک یا أرحم الراحمین» هکذا وجدته بخط بعض الأکابر.

معن بن زائدهٔ و الشاعر

* حکایهٔ:

أتی شـاعر إلی معن بن زائـدهٔ الشـیبانی فلم یتهیـأ الـدخول علیه فقال لبعض خـدامه: إذا جلس الأمیر فی البسـتان فأخبرنی، فأخبره یوماً فکتب علی خشبهٔ و ألقاها فی الماء فلما رآها معن أخذها و قرأها و إذا فیها.

أیـا جود معن نـاج معنـا بحاجتی‌فلیس إلی معن سواک شـفیع فطلب الرجل و أمرله بمائهٔ ألف درهم و هکـذا إلی خمسـهٔ أیام فخاف الرجل أن ینـدم فخرج بالمال و طلب و لم یوجـد، فقال معن: و الله لقد ساء ظنه و قد هممت و الله أن اعطیه حتی لایبقی فی بیت مالی درهم و لادینار.

حدیث از عیون اخبار الرضا «ع»

* فائده:

روی الصـدوق فی کتـاب عیون أخبـار الرضـا قـال: حـدثنا القطـان، عن عبـدالرحمن الحسـینی، عن محمـد الفزاری، عن عبـدالرحمن الأـهوازی، عـن علی بـن عمرو، عـن ابـن جمهـور، عن علی بن بلاـل، عن علی بن موسـی الرضـا، عن موسـی بن جعفر، عن جعفر بن محمد، عن محمد بن علی، عن علی بن الحسـین، عن الحسین بن علی، عن علی بن أبی طالب علیهم السّلام عن النبی‌صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم، عن جبرائیل،

خزائن، ص: ۲۰۸

عن إسرافيل، عن ميكائيل، عن اللوح، عن القلم قال: يقول الله عزوجل: ولاية على بن ابيطالب عليه السّلام حصنى فمن دخل حصنى أمن من عذابى.

قال مؤلف كتاب زهر الربيع السيد نعمة الله الموسوى الحسينى الجزائرى ثم التسترى بعدنقل هذه‌الرواية: أقول: هذا السند ورد فى الرواية أنه ما قرء على مريض إلاشفى و على مصروع إلافاق و قد جرب مراراً و إن كتب و شرب فى ماء شفى من الألم مجربة و انظروا إلى ناس أذكرهم و حديثهم روى جدنا عن جبرئيل عن البارى، ثم قال: قال الاستاذ أبوالقاسم القشيرى: إن هذا الحديث بهذا السند بلغ إلى بعض علماء السامانية فكتبه بالذهب و أوصى أن يدفن معه فلما مات رئى فى المنام فقيل: ما فعل الله بك؟ فقال: غفرلى بأن كتبت هذا الحديث بالذهب تعظيماً و احتراماً.

ادعية لوجع الضرس

* فائده:

قال بعض الصلحاء الفاضلين «۱»: لوجع الضرس أدعية كثيرة و آيات من القرآن أكثر و هذه الكيفية قدجر بناها نحن و غيرنا من العلماء و هى إذا أتاك السائل فاقرء البسملة اثنا عشر مرة و أسأله عن اسم امه و اقرء البسملة اثنا عشر مرة و أسأله عن وجع الضرس هل هو شيصى أو ضربان و اقرء البسملة اثنا عشر مرة و قل: كم سنة تريد أربط لك الضرس الموجوع، و اقرء البسملة اثنى عشر ثم مره بأن يضع إصبعه على الضرس الموجوع و كرّر هذه العزيمة حتى يسكن الضرس و هى هذه «بسم الله الرحمن الرحيم اسكن أيها الضرس المضروس فى الحنك المغروس فى اللحن المحبوس بقدرة الملك القدوس الله خلقك و فى اللحم أنبتك و يسألونك عن الجبال فقل ينسفها ربى نسفاً فيذرها قاعاً صفصفاً لاترى فيها عوجاً و لا أمتاً او كالذى مر على قرية و هى خاوية على عروشها قال أنى يحيى هذه الله بعد

(۱)- الظاهر أن مراده من هذا البعض السيد الجزائرى حيث نقله فى زهر الربيع طبع بمبئى ص ۲۴.

خزائن، ص: ۲۰۹

موتها فأماته الله مائة عام مت عن فلان بن فلانة بقدرة من لايموت».

معنى «الحمدللّه الذى يفعل ما يشاء»

* فائدة:

الحمدالله الذى يفعل ما يشاء و لايفعل ما يشاء غيره، الفاعل فى الأولين ظاهر و أما فى الآخرين فأمّا فى كليهما كلمة «غيره» أو فى أوليهما كالأولين و فى الآخر غيره أو بالعكس أو فى الأول عام مقدر و فى الآخر راجع و إليه و هى بمنزلة إلا و المستثنى مفرغ و المعنى لايفعل أحد ما يشاء إلا الله و على التقادير الواو إما عاطفة أو حالية فهذه أربعة معان بل ثمانية.

فائدة مرموزة

* فائده:

۲ ۲ ۱ ۲ ۴ ۳ ۳ ۳ ۲ ۴ ۳ ۱ ۵ ۶ ۱ ۴ ۳ ۵ الخلق فليصل ۱۴ ركعات يقرء فى كل ركعة الفاتحة مرة و ۴۱ عسى الله أن يجعل بينكم و بين الذين عاديتم منهم مودة و الله قدير و الله غفور رحيم، و يقرء بعد الصلاة مرة يا مسخّر الفيل يا مجرى النيل يا فالق البحر على بنى

إسرائیل رب سخر لی ذلک إنک علی ما تشاء قدیر و تحکم ما ترید کن فیکون: قال الراوی: مجرب «۱».

ذکر بعض المعمّرین

* فائده:

ابن بابویه در کتاب کمال الدین در باب ذکر معمرین نقل کرده است که نوح علیه السّلام دو هزار و سیصد سال عمر کرد هشتصد و پنجاه سال قبل از بعثت و نهصد و پنجاه سال بعد از بعثت و قبل از طوفان و پانصد سال بعد از طوفان، و ابراهیم علیه السّلام صد و هفتاد و پنج سال زندگانی کرد؛ و اسماعیل علیه السّلام صد و بیست سال، و اسحاق علیه السّلام صد و هشتاد سال، و یعقوب صد و سی و سه سال، و داود صد سال، چهل سال آن نبوت و پادشاهی کرد، و سلیمان هفتصد و دوازده سال، و

(۱)- این طریق، صحیح ضبط نشده است، و ما صحیح آن را در رساله‌ای آورده‌ایم.

خزائن، ص: ۲۱۰

لقمان پانصد و شصت سال، و عزیز مصر که در عهد یوسف بود هفتصد سال عمر کرد، وپدر آن هزار وهفتصد سال، و جدش که درفغ نام بود سه هزارسال عمر کرد.

و أیضا روایت کرده است که حبابه والبیه زنی بود که به خدمت حضرت سید الساجدین علیه السّلام رسید در وقتی که صد و سیزده سال داشت و به دعای حضرت جوان شده و حائض شد و زنده بود تا به خدمت حضرت امام رضا علیه السّلام رسید و بعد از نه ماه از آن فوت شد.

و ایضاً روایت کرده است که عبید بن شرید جرهمی سیصد و پنجاه سال عمر کرد و به خدمت حضرت پیغمبر رسید و مسلمان شد و باقی ماند تا زمان غلبه معاویه، و ربیع ابن ضبع الفزاری وارد بر عبدالملک بن مروان شد.

عبدالملک از او پرسید که چقدر عمر تواست؟

گفت دویست سال زندگانی کرده‌ام در زمان فترت میان عیسی و محمدصلّی اللَّه علیه و آله و سلّم و بعد از آن صد و بیست سال هم در ایام جاهلیت بودم و حال شصت سال هم می‌شود که در اسلام هستم، و شق کاهن سیصد سال عمر کرد، و اوس بن کعب بن امیه دویست و چهارده سال عمر کرد، و منذر بن حرمله طائی ملقب به ابوزبید نصرانی بود صد و پنجاه سال عمر کرد و نصر بن دهمان بن سلیم بن اشجع از بنی غطفان صد و نود سال عمر کرد و نوب بن صداق بن عبدی دویست سال عمر کرد، و ثعلبهٔ بن کعب بن عبد الأشهل دویست سال عمر کرد، و عدی بن حاتم طائی صد و بست سال عمر کرد، و عمر بن هاجر خزاعی صد و هفتاد سال عمر کرد.

و عوام بن منذر بن زید مدتی در جاهلیت قبل از بعثت پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم بود و در اسلام هم تا زمان عمر بن العزیز حیات داشت.

از او پرسیدند که چه چیزها دریافته‌ای؟

گفت نمی‌دانم و لکن برخورده‌ام به طایفه‌ای در عهد ذوالقرنین.

و سیف بن وهب بن خزیمه طائی دویست سال عمر کرد، و ارطاهٔ بن امیهٔ

خزائن، ص: ۲۱۱

مزنی صد و بیست سال عمر کرد، و زهیر بن عتاب بن هبل کلبی سیصد سال عمر کرد، و عمرو بن عامر هشتصد سال عمر کرد، و ابو هبل بن عبداللّه بن کنانه ششصد سال عمر کرد، وابوالطحان قیسی صد و پنجاه سال عمر کرد، و معدیکرب حمیری دویست و

پنجاه سال عمر کرد، و مستوعر بن ربیعهٔ بن کعب سیصد و سی سال عمر کرد و بعد از بعثت پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم هم حیات داشت و اسلام نیاورد، و درید بن زید بن فهد چهار صد و پنجاه سال عمر کرد، و شریهٔ بن عبدالله جعفی سیصد سال عمر کرد و در زمان خلافت عمر به مدینه در آمده، و صبرهٔ بن سهم قریشی صد و هشتاده سال عمر کرد و مسلمان شد، و لبید بن ربیعه صد و چهل سال عمر کرد و مسلمان شد، و لبید بن ربیعه صد و چهل سال عمر کرد و مسلمان شد، و حرثان بن حرث بن مجرب بن ربیعه سیصد سال عمر کرد، و محصن بن غسان بن زبیدی صد و پنجاه سال عمر کرد، و عوف بن کنانه کلبی سیصد سال عمر کرد، و صیفی ابی ریاح تمیمی دویست و هفتاد سال عمر کرد، و عاد یربوعی صد و پنجاه سال در دنیا بود، وا کتم بن صیفی تمیمی سیصد سال عمر کرد، و أکثر گفته اند که اسلام قبول نکرد و بعضی گفته‌اند پسرش را به خدمت پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم فرستاد، و فروهٔ بن ثعلبهٔ صد و سی سال در جاهلیت زندگانی کرد و بعد اسلام آورد، و قس بن ساعده ششصد سال عمر کرد، و مضار بن حباب صد و چهل سال عمر کرد، و حارث بن کعب مذحجی صد و شصت سال عمر کرد.

ما الأصل فی الأشیاء

* قیل:

کان بعض الوعاظ علی المنبر فسئل عن لفظ الأشیاء ما الأصل فیها؟ و هو لا یدری فأجاب دفعهٔ إذا کان الله عزوجل یقول: «یا أیها الذین آمنوا لاتسئلوا عن أشیاء إن تبدلکم تَسؤکم» فکیف تسألون؟

«للطغرائی»

أیا نار قلبی مالجمرک کلمانضحت علیه الماء لا یتبوخ

خزائن، ص: ۲۱۲ و یا جیرهٔ شطّت بهم غربهٔ النوی‌و لا عهدهم ینسی و لا الود یفسخ

لکم فی حبوب الأرض مسری و مسرح‌و للحب فی جنبی مرسی و مرسخ «قیل»

و أقول لیت أحبتی عاینتهم‌قبل الممات و لو بیوم و احد

أسماء ساعات النهار عند العرب

* فائده:

قال الصفدی فی شرح لامیّهٔ العجم: قدسمت العرب لساعات النهار أسماء: الأولی الذرور، ثم البزوغ، ثم الضحی، ثم الغزالهٔ ثم الهاجرهٔ، ثم الزوال، ثم الدلوک، ثم العصر، ثم الأصیل، ثم الصبوب، ثم الحدور، ثم الغروب، و یقال له: أیضا البکور، ثم الشروق، ثم الاشراق، ثم الرادّ، ثم الضحی، ثم المنوع، ثم الهاجرهٔ، ثم الأصیل، ثم العصر، ثم الطفل، ثم الحدور، ثم الغروب.

«لا أدری»

و ما رفع النفس الدنیهٔ کالغنی‌و لا وضع النفس الشریفهٔ کالفقر «أیضاً»

أری کل شیء فی المنام یسرنی‌و رؤیای قبل الصبح أدهی و أقبح

فإن کان خیراً فهو أضغات أحلام‌و إن کان شرا جاءنی قبل أصبح «للاحنف»

و احلم فی المنام بکل خیرفأصبح لا أراه و لا یرانی

و لو أبصرت شرا فی منامی‌لقیت الشر من قبل الأذان

ملک الروم و شعر المتبنّی

* حکایهٔ:

قیل: إن ملک الروم أنشد عنده شعر المتنبی و هو:

کان العیس کانت فوق جفنی‌مناخات فلمّا سرن سالا فسأل عن المعنی ففسر له، فقال ما سمعت بأکذب من هذا الشاعر أرأیت إن

خزائن، ص: ۲۱۳

أناخ الجمل علی عینه لا یهلکه؟

للبراج

یهجو امرأهٔ سوداء زامرهٔ.

«شعر»

و لرب زامرهٔ تهیج بزمرهاریح البطون فلیتها لم تزمر

شبهت أنملها علی ضربانهاو قبیح میسمها الشفیع الأبخر

بخنافس قصدت کنیفاً و اعتدت‌تسعی إلیه علی خیار الشنبر لطیفهٔ:

سأل رجل عمر بن قیس عن الحصاهٔ التی یجدها الرجل فی ثوبه من حصا المسجد قال: ارم بها، قال: زعموا أنها تصیح حتی ترد إلی المسجد، قال: دعها تصیح حتی ینشق حلقها، قال الرجل: سبحان الله أولها حلق؟ قال: فمن أین تصیح.

حکایهٔ الذّی وقف بعرفهٔ و یدعو

* حکایهٔ:

قیل: إن بعضهم کان واقفاً بعرفهٔ فرأی إنساناً یتضرع و یبالغ فی الدعاء و یقول: اللهم اغفرلی، فقیل له: الله یغفر کل ذنب فی هذا الیوم، فقال: ذنبی عظیم فقیل له: هل قتلت أحداً؟ قال: لا، قیل له: هل زنیت؟ قال: لا، قیل له: هل کفرت؟ قال: لا، و أخذ یعدد علیه الذنوب و هو یقول: لا- قیل فما الذی أتیته قال: وطئت خنزیرهٔ فقیل: الأمر أسهل إن الله یغفر الذنوب جمیعاً و لکن أخبر کیف وقفت حتی فعلت بها؟ قال: کانت میتهٔ، قیل له: کیف انتشر عضوک؟ قال: مصصت لسانها فانتشر عضوی، قیل: متی کان ذاک؟ قال: فی شهر رمضان، قیل: أین کان؟ قال: مددتها إلی سطح المسجد الجامع، قیل: ما استحییت من الناس؟ قال: کان الناس مشتغلین بصلاهٔ الجمعهٔ فقیل له: لا غفر الله لک یا أنجس العالم.

اشکال:

ریاضی و هو أن الریاضیین عللوا الفجر الکاذب و نسبوه إلی الشمس وضوئها و لو کان کذلک ینبغی أن یکون فی المغرب أیضاً کذلک، یعنی إذا غابت الشمس یظهر بعد قلیل بیاض مستطیل شبیه بذنب السرحان و لیس کذلک «۱»

---

(۱)- اقول بل هو کذلک بلا- ارتیاب و الصبح و الشفق متعاکسان و جملهٔ القول فیه ان کرهٔ البخار هواء متکاثف بسبب مخالطهٔ الاجزاء الارضیهٔ و المائیهٔ المتصاعدهٔ من کرتیهما بحرارهٔ الشمس او غیرها علی شکل کرهٔ محیطهٔ بالارض علی مرکزها و سطح مواز لسطحها و هی مختلفهٔ القوام فما هو اقرب منها الی الارض اکثف مما هو ابعد لتصاعد الالطف اکثر من الاکثف و قد برهن فی محله ان ظل الارض علی هیئهٔ مخروط مستدیر قاعدته نحو الشمس و رأسه فی مقالبها فمادام المخروط فوق الارض کان لیلا و مادام تحتها کان نهاراً، و هذا المخروط یقطع کرهٔ البخار و یثقبها لان قاعدهٔ هذا المخروط اصغر من عظیمهٔ مفروضهٔ علی کرهٔ الارض فلان یکون اصغر من عظیمهٔ کرهٔ البخار اولی فما وقع من کرهٔ البخار داخل هذا المخروط لایستضیء بضیاء الشمس و القطعهٔ الواقعهٔ من کرهٔ البخار محیطهٔ بقطعهٔ المخروط الواقعهٔ فیها مستنیرهٔ ابداً لکثافتها و احاطهٔ اشعهٔ الشمس بها او ما فوق کرهٔ البخار من الهواء لایستضیء

أصلا بضياء الشمس لكونها مشفة فى الغاية و ينفذ النور فيها و لا ينعكس بل المستنير من كرة الهواء هو كرة البخار سوى ما دخل منها فى مخروط الظل فاذا كانت الشمس تحت الارض قريبة من الافق بحيث يمكن أن يرى المستنير من القطعة المذكورة فحينئذ ما يرى من المستنير منها فوق الافق ان كانت فى الجانب الشرقى يسمى صبحاً و ان كان فى الجانب الغربى يسمى شفقاً، ثم انهما متشابهان شكلا و متقابلان وضعاً فان أول الصبح بياض مستدق مستطيل ثم بياض عريض منبسط ثم حمرة، و أول الشفق حمرة ثم بياض عريض منبسط ثم بياض مستدق مستطيل و مختلفان لوناً لاختلاف ما يستضىء من الجو بضياء الشمس بسبب اختلاف لون البخار فانه يكون فى اواخر الليل مائلة الى الصفاء و البياض للرطوبة المكتسبة من برودة الليل و الى الصفرة فى أوائله لغلبة الحر الدخانى المكتسب من حرارة النهار مع أن الكثيف كلما كان أكثر صفاء و بياضاً كان أضوء و الشعاع المنعكس عنه أقوى، و عدم توجه الناس الى ذلك البياض الشبيه بذنب السرحان فى المغرب لطريان عوائق شتى تعوقهم عن ذلك لايدل على عدمه.

خزائن، ص: ۲۱۴

فائده:

يطلق الفلزات على الجواهر التى لا تحرقها النار عند الملاقات بل تذيبها و إذا فارقت النار عادت إلى عادتها الأولى.

الواو قد تزاد فى رسوم الخط على عمرو

* فائده:

قال الصلاح الدين الصفدى فى شرح لامية العجم: إن لفظة الواو قد تزاد فى رسوم الخط على عمرو فرقاً بينه و بين عمر فإذا دخل التنوين عمراً فلا يدخله الواو لأن الفرق حاصل حينئذ لكون عمر غير منصرف «۱» فائده:

قد تزيد الواو بعد لا النافية مثل لا و أطال الله بقاك إذا سئل عن شىء للتفرقة بين الدعاء له و عليه، يحكى عن الصاحب بن عباد أنه قال: هذه الواو أحسن من واوات الأصداغ فى خدود الملاح.

---

(۱)- و كذلك لا تزاد الواو على عمرو فى النظم لان الوزن هنا كاف فى التمييز.

خزائن، ص: ۲۱۵

فى معنى وقع رمضان فى واوات

* فائده:

قولهم: وقع رمضان فى الواوات يريدون أنه جاوز العشرين فلا يذكر إلا بواو العطف «۱».

وجه تسمية المنصور بالدوانيقى

* فائده:

قال الصفدى: سمى المنصور العباسى بالدوانيقى لأنه مع خلافته كان يحاسب على الدوانق فسمى بهذا الاسم.

بغداد فيه لغات

* قال:

أيضاً بغداد فيه لغات بغداذ بالذال المعجمة الأخيرة، و بالمعجمتين، و بالمهملتين، و بنون بدل الدال الأخيرة، و يسمى بالزوراء

لانحراف قبلتها و بدار السلام لأنه كان يسلم فيها على الخلفاء أو لأن السلم اسم الدجلة.

حكاية لطيفة

* حكى:

أن رجلًا ادعى أن كل أحول يرى كل شـيء اثنين و كان له ابن أحول فقال: يا أبت ليس هذا بصحيح لأنه لو كان كذلك لكنت أرى القمرين أربعة.

حكاية لبعض النساء

* حكى:

كـان لبعض النسوان ميـل إلى رجـل فاقترح عليها يوماً أن يكون فعلها أمام زوجها فقال: امض فى الغـد إلى البسـتان الفلانى و كن بين الشـجر فلما أصـبحا أخذت زوجها و دخلت إلى ذلك البسـتان فلما اطمأن بها الجلوس صـعدت إلى شـجرة هناك على أنها تلقط من ثمرها فلما صارت بأعلاها صاحت بأعلا صوتها هل

---

(۱)- در مرز و بوم ما، ماه مبارك رمضان كه به نهم رسيده است، گويند ماه رمضان به هُمهُم افتاده است.

خزائن، ص: ۲۱۶

تفعل مثل ذلك بحضورى و تأتى بالقحبـة و تجامعها و أخـذت بالصـراخ ثم نزلت لتمضـى إلى الحاكم فأخـذ زوجته بالتبرى من هـذا الفعل و قال: لا يكون هذا لعل ذلك من خاصـية الشـجرة دعينى أنا أطلع عليها و أبصـر حقيقة ذلك، فلما صـعد الزوج دعت الرجل و اخذ فى العمل فلما رآها الزوج قال لو أننى قليل العقل مثلك: لكنت أقول: أن رجلًا قد علاك و هو يفعل كيت كيت.

«للارجانى»

أ أحبابناكم تجرحون بهجركمفؤادايبيت الدهر بالهم مكمدا

إذا رمتم قتلى و أنتم أحبتىفماذا الذى أخشى إذا كنتم عدا

إذا أردت أن ترى قفاك

* فائده:

إذا أردت أن ترى قفاك، فاجعل مرآة بين يـديك و اخرى خلفك بحيث يكون أحـدهما أكبر من الآخر أو يكون أحـدهما مائلًا إلى جانب بحيث لم تكن أنت حاجباً بين المرآتين.

«شعر»

لا تظهرن لعاذر أو عاذلحاليك فى السراء و الضراء

فلرحمة المتوجعين حرارةفى القلب مثل شماتة الأعداء «ابن الفارض»

شربنا على ذكر الحبيب مدامةسكر نا بها من قبل أن يخلق الكرم «۱» «لبعضهم»

تركت هجا إبليس ثم مدحتهو ذاك لأمر عز عندى سلوكه

---

(۱)- و قيل بالفارسية:

بودم آن روز من از طائفه درد كاشانكه نه از تاك نشان بود و نه از تاك نشان و قال آخر:

روزی که مدار چرخ و افلاک نبودو آمیزش آب و آتش و خاک نبود

بر یاد تو مست بودم و باده پرست‌هر چند نشان باده و تاک نبود

خزائن، ص: ۲۱۷ یقرب من أهواه حیناً فإن أبی‌حکاه خیالًا فی الکری فأنیکه

السبب فی تأخیر تحقق المنامات الجیّدهٔ

* فائده:

قیل: إن السبب فی تأخیر تحقق المنامات الجیدهٔ و سرعهٔ تحقق الردیهٔ أن القوهٔ الإلهیهٔ المظهرهٔ لهذه المنامت تعجل البشارهٔ بالخیرات الکائنهٔ قبل أوانهابمدهٔ طویلهٔ لیکون مدهٔ الفرح والسرور أطول وتوجب الإنذار بالشرور الکائنهٔ فی زمان یقرب حصولها لتقصیر زمان الهم و الغم فإنه قد سبقت رحمته غضبه.

الصبیّ یضحک بعد اربعین یوماً

* فائده:

قال الرئیس: إن الصبی یضحک بعد أربعین یوماً و ذلک أول ما یفعل النفس فی بدنه ویری المنامات بعد شهرین و لایری مناماً یعتدبه إلا بعد أربع سنین و قال: أیضاً قدیری فی النوم أشیاء غیر الانسان من ذوات الأربع.

مدهٔ الحمل

* ذکر

الصفدی من العامهٔ فی شرح لامیهٔ العجم أنه ولد الضحاک بن مزاحم لستهٔ عشر شهراً، و شعبهٔ ولد لسنتین، و هرم بن حسان ولد لأربع سنین، و مالک بن أنس حمل به أکثر من ثلاث سنین، و الحجاج بن یوسف ولد لثلاثین شهراً، و الشافعی حمل به أربع سنین. أقول: لا یخفی أن الحمل لایکون أکثر من تسعهٔ أشهر و لکن هؤلاء ولدوا بعد وفاهٔ أبیهم بالمدهٔ المذکورهٔ لا أنهم حملوا فی جمیع هذه المدهٔ.

حکایهٔ

* حکایهٔ:

مر شخص بمکتب فیه صغیر ملیح فوقف و سأل عن الدبیر: یا مولانا هذا ابن من؟ و أشار إلی صغیر آخر فقال الدبیر: لا تتعبنی و لاتضیع الزمان

خزائن، ص: ۲۱۸

هذا الملیح ابن فلان.

«ابن الاغانی»

لا تغرنک التودد من قوم فإن الوداد منهم نفاق

والقلوب الغلاظ لاینفع الأحقاد منها إلا السیوف الرقاق

فراسهٔ فی رؤیهٔ الهلال

* فراسهٔ:

قیل: إن فی أیام أیاس القاضی تعذر علی الناس رؤیهٔ الهلال «۱» فحضر إلیه أنس بن مالک فقال: رأیته فقال: أرنی مکانه؟ فلم یرأیاس شیئاً و نظر شعرهٔ بیضاء خارجهٔ عن حاجب أنس فنحاها و قال: انظر إلی الهلال فنظر و لم یجد شیئاً.

«شرف أحمد»

لمّا رأیت النجم ساه طرفهو القطب قد ألقی علیه سباتا

و بنات النعش فی الحداد سوافرأیقنت أن صباحه قد ماتا «لا أدری»

و ما لیلنا إلا سواء و إنماتفاوته إنا سهرنا و نمتم معما باسم کیقباد:

گیسو چو فتد بطرف ماهت‌آنسو فکن و بباد برده معما باسم صدیق:

دی در میان قصه بی انتهای دل‌گفتیم نام دلبر و هستیم زان خجل قصه بی‌انتهای دل صق باشد دی در میان آید صدیق شود «۲».

باسم

محمد شاه:

---

(۱)- در این موضوع رجوع شود به اول دفتر دوم مثنوی مولوی: «یک حکایت بشنو ای گوهر شناس ...».

(۲)- انتهای قصه «ه» است و بدون آن قص شود و دل به عربی قلب است و قلب در لغت به معنی وارونه است و قص چون قلب شود صق گردد و «دی» در میان صق آید صدیق شود.

خزائن، ص: ۲۱۹ از شرف گفتم حدیثی بشنوی گفتا که نه‌کو غم دل گوید و از حد گذشته است این حدیث باسم

ولی:

جان فدا کرد به راهت شرف ای مهر گسل‌چه شود گر ز سر لطف دهی وی را دل سر لطف لام است چون دل وی شود ولی شود.

معما

باسم بایزید:

بازی که بود بر سر دست چو تو شاهی‌شاید که شرف طعمه دهد از دل ریشش مراد از دست ید است و دل ریش یاء و تتمه ظاهر است باسم

مجد الدین:

یکدم از مسجد برون نه پای وسواس ای خطیب‌نقش آنان جو که دارند از حضور دل نصیب مراد از آنان الذین است و نقش آن الدین است.

معما

باسم خضر:

ز اسما مثلثی که غشش حاصل است و بس‌مشروح بشنوی زمن ای حبر المعی

او را برابر است بهم مرکز و محیطنصف محیط مغربیش سدس مطلعی معما

باسم حمزهٔ:

بخانه شرف آفتاب کیوان روش‌مقام خویش بناهید داد و ره برداشت «۱»

---

(۱)- مرحوم غلامحسین جونپوری صاحب زیج بهادرخانی در آن زیج گوید که هر کوکب را از بروج خانه شرف است به درجه

معین چون در آن خانه نقل کند قوت شرف او ابتدا نماید و متزاید تا به درجه شرف رسد و این وقت بغایت این قوت رسیده باشد و به تدریج کمتر شود تا آن که از بیت آن شرف بیرون آید و شرف آفتاب در حمل به درجه ۱۹ باشد- الخ- پس خانه شرف آفتاب حمل می‌شود انتهی، بدانکه کیوان فارسی زحل است و علامت ستارگان هفتگانه سیاره حرف آخر آنها باشد یعنی «ر» علامت قمر و «س» علامت شمس و هکذا چنان که مرحوم خواجه در فصل هفتم سی فصل در معرفت تقویم تصریح نموده و در مدخل منظوم آمده است:

چون بدانستی از بروج رقم‌رقم اختران بباید هم

آخرین حرف نام هر اختربدلش مینگار در دفتر و مرادش از دفتر دفتر تقویمی است.

خزائن، ص: ۲۲۰

یعنی در حمل لام که علامت کیوان است رفت و زهره به جای او آمد و ره آن رفت.

باسم

لقمان:

هر که او نقش دهانش در نیافت‌گرچه ذوالنون است صاحب کشف نیست دهان فم است و نقش آن قم چون در نه یعنی لایافت شود و ذوالنون شود لقمان شود.

باسم

عمر:

آنچه از چشم و زلف مشهور است‌عین مضموم لام مکسور است لام مکسور به معنی «مر» است.

باسم

منصور:

مستور بود نامش و نص می‌کند رقیب‌از بهر کشف رمز شمار جهات را شمار جهان ست است چون ست مستور نص شود منصور شود.

باسم

شمس:

اگر کسی درج آسمان شمار کندشوند متحد اندر میان علویین درج آسمان شش است و علویین که «ل» و «ی» باشد چون متحد شوند میم شود.

باسم

سلیمان:

سی درسی و پنج در ده رادر میان با یکی یکی است بدان مراد از سی درسی لام در لفظ سی است، و پنج در ده نوین است، و مراد از یک یکی چهل است که میم باشد و از دیگری ألف است.

باسم

علی:

نام پرسیدم از بت رعناکرد اشارت به چشم و گفت مرا عین از چشم بر می‌آید ولی از مرا.

خزائن، ص: ۲۲۱

باسم

نظام:

نگار من چه شرف شد ز جان کمینه غلامش گمان نبرده که گردد نشان دهند ز نامش گمان نبرده مرادف ظن است و چون او بگردد نظام می‌شود.

«افراسیاب»

افسر سر یاب نام سر مبرجز به نیکوتر زبانی ایشرف چون افسر سر یاب شود أفسر یاب شود چون سر را به نیکوتر زبانی که عربی است بیان کنی افراسیاب شود.

معما

باسم إمام:

مادر دل خویش نام دلبر دانیمو از بیم زبان خلق پنهان خوانیم مراد از خویش ما است و قلب آن ام است، چون ما در میان آن در آید امام شود.

«شعر در تصحیف»

تا خوی بد پدر نگیرد یا رب‌آن در یگانه زود گردد سم سم مراد از سم سم تصحیف آن است یعنی یتیم یتیم.

باسم

عطا:

ای بحربر گزیده که غواص کرده‌در بحر فکر خاطر در دانه پنج را

در شش در است مهره فکرم که نام کیست‌پنجی گرفته از دو طرف نقش پنج را مراد از پنج اول ظاهر است که نه است و از پنج «را» هزار است، و نقش آن یکی عین است که مصحف غین است و یکی الف است.

حاجی

محّمد:

در کعبه وصالت اگر می‌دهند بارارکان حج تمام کن و شکر حق گذار ارکان حج «ح» و «ج» است و مراد از تمام کردن آن است که «ح» را حا، «ج» را جیم کنی و مراد از شکر حمد است.

خزائن، ص: ۲۲۲

باسم

شهاب:

از نیمه مه ولی تمامش‌در شب بطلب نشان نامش نیمه مه «ه» است و تمام آن «ها» است و چون در شب درآید شهاب شود.

باسم

احمد:

صباح مرد چوبی صبر یابی از غم یاربنام دوست صبوحی کن و شراب بیار صباح مرد چو بی‌صبر شود أحمد شود.

باسم

قطب:

اشک خونین در گریبان خواستم پنهان کنم‌قطره بی‌ره رفت در دامان محبوب او فتاد چون قطره بی‌ره بر دامان محبوب که باء است افتد قطب حاصل شود.

باسم

قاسم:

به طرف رمز شرف هر که آشنا باشدز بسم نام برادر اگر بقا باشد چون با در بسم قا باشد قاسم می‌شود.

باسم

کمال: خزائن ۲۲۲ فراسهٔ فی رؤیهٔ الهلال

قصر قدرت را شرف هنگام وصف‌از کسل گوید سماوین هست عجز چون کسل «س» ما گفته شود کمال شود.

باسم

هاشم:

دوشیزه لبم چو درّ نامت می‌سفت‌چشم تو چها کرد لب یارم گفت چون چشم «چ» ها کند هاشم می‌شود.

باسم

خضر:

خرابی را گرت باشد ضرورت‌ورت نبود ز بهر نام کن یاد چون خرابی «را» شود و در ضرورت «ورت» نبود خضر حاصل شود و هو المطلوب.

خزائن، ص: ۲۲۳

باسم

جلال:

تا صیت دولت تو رفیق صبا شده‌بر جان خصم نام تو کوه بلا شده کوه یعنی جبل بای آن لا شود جلال شود.

باسم

أبوالمکارم:

او بی دلست و مهر ز عالم بریده است‌کارام جسته دور ز آزاد سر و خویش چون «ب» در دل «او» شود ابو شود و مهر که عین است از عالم برود الم بود، کارام که آزاده سروی که الف دوم است که بغیری نبشسته نیست برود کارم شود.

باسم

خلیل الله

صورتی حال که دور از روی آن دارد شرف‌لال باشد و ابله و أبکم خرد در وصف آن صورت حالی خالی است- بخاء مفتوحه- و چون از الف که روی او است دور شود خلی شود، و لام ثانی و الف لام از لال حاصل شود و تتمه از و ابله که از و اب کم شود.

باسم

کریم:

فدا کر آید بقتل من ز قدیم‌نیست این شیوه بدعت محدث چون از قدیم کر آید کریم شود.

باسم

لقمان:

زاهد همه تزویر و ریا می‌داندرسم وره عاشقی کجا می‌داند

در خرقه‌اش این دغل که از حد بگذشت‌در داق مغان نیست خدا می‌داند چون «دغ» از دلق مغان بیفتد لقمان می‌شود.

باسم

کمال:

آستین بر عالم افشان کو سر و پائی نداردهر که نام نیک خواهد این سخن بر دل نگارد آستین «کُم» است و عالم بی‌سر و پا «ال» است.

خزائن، ص: ۲۲۴

باسم

بها:

مشو فریفته دور چرخ دولایی‌در این سرا چه نشینی که تا خبر یابی

جهان بی سر و پائی که خاک بر سر اوترا بباد عدم بر دهد ز بی آبی چون تراب بر سر جهان بی سر و پا در آید و ترا بباد رود بها شود، و می‌تواند شد که مراد از بی سر یعنی با سر او باشد و چون بی با شود بها شود.

باسم

میرزا احمد و میر محمد:

از پیر مغانم سخنی هست بذکرکز مکر جهان مجو پناهی جز سکر

می‌خواه کنار یار و آن گه لب آب‌چون جمع شود هیچ مگو إلا شکر از کنار آب یک دفعه الف مراد است و یکبار میم و مراد از شکر حمد است.

باسم

همام و هاشم و هشام

از مهر تو تا یک سر مو در دل ما هست‌ما را نه غم مهر نه اندیشه ما هست از سر مو یک دفعه میم و یک دفعه شین مراد است و دل ماه هام است «۱».

باسم

مجدالدین و تاج‌الدین:

روی مستی نهاده‌ام به جدل‌تا کنم ابتداء صورت حال

هر زمان نکته ایست رمز شرف‌همه از دین همی رسد به کمال روی مستی میم است چون به جدال رسد مجدال شود و اگر تا ابتداء شود تاج دال شود، و چون هر یک بدین کامل شود مطلب حاصل شود.

باسم

حسین که از هر یک از مصراعین بیرون می‌آید «۲»:

---

(۱)- مو به عربی شعر است پس سر آن شین می‌شود و دل به عربی قلبست و قلب ماه هام می‌شود.

(۲)- باسم حسن:

لب حبیب به دندان گرفتم و گفتمز هی حلاوت لب لا اله الا الله لب حبیب «ح» است و دندان به عربی «سن» باشد پس لب حبیب به دندان گرفته شود حسن گردد.

خزائن، ص: ۲۲۵ نی سحر چون گشت پنهان راز او گردد نهان‌وقت نازک بود در وی سر بی‌حد شدعیان نی سحر یعنی مقلوب «ر حسین» است چون «ر» نهان شود حسین شود، و وقت حین چون سر بی‌حد که سین است در او عیان شود حسین شود.

باسم

غمام و همام و عمر و عماد و عمید و شمس:

مائیم بخرمی میان غم توبر چهره جان نقش نشان غم تو

ما راز کرم چه می در آری بشمارباشم سر سودا زده گان غم تو ما چون میان غم درآید غمام شود، و چون از غم «هم» إراده شود همام شود، و نقش غم چون بر چهره روح نشیند عمر شود، و چون ماميان عد در آید عماد شود، و چون «می» در آید عمید شود، و چون سین که سر سودازدگان است با «شم» شود شمس شود.

باسم

ملک کیخسرو:

در صورت ملیحش کلکی ز دلبری زدنقاش صنع و آخر سر و قد آمدش راست چون کلك دلبری در صورت ملیح در آید ملك کیخ شود «۱» و چون آخرش سرو قد شود که سرو است ملك کیخسرو شود، و می‌تواند شد که کلك بی‌دل در صورت ملیحش در آید ملك کیخس شود و چون آخرش که سر که معنی آن رواست شود ملك کیخسرو شود.

باسم

نجم:

چه خسرو تو دامن کشان می‌چمیدچمن دامن از شرم بر سر کشید چون چمن دامن از شرم بر سر کشد نجم شود.

باسم

علی:

تا عقیق یمنی دید لب لعل‌ترا قاف تا قاف دهد قیمتش و مشتریست

(۱)- کلك دلبری یعنی از کلك دلش را که «ل» است ببری تا کك شود و چون کك در میان ملیح در آید ملك کیح شود و باقی ظاهر است.

خزائن، ص: ۲۲۶

چون عقیق لا مرا بیند و دو قاف خود دهد علی شود.

باسم

میرأمان

چون دل آرام در میان آیدچون نباشی دلا تو هم شاید دلا رام که در میان آید و دلا رفت میرامان شود.

باسم

بهرام:

ما ره بسرای دوست بردیم بنام‌در پیش سرای بازگشتیم تمام پیش سرای ما ره «ب» است چون بازگشت بهرام شود.

باسم

محیی:

دانی که کشتنی است رقیب ستیزه کاراو را ببزم زنده دلان زنده درمیار چون زنده که حی است در «می» آورده شود محیی شود.

باسم

شهاب:

ماه چون با ابر گردد همعنان‌هر دو را بگذار نام یار خوان از ماه شهر مراد است و چون راء او و راء ابر گذاشته شود شهاب شود.

باسم

نصیر:

دائماً فکر شرف اندوه دلداری بودچون نصیب اوست می‌کوشد که آن باری بود چون آن «با» یعنی بای نصیب «ر» شود نصیر شود.

باسم

شیخ:

از جوانی چو در گذشت شرف‌دل ز پیری بکنج خلوت بست چون در یعنی باب از شاب برود «شین» ماند و دل پیری یعنی شیب «یا» است و کنج خلوت «خاء» است.

باسم

نجم:

نور چشمست نام دلبر من‌یاد راوی نافع ار نکنی

خزائن، ص: ۲۲۷

راوی نافع ورش «۱» است و چون از نور چشم افتد نجم شود.

باسم

محمود:

صورت حال ارچه زان مخدوم پنهان داشتمز آخرش اکثر بدل گفتم به جان بنگاشتم مراد از صورت حال نقطه خاء مخدوم است و اکثر آخرش «دوم» است چون به قلب گفته شود مود شود مطلب حاصل شود «۲».

باسم

امامی:

ثلث خمس زوج فردی را که خمس سدس اوبی شک از حد عدد بیرون بود تنصیف کن

بر قرار خویش بار دیگرش بر ثلث مال‌ضرب کن چون ضرب کردی آنگهش تضعیف کن

سدس و عشر ثلث آن را بازدان و هر دو راجمع کن نی نی که نصف و ثلث از و تحذیف کن

کعب غین جذر ظارا گر برون آری به فکراندرو پیوند و چار و پنج را تألیف کن

با محاسب گفتم انـدر علم او اسـمی برمزکو امامی را به علم خویشـتن تعریف کن زوج فردی که خمس سدس او از حد عدد بیرون باشد یعنی یکی باشد سی است، و ثلث خمس او بعد از تنصیف الف است و چون همان ثلث خمس را بر ثلث سی ضرب کنی پس تضـعیف کنی میم حاصل شود و چون سـدس و عشـر ثلث سـی را- یعنی شـش- نصف و ثلث از آن بیفکنی باز الف مانـد، و کعب غین ده است و جذر «ظا

---

(۱)- نـافع بن عبـد الرحمن بن ابی نعیم یکی از قراء سـبعه است و عیسـی ملقب به قالون و عثمان ملقب به ورش از راویان او هسـتند یعنی کلمه ورش از همه نور چشم افتد.

(۲)- یعنی مخدوم پنج حرف است و بیشتر آخر آن سه حرف است که «دوم» باشد.

خزائن، ص: ۲۲۸

» سی و مجموع میم است و مراد از چهار و پنج ده است که «ی» باشد و از جمع مجموع امامی حاصل شود.

در تقسیم اعداد

* فائده:

بدان که أعداد زوج بر سه قسم است زوج الزوج، و زوج الفرد، و زوج الزوج و الفرد؛ اول آن است که در انقسام منتهی به واحد شود و دویم آن است که منتهی به واحد نشود و زیاده از یک دفعه هم منقسم به متساوین نشود، و سیم آن است که منتهی به واحد نشود و زیاده از یک دفعه منقسم متساوین بشود «۱».

اعداد فرد را چون به نظم طبیعی جمع کنند

* فائده:

بدان که اعداد فرد را چون به نظم طبیعی جمع کنند مربعات اعداد متوالیه حاصل گردد، و ازواج را چون بدین طریق جمع کنند مربعات با جذور ایشان حاصل شود.

کمال ظهوری عدد

* فائده:

هر عددی چون از واحد تا آن عدد به نظم طبیعی جمع کنند حاصل را کمال ظهوری آن عدد گویند و کمال دوری هر عددی مربع آن عدد است و آنچه از رساله شرف ظاهر می‌شود آن است که کمال شعوری با دوری یکی افتد.

معما:

باسم امام:

لعل بی دل شد از آن هر دو لب لعل شرف گوهر نام ترا نظم چو در ساخت صدف دو لب لعل دو لامست چون لعل بی‌دل یعنی لل از دو لام یعنی لام لام برود امام شود.

---

(۱)- این فائده همان تقسیم غیاث الدین جمشید است که در قبل گفته شد.

خزائن، ص: ۲۲۹

معما:

باسم احمد:

چون ساربان همی گفت احوال مهد آبان ماه‌واله بسوخت اما خیر است أحمد الله از احوال مهد چون واله سوخته شود احمد بماند.

دعا به جهت بیماری فرزند

* دعا

به جهت فرزند که بیمار باشد: مادر بر بالای بام رود و مقنعه از سر بردارد و موی سر به آسمان گشوده و بگوید:

«اللهم أنت أعطیتنیه و أنت وهبتنیه فاجعل هبتک الیوم جدیدهٔ إنک قادر مقتدر» و هر گاه زن عربی نداند بهتر آن است که بعد از دعا ترجمه آن را به زبانی که داند نیز بگوید که فرزندش شفا یاب انشاء الله تعالی.

دعای توسل به امام کاظم «ع»

* دعا

توسل به حضرت کاظم علیه السّلام به جهت جمیع دردها خصوصاً درد چشم مجربست بگوید:
«اللهم بحق ولیک موسی بن جعفر کاظم علیه السّلام إلا سلمتنی جوانحی ما ظهر منها و ما بطن، یا جواد یا کریم و صلی الله علی محمد و آل أجمعین».

دعای قلنسوهٔ برای بیمار

* دعا

قلنسوه: سه دفعه بر بیمار خوانند این است:
«بسم الله الرحمن الرحیم، بسم الملک الحق المبین، شهد الله لا إله إلا هو و الملائکهٔ و اولوا العلم قائماً بالقسط، لا إله إلا هو العزیز الحکیم، إن الدین عندالله الإسلام نور و حکمهٔ و سلطان و هیبهٔ و رحمهٔ و حول و قوهٔ و برهان و قدرهٔ و قیوم لا یناله، لا إله إلا الله نوح نجی الله، لا إله إلا الله إبراهیم خلیل الله، لا إله إلا الله موسی کلیم الله، لا إله إلا الله عیسی روح الله

خزائن، ص: ۲۳۰

و کلمته، لا إله إلا الله محمد رسول الله و حبیبه، لا إله إلا الله علی ولی الله اسکن أیها المرض باذن الله الذی سکن له ما فی السماوات و ما فی الأرض و هو العزیز الحکیم و صلی الله علی محمد و آل الطاهرین».

دعای تربت مقدسه

* دعا

تربت مقدسه به جهت رفع ناخوشیها و امراض چون به قصد شفا قدری تربت بخورد و بگوید:
«بسم الله و بالله اللهم رب هذه التربهٔ المبارکهٔ الطاهرهٔ و رب النور الذی انزل فیه و رب الجسد الذی سکن فیه، و رب الملائکهٔ الموکلین به اجعله لی شفاء من کل داء و سقم کذا و کذا» و آن مرض را نام ببرد پس به قدر نخودی بخورد، و در بعضی روایات وارده شده که در وقت خوردن این دعا بخواند:
«بسم الله و بالله اللهم اجعله لی رزقاً واسعاً و علماً نافعاً و شفاء من کل داء، إنک علی کل شیء قدیر، اللهم رب هذه التربهٔ المبارکهٔ و رب الوصی الذی وارثه صل علی محمد و آل محمد، و اجعل هذا الطین لی شفاء من کل داء و أماناً من کل خوف» پس به قدر نخودی بخورد و یک جرعه آب بعد از آن بیاشامد و بگوید:
«اللهم اجعله رزقاً واسعاً و علماً نافعاً و شفاء من کل داء و سقم» که إنشاء الله شفا یابد.

اگر می‌خواهی که هرگز تب نکنی

* اگر بخواهی

که هرگز تب نکنی در هر صبح و شام دعاء حضرت فاطمه‌سلام اللّه علیها بخواند که مشهور به دعاء نور است، و بزرگی گفته است که از جمله مجرباتست و آن این است:
«بسم الله الرحمن الرحیم، بسم الله النور، بسم الله نور النور، بسم الله نور علی نور، بسم الله الذی هو مدبر الامور، بسم الله الذی خلق النور من النور و أنزل النور علی الطور، فی

خزائن، ص: ۲۳۱

کتاب مسطور فی رق منشور، بقدر مقدور، علی نبی محبور، الحمدلله الذی هو بالعز مذکور، و بالفخر مشهور و علی السراء و الضراء

مشکور، و صلی الله علی سیدنا محمد و آله الطاهرین».

طریق آب نیسان گرفتن

* طریق گرفتن آب نیسان:
در ماه نیسان رومی می‌گیری آب باران را پیش از آن که به زمین برسد و هر یک از سوره حمد و آیهٔ الکرسی و قل یا أیها الکافرون و سبح اسم ربک الاعلی و معوذتین و قل هو الله أحد را هفتاد مرتبه می‌خوانی و هر یک از لا إله إلا الله و الله اکبر و اللهم صل علی محمد و آل محمد هفتاد مرتبه می گوئی و هفت روز صبح و پسین از آن می‌آشامد هر ناخوشی که باشد خداوند عالم شفا می‌دهد، و هر گاه در چشم چکانند ناخوشی چشم را زائل کند.
و اگر محبوس بیاشامد خلاص شود، و وسوسه دل ببرد و عداوت و بدگوئی مردم را نسبت بآشامنده زائل نماید، و اول نیسان ماه رومی در این اوقات تقریباً بیست و چهارم نوروز است و نیسان سی روز است.

دعای تصدق دینار جهت بیمار

* دعای
تصدق دینار به جهت بیمار: چنانست که یک دینار شرعی که چهار دانگ و نیم مثقال صیرفی است از طلا بگیرد و این دعا را بخواند:
«بسم الله الرحمن الرحیم اللهم إنی أسألك باسمك الذی إذا ذکرت به سجدت له الملائکهٔ و سبحت، و بالاسم القدوس القدیم، و بالاسم المخزون المکنون، و بالاسم الذی سمیت به نفسک، و بالاسم الذی هو مکتوب علی سرادق العرش و بالاسم الذی هو مکتوب علی سرادق البهاء، و بالاسم الذی هو مکتوب علی سرادق الجلال، و بالاسم الأکبر الأکبر الأعظم الأعظم المحیط بملکوت السماوات و الأرض، و بالاسم الذی مشی به الخضر علی الماء فلم تبل قدماه، و بالاسم الذی کشفت به ضر أیوب، و بالاسم الذی وهبت به لزکریا
خزائن، ص: ۲۳۲
یحیی أن تشفینی من مرضی الذی أنا فیه».
پس آن دینار را به پنج نفر یا بیشتر از مستحقاتی که سید نباشد تصدق کند مگر اینکه بیمار سید باشد که در این صورت به سید و غیر سید می‌توان داد.

دعای گندم جهت بیمار

* دعای
گندم به جهت بیمار: بگیر یک صاع گندم و بیمار را بر پشت بخوابان و گندم را بر سینه او بریز و نثار کن و بگو تا بگوید:
«اللهم إنی أسالك باسمك الذی إذا سألك به المضطر کشفت ما به من ضر و مکنت له ما فی الارض و جعلته خلیفتك علی خلقك أن تصلی علی محمد و آل محمد و أن تعافینی من علتی» پس بیمار را بگو تا درست بنشیند وگندم را جمع کن وباز این دعا را بگو تا بخواند و گندم را چهار قسمت کن و هر قسمتی را به فقیری بده باز بگو این دعا را بخواند.

دعای گوسفند جهت بیمار

* دعای

گوسفند به جهت بیمار: بگیرد گوسفندی به نیت قربانی به جهت بیمار و سه نوبت این دعا را بخواند و بر دهان گوسفند بدمد و در حین ذبح نیز بخواند:

«اللهم إن هـذه الشاة لک و من فضـلک و کرمک وصل إلی و أنا افـدی بها عبدک فلان بن فلان، اللهم إن هذا فداؤه لحمه بلحمه و دمه بـدمه، اللهم تقبل منی کما تقبلت من خلیلک إبراهیم علیه السّلام حین فـدی بولده إسـماعیل بحرمهٔ محمد صـلی الله علیه و آله، اللهم إن هـذا فـداؤه فتقبله منی» و بعـد از آن بگویـد: «الله اکـبر الله اکـبر الله اکـبر بسم الله الرحمن الرحیم» و ذبـح کنـد در محلی که مسـقف باشـد و خون آن را در گودی کنـد در موضـعی که مردم پا ننهنـد، و سـر گین آن را خاک کند، و دو دست و پای او را از پوست جدا نکند چنانکه پوست و دو دست و پا مجموع یکپارچه باشد و سر یکپارچه باشد، و آنچه

خزائن، ص: ۲۳۳

در شکم است یکپارچه که از هم جدا نشده باشد، و گوشت آن را پنجاه و هفت پارچه کند و در میان پوست نهد و هر یکپاره ر ا به نیت فقیری بیرون آورد و به همان کس که به نیت او بیرون آورده بدهد تا شصت کس تمام شود.

«شعر»

رأیتها ملتفهٔ فی کساخوفاً من الکاشح و الطامع

قلت لها من أنت یا هذهقالت أنا السادس فی السابع ترید أنها السادس من الکافات الشـتائیهٔ فی سابعها المجموعهٔ فی بیت ابن سـکرهٔ و هو:

جاء الشتاء و عندی من حوائجهسبع إذ القطر عن حاجاتنا حبسا

کن و کیس و کانون و کأس طلابعد الکباب و کس ناعم و کسا «۱» و قیل فی جوابه:

یقولون کافات الشتاء عدیدهٔو ما هی إلا واحد غیر مفتری

إذا کان کاف الکیس فالکل حاصل‌لدیک و کل الصید فی جانب الفرا

للحاج مؤمن الجزائری:

یا قوم إنی تقی مؤمن و أری‌للاه رباً یجازی کل من کفراً

و إن فیماتلاه المصطفی کذباًلم احص عدته و الافتراء ندرا

و لا أری لعلی بعد ما سبقواخلافهٔ و هو ما لاشک فیه یری

و إننی لا أری الختنین قد قسطادهراً و قد عدلا فی کل ما امرا

علیهما رحمهٔ الله العلی فقدکانا علی الحق حتی جاء ما قدرا

و أغضب الحق مع أنی اقاتل من‌یقل الاله لزعمی أنه کفرا

و أشرب الخمر فی جهر ولم أرمن‌یلوم شاربها إلا و قد عذرا

و مرأهٔ ذات بعل بعد إذ أذن الولی أنکحها و اللوم قد حظرا

(۱)- قال فی الروضات ص ۷۳۲ و من جملهٔ ما ینسب الی محمود بن مسعود بن مصلح الشیرازی یقولون کافات الخ و لکن الحق ان هذه الرباعیهٔ لمحمود بن نعمهٔ بن ارسلان الشیرازی النحوی دونه انتهی.

خزائن، ص: ۲۳۴ و جائز عندنا قتل العجوز و لاجناح فی الأکل منها قل أو کثرا

و الأكل منها إذا ما كان قاتلهاأهل الكتاب و من و الاهم حضرا

و الإذن فى الشرب عن بول العجوزعن النبى صلى عليه الله قد صدرا

و قد أرى لصبى بل لغايتهٔمامسها بشر نسلان فافتكرا

و لا صيام لمن فى صومها ضحكتو قد ترى الضحك منها فيه مغتفرا

و شاع أن ليس للمغدور توسعهٔ لإفطار قطعاً و خير القول ما اشتهرا

و مرأهٔ قتلت فيلا علا جملًايقتص منه و تصلى فى غد سقرا

و قاتل الوحش قد يقتص منه و ذاأمر عجيب ففيه أمعن النظرا

و روثهٔ عوضت عنها بذى خطرفظل صاحبها بالخسر مشتهرا

هذا الذى يا إلهى نحن قائلهو أنت تعلم أن الحق ما ذكرا أقول: اللاه اسم فاعل من لها يلهو، و المراد بالكذب و الافتراء لفظهما أو ما ورد بطريق الحكايهٔ مثل إن أكله الذئب و النفى فى لا أرى متعلق بالقيد أعنى البعديهٔ و القسط من الأضداد و المراد العدوان كما أن العدل العدول عن طاعهٔ الرحمن، و «على» للضرر و «الرحمهٔ» سيد البشر. و «الحق» الموت. و «الخمر» العصير العنبى، و «البعل» نوع من النحل، و «العجوز» الثور، و «العجوز» الثانيهٔ الناقهٔ الحلوب، و «النسل» العقب، و «الضحك» الحيض، و المعذور «المختون»، و «الفيل» الرجل الخفيف العقل المتكبر و «الوحش» الرجل المتوحش و «الروثهٔ» الأنف أو مقدمه.

للحاج مؤمن:

يا دهر دعنى فقدأبلى النوى بدنىيا دهر عنى فمالى طاقهٔ الألم

دعنى فو الله لو أهلكتنى أسفاًلتقر عنَّ علىَّ السنَّ من ندم

خزائن، ص: ۲۳۵

حکایت مولانا خلیل قزوینی و آقا حسین خوانساری

حكى أنه دل رجل مجلساً فيه مولانا خليل القزويني و آقا حسين الخوانسارى- رحمهما الله- فقال له مولانا الخليل: اليوم كم قلت من الأكاذيب إلى الآن؟ فقال: ما كذبت إلى الان؟ إلا عشرهٔ: فقال: هذا هو الكذب الحادى عشر، فقال آقا حسين: بل هوالثانى عشر لأن كذب قوله: ما كذبت إنما يكون لوزاد عليه و لاأقل من واحدهٔ.

شبههٔ فى الميزان و جوابها

* شبههٔ:

إن كان ميزان عدل معلقا فلامحالهٔ تقوم كفتاه متساويين فإذا جذبت إحديهما إلى تحت ثم خلى عنهما يتحرك كلتا الكفتين علواً و سفلًا على التبادل مدهٔ يقومان مستويين ومقتضىالبرهان أن تقفالكفتان بعدالجذب و التخليهٔ إحديهما سفلًا و الآخر علواً لكونهما متساويين فى الثقل و حركهٔ العالى إلى السفل موجب لأن يكونأزيدثقلًا علىالسافل وليس كذلك، واجيب بأنالكفتين متساويتان و معادلتان فى الميل بالطبع إلى الأرض و إنما تحركت إحديهما الى العلو و الآخر إلى السفل بالقسر لا بالطبع و إذ زال القاسر عادتا إلى ما هو مقتضى الطبع و الأصل.

«آذر»

ای سرو خوش اندام من ای نخل برومندوی تلخ کن کام من ای ماه شکرخند

ای دل ز تو دربند چو یوسف ز برادروی جان به تو خورسند چو یعقوب به فرزند «وله»

نعمه سرای چمنم سالها استناله کنج قفسم آرزو است «وله»

صبا زمن بحریفان زیر دست آزاربگو که کارکنان فلک زبر دستند

خزائن، ص: ۲۳۶ بترس ز آه شهیدان که ساکنان سپهرگشاده دست تو درهای آسمان بستند «صهبا»

آنچه من گفته‌ام امید که در گوشش بادو آنچه از غیر شنیدست فراموشش باد لغز

باسم جلال:

ای حکیمی که ز کلک تو اگر نقطه فتدبر رخ حجله نشینان فلک خال شود

چیست آن نام که بر حرف نخستش الفی‌گر زیادت کنی این خسرودین دال شود

ور فصیحی بخرد باقی آن لفظ بزرگ‌بر زبان بر گذراند به یقین دال شود «۱» باسم

بهشت:

چار حرفست نام مطلوبی‌که تمنای اهل عالم گشت

هست جاری چنان عجب که ازودو اگر بفکنی بماند هشت «۲» باسم

خواب:

برادر دل رز را نگر که می‌داردوصال با حبشی چهره گاه سیم اندام

اگر مصحف او نیستی کجا دیدی‌کسی پیاله زرین بطشت مینا فام

اگر تو قلب و را نصف قلب شش سازی‌به یک دو نکته ازین رمز فهم گردد نام

بود شکستن شرط ستون دین از وی‌لقد أدلك إن کنت من ذوی الأفهام

مباش در طلب وصل او که پیوسته‌مصاحب است ببخت حسود شاه کرام مراد از رز کرم است و مراد از مصحف أویوم است و قلب شش «۳» دو است و نصفش یک و ستون دین نماز است و باقی ظاهر است.

باسم

خربزه أز انوری «۴»:

---

(۱)- حرف اول جلال جیم است و به حساب جمل سه عدد و اگر بر این جیم که سه است الفی که به حساب جمل یک است زیاد شود چهار می‌شود و دال به حساب جمل چهار است و باقی جلال یعنی بدون جیم لال است.

(۲)- مراد از دو «باء» بهشت است که بحساب ابجد دو می‌شود.

(۳)- قلب «۶» «۲» می‌شود.

(۴)- تازی خربزه بطیخ است مرکب از دو حرف نخست آنها خربط می‌شود که به معنی مسخره است و از خربزه باء افتاد خرزه شود و در برهان قطع گوید خرزه آلت تناسل که آن سطبر و دراز و گنده و ناتراشیده باشد که در کس مادرش چه سخت و چه سست، و بعد از دو حرف نخست بطیخ یخ می‌ماند که هست همچون شمائلش بدرست.

خزائن، ص: ۲۳۷ ای کریمی که بر زمین امیدهر چه رست از سخای دست تورست

لغزی گفته‌ام که تشبیهش‌هست أحوال بد سگال تو چست

آنکه از پارسی و تازی اوچون مرکب کنی دو حرف نخست

در زمان هر که بشنود داندیکی از نامهای دشمن تست

باز چون باز پارسیش افتاددر کس مادرش چه سخت و چه سست

و آنچه باقی بماند تازیش‌هست همچون شمایلش بدرست

مر مرا در شبی که خدمت توروی بختم بآب لطف بشست

داده‌ای آن عدد که بر کف راست‌پشت إبهام از رکوع آن جست

بده ار پخته شد و گرنی نی «۱»نه تو در بصره‌ای و من در بست

بدو هستیت نیستی مرسادتا که مرفوع هست باشد هست «أیضا أنوری»

ای رای ملک شه معظم‌مه پرور سال بخش ثانی

ای کرده کلیم وار عدلت‌آبان خدای را شبانی

حقا که شوی به مهر و مه بردیماه به موسم خزانی

در دولت تو کراست نیسان‌کان دولت هست جاودانی

بادا همه سال شاد تا هست‌آب رخت اصل شادمانی

ای خواجه فیلسوف فاضل‌کز فضل یگانه جهانی

گر معنی این لغز به واجب‌پیدا کردن نمی‌توانی

تا آخر هر مهی که گفتم‌از اول سالش اربرانی

آنگاه بشهور نی بأیام‌معنیش هر آینه بدانی مراد از مه پرور سال بخش شمس است، و از آبان «رمه» زیرا که

(۱)- نی اول عربی است مخفف نئی به معنی خام و نپخته.

خزائن، ص: ۲۳۸

ماه هشتم از تاریخ یزدجرد است‌که در این تاریخ هر ماه را سی گیرند و هشت سی دویست و چهل می‌شود و خمسه مسترقه را بعد از ابان آوردند و مراد از مهر «ری» است زیرا که مهر ماه هفتم این تاریخ است و هفت سی دویست و ده می‌شود، و مراد از دی «ش» است زیرا که دی که ماه دهم این تاریخ است و ده سی سیصد است و چون به آخر مه جمع شود «شه» می‌شود یعنی حقاً که پری «شه» می‌شود و مراد از نیسان «ریب» است زیرا که ماه هفتم تاریخ رومی است و در این تاریخ از این هفت ماه چهار ماه را تشرین الأول و دو کانون و آذر سی و یک گیرند و دو ماه را تشرین الثانی و نیسان سی و شباط را بیست و هشت مجموع دویست و دوازده است، و مراد از آب هم ماه آبست و از رخت ماه رجب که هفتم هجریست و بنا بر رأی «۱» بعضی که یکماه هجری را سی تمام و یک ماه را بیست و نه گیرند رجب رومی شود و بقیه ظاهر است.

معما

باسم محسن:

اگر چه سیم باشد نقد دکان‌به گاه سکه شد محتاج سندان مح را چون تاج سن دانستی محسن شود.

باسم

قطب دکانی:

دل از جفای رقیب و حبیب دیوانه است‌یک میان دو یک نام از دو فرزانه است یک میان دو یک صد و یازده می‌شود «۲».

(۱)- منجمان ماه محرم را به حساب وسطی سی روز گیرند و صفر را ۲۹ روز و همچنین ماه‌های فرد را سی روز گیرند و زوج را ۲۹ روز و در زیجات بر این نهج آورده‌اند به دلیلی که در محلش ثابت است ولی ماه قمری در خارج از رؤیت هلال است تا رؤیت هلال دیگر و ممکن است که تا چهار ماه متوالی سی روز آید بدون زیاده و تا سه ماه متوالی بیست و نه روز بیست و نه

روز می‌تواند باشد و زیاده نی چنانکه در زیجات هر دو قسم با ادله آن بیان شده و قول مصنف که گوید بنا بر رأی بعضی که یک ماه هجری را سی روز تمام و یک ماه ۲۹ روز گیرند غیر از این وجه که گفته‌ایم معنی ندارد.

(۲)- و قطب به حروف ابجد صد و یازده می‌شود.

خزائن، ص: ۲۳۹

باسم منصور:

بی‌روی مهی منشین اینک من ایمائی‌بگذر ز در صوفی گر هست تو را راهی مراد از در صوفی لفظ فی است.

باسم

ابوالعمالی:

تا شرف دل بر گرفت از ابرویش در طی آن‌محو شد ز آغاز و انجام دو عالم نقش غم چون دل ابروی بر داشته شود ابوی ماند، و مراد از دو عالم عالم عالم است و عین اول و میم ثانی که نقش غم است چون برداشته شود المعال بماند و چون با ابوی ضم شود أبوالمعالی بماند.

باسم

جمال الدین:

چو نام نیک را هستی طلبکارنخست از جود زن بر مال و دینار نخست جود جیم است چون بر مالی زنی جمال شود و چون دین به او آوری جمال دین شود.

باسم

قیصر:

یار در قصر ار نباشد نام نیکش گفته شدگوهر دانش بالماس تفکر سفته شد چون یار در قصر درآید بی «ار» قیصر شود.

باسم

منوچهر:

بی روی تو خورشید به وجهی ننشیندمه بی‌طرف روی تو در نور چه بیند مراد از مه بی‌طرف میم است و چون در نور چه دیده شود نو چهر شود و با میم منوچهر شود.

باسم

علی:

دیده را نیست سرخواب به بیداری بخت‌تا خیال تو قدم در حرم دیده نهاد دیده یعنی عین را که سر خواب یعنی سرنوم نباشد «عی» شود و چون که قدم خیال که «ل» است در او نهند علی شود.

أیضا

باسم علی:

خزائن، ص: ۲۴۰ از نام نیکت می‌دهد أهل سعادت را خبرخورشید و ماه و مشتری هر یک به قانون دگر و طریق استخراج واضح است.

باسم

میر محمد:

نگار اگر نفسی با وفا در آمیزدمباش غره که ناگه چو بخت بستیزد

چو آید از لب شکر نثار جان بخشدچو می‌رود به سر نیزه خون دل ریزد

حکایتی که شنیدی ز رفتنش دریاب‌کز آن اشارت پوشیده نام آن خیزد اسم از مصراع چهارم در آید چون مراد از نیزه رمحست چون «می» رود بر سر آن میرمح شود، و مراد از خون دل دم مقلوبست که مد باشد.

اشکال و جوابها

* سئوال:

إن قيل: قد ورد فى الأخبار أن النبى صلّى اللّه عليه و آله و سلّم كان اميا و أن معناه أنه لايقرء شيئاً و لا يكتب فكيف يجتمع ذلك مع حديث الدواة و القلم فى مرض موته؟ قلنا: يمكن أن يجاب عنه بأنه و إن كان امياً إلا أنه قد يتمكن من القراءة و الكتابة بالمعجزة، أو المراد آتونى بدواة و قلم آمر أن يكتبوا لكم و اللّه أعلم.

سبب زیاد نمودن (لا) در حروف تهّجی

* فائده:

سبب اینکه لام الف لا را در حروف تهجی زیاد نموده‌اند آن است که الف حرکت داخل آن نمی‌شود و آنچه را در اول هر حرف مذکور است همزه است نه الف پس لابد است در ذکر الف از وصل آن به حرفی دیگر و اختیار لام را نموده‌اند به جهت شدت مناسبتی که میان او و الف است به جهت آن که هر یک دل دیگر هستند و واقع شده است.

خزائن، ص: ۲۴۱

بعد چرخ نهم

* «فائده»

بعد چرخ تاسع از مرکز موشح گویمت‌هر هنر جز حمد داور هست جانا جاهلی و حاصل مجموع ۳۳۵۴۸۳۵۵ می‌شود «۱».

أشكال رمل

* فائده:

در بیان اشکال رمل:

بدان که اشکال رمل شانزده است:

اول- فرح و آن دو فرد و زوج و فرد است به این طریق [تصویر] دوم- لحیان و آن فرد و سه زوج است به این طریق [تصویر] سوم- عتبهٔ الداخل و آن زوج و سه فرد است به این طریق [تصویر] چهارم- بیاض و آن دو زوج و فرد و زوج است به این طریق [تصویر] پنجم- نقی الخد و آن فرد و زوج و دو فرد است به این طریق [تصویر] ششم- عتبهٔ الخارج و آن سه فرد و یک زوج است به این طریق [تصویر] هفتم- حمره و آن زوج و فرد و دو زوج است به این طریق [تصویر] هشتم- انکیس و آن سه زوج و یک فرد است به این طریق [تصویر] نهم- نصرهٔ الخارج و آن دو فرد و دو زوج است به این طریق [تصویر] دهم- عقله و آن یک فرد و دو زوج و یک فرد است به این طریق [تصویر] یازدهم- اجتماع وآن یک زوج ودوفرد یک زوج است بهاین‌طریق [تصویر] دوازدهم- نصرهٔ الداخل و آن دو زوج و دو فرد است به این طریق [تصویر]

(۱)- مطابق آنچه که قوشچی در فارسی هیئت آورده- ۳۳۵۲۴۶۰۹- فرسنگ است و در بعد بیتی باین معنی گفته می‌شود و آنچه خواجه در تذکره فرموده صواب همین است «خمسهٔ و عشرون الف الف و اربعمائهٔ و اثنی عشر ألفاً و ثمانمائهٔ و تسعهٔ و تسعین فرسخاً (۲۵۴۱۲۸۹۹)» و لمزید الاطلاع راجع الباب الرابع من شرح التذکرهٔ للبیرجندی.

خزائن، ص: ۲۴۲

سیزدهم- طریق و آن چهار فرد است به این طریق [تصویر] چهاردهم- قبض الخارج و آن یک فرد و یک زوج و یک فرد و یک زوج است [تصویر] پانزدهم- جماعت و آن چهار زوج است به این طریق [تصویر] شانزدهم- قبض الداخل و آن یک زوج و یک فرد و یک زوج و یک فرد است [تصویر]

مصدر ثانی

* فائده:

کثیراً ما یقال: فلان مصدر ثان أو ثالث و نقل عن ابن الحاجب أنه یقول: المراد بالمصدر الأول ما لم یزد فیه شیء فان زاد فیه شیء واحد فهو المصدر الثانی و إن زاد شیئان فهو مصدر ثالث و هکذا بشرط أن یکون من مصدر المجرد دون المزید. و قد یقال: إن المصدر الثانی یستعمل فیما کان له مصدران و یصح أن یقال لکل من مصدریه إنه مصدر ثان أی جاعل المصدر اثنین کما یقال فی کل من آل عبا إنه خامسهم أی جاعلهم خمسهٔ و کذا فی الثالث و غیره.

دفع زنگ غلّه

* دفع

زنگ غله در روز دوشنبه در وقت زوال بر دو کدو بنویسد در میان کشت بیاویزد «عار قلیل و فوج المحل الرحمن بستم زنک و لحلا و سهلا و بسم الله الرحمن الرحیم» و قیل: «حجار و المرک و یحسی الا بستم غله فلان موضع و فلان زمین به نام فلان بن فلان».

دفع شته باغ

* دفع

شته باغ و پالیز بنویس بسم الله الرحمن الرحیم [تصویر] ااااب اااا ت اااا ث اااا ج اااا ح اااا خ اااا د اااا ذ اااا ر اااا ز اااا س اااا ش اااا ص اااا ض اااا ط اااا ظ اااا ع اااا غ اااا ف اااا ق اااا ک اااا ل اااا م اااا ن اااا و اااا ه اااا لا اااا ی اااا ه اااا ۀ اااا بستم شته باغ فلان بحق سلطان و بحق حنان و بحق منان و بحق برهان لا إله إلا الله برهان و بحق

خزائن، ص: ۲۴۳

سبحان و بحق سلطان.

«لمؤلفه»

تا میکده باز و می بجا مست‌کار من خسته دل بکامست

تا مغبچه گان مقیم دیرنددر دیر مغان مرا مقامست

دل از کف من ربوده ماهی‌کش مهر فلک کمین غلامست

در دام کسی فتاده‌ام من‌کش مرغ حرم اسیر دام است

آن آیه که منع عشق داردای واعظ هر زه گو کدامست

آن می که به دوست ره نمایدآیا به کدام نص حرامست

دامی که به راه عشق باشددیدیم که دام ننگ و نامست

از خانه ما که باد آبادتا منزل دوست یک دو گامست

گفتند بسی فسانه عشق‌وین قصه هنوز ناتمامست

گفتم که دگر دلم مسوزان‌گفتا که بسوزمش که خامست

در میکده زان شده صفائی‌کاین مدرسه منزل عوامست قلم

کاشفی به ترتیب ابتث «۱»: [تصویر]

حروف بر دو قسم است

* فائده:

بدان که حروف بر دو قسم است: مفرده و مزدوجه.

مفرده عبارتست از ابجد مشهور، و مزدوجه عبارتست از ترتیب ابتث که تعلیم اطفال می‌نمایند و این هر دو را شرقیه نامند اول مفرده شرقیه و ثانی را مزدوجه شرقیه.

---

(۱)- اقسام خطوط و اقلام مر موزه در تحفه حکیم مؤمن ص ۲۹۴ به طور مستوفی آورده شده است.

خزائن، ص: ۲۴۴

و حروف از جهت دیگر منقسم به سه قسم می‌شود ملفوظی و آن سه حرفی است که آخرش مثل أول نباشد و آن سیزده حرف است، و ملبوبی و آن سه حرفی است که آخرش مثل اول است و آن سه حرف است، و مسروری و آن دو حرفی است و آن دوازده است.

أبجد بر دو قسم است

* فائده:

ابجد بر دو قسمت ابجد شرقی و آن طریق مشهور است و ابجد غربی و آن این است که صاد مهمله را شصت گیرند و ضاد معجمه را نود و سین مهمله را سیصد و ظاء معجمه را هشتصد و غین معجمه را نهصد و شین معجمه را هزار و باقی با مشهور موافق است پس طریق آن این است: ابجد هوز حطی کلمن صعفض قرست ثخذ ظغش. و أیضاً ابجد بر دو قسمت ابجد کبیر و همان مشهور است و ابجد صغیر و آن را فواصل الدور نیز خوانند و آن به این طریق است که هر حرفی که از دوازده زیادتر است دوازده را از آن می‌افکنند آنچه باقی می‌ماند عدد آن حساب می‌کنند و هر چه از شصت نیز زیاد ترا است شصت را نیز از آن می‌افکنند و باقی را عدد آن حساب می‌کنند واز یک تا ده بر حال خود باقی است و شصت ساقط است پس وضع ابجد صغیر بدین نهجست. [تصویر] هر عددی که بر فوق است بعد از وضع شصت است و آنچه بر تحت است از «ک» تا آخر بعد از وضع دوازده، پس از هر یک تا هزار از هر حرف تا دوازده و شصت آنچه باشد می‌افکنند و باقی را می‌نویسند.

و بدان که دو ابجد دیگر نیز هست یکی ابجد وسیط و دیگر ابجد جامع اکبر.

وسیط آن است که مجموع حروف را به ترتیب اعداد حساب کنند مجموع

خزائن، ص: ۲۴۵

بیست و هشت عدد شود به این طریق که «ی» ده است و «ک» یازده و «ل» دوازده و همچنین تا «غ» بیست و هشت شود و از این زیادتر نشود.

و جامع اکبر آن است که هر حرفی را در هر مرتبه که هست از مراتب الوف گیرند پس «الف» هزار است و «ب» دو هزار و «ی» ده هزار و «ک» بیست هزار و همچنین تا «غ» هزار هزار «۱».

تکسیر اسم یا کلام

* فائده:

بدان که اهل عدد به جهت بسیاری از خواص اسمی را یا کلامی را تکسیر کنند، و تکسیر اسم یا کلام آن است که حروف آن را بر سبیل تقطیع نویسند در یک سطر بعد از آن در اول سطر دوم حرف آخر سطر اول را نویسند، پس اول حرف آن سطر را، پس حرف ما قبل آخر را، پس ما بعد اول را، و همچنین تا سطر أول تمام شود، و بعد از آن در اول سطر سیم حرف آخر سطر دوم را و بعد از آن حرف اول را، پس ما قبل آخر را، پس ما بعد اول را تا سطر سیم تمام شود، و بعد از آن به این نحو سطر چهارم را تا به سطری رسد که بعینه اصل اسم یا کلام عود نماید و همان عود را زمام گویند و مکسر همان طوری است که قبل از زمام است و عدد مجموع سطور قبل از زمام را تکسیر آن اسم گویند مثلًا:

تکسیر کلام قل هو الله احدتکسیر اسم منان

ق ل ه و ا ل ل ه ا ح دم ن ا ن

د ق ح ل ا ه ه و ل ا ل ن م ا ن

---

(۱)- برای شناختن اقسام دوائر ابجد و ابتث در انتهای کتاب تعلیقه آشتیانی بر شرح منظومه سبزواری جدولی است مراجع شود.

خزائن، ص: ۲۴۶ ل د ا ق ل ح و ل ه ا هن ن ا م

ه ل ا د ه ا ل ق و ل حم ن ا ن

ح ه ل ل و ا ق د ل ه اپس در قل هو الله احد یازده سطر، اول

ا ح ه ه ل ل د ل ق و اتکسیر است و سطر دوازدهم زمام،

ا ا و ح ق ه ل ه د ل لو در اسم منان سه سطر، اول تکسیر

ل ا ل ا د و ه ح ل ق هو سطر آخر زمام است، پس عدد

ه ل ق ا ل ل ح ا ه د وتکسیر قل هو الله احد این است

و ه د ل ه ق ا ا ح ل ل۲۴۲۰ و عدد تکسیر اسم منان این

ل و ل ه ح د ا ل ا ه قاست ۴۲۳ و این تکسیر که مذکور

ق ل ه و ا ل ل ه ا ح دشد بدون صدر و مؤخر است «۱»

---

(۱)- قل هو الله احد به حروف جمل ۲۲۰ شود و چون ضرب در ۱۱ که سطور تکسیر است گرد حاصل ۲۴۲۰ شود؛ و منان به حروف جمل ۱۴۱ می‌شود و حاصل ضرب آن در ۳ که سطور تکسیر است ۴۲۳ است.

خزائن، ص: ۲۴۷

استنطاق در عرف اهل اعداد

* فائده:

استنطاق در عرف أهل أعداد عبارت است از اینک عدد را به حرف در آورند مثلًا ۱۲۴ را گویند «د» «ب» «الف» و نوع دیگر آن که حروف را به لفظ در آورند مثل این که «ا» را گویند «الف» و «ج» را گویند «جیم» و هکذا.

در تقسیم اسماء

* فائده:

در اصطلاح عددیین هر اسمی یا صغیر است و یا وسیط، یا کبیر، یا نصاب یا حظ، یا کفو، یا خاتم.

عدد صغیر عدد حروف همان اسم است یعنی شماره حروف مثل حسن سه و حسین چهار و همچنین، و چون هر یک را ده گیرند وسیط گویند، و چون هر یک را صد گیرند کبیر گویند، و چون هر یک را هزار گیرند نصاب گویند، و چون یکی از عدد اسم کم کنند حظ گویند، و چون حظ را با اصل جمع کنند کفو گویند، و چون کفو را در اصل ضرب کنند خاتم گویند.

و در صغیر و کبیر و نصاب و خاتم اصطلاحات دیگر نیز هست. و به تقسیم دیگر عدد اسمی هر اسمی را هر گاه در عدد حرفی ضرب کنند حاصل را عدد کبیر نیز گویند، مثل این که در اسم حسن عدد اسمی آن که ۱۱۸ باشد در عدد حرفی آن که سه است ضرب کنند ۳۵۴ حاصل شود آن را عدد کبیر گویند، و چون کبیر را در عدد حرفی ضرب کنند حاصل را اکبر گویند، و چون اکبر را در عدد حروف ضرب کنند حاصل را کبائر گویند، و حاصل ضرب کبائر در عدد حروف را اکبر کبائر گویند، و چون عدد اسمی آن را که در این اصطلاح عدد صغیر گویند تنصیف کنند نصف آن را اصغر گویند، و نصف اصغر را صغائر و نصف صغائر را اصغر صغائر گویند، و هر گاه در اصغر و صغائر و اصغر صغائر نصف آن صحیح نباشد دو حصه

خزائن، ص: ۲۴۸

نمایند که یک حصه یکی زیادتر از دیگری باشد نصف کمتر را ناقص و زیادتر را کامل گویند و نصف ناقص را ترک کنند و ساقط را اعتبار نمایند.

منازل قمر

* فائده:

بدان که اهل عدد چون شکلی را بعدد مملو گردانند، بعد از تمام عمل آن شکل را لوح نامند و هر خانه از آن شکل را بیت گویند و سطری که از یمین کاتب به یسار رود سطر عرضی نامند، و آن که از فوق به تحت رود سطر طولی گویند، و بیوتی را از زاویه‌ای به زاویه دیگر که مقابل او باشد رود قطر نامند.

تقسیم حروف به منازل قمر

[تصویر]* فائده:

چون حروف بیست و هشت است مثل منازل قمر پس هر حرفی حصه منزلی است و بر طبیعت آن منزل و در سعادت و نحوست تابع آن است و چون بروج دوازده است هر برجی را دو حرف و ثلثی رسد چنانچه از منازل و حروف هر برجی بر طبیعت آن برج و منسوب به آن باشد و تقسیم منازل و بروج در جدول ثبت است.

طبایع حروف

* فائده:

در مطاوی این کتاب

خزائن، ص: ۲۴۹

گذشت «۱» که حروف بیست و هشت گانه ابجد هفت ناری هستند و هفت هوائی و هفت مائی و هفت خاکی و ضابطه آن آن است که حروف ابجد را به ترتیب چهار چهار گیر اول آتشی دویم هوائی سیم مائی چهارم خاکی به ترتیب عناصر چنانچه در این جدول ثبت است. [تصویر] و اعراب حرف ناری فتح است و هوائی جزم و مائی ضم و خاکی کسر، و طبع هر حرفی موافق عنصری است که به آن منسوب است مثلًا «ا» حار و یا بس است و «ب» حار و رطب و همچنین در بعضی از رسائل بوینصتض را مضموم گفته‌اند و اهطمفشذ را مفتوح و جز کسقثظ را مکسور خوانند و دحلعرخغ را مجزوم، و اگر در اول مرکب حروف مجزومه افتد به قاعده الساکن اذا حرك حرك بالکسر باید عمل نمود، و بعضی گفته‌اند که هر حرفی که بعد از آن الف باشد مفتوح و بعد از واو مضموم و یا «مکسور» و الله اعلم «۲».

---

(۱)- مراجعه به ص ۱۶۰ شود.

(۲)- اهل حساب چنانچه منطقه البروج را به دوازده قسم متساوی قسمت کرده‌اند و هر قسمت را برجی نام نهاده‌اند و آن برج را به صوری که از اجتماع کواکبی در آنها انتزاع شده که اولش حمل و آخرش حوت است نسبت داده‌اند، همچنین منطقه البروج را به بیست و هشت قسم متساوی قسمت کرده‌اند از ابتدای حمل هر یکی را منزل نام نهاده‌اند و نیز آن منازل را به صوری که از اجتماع کواکبی در هر منزل تصور نموده‌اند نسبت داده‌اند مگر در منزل بلده که هیچ کوکب نباشد و چون مدت دور قمر نزدیک است به بیست و هشت روز و قمر هر روز در منزلی باشد تقریباً این منازل را منازل قمر نامیده‌اند و قید تقریب برای این است که چون قمر سریع‌السیر است گاه باشد در نصف النهار روزی مثلًا در آخر منزلی باشد و در نصف النهار روز لاحق باول منزل سوم رسیده باشد و در میانه یک منزل طی شود، و چون بطیء السیر بوده باشد گاه باشد که در نصف النهار روزی در اول منزلی باشد و در نصف النهار روز دیگر هنوز در آخر همان منزل بود و احکامیان از این ۲۸ منزل ده منزل را نحس و باقی را سعد دانند چنان که در ص ۲۵۵ این کتاب گفته می‌شود.

خزائن، ص: ۲۵۰

فائده:

اعداد نیز مانند حروف هر یک منسوب به عنصری و بطبع آن هستند و طبع هر عددی موافق طبع هر حرفی است که با آن عدد است مثلًا یک آتشی و دو هوائی و سه آبی و چهار خاکی و همچنین تا آخر، و هر عددی که مرکب است آن را به بسائط خودش رد باید کرد پس پانزده پنج آتشی است و ده بادی.

طریق شناختن طالع هر شخص

* فائده:

در اعداد، احتیاج می‌شود به دانستن طالع شخصی و کوکب مربی آن.

پس اگر درجه طالع شخص مضبوط باشد اشکالی نیست و هر گاه معلوم نباشد به جهت تعیین درجه طالعش دو طریق مسلوک

است.

یکی طریقی که در کتاب مفاتیح المغالیق «۱» مسطور است و آن این است که اسم شخص مطلوب و اسم مادرش را جمع نموده دوازده دوازده طرح نمایند آنچه بماند از حمل ابتداء کرده و بروج را بشمارند به جهت هر برجی یکی گیرند تا بهر برجی که منتهی شود برج طالع آن شخص است.

پس اسم آن شخص را با اسم پدرش جمع کرده سی سی طرح نمایند آنچه بماند ابتداء از اول برجی که طالع قرار شده بشمارند بهر جا که منتهی شود درجه طالع است.

و طریق دویم در بعضی از حواشی کتاب مذکور به نظر رسیده و آن این است که از اسم شخص مطلوب دوازده دوازده طرح نموده برج را بدست آورند و سی سی طرح کرده درجه را پیدا نمایند، باز هفت هفت طرح نمایند آنچه بماند

---

(۱)- تألیف محمود بن محمد دهدار متخلص به عیانی متوفی ۹۹۷ ه. ق.

خزائن، ص: ۲۵۱

ابتداء به قمر کرده بهر جا منتهی شود کوکب مربی طالع قرار دهند.

طریق شناختن طبیعت نام هر شخص

* فائده:

در عمل اعداد احتیاج می‌شود به دانستن طبیعت.

نام آن شخص و در نوشتن تعویذات تفاوت می‌کند چیزی که بر آن می‌نویسند، و در دانستن اینها نیز دو طریق مسلوک است یکی در مفاتیح المغالیق است و آن این است که طبائع حروف اسم را جمع نموده آنچه غالب باشد طبیعت اسم است، و تعویذ را باید بر چیزی نوشت که طبیعت آن موافق با طبیعت اسم باشد.

و یکی دیگر در جائی دیگر به نظر رسیده که از اسم چهار چهار طرح نمایند آنچه بماند ابتداء از آتش کرده طبیعت قرار دهند، سه سه طرح نمایند آنچه بماند تعویذ عمل را به آن قرار دهند چنانچه اگر سه بماند حیوانی است بر ورق آهو بنویسند، و دو نباتی است بر کاغذ بنویسند، و یک معدنی است آن را بر لوح مس یا آهن یا نقره یا مثل آن بنویسند، و روز عمل روز منسوب به کوکب مربی است.

دستور عزائم

* فائده:

اهل اعداد در عزائم می‌گویند باید دعوت مفاتیح اسماء و ملک موکل به آن را و عون او را نمود به فلان عدد در چند روز، و هر اسمی مفایتح و ملک و عون خاصی دارد و عدد دعوت و أیام هر اسم مختلف است.

گفته‌اند مفاتیح هر اسمی اسمی است از اسماء الله که اوایلش حروف آن اسم باشد مثلًا مفاتیح اسم حسن حمید و سلام و نور است، و اسم ملک موکل عدد آن اسم است به تقدیم اکثر با زیادتی ایل پس ملک حسن قیحائیل است و اسم عونش اعداد آن است به تقدیم أقل و با زیادتی وش پس عون حسن حیقوش است

خزائن، ص: ۲۵۲

و عدد دعوت عدد اسم مطلوب است که در حسن یک صد و هیجده است و عدد أیام دعوت عدد اسم ملفوظی مطلوب است به

طریق بسط پس در حسن هشت روز است.

فائده:

بسط اسم عبارت است از آن که حروف آن را گرفته و هر حرفی را ملفوظی آن را اعتبار کنند مثلًا در حسن «ح» در لفظ حا است، و «الف» است و «سین» «س» و «ی» و «ن» است، و «نون» «ن» و «و» و «ن» است، پس بسط حسن به این طریق است ح ا س ی ن ن و ن، و بسط اسماعیل به این طریق است ا ل ف س ی ن م ی م ا ل ف ع ی ن ی ا ل ا م.

فائده:

هر حرفی از حروف ابجد را به روزی از روزهای ماه نسبت داده‌اند به این ترتیب «ا» روز اول است «ب» دویم و «ج» سیم و «ر» چهارم و «ه» پنجم و همچنین تا «غ» بیست و هشتم.

«شعر»

چو با هم نشینید دارید صحبت‌به جائی که نه دیو باشد نه دد

غنیمت شمارید ای وصلتان خوش‌زما یاد آرید ای هجرتان بد «مولوی»

عشق آمد و بر ملک دل زد خیمه گفتم کیست این‌گفتا قرقچی گشته‌ام ییلاق سلطانی است این

گفتم قرقچی گشته‌ای ای عشق اما ملک دل‌ییلاق سلطان کی سزد قشلاق چوپانی است این «رباعی»

گر گوهر طاعتت نسفتم هرگزور گرد گنه زرخ نرفتم هرگز

نومیدنیم ز بارگاه کرمت‌زیرا که یکی را دو نگفتم هرگز «عذری»

خرم زمانی کز کوی آن ماه‌تابوت ما را با ناله و آه

خزائن، ص: ۲۵۳ یاران همدم آرند و گویندالحکم للّه الحکم للّه «حافظ»

گر تیغ بارد در کوی آن ماه‌گردن نهادیم الحکم اللّه

آئین تقوی ما نیز دانیم‌لیکن چه چاره با بخت گمراه

ما شیخ و واعظ کمتر شناسیم‌یا جام باده یا قصه کوتاه «لمؤلفه»

عشق آمد و شد بر ملک دل شاه‌زهد و خرد رفت الملک لله

معشوقه افکند از روی چون ماه‌برقع بیک سو الحمدللّه

من مانده محروم از کوی جانان‌اغیار آنجا در گاه و بی گاه

دی توبه کردم از عشق خوبان‌از توبه دی أستغفر اللّه

از پند بی‌جا واعظ مرا کشت‌از من چه خواهی ای شیخ گمراه

ای پیر کنعان منشین که یوسف‌از جور اخوان افتاده در چاه

سودای جانان از یاد می‌برددرس شبانگاه ورد سحر گاه

گم شد صفائی از راه مقصودبنمای راهی ای مقصد راه «أیضاً»

از مرکز خاک تا نهم چرخ برین‌قهغغ رمجغ شمج بفر سنگ شمار

حرکت ثوابت

* فائده:

افلاک نه می‌باشند، فلک نهم که آن را فلک الأفلاک خوانند و فلک اطلس نیز خوانند هر شبانه‌روزی یک دوره را طی کند.

و فلك هشتم كه آن را فلك ثوابت «۱» گويند روزى نه ثالثه طى كند كه هر

---

(۱)- پيشينيان چون ارسطور براى ثوابت حركتى جز حركت يوميه نيافته‌اند و سپس ابرخس در رصد خود در حوالى سنه ۱۷۸ اسكندرانى براى كواكبى كه نزديك منطقه بودند حركتى به سوى مشرق يافت اما نتوانست آن را بر صد در آورد تا اينكه بطليموس صاحب مجسطى در رصدخانه اسكندريه حوالى سنه ۴۶۳ اسكندارانى برصد در آورده كه ثوابت در هر صد سال شمسى يك درجه سير مى‌نمايند چان كه يك دوره را به سى و شش هزار سال شمسى و بعد در اسلام به رصد مأمونى سير ثوابت را بسوى مشرق هر درجه را به ۶۶ سال شمسى چنان كه دوره را بر ۲۳۷۶۰ سال شمسى بدست آوردند و سپس ابن أعلم و غير او از متأخرين چون فيلسوف اعظم محقق طوسى- قده- در رصد مراغه و غياث الدين جمشيد كاشانى و قوشچى در رصد الغ بيكى به سمرقند يافتند كه فلك ثوابت در هفتاد سال يك درجه پيمايند جان كه در ۲۵۲۰۰ سال دوره تمام كنند و مسطور در كتاب مطابق مرصود مأمونى است با اينكه قول متأخرين و رصد آنها اتقن از مأمونى و متقدمين است. و مرادش از حركت افلاك سيارات حوامل آنها است چه حركت افلاك ممثله مثل حركت فلك ثوابت است و حركت عطارد دو برابر حركت فلك شمس است و مرحوم نراقى اشتباه كرده است. و يا مرادش فضل حركت حامل بر حركت مدير باشد كه اشتباهى نباشد. و مطلب عمده فرق ميان افلاك مجسّمه متخيله هيوى و افلاك مجسّمه طبيعى در اين مقام است.

خزائن، ص: ۲۵۴

بيست و سه هزار و هفتصد و شصت سال يك دوره طى كند.

فلك هفتم كه زحل است دويست شبانه روزى دو دقيقه حركت كند به ماهى يك درجه و دوره درسى سال طى كند.

فلك ششم كه مشترى است در آن است، شبانه روزى پنج دقيقه حركت كند و دوره را در دوازده سال طى كند.

فلك پنجم كه مريخ در آن است شبانه روزى سى و يك دقيقه حركت كند، هر برجى پنجاه و هشت روز و دوره را يك سال و يازده ماه طى كند.

فلك چهارم كه خورشيد در آن است شبانه روزى پنجاه و نه دقيقه حركت كند و دوره فلك را يكسال طى كند.

فلك سيم كه زهره در آن است. و فلك دويم كه عطارد در آن است چون فلك چهارم حركت كنند.

و فلك اول كه قمر در آن است شبانه روزى سيزده درجه و يازده دقيقه حركت كند و دوره را بيست و هفت شبانه روز و نيم تقريباً حركت كند.

در طبيعت ستارگان

* فائده:

در طبيعت ستارگان زحل سرد و خشك است به افراط، مشترى گرم و تر است باعتدال، مريخ گرم و خشك است بافراط، شمس گرم و خشك

خزائن، ص: ۲۵۵

است باعتدال، زهره سرد و تر است باعتدال، عطارد با هر كوكب كه متصل شود طبيعت آن گيرد و چون به هيچ كوكبى نظرى نداشته باشد به سردى و خشكى ميل كند، قمر سرد و تر است و معتدل.

در سعد و نحس منازل قمر

* فائده:

بدان که منازل بیست و هشتگانه قمر بعضی سعدند و بعضی نحس چنان که از این شعر معلوم می‌شود:

از منازل که برین چرخ برین دارد جای‌آنچه نحس است همین است که گفتم خاشاك

شوله و أخبیه و صرفه و طرفه دبران‌بلده و ذابح واکلیل و زبانی و سماک «۱»

در معرفت بست تقاویم

* فائده:

بـدان که بستی که در تقاویم آورنـد ابتـداء آن از اجتماع شـمس و قمر است و تا دوازده ساعت بست باشـد، پس هفتاد و دو ساعت بست نباشـد، باز دوازده ساعت بست است و همچنین تا باز به اجتماع رسد، باز مبدء بست است، و أهل تجربه گویند باید در دوازده ساعت بست از جمله مهمات احتیاط نمود که ابتدای کاری در ثلث اول آن زیان به جان دارد، و ثلث دویم بجاه، و ثلث سیم به مال و بعضی دو ساعت پیش از بست را نیز احتیاط لازم دانسته‌اند «۲».

---

(۱)- منازل سعدرا که ۱۸ منزل دیگر باشند حقیر به نظم آورده‌ام:

منزل سعد سعود است و نعائم و رشاءهقعه، و هنعه، و غفر است، و ذراع، و شرطین

زبره، و قلب، و مقدم، و مؤخر، عواءنثره، و جبهه، و بلع است، و ثریا و بطین

(۲)- حکمای هند دوری نهاده‌اند که بر هفت بخش می‌گردد و هر بخش را به کوکبی داده‌اند و آن را بست آن کوکب نامیده‌اند و مـدت هر بخشـی دوازده ساعت است که مدت دوره ۸۴ سـاعت می‌شود، و ابتـدای دور از اجتماع حقیقی نیرین گیرنـد تا به دوازده سـاعت منسوب به آفتـاب دارنـد و عرب آن را ساعـات محترقه گوینـد و بعـد دوازده ساعت دیگر به زهره و دوازده ساعت دیگر به عطارد و دوازده ساعت بعد از آن به قمر و چون نوبت قمر آخر شود ابتداء از زحل گیرند تا باز که نوبت به شـمس رسد، بعد از آن به طریق مذکور می‌گردد تا به اجتماع دیگر و چون اجتماع شود نوبت هر کوکب که باشد باطل گردد، و نوبت شـمس ابتداء شود و هر گاه نوبت به آفتاب رسـد در اختیارات مـذموم است، و آنچه در کتاب است که ۷۲ ساعت بست نباشد باز ۱۲ ساعت بست است جهتش این است که مـدت دور چنـان که گفتیم ۸۴ بست است و چـون ۱۲ بخش شـمس از آن کاشته شود ۷۲ سـاعت که بست ۶ کوکب دیگر است می‌ماند.

قوله «باز مبدأ بست است» یعنی از بست آفتاب شروع شود چنان که دانسته‌ای که چون اجتماع شود نوبت هر کوکب که باشد باطل گردد.

خزائن، ص: ۲۵۶

در تقسیم روزهای هفته بین کواکب

* فائده:

بـدان که اهل نجوم روزهای هفته را میان کواکب هفت گانه قسـمت کرده‌انـد، و همچنین شـبهای هفته و ساعتهای معوجه هر روز و شبی را، و تقسیم ایام و لیالی بر کواکب از این شعر معلوم می‌شود:

هفته ابجد و هو ز ارباب اوسرخ دیهل روز دیهل سرخ شب «س» سرخ علامت شمس «۳» است از روز یکشنبه که الف ابجد اشاره به آن است و «ر» نشان قمر است از دوشنبه که «ب» ابجد اشاره به آن است و همچنین تا آخر، و ساعت اول از ساعت معوجه هر روز و

شبی را به کوکبی دهند که صاحب

---

(۳)- در ص ۲۱۹ گفته‌ایم که علامت هر یک از کواکب سبعه سیاره حرف آخر آنها است، بدان که مرحوم غلامحسین جونپوری در زیج بهادر خانی در فصل ۱۵ باب اول مقاله ۷ در بیان خداوندان ساعات هر روز و شب و وجه منسوب کردن سبعه سیاره به روز اسابیع گوید: واضح باد که ارباب احکام روز اول حدوث عالم را به شمس دادند چرا که سلطان الکواکب است و آن را روز یکشنبه نامیدند پس ساعت اول معوجه از آن روز به همان شمس دادند و ساعت دوم زهره که زیر فلک شمس است و ساعت سوم به عطارد که زیر زهره است و ساعت چهارم به قمر و ساعت پنجم به زحل و به همین ترتیب تا ساعت دوازدهم نصیبه زحل باشد، پس نوبت رسید به اول ساعت شبی که بعد روز یکشنبه است و آن را به مشتری دادند که زیر زحل است و ضابطه مقرر کردند که هر روز یا شب که اول ساعت از آن نصیب کوکبی باشد آن روز یا آن شب منسوب به همان کوکب باشد پس شبی را که بعد روز یکشنبه بود به مشتری دادند و آن شب منسوب به شب دوشنبه کردند و بر قیاس ساعات روز ساعات شب را نیز به ترتیب نزول کواکب دادند تا آن که ساعت دوازدهم شب مشتری به عطارد منتهی شد، و روزی که متصل به شب مشتری است حصه قمر باشد و آن را به روز دوشنبه نامزد کردند و همین سان جمیع ساعات ایام و شب را بر کواکب متوزع کردند پس حین طالع ساعتی در کوکب که خداوند ساعت باشد او را نوعی حظ بر طالع باشد انتهی.

خزائن، ص: ۲۵۷

آن روز یا شب باشد، و ساعت دویم به کوکبی که در تحت آن است و همچنین تا به قمر منتهی شود پس بعد آن را بزحل دهند پس به کوکبی که در تحت آن است تا تمام شود.

فائده:

بدان که برجهای دوازده گانه که طالع مردمان و طالع سال افتد هر برجی دلیل بر چیزی کند.

اول دلیل است بر تن و جان و روح و نفس و بدن و آنچه تعلق به شخص دارد، و خانه و موضع که در وی زاده باشد، و عمر و زندگانی و ابتدای کارها.

ثانی دلیل است بر کسب و مال و معاش و یاران.

و ثالث دلیل است بر برادران و خواهران و خویشان و سفرهای نزدیک و نقل و تحویل.

رابع دلیل است بر پدر و عاقبت کارها و املاک و چیزهائی که در زمین دفن باشد.

خامس دلیل است به فرزند و هدیه و لباسها و دخل‌ها و شادی.

سادس دلیل است بر بیماریها و علتها و رنجها و بندگان و خدمتکاران و چارپایان خرد.

سابع دلیل است بر زنان و شوهران و شریکان و خصمان و معاملات و مقصودها و دزدی و گریختن و گم شدن چیزها.

و ثامن دلیل است بر مرگ و نکبت و خطر و مال از جهت میراث.

تاسع دلیل بر دین و علم و عبادت و طاعت و خواب دیدن و سفرهای دور.

عاشر دلیل است به عمل سلطان و پیشه مادران و جاه و حرمت و بزرگی.

حادی عشر دلیل است بر دوستان و معشوقان و امید و سعادت و نیکوئی کار.

ثانی عشر دلیل است بر دشمنان و چار پایان بزرگ و غم و اندوه و زندان.

خزائن، ص: ۲۵۸

«میرحسینی سادات»

باز طبعم را هوای دیگر استبلبل جان را نوای دیگر است

باز شهباز دلم پرواز کرداین چه رسم است این که باز آغاز کرد

در مشام من چو گل دارد اثراین نسیم از باغ خلد آید مگر

طبع را الهام روحانی است این‌یا مگر تلقین ربانی است این

این همه آب حیات از جوی توعقل را سر رشته گم در کوی تو

کفر وایمان عرصه میدان توگوی دلها در خم چوگان تو

آتش شوقت جهانی سوخته‌بی تو شمع هیچ کس نفروخته

خطبه بر نام تو خوانند این همه‌از تو جز نامی ندانند این همه

ای پر از غوغای تو بازار دل‌حیرت و سودا است با تو کار دل

ای مبرا از خیالات و گمان‌ای منزه از اشارات و بیان

چون کمال دانشم نادانی است‌چاره کارم همه حیرانی است

مهر خود کن تا بخوانندم همه‌داغ خود کن تا بدانندم همه

بر سر کوی خودم خرسند کن‌آنچه من گسسته‌ام پیوند کن

بد بسی کردم نکو پنداشتم‌هیچ جای آتشی نگذاشتم

ای شب افروز سحر خیزان راه‌هم چو شب دارم دل نامه سیاه

ای امید ناامیدان کوی توهر دو عالم را اشارت سوی تو

پیش از آن کز تن توانائی رودرحمتی کن ور نه رسوائی شود

خاکدان دارم نه جعد خاکسارشاه بازم کی کنم صعوه شکار

همدمی جستم برون زین تنگنای‌ز آن که دلگیر آمد این محنت سرای

چنگ از این ساز مخالف داشتم‌پرده این بینوا بگذاشتم

یک شبی میخانه را در می‌زدم‌خیمه در بزم قلندر می‌زدم

من به جان از دست دیو پرستیزبانگ برزد هاتف دولت که خیز

خزائن، ص: ۲۵۹ هر که در خواب است بیدارش مکن‌وانکه مستی کرد هشیارش مکن

شاهد دولت در آغوش خود آردست ازین معشوق هر جائی بدار

چون تو بگذشتی ازین بالا و پست‌گلبنی بینی در این صحرا که هست

زیر هر برگی گلی خوش اختری‌بیخ او بگذشته از تحت ثری

شاخ او از لا مکان سر بر زده‌سایه او عرش را بر سر زده

یک جهان به معنی صد هزارنو عروس فارغ از رنگ و نگار

گل بهر رنگی نموده شاخ اوای خوشا مرغی که شد گستاخ او

عشق شورانگیز باید مرد راتا صلائی در دهد این درد را

ساقیا می ده که می ما را سزاست‌هر گدائی میر این مجلس کجاست

نغمه داود بر کش ساعتی‌از زبور خود بخوان چند آیتی

خوش بخوان ای بلبل شیرین سخن‌تا به کی دل بسته دیر کهن

بشکن این گوهر که مقدارش نماندردو عالم یک خریدارش نماند
مرغ زیرک باش بگسل دام راخاک ره بر سر فکن ایام را
چون تک آهو نداری در نبردای زبان بسته در این صحرا مگرد
بیشه پر شیر است از آن پرهیز کن‌چون پلنگان سوی بالاخیز کن
ای غریب خسته در تابی هنوزکاروان بگذشته در خوابی هنوز
درد اگر قسم تو باشد نوش کن‌صافش انگار این سخن در گوش کن
پرتو عشق آمد این افسانه نیست‌آشنا داند که این بیگانه نیست
شهسوار عشق چون لشکر کشدجامه را در خدمت چاکر کشد
عقل گوید جبه و دستار کوعشق گوید خانه خمار کو
عقل می‌گوید پریشانی مکن‌عشق می‌گوید که نادانی مکن
عقل گوید کارسازی می‌کنم‌عشق گوید سرفرازی می‌کنم
عقل گوید کدخدائی می‌کنم‌عشق گوید پارسائی می‌کنم
ساقیا بگذشت باد برگ ریزبلبلان را بلبله بردار و خیز
خزائن، ص: ۲۶۰ ساقیا می ده که بزم آراستم‌مست گشتم و ز جهان برخاستم
صبر کم جو از دل شیدا که نیست‌نام هشیاری منه بر ما که نیست
صوفیان صاف را آواز ده‌عرشیان را شربت دمساز ده
اهل دل را جمع کن تا می خوریم‌آخر اندوه جهان تا کی خوریم
بزمگاه ما قلندر وار کن‌خاک را در دیده اغیار کن
ای نسیم صبح بر اصحاب زن‌خاکیان را آتشی بر آب زن
ساقیا جامی که جان نو دهدبر دل شوریده داغ نو نهد
مست کن پروای هشیاریم نیست‌این نمایش‌ها که پنداریم نیست
چار سوی نیستیم آباد کن‌از غبار هستیم آزاد کن
خواجه در بازار پنداری هنوزمبتلای ریش و دستاری هنوز
رو قفا می خور نهان و آشکارکز قفا خوردن به بینی روی کار
مذهب مردان بود جان باختن‌با بلای هر دو عالم ساختن
خوب گفت آن مقتدای اهل دل‌عشق بازی نیست کار آب و گل
بنده آزاد شو این راه راتا بیابی قدر این درگاه را
ای سلیم القلب دشوار است کارتا نه پنداری که پندار است کار
نیست گشتی چیست دعوای بلندعمر بگذشت این عمارت نیز چند
گنج خواهی در خرابی گام زن‌آتش اندر بیخ ننگ و نام زن
ای نو آموز دبیرستان عشق‌جهد کن تا گردی ابجد خوان عشق
ساقی آمد جام جان افروز دادبلبلان را مژده نو روز داد
عندلیب باغ وصل شوق دوست‌اهل مجلس را برون برده ز پوست

گرد هستی ها ز دامن روفته‌پای همت بر دو عالم کوفته

حاضران جمع یک رنگ آمده‌شیشه اغیار بر سنگ آمده

مجلس خاص است جای عام نیست‌پخته‌ای باید که کار خام نیست

خرمی کز مژده جانان رسیدبوی پیراهن سوی کنعان رسید

خزائن، ص: ۲۶۱ این مفرح بهر هر مخمور نیست‌لایق آن جز دل پر نور نیست

عالمی آشفته سودای اوپاک ازین بی گوهران دریای او

این گدایان را که بینی بی‌خبرخود پرستانند از ایشان در گذر

ساقیا جام صبوحی در خور است‌کز می‌دوشین مرا درد سر است

خیز تا یک دم که جیحون در کشیم‌خط بگرد ربع مسکون در کشیم

عالمی بینم ز دل بی‌دل همه‌طالب دریا و در ساحل همه

ساقیا می ده که این افسانه بودآنچه گفتم وصف او خمخانه بود

طول و عرضی خواستم این نامه رامصلحت نامد شکستم خامه را «شیخ عراقی»

حبذا عشق و حبذا عشاق‌حبذا ذکر دوست با عشاق

عششق بر هر دلی که سر بر زدخیمه از علم و عقل برتر زد

انما العاشقون مذبوحون‌عند باب الحبیب مطروحون

ای که عاشق نئی حرامت بادزندگانی که می‌دهی بر باد

لذت عشق عاشقان دانندپاک بازان جان فشان دانند

ساقیا باده صبوح بده‌عاشقان را غذای روح بده

ای که بر یاد لعل دل جویت‌باده‌ها خورده مستم از بویت

نفسی باز پرس مستان راراحتی بخش می‌پرستان را

سوختم سوختم در آتش شوق‌بی خودم کن دمی زباده ذوق

تا بکوی تو راه برگشتم‌جز تو از هر چه بود بر گشتم

ای غم تو مجاور دل من‌در زمانه غم تو حاصل من

تا دلم باد مبتلای تو بادتا مرا دیده در قفای تو باد

مرحبا مرحبا محبت دوست‌کز درون آمده نه از ره پوست

دلم از جز تو خانه خالی کردبا تو سودای لاابالی کرد

خزائن، ص: ۲۶۲ آشکارا کنم نهان تا چنددوست می‌دارمت به بانگ بلند

مشکن این دل چنانچه عادت تست‌که دلم مخزن محبت تست

مرحبا مرحبا نسیم صباخبر از دوست چیست باز نما

حال ما بین در این پریشانی‌باز گو تا از او چه میدانی

این چنینم هنوز نگذاردیا عزیمت بدین طرف دارد

هیچش از بی‌دلان به یاد آیدیا خود این سو به دوستی آید

یا رب او تخم مهر ما کاردیا خود از ما فراغتی دارد

خاطرش مایل وفا با ماستیا دلش را سر جفا با ماست
هیچ داند که حال ما چونستیا زما خاطرش دگر گونست
جز مرادش مرا مرادی نیستغیر از این خاطری و یادی نیست
از تو دردم چو در نهاد بودمن کیم تا مرا مراد بود «لمؤلفه»
بختم ار یار شود یار به من یار شودورنه جان و دلم اندر سر این کار شود
روز اول دل خود چون پی زلفش دیدمگفتم این صید به این دام گرفتار شود
بخت من خفته و ایدل بود امید من آن‌که از این ناله و فریاد تو بیدار شود
می کشی و گنهم نیست به جز عشق چرادارد آن کس که ترا دوست گنه کار شود
ساقیا زاهد بیچاره بود مست غروربدهش جرعه ای از باده که هشیار شود
بر رخ دل بگشا روزنی از کشور عشقتا مگر فارغ از این عالم بیدار شود
ستم اندك تو نیست علاج دل ماچاره درد دل ما به سردار شود
جان هوای سفری کرده صفائی به خدابگذر از هستی خود بلکه سبکبار شود «فائده»
طلوع برج و ساعاتش مفصل گویم و مجملصیا اك ای ال بطب جحبك دزبك هوبل «۱»

---

(۱)- این بیت گفته محقق طوسی خواجه نصیر الدین- قدس سره- است در بیان مقدار ساعات طلوع بروج اثنی عشر، بیانش این که صیا، ای، بط، جح، دز، هو، اشاره به بروج‌اند چنان که در مدخل منظوم آمده است:

مرد دانا دل ستاره شناس‌که مر این برج را نهاد اساس
رقم برج‌ها گه اعداداز حساب جمل گرفت و نهاد
از جمل ها (یعنی صفر) الف ز ثور نشانبا ز جوزا و جیم از سرطان
چون اسد دال گشت و سنبله‌هاو او ز میزان نهاد و عقرب زا

قوس حاء ط نشان جدی نهاددلو ی با الف به ماهی داد یعنی ی با الف که یا می‌شود بحوت داد؛ و اك، ال، ب، بك، بكك، بل اشاره به ساعات و دقائق پس صاد صیا اشاره به صفر (ها) است که رقم حمل است و یا رقم حوت و اك یعنی یك ساعت و بیست دقیقه پس مقدار ساعات طلوع برج حمل و حوت یك ساعت و بیست دقیقه است، و مقدارای یعنی ثور و دلوال یعنی یکساعت و نیم است. و بط یعنی مقدار جوزا و جدی ب است که دو ساعت باشد و مقدار جح (بتقدیم جیم) که سرطان و قوس باشد بك یعنی دو ساعت و بیست دقیقه، و مقدار دز یعنی اسد و عقرب هم دو ساعت و بیست دقیقه، و مقدار هو یعنی سنبله و میزان بل که دو ساعت و نیم است. بدان که طلوع برج نسبت به آفاق مختلف است در بعضی از آفاق از اول جدی تا اول سرطان به یکبار طلوع کند و باقی بروج با یکدوره معدل النهار به تدریج، و در بعضی از آفاق بعض از بروج ابدی الظهور و بعضی دیگر ابدی الخفاء می‌باشد و در بعضی آفاق چون قطبین شش برج به یکبار طلوع کند چنانکه اقسام آن را ملا علی قوشچی در باب چهارم مقاله دوم فارسی هیئت بطور مستوفی بیان نموده، پس مراد خواجه- قدس سره- بیان قاعده برای همه آفاق نیست و این قاعده شامل آفاقی که عرض او مساوی تمام میل کلی یا بیشتر باشد نمی‌شود. و دیگر اینکه در آفاقی که عرض او از تمام میل کلی کمتر است تا آفاق استوائیه باز مقدار طلوع ساعات بروج در آنها مختلف می‌شود مثلًا در تهران مقدار حمل و حوت در حدود ۱ ساعت و ۱۵ دقیقه، ثور و دلو ۱ ساعت و ۲۹ دقیقه، جوزا و جدی ۱ ساعت و ۵۶ دقیقه، سرطان و قوس ۲ ساعت و ۱۶ دقیقه، اسد و عقرب ۲ ساعت و ۲۳ دقیقه، سنبله و میزان ۲ ساعت و ۲۴ دقیقه؛ و در مدینه منوره به ترتیب فوق در حدود ۱ ساعت و ۲۹ دقیقه، ۱ ساعت و ۴۰ دقیقه، ۱ ساعت و

۵۸ دقیقه، ۲ ساعت و ۱۱ دقیقه، ۲ ساعت و ۱۱ عندی‌ان‌لم یثدقیقه، ۲ ساعت و ۸ دقیقه؛ و در تبریز به ترتیب فوق یک ساعت و ۱۵ دقیقه، ۱ ساعت و ۲۹ دقیقه، ۱ ساعت و ۱۶ دقیقه، ۲ ساعت و ۲۱ دقیقه، ۲ ساعت و ۲۹ دقیقه، ۲ ساعت و ۲۸ دقیقه، پس مراد خواجه- ره- قاعده تقریبی است در مقدار ساعات طلوع بروج در آفاقی که بروج را به تدریج طلوع و غروب علی التوالی بود که از خط استوا است تا آفاقی که عرض آن از تمام میل کلی کمتر بود و در حاشیه تنبیهات ملا مظفر حد طلوع هر یک از بروج دوازده گانه را به این مقدار آورده:

حمل و حوت ۱ ساعت و ۲۰ دقیقه، ثور و دلو ۱ ساعت و ۳۰ دقیقه، جوزا و جدی ۲ ساعت، سرطان و قوس ۲ ساعت و ۲۰ دقیقه، اسد و عقرب ۲ ساعت و ۲۰ دقیقه، سنبله و میزان ۲ ساعت و ۳۰ دقیقه؛ و این هم تقریبی است به همان بیانی که گفتیم.

خزائن، ص: ۲۶۴

انواع خطوط و الفاظ

* فائده:

بدان که أنواع خطوط و الفاظ بسیار است و هر طایفه را اصطلاحی است به جهت اخفاء مطلب، و طریقه دو قلم گذشت و بعضی طرق دیگر در مطاوی این کتاب بیاید و بعضی دیگر نیز اینجا ذکر می‌شود.

از آن جمله این طریق است که خط عرضی کشند و حروف را به قلم هندسه نویسند یعنی به اعداد آنچه دنباله آن به خط عرضی نرسد آحاد بود و آنچه برسد و تجاوز نکند عشرات بود و آنچه برسد و تجاوز کند مئات بود و از برای الواف انحرافی در تحت خط به سمت یمین باشد پس محمد را چنین نویسند ۴ ۸ ۴ ۴ و علی را چنین ۷ ۳ ۱ و باقر را چنین ۲ ۱ ۱ ۲ و الغ را چنین ۱ ۳ ۱.

قاعدة:

بدان که طریقه این خط از این شعر معلوم می‌شود:

احد بخط نرسد لیک می‌رسد عشرات‌مئات بگذرد از خط الوف کج سوی راست و از آن جمله قلم سروک است و طریق آن این است که خط طولی بکشند و از یمین و یسار آن خطوطی به طریق شاخها بر آن کشند، آنچه بر طرف یمین است علامت ابجد است و آنچه بر طرف یسار است علامت حروف آن کلمه است که حروف مطلوب در آن است و به حرف مطلوب ختم شاخهای یسار می‌شود مثلا محمد را چنین می‌نویسند «۱»:

---

(۱)- بیان روشن‌تر اینکه خطوط طولیه باید بعدد اسم مطلوب باشد مثلا برای محمد چهار خط و علی و الغ سه خط، و شاخه اول یمین اشاره به همه ابجد و دومی به همه هوز است و هکذا و شاخه‌های یسار اشاره به حروف مفرده بعد از یسار است و باید شاخهای یمین خط اول را طوری قرار داد که در یسار شاخه آخر آن به حرف اول کلمه مطلوب اشاره شود و در دوم به حرف دوم کلمه مطلوب و هکذا مثلا- برای محمد چهار خط طولی کشیدیم و در یسار خط اول سه شاخه که اولی اشاره به ابجد و دومی به هوز و سومی به حطی است و چون اول محمد میم است پس در یسار نوبت به کلمن رسد و در یمین به حطی باید تمام شود و شاخه اول یسار اشاره به کاف و دومی به لام و سومی به میم است که حرف اول محمد است و در یمین خط دوم شاخه اولی اشاره به ابجد و دومی به هوز و در یسار یک شاخه که ح باشد و خط سوم مثل اول است و در چهارم در یسار چهار خط، زیرا که آخر محمد دال است و ابتداء باید ابجد را در یسار نهاد و چون آخر شاخهای یسار جمع شود اسم مطلوب باشد.

خزائن، ص: ۲۶۵

[تصویر] پس شاخ اول از طرق یمین از خط اول نشان ابجد، دویم نشان هوز، و سیم حطی است، و شاخ اول طرف یسار نشان کاف

کلمن و دویم نشان لام او و سیم نشان میم است که مطلوبست، و همچنین خط دویم و سیم و چهارم، و علی را چنین نویسند: [تصویر]، و الغ را چنین نویسند: [تصویر] و از آن جمله طریق کم صلا است و طریق آن این است:

کم صلا او حط له در سع شمارحرف منقوطش به جای خود گذار «۱» پس حروف منقوطه تغییری ندارد و حروف غیر منقوطه مبدل است کاف به میم و میم به کاف و صاد بلام الف، و بر عکس، و الف به واو و بر عکس، پس محمـد را «کط کر» نویسند و علی را «سهی» و باقر «بوقد» و همچنین.

و از آن جمله خار و خسک است و طریقه آن این است که:

چهار خط کشند یکی به عرض صفحه و دیگری به طول آن و دو تای دیگر به دو قطر آن و هشت زاویه حاصل شود و ابتدای زوایا که بر فوق خط عرضی که در طرف یمین است خانه یک است و از سمت فوق دور می‌زنند تا خانه تحت خط عرضی در طرف یمین خانه هشت است و هر خانه که مطلوب در آن است نقطه می‌گذارند، پس اگر مطلوب عشرات باشد بر سر خط عرضی در یمین «ه» گردی می‌گذارند و در مئات دو سر آن را «ه» می‌گذارند و الوف را «غ» نویسند و به جهت نه «ه» بر سر خط طولی فوق می‌نهند.

و از آن جمله قلم عدد است و آن به این نحو است که به جهت هر حرف دو

---

(۱)- یعنی حروف غیر منقوطه کاف به میم تبدیل می‌شود و بالعکس که «کم» اشاره به آن است وصلا یعنی صاد به لام الف و بالعکس، و «او» یعنی الف به او و بالعکس، و «حط» یعنی حاء به طاء و بالعکس، و «له» یعن لام به هاء و بالعکس، و «در» یعنی دال به راء و بالعکس، و «سع» یعنی سین به عین و بالعکس تبدیل می‌شود، پس محمد به قاعده کم میم کاف می‌شود و به قاعده حط حاء طاء و باز میم کاف و به قاعده در دال راء می‌شود که مجموع آن «کط کر» است.

خزائن، ص: ۲۶۶

رقم یک به حروف و دیگری بعدد در تحت آن نویسند، حرفی رقم کلمه ابجد و عددی رقم حروف آن کلمه است و این دو از مختراعات مؤلف است.

و از آن جمله طریقه تزاید است و آن این است که بر سر هر کلمه غیر متصل یک حرفی زیاد کنند و گاه باشد که متصل را نیز منفصل نمایند و حرف زیاد کنند و می‌شود که متصل را منفصل نا کرده حرف زیاد کنند.

و از آن جمله این است که سطر را از طول نویسند و این نوشتن اشکل از آن است و خواندن آن آسان است.

فائده آب پیاز

* فائده:

اگر از آب پیاز بر کاغذ چیزی نویسند ظاهر نباشد چون نزدیک آتش برند خطی سبز ظاهر شود.

جدول مراکز ثمانیه بحران

* فائده:

بدان که در تقاویم تام در صفحه دست چپ در بالای جداول مراکز ثمانیه بحران را ثبت می‌نمایند و حقیقت آن این است که بطلیموس در کتاب ثمره بیان نموده که همچنان که بیمار را بحران می‌باشد همچنان عالم کون و فساد را بحرانی است که در روز بحران اگر هوا صاف باشد متغیر گردد و اگر مکدر بود صاف شود و گفته که چون فلک را بهشت قسم تقسیم کنیم و مثمن سازیم

ابتداء از اجتماع قمر با شمس و چون قمر به هر زاویه از زوایای ثمانیه برسد تغییر در عالم کون و فساد مناسب وقت هم رسد و از حالی به حالی بگردد و مرکز اول برج درجه اجتماع است، و مرکز ثالث موضع تربیع اول می‌شود و مرکز خامس موضع استقبال می‌شود، مرکز سابع موضع تربیع دوم می‌شود و این چهار مرکز

خزائن، ص: ۲۶۷

به غایت نحسند، مرکز دوم میان مرکز اول و ثالث است که متصل است بتسدیس قمر با شمس، و مرکز چهارم میان سیم و پنجم است که منصرف از تثلیث است، و مرکز ششم میان پنجم و هفتم است که متصل به تثلیث دوم است، و مرکز هشتم بعد از هفتم و پیش از اجتماع و متصل به تسدیس دوم و این چهار سعدند و صورتش چنین است: [تصویر] و از برای بحران تقسیم دیگر هست که باز ابتداء آن جزء اجتماع است به دوازده مرکز و آن را تأسیات گویند، و مرکز أول جزء اجتماع مرکز دویم بعد از دوازده درجه، سیم بعد از ۳۳ از دویم، و چهارم بعد از ۴۵، پنجم بعد از ۴۵، ششم بعد از ۳۳، هفتم بعد از ۱۲، هشتم بعد از دوازده، نهم بعد از ۳۳، دهم بعد از ۴۵، یازدهم بعد از ۴۵، دوازدهم بعد از ۳۳.

غایات میل و عرض کواکب

* فائده:

بدان که هر یک از کواکب را به جز از شمس از منطقه دوری باشد که غایت آن را غایت عرض گویند در شمال و جنوب و هر هفت را از معدل النهار دوری بوده باشد که آن را میل گویند و غایت آن را غایت میل نامند و به جهت دانستن آنها در این دو جدول واضح بوده باشد. [تصویر]

خزائن، ص: ۲۶۸

فائده:

بدان که دوازده برج فلک سه آتشی‌اند و سه هوائی و سه مائی و سه خاکی به این طریق که برج اول ابتداء از حمل آتشی است، و دویم خاکی، و سیم هوائی و چهارم مائی، پس از آن آتشی به ترتیب مذکور تا آخر و اینها را مثلثات گویند، و هر مثلثه را سه رب است از کواکب و ارباب ایشان به شب و روز مختلف شوند چنان که هر کوکبی خداوند اول مثلثه باشد به روز، به شب خداوند دوم باشد، و ارباب مثلّثات به شب و روز از این شعر معلوم است.

نسیل تهرخ هلدی مهخربه شب رب دویم می‌دار بر سر «۱» «ن» علامت ناری است و «ت» ترابی و «ه» هوائی و «م» مائی، و جدول مثلثات و ارباب آنها این است. [تصویر] فائده:

اهل احکام نجوم در فلک چند نقطه نحس یافته‌اند متحرک به حرکت معکوس، مثلًا در ده درجه حمل نحوستی یافته‌اند، بعد از مدتی در پنج درجه حمل همان نحوست دیده‌اند و اسماء آن هشت نقطه این است:

۱- غطید ۲- غریم، ۳- سرموش، ۴- کلاب، ۵- ذوذوابه، ۶- لحیانی، ۷- کید،

---

(۱)- مصرع اول این بیت چهار کلمه است و هر کلمه چهار حرف دارد، حرف اول هر کلمه اشاره است به عنصری، چنان که صاحب کتاب گفته و حرف دوم برب اول و حرف سوم برب ثانی و حرف چهارم برب سوم، و مراد از مصرع دوم این است که برای معرفت ارباب مثلثات لیلی حرف رب دوم را که حرف سوم کلمه است مقدم دار بر حرف رب اول که حرف دوم کلمه است، و حروف دو ردیف جدول هر یک اشاره به کوکبی است که حرف آخر آن کوکب است. مثلًا «س» علامت شمس و «ی» مشتری، و «ل» زحل، و «خ» مریخ و هکذا.

خزائن، ص: ۲۶۹

۸- ذوالفطریه.

و محل این نقاط را در تقاویم تامّه در صفحه قمری در فوق جداول جدولی در عرض رسم کنند و حرکت یک ماهی ایشان در هر ماه ثبت کنند.

فرح و ترح کواکب

* فائده:

بدان که هر یک از کواکب هفتگانه را در خانه‌های دوازده گانه طالع جایگاهی هست که چون در آن جایگاه باشند موافق مزاج و طبع ایشان است و آن خانه را فرح آن کوکب گویند، و چون در مقابل آن باشد آن را ترح گویند یعنی دلتنگی، و فرح و ترح کواکب از این جدول معلوم می‌شود «۱»: [تصویر] «لمؤلفه»

ترسم نشده غوره انگور خزان آیدیا می نشده انگور ماه رمضان آید

زاهد که کند منعم از رفتن میخانهبا ساده رخی هر شب آن جا به نهان آید

گر اشک روانم نیست دانست که می‌ترسماز دل غم او بیرون با اشک روان آید

گردون که دل ما را کرده هدف تیرش‌هر تیر که اندازد یکسر بنشان آید

هر شب بت عیارم گیود ببرت آیم‌آید ببرم اما هنگام اذان آید

آن شیخ سیه نامه با جبه و عمامه‌از میکده صد بارش راندند همان آید

---

(۱)- جدول از پائین که در مقابل کوکب نوشته شد هر حرفی اشاره به کوکبی است که حرف آخر آن کوکب است و حرف مقابل فرح و ترح هر یک اشاره به بیتی از بیوت دوازده‌گانه مثلا «س» علامت شمس، و فرح آن «ط» یعنی خانه نهم و ترح آن «ج» یعنی خانه سوم است.

خزائن، ص: ۲۷۰ کردم طلب از عابد وردی پی دفع غم‌گفتا بر ساقی رو کاین کار از آن آید

گاهی بنواز ای جان چون غیر صفائی راترسم که ز بیدادت روزی به فغان آید «وله ایضاً»

ای بر کَفَت تیغ جفا از قتل ما پروا مکن‌بگذشته‌ایم از خون خود اندیشه از فردا مکن

آسوده در مهد لحد خوابیده‌اند این مردگان‌بگذارشان در خواب خوش آن لعل را گویا مکن

نه جان و نه سر دین و دل ماند از برای عاشقان‌رحمی کن و یک بوسه را دیگر بها بالا مکن

افسرده دلها ای فغان جز از دل من برمخیزآسوده ای غم سینه‌ها جز سینه ما جا مکن

ریزند اگر در دامنت نقد دو کون و در عوض‌خواهند کالای غمش زنهار کاین سودا مکن

ای چشم‌تر مردم مرا خوانند امام کشوری‌از عشق من کس را خبر نبود مرا رسوا مکن

مال یتیم و رشوه را بخشیدم ای قاضی به تومن ماندم و یک جرعه می با من در آن غوغا مکن

دریای عشق است و خدا در آن صفائی ناخداکشتی بران اندیشه‌ای از موج این دریا مکن

احادیث مروّیهٔ عن الکافی

* حدیث:

روی فی الکافی، عن داود الرقّی، عن أبی عبدالله علیه السّلام قال: إن القصد أمر یحبه الله تعالی و إن السرف أمر یبغضه الله تعالی حتی طرحک النواة فإنها تصلح لشیء و حتی صبک فضل شرابک.

خزائن، ص: ۲۷۱

و أیضاً

روی عن أمیرالمؤمنین علیه السّلام قال: القصد مثراة و السرف متواة.

أقول:

کلاهما بکسر المیم اسم آلة من الثروة: و التوی به معنی الهلاک و التلف.

ایضا:

روی باسناده، عن أبی الهزهاز، عن أبی عندالله علیه السّلام قال: سمعته یقول: ضمنت لمن اقتصد أن لایفتقر.

أیضا:

روی باسناده عن علی بن الحسین علیه السّلام أنه قال: قال رسول الله صلّی اللّه علیه و آله و سلّم: من قرء أربع آیات من أول البقرة و آیة الکرسی و آیتین بعدها و ثلاث آیات من آخر هالم تر فی نفسه و ماله شیئاً یکرهه، و لا یقر به الشیطان و لا ینسی القرآن «۱».

در اختیارات أیام

* «فائده»

اختیار هر چه خواهی هفت چیز آور بجاتا شود کار تو نیکو وین همی دان مفترض

حال مه مسعود باید حال بیت و صاحبش حال طالع صاحبش صاحب غرض بیت الغرض «۲»

---

(۱)- رواه فی المجلد الثانی ص ۶۲۱ تحت رقم ۵، و المراد بالآیتین بعد آیة الکرسی «لااکراه فی الدین» و «اللّه ولی الذین آمنوا» الی «هم فیها خالدون»، و السند هکذا حمید بن زیاد، عن الخشاب، عن ابن بقاح، عن معاذ، عن عمرو بن جمیع رفعه الی علی بن الحسین علیه السّلام.

(۲)- این دو بیت از استاد البشر محقق طوسی- قدس سره- است و مرادش این است که چون در کاری خواهی اقدام نمائی وقتی اختیار باید کرد که حال قمر و بیت قمر و صاحب بیت قمر و کوکبی که در شغل مفروض منسوب به او باشد مثل آن که زراعت منسوب بزحل است و طالع وقت اختیار و صاحب طالع و خانه منسوب الیه شغل مثل این که خانه اول از بیوت دوازده گانه خانه زندگی و تن و جان و عمر باشد، و خانه دوم خانه مال و منفعت و معاش و هکذا و صاحب آن خانه همه مسعود باشد. و بیان هریک از اینها را در کتاب سی فصل که یکی از مؤلفات او است آورده و نیز بیرجندی در باب بیستم بیست باب و ملامظفر در شرح آن و در حاشیه تنبیهات (ص ۱ چاپ تهران) به خصوص این شعر ار به تفصیل بیان کرده‌اند.

خزائن، ص: ۲۷۲

نظرات کواکب هفتگانه

* فائده:

بدان که نظرات کواکب هفتگانه پنج است:

اول- قران و مقارنه نیز گویند و در شمس و قمر اجتماع خوانند، و در شمس و خمسه دیگر احتراق خوانند، و مقارنه هر یک از

کواکب سبعه را با رأس و ذنب مجاسده گویند، قران آن است که دو کوکب در یک برج و یک درجه جمع شوند.

دویم- تسدیس و آن آن است که کوکبی در برجی باشد و کوکب دیگر در برج سیم یا یازدهم آن باشد به همان درجه.

سیم- تربیع و آن آن است که کوکبی در برجی باشد و دیگری در چهارم یا دهم به همان درجه.

چهارم- تثلیث و آن آن است که کوکبی در برجی باشد و کوکبی دیگر در برج پنجم یا نهم باشد به همان درجه.

پنجم- مقابله و آن آن است که آن کوکب دیگر در هفتم برج آن باشد.

و بدان که چون کوکبی متوجه شود به یکی از انظار اما هنوز نرسیده باشد گویند میان دو کوکب اتصال است یا متصل به فلان نظر است، و چون اتصال تمام شود و بگذرد گویند که منصرف است، و اتصال و انصراف را حدی است که تا به آن حد کوکب نرسد اتصال و انصراف حاصل نشود و بناء آن بر اجرام کواکب است و هر کوکبی را جرمی است معین که این شعر بیان آن می‌کند.

بدان اجرام سیارات بی ریب‌لطیط خح سیه هر در ریب «۱»

---

(۱)- تأثیرات سعد و نحس هر یک از سیارات را در نظر و تناظر و مجاسده بدایت و نهایتی است، بیانش اینکه به تجربه و امتحان معلوم کرده‌اند چون کوکب متوجه نظر یا تناظر کوکبی دیگر یا متوجه مجاسده یکی از عقدتین قمر باشد قبل از رسیدن به حقیقت آن نظر یا تناظر یا مجاسده به چند درجه سعادت یا نحوست آن نظر یا تناظر یا مجاسده را اکتساب می‌کند و بعد از تمامی اتصال چون منصرف شود تا چند درجه بعد از انصراف آن سعادت یا نحوست باقی باشد و آن درجات را انوار و اجرام گویند و اجرام جمع جرم است که در اینجا به معنی اکتساب است و جرم هر یک از علویین زحل و مشتری باشد در هر طرف از قبل و بعد نه درجه است و لطیط در شعر اشاره به آن است چه «ل» اشاره به زحل و «ی» اشاهر به مشتری است و «ط» نه است و مریخ را در هر طرف هشت درجه است و خح اشاره به آن است چه «خ» اشاره به مریخ و «ح» هشت است، و شمس را در هر طرف پانزده درجه است و سیه اشاره به آن است چه «س» اشاره به شمس و «یه» ۱۵ است، و هر یک از سفلیین که زهره و عطارد باشد هفت درجه که هر درجه اشاره به آن است چه «ه» آخر زهره و «د» آخر عطارد و «ر» هفت است و قمر از هر طرف ۱۲ درجه و ریب اشاره به آن است «ر» آخر قمر و یب ۱۲ است.

خزائن، ص: ۲۷۳

طریق شناختن اتصال کواکب

* و

چون خواهند بدانند کوکبی متصل است به دیگری یا نه موضع یکی از آنها را ببینند پس موضع دیگر ملاحظه نمایند اگر از موضع کوکب ثانی تا موضع یکی از نظرات او با اول زیاده از مجموع جرمین است آن دو کوکب را با هم اتصال نبود و اگر کوکب أسرع به قدر جرمین داشته باشد که به یکی از نظرات برسد آغاز اتصال آن به آن کوکب باشد، و هر چه فصل کمتر شود اتصال أقوی شود تا چون مرکز به مرکز رسد حاق اتصال بود، و چون از مرکز گذرد اول انصراف باشد به آن کوکب، منصرف از کوکب اول شود تا چون بعد به قدر جرمین شود انصراف نیز تمام شود، و دیگر میان آن دو کوکب نه اتصل بود و نه انفصال؛ و بعضی انصراف را وقتی می‌دانند که کوکب ثانی از مقدار جرمین نیز بگذرد پس بعد از حاق اتصال را نیز اتصال می‌دانند تا بعد به قدر جرمین شود، و بعضی در آغاز اتصال و انفصال نصف مجموع جرمین را اعتبار نموده‌اند، و بعضی دیگر همان جرم کوکب متصل را اعتبار نموده‌اند، و بعضی دیگر نصف جرم کوکب متصل را اعتبار کرده‌اند، و ظاهر آن است که بعد به قدر جرمین آغاز اتصال باشد و لیکن در اثر بسیار ضعیف باشد، و چون به قدر نصف جرم کوکب متصل رسد نیک اثر اتصال ظاهر شود، و این سبب اختلاف

باشد.

فائده:

بدان که از بروج دوازده گانه شش نرند و شش ماده و شش نهاری هستند و شش لیلی، و شش نر نهارینْد و شش ماده لیلی، و حمل نر است و نهاری، و ثور ماده است و لیلی و همچنین تا آخر یک برج نر است و نهاری و

خزائن، ص: ۲۷۴

یک برج ماده و لیلی.

فائده:

بدان از کواکب هفتگانه چهار نرند زحل، و مشتری، و مریخ، و شمس و دو ماده: زهره و قمر، و عطارد با نر نر است و با ماده ماده، و هر کوکب نر نهاریست و هر کوکب ماده لیلی، و بودن کواکب نهاریه را به روز فوق الأرض و به شب تحت الأرض و لیلیهٔ بر عکس حیز آن کوکب خوانند و موجب قوت آن کوکب است خصوص هر گاه کوکب نهاری در برج نهاری و لیلی در برج لیلی باشد.

فائده:

بدان که از خانهای دوازده گانه طالع چهار را اوتاد خوانند و آن عاشر و سابع و رابع و أول است، و چهار را مایل الوتد خوانند و آن چهاری است که بعد از اوتاد باشد که دویم و یازدهم و هشتم و پنجم باشد، و چهار را زایل الوتد خوانند و آن چهاری است که بعد از اوتاد است و خواهی بگو بعد از مایل اوتادند که سیم و دوازدهم و نهم و ششم باشد «۱».

«لمؤلفه الصفائی»

ای کاش ره نبودی در بوستان خزان راتا کم شدی تغافل گلهای بوستان را
با یاد آن ستمگر در گوشه قفس هست‌عیشی مرا که برده است از یادم آشیان را
هم آستان او سود هم لب مرا بفرسوداز بس که گاه و بی‌گاه بوسیدم آستان را
از بوستان برون رو ای باغبان خدا راتا بلبلان بگویند با گل غم نهان را
یا رب به عندلیبان چون بگذرد که امروزافتاده طرح الفت گلچین و باغبان را
دارم دلی پر از خون از دیگری که نتواناظهار آن کنم من نفرین آسمان را
با ضعف و ناتوانی خود را کشم براهش‌تا افکنم به پایش این جسم ناتوان را
چشمت به تیغ ابرو خلقی فکنده بر خاک‌دادی چرا به مستی این تیغ جان ستان را
هر کس بکف متاعی آمد ترا خریدارمسکین صفائی آمد بر کف گرفته جان را

---

(۱)- این چهارخانه را به جهت آن اوتاد گویند که مدار احکام بر این چهار خانه است چنان که بیرجندی در شرح زیج الغ بیک بدان تصریح کرده است.

خزائن، ص: ۲۷۵

«وله»

این خانه دل خراب بهتروین سینه ز غم کباب بهتر
دستار و رداء و جبّه من‌اندر گرو شراب بهتر
اوراق کتاب دانش من‌شستن همه را به آب بهتر

گفتی که رخم بخواب بینی‌پس کار همیشه خواب بهتر

تا چند حدیث عقل ای دل‌بر هم نهی این کتاب بهتر

رو رو دو سه درس عشق بشنوآواز نی و رباب بهتر

زاهد ره دین زند صفائی‌کردن ز وی اجتناب بهتر «وله»

ساقی به یاد یار بده ساغری ز می‌از آن گنه چه باك که باشد به یاد وی

من ژنده پوش یارم و دارم به جان اوننگ از قبای قیصر و عار از کلاه کی

شرمم ز فقر باد مقابل کنم اگربا گنج فقر شهر صفاهان و ملك ری

تا کی دلا به مدرسه طامات و ترهات‌بشنو حدیث یار دو روزی ز نای نی

واعظ مگو حدیث بهشت و قصور و حورما توسن هوا و هوس کرده‌ایم پی

ما عندلیب گلشن قدسیم باغ ماایمن بود ز باد خزان و هوای دی

زاهد برو چه طعنه مستی زنی که هست‌مست از خیال دوست صفائی نه مست می «وله»

آنخم زلفی که دام هر دلست‌این دل مسکین ما را منزلست

ای پدر پند از محبت کم دهم‌کاین پسر فرزند بس ناقابل است

جان به تنگ آمد ز تن آری بسی‌بار این تن را کشیدن مشکلست

پاره کن این پرده هستی که آن‌در میان جان و جانان حائلست

ای که در دریای عشقی رو بجوی‌ساحلی دیگر که آن خود ساحلست

یار اگر ما را کشد گوکش که خودزنده می‌سازد اگر خود قاتلست

سر گذار ای دل به صحرای جنون‌زان که شد دیوانه هر کس عاقلست

خزائن، ص: ۲۷۶ دل بدام افتد که میل دانه‌ای‌خال او گردد ز زلفش غافلست

در رهش مردن بود آسان ولی‌مردن و رویش ندیدن مشکلست

ای صفائی کو بکو در جستجوتا بکی آن را که جوئی در دلست «وله»

همچو بلبل گر من بی دل زبانی داشتم‌روز وصل از شام هجران داستانی داشتم

در بروی من چنین محکم مبند ای باغبان‌پیش از این من هم نه اینجا آشیانی داشتم

از پس عمری مرا خواندی و آن هم بارقیب‌بلکه جانا با تو من راز نهانی داشتم

چیست این رسوائی آخر ای جوان من همچو تودر جوانی مدتی عشق جوانی داشتم

گاهی ای بلبل شنیدی یار اگر فریاد من‌چون تو من هم روز و شب آه و فغانی داشتم

دامنم می‌شد ازین آلوده گیهای ریاپاك اگر در عشق او اشگ روانی داشتم

سوخت ای پروانه یارت بال و پرداری چه غم‌کاش من هم چون تو یار مهربانی داشتم

ای مؤذن این شتابت از چه بود آخر نه وصل‌نیست بیش از یکشب و من داستانی داشتم

در بر وی من چنین می‌بندی ای جان کاشکی‌غیر در گاه تو من هم آستانی داشتم

ای صفائی من ترا زاهد گمان کردم مراکن بحل چون در حق تو بد گمانی داشتم

خزائن، ص: ۲۷۷

«وله»

از آن مه شکوه بسیار دارم‌ولی کی جرأت اظهار دارم
به او گفتم دلم را باز پس ده‌بگفتا من به این دل کار دارم
به جرم دوستی گر می‌کشد دوست‌گنه کارم من و اقرار دارم
چه نازی از نماز و روزه زاهدگنه زین گونه من بسیار دارم
مرا گر بخت در خوابست گو باش‌بحمد الله دل بیدار دارم
چمنها اگر خزان شد گو خزان شوز خون دیده صد گلزار دارم
شد از مسجد مرا دل تنگ اکنون‌هوای خانه خمار دارم
گریزانم از آن از انجمنهاکه در دل خلوتی با یار دارم
به مسجد کی دهندم ره صفائی‌بکف جام و ببر زنّار دارم

در سعد و نحس کواکب

* فائده:

فخر الدین آدم بنّانی در رسالهٔ الکواکب گفته که هر کوکبی در احتراق منحوس است مگر در حد تصمیم، و تصمیم نزد حکماء عبارت است از آن که گذشتن کوکب بر محاذات جرم آفتاب و آن به طرفین از مرکز شمس سی و دو دقیقه است.

و هر گاه یکی از کواکب متحیره و ماه را با آفتاب مقارنه افتد و کوکب را عرض نبود و انطباق مرکزین شود یا پیش از قرآن بعد میان آفتاب و کوکب شانزده دقیقه شود یا بعد از انطباق مرکزین یا آنگاه که بُعد آن شانزده دقیقه شود کوکب را صمیمی گویند.

و مراد از آن سیر کوکب است بر فلک خویش بر محاذات جرم آفتاب و هر کوکب که در این حالت باشد اصحاب احکام آن را به غایت مسعود دانند و چنین گویند که:

خزائن، ص: ۲۷۸

در دل آفتاب که پادشاه کواکب است جا دارد و چون عطارد در حد تصمیم بوده باشد او را و آفتاب را دو شمس خوانند و بدین سبب عطارد را در تصمیم قوی تر از کواکب دیگر گرفته‌اند.

سهامی که اصحاب نجوم استخراج می‌نمایند

* فائده:

بدان که سهامی که اصحاب نجوم استخراج می‌نمایند بسیار است و سهم هر شئیء دلیل جزئی آن شیء است که از وجه مخصوص از دو دلیل آن شیء را استخراج کنند.

مثلًا احوال گندم را از موضع شمس و مشتری که هر دو دلیل حنطه‌اند سهم الحنطه استخراج کنند و از آنجا دلیل حنطه و احوال آن در آن سال از قلّت و کثرت وجودت و رداءت و ارزانی و گرانی معلوم کنند؛ و سهام بسیار است «۱» و ما در این فائده کیفیت استخراج دوازده سهم را ذکر می‌کنیم و شاید در این کتاب بعد از این سهام دیگر نیز مذکور شود.

اول- سهم السعادهٔ به جهت تعیین موضع آن اگر طالع طالع نهاری باشد از درجه‌ای که موضع شمس است گیرند بر توالی بروج تا موضع قمر هر چه باشد درجه طالع بر آن بیفزایند یعنی از برج طالع آن درجه که طالعست و ما قبل آن را تا أول آن برج بیفزایند مثل اینکه اگر طالع ده درجه سنبله باشد ده درجه می‌افزایند پس از درجه طالع ابتداء کرده سی سی از آن عدد می‌افکنند به هر جا که منتهی شد موضع سهم السعاده است و احتیاج با فکندن سی سی نیز نیست بلکه موضع شمس تا ماه را به اضافه درجه طالع جمع

نموده ابتداء از درجه طالع می‌نمایند به هر جا که منتهی شد موضع سهم السعادة است، و اگر طالع لیلی باشد باز به همین نحو است

(۱)- مرحوم غلامحسین جونپوری در زیج بهادری نو و دو یک سهم آورده و گفته که سهم بسیار است و اختلاف بی‌شمار دارد و آنچه متفق علیه و أهم بود در این تألیف آورده شد انتهی. و بعضی از سهام دیگر در چندین صفحه بعد نیز گفته می‌شود.

خزائن، ص: ۲۷۹

مگر از موضع ماه تا موضع آفتاب بر توالی می گیرند.

دویم- سهم العنب و آن نیز مثل سهم السعاده است مگر اینکه در سهم العنب به روز از ماه تا آفتاب گیرند و به شب از آفتاب تا ماه، بر عکس سهم‌السعادة است.

سیم- سهم السعدین بروز از مشتری گیرند تا به زهره، و به شب به خلاف این و باقی عمل چنان است که گذشت.

چهارم- سهم النحسین در روز از زحل به مریخ گیرند و به شب بر خلاف آن و باقی دستور سابق.

پنجم- سهم الاب به روز از موضع شمس تا موضع زحل گیرند و به شب بر خلاف آن.

ششم- سهم الام است به روز از زهره به قمر گیرند و به شب بر خلاف و تتمه چون سابق است.

هفتم- سهم الموت به روز و شب از موضع زحل گیرند تا درجه برج هشتم و تتمه چون سابق است.

هشتم- سهم المال به روز از خداوند برج ثانی گیرند تا به درجه برج ثانی.

نهم- سهم السفر به روز و شب از خداوند برج تاسع گیرند تا درجه برج تاسع و تتمه در این سهام چون سابق است.

دهم- سهم السلطان به روز از آفتاب گیرند تا ماه و شب به خلاف آن و در اینجا به جای درجه طالع درجه عاشر بر آن افزایند و از درجه عاشر بیندازند نه از طالع.

یازدهم- سهم الشجاعة به روز و شب از مریخ تا سهم السعادة گیرند و تتمه عمل چون سهم السعادة است.

دوازدهم- سهم الظفر به روز و شب از مشتری گیرند تا به سهم‌السعادة و تتمه چنان است که مذکور شد، و سهم الحوادث در یک جزء بعد ازین تقریباً مذکور است.

خزائن، ص: ۲۸۰

صد پند از پندنامه قابوس وشمگیر

* فائده:

امیر عصر کیکاوس بن اسکندر و قابوس و شمگیر در پند نامه‌ای که به جهت فرزند خود مسعود گیلانشگاه نوشته نصایح بی‌شمار در آنجا ذکر نموده مختصری از آن یعنی چند نصیحت که فائده آن اتم است ذکر می‌شود.

۱- چون گفتی بنده‌ام در بند بندگی باید بودن، و چون گفتی او خداوند است در حکم خدا باید بود.

۲- ای فرزند بدان که نماز و روزه خاص خدای است در آن تقصیر مکن که چون در خاص خدا تقصیری کنی از عام همه جهان بازمانی، زنهار ای پسر که در نماز مستی و استهزاء نکنی بر ناتمامی رکوع و سجود و مطایبه کردن که هلاک دین و دنیا بود.

۳- با مادر و پدر چنان باش که از فرزندان خویش طمع داری که با تو باشند.

۴- منگر به حال کسی که حال او از حال تو بهتر باشد، بنگر به حال کسی که حال او از حال تو کمتر بود تا دائم از خدای تعالی خوشنود باشی.

۵- سخن ناپرسیده مگو، و کسی را که پند نشنود پند مده، و بر ملا کس را پند مده.

۶- تا بتوانی از کسی نیکوئی دریغ مدار که یک روزی نیکو بر دهد.

۷- اگر غم و شادیت بود غم و شادی خویش پیش مردم اظهار مکن و دلتنگ مشو که این فعل کودکان باشد.

۸- اگر کسی با تو ستیزه کند به خاموشی آن ستیزه را بنشان و جواب احمق خاموشی است. خزائن ۲۸۱ صد پند از پندنامه قابوس وشمگیر

پیران قبیله خویشتن را حرمت کن.

۱۰- کاهلی فساد تن بود زنهار کاهلی مکن.

خزائن، ص: ۲۸۱

۱۱- اگر تن ترا فرمانبرداری نکند به ستم تن خویش را فرمانبردار کن، و به قهر آن را به طاعت درآور.

۱۲- از گفتار و کردار به اصلاح شرم مدار که بسیار مردم بود که از شرمگینی از غرضهای خویش باز ماند.

۱۳- به تیزی و تندی عادت مکن و از حلم خالی مباش و لیکن چنان نرم نباش که به خورندت.

۱۴- با همه گروه موافق باش که به موافقت از دوست و دشمن مراد تو حاصل گردد.

۱۵- چون ترا شغلی پیش آید هر چند ترا کفایت آن باشد مستبد بر رأی خود مباش که هر که مستبد به رأی بود پشیمان شود، و از مشورت کردن عیب مدار با پیران عاقل و دوستان مشفق.

۱۶- ای پسر در سخن راستگو باشد و دروغگو مباش، و خود را به راستگوئی معروف کن.

۱۷- زنهار آنچه به دورغ ماند نگوئی که دروغی که به راست ماند بهتر است از راستی که به دروغ ماند.

۱۸- چنانچه عیب دوستی یا عیب شخص محتشم ترا معلوم شود زنهار مگوئی.

۱۹- چنانچه سخنی دانی که موافق مذهب عامه ناس نباشد مگوی که موجب غوغای عامه بود.

۲۰- در دانستن رازی که به بدو نیک تو تعلق ندارد سعی مکن.

۲۱- پیش مردمان نا کس راز مگوی که اگر سخن نیکوئی بود گمان زشت برند.

۲۲- هر چه بگوئی نا اندیشیده مگوی تا بر گفتار پشیمان نشوی.

۲۳- سر سخن مباش که سخن سرد تخمی است که از آن دشمنی روید.

خزائن، ص: ۲۸۲

۲۴- بسیاردان و کم گو باش، و نه کم دان و بسیار گوی که بسیار گوی اگر چه خردمند باشد مردم آن را بی‌خرد دانند.

۲۵- با هر که سخن گوئی نگر که سخن ترا خریدار هست یا نه اگر مشتری یابی بفروش و اگر نه بگذار.

۲۶- ز نهار دوست خود مخوان کسی که دشمن دوستان تو باشد.

۲۷- بپرهیز از نادانی که خود را دانا شمرد.

۲۸- اگر خواهی راز ترا دشمن نداند با دوست مگوئی.

۲۹- هر که نسبت به تو زشتی گوید معذورتر از آن دار که کسی آن سخن به تو رساند.

۳۰- اگر خواهی مردم نکو گوی تو باشند زنهار نکو گوی مردم باش.

۳۱- اگر خواهی که بر دلت جراحتی نباشد که به هیچ مرهم به نشود با هیچ نادانی مناظره مکن.

۳۲- شب طعام خوردن سخت زیان کار است که آدمی دایم به تُخَمَه است.

۳۳- چون مهمان کنی در خوبی و بدی خوردنیها از مهمان عذر مخواه که این طبع بازاریانست، هر ساعت مگوی که فلان چیز بخور خوبست یا چرا نمی‌خوردی یا من نتوانستم سزای تو کنم که اینها سخن محتشمان نباشد سخن کسانی است که یک بار مهمان

کنند.

۳۴- چاکران مهمان را نکو دار که نام نیک ایشان بیرون برند.

۳۵- اگر چاکران تو خطائی کنند در پیش مهمان با ایشان جنگ مکن و مؤاخذه مکن.

۳۶- مهمان هر کس مشو که حشمت را زیان دارد.

۳۷- با چاکران میزبان مگوی که ای فلان این طبق را فلان جای نه، و بنان و کاسه دیگر کسی را تکلیف مکن، خلاصه مهمان فضول نباش.

۳۸- از مزاح ناخوش و فحش شرم‌دار و مکن.

خزائن، ص: ۲۸۳

۳۹- زنهار با کمتر از خویش مزاح مگوی و مکن تا حشمت خویش در سرآن کار نکنی، بدان که خوار کننده همه قدرها مزاح است، آنچه گوئی شنوی.

۴۰- با هیچ کس جنگ مکن که جنگ نه کار محتشمان است بلکه شغل زنان است با کودکان.

۴۱- طریقه محتشمان چنین است که در تابستان نیم روز قیلوله کنند و اگر خواب نیاید در خلوت خانه خود باشند تا گرما شکسته بود.

۴۲- چون بر اسب نشینی بر اسب کوچک منشین که مرد اگر چه بزرگ منظر باشد بر اسب کوچک حقیر نماید، و اگر چه حقیر بود بر اسب بزرگ به شکوه نماید.

۴۳- از مرگ مترس و بدان که تا تن خود را بخورد سگان ندهی خود را به نام شیران نتوان کرد، هر که بزاید روزی بمیرد.

۴۴- مال را نگاه دار که چیزی به دشمن بگذاری به که از دوستان بخواهی، چیزی اگر چه کم بود نگاهداشتی آن واجب دان، که هر که چیز کم نگاه نتواند داشت بسیار را هم نگاه ندارد.

۴۵- امانت نگاهداری مکن زنهار که سعی عبث به تو ماند، هر گاه رد نکنی خائن و تبه روزگار خواهی بود، و چنانچه رد کنی کاری نکرده باشی مال مردم را داده باشی و اصلًا صاحب آن ممنون نباشد و چنانچه تلف شود بد نام بشوی.

۴۶- تا توانی سوگند مخور.

۴۷- در معامله از مماسکه و سعی در قیمت کوتاهی مکن که آن نیمی از تجارت است.

۴۸- صبور باش که صبوری دوم عاقلی است.

۴۹- در خانه خریدن اول همسایه را ملاحظه کن.

۵۰- سعی کن تا خانه در جائی خری که توانگرترین همسایگاه باشی، و فقیرتر بلکه مساوی نباشی.

خزائن، ص: ۲۸۴

۵۱- همسایگان را هدیه فرست و طعام ده تا محتشم ترین ایشان باشی.

۵۲- طفلان همسایگان را بنواز.

۵۳- بام خود را از بام همسایه بلند تر کن تا مردمان را در تو دیدار نباشد.

۵۴- زنی که محتشم‌تر از تو باشد مخواه.

۵۵- هیچ بزرگی را در خانه خود در برابر زن راه مده اگر چه پیر و سیاه باشد.

۵۶- با فرزندان و برادران خود هیوب باش تا ترا خوار ندارند و از تو ترسان باشند.

۵۷- فرزندان را پیشه بیاموز که آن عیب نیست بلکه هنر است هر چند از محتشمان باشند.

۵۸- هر چه داری اول خرج دختر کن و شغل وی بساز و ویرا در گردن کسی بند که تا ازغم او برهی، اما دختر دوشیزه را شوی دوشیزه گزین.

۵۹- داماد باید که از تو فروتر بود هم به نعمت و هم به حشمت تا او به تو فخر کند نه تو به او.

۶۰- دوستی که از تو بدون حجت پر گله شود به دوستی آن اعتماد مکن.

۶۱- با نیکان و بدان دوستی کن با نیکان بدل با بدان به زبان.

۶۲- به دوستی کسی که به دشمن تو دوست باشد زنهار هزار زنهار اعتماد مکن.

۶۳- اگر ترا دشمنی باشد دلتنگ مشو که هر که را دشمن نباشد بی‌قدر و بها باشد.

۶۴- خویشتن را به دشمن بزرگ نما اگر چه افتاده باشی، جسارت را کاربر و خود را از افتادگان منمای.

۶۵- بیشتر از دشمن خانگی و همسایگان و خویشان حذر کن.

۶۶- با هیچ کس یک دل دوستی مکن و لیکن دوستی مجازی کن.

خزائن، ص: ۲۸۵

۶۷- از سفیهان و جنگجویان و اوباش یعنی کسانی که از سخن بد گفتن مضایقه ندارند بردبار باش و لیکن با گردنکشان گردنکش باش.

۶۸- با دوست و دشمن آهستگی و چرب گوی، و هر چه گوئی از نیک و بد همان را چشم‌دار.

۶۹- هر چه نخواهی بشنوی مردمان را مشنوان البته.

۷۰- هر چه پیش مردمان نتوانی گفتن از پس مردم مگوی.

۷۱- بر ناکرده لاف مزن و چون کنم مگوی و چون کردم گوی.

۷۲- زبان خویش را بر کسی بسته‌دار که اگر خواهد زبان خویش بر تو تواند گشاد.

۷۳- از اژدهای هفت سر مترس و از مردم سخن چین بترس.

۷۴- هیچ کسی را بی‌قدر ستایش مکن که اگر وقتی بیاید نکوهیده ندانی.

۷۵- هر که دانی به کار تو آید از اعراض و خشم خویش مترسان، و اگر گناهی کند در گذران.

۷۶- هر سخن را که شنیدی انگشت در آن مپیچ.

۷۷- زود بهر چیز خشمناک مشو و در وقت خشم خشم فرو بر.

۷۸- اگر جائی باید ترا عفو و عذر خواست ننگ مدار.

۷۹- ای پسر اگر واعظ شوی بر سر منبر روی باک مدار و چنان دان که مجلسیان تو بهائمند تا به سخن در نمانی و اگر به سخن احیاناً درمانی باک مدار و به صلوات و تهلیل و أمثال آن بگذران و به زودی به سخن دیگر رو، و به سر منبرتر شرو مباش.

۸۰- ای پسر اگر قاضی و مفتی شوی باید در مجلس حکم هیوب باشی و بی‌خنده و ترشرو، و أندک گوی باش و بسیار شنو.

۸۱- اگر تاجر شوی معامله با گروهی کن که زیر دست تو باشند، و اگر با قوی‌تر از خود معامله کنی با کسی کن که صاحب مروّت و دیانت باشد.

خزائن، ص: ۲۸۶

۸۲- تا توانی بنسیه معامله مکن، نقد کم نفع به از نسیه بسیار سود است.

۸۳- بهترین متاع‌های تجارت آن بود که به من و سنگ خرند و به مثقال و درم فروشند.

۸۴- تاجر باید چیزی که تغییر در آن به هم رسد و مردنی و شکستنی باشد نخرد.

۸۵- تاجر باید بهر شهر رود خبر اراجیف ندهد و در خبر خوش مطلقاً تقصیر نکند، و خبر مردن احدی را بدون ضرورت نگوید.

۸۶- در سفر باید مکاری را از خود خوشنود نگاه دارد.

۸۷- در شهری که وارد شد با سه طایفه آشنائی کند: توانگران با مروت، جوانمردان عیار پیشه، راه بانان و یوم شناسان.

۸۸- اگر لابدی معامله بنسیه کنی با چند طایفه مکن: کم چیز و نو کیسه و کودک و قاضی و مفتی و شیخ الاسلام.

۸۹- هیچ نوشته را بر خود حجت مساز یعنی چیزی منویس که روزی بر تو حجت شود.

۹۰- زود به زود با اهل حساب خود محاسبه کن.

۹۱- ای فرزند اکتفاء به دوستان مکن و پیوسته دوستان نو گیر، اما دوستان کهن را از دست مده.

۹۲- اگر دهقان باشی نگذار هر چه کاری که از وقت بگذرد و اگر ده روز پیش از وقت کاری بهتر از آن است که ده روز پس از وقت.

۹۳- چون زراعت کنی تدبیر سال دیگر امسال کن.

۹۴- اگر کاسب باشی زود کار باش و به اندک سود قناعت کن تا یک باره ده یازده کنی دوباره ده نیم توانکرد، و مردم را بلجاج و مکابره مگریزان.

۹۵- ای فرزند اگر مقرّب پادشاه باشی بدون ضرورت سخن بر خلاف مراد پادشاه مگوی و با او لجاج مکن او را جز نیکوئی میاموز.

خزائن، ص: ۲۸۷

۹۶- در پیش پادشاه عیب کسی را مگوی که ترا بد نفس شناسد.

۹۷- از آن سفره که نان خوری بد گویی مکن.

۹۸- جوانمرد باش و اصل جوانمردی سه چیز است: هر چه بگوئی بکنی، خلاف راست نگوئی، شکیب و صبر را کار بندی.

۹۹- ز نهار که مال خود را ضایع نگذاری اگر چه پوست خربزه باشد که گاه است ترا بکار آید، و اگر چه زیادتی شربت آب یا برگ درختان باشد.

۱۰۰- قانع باش و قناعت پیشه کن که اصل همه پندها این است و سایر فرعند و اللّه علم.

نشان اسب خوب

* فائده:

بدان که نشان اسب خوب آن است که باریک دندان و پیوسته دندان و سفید دندان باشد، لبهای زیرین درازتر بود، بینی بلند و فراخ بینی و کشیده بود، و پهن پیشانی، دراز گوش، میان گوشها گشاده، باریک تهیگاه، و بن گردن سطبر باشد و خوردگاه سطبر و خردموی، و سمهای آن دراز و سیاه باشد، و گردپاشنه، و بلند پشت باشد، و فراخ ابرو باشد، و سینه و میان دستها و پاهای آن گشاده باشد، دم کلفت و کوتاه و سیاه چشم و مژه و خایه باشد، و معلق سرین، و عریض کفل، و درون ران او پر گوشت بوده باشد، با خبر باشد از حرکت سوار.

و بدان که اسب کمیت نیکو بود و در سرما و گرما طاقت می‌دارد، و اسب ابلق بد است.

و بدان که اسب گنگ بد است و آن اسبی است که چون مادیان بیند اگر چه نری فر و و هلد بانگ نکند، و چنین اسبی در راه بسیار غلط کند، و اسب شبکور بد است و علامتش آن است که شب از چیزها نرمد، و شب بهر جا بدوانی راست برود، و اسبی که چون بانگ اسبان شنود جواب ندهد بد باشد، و اسب چپ بد بود و علامتش آن است که چون بدهلیز کشی دست چپ پیش نهد و چنین اسبی

خزائن، ص: ۲۸۸

شناوری ندانـد، و اسب احول اگر چه به ظـاهر معیوب است اما عرب و عجم متفقنـد که مبارك و میمون است، و شـنیدم که دلـدل احول بوده است، اسب دست و پـا سـفید بـد بود، اسبی که پـای چپ یا دست چپ آن سـفید بود شوم باشـد، و اسب ازرق چشم بد بود، و اسب سـیاه کام فراموشـکار بود، و اسب زاغ چشم شبکور بود، و اسبی که در وقت سر گین کردن درنگ کند بد بود، و بدان که بیشتر اسـبان را استخوان پهلوی راست یکی زیادت باشد از پهلوی چپ، اگر استخوانهای دو پهلوی او مساوی باشد بهر چه توانی بخر که هیچ اسبی در دویدن او را سبق نبرد.

«لمؤلفه»

عشاق تو جز دیده خونبار نخواهندغیر از دل آزرده افکار نخواهند

فریاد که این درد مرا کشت که آن دوست‌با من نکند مهر که اغیار نخواهند

ای بوالهوسان دور شوید از من مسکین‌مردان رهش رونق بازار نخواهند

گو قیمت ما بشکند آنها که کسی راباشند خریدار و خریدار نخواهند

ما را هوس انجمنی نیست که عشاق‌جز خلوت و در دل گله با یار نخواهند

گوئی بر زاهد چه حدیث می و معشوق‌این طایفه جز جبه و دستار نخواهند

منصور از آن بر سردار است که خوبان‌ارباب وفا جز به سر دار نخواهند

تا باشد شان عذر جفا خیل نکویان‌جز عاشق بد نام گنه کار نخواهند

آنها که ز خوبان دلشان هست بدامان‌صد خرمن گل گلشن و گلزار نخواهند

جان بر کف خود گیر صفائی بر عاشق‌در کوی بتان درهم و دینار نخواهند

علوم خمسه و قلم داودی

* فائده:

بـدان که مراد از علوم خمسه محتجبه علومیست که اول هر یـك از حروف «کلّه سـر» است، و ثـانی و ثـالث هر یك اشاره به دریای علم است، و آخرین هر یك اشاره بندای طالبان است به طلب.

بدان که در علوم خمسه مذکوره بسیار احتیاج به قلم داودی و دانستن آن

خزائن، ص: ۲۸۹

می‌شود و قلم مذکور را در جائی بیان ننموده‌اند و نه حرف آن به این ترتیب است «شمع زیت سون». [تصویر] فائده:

در علوم خمسه مـذکوره بسیار روغن لا و لا مـذکور می‌شود و مراد از آن لا شـرقیهٔ و لا غربیـهٔ است که [تصویر] باشد، و خروع بید انجیر است که آن را کوچك نیز نامنـد، و فلقطر به معنی یار و مـددکار و از پیش برنـده کار است بلغت یونانی و مراد اسـمائی چند است که در هر کاری معین است، و بیروج الصنم لفاح است، و حلبه شنبلیله است.

فائده:

گرفتیم [تصویر] و بر کاغـذ سـفید چیزی از آن نوشتیم هیـچ ظـاهر نبود خصوصاً بعـد از جفاف، و بعـد از جفاف نزدیك بنار بردیم خطی زرد خوشـرنگ واضـح شـد و بـا مـذکور [تصویر] ضم سـاختیم یعنی حل در آن کردیم و نوشتیم و نزدیك به [تصویر] بردیم خطی سیاه مایل به زردی خوشـرنگ ظاهر شد، و هر چه بیشتر حرارت در آن تأثیر کرد سـیاه‌تر شد و چون آب بر آن مالیدیم سـیاه خوب شد چون حبر شد، و گرفتیم آب [تصویر] ونوشتیم چیزی ظاهر نبود و بعد از آنکه به [تصویر] داشتیم بعد از جفاف خطی زرد

مایل به سرخی در نهایت وضوح و خوش رنگی ظاهر شد و قبل از جفاف زرد قلیلی به سیاهی مایل ظاهر شد.

در معرفت اوج ستارگان

* فائده:

بدان که اوج «۱» ستاره مکانی است از فلك آن که دورتر موضع

---

(۱)- اوج معرّب اوگ کلمه هندی است.

خزائن، ص: ۲۹۰

است از آن فلك از زمین، و حضیض نزدیکترین مواضع است، و حضیض همیشه مقابل اوج است و کوکب چون از حضیض گذشت صاعد می‌شود روی به اوج و چون شش برج طی نمود به اوج می‌رسد، چون از اوج گذشت هابط می‌شود و چون شش برج طی نمود به حضیض می‌رسد، و اوجات ثابت نیستند بلکه متحرکند به حرکت ثوابت مگر اوج قمر که آن حرکتی سریع کند و چون در حال تحریر به جز رساله‌ای که در سنه یك صد و شصت و هفت جلالی نوشته بود حاضر نبود تا اختلافی که به سبب ارصاد به هم رسیده ملاحظه شود، اوجات و حرکت آنها را به نوعی که در آنجا ثبت بود نوشته شد و هر کس هر وقت خواهد به حساب موضع اوجات را تعیین می‌تواند نمود.

در آنجا گفته که اوج غیر قمر هر سال پنجاه و چهار ثانیه و هر ده سال نه دقیقه و هر شصت و شش سال و هشتماه یك درجه طی کند.

و مواضع اوجات در سال صد و شصت و هفت جلالی این است:

اوج زحل ح یه ز، اوج مشتری ه کویج، اوج مریخ ج یط ط، اوج شمس ب کط لح، اوج زهره ب یط لز، اوج عطارد رام.

و مخفی نماند که به حساب مذکور چون حرکت اوج هر یکصد سال یك درجه و نیم می‌شود در سال تحریر این کتاب که سنه هفتصد و بیست و نه جلالی است و پانصد و شصت و دو سال از تحریر رساله مذکوره گذشته اوجات هشت درجه و بیست و پنج دقیقه و چهل و هشت ثانیه حرکت کرده خواهند بود، و چون رفع ثوانی نمائی چون از نصف متجاوز است هشت درجه و بیست و شش دقیقه حرکت اوجات خواهد بود، پس مواضع اوجات به این نحو خواهد بود: زحل د کب ید، مشتری ودن، مریخ د کز یو، شمس ج ز مه، زهره ب کز مد، عطارد ز ط مز.

در معرفت جوز هر ستارگان

* فائده:

بدان که جوز هر ستارگان نقطه‌ای است که مدار آن کوکب در آن

خزائن، ص: ۲۹۱

نقطه بامدار آفتاب تقاطع کند و آن در دو نقطه متقابل باشد، آن نقطه که چون کوکب از آن گذرد شمالی شود رأس خوانند و آن دیگر را ذنب، و موضع جوزهر قمر از تقاویم معلوم می‌شود زیرا که رأس قمر را نویسند.

و أما کواکب خمسه متحیره حرکت جو زهر ایشان چون حرکت ثوابت باشد و حرکت اوجات در رساله مذکوره مواضع جو زهر اترا در سال یکصد و شصت و هفت جلالی به این وضع تعیین نموده:

جوزهر رأس زحل ج یج ند، مشتری ج ه کد، مریخ ایو کز، زهره ب ح ج، عطارد اد د، و ذنب هر کوکبی مقابل رأس است و بنابر

آنچه در اوجات مذکور شد مواضع جو زهرات در حال تحریر این کتاب چنین می‌شود: زحل ج کدید، مشتری ج ز لد، مریخ ایح ی، زهره ب ی یح، عطارد ازا.

معرفت اقبال کوکب

* فائده:

در معرفت اقبال کوکب و ادبار آن و کوکب خالی السیر و وحشی السیر: اقبال کوکب آن بود که در صورت طالعی در وتد یا مایل الوتد باشد، و ادبار آن بود که ستاره‌ای از اتصال ستاره‌ای برگردد یا در زایل الوتد باشد، خالی السیر چنان باشد که ستاره‌ای از اتصال ستاره‌ای برگردد و تا در آن برج بود به هیچ ستاره‌ای اتصال نکند، وحشی السیر چنان باشد که ستاره‌ای در برجی باشد که تا در آن برجست هیچ ستاره‌ای به آن نظر نکند و این حال بیشتر به قمر رسد.

در معرفت نقل نور کوکب

* فائده:

در معرفت نقل نور کوکب، و جمع نور، ورد نور، و منع نور.

اما:

نقل نور آن بود که ستاره سریع السیر از ستاره بطیء منصرف شود و به ستاره دیگر اتصال کند پس ستاره اول نقل نور از دویم کند و به سیم دهد، مثال آن قمر در دوازده درجه سنبله و مشتری در ده درجه جدی و زحل در پانزده درجه

خزائن، ص: ۲۹۲

جوزا، پس قمر در حالی که در ده درجه سنبله بود حاق تثلیث او بود با مشتری و از او بیرون شده رو به انصراف نهد و رو به اتصال بزحل دارد به تربیع چون به پانزده درجه سنبله رسد منصرف است از مشتری و متصل است با زحل، پس نقل نور از مشتری بزحل نموده «۱».

و جمع نور آن بود که ستاره سریع السیری متصل شود به ستاره‌ای که آن أبطأ بود و آن أبطأ نیز متصل شود در آن حال به ستاره أبطأ از خود، پس ستاره دوم نور او ل را به سیم دهد با نور خود مثال آن قمر در حمل به هفت درجه، زهره در جوزا بده درجه، و مریخ در سنبله به سیزده درجه، پس قمر متصل است به زهره بتسدیس و زهره به مریخ بتربیع و این را نقل نور نیز گویند، و نقل را دو قسم می‌گیرند و در جمع و نقل میان ستاره اول و سیم اگر چه نظر و اتصالی نیست اما گویند مزاج اتصال میانه ایشان حاصل می‌شود.

وردّ نور آن بود که سه ستاره در یک برج باشند و ستاره أبطأ درجه آن بیشتر باشد بعد از آن کوکب میانه رو پس کوکب سریع، و کوکب سریع خواهد متصل شود به هر دو قران و کوکب میانه رو نیز با أبطأ قران کند پس گویند به حکم أقربیّت میان رو دفع اتصال سریع را ببطیء کرد تا أول بخود آن متصل شود بعد از آن ببطیء مثال آن مشتری در چهارده درجه قوس، و مریخ در دوازده درجه آن، و قمر در ده درجه آن.

و منع نور آن بود که دو کوکب سریع و بطیء در برجی باشند متصل بقران و

---

(۱)- بیان اخصر و اوضح در این چهار اینکه چون کوکبی منصرف شود از کوکبی دیگر و هنوز از آن انصراف تمام نشده متصل به کوکب ثالث شود آن اتصال به منزله اتصال کوکب اول باشد به کوکب ثالث اگر چه به حسب ظاهر متصل نباشد و این وضع را

نقل نور گویند. و اگر دو کوکب یا بیشتر به کوکب ثالث متصل شوند آن اتصال به منزله اتصال کوکب اول باشد به کوکب ثانی و این را جمع نور گویند. و اگر کوکبی در حال رجعت یا احتراق یا در حین و بال و هبوط بود و کوکب دیگر به او متصل شود متصل به او را از غایت عجز و ضعف رد کنند آن را رد نور گویند. و چون سه کوکب در برجی باشند چنان که اسرع ایشان در اول برج و میانه رو در میان همان برج وأبطأ در آخر همان برج نیز باشد چون اسرع خواهد که بأبطأ متصل شود میانه رو او را منع کرده اول خود متصل شود این را منع نور خوانند.

خزائن، ص: ۲۹۳

کوکب دیگر از برجی دیگر مناظر بهر دو پس کوکب سریع متصل بقران مانع شود که کوکب ناظر نظر کند ببطیء به فضلیت قران یا آن که دو کوکب در یک برج باشند و کوکبی سریعتر به آن کوکب که بطییء تر باشد از آن دو متصل شود به نظری و اتصال أول را منع کند، و منع دلیل قوّت مانع و ضعف ممنوع است.

اسامی کتبی که قدماء در علوم خمسه محتجبه نوشته‌اند

* فائده:

بدان که کتب مشهوره که قدما در علوم خمسه محتجبه نوشته‌اند بسیار است از آن جمله:

آنچه در علم اول نوشته شده سبع و سبعین و نخب جابری و شذور الذهب و مکتسب و رسائل جلد کی و مجریطی و میزان اشعار خالدبن ولید و طغرائی و مولوی و سلطان ولد و ابن عمویه و غیر ذلک؛ و در علم ثانی و جیزه اسکندری، و مصحف هرمس الهرامسه، و طلسمات طمطم الهندی، و والیس اسکندرانی، و هیاکل، و تماثیل ابی‌بکر بن علی و مانند اینها؛ و در علم سیم شاملین شامل و سکاکی و قضالی و سر مکتوم و رسائل هلالیه و غیر آن؛ و در علم چهارم نوامیس افلاطون، و مختصر جالینوس، و عشر مقالات، و خلاصه و کتب بلیناس و غیر ذلک؛ و در علم پنجم رسائل خسرو شاه سماوی، و جبل ود کوکب (کذا)، و ابن عراقی و غیر اینها است.

و کتاب سحر العیون أبی عبدالله المغربی که بلباب ابن الحلاج مشهور شده مشتمل است بر رابع و خامس و رساله عیون الحقائق و ایضاح الطریق از مؤلفات حکیم ابوالقاسم احمد سماوری جامع آنها است بازواید.

و کتاب اسرار قاسمی از مؤلفات ملاحسین کاشفی که به امر شاه قاسم انوار جمع

خزائن، ص: ۲۹۴

نموده مشتمل است بر بسیاری از فواید این دو علم.

و امروز آن کتاب در نزد عامه به کذب و عدم اعتبار مشهور است و سبب آن تصریح به بسیاری از غرایب است که در نظرها بعید می‌نماید علاوه بر اینکه بسیاری در صدد امتحان و تجربه بر می‌آیند و بدون وقوف کامل در معیار هر دوائی یا تشخیص ادویه بلکه به مجرد اینکه دوائی را از عطار گرفتند در صدد امتحان بر می‌آیند و حال اینکه شناختن ادویه و مقدار آنها و تمیز خوب و بد و خالص و ممزوج آنها کار هر کسی نیست و علاوه بر این بسیاری از آن محتاج به عزائم و أسماء و دعوات و امثال اینها است که نوشتن آنها به قلم خاص و وقت مخصوص می‌باید باشد.

علاوه بر اینکه به تفاوت یک نقطه یا مثل آن یا یک حرکت در خواندن مختلف می‌شود و بسیاری از عزایم اوقات به اجازه است از استاد کامل و اکثری بسته است به نظرات کواکب و اوقاف آنها و تشخیص اینها به مجرد تقاویم متداوله که صحّت و سقم آنها معلوم نیست صورت ندارد و امثال ذلک.

شعرالکمیت وقول الامام‌الصادق «ع» وبیانه

* حدیث

روی فی الکافی قال انشد الکمیت أبا عبداللّه علیه السّلام شعراً فقال:

أخلص اللّه لی هو ای فما اغ- رق نزعاً فلا تطیش سهامی فقال أبو عبداللّه علیه السّلام: و لاتقل هکذا «فما اغرق نزعاً» و لکن قل: فقد اغرق نزعاً فلا تطیش سهامی.

توضیحه:

أن النزع مد القوس و إغراق النازع استیفاؤه فی‌المد، و طیش السهم عدم إصابته الهدف و عدوله عنه، و أغرق فعل ماض من الإغراق و المستتر فیه راجع إلی اللّه، أو إلی الهوی، أو فعل مضارع منه علی صیغهٔ المتکلم و مراد الکمیت شکر اللّه سبحانه فیقول: إنه سبحانه جعل لی هوای خالصاً یحیث یکون کل أمر علی هوای بدون سعی منی حتی أن اللّه سبحانه أو هوای ما استوفی فی مد

خزائن، ص: ۲۹۵

القوس نحو الهدف، أو أدنی مما استوفی فیه و مع ذلک یصیب سهمی إلی الهدف، فنهی أبو عبدالله علیه السّلام لأجل أن الله سبحانه أجری الامور علی وفق الأسباب و إصابهٔ السهم الهدف بدون استیفاء مده نحوه مخالف له، و قال: اشکر الله سبحانه علی تهیهٔ الأسباب لک و قال: قد استوفی سبحانه فی مد القوس نحو الهدف لی أو وفقنی لاستیفائه فبعد ذلک لا تطیش سهامی.

حدیث لاعدوی و ...

* حدیث:

روی عن النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّم أنه قال: لاعدوی، و لاطیرهٔ، و لاهامهٔ، و لا شوم، و لا صفر، و لا رضاع بعد فصال، و لا تعرب بعد الهجرهٔ، و لا صمت یوم إلی اللیل، و لا طلاق قبل النکاح، ولا عتق قبل ملک، و لا یتم بعد إدراک.

حدیث ابی خدیجه

* أقول:

المراد بالعدوی سرایهٔ المرض من إنسان إو حیوان إلی غیره. و الهامهٔ بتخفیف المیم الجسد اللطیف یطیر باللیل و کانت العرب تزعم أن روح القتیل الذی لا یدرک بثاره تصیر هامهٔ فتطیر علی قبره فیقول: اسقونی اسقونی فإذا أدرک بثاره طارت، و الصفر بفتح الأولین حیّهٔ کانت العرب تزعم أنها فی بطن الإنسان تصیب الإنسان إذا جاع و تؤذیه و قیل: أراد به النسییء، الذی کانوا یفعلونه بالجاهلیهٔ و هو تأخیر المحرم إلی شهر صفر یجعلون صفراً هو الشهر الحرام.

حدیث:

روی فی التهذیب بإسناده عن أبی خدیجهٔ عن أبی عبدالله علیه السّلام قال: سأله رجل و أنا أسمع فقال: إنی اصلی الفجر ثم أذکر الله لکل ما ارید أن أذکره مما یجب علی فارید أن أضع جبینی فأنام قبل طلوع الشمس فأکره ذلک، قال: و لم قال: أکره تطلع الشمس من غیر مطلعها، قال: لیس بذلک خفاء انظر من حیث یطلع الفجر فمن ثمهٔ تطلع الشمس.

خزائن، ص: ۲۹۶

توضیحه:

أن السائل لما کان قد بلغه أنه إذا جاء وقت ظهور القائم علیه السّلام فهنالک تطلع الشمس من مغربها فکان ینتظر ذلک الزمان فخاف

إن هو نائم قبل طلوعها من حين ظهوره عليه السّلام طلعت الشمس من غير مطلعها و كان هو حينئذ نائماً غافلا عنه و يفوت عنه هذه العلامة فأجابه عليه السّلام بأن هذا الأمرين لاخفاء فيه لأن الشمس فى كل يوم أنما تطلع من حيث يطلع الفجر فى ذلك اليوم مشرقاً كان أو مغرباً و من ينام بعد الفجر فهو يرى مطلع الفجر فى ذلك اليوم فيحصل له العلم بمطلع الشمس فيه.

فى يوم الثلثاء ساعة

* حديث:

روى فى الكافى عن أبى عبداللّه عليه السّلام أنه قال: فى يوم الثلثاء ساعة من واقفها لم يرقادمه حتى يموت أو ماشاء اللّه. لم يرقادمه أى لم يسكن دمه حتى يموت أو المراد أن فيه ساعة من أراق فيه دمه بحجامة أو فصد لم يسكن دمه حتى يموت.

اقرأ آية الكرسى و ...

* و فى

حديث آخر فى الكافى أيضاً منه أنه قال: اقرء آية الكرسى و احتجم أى يوم شئت.

المعالجات المروية فى الاخبار

* احاديث

فى المعالجات المروية فى الكافى روى باسناده عن حمزة الطيار قال: كنت عند أبى الحسن الأول فترانى أتأوّه فقال: مالك؟ قلت: ضرسى، فقال: لو احتجمت؟ فاحتجمت فسكن فأعلمته.

و روى أيضاً باسناده عن الجعفرى قال: سمعت أباالحسن موسى عليه السّلام يقول:

خزائن، ص: ۲۹۷

دواء الضرس تأخذ حنظلة فتقشرها ثم تستخرج دهنها فإن كان الضرس مأكولًا منحفراً تقطر فيه قطرات و تجعل منه فى قطنة شيئاً و تجعل فى جوف الضرس و ينام صاحبه مستلقياً يأخذه ثلاث ليال فإن كان الضرس لاأكل فيه و كانت ريحاً قطر فى الأذن التى تلى ذلك الضرس ليالى كل ليلة قطرتين أو ثلاث قطرات يبرئ، بإذن الله.

و روى باسناده عن أبى ولاد قال: رأيت أباالحسن عليه السّلام فى الحجر و هو قاعد و معه عدة من أهل بيته فسمعته يقول: ضربت على أسنانى فأخذت السعد و دلكت به أسنانى فنفعنى ذلك و سكنت عنى.

و روى عن أبى عبدالله عليه السّلام يقول: اتخذوا فى أسنانكم السعد فأنه يطيب الفم و يزيد فى الجماع.

و روى عن أبى الحسن الأول عليه السّلام قال: من استنجى بالسعد بعد الغائط و غسل به فمه بعد الطعام لم يصبه علة فى فمه و لم يخف شيئاً من أرياح البواسير.

و روى عن أبى عبدالله عليه السّلام قال: كان رسول الله لايتداوى من الزكام و يقول: ما من أحد إلا و به عرق من الجذام فإذا أصابه الزكام قمعه.

و روى بإسناده عن جميل بن صالح قال: قلت لأبى عبدالله عليه السّلام: إن لنا فتاة كانت ترى الكوكب مثل الجرة، قال: نعم و تراه مثل الحب، قلت: إن بصرها ضعيف فقال: اكحلها بالصبر و المر و الكافور أجزاء سواء فكحلناها به فنفعها.

و روى عن سليم مولى على بن يقطين أنه كان يلقى من رمد عينيه أذى فقال: فكتب إليه أبوالحسن عليه السّلام ابتداء من عنده: ما يمنعك من كحل أبى جعفرعليه السّلام جزء كافور رباحى و جزء صبر سقوطرى يدقان جميعاً و ينخلان بحريرة يكتحل منه مثل ما يكتحل من الإثمد كحلة فى كل شهر، تحدر كل داء فى الرأس و تخرجه من البدن فقال: فكان يكتحل به فما اشتكى عينيه حتى

مات.

و روی عن إبراهیم الجعفی قال: دخلت علی أبی عبداللّه علیه السّلام قال: مالی أراک ساهم الوجه؟ فقلت: إن بی حمی الربع، فقال: ما یمنعک من المبارک الطیب اسحق

خزائن، ص: ۲۹۸

السکر ثم امخضه بالماء و اشربه علی الریق و عند المساء، فقال: ففعلت فما عادت إلیَّ.

لیس من دواء الا و هو یهیج داء

* و روی

عن أبی الحسن الأول علیه السّلام لیس من دواء إلا و هو یهیج داء و لیس شیء فی البدن أنفع من إمساک الید إلا عما یحتاج إلیه.

«لمؤلفه الصفائی»

از راه رفا گاه ز ما یاد توانکرد گاهی به نگاهی دل ما شاد توانکرد

صید دل من لایق تیغ توا گر نیست در راه خدا آخرش آزاد توانکرد

نالم مگر از ناله برحم آورم آن دل اما که چه با خوی خداداد توانکرد

زین بعد کسی ناله من نشنود آری تا چند مگر ناله و فریاد توانکرد

مستم ز می عشق چنان کز پس مرگم صد میکده از خاک من آباد توانکرد

انصاف کجا رفت ببین مدرسه کردند جائی که در آن میکده بنیاد توانکرد «۱»

منمای به زاهد تو ره کوی خرابات این ره نه بهر بوالهوس ارشاد توانکرد

با غیر صفائی مه من عهد وفا بست دل را بچه امید دگر شاد توانکرد «وله ایضاً»

طرفی نبستند از غمش مسکین دل بیچارگان روز از ستم این در تعب شب از الم آن در فغان

تا گشته‌ام دور از درش بی‌روی آن هر دم رود اشک از دو چشم بر زمین آه از لبم بر آسمان

---

(۱)- مرحوم رضا قلیخان هدایت در ریاض العارفین در ضمن شرح حال مرحوم نراقی گوید که وقتی در کاشان مدرسه‌ای بنا می‌کردند مولانا عبور نموده این بیت را بدیههً فرموده و و خوب گفته:

در حیرتم آیا ز چه رو مدرسه کردند جائی که در آن میکده بنیاد توان کرد

خزائن، ص: ۲۹۹ گفتم بود رخصت که من آیم بکویت ساعتی گفت آری اما نیم شب از جمله یاران نهان

گفتم که آیا جویمت در کعبه یا در خانقه گفتا مرا خواهی بیا دیر مغان دیر مغان

از بس که آه در شام و سحر نالیدم از سوز درون در کوی او از ناله‌ام در ناله آمد پاسبان

در آستانش روز و شب سو دم بخاک از بس که سرهم شد مرا سر خاک و هم فرسوده شد آن آستان

در عشق آن زیبا صنم دنیا و عقبی گردهی من ای صفائی کافرم بینی اگر یک جو زیان

إسکات الضفادع بوضع السراج

* فائده:

قال القزوینی: قال محمد بن زکریا: إذا وضع سراج فی طاس و جعل فوق الماء أو فی قناهٔ فیه الضفادع سکنت أصواتها و لا یسمع لها

صوت البتة و كذلك إذا جعل طست على وجه الماء مقلوباً.

دفع لسع العقرب و الحية

* فائده:

قال القزوينى الرازى: من شرب مثقالين من حب الا- ترج بعد دقه ناعماً أبرأه ذلك من لسع العقرب و الحية و غير هما من ذوات السموم.

من منابع الذباب

* فائده:

فى ربيع الأبرار أن من منافع الذباب أنها يحرق و يخلط بالكحل فإذا كتحلت المرأة كانت عينها أحسن ما تكون.

فائده:

فى حياة الحيوان إن طبخت عقرب بسمن البقر و طلى به موضع

خزائن، ص: ۳۰۰

لسعها سكنها من وقته.

فائده: فى حياة الحيوان إذا طرح فى النورة زرنيخ و رماد الكرم و طلى بها الجسد ثم غسل بعدها بدقيق الشعير و الباقلى و بذر البطيخ مراراً يضعف الشغر حتى لا يكاد أن يعود.

وارث النبى «ص»

* قال بعض العلماء:

وارث النبى من اقتدى به فى الأفعال و الأخلاق لا من يزال يسودّ بأقلامه وجوه الأوراق.

من‌إفادات السيدالداماد فى بيان تسبيح‌الزهراء سلام‌اللّه عليها

* من

إفادات السيد الداماد: بايد دانست كه تسبيح فاطمهٔ زهراء عليه السّلام در أحاديث أهل بيت و اطلاقات اصحاب دو اطلاق دارد يكى از آن اطلاق شايع است كه عبارت است از سى و چهار تكبير و سى و سه تحميد و سى و سه تسبيح، و ديگر تسبيحى كه در اوراد از سيدة النساء سلام اللَّه عليها رسيده است و در اصول معتبره وارد شده است و آن اين است: «سبحان ذى الجلال الباذخ العظيم، سبحان ذى العز الشامخ المنيف، سبحان ذى الملك الفاخر القديم، سبحان ذى البهجة و الجمال، سبحان من تردى بالنور و الوقار، سبحان من يرى أثر النمل فى الصفاء و وقع الطير فى الهواء.

«شعر مشكل»

ولدت امى أباها إن ذا من عجبات‌و أنا طفل صغير فى حجور المرضعات من كرر هذه الأبيات الأربعة «۱» حصل له الفرج بما هو فيه من الشدة فهو من المجربات.

و كم لله من لطف خفىّ‌يدق خفاه عن فهم زكىّ

(۱)- و الابيات فى الديوان المنسوب الى الامام الوصى على عليه السّلام.

خزائن، ص: ۳۰۱ و كم يسرأتى من بعد عسرففرج كربة القلب الشجىّ

و كم امر تساء به صباحاًو تأتيك المسرة بالعشىّ

إذا ضاقت بك الأحوال يوماًفثق بالواحد الفرد العلىّ يقال

فى المثل:

يرى الناس دهناً فى قوارير صافياًو لم يدر ما يجرى على رأس سمسم «و منها»

و كنت أعدك للنائباتفما أنا أطلب منك الأمانا و منها أنا الغريق فما خوفى من البلل.

«و منها»

أنا كالورد فيه راحة قومثم للآخرين فيه زكام «و منها»

ترى الرجل النحيف و تزدريهو فى أثوابه أسد هزبر «و منها»

و إذا كنت لم تزرع و أبصرت حاصداًندمت على التقصير فى زمن البذر «و منها»

نمایند هر شب خران را به خواب‌که پالانگران را ببرده است آب

احتجب بغير حجاب محجوب

* و فى

الحديث «احتجب بغير حجاب محجوب» هذا إما من باب حجاباً مستوراً أى حجاباً على حجاب بناء على أن أقصى مراتب شدة الاحتجاب لو كان من تلقاء حجاب كان لامحالة بحجاب على حجاب، أو من باب النعت بوصف الجار و الوصف بحال المتعلق، أو من باب التوصيف بالغاية المترتبة.

خزائن، ص: ۳۰۲

فائده منقولة من الكشكول

* فى

الكشكول و جد بخط الشهيد- ره- يرفعه إلى دانيال النبى قال: إذا أراد أحدكم أن يعلم أن حاجته يقضى أم لافليقبض على شىء من الحبوب و يضمر حاجته و يأخذ ثماناً ثماناً من الحبوب المقبوضة، فان بقى فى يده واحدة فهى للزهرة و الحاجة مقضية و إن بقى اثنتان فهى للمريخ فإنها لاتقضى، و إن بقى ثلاثة فهى للذنب يكون نحساً لاتقضى، و إن بقى أربع فهى للزاحل فإنها لاتقضى، و إن بقى خمس فهى للمشترى فإنها تقضى سريعاً و إن بقى ست فهى للقمر فإنها تقضى، و إن بقى سبع فهى لعطارد فإنها تقضى حسناً، و إن بقى ثمان فلا تعرض لها بوجه من الوجوه فإنها وقعت فى التوقف.

سورة هل اتى

* سئل

عالم فقيل له: إن الله قد أنزل «هل أتى» فى أهل البيت عليهم السّلام و ليس شىء من نعيم الجنة إلا و ذكر فيه إلا الحور العين فقال: ذلك إنما هو إجلال لفاطمة سلام اللّه عليها.

شعر

لاميرالمؤمنين عليه السّلام:

ألا أيها الموت الذى هو قاصدى أرحنى فقد أفنيت كل خليل

أراك بصيراً بالذين احبهم كانك تنحو نحوهم بدليل «لا أدرى»

ألا أهل ودّى كيف عهدى لديكم فهل شوقكم نحوى كشوقى إليكم

و هل صرتم بعدى كما صرت بعدكم و هل عندكم وجدى كو جدى لديكم

فإن قر عينى مرة بلقائكم سلمنا و إلا فالسلام عليكم «أيضاً»

فأين الفضل منك فدتك نفسى على إذا أسات كما أسات

خزائن، ص: ۳۰۳

«أيضاً»

و كنت أرى أن التجارب عدة فخانت ثقات الناس حتى التجارب «أيضاً»

إذا أمسى وسادى من تراب و بت مجاور الرب الرحيم

فهنونى اصيحابى و قولوا لك البشرى قدمت على الكريم

لغز لوالد المولّف

* فائده:

تشرّفت مع الوالـد الماجـد العلامـهٔ طود العلم و التحقيق رحمـهٔ الله عليه زيارهٔ العتبات العاليات فى سـنهٔ خمس و مائتين بعد الألف من الهجرهٔ النبويهٔ و إذر جعنا من المشـهدين المشـرفين النجف و كربلا إلى مقابر قريش و مكثنا فيه أياماً فأرسل قاضـى بغداد الذى تولى قضاه فى هـذه السـنهٔ و جاء من قسـطنطينيهٔ إلى و الـدى بلغزين من نتائـج طبعه أحدهما كان ألغازاً للسّـنهٔ التى تولى قضاء بغداد فيها و الآخر باسم الدستور الأعظم سليمان باشا و الى بغداد فطلب منه حلهما.

الاول هذا:

قـد ولى الحقير الحاج إسـماعيل نائب قضاء بغداد، فى العشـر السادس من الثلث الثالث من السدس الثالث من النصف الأول من تاريخ لو زيد عليه مسـطح مربع الزوج الأول فى الفرد الثالث على أن يكون الواحد أعداداً و ضرب جذر المجتمع فى الكسور مع العدد الذى لا يـتغير فى التربيع و التكعيبات لكان الحاصل معادلًا لـدور محـدد الجهات مع ثنائيات الفرد الثانى من هجرهٔ من نزل عليه سـبع المثانى صلى الله تعالى ما ترنم العندليب و تنغم.

فأجاب

عنه والـدى طـاب ثراه بـأن هـذه تاريـخ له ثلاث مراتب بحيث لو ضـرب أولها فى أوسـطها حصل ثالثها، ولو قسم ثالثها على أوسـطها حصـل أولهـا [يحصـل أوله] من زيـادهٔ عشـر أضـعافه على نفسه، و هـذا عجيب بـل من نقصانهـا عنه أيضاً و هـذا ايضاً غريب، آخرها تصحيف قطر الدائرهٔ و أولها عذراء فى السماء سائرهٔ، نصف أوسطه جبل معروف، و نصف نصفه حيوان مشهور، لو تخلخل بينهما

خزائن، ص: ۳۰۴

مربع الاولى حصلت أربعهٔ متناسبهٔ، و الصلاهٔ على جامع الشتات و الامور المتباينهٔ.

و الثانى هذا:

يقول الفقير إلى آلاء ربه ذى المواهب إسـماعيل الشـهير بين أترابه بنايب: يا أصـحاب الذهن الوقاد و أرباب الطبع النقاد أخبرونى عن حضـرهٔ آصـفيهٔ ذى نفس قدسـيهٔ، قـد اشـتمل على بعض الحروف النورانيـهٔ و أقله من حروف الزيادهٔ تالى مقـدّمه اشـتهر فى الأقطار و

الآفاق و اشتاق اليه الكل على الاطلاق فتارة يكون من الجواهر و الأجزاء الفردة، و أخرى من الأوصاف و الأعراض السيّالة، ينبئ أوّله عن محض الأمن و الأمان و آخره خير الجنس و الأديان، بل هو نهاية الإيقان و العرفان، نصفه لثالثه كمالٌ شعورى و منتهاه لحمل متلوه كمالٌ ظهورى، و قد احيط بهذين الكمالين حرف من بعض أسماء أولاد [خير] النبيين و الكامل لوطرح منه مربع الخامس عادل الباقى عدد الأعراض و جذره أركان القضية و أنواع العلوم المفاضة من المبدء الفياض، على أنه لو قسّم بقسمين يكمل به الرجل بلامين، مكعّب أحدهما يزيد على الآخر بنصف أوّل الزوج، و كعب كعبه عدد خانات الشطرنج، مع أن المتلو بهيولائية الحروف مشهور، و فيما بينهما بالقسطية مذكور، يتساوى فى التربيع و الكعاب، غير خال عن النزاع فى الحساب، كله منطق و أصم، سداسى عند الصرفيين و إن زاد على التسعين عند الارثماطقيين، و لو جمع الخمس زبر الأول إلى كل البينات كان إشارة إلى العددين المتحابين أوزبر الرابع ساوى عدد عظام بدن الإنسان عند المستشرحين، و لو طرح عن المنتهى عدد الجواهر بقى أقسام الحكمة عند المشائين أو مضعف الخامس عن القوى الدراكة تتحقق الصفات الذاتية عند المتكلمين، و أقسام الخفى و الجلى عند الأصوليين، و مرجع مسائل كل العلوم عند المتفننين و بمسطح مجارى الفكر فى الكليات تتحقق العقول الطولية و الأجناس العالية و التعريفات و شرائط الانتاجات و لو طرح منه طرفا المنطق علم شروط التناقض فيمابين القضايا، أوزيد عليه ضروب معيار العلوم تحصل مواد الكلية و أبواب المنطق عند البرايا، و نصفه يعادل أقسام القرآن و الأحكام الشرعية و مخصصات الموصولات، و مربعه يعادل علاقات المجازات، و بمسطح أجزاء

خزائن، ص: ۳۰۵

العلوم فى قيود الأمر الشرعى تتحقق كلمة المجازات، و لو أنزلت من هذا المربع عقيم ضروب الشكل الثالث بقى القضايا الموجهات، و لو طرح منه أجناس وظيفة المتخاصمين عادل الباقى الفنون العربية، و أحوال المسند إليه و الاستعارات، بل فريضة من ترك جداً و أما و زوجات، و بضعفه يحصل عدد جيمع الأفلاك المحوية بمحدد الجهات، و لو طرحته عن تالى المقدم بقى الوف العوالم كما اشتهر على ألسنة العامة، و مسطح قائمتين فيما يساويهما يعادل بعض العدد التامة بل أركان الخطائين و المسائل الجبرية كما أن مربعهما انواع الخبر الصادق و التراجيح و الأدلّة الشرعيّة، و مسطح نصف البروج فى ربع دائرتهما يعادل عدد أيام السنة الشمسية، و لو طرحت عن الرابع أحوال النيّرين و الكواكب السيارة بقى المنازل القمرية، و شكل المتلو الرابع يشير إلى البرهان السلمى على تناهى الأبعاد، و إن جعلت زاوية قائمة دل على مافوق المراد، و لو أقمت على طرفى تالى الخامس عموداً وصلت بينهما أشار إلى طريق وزان الأرض بذى العمودين، و لو أخرجت ذيله إلى غير النهاية أشار إلى برهان امتناء اللاتناهى فى جهة أوجهتين، و تالى الأول فى صناعة إزاعة الذهب كثير الاستعمال و إن كان المقدم موصوفاً بالكمال، و بنفس الأولين يحصل قوس الارتفاع، و بأربعة أمثاله يظهر دائرة البروج فى الكرة و الاسطرلاب بلانزاع بل يتحقق بعشر الثانى الافق فى جميع البقاع و ثلث خمس الأول معرب عن الأوضاع و أنواع الإعراب و أصناف الاسم و الفعل من حيث الباب، بل هو نص فيما يتوقف به على المعنى و أقسام اللفظ الاصولى بلاغناء، و ثلاثة أرباعه يساوى عدد من تحجر عليه فى الشرع بل ما يجب فيه الزكاة، و بنصفه يحصل ما به الزكاة، و لو اضيفت إلى خمس الأول ثلاثة عادل عدد أجناس الشعر، و لو طرح الفرد الثانى عن الرابع بقى عدد أنواعها و هى الأعاريض، أو جمعت الأول و الثالث مع الخامس حصل عدد أصنافها «۱» و هى الضروب أوجمعت الثانى مع الرابع حصل عدد عوارضها و هى الزوجات، و لو طرح الزوج الأول عن الرابع بقى عدد أنواع الحبك،

---

(۱)- فى بعض النسخ [اجناسها].

خزائن، ص: ۳۰۶

و بنصف الثالث تتحقق الدوائر بلا شك مع أن خمس الاول يعادل أجزاء القافية لك.

و قد

أجاب عنه الوالد الماجد العلامهٔ طالب ثراه إلغازاً أیضاً فقال: هذا اسم حضرهٔ آصفیهٔ الخدام مخصوصهٔ بملک لاینبغی لأحد من الأنام، أوله بالکمال موصوف، و ثانیه عظم فی الانسان معروف، و ثالثه کوکب فی السماء مع أنه نصف سدس الفلک الأقصی و رابعه أعظم العروض و غایهٔ الارتفاع مع أنه ثلثا کل منهما بلا نزاع، و آخره أول سورهٔ من القرآن مع أنه حیوان له فی سماء دوران و فی الماء جریان، ثلثه فعل و ثلثه اسم تام، و ثلثه الآخر حرف بلا کلام، و نصفه الأول سورهٔ من الفرقان و نصفه الآخر عضو من الإنسان، و أول النصفین مجذور ثالثه مع أنه ینقسم إلی مجذورین زوج و زوج و نصف آخره مجذور لنصف لثالثه، مع أنه ینقسم إلی مجذورین فرد و زوج، و لو زید ثالثه علی ثانیه لحصل رابعه، و لو زید علی رابعه لوجد سادسه، و لو زید علی سادسه صار أوله و لو زید علی أوله صار قطر الدائرهٔ، و لو نصف صار عذاره فی السماء سائرهٔ، نصفه لثالثه کمال شعوری و نصف آخره له کمال اسمی، قلبه البحر «۲» و قلب قلبه الخمر، قلب نصفه الآخر یرادف الاسم لو نقص ضعف خامسه عن عشرهٔ أمثال آخره حصل عدد ما لو وجد بطل الشکل الجاری و صار أعظم الأبعاد أقصرها و کان طوالع بعض المطالع مساویاً له و أعظم منه و یحصل نصف ثالثه من زیادهٔ عشر أمثاله علی نصفه من نقصانها عنه، أیضاً، ثالثه یساوی ا [لأ] نوار النواهر بلسان الأشراف، و ثلث ثانیه یعادل عوالی الأجناس بالإتفاق ربع رابعه یساوی الحروف المهموسهٔ، و خمس سادسه یعادل المنازل المنحوسهٔ، نصفه زوج و نصفه فرد مع أنه متساویان هذا عجیب بل کل منهما أزید و أنقص من الآخر و هذا غریب، و الله الموفق للوصول إلی أوفر نصیب.

«لمجنون العامری»

اقبل أرضاً سار فیها جمالهافکیف بدار دارفیها جمالها

---

(۲)- فی بعض النسخ [الجر].

خزائن، ص: ۳۰۷ و قد کنت لا أرضی بوصل مقطعفها أنا راض لوأتانی خیالها لغز

باسم النسرین:

و ما شیء له عرف زکیو فی تصحیفه بعض الشهور

إذا أسقطت خمسیه تجدهمسمی فی السماء و فی الطیور

و أوله و آخره سواءو باقیه یسیح فی الصفیر «۱»

الاشیاء کلّها ثلاث طبقات

* قال

الجاحظ: یقال: للاشیاء کلها ثلاث طبقات جید و وسط و ردی، و الوسط من کل شیء أجود من ردیه عند الناس إلا الشعر فإن ردیه خیر من وسطه و متی قیل شعر وسط فهو عبارهٔ من الردی.

قول ناصّبی لإمامی

* قال

ناصبی لإمامی أما تحب عائشهٔ؟ قال الإمامی: أترضی أن احب امرأتک قال: لا، قال: فلم تری ذلک لائقاً بحرم رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم و لا ترضی بحرمک.

اسحاق بن فروهٔ و مزاحه

* كان

إسحاق بن فروهٔ مزاحاً فقال لأعرابى يوماً و هو يمازحه: أ تشهد بما لم تره عينك؟ فقال: نعم أشهد أن أباك فعل بامك و لم أر ذلك، فحلف أن لا يمازح أحداً.

---

(۱)- «و فى تصحيفه» تصحيف النسرين التشرين و هو من الشهور الرومية و لما اسقطت خمسيه اعنى- بن- يبقى النسرو هو فى الطيور ظاهر و اما فى السماء فلان عدهٔ من الكواكب المجتمعهٔ فى المجرهٔ تسمى بالنسر الطائر و الاخرى بالنسر الواقع قال الشاعر خطاباً لمعشوقته:

الى الكوكب النسر انظرى كل ليلهٔفانى اليه بالعشية ناظر

عسى يلتقى لحظى و لحظك عندهو نشكو اليه ما تجن الضمائر

خزائن، ص: ۳۰۸

«ضميرى»

گر نه فریب وعده روز جزا بود ز نوسوی بدن که آورد جان گریز پای را «وحشی»

یک جهان جان خواهم و چندان امان از روزگارکاین جهان جان را بر آن جان جهان سازم نثار «وله»

گرد ننشیند بطرف دامن آزادگان‌گر بر اندازد فلک بیناد این ویرانه را

می زر طل عشق خوردن کار هر بی ظرف نیست‌وحشی‌ای باید که گیرد بر لب این پیمانه را «امیر حیدر کاشی»

زاهد نکند گنه که قهاری توما غرق گناهیم که غفاری تو

او قهارت خواند و ما غفارت‌آیا به کدام نام خوشداری تو «طیفور انجدانی»

نیرنگ بین که ساقی از یک قرابه ریزدخون در پیاله ما می در پیاله خلق «راعی انجدانی»

آزار دل عاشق بیچاره چرااو را چه زنی که روزگارش زده است و أنجدان قريهٔ قريبهٔ من قصبهٔ نراق بينهما ثمانيهٔ فراسخ تقريباً.

«ملک قمی»

بر آشیانه بلبل نسیم پا زد و گفت‌که خانمان اسیران خراب می‌باید «والهی قمی»

در بیضه بسوخت پیکرم رانگذاشت که بال و پر بر آرم

بگذار که دست دل بگیرم‌زین وادی پر خطر بر آرم

خزائن، ص: ۳۰۹

«لا ادری»

ای تو اندر جهان پیچا پیچ‌هیچ بن هیچ بن هزاران هیچ

این همه باد بر بروت که چه‌وین تکبر ز من یموت ز چه «أيضاً»

این جهان بر مثال مردار یست‌کر کسان دور آن قطار قطار

این به آن می‌زند همی مخلب‌وان باین می‌زند همی منقار

آخر کار بر پرند همه‌و ز همه باز ماند این مردار «۱»

سبب تقديم «نعبد» على «نستعين»

* قال

شیخنا البهائی فی کتبا مفتاح الفلاح فی تفسیر سورهٔ الحمد عند بیان النکتهٔ فی تقدیم قوله تعالی: «نعبد» علی «نستعین»: إن الوجه فیه أن یتوافق متلو الحرف الأخیر فی جمیع الآی، ثم قال: و هذه النکتهٔ أنما یصح علی ما هو الأصح من کون البسملهٔ جزء من السورهٔ.

أقول:

سبب ذلک أنه إذا لم یکن البسملهٔ جزء من السورهٔ فیکون قوله تعالی «علیهم» واحداً من الآیات للاجماع علی أن الحمد سبع آیات بل صرح به فی القرآن حیث سماه بالسبع المثانی و إذا کان «علیهم» آیهٔ فلا یکون متلو الحرف الأخیر فی الجمیع حرف الیاء حتی یلزم ذلک فی «نستعین» أیضاً.

«عطار»

بود عین عفو تو عاصی طلب‌عرصه عصیان گرفتم زین سبب

چون بستاریت دیدم پرده سازهم بدست خود دریدم پرده باز

رحمتت را تشنه دیدم آب خواه‌آبروی خویش بردم از گناه

---

(۱)- این سه بیت از سنائی غزنوی است.

خزائن، ص: ۳۱۰

«سعدی»

ندانی که شوریده حالان مست‌چرا بر فشانند در رقص دست

گشاید دری بر دل از واردات‌فشاند سر دست بر کاینات

حلالش بود رقص بر یاد دوست‌که هر آستینش جانی در اوست فیه:

إیهام للجامی.

معنی ذر ترک آمد مقبلی کو برد بوز امتثال ترک زر بر ترک دنیا بوذر است

إذ کان اربعهٔ أحجار ...

* فائده:

إذا کان أربعهٔ أحجار، واحد مثقالًا و الآخر ثلاثهٔ مثاقیل و الآخر تسعهٔ و الآخر سبعهٔ و عشرون یمکن الوزن من المثقال إلی الأربعین مثقالًا بحیث لایحتاج شیء من المراتب إلی تعدد الوزن بأن یوزن کل مرتبهٔ مرهٔ واحدهٔ کما لا یخفی علی المتامل.

إذا صادف المعاملهٔ إلی القلب

* قال

بعض الأکابر: إذا صادف المعاملهٔ إلی القلب استراحت الجوارح.

أقول:

یرید أن الجوارح تصیر مستریحهٔ بالاعمال و الوظائف البدنیهٔ راغبهٔ فیها غیر مستقلهٔ لها بل مستلذه بها.

«غزالی مشهدی»

خاک دل آن روز که می‌بیختندشبنمی از عشق بر او ریختند

دل که بدان رشحه غم اندود شدبود کبابی که نمک سود شد

دیده عاشق که دهد خون ناب‌هست همان خون که چکد از کباب

بی أثر مهر چه آب و چه گل‌بی‌نمک عشق چه سنگ و چه دل

خزائن، ص: ۳۱۱ دل که ز عشق آتش سودا در اوست‌قطره خون است که دریا در اوست

ناله ز بیداد نباشد پسندچند دل و دل ز چه‌ای دردمند

به که نه مشغول به این دل شوی‌کش ببرد گریه چو عاقل شوی «شیخ احمد غزالی»

تا یافت جان من خبر ذوق نیمه شب‌صد ملک نیم روز به یک جو نمی‌خرم «لادری»

پرده ناموس ننگم مانع دیوانگی‌یک نظر سویم کن و از ننگ عقلم وارهان «شعر فیه ایهام»

هلال یک شبه را گر قرین مه سازی‌شفق فرونشده صبح دم طلوع کند گویا مراد از هلال زلف باشد، و از مه عارض، و از شفق سرخی عارض، و از صبحدم بیاض بناگوش و گردن.

بعضی از احکام نجوم

* فائده:

بدان که هر کوکبی از کواکب سبعهٔ را شرف در برجی باشد و برج مقابل شرف هبوط باشد، و تفصیل شرف از این بیت معلوم می‌شود.

فلو کایج یه خط کح سصیطهیا کز ده یه راج سبج «۱»

---

(۱)- فاء اشاره به شرف است و حرف اول هر کلمه اشاره به کوکبی که حرف آخر آن را به جایش آورده و حرف دوم اشاره به بروج و باقی اشاره به درجات است پس فلو کا یعنی شرف زحل در میزان ۲۱ درجه، یج یه: شرف مشتری در سرطان ۱۵ درجه.

خط کح: شرف مریخ در جدی ۲۸ درجه، سصیط: شرف شمس در حمل ۱۹ درجه.

هیاکز: شرف زهره در حوت ۲۷ درجه، ده یه: شرف عطارد در سنبله ۱۵ درجه.

راج: شرف قمر در ثور ۳ درجه، سبج: شرف رأس در جوزا ۳ درجه. و موضع هبوط هر یک از اینها در درجه مقابل شرف ایشان یعنی در برج هفتم به همان درجه است پس هبوط زحل در حمل ۲۱ درجه باشد و هکذا و در این بیت که تالی بیت شرف است مواضع هبوط کواکب و رأس برمز آورده شد.

طلصکا یط یه خج کح سویطههکز دیایه رزج سحج که ط طلصکا اشارت بهبوط است و باقی به بیانی که در بیت شرف گفته شد و در زیج بهادری گوید که هر کوکب را از بروج خانه شرف است به درجه معین، چون در آن خانه نقل کند قوت شرف او ابتداء نماید و متزاید باشد تا به درجه شرف رسد و این وقت به غایت این قوت رسیده باشد و به تدریج کمتر شود تا آن که از بیت آن شرف بیرون آید و هر گاه کوکب در برج هبوط باشد ضعیف باشد و اکثر منجمین برای تعین بیت شرف ضابطه بیان کرده‌اند و لیکن چندان قربت به صواب ندارد و حق این است که فقط تجربه را دلیل شرفیت گردانیدن اولی است.

فائده: در زمانی که شمس در شرف باشد حروفی را نویسند و با خود دارند و در نگین انگشتر نیز حک کنند و آن حروف را کفعمی در مصباح آورده و عبارتش این است:

ان هذه الاحرف صفهٔ الاسم الاعظم و هی [تصویر] و در دیوان منسوب بامیرالمؤمنین علی علیه السّلام به این صورت است که می‌فرماید:

خمس هاءات و خط فوق خطو صلیب حوله اربع نقط

ثم همزات اذا اعددتهافهی سبع لم تجد فیها الغلط

ثم واو ثم هاء بعد هاثم صاد ثم میم فی الوسط

تلک اسماء عظام قدر هافاحتفظ فیها و ایاک الغلط

تشفی الاسقام و الداء التی‌عجزت عنها اطباء النمط [تصویر] به نکته ۹۷۷ کتاب ما هزار و یک نکته رجوع شود.

خزائن، ص: ۳۱۲

و شرف ذنب در سیم درجه قوس است.

بعضی از فوائد ادبی

* فائده:

هر یک از نیّرین را یک خانه و از خمسه را دو خانه و مقابل هر خانه و بال اوست، چنانچه از این بیت ظاهر می‌شود.

صفر رخ اوه بهد حیای جردس طیل «۱»بر ازای خانه یا هر و بالی ای عدیل و این شعر هم دلالت می کند:

---

(۱)- صفر رخ: حمل و عقرب خانه مریخ. اوه: ثور و میزان خانه زهره، بهد: جوزا و سنبله خانه عطارد، حیای: قوس و حوت خانه مشتری، جر: سرطان خانه قمر، دس: اسد خانه شمس، طیل: جدی و دلو خانه زحل و جهت تفسیر این رموز را به این بروج و کواکب در چند جای این کتاب گفته‌ایم. و سه بیت اخیر از ابونصر فراهی است در نصاب الصبیان که در حقیقت نصاب الرجال است آورده و حقیر آن کتاب را تصحیح کرده و حواشی بر آن نگاشته و اشعار اصلی و الحاقی و فرق بین عربی و ترجمه را به خط نسخ و نستعلیق و شرح حال ابو نصر را در مقدمه و در این موضع مختصری از زیج بهادری در بیوت کواکب نوشته‌ام و در سنه ۱۳۷۳ هجری قمری در طهران بطبع رسیده.

خزائن، ص: ۳۱۳ حمل و عقربست با بهرام‌قوس و حوتست مشتری رارام

تیر جوز او خوشه، مه سرطان‌خانه آفتاب شیر مدام

ثور و میزان چه؟ خانه زهره است‌مر زحل راست جدی و دلو مقام بدان که اتصالات را حدی اس تا بدان نرسد اتصال نمی‌شود و حد دیگر که چون از آن بگذرد باطل شود وبنای آن اجرام کواکب و جرم هر کوکبی مقداری است درین بیت مذکور است:

بدان اجرام سیارات بی‌ریب‌لطیط خح سیه هر در ریب پس هر گاه که بعد میان دو کوکب پیش از وقوع نظر به قدر مجموع جرمین هر دو رسد آغاز اتصال بود و چون دوری به قدر نصف جرمین رسد- و به مذهب بعضی بقدر جرم کمتر- آغاز قوت اتصال بود، و چون به مرکز رسد یا بعد میان دو کوکب به قدر سدس یا ربع یا ثلث یا نصف دور شود غایت قوت اتصال بود، و چون باز به نصف جرمین یا نصف جرم أقل رسد غایت اتصال باشد، و چون به قدر تمام جرمین شود منصرف شوند.

و فی الحدیث القدسی:

یا مطلقا وصالنا راجع، و یا محلقاً علی هجرنا کفر، إنما أبعدنا إبلیس لأنه لم یسجدلک فوا عجبا کیف صالحته و هجرتنا.

قیل لشخص: ما الفرق بین المایح و الماتح؟ قال: الفرق بین نقطتیهما، أقول المایح من یستقی من البئر فی الأسفل أی یدخل البئر و یستقی و الماتح من یستقی من أعلاها بالدلو و الحبل.

ابن عباس گفته است که اگر در ازل نعم می گفتند مقام بلی همه کافر می‌شدند، و وجه آن این است که بلی موضوع است از برای ابطال نفی و اثبات منفی و نعم از برای تصدیق مخبر.

«شعر مشکل»

شخصی به غلام خویش گفتا زن خواهزن خواست غلام شاه آمد ناگاه

خزائن، ص: ۳۱۴ گر خواجه رضا نداد عقدی است صحیح‌ور خواجه رضا داد نکاحی است تباه چنان می‌شود که آن زن را قبل از عقد غلام به خواجه تزویج کرده بودند فضولًا حال اگر خواجه رضا دهد و امضاء کند عقد اول را عقد غلام فاسد خواهد بود و در عکس عکس.

حدیث مشکل

* حدیث

مشکل: ان اللّه خلق الدنیا فی ستهٔ أیام ثم اختزلها من أیام السنهٔ فالسنهٔ ثلاث مائهٔ و أربعهٔ و خمسون یوماً. و اختزل منزلها من دار أبی عبداللّه.

حدیث القباب

* حدیث

روی فی الکافی باسناده عن عجلان قال: دخل رجل علی أبی عبداللهعلیه السّلام فقال: جلعت فداک هذه قبّهٔ آدم علیه السّلام؟ قال: نعم و للّه قباب کثیرهٔ ألا إن خلف مغربکم هذا تسعهٔ و ثلاثون مغرباً أرضاً بیضاء مملوهٔ خلقاً یستضیئون بنور اللّه لم یعصوا اللّه طرفهٔ عین ما یدرون خلق آدم أم لم یخلق یبرؤون من فلان و فلان.

حدیث روی فی الکافی باسناده، عن أبی عبداللّه علیه السّلام عن النبی صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم أنه قال: إن هذه الأرض بمن علیها عند التی تحتها کحلقهٔ ملقاهٔ فی فلاهٔ قّی، و هاتان بمن فیهما و من علیهما عند التی تحتهما کحلقهٔ ملقاهٔ فی فلاهٔ قی، و الثالثهٔ حتی انتهی إلی السابعهٔ و تلا هذه الأیهٔ «خلق سبع سموات و من الأرض مثلهن» و السبع الأرضین بمن فیهن و من علیهن علی ظهر الدیک کحلقهٔ ملقاهٔ فی فلاهٔ قی، و الدیک له جناحان جناح فی المشرق و جناح فی المغرب و رجلاه فی التخوم، و السبع و الدیک بمن فیه و من علیه علی الصخرهٔ کحلقهٔ ملقاهٔ فی فلاهٔ قی، و الصخرهٔ بمن فیها و من علیها علی ظهر الحوت کحلقهٔ ملقاهٔ فی فلاهٔ قیّ، و السبع والدیک و الصخرهٔ و

خزائن، ص: ۳۱۵

الحوت بمن فیه و من علیه علی البحر المظلم کحلقهٔ ملقاهٔ فی فلاهٔ قیّ، و السبع والدیک و الصخرهٔ و الحوت و البحر الامظلم، علی الهواء الذاهب کحلقهٔ ملقاهٔ فی فلاهٔ قی، و السبع و الدیک و الصخرهٔ و الحوت و البحر المظلم و الهواء علی الثری کحلقهٔ ملقاهٔ فی فلاهٔ قی، ثم تلا هذه الآیهٔ «له ما فی السموات و ما فی الأرض و ما بینهما و ما تحت الثری» ثم انقطع الخبر عند الثری، و السبع و الدیک و الصخرهٔ و الحوت و البحر المظلم و الهواء و الثری بمن فیه و من علیه عند السماء الاولی کحلقهٔ فی فلاهٔ قی، و هذا کله و سماء الدنیا بمن علیه و من فیها عند التی فوقها کحلقهٔ فی فلاهٔ قی، و هاتان السماء ان و من فیهما و من علیهما عند التی فوقهما کحلقهٔ فی فلاهٔ قی، و هذه الثلاث بمن فیهن و من علیهّن عند الرابعهٔ کحلقهٔ فی فلاهٔ قیّ حتی انتهی الی السابعهٔ، و هنّ و من فیهنّ و من علیهنّ عند البحر المکفوف عن اهل الارض کحلقهٔ فی فلاهٔ قیّ. و هذه السبع و البحر المکفوف عند جبال البرد کحلقهٔ فی فلاهٔ قی، و تلا هذه الآیهٔ «و ینزل من السماء من جبال فیها من برد» و هذه السبع و البحر المکفوف و جبال البرد عند الهواء الذی تحارفیه القلوب کحلقهٔ فی فلاهٔ قی، و هذه السبع و البحر المکفوف و جبال البرد و الهواء عند حجب النور کحلقهٔ فی فلاه قی، و هذه السبع و البحر المکفوف و جبال البرد و الهواء و حجب النور عند الکرسی کحلقهٔ فی فلاه قی، ثم تلا هذه الآیهٔ «وسع کرسیه السموات و الأرض و لایؤده حفظهما و هو العلی العظیم» و هذه السبع و البحر المکفوف و جبال البرد و الهواء و حجب النور و الکرسی عند العرش کحلقهٔ

فی فلاهٔ قی، و تلا هذه الآیهٔ «الرحمن علی العرش استوی».

«مثنوی»

گر چو شمعم می‌گدازی ز انتظار گر چو چنگم می‌نوازی در کنار

هر چه می‌خواهی بکن بر جان من‌من غلام تو و تو سلطان من

خزائن، ص: ۳۱۶

کتبی که در علم عدد نوشته شده

* فائده:

بـدان که کتبی که در علم عـدد نوشـته شـده و تألیف شـده بسـیار است مثل سـجنجل، و محبوب، و دائره سـبلبه، و کشف المعاد فی تفسیر ابیجـاد، و کتـاب الیقین و غیر اینها، و از جمله شـمس المعارف اکبر و اصـغر و تعلیقه کبری و صـغری، ولمعه نورانیه، و لمحه روحانیـهٔ، و ختمات سور قرآنی، و ألواح الـذهب تألیف شـیخ شـرف الدین أبی العباس أحمد بن علی القرشـی البونی است، و تیسـیر المطـالب تألیف أبی عبـدالله محمـد بن محمـد بن یعقوب التونسـی المغربی، و کتاب المـدخل تصـنیف محیی الـدین محمـد بن علی العربی است، اللمحهٔ تألیف تقی الدین عبدالله بن علی بن الحسن مجتبی است، و سر الفنون و الجوهر المکنون تألیف ابو حامد محمد الغزالی اسـت، و الـدّر النظیم فی منـافع القرآن العظیم تـألیف ابی السـعادات عفیـف الـدین عبـدالله بن سـعد التمیمی الیـافعی است، و خواص اسـماء الله تصنیف مولانا یعقوب چرخی، و سر الآیات تألیف یکی از تلامذه ابن عباس است، و کتاب هیاکل و تماثیل تألیف ابوبکر بن علی بن وحشیهٔ و غیر ذلک.

و از کبار اهل این فن است نجیب الدین حسین سکاکی، و سید حسین اخلاطی، وصاین الدین الترکهٔ، و مولانا حسین کاشفی، و ولدِ او صفی الدین و غیرهم.

طریق استفاده از حروف و اسماء

* فائده:

بـدان که طریق اسـتفاده از حروف و أسـماء سه طریق است: اول طریق توجه به ارواح و حقـائق آنها و توسل جسـتن به صورت مثالی ایشـان که در عالم برزخ دارنـد و این را طریق تخیلی خواننـد و این مخصوص اهل کشف است، و شـیخ ابو عبـدالله مغربی در کتاب تیسیر المطالب این مبحث را ذکر نموده و از برای هر حرفی خلوتی معین ساخته، دوم طریق تلاوت که آن را طریق کلامی خوانند،

خزائن، ص: ۳۱۷

سیم طریق کتابت که آن را طریق کتابی خوانند.

فائده:

بدان که هر طالبی که می‌خواهد از حروف و أسماء اللّه و آیات تحصیل مطلب نماید به هر یک از طرق ثلاثه باید چند چیز مراعات نماید.

۱- حلیت طعام و تقلیل آن.

۲- ترک حیوانی.

۳- اجتناب از بقولات کریههٔ الروائح چون سیر و پیاز و کندنا و امثال آن.

۴- طهارت بدن و لباس و منزل و وضو یا غسل قبل از عمل.

۵- حلیت جامه حتی گفته‌اند اگر یک رشته آن از وجه حلال نباشد اثر نبخشد.

۶- تعطیر.

۷- آن که منزل از آلات دنیویه و مصالح معاش بالمره خالی باشد و از خس و خاشاک رفته باشد.

۸- ملاحظه زمان از أزمنه شرعیه مثل ایام ولیالی شریفه و ازمنه حکمیّه مثل ملاحظه مکان شریف طالع وقت و ساعات مسعوده و ملاحظه شرف و هبوط و بیت و بال کواکب.

۹- ملاحظه مکان شریف.

۱۰- خلوت خصوص از عوام و نساء و اطفال.

۱۱- استقبال.

۱۲- اخفاء عمل و کتمان آن از آشنا و بیگانه و این اوجب شروط است.

۱۳- بخور سوختن در جائی که لازم باشد و بعضی در جمیع اعمال خیر سوختن بخور خوشبو و در جمیع اعمال شر سوختن بخورات کریهه لازم دانسته‌اند.

۱۴- صبر بر تأخیر و عدم تعجیل و ملول نشدن از تأخیر.

۱۵- افتتاح و اختتام عمل به ذکر و تسبیح و صلوات.

خزائن، ص: ۳۱۸

فائده:

بدان که طریق کلامی بر دو قسمت حصری و اطلاقی، حصری عبارت است از اینکه از برای قراءت نصابی معین باشد به عددی خاص و در این قسم تا قراءت به آن عدد نرسد نتیجه بر آن مترتّب نگردد، و اگر از آن نصاب هم در گذرد فائده مترتّب نگردد، و رعایت عدد از أعظم شرائط است، و اگر در بین حرف زند عمل باطل شود و باید از سر بگیرد و اگر چه بی‌اختیار تکلم کرده باشد، و اگر حاجتی اتفّاق افتد و عمل طول داشته باشد به آن ساکت باشد، و بعضی گفته‌اند چنانچه طول داشته باشد و یک شبانه روز به آن وفا نکند وقتی معین قرار دهد در بین الوقتین از کلام فضول و شر اجتناب کند.

و اطلاقی آن است که قرائت به عددی خاص اختصاص نیافته باشد و در این قسم با خود عددی مقرر سازد که در وقتی از اوقات شب و روز به قرائت اشتغال نماید و در اثناء سخنی عند الضرورهٔ اگر گوید ضرر نداشته باشد.

فائده:

بدان که خلوت در اذکار بزرگ کلامیّه و انزوا از ناس از شرائط کلیه است، و باید تا عمل به اتمام نرسد از خلوت بدون ضرورت بیرون نیاید، و باید وسعت خلوت خانه به قدری باشد که تواند ایستاد و نماز گذارد و زیاده بر آن نشاید، و باید یک در داشته باشد و روزنه و فرجه دیگر نبود، و از مردم و مواضع ازدحام دور باشد.

اقلام ارباب علوم غریبه

* فائده:

بدان که اقلامی که ارباب علوم غریبه وضع کرده‌اند به جهت اخفاء علوم یا فوائد دیگر سی قلم است به این تفصیل:

۱- داودی، ۲- قلم عبری، ۳- و ۴- و ۵- سریانی و آن سه نوع است، ۶- یونانی، ۷- فلقراطومات که یونانیان وضع کرده‌اند، ۸- قلم جابر حیّان، ۹- عمرانی، ۱۰- صابی، ۱۱- سبتی که دائره سبتی را به آن قلم نوشته‌اند، ۱۲- و ۱۳- و ۱۴- دیلمی و آن سه نوع است، ۱۵- غبار، ۱۶- و ۱۷- و ۱۸- و ۱۹- و ۲۰- قلم ریحان و

خزائن، ص: ۳۱۹

آن پنج نوع است، ۲۱- قلم سنبل، ۲۲- و ۲۳- و ۲۴- و ۲۵- و ۲۶- قلم طلسمات و آن نیز پنج نوع است، ۲۷- قلم حمیری، ۲۸- قلم طبیعی، ۲۹- قلم زمام، ۳۰- قلم کاشفی.

چند فائده در علوم غریبه

* فائده:

عامل باید که چون به یکی از اعمال کتابی عمل نماید قلم نو اختیار کند که هنوز آن را نتراشیده باشند و به آن حرفی ننوشته باشند و غیر از این مطلقاً اثر نبخشد و همچنین قلم فولاد و باید از وجه حلال باشد و إلا در لطفیات اثر نکند و در قهریات اثر رجعت کند.

فائده:

بایـد عامل، لون مداد را مراعات کند و در اعمال لطفیه کتابت بلونی کند که منسبو به کواکب سعد است «۱» چون سفید و زرد، و اعمال عداوت بلونی که تعلق به کواکب نحس دارد چون سیاه و کبود و سرخ، و ملاحظه حلیت مداد نیز از لوازم است.

فائده:

بدان که هر سه حرف از حروف بیست و هفتگانه متعلّق به فلکی از افلاک تسعه، و فلک الأفلاک را چهار حرف است و به این ترتیب است آحاد، عشرات، مئات و الوف که ای ق غ باشد از فلک الأفلاک است و دویم که ب ك ر باشد از فلک ثوابت و همچنین تا نهم که ط ض ظ باشد آن فلک قمر است.

فائده:

بدان که از حروف بیست و هشتگانه هر چهار حرف تعلّق به کوکبی دارد به این نحو که از ابجد مشرقی چهار حرف أول از زحل است، و چهار حرف بعد از آن از مشتری، و چهار حرف بعد از آن از مریخ تا چهار حرف آخر از قمر است و این قول مشهور است، و قول دیگر که بعضی آن را اوثق دانسته‌اند که نون

---

(۱)- لون زحل سیاه، مشتری سفید و زرد، مریخ سرخ، شمس زرد، زهره سفید، عطارد سبز، قمر روشن و سفید است و در این سبعه سیاره زحل و مریخ نحسین، و مشتری زهره سعدین، و عطارد با سعد سعد و با نحس نحس، و نیرین از تثلیث و تسدین سعد باشند و از مقارنه و تربیع و مقابله نحس.

خزائن، ص: ۳۲۰

و خاء معجمه و دال مهمله و غین معجمه بزحل منسوب است و ظاء معجمه و قاف و کاف و ضاد معجمه به مشتری، و الف و تاء مثناة فوقانیه و میم و راء مهمله به مریخ، و حاء مهمله و هاء و عین مهمله و یاء مثناة تحتانیه به شمس، و شین معجمه و واو و طاء مهمله و ظاء معجمه به زهره، و باء موحده و صاد مهمله و ثاء مثلّثه و ذال معجمع به عطارد، و جیم و لام و سین مهمله و فاء به قمر.

فائده:

بدان که اهل اعداد گویند که هر بر جیرا عونی است یعنی ملکی که موکل آن بر جست و عامل حروف بایـد به بیند هر حرفی به کدام برج منسوب است پس به ملک آن برج توسل جوید و نام وی به تعظیم برد و از وی استعانت جوید.

و به این نحو است ملک حمل شراحیل، و ملک ثور عزرائیل، جوزا اسرافیل، سرطان نهفائیل، اسد سراطیل، سنبله شهکائیل، میزان سهرائیل، عقرب صرصائیل، قوس سربطائیل، جدی شمکائیل، دلو مهکائیل، حوت فقبائیل، وهفت ملک مقربند معاون ارواح کواکب سبعه سیاره عامل حروف بایـد نظر کنـد که حرف معمـول تعلق به کـدام کوکب دارد از ملـک آن کوکب نیز استعانت به خضوع

جوید ملک زحل قریبائیل، ملک مشتری سمحائیل «۲»، مریخ کاکائیل، شمس صاصائیل، زهره سید یائیل، عطارد شیخائیل، قمرا اسمائیل «۳».

دِر عون حروف

* فائده:

بدان که هر یک از حروف نیز عونی دارند و استمداد از ایشان نیز شرط است و أسماء ایشان بدین طریق است:

الف- اسرافیل، ب- جبرائیل، ج- کلکائیل و بعضی عینائیل گفته‌اند، د- اهراطیل، ه- روزیائیل، و- رقیمتمائیل، ز- سرفیائیل و بقولی شمائیل، ح-

---

(۲)- فی بعض النسخ [یمحائیل].

(۳)- فی بعض النسخ [اسماعیل].

بتکائیل، ط- اسمائیل «۱»، ی- نشراکیطائیل، ک- جزورائیل، ل- طاطائیل، م- رومائیل، ن- حولالائیل، س- همراکیل، غ- لوقائیل «۲»، ف- سرماکیل، و بقولی حقیقائیل، ص- اهجمکائیل، ق- عطرائیل، ر- أهواکیل، ش- همراطیل و به قولی جبرئیل، ت- عزرائیل، ث- میکائیل و به قولی مرقیائیل، خ- مهمیکائیل و به قولی دوقبائیل، ذ- ازدائیل، ض- عطکائیل، ظ- لوظائیل و به قولی میکائیل غ- لوخائیل.

فائده:

بدان که هر یک از ایام هفته نیز دو عونی دارند یکی علوی و دیگر سفلی و عامل را لازم است که در هر روزی نام آن دو عون آن روز را برده استمداد طلبد، الأحد علوی روفائیل- بفاء- و بعضی- به قاف- گفته‌اند، و سفلی أبو عبدالله المذهب.

الاثنین- جبرئیل و أبو عبداللّه الحارث، و جبرئیل را خادمی است اسم او شمکائیل او را نیز یاد باید کرد: الثلثاء- سلسائیل- بسین مهمله- و بعضی نسخ- به صاد است و بعضی شمسائیل گویند، سفلی الأحمر؛ الاربعاء- علوی مکائیل، سفلی دو نام دارد: روبعه و برقاف، و میکائیل را خادمی است نام وی نوائیل؛ الخمیس- علوی صرفیائیل- به فاء- و گویند- به قاف- و سید الشهور سائیل؛ و الجمعة علوی عینائیل، و سفلی سید عبدالرحمن لقب وی أبیض؛ السبت علوی جضفائیل- بفاء- و گویند- به قاف، و سفلی أبو نوح میمون السیحانی.

کیفیّت استخراج سهم الحوادث

* فائده:

در فوائد متقدمه کیفیت استخراج بعضی از سهام گذشت و از جمله سهام که استخراج بعضی از احکام از آن می‌شود سهم الحوادث است و آن از قراری که در تنبیهات ملامظفر است بر آن نهج است که تقویم آفتاب را از تقویم قمر نقصان کنند و مابقی را بر تقویم زحل افزایند، حاصل موضوع سهم الحوادث

---

(۱)- فی بعض النسخ [اسماعیل].

(۲)- فی بعض النسخ [لومائیل].

خزائن، ص: ۳۲۲

باشد و لا محاله در وقت اجتماع این سهم مقارن زحل باشد و در استقبال مقابل آن، و از بعضی علوم معلوم می‌شود که در سهم الحوادث باید تقویم آفتاب را از تقویم زحل نقصان نموده مابقی را بر تقویم قمر افزود.

«اسکندر نامه جامی»

بیا ای جگر گوشه فرزند من‌بنه گوش بر گوهر پند من

صدف وار بنشین دمی لب خموش‌چو گوهر فشانم به من دار گوش

شنو پند و دانش به آن یار کن‌چو دانستی آنگه بر و کار کن «وله»

ای بپهلوی تو دل در پرده‌سر از این پرده برون ناورده

یک دم از پرده غفلت بدرآی‌باشد این راز شود پرده گشای «وله»

بی‌دل زنده چه مردار چه توزین شرف مانده چه دیوار چه تو

دل به تدبیر خرد نتوان یافت‌بگذر از خود که بخود نتوان یافت

این که در پهلوی چپ می‌بینی‌به اگر پهلو از و در چینی

راستی جوی که در پهلویش‌دل و جان زنده شود از بویش

دل شود زنده ز بی‌خویشتنی‌نه ز پر علمی و بسیار فنی

ره بی‌خویشتنی آوردن‌بهتر از دود چراغت خوردن

گر تو از خود ننشینی به فراغ‌روشنائی ندهد نفت چراغ «وله»

ای ز اندوه تو پر خون دل مادمبدم از تو دگرگون دل ما

و ای ما گر تو قرارش ندهی‌بهر خود میل بکارش ندهی

ای جهان از صفت ذات تو پرعالم از حجت اثبات تو پر

هیچ جا نیست که غوغای تو نیست‌پرتو نور دل آرای تو نیست

ای پر از فیض وجود تو جهان‌غرق نور تو چه پیدا چه نهان

خزائن، ص: ۳۲۳ ای به توحید تو هر ذرّه گواه‌نیست یک ذره به توحید تو راه

در رهت ذره ناچیز شدیم‌کمتر از ذره بسی نیز شدیم

ما و بی‌حاصلی و نومیدی‌گر نه فضل تو کند خورشیدی

مایه صورت معنی همه توهمه تو ای همه تو ای همه تو «وله»

ای درین کار گه هوش ربای‌روز و شب چشم نه و گوش گشای

نه به چشم تو ز دیدن اثری‌نه به گوشت ز شنیدن خبری

نرگس این چمنی کز لب جوی‌خوش نهاده است نظر سوی به سوی

نه ز رخسار گلش دیداری‌نه به سرو چمنش آزاری

چون گل باغچه‌ای کز سر شاخ‌صبح دم گوش گشاده است فراخ

نه ز بلبل شنوی آوازی‌نه ز لب غنچه نهانی رازی

نکنی گوش نبینی تا چندکور و کر چند نشینی تا چند

راه درویش سخن راه بگوی‌آنچه خواهی بشنو وانگاه گوی

گر لب تو دم اقرار زندفعل تو نعره انکار زند

چند گاهی ره آزادان گیرترک همراهی بیراهان گیر

پرده از چشم نهان بین کن بازبنگر پیش و پس و شیب و فراز «وله»

دل چو خم چند بر آوازه نهی‌ناید آوازه جز از خم تهی

چون دهد کوس برون بانگ ز پوست‌بانگ او شاهد بی مغزی اوست «وله»

عارف آن است که از خود رفته است‌از نکو جسته و از بدرسته است

بند هستی در هستی ساده‌زاده کون ز کون آزاده

نه ز أدوار در آن تأثیری‌نه ز أطوار در آن تغییری

خزائن، ص: ۳۲۴

«وله»

ای در این دامگه و هم و خیال‌مانده در ربقه عادت مه و سال

چند سر در ره عادت باشی‌تارک تاج سعادت باشی

کرده عادت خود برده خویش‌باز کن خوی ز خود کرده خویش

هست ارادت بر هر آزاده‌ترک ما کان علیه العادهٔ

ای خوش آن وقت که بی فکر و نظربر زند خواستی از جان تو سر

کو اگر بر تو کشد تیغ به جنگ‌با مرصع کمر از دم پلنگ

دست خود بر کمر آری با کوه‌در دلت ناید ازو هیچ شکوه

هم چو خورشید که نبود میغش‌خویش را عور زنی بر تیغش

خون لعل از جگرش بگشائی‌نقد کان از کمرش بر بائی

در رسد بادیه ژرف به پیش‌فسحت آن زدل عارف بیش

از قضایش گذری همچو سحاب‌از مژه بر تف آن ریزی آب

ور بگیرد ره تو دریائی‌لجه موج بگردون سائی

زان کنی همچو صبا زود گذارنکنی لب تر از آن کشتی وار

هر چه القصه شود بند رهت‌روی بر تابد از آن قبله گهت

یک به یک را ز میان برداری‌قدم صدق به جان برداری

پا نهی بزم بخلوت گه رازچنگ وحدت بنوائی تو بساز «وله»

ای دل اهل ارادت به تو شادبه تو نازم که مریدی و مراد

ای زهر سو همه را روی به توروی هر ذره زهر سوی به تو

ای در رحمت تو بر همه بازغرقه نعمت تو شیب و فراز

ای غمت دولت جاوید همه‌غم تو غایت امید همه

نعمت خاطر خود میدان خوش‌و ز رخت جنت جاویدان خوش

مبتلای من و مائیم هنوزمانده در خوف ور جائیم هنوز

خزائن، ص: ۳۲۵ ای رضابخش رضایت کیشان‌رائض طبع رضا اندیشان

قبله نعمت کار آگاهانقاضی حاجت حاجت خواهان

دل راضی به قضایت طلبیمروضه حسن رضایت طلبیم

ای سراسیمه شوق تو فلکسر نپیچیده ز طوق تو ملک

داغ بر جان و دل از شوق توئیمبنده داغ سگ طوق توئیم «وله»

ای خوش آن جذبه که ناگاه رسدزخم آن بر دل آگاه رسد

ای که بهر شکمت گردن آزسوی کاسه چو صراحی است دراز

چو بکامت ز ورع نیست مزه‌لقمه را از مزه پرسی نه بزه

هر چه بر سفره و خوان تو نهندهر چه در کام و دهان تو نهند

بخوری خواه کدر خواه صفیگاو و خر نیست به این خوش علفی

مرغ باید که مسمن باشدصحن آن چشمه روغن باشد

هیچ غم نیست گرش غصب کنانشحنه ده ستد از بیوه زنان

میوه باید که بود تازه و ترچاشنی دار چو جلاب و شکر

هیچ غم نیست اگر دزد لئیمافکند رخنه به بستان یتیم

نان خود با تره و دوغ زنیبه که از خوان شه آروغ زنی

دلق و دراعه همه آرائیعطر و تزویر بر آن افزائی

می‌کشی خرقه پشمینه بدوشمی‌کشی گوشه فش در بن گوش «۱»

باشد اینها همه دعوی یعنیعالم وقتم و صاحب معنی

تا فتد ساده دلی در دامتطعمه چاشت دهد یا شامت

چون بدل افتدت از شهر گرهبا گروهی روی از شهر بده

که فلان هست ز نیکو کیشانمخلص و معتقد درویشان

---

(۱)- فش به فتح فاء و سکون شین بدون تشدید: آنچه از سر دستار به مقدار یکوجب به طریق طرء و علاقه گذارند.

 زیر صد بار وی از ناداریتو ورا بار کنی سر باری

کند از مفلسی آن بی‌مایه‌رخت خانه گرو همسایه

بهر تو سفره و خوان آرایدشربت و میوه و نان افزاید

هم تو از دین و خرد هر دو بریبنشینی و به غفلت بخوری

تف بر آن صورت و سیرت که تراستتف بر این عقل و بصیرت که تراست

نفس را حلقه حلقوم بریبه که این لقمه ز قوم خوری

دزدی و راه زنی بهتر از اینکفن از مرده کنی بهتر از این «وله»

ای دلت را سر بی‌خویشی نه‌جنبش عاقبت اندیشی نه

گه به کاشانه نهی گاه به باغمسند ایمنی و مهد فراغ

کرده‌ای عالم کل منزل دلو ز تو تا عالم دل صد منزل «وله»

بو که از غیب نویدی برسدز ین چمن بوی امیدی برسد

هست بر ساحت این بر شده کاخ‌عرصه روضه امید فراخ

کار بر خویش چنین تنگ مگیرو زدم ناخوشی آهنگ مگیر

چون شود موج زنان قلزم جوددر کف موج خسی را چه وجود

روز و شب بر در امید نشین‌طالب دولت جاوید نشین

تا بنام تو زند فال فرج‌قرعه من قرع الباب ولج

بهوس گوی طلب نتوان زدخیمه در کوی طرب نتوان زد

هوس آئین هوسناک بودجان عاشق ز هوس پاک بود «وله»

ای ملک زاده اقلیم وجودپدرت خیل ملک را مسجود

سایبان حرمت چرخ برین‌تخت گاه قدمت روی زمین

کوه در خدمت تو بسته کمرکان پی زینت تو داده گهر

خزائن، ص: ۳۲۷ ز پی مطبخ تو جانوران‌گله گله بدر و دشت چران

همه بهر تو و تو بهر خدای‌یک دم از ربقه غفلت بدرآی

تا بکی بسته هر خس باشی‌بنده هر کس و ناکس باشی

کیست خس هر که نه شاه از لست‌کش بهستی نه عوض نه بدل است

از همه بگسل و با او پیوندبند از بندگیش بر خود بند «میر صدر اصفهانی»

کسی از تو شب حکایت بدل فکار من کردغمی از تو داشت بر دل چه به روزگار من کرد

تو به این گمان نبودی که به من چنین توان زیست‌به جفا دلیرت دل بردبار من کرد «سعدی»

خوب رویان جفا پیشه وفا نیز کنندبه کسان درد فرستند و دوا نیز کنند

پادشاهان ملاحت چو بنخجیر روندصید را پای ببندند و رها نیز کنند

گر کند میل بخوبان دل من منع مکن‌کاین گناهی است که در شهر شما نیز کنند «جامی»

نازنین طبع ترا از گله چون رنجانم‌هر چه کردی تو گذشت آنچه کنی هم گذرد فائده:

یکی از اقلام متقدّمه ذکر آنها این است به طریق ابجد: [تصویر]

خزائن، ص: ۳۲۸

ایضاً:

قلم دیگر به ترتیب ابتث این است: [تصویر]

جمع اعدادی که تفاوت میان آنها بر یک و تیره است

* فائده:

در جمع اعـدادی که تفاوت میان ایشان بر یک و تیره باشـد خواهـد مبـدأ آن از واحـد باشـد یا نه آن است که مبـدأ را با آخر جمع کرده در نصف عـدد آن اعـداد ضـرب کنند بلکه از هر عددی با هر عددی که خواهند جمع کنند طریقه آن چنین است و اگر عدد اخیر معلوم نباشـد چنانچه بخواهنـد از چهار به تفاضل پنـج پنج تا شـش عدد جمع کنند از عدد یکی نقصان می‌کنند و حاصل را در تفاضل ضـرب می‌کننـد حاصل ضـرب عدد اخیر است پس آن را با اول جمع نموده در نصف عدد ضـرب نمایند تا مطلوب حاصـل شود.

عدد عدل به عرف اهل اعداد

* فائده:

عدد عدل به عرف اهل اعداد عبارت است از اعدادی که مساویه حصه دو خانه باشد بر تقدیر اینکه وفقش را بالسویه بخش کنند بر بیوت یک سطر و در مربعات طبیعی الوفق البته مساوی شمار خانه‌های مربع باشد با یکی.

وفق طبیعی و غیرطبیعی

فائده:

وفق طبیعی بود یـا غیر طبیعی، طبیعی آن است که اعـداد از واحـد به نظم طبیعی تـا عـدد مجموع خانه‌هـای مربع نهـاده باشـند و غیر طبیعی آن است که

خزائن، ص: ۳۲۹

نه همچنین باشـد. و طریق اسـتعلام وفق طبیعی هر مربع آن است که عـدد عدل آن مربع را در نصف عدد خانهای یک سـطر ضـرب کنند که حاصل مقصود باشد، مثلًا در مربع چهار در چهار چون ۱۷ در ۲ ضرب کنند حاصل ۳۴ بود که وفق طبیعی مربع است.

فائدهٔ:

اهل اعداد چهار صف متصل به اضـلاع را که اوّل و آخر سـطر طولی و اول و آخر سطر عرضی باشد یک دور گیرند، و چهار صف متّصـل به آنها را دوری دیگر و علی هـذا بیوت این ادوار مختلف باشـد در شـمار بتفاضل مضـروب دو در چهار، و از برای اسـتعلام کمیّت خانه‌هـای هر دور عـدد بیوت یـک سـطر از آن را در چهار بایـد زد و از حاصل ضـرب چهار نقصان گردد. و دور رابه معنی دیگر نیز اسـتعمال کنند و هر مربّعی صـحیح‌الوفق که متضمّن مربّعی دیگر باشد اگر هر دور از ادوار او ساقط نمایند مربّعی که مانند صحیح الوفق باشد آن را ملحق خوانند و إلا ملفق.

سهم کواکب

* فائده:

بعضـی از سهام گذشت و بعضی دیگر نیز هست از آن جمله سهم‌المال به روز و شب از خداوند خانه دوم گیرند تا به خانه دوم و از طـالع بیفکننـد، و سـهم الا-خوهٔ به روز و شب از خداونـد خانه سیم گیرنـد تا به خانه سیم و از طالع طرح کننـد، سـهم الآباء به روز ازآفتاب گیرند تا به زحل و به شب بر عکس و از طالع طرح کنند، سـهم الامهات به روز از زهره گیرند تا به قمر و به شب بر عکس و از طالع بیفکنند، سـهم الولد بروز و شب از خداوند خانه پنجم تا خانه پنجم و از طالع افکنند؛ سهم التزویج به روز و شب از آفتاب گیرند تا زهره و در طالع زنان بر عکس و از طالع طرح کنند، سـهم‌المرض به روز و شب از خداوند خانه هشـتم گیرند تا خانه هشتم بیفکنند و از طالع بیفکنند؛ طرح کنند، سـهم العبیدو الإماء به روز و شب از عطارد تا به قمر گیرند و از طالع طرح کنند، سهم‌الخوف به روز و شب از

خزائن، ص: ۳۳۰

خداوند خانه شـشم تا به خانه شـشم گیرند و از طالع افکنند، سهم‌السـفر به روز و شب از خداوند خانه نهم گیرند تا به خانه نهم و از

طالع افکنند، سهم العمل به روز و شب از خداوند خانه دهم گیرند و از طالع طرح کنند، سهم الأصدقاء به روز و شب از خداوند خانه یازدهم گیرند تا خانه یازدهم، و در سهم الأعداء از خداوند خانه دوازدهم تا دوازدهم و از طالع افکنند.

قواعد لغت ترکی

* فائده:

بدان که در لغت ترکی علامت مصدر آن بود که در آخر لفظ ماق باشد مانند «کلماق» به معنی آمدن، و «گتماق» به معنی رفتن و «ورماق» بضم واو به معنی زدن و بکسر واو به معنی دادن و «ترپنماق» به معنی جنبیدن.

و همچنان که در لغت عرب از مصدر نه وجه باز می‌گردد بعینه در لغت ترک نیز از مصدر نه وجه باز می‌گردد و همچنان که اقرب صیغ در لغت عربی به مصدر ماضی است در لغت ترك امر حاضر مفرد است، زیرا که امر حاضر مفرد از هر مصدری به حذف لفظ «ماق» حاصل می‌شود بدون زیادتی چیزی چون «گل» و «گت» و «ور» و «ترپن» و أمثال آن.

پس اصل امر مصدر است و اصل سایر صیغ امر است.

همچنان که در عربی اصل ماضی مصدر است و اصل سایر صیغه‌ها ماضی است، پس نه وجه که از مصدر باز می‌گردد به این ترتیب ذکر می‌شود:

امر، ماضی، مستقبل، نهی، نفی جحد، استفهام، اسم فاعل، اسم مفعول، و در ترکی در این صیغ فرق میان تثنیه و جمع و مذکر و مؤنث نیست.

پس هر یک از امر و ماضی و مستقبل و نفی و نهی و جحد و استفهام را شش صیغه است مفرد غایب و غیر مفرد غائب، و مفرد حاضر، و غیر مفرد، و متکلم وحده، و متکلم مع‌الغیر، و هر یک از اسم فاعل و مفعول را دو صیغه مفرد است و غیر مفرد و کلمه «له» به فتح لام و سکون‌ها علامت تثنیه و جمع غایب

خزائن، ص: ۳۳۱

است و علامت تثنیه و جمع حاضر راء ماقبل مضموم است با اشباع ضمه، یا مکسور است بدون اظهار واو بلکه اکتفا به مجرد اشباع، و علامت متکلم وحده میم ما قبل مضموم با اشباع ضمه، و متکلم مع الغیر خاء منقوطه ما قبل مضموم با اشباع، یا الف و خاء است.

و چون دانستی که اصل امر حاضر مفرد است پس می گوئیم امر را شش صیغه است:

اول حاضر مفرد و آن مصدر است به حذف ماق مثل «گل» و «گلت» یعنی بیا و برو.

و در دوم حاضر غیر مفرد و آن امر حاضر است به زیادتی «واو و نون» یا «واو و زای» با اشباع واو نه به اظهار آن مثل «گلون» و «گتون» اما زای در صورت تعظیم مفرد در می‌آید مثل «گلوز» «گتوز».

سیم غایب مفرد و آن به زیادتی «سون» است به واو اشباع چون «گلسون» یعنی بیاید.

چهارم غیر مفرد و آن به زیادتی لفظ «له» بر مفرد بعد از حذف نون چون «گلسون له» یعنی بیایند و واو در همه اشباعی است.

پنجم متکلم وحده و آن به زیادتی میم ما قبل مضموم است بر امر مفرد حاضر با اشباع ضمه چون «گلوم» یعنی باید بیائیم.

ششم متکلم مع‌الغیر و آن به زیادتی خاء ماقبل مضموم است با اشباع چون «گلوخ» یا الف و خاء چون «گلاخ» یعنی باید بیائیم.

و أما ماضی علامت کلیه آن که در شش صیغه است «دال» است که بر امر حاضر زیاد می‌شود و در غایب مفرد بعد از دال «یاء» زیاد می‌شود مثل «گلدی» و «گتدی» و در غایب مفرد بعد از دال و یاء لفظ «له» مثل «گلدیله» و «کتدیله» و در حاضر مفرد بعد از دال واو و نون مثل «گلدون» و در حاضر غیر مفرد واو و زای مثل «گلدوز» زیاد می‌شود و در متلکم وحده بعد از «دال» میم مثل «گلدم»

خزائن، ص: ۳۳۲

و در مع الغیر خاء مثل «گلدخ» زیاد می‌شود.

و أما مستقبل علامت کلیه آن یا و راء مهمله است بعد از امر حاضر، پس در غایب مفرد گوئی «گلیر» یعنی می‌آید و در غیر مفرد «له» بر آن زیاد می‌شود و می‌گوید «گلیرله» و در حاضر مفرد «سن» بر آن افزائی و گوئی «گلیرسن» و در غیر مفرد «سوز» و گوئی «گلیر سوز» و در متلکم میم افزائی و می‌گوئی «گلیرم» به فتح راء و در مع‌الغیر خاء افزائی و گوئی «گلیرخ» به ضم راء.

و أما نهی علامت کلّیه آن میم مفتوحه است که زیاد می‌شود بر فعل امر پس در مفرد حاضر گوئی «گلمه» و در غیر مفرد بر آن واو و نون افزاینـد و گوینـد «گلمون» یعنی نیائید و در مفرد غایب بر آن «سون» افزاینـد و گوینـد «گلمسون» و در غیر مفرد «لـه» بر «گلمسون» افزاینـد و گوینـد «گلمسونله» و در متکلم وحـده یاء و میم افزایند و گویند «گلیم» و در مع‌الغیر یاء و الف و خاء افزایند و گویند «گلمیاخ».

و أما نفی پس علامت کلّیه آن افزودن میم نفی است بر مستقبل قبل از یاء و راء پس در مفرد غایب «گلمیر» و در غیر مفرد «گلمیرله» و در مفرد حاضر «گلمیرسن» و در غیر مفرد «گلمیرسون» و در متکلم وحده «گلمیرم» و در متکلم مع‌الغیر «گلمیرخ».

و أما حجد به زیادتی میم نفی بر ماضی قبل از دال.

و أما استفهام پس مثل ماضی و مستقبل و نفی است و استفهام از قرائن مقام مفهوم می‌شود غالباً.

و أما اسم فاعل علامت کلیه آن افزودن نون است با فتح ما قبلش مثل «گلن».

و أما اسم مفعول پس علامت کلیه آن افزودن شین معجمه است بعد از میم مکسوره مثل «گلمش» و سائر تصرّفات اسم فاعل و اسم مفعول از ما ذکر مفهوم می‌شود.

خزائن، ص: ۳۳۳

«حکایت زاغ و حواصل»

بود همچون بوم زاغی روز کورجا گرفته بر لب دریای شور

بود زان دریای شور آبش خورش‌دادی آن شورابه طعم شکرش

از قضا مرغی حواصل نام اوحوصله سرچشمه انعام او

سایه دولت به فرق او فکندنامدش شورابه دریا پسند

گفت پیش آئی ز شوری در گله‌کاب شیرینت دهم از حوصله

گفت ترسم ز آب شیرین چون چشم‌طعم آب شور آید ناخوشم

ز آب شیرین مانم و گردد نفورطبع من ز آبش خور دریای شور

در لب دریا نشسته روز و شب‌در میان هر دو مانم تشنه لب

به کا سازم هم به آب شور خویش‌تا نیابد رنج بی‌آبیم پیش «شعر»

یک جهان جان خواهم و چندان امان از روزگارکان جهان جان را بر آن جان جهان سازم نثار «شعر»

اگر دلبر بما جور آزمایست‌همانش در دل و در دیده جایست

گر از ما دیر دیر آید بیادش‌حقوق خدمت ما یاد بادش

دلش را مهر با ما کم مبادادل ما بیغمش خرم مبادا

بکام دوستاران باد کارش‌دعای دلفگاران باد یارش «قطعه»

عزیمت کرد روزی عنکبوتی‌که بهر خود کند تحصیل قوتی

بجائی دید شهبازی نشسته‌ز قید دست شاهان باز رسته
بگرد آن تنیدن کرد آغازکه تا بندد پر و بالش ز پرواز
زمانی کار در پیکار او کردلعاب خود همه در کار او کرد
خزائن، ص: ۳۳۴ چو آن شهباز کرد از وی کناره‌نماندش غیر تاری چند پاره «رباعی»
ای دل به سر زلف پریشانت چه کارکاری که نه حد توست با آنت چه کار
در کهنه آلاچق دهِ خویش نشین‌با گرد سراپرده سلطانت چه کار «رباعی»
در خاک بیلقان برسیدم به عالمی‌گفتم مرا به ترتیب از جهل پاک کن
گفتا برو چو خاک تحمل کن ای فقیه‌یا آنچه خوانده‌ای همه در زیر خاک کن

انواع و اقسام خطوط

فائده:

بدان که از برای خطوط انواع بسیار است از آن جمله محقق، و ثلث، و نسخ، ورقاع، و عهود، و توقیع، و تعلیق، و ریحان، و منثور، و مدور، و طومار، و مسلسل، و مثنی، و غبار، و هباء.

فائده:

بدان که تاء مثل رحمت و آیت و شکایت و امثال اینها را در عربی بهاء باید نوشت و در فارسی به تاء کشیده و سر در آن است که همچنان که ارباب خط بر آن تصریح کردند و صاحب نفائس الفنون نیز گفته که اصل در نوشتن حروف آن است که به طریقی که وقف به آن می‌کنند یا ابتداء به آن می‌کنند نوشته شود همچنان که «أنا» که ضمیر متکلمست «أنا» نویسند به این جهت و در عربی وقف بر رحمت و امثال آن به هاء می‌شود و در فارسی به تاء.

تحقیق در لفظ «ما»

* فائده:
بدان که لفظ «ما» حرف می‌باشد و اسم نیز می‌باشد و ماء حرفی را متصل به ما قبل آن نویسند چون «انّما الهکم اللّه» و «أینما تکونوا» و «کلما آتیتنی» و اسمی را جدا نویسند چون «کل ما عندی لک» و «أین ما وعدتنی جئتک» و سر آن این است که حروف به جهت عدم استقلال تتمه غیر گرفته‌اند به
خزائن، ص: ۳۳۵
خلاف اسم.

در حذف الف «ابن»

* فائده:
در نفائس الفنون مذکور است که الف «ابن» در وقتی که بین العلمین واقع شود و در غیر مثنی و صفت باشد- نه خبر- در کتابت حذف می‌شود «هذا زید بن عمرو» و در غیر این صورت حذف نمی‌شود مثل «زید ابن عمرو» که ابن خبر زید باشد. خزائن ۳۳۵

فائده: ..... ص : ۳۳۵

در حذف الف در مواضع مخصوص

فائده:

بدان که حرفی را که در حرفی ادغام کنند اگر هر دو از یک کلمه باشند یک حرف بیش ننویسند چون «مد» و «دق» و اگر از دو کلمه باشند هر دو را نویسند چون «اللحم» و «الرجل» که الف و لام کلمه‌ای است غیر از رجل و لحم پس لام او را نیز نویسند مگر در «الذی» و «التی» و «الذین» که به جهت عدم انفکاک اینها از الف و لام حکم یک کلمه دارند، بلی در تثنیه «اللذین» را دو لام نویسند تا فرق میان تثنیه و جمع باشد و جمع تثنیه «التی» را نیز بر آن حمل کنند.

فائده:

در نفائس الفنون و غیره مذکور است که در الفاظ عربیت هر ألفی که در چهارم یا زیاده واقع شود به یاء نویسند چون موسی و عیسی مگر ما قبل او یا باشد و علم نباشد که در این صورت به الف نویسند و با وجود علمیت باز به یاء نویسند چون یحیی، و چون در اسمی افتد که واوی باشد چون عصا و دعا به الف نویسند و اگر یائی باشد به یاء نویسند چون رحی و رمی.

«شعر»

یا ذا الذی بصروف الدهر عیَّرناهل عانَدَ الدهر إلا من له خطر

أما تری البحر یعلوفوقه جیفو یستقر بأقصی قعره الدرر

خزائن، ص: ۳۳۶

أیضاً

قال المتنبی فی حسن الطلب:

و فی النفس حاجات و فیک فطانۀسکونی بیان عندها و خطوب «أیضاً»

أیا جود معن ناج معناً بحاجتیفلیس إلی معن سواک شفیع

أمثلۀ العرب

* امثال

العرب «البطنۀ تذهب الفطنۀ «۱»» یعنی پر خوری زیرکی را می‌برد.

«بین جبهته و بین الأرض جنایۀ» این مثل را برای کسی گویند که تارک نماز باشد.

«الثکلی تحب الثکلی». «جعجعۀ و لاـ أری طحناً» یعنی آواز آسیا می‌شنوم و آرد نمی‌بینم. «جزاء مقبل الاـ ست الضراط». «حبک الشیء یعمی و یصم». «حظ جزیل بین یدی ضیغم». «خذه و لو بقرطی ماریۀ» این مثل در ترغیب تحصیل چیزی گویند و قرطی ماریۀ دو گوشواره ماریۀ دختر أرقم بن تغلب بود که در آنها دو مروارید بود به قدر بیضه کبوتر و در عالم مثل آن ندیده بودند.

«رب أکلۀ تمنع أکلات». «رب أخ لم تلده امک». «رب امنیۀ جلبت منیۀ». «شفیع المذنب إقراره و توبته اعتذاره». «الشعیر یؤکل و یذم». «وعد الکریم ألزم من دین الغریم».

هذه دار من أحببت قدماً بالحمیأم ریاض الخلدأم جنات عدن قد أری

ههنا أوطان أحبابی فداهم مهجتی‌قف بها بشراک یا قلبی فقدنلت المنی

غم آباد ایام را آزمودم‌به از کنج عزلت سرائی ندیدم

به بیماری خویش خرسند گشتم‌چو در هیچ شربت شفائی ندیدم

---

(۱)- ص ۳۴۹، عن علی علیه السّلام.

خزائن، ص: ۳۳۷

«أیضاً»

نفس می نیارم زد از شکر دوست‌که شکری ندارم که در خورد اوست «أیضاً»

چو پیش مردمان بسیار گردی‌اگر چه بس عزیزی خوار گردی «أیضاً»

خاکساران جهان را به حقارت منگرتو چه دانی که در این گرد سواری باشد «أیضاً»

چرا فزون نشود خاک آستانه ماکه آفتاب قدم می‌نهد به خانه ما «أیضاً»

بروز نیک کسان هیچ غم مخور زینهاربسا کسان که به روز تو آرزومندند «أیضاً»

آن را که بود سابقه لطف خداوندگو أنجم افلاک مکن کار گذاری «أیضاً»

تو چون شیری غریبان را میفکن‌غریبان را سگان باشند دشمن «أیضاً»

خود گرفتم که پس از سعی و تکاپوی درازکار زان سان که دلت خواست به سامان گردد

بچه‌ای ایمن از این عالم نا پا بر جای‌که بیک دم زدنت کار دگر سان گردد «أیضاً»

توانم آن که نیازارم اندرون کسی‌حسود را چکنم کو ز خود برنج در است «أیضاً»

هر که با فولاد باز و پنجه کردساعد سیمین خود را رنجه کرد

خزائن، ص: ۳۳۸

«أیضاً»

به دست آهن تفته کردن خمیربه از دست بر سینه پیش امیر «أیضاً»

گر به غریبی رود از شهر خویش‌سختی و محنت نکشد پینه دوز

ور به سفر می‌فتد از مملکت‌گرسنه ماند ملک نیمروز

دستور نامه نگاری

* فائده:

چند چیز مراعات آن در نامه نوشتن ضرور است:

۱- آن که ابتداء به نام حق کند.

۲- سعی کند که هر چند سطر به آخر می‌رسد میل آن به بالا باشد یا مساوی چه خط یهود و ترسا میل به نشیب دارد.

۳- آن که دعا را بسیار مکرر نکند.

۴- آن که از تکرار ألفاظ احتراز کند.

۵- آن که لفظ مشترک میان مدح و ذم نیاورد.

۶- آن که خط را بسیار نقطه ننهد چه آن تنبیه بود بر جهل مکتوب الیه.

۷- آن که بر ظهر مکتوب بزرگ‌تر از خود هیچ ننویسد.

۸- آن که اگر نامه را به مکان بعیدی بنویسد به تاریخ مقید کند.

۹- آن که بعد از فراغ بتأنی مطالعه کند تا اگر سهوی باشد معلوم شود.

۱۰- آن که در وقت اصلاح قلم را به دهان نگیرد چه آن نزد اهل تمیز مستقبح باشد.

۱۱- اگر در مکتوب نام صاحب شوکتی باشد در سطر ننویسد بلکه اندک بیاضی گذارد و نام او بر بالای صفحه در سمت دست راست نویسد.

۱۲- آن که به هیچ وجه در مکتوب دشنام ننویسد، و همچنین احتراز کند از نوشتن چیزی که امکان داشته باشد که انکار او ضرور باشد.

خزائن، ص: ۳۳۹

۱۳- آن که چون نامه را تمام کند اندکی خاک بر آن افشاند چه حدیث است که إذا کتب احدکم کتاباً فلیستربّه به فإنه أنجح للحاجة.

۱۴- آنکه نامه را بر زمین اندازد تا قاصد بر دارد و به دست او ندهد چه نقل است که رسول صلّی اللّٰه علیه و آله و سلّم نامه که به نجاشی نوشته بود بر زمین انداخت تا قاصد بر داشت لاجرم نجاشی نامه را به انواع اعزاز تلقی نمود، و نامه پرویز را به دست قاصد داد. ۱۵- آن که نامه را مربع نگذارد چه تربیع نظر عداوت است.

عدد حروف و کلمات و آیات قرآن

* فائده:

بدان که قرآن بنا به روایتی اصح ۶۳۳۶ آیت است و سایر اقوال کمتر از این است اما تفاوت به زیاده از سی و دو آیت نمی‌رسد و مجموع آیات ۷۶۵۴۱ کلمه است و به قولی ۷۷۴۳۹ و به قولی مجموع کلمات ۳۲۱۲۵۲ حرف است و به قولی ۳۲۱۱۸۰ و به قولی ۳۲۳۵۰۰ از آن جمله الف ۴۸۸۰۰، و باء ۱۱۲۰۰، و تا ۱۰۱۹۹، و ثاء ۹۲۷۶ و جیم ۳۲۷۳، و حاء ۳۹۳۹، و خاء ۲۴۱۸، و دال ۵۳۴۲، وذال ۴۳۹۹، و راء ۱۱۷۹۳، و زای ۱۵۹۰، و سین ۵۸۹۱، و شین ۲۲۵۳، و صاد ۲۰۸۱، و ضاد ۲۶۰۷، و طاء ۲۲۷۴، و ظاء ۸۴۲، و عین ۹۰۲۰، و غین ۲۲۰۸، و فاء ۸۴۷۰، و قاف ۶۸۱۳، و کاف ۱۰۳۵۴، و لام ۳۳۵۲۲، و میم ۲۶۰۳۵، و نون ۲۶۵۶۵، و واو ۲۵۵۳۶، و هاء ۹۰۷۰، و یاء ۲۵۹۱۹ «۱».

---

(۱)- در عدد حروف قرآن بین ارباب تألیف اختلاف بسیار است و هیچ یک برهانی بر صحت قول خود ندارند و سیوطی در الاتقان گوید: أجمعوا علی أن عدد آیات القرآن ستة آلاف آیة ثم اختلفوا فیما زاد علی ذلک فمنهم من لم یزد و منهم من قال و مائتا آیة و اربع آیات و قیل و اربع عشرة و قیل و تسع عشرة و قیل و خمس و عشرون و قیل و ست و ثلاثون. و قال فیه: سبب اختلاف السلف فی عدد الآی ان النبی صلی الله علیه و آله کان یقف علی رؤوس الآی للتوقیف فاذا علم محلها وصل للتمام فیحسب السامع حینئذ انها لیست فاصلة و قد اخرج ابن الضریس من طریق عثمان بن عطاء عن ابیه عن ابن عباس قال جمیع آی القرآن ستّة الآف آیة و ستمائة آیة و ست عشرة آیة و جمیع حروف القرآن ثلاثمائة الف حرف و ثلاثة و عشرون الف حرف و ستمائة حرف و احد و سبعون حرفاً الخ. و قال و عدقوم کلمات القرآن سبعة و سبعین الف کلمة و تسعمائة و اربعة و ثلاثین کلمة و قیل و اربعمائة و سبعاً و ثلاثین و قیل: و مائتان و سبع و سبعون و قیل غیر ذلک قیل و سبب الاختلاف فی عد الکلمات ان الکلمة لها حقیقة و مجاز و لفظ و رسم و اعتبار کل منها جائز و کل من العلماء اعتبر احد الجوائز انتهی. و فیه مطالب مفیدة فلیطلب و لم ار کتاباً الف فی علوم القرآن انفع من

الاتقان ثم ان الطبرسی فی مجمع البیان فی نزول سورة هل اتی بعد ذکر خبر لبیان انها مدنیّة قال ثم قال النبی صلی الله علیه و آله جمیع سور القرآن مائة و اربع عشرة سورة و جمیع آیات القرآن ستة آلاف آیة و مائتا آیة و ست و ثلاثون آیة و جمیع حروف القرآن ثلاثمائة الف حرف واحد و عشرون الف حرف و مائتان و خمسون حرف لا یرغب فی تعلم القرآن الا السعداء و لا یتعهد قراءته الاولیاء الرحمن انتهی.

و قال فی الفن الاول من مقدمة التفسیر فی تعداد آی القرآن و الفائدة فی معرفتها:

اعلم ان عدد اهل الکوفة اصح الاعداد و اعلاها اسناداً لانه مأخوذ عن امیرالمؤمنین علی بن ابیطالب علیه السّلام الی ان قال و الفائدة فی معرفة آی القرآن ان القاری، اذا عدها باصابعه کان اکثر ثواباً لانه قد شغل یده بالقرآن مع قلبه و لسانه و بالحری ان تشهد له یوم القیامة فانها مسؤلة و لان ذلک اقرب الی التحفظ فان القاری، لا یأمن من السهو و قدروی عبداللّه بن مسعود عن النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّم أنه قال: تعاهدوا القرآن فانه وحشی و قال علیه الصلاة و السلام لبعض النساء اعقدن بالانامل فانهن مسئولات و مستنطقات، قال حمزة بن حبیب و هو احد القراء السبعة: العدد مسامیر القرآن. و بالفارسیة:

گفت جار الله همه آیات قرآن مجیدشش هزار و ششصد و شصت و شش آمد یاد دار

یک هزار وی مثل دان یک هزار وی قصص‌هر یک از وعد و وعید و امر و نهی آمد هزار

پانصدش حل است و حرمت یک صد دیگر ماناسخ و منسوخ آمد شصت و شش ای نامدار

خزائن، ص: ۳۴۰

صحاح ستّة و مؤلفینش

* فائدة:

بدان که صحاح سته که در میان اهل سنت اعتبار دارد و واجب می‌دانند عمل به احادیث آنها را به این تفصیل است صحیح محمد بن اسماعیل جعفی بخاری، و صحیح ابی الحسین مسلم بن الحجاج النیسابوری، و کتاب أبی داود سلیمان بن اشعث سجستانی، و کتاب أبی عیسی محمد بن عیسی ترمذی، و کتاب نسائی، و موطأمالک «۱» و گویند اول کتابی که در حدیث ساخته‌اند موطأمالک بود و شافعی گفته: ما أعلم شیئاً بعد کتاب الله أصح من موطأ مالک، و بعد از آن صحیح بخاری پس صحیح مسلم، و أصح از این هر دو پیش أهل سنت صحیح بخاری است.

---

(۱)- موطّأ از صحاح سته نیست و آنها عبارتند از: صحیح بخاری، و صحیح مسلم، و سنن ابی داود، و سنن نسائی، و سنن ترمذی، و سنن ابن ماجه.

خزائن، ص: ۳۴۱

شروط و آداب سالک

فائده:

بدان که از برای سالک شروط بسیار است از آن جمله چند شرط ذکر می‌شود:

۱- آن که ملتفت به شبهات سراً و علانیة نشود و در امور کائنات و احکام شرعیات و تقدیرات قضاء و قدر به «لم» و «لا» و «لعل» و «عسی» مشغول نگردد بلکه بر جاده شرع مستقیم باشد.

۲- اینکه پیوسته با طهارت باشد قال عزوجل: «إن اللّه یحبُّ المتطهرین».

۳- اینکه خلوت اختیار کند و از جمیع شواغل عزلت جسته در خانه تاریک نشیند.

۴- آنکه پیوسته ساکت باشد إلا از ذکر.

۵- آنکه از مطعوم و ملبوس شبهه ناک احتراز کند.

۶- آنکه از أکل و شرب اعتدال نماید بلکه تقلیل کند سیما به روزه.

۷- آنکه خواب بسیار کم کند و تا به حد ضرورت نرسد نخوابد قال اللّه تعالی: «کانوا قیلا من اللیل ما یهجعون».

۸- دوام ذکر با حضور قلب، به حیثیتی که جمله بدن و اعضاء به آن مستغرق باشد و أفضل «لا إله إلا اللّه» است.

۹- نفی خواطر و این دشوارترین عقبه‌ها است بر سالک.

۱۰- تخلق به اخلاق حمیده و انخلاع از صفات ذمیمه.

۱۱- ربط قلب به شیخ همچنان که بعضی گفته‌اند.

فائده: از برای سالک آدابی چند است.

اشاره

۱- آنکه تا تواند در سئوال از حق تعالی خطاب به امر و نهی نکند بلکه طریق ادب ملاحظه کند چنانچه گوید خداوندا اگر من گناهکارم تو آمرزنده‌ای و به

خزائن، ص: ۳۴۲

فلان چیز محتاجم و تو لجه رحمتی، یا از فلان چیز خائفم و تو ملجأ و مأمنی و امثال این.

۲- آنکه رسول را به ظاهر و باطن خود مطلع داند و از مخالفت او حذر کند.

۳- آن که در متابعت سنت او صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم غایت مبذول دارد.

۴- هر که به او صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم نسبت دارد به صورت همچو سادات یا به معنی چون علماء همه از برای محبت او دوست دارد و تعظیم و احترام ایشان واجب داند.

۵- آنکه تا تواند رو به قبله نشیند خصوص در خلوت.

۶- آنکه پیوسته بهیئت تشهد نشیند و با خود چنان تصور کند که بر بساط رب العزة در حضور او نشسته است و رسول صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم آنجا حاضر است تا به قید وقار و احترام مقید بود.

ادیبی در وقت احتضار

* حکایت:

ادیبی را وقت احتضار رسید گفت: مرا در کفن کهنه کفن کنید تا چون نکیرین آیندچنان تصور کنند که من مرده کهنه‌ام‌واز من سئوال نکنند.

شعر

مشتمل بر صنعت تعریب یعنی فارسی را بر اسلوب عربی نظم کرده:

ما لی و ترکاً رویه قد أقمراو میانه من دقة یتکسرا

لا تشنون من المرادم مثله‌خوباً فکل الصید فی جوف الفرا

خزائن، ص: ۴۰۳

آداب محاوره

* فائده:

آداب محاوره از جمله لوازم است مر کسانی را که با مردم معاشرت می‌نمایند و آن بسیار است از آن جمله:

چون به مجلس بزرگی حاضر شود به دو زانوی ادب نشیند و از زانو به زانو نگردد چه آن دلالت بر عدم ثبات و قلت مبالات می کند، و اگر بزرگی با او سخن گوید به غیر او ملتف نشود، و اگر بزرگی او را به فضیلتی تحسین کند و بر فقدان بر خود تأسف نماید به آن نازش و افتخار نکند بلکه به وجهی عذر آن خواهد که بر خاطرش فوت آن آسان شود، و در محاورات به ألفاظی که سامع بر آنها تطیر نماید احتراز کند، و از نقل چیزی که صدق او معلوم نباشد در نزد بزرگان و همچنین از اراجیف احتراز نماید، و از کذب و لاف و گزاف خصوص نزد بزرگان و از راستی که دروغ نماید و از کثرت مزاح و هزل دوری کند، و از خبث و معایب کسان احتراز نماید، و پیوسته نیکوگو باشد تا پیش همه کس محبوب باشد، و اگر کسی حکایتی یا سخنی بگوید بگذارد تا او حدیث را تمام کند و اگر او مطلع باشد و

خزائن، ص: ۳۴۳

وقوف آن از آن سخن بیشتر باشد آنها را ظهار نکند، تا گوینده منفعل نشود و با جهّال و سفله مجادله و مناظره نکند، و تا سامع راغب در استماع حدیث و سخن نبیند شروع در سخن نکند، و از کثرت مکالمه مجانبت لازم شمرد، و آنچه از غیر او پرسند او جواب نگوید، و اگر کسی به جواب مشغول شود و او بهتر قادر باشد صبر کند تا سخن او تمام شود پس خود بر وجهی که جواب اول مطعون نشود تقریر کند، و اگر سخن از او پوشیده دارند استراق سمع نکند، و در مجالس اکابر با کسی سر نگوید، و در نوشته کسان نظر نکند مگر به اذن ایشان، و به اطراف خانه و سقف و دیوار مکرر نظر نیندازد، و از چیزی که شأن او نیست سئوال نکند، و اگر دو نفر با هم سخنی گوینده بی‌جهت از آن استفسار نکند، و در نزد بزرگان در دعا و تملّق مبالغه و افراط نکند که آن علامت ضعف نفس است، و آنچه خواهد بگوید اول در خاطر مقرر گرداند و به اطراف آن برخورد و در اثناء سخن به دست و چشم و ابرو اشارت نکند، و حرکات و افعال و اقوال کسی را محاکات یعنی تقلید نکند، و تا تواند سخن چنان گوید که از میزان شرع و عقل خارج نیفتد، و اندیشه نکند که اگر من به خلاف خواهش مستمع سخن گویم او را خوش نیاید چه مستمع اگر دانا و خردمند بود از سخن پسندیده نرنجد، و در حضرت سلاطین و حکام بسیار دعوای فضل و دانش نکند، و در الزام ایشان نکوشد و از کثرت مجالست و محاورت با ایشان گستاخ نگردد، و بر معاشرت مبادرت ننماید چه مؤاخذه ایشان سخت و تمهید معذرت دشوار باشد، و تا ممکن باشد سخنی که بر خاطر بعضی از مستمعان گران باشد نگوید.

***** اشعار نصیحتی در قناعت و کتم سرّ ...

با همه خلق جهان گر چه از آن‌بیشتر بی ره و کمتر برهند

آن چنان زی که بمیری برهی‌نه چنان زی که بمیری برهند

خزائن، ص: ۳۴۴

قال

علی علیه السّلام: کفی بالقناعهٔ ملکاً، و بحسن الخلق نعیماً.

قال

الشاعر:

ما کل ما فوق البسیطهٔ کافیاًو إذا قنعت فکل شيء کاف

خواهی که عیش خوش بودت کار بر قراربا نیستی بساز و کم کار و بار گیر فی

کتم السر «صدور الأحرار قبور الأسرار».

سخن کان گذشت از میان دو تن‌پراکنده شد بر سر انجمن

سخن هیچ منمای با راز دارکه او را بود نیز هم راز دار

اگر جز تو داند که عزم تو چیست‌بر آن رأی و دانش بباید گریست

منه در میان راز با هر کسی‌که جاسوس هم کاسه دیدم بسی فی

الرفق و المداراهٔ:

درشتی و زشتی نیاید به کاربه نرمی در آید ز سوراخ مار فی

ترک الفخر:

إن الفتی من یقول ها أناذالیس الفتی من یقول کان أبی

هر کجا ذاغ بایدت فرمودچون تو مرهم نهی ندارد سود

ملامت گوی را از من بگو ای خواجه دم در کش‌که آب از سرگذشت آن را که می‌ترسانی از باران

عروس ملک کسی در کنار گیرد تنک‌که بوسه بر دم شمشیر آبدار زند

خزائن، ص: ۳۴۵

«للمولوی»

دل در تک و پو نشد نکو شد که نشدجز در پی او نشد نکو شد که نشد

گفتی که برنجم ار نکو شد کارت‌کارم چه نکو نشد نکو شد که نشد «بابا افضل»

افضل گله گو نشد نکو شد که نشدلب بیهده گو نشد نکو شد که نشد

منت کش خلق میشدی آخر کارکار تو نکو نشد نکو شد که نشد «لبعضهم»

إذا شئت أن تستقرض المال منفقاًعلی شهوات النفس فی زمن العسر

فسل نفسک الأقراض من کنز صبرهاعلیک و إنظارا إلی زمن الیسر «شیخ ابو سعید»

دل جز ره عشق تو نپوید هرگزجز محنت و درد تو نگوید هرگز

صحرای دلم عشق تو شورستان کردتا مهر دگر کسی نروید هرگز «سنایی»

دین فروشی کنی که تا سازی‌بارگی نقره خنک و زین زر کند

گوئی از بهر حرمت علم است‌این همه طمطراق و خنک و سمند

علم از ترهات بی‌زار است‌تو برو بر بروت خویش بخند نصیحهٔ:

لا تطلب من الکریم یسیراً فتکون عنده حقیراً.

البیضاوی:

صاحب التفسیر اسمه عبدالله و لقبه ناصر الدین و کنیته أبو الخیر ابن عمر بن محمد بن علی البیضاوی، و بیضا قریهٔ من اعمال شیراز، توفی فی سنهٔ خمس و ثمانین و ستمائهٔ فی تبریز و قبره هناک و دخل قبل القضاء بتبریز فصادف دخوله مجلس إجلاس بعض

الفضـلاء فجلس فی صف النعـال فـأورد المـدرس اعتراضات و زعم أن أحـداً من الحاضـرین لایلی جوابها، فلما فرغ من التقریر شـرع البیضـاوی فی الجواب فقـال له المـدرس: لاـ أسـمع کلامک حتی أعلم أنک فهمت ما قررته فقال البیضاوی: اعیـد کلامک بلفظه أم بمعناه؟ فبهت المدرس فقال:

خزائن، ص: ۳۴۶

أعـدها بلفظها فأعادها و بین أن فی ترکیب ألفاظها لحناً، ثم إنه أجاب عن تلک الاعتراضات بأجوبهٔ شافیه ثم أورد لنفسه اعتراضات و طلب الجواب، فلم یـدر المـدرس فقـام الوزیر من المجلس و أجلس البیضـاوی مکـانه و سـأل عنه و طلب البیضـاوی القضاء فأعطاه و أکرمه.

خساسهٔ الإنسان یظهر بشیء

* قال الغزالی:

خساسهٔ الإنسان یظهر بشیء أن یکثر الکلام فیما لانفع فیه أو یخبر بما لایسأل عنه.

«حکایتی از حدیقهٔ

«(۱)»

زالکی کرد سر برون ز نهفت کشتک خویش خشک دید و بگفت

ای همای نو و همای کهن‌رزق بر تست هر چه خواهی کن «خسرو»

کجا بودی ای مرغ فرخنده پی‌چه داری خبر از حریفان حّی

بشادی کجا می گذارند گام‌سفرشان چه جای است و منزل کدام

فغان زان حریفان پیمان گسل‌که یک ره ز ما بر ندارند دل

ای دل نفسی مطیع فرمان نشدی‌و ز کرده خویشتن پشیمان نشدی

صوفی و فقیه و زاهد و دانشمنداین جمله شدی ولی مسلمان نشدی قال أرسطاطالیس:

إذا دخلتم إلی الکرام فعلیکم بتخفیف الکلام و تقلیل الطعام و تعجیل القیام

فی کتاب الجامعهٔ لمهذب الدّین

* فائده:

فی کتاب الجامعهٔ لمهذب الدّین: حمّی الربع یفیدها أکل لحم

---

(۱)- یعنی حدیقه سنائی غزنوی.

خزائن، ص: ۳۴۷

الجراد فی یوم الراحهٔ أربعهٔ أدوار، و کذا تعلیف شعرات من لحیهٔ التیس، أو قرن حیّهٔ، أو البخور بحب الأترج، أو بجلد القنفذ، و الغب ینفعها تعلیف عین السـرطان النهری، و السـموم یفیـدها شـرب نصف من الفاد زهر المعـدنی أو الحیوانی أوالطین المختوم أوالزمرد أو مثقال من انفحهٔ الأرنب أو بول الإنسان أو ثلاث دراهم من لب حبّ الا ترج.

و قال أیضاً: من علّق علیه ثلاث بندقات لم تلسـعه عقرب؛ و أیضاً إذا سـقط المصروع بلؤلؤ محلول ابریء من یومه مرهٔ واحدهٔ؛ و أیضا

إذا وضع خمس و رقات تحت و سادة المريض بغير علمه و رأسها إلى جهة رأسه نام نوماً حسناً، و كذا قرن غريبضاء إذ الفّ فى منديل و وضع تحت الوسادة فإنه يجلب النوم و كذا رماده، و كذا أكل ثلاث حبّات أو خمس حب من حب كاكنج نام نوماً لذيذاً، و إذا وضع الشب اليمانى تحت الوسادة دفع الفزع فى النوم، و إذا اضيف إليه برادة الحديد نفع الغطيط؛ و من وضع تحت وسادته شيئاً من الرجلة لم يرحلماً، و من لف عوداً من الدارشيشعان فى حريرة صفراء و وضعه تحتها فى ليلة البدر رأى فى منامه ما يريد، و كذا مرقشيشاء الذهبية، و إذا خضب المرعوف يده إلى نصف معصميه بعشرين درهم حناء و عشرة دراهم خبطيانا رومينا انقطع رعافه، و إذا خلط رماد شعر إنسان بدهن ورد و قطّر فى الاذن نفع وجع الأسنان، و إذا مضغ الباذروج يوم نزول الشمس فى الحمل امتنع وجع الأسنان سنة، و إذا قال: للّه على كذا أن لا ـ آكل عناباً و لا ـ لحم فرس و فعل ذلك لم يوجع أسنانه عامه ذلك، و عك النحاس الخالص ثم شمه يسكن الفواق.

و ابتلاع ثلث سمكات صغار حية على الريق يشفى اليرقان.

و إذا جاء عشاء إلى شجرة كبر و قال لها: أنت بواسير فلان بن فلانة، ثم جاء سحراً و قال لها ذلك و قلعها بغير حديد قلعت البواسير من ذلك الشخص.

و إذا علّق على الفخذ عشرة دراهم زعفراناً خالصاً سهل الولادة.

و إذا طلى الثواليل بالنورة يدفعها، و إذا طلى القوباء و البرس أو البهق بالمنى

خزائن، ص: ۳۴۸

زال مع التكرار.

و وضع شعر الانسان المبلول بالخل ينفع عضة الكلب من ساعته، و إذا أبخر البيت بأصل الرمان أوقضبانه أوأصل السوس أو الحلتيت أوحب الفار أو السكبينج أو البنجيكشت أو الأظلاف أو الحوافر أو السنور هربت الهوام.

و الحيات يطردها الكبريت و النوشادر بالخل، و يوضع الخردل الأحمر على مساكنها فتهرب منها و يطردها أيضاً التبخير بأظلاف المعز و قرون الإبل و شعر الانسان و السكبينج و الزفت و المقل و العاقر قرحا و الرش بماء النوشادر.

و العقارب يطردها الفجل المشدوخ و ورقه و عصارته و توضع قطفة من الفجل على ثقبها فلم تتجاسر على الخروج و يقتلها، و يطردها أيضاً التبخير بالعقرب نفسه و بالزرنيخ الأصفر و الكبريت و القنة و حافر الحمار و شحم الماعز و يعجن هذه الأشياء بالشحم المذكور و تبخر به عند ثقبها فيخرجها من جحرها؛ و قيل: من لدغته عقرب أوحية فجعل فى دبره قطعة ملح سكن ألمه.

و البراغيث يطردها برش النبت، بطبيخ الحنظل، أو نقوعه و طبيخ الحسك و الخرنوب و الشونيز و الفوتنج و ماء السداب و دم التيس يجعل فى حفيرة فتأوى إليه البراغيث و القمل يردها الفرار المحلول.

و البعوض يقتله التدخين بنشارة خشب الصنوبر أو بالشونيز أو الكبريت أوالتبن أو السرجين البقرى أو الزاج أو الورق السرو أو جوزه و البرش يطبخ هذه.

والذباب يطرده التدخين بطبيخ الخريق الأسود و الكندش أو ورق القرع اليابس.

و الفارة يقتله و يطرده المرتك و الخريق و المسك و البنج و اصل الكبر و خبث الحديد و بصل الفار و سم الفار و يوضع المقناطيس أو القطران على ثقبها فيهرب و يسلخ الذكر منه و يقطع ذنبه و يربط بخيط صوف فيهرب الباقى.

و النمل يطرده التدخين بالنمل نفسه و الكبريت أو القطران أو الحلتيت الذكر أو الزفت أو مرارة الثور أو المقناطيس إذا صب فى جحرها أو وضع عليه و يمسح خيط بالقطران أو الحلتيت و يدار على الموضع فلا تقربه نملة.

خزائن، ص: ۳۴۹

و الزنبور يطرده رائحة الكبريت أو النورة أو الثوم و لا يقرب الملطح بطبخ الخطمى او عصارة الخبازى أوالزيت.

و الأرضهٔ يطردها الهدهد إذا جعل فى البيت و التدخين بأغصانه و ريشه.

و السوسهٔ يطردها الفوتنج و قشور الاترج و ماء الحنظل.

و السام أبرص يطرده وجود الزغفران فى البيت.

و قيل: إن السنور يهرب من الدهن الورد.

و التمضمض بالسعد يستحكم الأسنان المتحركهٔ و إذا سحق إطريلال و نفخ فى الأنف اسقط الجنين.

البطنهٔ تذهب الفطنهٔ

* عن

على عليه السّلام البطنهٔ تذهب الفطنهٔ؛ و عن بعضهم أقلل طعامک تحمد منامک.

«فائدهٔ»

يا معرضاً عنى بوجه مدبرو وجوه دنياه عليه مقبلهٔ

هل بعد حالتک هذه من حالهٔأو غايهٔ إلا انحطاط المنزلهٔ

فى علم الأكتاف

* فائده:

لاشک أنه قد يحكم بالاكتاف بأحكام كثيرهٔ منها أمور مستقبلهٔ و لكن الحكم بهاموقوف على امور كما ذكر العلامهٔ الشيرازى فى الفصل الخامس من شرح القانون منها أن يذبح رأس غنم على نيهٔ المسؤول له و المسؤول عنه، و منها أن يكون من مال المسؤول له، و منها أن يكون القمر فى زيادهٔ نوره، و منها أن يكون المسؤول له و الذابح طاهرين نظيفى الملبوس، و منها أن يكون الذبح فى روضهٔ بقرب مياه جاريهٔ، و منها أن يستوى الغنم، و منها أن يؤاخذ الكتف الأيمن، و منها أن ينظف من اللّحم تنظيفاً بالغاً، و منها أن لايوصل إلى الكتف سكّين و لا حديد

خزائن، ص: ۳۵۰

بالكلّيهٔ، و منها أن يوجه إلى الشمس بحيث يكون ظهره إلى وجه الشمس و و جه الكتف الذى فى وسط الدائرهٔ يحاذى وجه الناظر بعد ذلک يبالغ فى التفتيش و أخذ الأمارات و العلامات من الرقوم و الأشكال الدائرهٔ و النقطهٔ ثم الحكم بها يحتاج إلى كثرهٔ المباشرهٔو الملابسهٔ لهذا الفن و شدهٔ لقوهٔ الحافظهٔ.

«أوحدى»

دست حاجت كشيده سر در پيش‌آمدم بردرت من درويش

تا مگر رحمت تو گيرد دست‌ورنه اسباب نامرادى هست

تشريح الثدى

* قال

القرشى فى شرح القانون فى بحث تشريح الثدى: كان لنا جار توفت زوجته عن طفل صغير و لم تكن للزوج جدهٔ يتخذ له مرضعهٔ و ربما مصصه ثدى نفسه فتولّد اللبن فى ثدى الرجل و كان إذا عصر ثديه خرج منه لبن كثير.

قول البهائی فی حقیقهٔ النفس

* فائده:

قال البهائی فی المجلد الخامس من الکشکول: إن المذاهب فی حقیقهٔ النفس «۱» أعنی ما یشیر إلیه کل أحد بقوله: «أنا» کثیرهٔ و الدائر منها علی الألسنهٔ و المذکور فی الکتب المشهورهٔ أربعهٔ عشر مذهباً أحدها أنها هذا الهیکل المعبر عنها بالبدن، و ثانیها أنها القلب الصنوبری اللحمانی المخصوص، و ثالثها أنها الدماغ، و رابعها أنها أجزاء لاتتجزی فی القلب و هو مذهب النظام و متابعیه، و خامسها أنها الأعضاء الأصلیهٔ المتولدهٔ من المنی، و سادسها أنها المزاج، و سابعها أنها الروح الحیوانی و یقرب منه ما قیل إنها جسم لطیف سار فی البدن کسریان الماء فی الورد و الدهن فی السمسم، و ثامنهاأنها الماء، و تاسعها أنها النار و الحرارهٔ العزیزهٔ، و عاشرها أنها النفس بفتح الفاء، و حادیعشرها أنها الواجب تعالی عن ذلک

---

(۱)- راجع شرح العین الرابعهٔ من کتابنا «سرح العیون فی شرح عیون مسائل النفس».

خزائن، ص: ۳۵۱

علواً کبیراً، و ثانی عشرها أنها الأرکان الأربعهٔ، و ثالث عشرها أنها صورهٔ نوعیهٔ قائمهٔ بمادهٔ البدن و هو مذهب الطبیعیین، و رابع عشرها أنها جوهر مجرد عن المادهٔ الجسمانیهٔ و عوارضات الجسمانیات لها تعلق بالبدن تعلق التدبیر و التصرف و الموت هو قطع هذا التعلق و هو مذهب الحکماء الالهیین و أکابر الصوفیه و الاشراقیین و علیه استقر رأی المحققین من المتکلمین و هو الذی إلیه أشارت الکتب السماویهٔ وانطوت علیه الأنباء النبویهٔ ودلت علیه الأخبار المعصومیهٔ و انقادت له الأمارات الحدسیهٔ و المکاشفات الذوقیهٔ.

شیخ محمد کلیددار روضه مقدسه کاظمین

* حکایت:

ثقه‌ای نقل کرد از شیخ محمد کلید دار روضه مقدسه کاظمین‌علیه السّلام و شیخ مذکور خود مرد متدّینی بود، و من خود او را ملاقات کرده بودم که شیخ مذکور گفت:

در هنگامی که حسن پاشا- بعد از زمان سلطنت نادرشاه افشار در ایران- او پاشای عراق عرب بود در بغداد متمکن بود روزی در ایام ماه جمادی الثانیه در وقتی که جمعی از امراء و افندیان و اعیان آل عثمان در مجمع او حاضر بودند پرسید سبب چیست که اول ماه رجب را شب نور باران گویند؟

یکی از ایشان مذکور ساخت که در شب بر قبور ائمه دین نور فرو می‌ریزد.

پاشا گفت: در این مملکت محل قبور ائمه بسیار است و البته مجاورین این قبور ائمه مشاهده خواهند نمود، پس کلید دار ابوحنیفه که امام أعظم ایشان است و کلید دار شیخ عبدالقادر را طلبیده مطلب را از ایشان استفسار نمود و ایشان گفتند:

ما چنین چیزی مشاهده نکرده‌ایم.

حسن پاشا گفت: که موسی بن جعفر و حضرت جواد علیهما السّلام نیز از اکابر دینند بلکه جماعت روافض آنها را واجب الاطاعهٔ می‌دانند سزاوار آن است که از کلید دار روضه ایشان نیز پرسیدیم و همان ساعت ملازمی که به عرف اهل بغداد

خزائن، ص: ۳۵۲

چوخادار گویند: به طلب کلید دار کاظمین علیهما السّلام آمد شیخ محمد گوید:

که کلید دار آن وقت پدر من بود و سن تقریباً در سن بیست ساله بودم و با پدر در کاظمین بودیم که ناگاه چو خادار به احضار

پـدرم آمد و او نمی‌دانست که با او چه شـغل داشت روانه بغداد شد و من نیز به اتفاق او رفتم و من بر در خانه پاشا ماندم و پدرم را به حضور بردنـد بعـد از حضور پاشـا از پـدرم سـئوال کرد که گوینـد شب اول رجب را شب نور باران گوینـد به جهت نزول نور از آسمان بر قبور ائمه دین آیا تو هیچ آن را در قبر کاظمین مشاهده کرده‌ای؟

پدر خالی از ذهن و بی‌تامل گفت: بلی چنین است و من مکرر دیده‌ام.

پاشای مـذکور گفت: این امر غریبی است و اول رجب نزدیک است مهیا باش که من در شب اول رجب در روضه مقـدسه کاظمین به سر خواهم برد پدرم از استماع این سخن به فکر افتاد که این چه جرأتی بود که من کردم و چه سخن بود از من سر زد و با خود گفت: که یحتمل مراد نور ظاهری مشاهـده نباشـد و من نور محسوسـی ندیده‌ام و متحیر و غمناك بیرون آمد و من چون او را دیدم آثار تغیر و ملال در بشره او یافتم و سبب استفسار کردم گفت:

ای فرزند من خود را به کشتن دادم و با حال تباه روانه کاظمین علیهما السّلام شدیم و در بقیه آن ماه پدرم به وصیت و وداع مشغول بـود و امور خود را انجـام می‌داد و خورد و خواب او تمـام شـد و روز و شب به گریه و زاری مشـغول بود و شـبها در روضه مقدسـه تضرع می‌کرد و به ارواح مقدسه ایشان توسل می‌جست و خدمتکاری خود را شفیع می‌کرد تا روز آخر ماه جمادی الثانیهٔ.

چون روز به حوالی غروب رسید کوکبه پاشا ظاهر شد و خود او نیز وارد شد و پدرم را طلبید و گفت:

بعـد از غروب روضه را خلوت نماید و زوار را بیرون کند، پدرم حسب الأمر چنان کرد، هنگام نماز شام پاشا به روضه داخل شد امر کرد که شمعهای روضه که روشن بود خاموش کردند و روضه مقدسه تاریک ماند.

خزائن، ص: ۳۵۳

خود چنان که طریقه سـنیان است فاتحه خواند و رفت به عقب سـر ضـریح مقدس و مشـغول نماز وادعیه شد و پدرم در سـمت پیش روی ضـریح مقدس را گرفته بود و محاسن خود را بر زمین می‌مالید و روی خود را در آنجا می‌سائید و تضرع و زاری می‌کرد مانند ابر بهـار اشـك از دیـده او جـاری بود و من نیز از عجز و زاری پـدرم به گریه افتـاده بود م و بر این حال تقریباً دو ساعت گـذشت و نزدیك بود که پـدرم قالب تهی کنـد که ناگاه سـقف محاذی بالای ضـریح مقدس شق شد و ملاحظه شد که گویا به یك بار صـد هزار خورشید و ماه و شمع و مشعل بر ضریح مقدس و روضه مقدسه ریخت که مجموع روضه هزار مرتبه از روز روشنتر و نورانی‌تر شد و صدای حسن پاشا بلند شد که به آواز بلند مکرر می‌گفت:

صلی الله علی النبی محمد و آله.

پس پاشا برخاست و ضریح مقدس را بوسید و پدر مرا طلبید و محاسن او را گرفت و به خود کشید و میان دو چشم پدر مرا بوسید و گفت:

بزرگ مخدومی داری خادم چنین مولائی باید بود، و انعام بسیار بر پدرم و سایر خدام روضه متبرکه کرده و در همان شب به بغداد مراجعت نمود.

حکایت لطیف

* نقل

است که چنـد نفر بـا زنی اجتمـاع کردنـد که با او زنا کننـد و هر یک به خلوت او می‌رفتنـد و زنا می‌کردنـد یکی از آنها به آن زن گفت:

من از خدا شرم می‌دارم این پنج درهم را بگیر و به رفقای من بگو او نیز زنا کرد گفت:

معاذالله که من از برای پنج درهم دروغ گویم.

قصص مضحکات

* و ایضاً

مردی شخصی را که امام مسجدی بود دید که در میان مسجد با

خزائن، ص: ۳۵۴

پسری لواط می‌کرد آن شخص آب دهان بر او افکند او گفت:

ای ملعون نشنیده‌ای که آب دهن در مسجد افکندن مکروه است.

و ایضاً

گویند شخصی با زنی زنا می‌کرد که دیگری رسید و گفت:

این چه عملی است می‌کنی بلکه نطفه منعقد شود و ولد الزنا هم رسد گفت:

اگر نه این که عزل مکروه است نمی‌گذاشتم انزال بشود.

بعض القضاة

* حکی

أن بعض القضاة مر بطریق مع بعض العدول فسمع صوتاً حسناً فأمسک القاضی علی اذنه فأسرع فی السیر فقال العادل: لم فعلت ذلک؟ قال: وجدت حلاوة الصوت فخفت الفتنة، فقال العدل: أما أنا فما وجدت حلاوته، ثم اتفق أنه شهد شهادة فرده القاضی و قال: إن کنت صادقاً لا تستطیب الصوت الحسن فأنت لست بسلیم العقل و الحاسة و إن کنت کاذباً فأنت من الکذابین.

«عراقی»

خوشا دردی که درمانش تو باشی‌خوشا راهی که پایانش تو باشی

خوشا چشمی که رخسار تو بیندخوشا جانی که جانانش تو باشی

چه خوش باشد دل امیدواری‌که امید دل و جانش تو باشی

خوشی و خرمی و کامرانی‌کسی دارد که خواهانش تو باشی

چه باک آید ز کس آن کس که او رانگهدار و نگهبانش تو باشی

مشو پنهان از آن بیچاره کو راهمه پیدا و پنهانش تو باشی

مپرس از کفر وایمان عراقی‌که هم کفر و هم ایمانش تو باشی

برای آن به ترک خود نگویددل بیچاره تا جانش تو باشی

عراقی طالب درد است دایم‌ببوی آنکه درمانش تو باشی «ابن یمین»

واعظی بود بر سر منبرلفظ چون در به وعظ بگشاده

خزائن، ص: ۳۵۵ گفت مر مرد را بود به بهشت‌چند حور لطیف آماده

از میانه زنی به پا برخاست‌دلش اندر تفکر افتاده

گفت بهر خدای مولاناسخنی گفتی و بود ساده

گو که در خلد حور نر باشدیا بود جمله همچو من ماده

گفت خاتون فرو نشین و مترس‌که نمانی تو نیز ناگاده

حکایات مضحک

* قیل:

أفلت لمعاویهٔ بن مروان باز فصاح أغلقوا أبواب المدینهٔ لئلا یخرج.

قیل:

رأیت رجلًا محموماً به صـداع یأکل التمر بکراهـهٔ شدیـدهٔ فقلت له: ویحک تأکله فی حالک؟ فقال: عنـدنا شاهٔ ترضع و لیس لها نوی فأنا آکل التمرهٔ مع کراهتی له لاطعمها النوی، قلت: فأطعمه التمر بنواه، قال: و یمکن هذا؟ قلت: نعم، قال: فرجت عنی ما أحسن العلم.

کانت

علیهٔ اخت هارون الرشـید تهوی خادماً اسـمه طل و کانت تکنی فی شـعرها عنه فحلف الرشـید أنها لاتکلم طلا و لا تذکرهٔ فی شـعرها فاطلع علیها و هی تقرء فی آخر سورهٔ البقرهٔ «فإن لم یصبها و ابل- فما نهی عنه أمیرالمومنین-» فدخل علیها الرشید و قبل رأسها و قال: قد و هبتک طلا و لا أمنعک بعد هذا من شیء ترید منه.

من

حکایات الکذابین أنه قال بعضـهم: رمیت یوماً ظبیهٔ فلما جاوز سـهمی عن القوس ذکرت شباههٔ الظبیهٔ بحبیبهٔ لی وقعدت خلف السهم حتی قبضته قبل أن تصل إلی الظبیهٔ.

خطب

بعض الامراء علی المنبر فقال: و الله إن أکرمتمونی أکرمتکم و إن أهنتمونی أهنتکم و لتکونن علی أهون من ضـرطتی هذا و ضـرط و نزل.

قیل

لبعض الغلمان: ما حالک؟ قال: لاتسأل حال من ینیکه مولاه

خزائن، ص: ۳۵۶

منذستین سـنهٔ قیل له: کیف ذلک؟ قال: إنه ینیکنی کل یوم فإذا قلت: لاتسـتحیی من شیبتی إنی کبرت؟ قال: یا بارد کیف کبرت من الأمس إلی الیوم؟

رئی

معلم علی غلام یلوط به فقیل له: ما تفعل؟ قال: أردت أن اعلمه باب الفاعل و المفعول.

شخصی از ولایات عرب

* حکایت

شخصـی از ولایات عرب حکایت می‌کند که از خانه خود پی حاجتی بیرون رفتم شب سـرد بود به خیمه بعضـی از أعراب رسـیدم و مهمان شـدم و مرا مهمان کردنـد و مهربانی نمودند چون وقت خواب رسـید یکی از زنان اهل خیمه را از بستر خود دور کرده مرا بر جای او خوابانیدند که مبادا سرما و ابر بر من اذیت کند.

و شب تاریک بود و من خوابیده بودم که دیدم دست کسی به من دراز شد و به بند ازار من رسید.

یـافتم کسـی است از خـارج آمـده می‌خواهـد در تـاریکی به آن زن جمع شود من سـاکت شـدم و هیـچ نگفتم و دسـتی به دست او رسانیـدم دیدم دسـتمالی مملو از بعضـی هدایا به دست من داد من آن را در زیر اسـباب خود گذاردم دوباره دست دراز کرد دسـت

خود را پیش دستش بردم و نشستم دست مرا گرفت و پیش خود برد و آلت خود را مثل عمودی به دست من داد من خودداری کردم و تنفر و وحشت نکردم من ذکر خود را راست کردم و دست او را گرفتم و ذکر خود را به دست او دادم، چون دست او به ذکر من رسید از جای جست و بالاپوش آن از دوش او افتاد فرار کرد و از دویدن او گوسفندان صاحب خیمه رم کردند و سگها به فریاد آمدند و من از خنده نزدیک به هلاکت رسیدم اما فاش نکردم چون صبح شد دستمال و بالاپوش را برداشته سوار شدم و رفتم.

قیل:

إنه ضرط رجل بین یدی المتوکل فاستحیی فقال: ضرطت؟ قال

خزائن، ص: ۳۵۷

المتوکل سمعت و لم تضحک.

حمزهٔ بن بیض

* قال: حمزهٔ بن بیض دخلت یوماً علی بعض الامراء، و کان له غلام لم یرالناس أنتن إبطاً منه فقال لی: یا حمزهٔ غلامی هذا إبطه نتن فقلت لدفع السوء عنه: أنا أنتن إبطاً منه، فقال: أیکما أنتن إبطاً فله مائهٔ دینار، فسلحت من تحت الثوب فی یدی و طلیت بالسلح إبطی و قد کان للأمیر بیننا حکماً یخبره بالقضیهٔ، فلمادنی الغلام منه و شمه و ثب الحکم قال: لا و اللّه لا یکون مثل هذا أحد و لا یشبهه نتن، فصحت به و قلت: لا- تعجل بالحکم ثم دنوت منه و جعلت رأسه تحت یدی و أمسکته فصاح الحکم: الموت الموت هذا بالکنیف أشبه منه بالابط، فضحک الأمیر، قال: حکمت له: قال: نعم، فأعطانی مائهٔ دینار.

۳۳إذا أردت أن یطول القثاء

* فائده:

إذا أردت أن یطول القثاء جداً فاملأ ظرفاً واسع الرأس من الماء و ضعه بقرب القثاء بحیث یکون البعد بینهما أربع أصابع فإذا وصل إلیه جنبه عنه.

کان رجل و امرأته یبولان فی الفراش

* کان

رجل و امرأته یبولان فی الفراش فاتفقا أن یتعاقبا فی النوم و یحتفظ کل بصاحبه، فنام الرجل و سهرت المرأهٔ قابضهٔ علی ذکره فلماهم بالبول نبهته، فقام و بال و نامت المرأهٔ فقبض الرجل علی فرجها فلما همت بالبول کان ینزف من جانب إذا قبض الرجل علی جانب خرج من جانب آخر، فبالت فی الفراش فلما انتبهت عاتبت الزوج فقال: دفعت إلیک کوزاً ضیق الرأس فخنقته و دفعت إلی قربهٔ مخرقهٔ کلما أمسکت جانباً انشق جانب.

خزائن، ص: ۳۵۸

لابن مقلهٔ

* قیل

لابن مقلهٔ: هل تعلمت من الفارسیهٔ شیئاً؟ قال: لفظاً واحداً و هو شاموخ أی اسکت، یرید به خاموش.

رجل لأكاره

* قال

رجل لأكاره: إذا زرعت القطن فازرعه محلوجاً و ازرع معه شيئاً من الصوف أيضاً.

الجحی و حکایاته

* كان

جحى رجلًا من فزارة كان أحمق و من حمقه أنه خرج يوماً من بيته فرأى فى دهليز بيته قتيلًا فألقاه فى بئر فى الدهليز فعلم به أبوه فأخرجه و دفنه، ثم خنق كبشاً و ألقاه فى البئر، ثم أهل القتيل كانوا يطوفون فى سكك الكوفة يبحثون عنه فلقيهم جحى فقال: فى دارنا رجل مقتول فانظروا هو صاحبكم؟ فعدلوا إلى منزله فأنزلوه فى البئر فلما رأى الكبش ناداهم هل كان لصاحبكم قرن؟ فضحكوا و رجعوا.

و من

حمقه أن أبا مسلم صاحب الدولة لماورد الكوفة قال لمن حوله: أيكم يعرف جحى فيدعوه؟ فقال يقطين: أنا، و دعاه فلمادخل لم يكن فى المجلس غير أبى مسلم و يقطين فقال: يا يقطين أيكما أبو مسلم؟

فائدة:

إذا قيل: كم يحصل من تركيب حروف المعجم كملة ثنائية سوى حرفين من جنس فاضرب ثمانية وعشرين فى سبعة وعشرين فالحاصل جواب.

و إن قيل: كم يتركب عنها كلمة ثلاثية بشرط أن لايجتمع حرفان من جنس فاضرب ثمانية و عشرين فى سبعة و عشرين ثم المبلغ فى ست و عشرين.

و إن سئل عن الرباعية فاضرب هذا المبلغ فى خمسة و عشرين و هكذا فى

خزائن، ص: ۳۵۹

الخماسى فما فوقها.

مقائیس المن و الرطل

* فائدة:

المن رطلان و الرطل المكى مائتان و ستون درهما، و المصرى ستة عشر أوقية، و الرومى عشرون أوقية، و الا سكندرى ثلاثون أوقية.

فائده:

الرطل اثنا عشر أوقية و قيل: الأوقية فى احديث أربعون درهماً و كذلك فيما كان فيما مضى و أما اليوم عند الأطباء و الناس وزن عشرة دراهم، و هو أستار و ثلثا أستار، وزن أربعة مثاقيل و نصف و ثلثاه، و هو عشرة دراهم و ستة أسباع درهم.

معجزه‌ای از موسی بن جعفر و امام جواد «ع»

* حکایت:

در سنه هزار و دویست و ده که حقیر به عزم زیارت بیت الله الحرام وارد بغداد شدم چند یومی در بقعه متبرکه کاظمین علیهما

السّلام به جهت اجتماع توقف اتفاق افتاد در شب جمعه در روضه متبرکه امامین همامین بودم با جمعی از أحباء و همسفران و بعد از آنکه از تعقیب نماز عشاء فارغ شدم و ازدحام مردم کم شد برخاستم به بالای سر مبارك آمدم، که دعای کمیل را در آن موضع کامل با حضور قلب تلاوت نمایم.

آواز جمعی از زنان و مردان عرب را بر در روضه مقدسه شنیدم به نحوی که مانع از حضور قلب شد و صدا بسیار بلند شد به یکی از رفیقان گفتم سوء أدب أعراب را به بینید که در چنین موضعی در چنین وقتی چنین صدا بلند می‌کنند چون صدای ایشان طول کشید، من با بعضی از رفقا برخاسته که به پائین پای مقدس او آئیم تا ملاحظه کنیم سبب غوغاء چیست دیدم شیخ محمد کلید دار بر در روضه مقدسه ایستاده و چند زن از اعراب داخل روضه مقدسه شدند و یکی از آنها گریبان سه زن دیگر را دارد و می گوید کیسه پول مرا یکی از شما دزدیده‌اید و

خزائن، ص: ۳۶۰

ایشان منکر بودند گفت:

در همین موضع متبرك قفل ضریح را گرفته قسم به این دو بزرگوار یاد کنید تا من از شما مطمئن شوم و گریبان شما را رها کنم.

من و رفقا ایستادیم که ببینیم مقدمه ایشان بکجا می‌رسد پس یکی از زنان در نهایت اطمینان قدم پیش نهاده و قفل را گرفته و گفت:

یا ابا الجوادین أنت تعلم أنی بریئة ای پدر دو جواد تو می‌دانی که من از این تهمت بری هستم آن زن صاحب پول گفت برو که من از تو مطمئن شدم، پس دیگری نیز قدم پیش گذارده به نحو اول تکلم نموده و برفت، سیم آمد و قفل را گرفته همین که گفت: یا أبا الجوادین أنت تعلم أنی بریئة دیدیم از زمین به نحوی بلند شد که گویا از سر ضریح مقدس گذشته و بر زمین خورد و دفعهٔ رنگ او مانند خون بسته و چشمهای او نیز چنین شد و زبان او بند آمد:

پس شیخ محمد صدا را به تکبیر بلند کرده و سائر أهل روضه نیز تکبیر گفتند:

پس شیخ امر کرد که تا پای او را کشیده در یکی از صفه‌های رواق مقدس گذاردند و ما نیز ماندیم که ببینیم امر به کجا منتهی می‌شود.

آن زن چنین بیهوش بود تا حوالی سحر این قدر بهوش آمد که به اشاره فهمانید که کیسه پول آن زن را کجا گذارده‌ام بیاورید و بدهید و کسان او چند گوسفند به جهت کفاره عمل او ذبح کرده تصدق کردند که آن زن مستخلص شود و چنان بود تا صبح و در همان روز وفات یافت.

لغز

فی القلم:

و أهتف مذبوح علی صدر غیره‌یترجم عن ذی منطق و هو أبکم

تراه قصیراً کلما طال عمره‌و یضحی بلیغاً و هو لا یتکلم لغز

فی حلب:

ما بلدهٔ فی الشام قلب اسمهاتصحیفهٔ اخری بأرض العجم

خزائن، ص: ۳۶۱ و ثلثه إن زال من قلبه‌و جدته طیراً شدید النقم

قول بوانس

* قال:

بو انس بن میسرة: لایأتی علینا زمان إلا بکینا منه و لا تولی علینا إلا بکینا علیه.

«لا أدری»

فما الناس بالناس الذین عهدتهمو لا الدار بالدار التی کنت أعهد قال

میثم بن خالد: دخلت علی صالح مولی منارة فی یوم شاق و هو جالس فی قبة مغشاة بالسمور، و جمیع فرشها سمور و بین یدیه کانون فضة یبخر فیها بالعود ثم رأیته بعد ذلک فی رأس الحصیر و هو یسأل الناس.

نقل

أن عبدالرحمن بن زیاد ولی خراسان فحاز من الأموال ما حسب لنفسه أنه إذا عاش مائة سنة ینفق فی کل یوم ألفی درهم علی نفسه أنه یکفیه فرئی بعد مدة أنه یحتاج إلی بیع حلته و مصحفه.

أیضاً

أیاس بن حبیب:

لم أبک من زمن لم أرض جیئته إلا بکیت علیه حین ینصرم قیل:

بتقلب الأحول تعرف جواهر الرجال.

قال بعضهم:

نحن فی زمان إذا ذکرت الأموات حییت القلوب و إذا ذکرت الأحیاء ماتت.

تهّون المصائب أربعة

* قال

بوذرجمهر: تهون المصائب أربعة: الأول أن یعلم أن القضاء و القدر لابد من جریانهما، و الثانی إن لم یصبر فما ذاالذی یصنع، الثالث أنه قد یجوز أن یکون أشد من هذا؛ الرابع أنه لعل الفرج قریب.

قیل:

إن میسرة الراشد کان کثیر الأکل قیل له یوماً: ما أکلت الیوم؟ قال:

خزائن، ص: ۳۶۲

أکلت مائة رغیف؛ و قد مر میسرة المذکور یوماً بقوم فدعوه للضیافة فذبحوا له حماره و طبخوه و قدموا له فأکل کله فلما أصبح طلب حماره لیرکبه قالوا له: هو فی بطنک قال: سود الله وجهکم.

حکایات الأکّالین

* و کان

هلال المازنی من الأکالین قال: جعت مرة و معی بعیر لی فنحرته و شویته فأکلته و لم أبق منه إلا شیئاً یسیراً علی ظهری.

و کان سلیمان بن عبدالملک أکولًا قال شمودل: قدم سلیمان الطائف فورد مع عمر بن عبدالعزیز علی فقال: یا شمودل ما عندک من الطعام؟ فقلت: جدی سمین، فقال: عجل به فأتیته فجعل یأکل و لا یدعو عمر حتی أکل تمامه فقال: یا شمودل أما عندک غیره قلت: ستّ دجاجات سمان فأتیتهن فأکلها ثم أکل ملأ قدح سویق ثم قال لغلامه: أهیأت غذائنا؟ قال: نعم، قال ما هو؟ قال: ثلاثون قدراً، قال: إیتنی بقدر قدر فأتاه بها و معها الرقاق فأکل من کل قدر ثلثه ثم مسح یده فاستلقی علی فراشه و أذن للناس و وضع الخوان و أکل مع الناس.

و كان

من الأكولين الحجاج قال مسلم بن قتيبة: أعددت له أربعاً و ثمانين رغيفاً مع كل رغيف سمكة فأكل الجميع.

و أيضاً

كان عبيدالله بن زياد أكولًا قال رجل من بنى شيبان: دخل عليَّ عبيداللّه فذبحت له عشرين دجاجة فأكلها، ثم قدم الطعام فأكل ثم اتى بطبقين أحدهما بيض و الآخرتين فأكل الجميع و كان جائعاً؛ و كان ميسرة يأكل الكبش العظيم مع مائة رغيف.

و كان معاوية يأكل كل يوم مائة رطل دمشقى و لايشبع.

حكى

أن غبدرا اشترى يوماً سمكاً و قال لأهله: أصلحوه و نام فأكل عياله السمك و لطخوا يده، فلما انتبه قال: قدموا السمك قالوا: قد أكلت، قال: لا، قالوا: بلى شمّ يدك، فشمها قال: صدقتم و لكن كأنى ما شبعت.

خزائن، ص: ۳۶۳

الضيف على أقسام

* فائدة:

فى كتاب بعض الأدباء أن الضيف على أقسام المشمع و هو الذى معه خريطة مشمعة يقلب فيها الحلواء و الطعام و يأخذه معه؛ و المطفل و هو الذى يستصحب ولده الصغير؛ و المتشارف و هو الذى لايزال ملتفتاً على ناحية الباب لينظر متى يدخل الطعام و كل ما دخل يظن أنه طعام؛ و العداد و هو الذى يشتغل بعد ألوان الأطعمة و الظروف؛ و الصوات و هو الذى يسمع صوت مضغه و أكله؛ و الرشاف و هو الذى يحس ببلعه و يسمع منه صوت، و النفاض و هو الذى يجعل اللقمة فى فيه و ينفض أصابعه فى المائدة، و القراض و هو الذى يقرض اللقمة بأسنانه ثم يضع فى الطعام؛ و اللتات و هو الذى يلت اللقم بأصابعه قبل وضعها فى الطعام؛ و العوام و هو الذى يميل ذراعه بيمينه و يساره لأخذ الظروف؛ و القسام و هو الذى يأكل نصف اللقمة و يعيد باقيها فى الطعام؛ و المخلل و هو الذى يخلل أسنانه فى أثناء الطعام؛ و المزنج و هو الذى يزنج اللقم فى المرق فما يبلغ الاولى إلا لانت الثانية؛ و المرشش و هو الذى يفسخ الدجاجة و نحوها فيرش على مؤاكليه؛ و المفتش و هو الذى يفتش عن اللحم و نحوه باصبعه؛ و الصباغ و هو الذى ينقل الطعام من ظرف إلى ظرف ليبرده؛ و النفاخ و هو الذى ينفخ فى الطعام فيأكله؛ و الحامى و هو الذى يجعل اللحم بين يديه فيحميه عن مؤاكليه؛ و المجنح و هو الذى يزاحم مؤاكليه بجناحيه؛ و الشطرنجى و هو الذى يضع ظرفاً و يرفع اخرى؛ و المهندس و هو الذ يقول: ضع هذا الظرف هنا و هذا هنا حتى يأتى قدامه ما يحبه؛ و الفضولى و هو الذى يقول لصاحب الطعام:

إن كان عنك شىء من الطعام فأعطه فلاناً و فلاناً؛ و المعطل و هو الذى يحدث عند غسل اليدين فيبقى الغلام واقفاً و الإبريق بيده معطّل و الناس منتظرون؛ و المسلسل و هو الذى يدخل الدار فيبدء بالتزبيب و يقول: كان ينبغى أن يكون باب المجلس من هنا و الأيوان هنا و ترتيب الفرش كذا و هكذا؛ والمفضح و هو الذى

خزائن، ص: ۳۶۴

يخرج فيخبر من يعرف صاحب البيت بضيافته حتى يتغير عليه؛ و المداخل و هو الذى يرى صاحب المنزل قد ناجا شخصاً فقال: ما الذى قال مولانا لصاحبه؟

و المستعجل و هو الذى يستعجل بالأكل و يشكو الجوع؛ و المتأمر و هو الذى يتأمر على غلمان صاحب الدار و يهين أولاده و يعد ذلك من الإخلاص.

صفة النبی «ص»

* فائدة:

مختصر من خلق رسول الله صلّی اللّه علیه و آله و سلّم و خلقه عن الحسن الزکی ابن علی علیه السّلام ذکره له خاله هند بن أبی هالة التمیمی.

کان

صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فخماً مفخما یتلا لأوجهه؛ أطول من المربوع؛ و أقصر من المشذب؛ عظیم الهامة، رجل الشعر، أزهر اللون، واسع الجبین، أزج الحواجب، سوابغ فی غیر قرن بینهما عرق یدره الغضب أقنی العرنین، کث اللحیة، سهل الخذین، أدعج، ضلیع الفم أشنب، مفلج الأسنان، دقیق المسربة، کان عنقه جید دمیة فی صفاء الفضة، معتدل الخلق، بادناً، متماسکاً، سواء البطن و الصدر، عریض الصدر، بعید ما بین المنکبین، ضخم الکرادیس، أنور المتجرد، موصول ما بین اللّبة و السرة بشعر یجری کالخط- عاری الثدیین و البطن مما سوی ذلک، أشعر الذراعین و المنکبین و أعلی الصدر، طویل الزندین، رحب الراحة، سبط القصب، شثن الکفین و القدمین، سائل الأطراف، خمصان الأخمصین مسیح القدمین ینبو عنهما الماء، إذا زال زال قلعاً، یخطو تکفؤاً، و یمشی هوناً، ذریع المشیة، إذا مشی کأنما ینحط من صبب و إذا التفت التفت جمیعاً، خافض الطرف، نظره إلی الأرض أطول من نظره إلی السماء، جل نظره الملاحظة یسوق أصحابه و یبدر من لقیه بالسلام.

و کان

صلّی اللّه علیه و آله و سلّم متواصل الأحزان، دائم الفکرة، لیست له راحة، لا یتکلم فی غیر حاجة، طویل السکوت، یفتتح الکلام و یختمه بأشداقه، یتکلم بجوامع الکلم فصلًا لافضول فیه و لا تقصیر، و لم یکن جافیا و لامهیناً، یعظم النعمة و إن دقت، لایذم منها شیئاً، و لایذم ذواقاً، و لا یمدحه، و لاتغضبه الدنیا، و إذا تعوطی الحق لم یعرفه

خزائن، ص: ۳۶۵

أحدولا یقم لغضبه شیء حتی ینتصرله، و لایغضب لنفسه، و لا ینتصر لها، إذا أشار أشار بکفه کلّها و إذا تعجب قلبها، و إذا تحدث أشاربها، فضرب براحة الیمنی باطن إبهامه الیسری، و إذا غضب أعرض و أشاح و إذا فرح غض من طرفه، جل ضحکه التبسم، و یفتر عن مثل حب الغمام.

و کان

إذا یقول أمر فیه إصلاحهم فلیبلغ الشاهد الغائب، و یقول: أبلغونی حاجة من لا- یستطیع إبلاغ حاجته، کان الناس یدخلون رواداً و یخرجون أدلة فقهاء.

و کان

صلّی اللّه علیه و آله و سلّم یخزن لسانه إلا عما یعنیه، و یؤلف الناس و لا یفرقهم، یکرم کریم کل قوم و یولیه علیهم، و یحذر الناس ویحترس منهم من غیر أن یطوی عن أحد بشره و لا خلقه، و یتفقّد أصحابه، و یسأل الناس عما فی الناس فیحسن الحسن و یقویه، و یقبح القبیح و یوهنه، معتدل الأمر غیر مختلف، لایغفل مخافة أن یغفلوا أو یملوا، لکل حال عنده عتاد، و لا یقصر عن الحق، و لایجوزه، الذین یلونه من الناس خیارهم، أفضلهم عنده أعمهم نصیحة، و أعظمهم عنده منزلة أحسنهم مواساة و مؤازرة.

و کان

صلّی اللّه علیه و آله و سلّم لا- یجلس و لا-یقوم إلا- علی ذکر اللّه عزّوجلّ و لا یوطن الأماکن و ینهی عن إیطانها و إذا انتهی إلی قوم جلس حیث ینتهی به المجلس و یأمر بذلک، یعطی کل جلساءه نصیبه، لا یحسب جلیسه أن احداً أکرم علیه منه، من جالسه أو قاومه فی حاجة صابره حتی یکون هو المنصرف عنه، و من سأله حاجة لم یرده إلا- بها أو بمیسور من القول، قد وسع الناس منه بسطة و

خلقاً، فكان لهم أباً، و صاروا عنده فى الحق سواء، مجلسه مجلس حلم و حياء و صدق و أمانة، لاترتفع فيه الأصوات، و لاتؤبن فيه الحرام، و لاتنثى فلتاته، متعادلين، متواصلين فيه بالتقوى متواضعين، يوقرون الكبير و يرحمون الصغير، و يؤثرون ذا الحاجة، و يحفظون الغريب.

و كان

دائم البشر، سهل الخلق، لين الجانب، ليس بفظ، و لا غليظ، و لا صخاب و لا فحاش و لا عياب، و لا مداح، يتغافل عما [لا] يشتهى و لا يؤيس

خزائن، ص: ۳۶۶

منه، و لا يخيب فيه مؤمليه، قد ترك نفسه من ثلاث: المراء و الاكثار و مما لايعنيه، و ترك الناس من ثلاث كان لا يذم أحداً و لايعيره و لا يطلب عثراته و لا عورته، و لا يتكلم إلا فيما يرجو ثوابه، إذا تكلم أطرق جلسأوه كأنما على رؤوسهم الطير، فإذا سكت تكلموا و لا يتنازعون عنده الحديث، إذا تلكم أنصتوا له حتى يفرغ، حديثهم عنده حديث أولهم، يضحك مما يضحكون، و يتعجب مما يتعجبون منه و يصبر للغريب على الجفوة فى منطقه و مسألته حتى أن كان أصحابه ليستجلبونهم، و لا يقبل الثناء إلا عن مكافىء، و لا يقطع على أحد حديثه حتّى يجوز فيقطعه بانتهاء أو قيام.

و كان

سكوته صلّى اللّٰه عليه و آله و سلّم على أربع على الحلم و الحذر و التقدير و التفكر، فأما تقديره ففى تسوية النظر و الاستماع بين الناس، و أما تفكره ففيما يبقى أو يفنى، و جمع له الحلم و الصبر، فكان لا يغضبه شىء و لا يستفزه، و جمع له الحذر فى أربع: أخذه بالحسن ليقتدى به، و تركه القبيح لينتهى عنه، و اجتهاده الرأى فى صلاح امته و القيام فيما جمع لهم خير الدنيا و الآخرة- تم حديث مولانا الحسن عليه السّلام.

و فى حديث آخر كان عليه السّلام يعود المريض، و يشيع الجنازة، و يجيب دعوة المملوك، ويركب الحمار، وكان أصحابه إذا رأوه لم يقوموا إليه لما يعرفون من كراهته، و كان يجلس على الأرض، و يأكل على الأرض، و يعتقل الشاة، و يسلم على النسوان و كان يجلس بين ظهرانى أصحابه فيجىء الغريب فلا يدرى أيهم هو حتى يسأل و كان يخيط ثوبه، و يخصف نعله، و إذا صافحه أحد لم ينزع يده عنه حتى ينتزع هو و ما أخرج ركبتيه بين جليس قط، و ما قعد رجل قط إليه صلّى اللّٰه عليه و آله و سلّم فقام حتى يقوم.

و كان

صلّى اللّٰه عليه و آله و سلّم أشد حياء من العذراء فى خدرها؛ و كان إذا أكره شيئاً عرفناه فى وجهه؛ و كان يقول: لا يبلغنى أحد منكم من أصحابى شيئاً فإنى احب أن أخرج إليكم و أنا سليم الصدر.

و كان صلّى اللّٰه عليه و آله و سلّم أجود الناس كفا، و أحزم صدراً، و أصدق الناس لهجة، و أوفاهم ذمة، و ألينهم عريكة، و أكرمهم عشرة، و كان إذا فقد الرجل من إخوانه ثلاثة أيام

خزائن، ص: ۳۶۷

سأل عنه فان كان غائباً دعا له و إن كان شاهداً زاره، و إن كان مريضاً عاده، و كان يمزح و لايقول إلا حقاً، و كان يلاعب الرجل يريد أن يسره.

و كان أكثر ما يجلس تجاه القبلة، و كان إذا يجلس يجلس القرفصاء- و هو أن يقيم ساقيه و يستقلهما بيديه فيشد يده فى ذراعيه و كان يجثو على ركبتيه، و كان يثنى رجلًا واحدة، و يبسط عليها الاخرى، و لم يرمربعا قط، و كان يجثو على ركبتيه و لا يتّكىء.

و كان يأكل كل أصناف من الطعام، و كان يأكل مع أهله و خدمه إذا أكلوا و مع من يدعوه من المسلمين على الأرض، و على ما أكلوا عليه، و ممّا أكلوا، و كان لايأكل الحار حتى يبرد، و يأكل بثلاثة أصابع، و ربما أكل بأربعة، و قد يأكل بكفه كلها، و مما يليه، و

لاـ يتناول من بين يـدى غيره، و قـد كان يأكل الشـعير غير منخول خبزاً و عصـيدة، و ما أكل خربز قط، و ما شـبع من خبز شـعير يومين حتى مـات، و كـان يجيب دعوة المملوك، و يردفه خلفه، و كان يأكل الهريسـة أكثر ما يؤكل، و كان أحب الطعام إليه اللّحم، و قال: لو سـألت ربى أن يطعمنيه كل يوم لفعل، و كان يحب القرع و يقول: إنها شـجرة أخى يونس و يأكل الثريـد بالقرع و اللحم، و كان لا يأكل الثوم و لا البصل و لا الكراث، و ما ذم طعاماً قط، و كان إذا أعجبه أكله، و إذا كرهه تركه، و كان يلحس الصحفة و إذا فرغ من طعامه لعق أصابعه فلا يمسح يده بالمنديل حتى يلعقها واحدة واحدة، و كان يأكل البرد و يتفقد ذلك أصـحابه فيلتقطونه له فيأكله، و يقول:

إنه يـذهب بأكلـة الأسـنان و كان لا يغسل يـديه من الطعام حتى ينقيها و لا يوجد لما أكل ريح و كان لا يأكل وحده ما يمكنه و كان يمص المـاء مصـًا و لايعبه عباً، و كان يشـرب ثلاث حسوات و كان لا يتنفس فى الإناء إذا شـرب فإن أراد أن يتنفس أبعـد الإناء عن فيه، و كـان يشـرب من أقـداح القوارير، و أقـداح الخشب، و فى الجلود و فى الخزف و بكفيه و يصب عليهـا المـاء و يشـرب من أفواه القرب، و كان يتمشط و يسرح لحيته و ربما يسرح فى اليوم مرتين، و كان يتطيب بالمسك و بالعنبر و بالغالية تطيبه بها نساؤه بأيديهن، و كان يستجمر بالعود القمارى، و كان ينفق على

خزائن، ص: ۳۶۸

الطيب أكثر ممـا ينفق على الطعـام، و لا يعرض عليه طيب إلا تطيب به و كان يكتحل فى عينه اليمنى ثلاثاً و فى اليسـرى ثنتين، و كان له مكحلـة يكتحل بها بالليل، و كانت كحله الإثمد و كان ينظر فى المرآة و يرجل جمته ويتمشط، و كان يتجمل لأصـحابه فضـلًا على تجمله لأـهله، و كـان يطلى فيطليه من يطلّيه حتى إذا مـا بلغ تحت الاـ زار تولاـه بنفسه، و كـان لايفـارقه فى الأسـفار قارورة الـدهن و المكحلـة و المقراض و المرآة و المسواك و المشـط- و فى روايـة- و الخيوط و الإبرة و المخصف و السـعود فيخيط ثيابه و يخصـف نعليه، و كـان يلبس القلانس تحت العمائم و يلبس القلانس بغير العمائم و العمائم بغير القلانس و كان يلبس عمامـة اخز و الصوف و جبة الصوف، و كان له ثوبان للجمعة خاصة سوى ثيابه فى غير الجمعة.

و كان يلبس خاتماً من فضة فى يده اليمنى و كان له خاتم فضة- فصه فضة- و كان

ربما خرج و فى خاتمه خيط مربوط ليتذكر به الشـيء- روى ذلك- و لكن لايجوز ذلك عليه و كان إذا لبس النعل بدء باليمنى و إذا خلع بدء باليسرى.

و كان

فراشه من أشمال محشواً و براً و يروى عن أميرالمؤمنين عليه السّلام أن فراش النبى صلّى اللَّه عليه و آله و سلّم كان عباء و كان مرفقته ادم وحشوها ليف، و كان له بساط من شـعر يجلس عليه و كان قد ينام على الحصير ليس تحته بشيء غيره، و كان يستاك إذا أراد أن ينام.

و كان

إذا أوى إلى فراشه اضـطجع على شـقه الأيمن و وضع يده اليمنى تحت خدّه اليمنى، و كان يقره آية الكرسـى عند منامه، و ما استيقظ رسول الله صـلّى اللَّه عليه و آله و سلّم إلا خرلله ساجداً، و كان لاينام إلا و السواك عند رأسه فإذا نهض بدء بالسواك، و كان يستاك كل ليلة ثلاث مرات قبل النوم و بعده قبل الورود و قبل الخروج لصلاة الصبح.

أيمّا امراة علّقت زبل الأرنب

* فائده:

فى الجامعة المفردة من علق عليه زبل الأرنب لم تحبل أبداً و كذا

خزائن، ص: ۳۶۹

إذا شربت انفحته بعد عجینهٔ الطهر عد ثلاثهٔ أیام منعت من الحمل.

أمثال عربیّهٔ

* أمثال:

عربیهٔ: إذا أتاک أحد الخصمین و قد فقئت عینه فلا تقض له حتی یأتیک خصمه فلعله قد فقئت عیناه.

«أیضاً»

و یریک البشاشهٔ حین اللقاءو یریک فی الغیب برىَ القلم أیضاً أکثر مصارع الرجال تحت بروق المطامع.

أیضاً عند النازلهٔ تعرف أخاک.

أیضاً رب ملوم لاذنب له.

أیضاً لکل صارم نبو و لکلّ جواد کبو.

أیضاً لکلّ دهر رجال.

أیضاً لعل له عذراً و أنت ملوم.

أیضاً لا یلدغ المؤمن من جحر مرتین.

أیضاً لایضر نبح الکلاب السحاب.

أیضاً یکسو الناس وإسته عاریهٔ.

أیضاً یدک منک و إن کانت شلّاء.

أیضاً ما حک جلدک مثل ظفرک.

أیضاً الشاهٔ المذبوحهٔ لایؤلمها المسلخ.

أیضاً النصح بین الملاء تقریع.

أیضاً تعاشروا کالإخوان و تعاملوا کالأجانب.

أیضاً العمل للزرنیخ و الاسم للنورهٔ.

أیضاً سلطان غشوم خیر من فتنهٔ تدوم.

أیضاً عنایهٔ القاضی خیر من شاهدی عدل.

خزائن، ص: ۳۷۰

أیضاً من سعادهٔ المرء أن یکون خصمه عاقلًا.

أیضاً إذا جاء موسی و ألقی العصافقد بطل السحر و الساحر «أیضاً»

إذا کان رب البیت بالطبل ضارباًفلا تلم الصبیان فیه علی الرقص «أیضاً»

إذا ما أراد الله إهلاک نملهٔصغت بجناحیها إلی الجو یصعد «أیضاً»

إذا أتتک مذمتی من ناقصفهو الشهادهٔ لی بأنی کامل

إذا خفت أمراً فاقرء مائهٔ آیهٔ

* فائدهٔ:

فی الجامعهٔ المفردهٔ إذا خفت أمراً فاقرء مائهٔ آیهٔ من القرآن ثم قل: «اللّهم الکشف عنی البلاء»- ثلاث مرات-؛ و فی روایهٔ اخری قل سبع مرات: یا اللّه.

فائدهٔ:

فیه أیضاً من قرء سورهٔ النحل فی کل شهر کفی المغرم فی‌الدنیا و سبعین نوعاً من البلاء.

أ أظمأ و أنت العذب فی کل موردو أظلم فی الدنیا و أنت نصیری

و عار علی حامی الحمی و هو فی الحمی‌إذا ضل فی البیداء عقال بغیر «أیضاً»

خلیلی قطاع الفیافی فی الحمی کثیر و أرباب الوصول قلائل

ای دل طلب کمال در مدرسه چندتحصیل علوم و حکمت و هندسه چند

هر فکر که جز فکر خدا وسوسه است‌شرمی ز خدا بدار این وسوسه چند

خزائن، ص: ۳۷۱

«لا أدری»

بدم الحبیب یباع وصالهم‌فاسمح بنفسک إن أردت وصالًا

شد خزان و بلبل از قول پریشان بازماندتو همان مردار مرغ بی‌محل گوئی هنوز «أیضاً»

چنگ در گفته یزدان و پیمبر زن و بس‌کانچه قرآن و خبر نیست فسانه است و هوس «۱» «أیضاً»

لا و اللّه نه ناسی و نه نسناسی‌نسناسی خود ز جهل می نشناسی «أیضاً حمید»

قلم بشکن ورق سوز و سیاهی ریز و دم درکش‌حمید این قصها درد است و در دفتر نمی گنجد «أیضاً بهائی»

جد تو آدم بهشتش جای بودقدسیان کردند بهر او سجود

یک گنه چون کرد گفتندش تمام‌مذنبی مذنب برو بیرون خرام

تو طمع داری که با چندین گناه‌داخل جنت شوی ای رو سیاه «أیضاً»

برای نعمت دنیا که خاک بر سرآن‌منه ز منت هر سفله بار بر گردن

به یک دو روز رود نعمتش ز دست ولی‌بماندت ابدالدهر عار در گردن

حدیث فیه ابهام

* حدیث

فیه ابهام فی مختصر بصائر سعد للشیخ حسن بن سلیمان الحلّی: عن جابر عن أبی جعفر علیه السّلام فی قوله تعالی: «و لئن قتلتم فی سبیل اللّه اومتم الآیهٔ»

---

(۱)- از سنائی غزنوی است.

خزائن، ص: ۳۷۲

فقال: یا جابر أتدری ما سبیل اللّه؟ قلت: لا و اللّه إلا إذا سمعت منک، فقال: القتل فی سبیل علی علیه السّلام و ذریته فمن قتل فی ولایته قتل فی سبیل اللّه و لیس أحد یؤمن بهذه الآیهٔ إلا و له قتلهٔ و میتهٔ، إنه من قتل فینشر حتی یموت و من مات ینشر حتی یقتل انتهی.

یعنی أنه من قتل فی الدنیا من المؤمنین بهذه الآیهٔ بعث مع الصاحب علیه السّلام و کان معه حتی یموت و من مات فی الدنیا بعث معه

حتی یقتل بین یدیه و إنما جری علیه الأمر ان لأنه یدرک مرتبة الشهادة بالقتل و مرتبة قطع العلاقة الاختیاریة للنفس عن البدن بالموت فافهم.

و مستخبر عن سر لیلی أجبته‌بعمیاء من لیلی بلا تعیین

یقولون خبرنا فأنت أمینهاو ما أنا إن خبرتهم بأمین

طریق استخراج ملائکه اسماء

* فائدة:

قد أشرنا سابقاً إلی طریق استخراج ملائکة الأسماء و ما مر هو الملک الأول و هو أن تأخذ عدد الاسم و استنطقه و ألحق علیه لفظ إیل مسبوقاً بألف فتقول فی ملک وهاب انه دیائیل و هو الملک الأول، ثم تضرب العدد فی نفسه فیکون فی وهاب مائة و ستة و تسعین و تلحقه بالملحق فیکون وصقائیل و هو الملک الثانی، ثم تضرب عدد الملک الثانی فی عدد ملک الأول فیکون ألفین و سبعمائة و أربعاً و أربعین و استنطقه و تحلقه بالملحق، فیکون دمذغغائیل، و هو الملک الثالث فإذا أرت الخلیفة علی الثلاثة فتجمع المراتب الثلاث و استنطقه و تلحقه بالملحق فیکون دتطففائیل و هو الملک الخلیفة علی الثلاثة، و إذا أردت الرئیس الحاکم علیهم فکعب عدد الخلیفة و المستنطق من التکعیب هو الملک الاعظم و الجمیع تحت طاعته و هو الملک الذی کتمه هرمس و رمزه و لم یصرح به و أنا صرحت به فافهم.

خزائن، ص: ۳۷۳

و لا یخفی أن ورد الملائکة مذکور فی محلة یختص کل بورد و هنا ورد خاص و هو ذکر الاسم بعد الملک، فتذکر الوهاب مثلًا أربع و عشرة مرة للأول، مائة و ستة و تسعین للثانی، و الفین و سبعمائه و أربعاً و أربعین للثالث، و ألفین و تسعمائة و أربعاً و خمسین للخلیفة و للرئیس بعدده و تذکر عند کل مرتبة من عدده اسمه و اسم صاحب تلک الرتبة ملاحظاً معنی البدیع، و الرحمن و الباعث، و الباطن، غائباً فانیاً بحاجتک فی ظهور الذّات، ألحق بهذه الأرکان الأربعة فیتحقق الأثر عند تمام تلک الجمعیة بلا مهلة.

البسط له أقسام

* فائدة:

البسط له أقسام حرفی، و عددی، و التضارب، و الترفعی، و هو ثلاثة أقسام ترفّع حرفی و ترفّع عددی و ترفّع طبیعی و بسط طبیعی و بسط غریزی و غیر ذلک فالبسط الحرفی فی محمد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم مثلا- م ی م ح ا م ی م دال و العددی من الزبر و البینات مثل بعض ذلک أربعون ثمانیة أربعون أربعة فقد یراد من الأول م ی ح ا دل أو أحد عشر أو ستة، و من الثانی ا ر ب ع و ن ث م ا ن ی ه أو ثلاثة و عشرون أو أحد عشر أو أعداد حروف الأعداد و اثنان و تسعون من زبر أو من البینات مائة و اثنان و ثلاثون و یتصرف فی کل بما یقتضیه الداعی؛ و التضارب کان بضرب عدد الحرف فی نفسه أو فی آخر فی مرتبته، یستنطق حتی یتولد من الاسم اسم آخر أو أسماء و یتصرف کذلک أو یضرب حرف من حروف الطالب فی حرف من حروف المطلوب و استحصال الحروف الأخر المستنطقة من حاصل الضرب؛ و الترفعی العددی رفع کل حرف من حروف المطلوب مثلًا من مرتبة إلی ما فوقها و أخذ سمیه من تلک المرتبة العلیا کرفع میم محمد إلی المئات فتأخذ التاء و الحاء إلی العشرات فتأخذ الفاء و المیم الاخری کذلک تاء و الدال المیم فیحصل تفتم؛ و الترفیع الحرفی أخذ الحروف الذی یلی المطلوب من الأبجدیة فمثل محمد یؤخذ للمیم نون و للحاء طاء و للمیم نون و للدال هاء فیکون نطنه؛ و الترفعی

خزائن، ص: ۳۷۴

الطبيعى أن يأخذ للحرف الترابى مائياً و للمائى ريحياً و للريحى نارياً و يترك النارى بحاله فالميم نارى و الحاء ترابى و كذا الدال فيبدل الحاء بالزاى و الدال بالجيم فيقال: مزمج؛ و البسط الطبيعى عبارة عن كون كل حرف من الحروف النارية طالباً للرياحية التى فى درجته و الرياحية تطلب المائية و المائية الترابية و هذا بدون ملاحظة الحروف بدرجاتها هو الطبيعى و إذا لوحظت فهو الغريزى و غير ذلك كبسط التواخى و التجامع و التقوى و التكسير.

الحروف النورانية

* فائده:

الحروف الروحانية هى النورانية التى يجمعها «صراط على حق نمسكه» و الجسمانية هى الظلمانية، و النهارية هى التى للكواكب النهارية زحل و المشترى و الشمس و عطارد إن كان مشرقاً، و الليلية هى التى للكواكب الليلية الزهرة و المريخ و القمر و عطارد إن كان مغرباً فلزحل: ص ت ض ق ث ظ و للمشترى: ر خ و خ غ ف ش ذ، و للشمس: ط م ف، و لعطارد: د ى ص ج ز ك، و للمريخ: لعراهط و للزهرة بوى كسق و للقمر دخل، و الحروف الصامتة المهملة و الناطقة المنطوقة و الشرقية النارية؛ و الغربية الهوائية و الشمالية المائية، و الجنوبية الترابية.

التكسير له مراتب

* فائده:

التكسير له مراتب: الصغير و هو الذى ذكرناه سابقاً، و المتوسط و هو أن تضع المربع بعدد حروف الاسم و تبسط حروفه فى السطر الأول مفرقة و تضع الحرف الأول من السطر الأول فى بيت فرسه من السطرالثانى، ثم تمم السطر الثانى على الترتيب و تبتدء فى الثالث بأول السطر الثانى فضعه فى بيت فرسه من الثالث و هكذا حتى ينتهى العمل إن كان الاسم فرداً و إن كان زوجاً كان مرة واحدة فى آخر السطر بسير الفرزان، و الكبير و هو أن تضع حروف الاسم منفصلة فى

خزائن، ص: ۳۷۵

السطر الأول فإن كان ثلاثياً تنقل الحرف الأول من السطر الأول إلى أول السطر الثانى و الثالث من الأول إلى الثانى من الثانى و الثانى منه إلى الثالث و هكذا. و إن شئت وضعت الثانى من الأول فى أول الثانى و الثالث فى الثانى من الثانى و الأول من الأول فى الثالث و هكذا فيكون من الاسم الثلاثى ستة أسماء و إن كان رباعياً كان منه أربعه و عشرون اسماً، و إن كان خماسياً كان منه مائة و عشرون اسماً و هكذا و الضابط أن تضرب عدد حروف الاسم فى عدد الصور الحاصلة من الاسم الذى أقل منه بحرف فيحصل من الثانى صورتان و هكذا، و أما أسرار ذلك فمذكورة فى كتب القوم. [تصوير]

فائدة: قيل فى صنعة المكتوم

[تصوير] إن أصله صفوة قوى الانسان و هو يفارق من الإنسان من الكيلوس و يصعد على ذروة طور سيناء و تنبت تلك القوى شجرة ليس فى الأشجار أحسن منها فخذها عبيطة فى فصل الربيعة و اعصر ماءها و صفه مرة واحدة بخرقة ضعيفة ثم رد عاليه على سافله و اطبخه به حتى يكون سافله عالياً و انحله و هكذا واعقده ثم اغسله حتى يبيض ثم زوجه فى مدة

خزائن، ص: ۳۷۶

أربعين يوماً با بنته و يكون كفواً له، ثم زوجه ثلاثاً و حينئذ كان حجراً و انحله و اخدمه بست جاريات متوالية و حينئذ يكون شجراً وطف به فى البيت الحرام اسبوعاً و خذله ماء من أرض مصر و ناراً من أرض فارس و قبضة تراب من بيت المقدس و انفخ عليه من

الهواء یعنی ریح الجنوب و اجعل ذلک ثلاثاً و ستاً فعالجه بالفلاحة المصلحة بالثلث أولًا فإذا تمت الثلث ظهر القمر فی ثالث برج الثور ثم عالج هذا بالست، فإذا تمت الست ظهرت الشمس فی التاسع عشر من باب برج الحمل فإذا رأیت ذلک فاسجدللّه شکراً و عفر خدیک لجلال وجهه الکریم و اعلم أنک قد ملکت الدنیا و کنوزها فاملک بها الآخرة.

معرفة استخراج روحانیة الأسماء

[تصویر]* فائده:

اعلم أن لمعرفة استخراج روحانیة الأسماء طرقاً کثیرة باعتبار اختلاف تکسیر الاسم و بسطه المرکب أو البسیط و حذف المتکرر بعد العمل و إسقاط الزمام العائد من الوفق الحرفی و عدم حذف المتکرر و باستنطاق الزوایا و المرکز و الضلع و المساحة و غیر ذلک و لنتمثل بمثال استخراج الأرواح من المثلث العددی فنقول: إذا أردت استخراج الملائکة من الاسم الموضوع أعداده فی المثلث مثلا فاعرف أولًا المفتاح و هو- أی المفتاح- او هو فی البیت الثانی من السطر الثالث، و المغلاق و هو التسعة، و العدل و هو مجموع المغلاق و المفتاح أعنی ۱۰ و الوفق و هو عدد ضلعه ۱۵ و مساحته و هو ۴۵ و الضابط و هو مجموع عدد الضلع و المساحة و هو ۶۰ و الغایة و هو ضعف الضعف و المساحة و هو ۱۰۲ و الأصل و هو حاصل ضرب غایته فی مغلاقه و هو فی هذا المثال ۱۰۸۰ فهو أصل المثلث و هو أصل الکلّی الّذی یحمل علیه بقیة المراتب السبع، فیطرح منه عدد الملحق العلوی و السفلی و یستنطق و یضاف إلیه ذلک الملحق فیکون منه الملک أو الشیطان فإذا رعیت هذه المراتب الثمانی و أردت أن تستخرج الملائکة أو

خزائن، ص: ۳۷۷

الأعوان الشیطانیة فتحمل المفتاح و هو واحد علی أصله الکلّی و هو ألف و ثمانون یکون المجتمع ۱۰۸۱ فاطرح منه الملحق العلوی و هو علی الأکثر أحد و خمسون و قیل: أحد و أربعون و قیل: أحد و ثلاثون، و صورته علی أربع أو جه، قیل: إیل، و قیل: یال، و قیل: اییل و هو الذی تمثل به و الملحق السفلی قیل: طیش و هو الذی تمثل به و قیل: طش و قیل: طاش فإذا أسقطت من ۱۰۸۱ إحدی و خمسین بقی ألف و ثلاثون فإذا استنطقته کان غل فإذا اضیف إلیه الملحق العلوی کان اسم الملک و هو غلائیل و إذا طرحت من ۱۰۸۱ عدد الملحق السفلی و هو ۳۱۹ بقی ۷۶۲ فاذا استنطقته کان ذسب، فإذا أضفت إلیه الملحق السفلی کان اسم الشیطان الأول و هو ذسبطیش و هو خادم ذلک الملک علی السفلیان، و إن حمل مغلاقه علی أصله الکلی کان ۱۰۸۹ أو عملت به ما ذکر صار غلحائیل و هو الملک الثانی و خادمه علی ما ذکر ذعطیش و إن حمل عدله علی أصله و حمل به کما ذکر حصل الملک الثالث غلطائیل و خادمه ذعاطیش کما ذکر، و إذا حمل وفقه علی أصله و عمل به حصل الملک الرابع غمدائیل و خادمه ذعوطیش، و إذا حملت مساحته علی أصله و عمل به حصل غعدائیل، الملک الخامس، و خادمه متوطیش، و إذا حمل ضابطه حصل الملک السادس غفطائیل و خادمه ذکاطیش، و إن حمل غایته علی أصله و عمل به حصل الملک السابع الحاکم علی الستة السابقة غفطائیل، و خادمه و هو العون الشیطانی ضفاطیش و هو الحاکم علی الأعوان الستة السابقة و بهذین تقسم علی السابقة و تزجرهم فافهم الرموز و کن بها ضنیناً فإنها من الأسرار الغامضة، و اعلم أنها الکبریت الأحمر لسرعة تأثیرها و بهذه الطریقة یستخرج جمیع أزواج الأوفاق الوردیة و الأوفاق العددیة.

استزاده البیان فی صنعة المکتوم

* فائده:

فی استزاده البیان فی صنعة المکتوم: خذ الشجرة الطوریة فی برج الحمل فإنه أحسن أوقاتها ممن هو ما بین الخمسة عشر إلی الثلاثین و الأسود

خزائن، ص: ۳۷۸

أحسن من الأشقر و اغسله من الأوساخ و اقرضه ناعماً فی القرع إلی نصفه و اربط علیه الانبیق و قطّره و اجمع من ذلک ماء کثیراً، ثم صفّه کالهیئهٔ الاولی بنارلینهٔ کحرارهٔ الشمس مرهٔ واحدهٔ وارم الرماد و خذ الثفل وضع علیه من ذلک [الماء] ثلاثهٔ أمثاله فی القرع و الآلهٔ العمیاء وضعه فی نارالزبل أو علی نارلینهٔ کحرارهٔ الشمس فی الشتاء سبعهٔ أیام ثم أخرجه و قطره وزد علی الثفل کذلک من الماء و هکذا حتی تتحمل نصف الیبوسهٔ التی هو الثفل، ثم ضع علی الثفل الباقی مثله من الماء و اطبخه فی نار الزبل سبعهٔ أیام ثم قطره و اعزل القاطر وضع علی الثفل ماء جدیداً مثله و افعل کالأول حتی ینحل نصف الیبوسهٔ فارم مالم ینحل و خذ الماء الثانی المعزول و اعقده حتی یکون کالعسل ثم خذ من الماء وزنه أربع مرات ضع علیه أول مرهٔ مثله بعد تبیضه بإرسال الماء و استنباطه و عفنه فی ماء الزبل أربعین یوماً عدد میقات موسی فیسود کالقار، ثم اعمل إلی الثلاثهٔ الأمثال الباقیهٔ، فاقسمها نصفین و اسق المرکب بنصفه ثلاث مرات کل مرهٔ تعفن عشرین یوماً فیرزق فی الاولی عمیقاً و فی الثانیهٔ سماویاً و فی الثالثهٔ ینحل کالمروب و هذا الآن هو الحجر الذی یشیرون إلیه ثم اقسم النصف الآخر من الماء ستهٔ أقسام و فطر الحجر سبع مرات فی کل مرهٔ تضیف إلیه سدساً من ذلک الماء و یشتد بیاضه فی الرابعهٔ و یظهر النوشادر فی القرع أما هنا أو فی الأول فضعه مع الثفل وضعه فی النار سبعهٔ أیام أول یوم نار ضعیفهٔ ثم لاتزال کل یوم تشد النار و فی السابع کنار السبک ثم أخرجه فإنه هو الخمیرهٔ و الإنفحهٔ ثم قطر الماء بنار لطیفهٔ جدا کنار الجناح یقطر ماء رقیق ظاهره أبیض و باطنه أحمر، یصلح لعمل الخمیرهٔ، ثم تزید فی النار قلیلًا فیقطر ماء غلیظ ثقیل أشبه الأشیاء بالزیبق و هو الغربی ثم شد النار فیقطرأصفر من الزعفران و أحمر کالیاقوت و هو الزیبق الشرقی المذکر ثم اعقد الثفل و اطبخه بالماء و أخرج الصبغ منه، ثم طهر الباقی بالماء الثانی الأبیض حتی یطهر الثفل و یکون کسخالهٔ الفضهٔ، و فی کل مرهٔ تعمل تضع فی المرکب من النوشادر الذی عندک و هو الخمیرهٔ فاذا أدرکت ترکیب الإکسیر الأبیض فخذ جزءاً من الثفل المطهر و هو الأرض

خزائن، ص: ۳۷۹

المقدسهٔ و جزء من الخمیر و هو القاضی و جزء من الشرقی و جزئین من الغربی و هو الماء الأبیض الثقیل و حل الجمیع و اعقده، ثم خذ من المائین کما ذکرت لک وضعه علی الأرض و حل الجمیع و اعقده ثم خذ مرهٔ ثالثهٔ کما فی الأول و حل الجمیع و اعقده و قدتم الإکسیر الأبیض واحدهٔ علی ألف من النحاسین أو الرصاصین یکون قمراً خالصاً علی الروباص و إذا أردت ترکیب الإکسیر الأحمر فخذ من إکسیر البیاض جزءاً و من الماء الذی باطنه أحمر جزءاً و من الصبغ الأحمر جزئین عکس ما قلناه فی البیاض و حل الجمیع و اعقده و افعل ذلک ست مرات کما فعلت فی الأول ثلاث مارت و ذلک معنی قولهم إن واحداً سیغلب تسعاً من نبات البطارق هنا و فی التزویج و فی السادسهٔ یتم إکسیر الحمرهٔ واحدهٔ علی ألف من القمر یکون ذهباً خالصاً علی الروباص [و إن ألقیت أحدهما علی الزیبق کان إکسیراً] و إن ألقیت الأحمر علی الذهب کان إکسیراً و إن ألقیت الأبیض علی الفضهٔ کان إکسیراً، فافهم فقد شرحت لک و لم أکتم و لم أترک إلا ما یحتاج إلی المشافههٔ.

«ملا سعد»

مزق ورق الدرس و حصل مالاو العمر مضی و لم تنل آمالا

ما ینفعک القیاس و العکس و لاإفعنلل یفعنلل إفعنلالا «لا أدری»

لا تقطعن ید الإنسان عن أحدمادام تقدر و الآنام قارات

فاشکر فضیلهٔ صنع اللّه إذ جعلت‌إلیک لالک عند الناس حاجات «نقل»

إذا الکلب لایوذیک عند نبیحه‌فذره إلی یوم القیامهٔ ینبح «أیضاً»

و فی النفس حاجات و فیک فطانهٔسکوتی بیان عندها و خطاب «أیضاً»

فکل بلاء فی رضاهم غنیمهٔو کل عذاب فی محبّتهم عذب

خزائن، ص: ۳۸۰

«أيضاً»

مضى الأحرار و انقرضوا جميعاًو خلعنى الزمان على العلوج

و قالوا لى لزمت البيت جداًفقلت لفقد فائدة الخروج نقل

الناصح رجل يخضب لحيته و يقول:

يسود أعلاها و تأبى اصولهاو ليس إلى رد الشباب سبيل

زين جامه صد رنگ سيه پوشى بهزين قوم فرومايه فراموشى به

زين صحبت نا تمام بى‌حاصل آن‌تنهائى و گوشه‌اى و خاموشى به «لا أدرى»

آن زنا زاده همت كه گه عرض نسب‌زايد از وى كه فلان را خلفهم نا خلف است

للّه الحمد كه از نسبت فرزندى من‌چار مادر چه كه هر هفت پدر را شرفست «أيضاً»

افسوس كه نامه جوانى طى شدوين فصل بهار شادمانى طى شد

آن عمر كه مايه سعادتها بودمن هيچ ندانم كه كى آمد كى شد «أيضاً»

عيش خوش اين جهان فانى بگذشت‌در بى‌خردى روز جوانى بگذشت

دردا كه چو غافلان در اين دار غرورتا چشم زديم زندگانى بگذشت

حكاية الرومى و الخنزير

* فى

المثل ربط رومى خنزيراً على اسطوانة ليسمنه و يعلفه علفاً حسناً و كان إلى جنبه حفيرة فيه جحش و كان يتناثر ما سقط من العلف فقال لامه: ما أطيب هذا العلف فقالت: لاتقربه فإن من ورائه الطامة الكبرى، فلما أراد الرومى أن يذبح الخنزير و وضع السكين على حلقه و يضرب فهرب الجحش إلى امه و أخرج أسنانه

خزائن، ص: ۳۸۱

و قال: انظرى هل بقى فى خلال أسنانى شى‌ء من ذلك العلف فاقلعيه.

داود الطائى

* قيل

لداود الطائى: ألا تتحول من الشمس؟ قال: لأستحيى من ربى أن أنقل قدمى إلى ما فيه راحة بدنى.

نصيحة:

إن كنت تشرب الماء البارد المريئ، و تأكل اللذيذ الطيب، و تمشى فى الظل الظليل فمتى تحب الموت و القدوم على اللّه سبحانه.

فائدة من بحر الجواهر

* فى بحر الجواهر:

إذا اخذ سبع نملات طوال و تركت فى قارورة مملوة بدهن الزيبق و سد رأسها و دفنت فى زبل يوماً و ليلة ثم اخرجت وصفى الدهن عنها ثم مسح من إلا حليل و مافوقه يهيج الباه و كثر العمل و قوى الإنعاظ مجرب.

و ایضاً

عن بعض الأولياء إذا أردت أن تقدم على جبّار أو سلطان فإذا وقع بصرك عليه فكبر ثلاثاً و قل: «ليس كمثله شيء و هو السميع البصير» بعد أن تستغفر اللّه سبعين مرة قبل ذلك و هو سر من أسرار اللّه.

دواء الغضب الصمت

* فائده:

دواء الغضب الصمت، دم على الطهارة يوسع عليك رزقك.

کیفیت نوشتن جفر جامع

* فائده:

عظیمهٔ در کیفیت نوشتن جفر جامع: بدان که باید بیست و هشت جزء کاغذ وضع کرد و هر جزئی چهارده ورق که بیست و هشت صفحه باشد و در هر صفحه‌ای بیست و هشت سطر باشد و در هر سطری بیست و هشت خانه باشد و در هر خانه چهار حرف رسم می‌شود و در اصطلاح هر جزئی را اقلیمی و هر

خزائن، ص: ۳۸۲

صفحه‌ای شهری و هر شهری محله‌ای و هر محله‌ای مشتمل بر بیست و هشت خانه است و حروفی که در خانه‌ها رسم می‌شود به این طریف است که هر خانه‌ای چهار حرف، حرف اول علامت جزء، دوم علامت صفحه، سیم علامت سطر، چهارم علامت خانه.

پس در خانه اول از سطر اول از صفحه اول از جزء اول چهار الف است اولین علامت جزء اول و ثانی علامت صفحه اول، ثالث علامت سطر اول، رابع علامت خانه اول، و در خانه دوم از سطر اول سه «الف» و یک «ب» رسم کنند و همچنین تا خانه بیست و هشتم سه «الف» و یک «غ» که علامت بیست و هشتم است رسم کنند؛ و در خانه اول از سطر دوم از صفحه اول از این جزء دو «الف» و یک «ب» و یک «الف» رسم کنند که علامت جزء اول و صفحه اول و سطر دوم و خانه اولست، و در خانه دوم دو «الف» و دو «ب» نویسند و همچنین تا آخر سطر، و در سطر سیم از صفحه اول در خانه اول دو «الف» و یک «ج» و «الف» نویسند، و در خانه دوم دو «الف» و «ج» و «ب» نویسند و همچنین تا آخر سطر؛ و در صفحه دوم در خانه اول از سطر اول یک «الف» به جهت جزء یک «ب» به جهت صفحه و دو «الف» به جهت سطر و خانه نویسند و علی هذا القیاس تا در خانه آخر از سطر آخر از جزء آخر چهار «غ» نویسند.

فائده:

در بعضی از رسائل به نظر رسیده که هر که این جفر جامع را بنویسد و با خود دارد همه مخلوقات او را مطیع ومنقاد گردند و کسی در مدهٔ العمر با او دشمنی نتواند کرد و هر خانه‌ای که این جفر جامع باشد از مرک فجأهٔ و طاعون در امان باشد، و اگر با لشکری باشد فتح ایشان را باشد و هر که بنویسد بهر مراد که خواهد برسد و هر آفریده‌ای که در بلائی عظیم افتد این را بنویسد و با خود دارد حق تعالی او را از آن ورطه برهاند و اگر حاجتی داشته باشد و به آن نتواند رسید چهل روز همه روزه نظر بر این اوراق افکند تا حاجتش روا شود به شرط تقوی و کتمان سر و پرهیزکاری و هر روز بعد از نماز دویست مرتبه بگوید:

خزائن، ص: ۳۸۳

«یا رحمن کل شیء وراحمه» و بعد از آن نظر بر آن اوراق کند. و اگر دشمنی داشته باشد که به هیچ نوع دفع آن را نتواند کرد هر روز بعد از نماز صبح چهل مرتبه بگوید:

«یا مذل کل جبار بقهر عزیز سلطانه» و نظر بر آن اوراق کند تا چهل روز، روز آخر حروف اسم آن شخص را بسط کند بسط عددی مثل آن که اسم محمد را به جای «میم» أربعین و به جای «ح» ثمانیهٔ و به جای «میم» اربعین و به جای «دال» اربعه ثبت نماید و به ترتیب تکسیر کند به این نحو.

-ا ر ب ع ی ن ث م ا ن ی ه ا ر ب ع ی ن ا ر ب ع ه-.

و بسط حرفی مثل، آن که حروف اسم آن شخص را تکسیر کند و حروف را جداگانه و بسطی را جداگانه بر کاغذ نویسد یکی را در گورستان بسوزاند و یکی را در خاک کند به شرط آن که آن کس به حسب شرع دفع آن واجب باشد پس آن کس ناچیز گردد.

اقسام مداخل علم اعداد

* فائده:

مداخل بر هفت قسم است:

اول- صغیر و آن عبارت است از اعداد بلامرتبه و آن از یک تا نه باشد و محصل آن که از جمیع عدد نه نه طرح کند باقی مدخل صغیر است.

دوم- و سیط کبری و آن طرح منتهی آحاد از عشرات باشد و أخذ مادون آن و طرح مادون عشرات بود از مئات و أخذ مادون و طرح منتهای عدد مئات از الوف و أخذ مادون آن و چون بالوف رسد منتهای فرضی بود بالغاً ما بلغ.

سیم- وسیط مجموعی به اعتبار شمول آحاد و عشرات، و آحاد و مئات، و آحاد و الوف و عشرات و مئات، و عشرات و الوف، و مئات و الوف، آحاد و عشرات والوف، آحاد و عشرات و مئات و الوف، آحاد وعشرات و مئات و مئات، آحاد و الوف و الوف بر الوف تلک عشرهٔ کاملهٔ. اول که وسیط مجموعی به

خزائن، ص: ۳۸۴

اعتبار شمول آحاد بر عشرات است عبارت از طرح منتهای آحاد بود از عشرات، دوم که به اعتبار شمول آحاد بر مئات است طرح منتهای عشرات است از مئات، سیم که به اعتبار شمول آحاد بر الوفست طرح منتهای مئاتست از الوف، چهارم که به اعتبار شمول عشرات بر مئات است طرح منتهای عشرات است از مئات، پنجم طرح منتهای مئات است از الوف، ششم نیز طرح منتهای مئات است از الوف، هفتم که به اعتبار آحاد و عشرات و مئات است طرح منتهای آحاد است از عشرات، و منتهای عشرات است از مئات، هشتم به اعتبار شمول آحاد و عشرات و مئات و الوف طرح منتهای آحاد است از عشرات، و منتهای عشرات از مئات، و منتهای مئات از الوف و قس علیه الباقی.

چهارم از مداخل- مدخل کبیر است و آن عبارت است از اخذ تمامی عدد از حروف و کلمات مفرده و کلمات مرکبه.

پنجم- مدخل اکبر است و آن أخذ تمامی عدد است از تکسیر حروفات مبسوطه و کلمات مرکبه.

ششم- اکبر اعظم است و آن اخذ تمامی عدد است به اعتبار زبر و بینات.

هفتم- اکبر اکبر است و آن اخذ تمامی عدد است از حروف و کلمات به اعتبار عدد مبسوط و آن را بسط عددی خوانند.

معنی حروف ابجد

* فائده:

ابجد: یعنی بدان، هوّز: دریاب، حطی: نیک فهم کن، کلمن، نگهدار، سعفص: فرومگذار، قرشت: دانا باش، ثخذ: واقف باش،

ضطغ: از پیش بدان، و گویند سریانی هستند.

«حکیم سنائی»

ز آئینه فیل و زنگ شترصدف را شبه رست بر جای در

خزائن، ص: ۳۸۵

مقرر است که در جائی که رعد و برق بسیار باشد مروارید در جوف صدف فاسد و سیاه رنگ می‌شود پس مطلب آن است که از بسیاری عکس آئینه فیل «۱» که نمونه برق است و آواز زنگ شتر که گویا رعد است چنان شد که صدف را شبه حاصل شد به جای مروارید.

إنذار لعیسی علیه السّلام

* قال:

عیسی علیه السّلام: لیحذر من یستبطیء الله فی الرزق أن یغضب علیه فیفتح علیه أبواب الدنیا.

سئوال من ابن حاجب

* قیل:

لابن الحاجب: کم مضی من اللیل؟ قال: إذا مضی ثلث ما مضی و ربع ما بقی فقد مضی اللیل بتمامه.

سئوال ریاضی

* سئوال:

إناء مملو بأربعة أرطال من العسل و آخر بخمسة من الخل و آخر بتسعة من الماء و صب الکل فی إناء واحد فامتزجت و ملأکل إناء کما کان فکم فی کل من کل؟ استخراجه أن یجمع الجمیع یکون ثمانیة عشر فانسب التسعة إلیها بالنصف ففی إنائها من کل جنس نصفه و للخمسة بخمسة أسداس الثلث و فی إنائها من کل جنس کذلک و الاربعة بالتسعین کذلک.

رکوب بعض الخلفاء مع ندیمه

خزائن ۳۸۵ رکوب بعض الخلفاء مع ندیمه

ظ) حکایة:

رکب واحد من الخلفاء مع بعض ندمائه یوماً فی السفینة و

(۱)- چون فیل را هنگام سواری تخت می‌زدند و به آئینه، آئین می‌کردند.

خزائن، ص: ۳۸۶

یذهبون فسأل من ندیمه أی طعام أشهی عندک و ألذ؟ قال: مخ البیض المسلوق فعبر حتی اتفق عودهما إلی هناک فی العام القابل فإذا بلغا موضع السؤال السابق قال له الخلیفة: مع أی شیء؟ قال الندیم: مع الملح فتعجب من استحضاره.

بیا تا دست از این عالم بداریمبیا تا پای دل از گل بر آریم

بیا تا بردباری پیشه سازیمبیا تا تخم نیکوئی بکاریم

بیا تا از غم دوری از آن درچو ابر نو بهاران خون بباری
بیا تا همچو مردان در ره دوست‌سراندازی کنیم و سر مخاریم «لبعضهم»
سنگ باشد سخت روی و چشم شوخ‌می نترسد از جهانی پر کلوخ
کاین کلوخ از خشت زن یکلخت شدسنگ از صنع الهی سخت شد «لبعضهم»
در خوابگه جهان من شیدائی‌چشمی بگشودم از پی بینائی
دیدم که در آن نبود بیدار کسی‌من نیز بخواب رفتم از تنهائی «و ایضاً»
سر رشته عقل پاره کردیم‌از خلق جهان کناره کردیم
کسی چاره ما نکرد و ما خودبی منت خلق چاره کردیم
ننمود رهی به جزء ره عشق‌هر چند که استخاره کردیم

من کتب لفظهٔ بسم اللّه

* قال:

الکفعمی فی مصباحه: و فی مفاتیح الغیب أنه من کتب لفظهٔ بسم الله علی بابه الخارج أمن من الهلاک و لو کان کافراً.

خزائن، ص: ۳۸۷

لرّد الضائع و الآبق

* قال:

الکفعمی أیضاً لرد الضائع و الآبق: و فی بعض تصانیف الشیخ رجب بن محمد بن الحافظ من کتب «الشهید الحق» علی أربع زوایا ورقهٔ و یکتب ما ضاع أوغاب وسط الورقهٔ و یبرز نصف اللیل إلی تحت السماء و ینظر إلیها و یکرر هذین الاسمین سبعین مرهٔ فإنه یأتیه خبر الضائع أو الغائب.

و ذکر أیضاً: من قام فی زوایا بیته نصف اللیل و قال: یا معید یا معید سبعین مرهٔ ثم قال: یا معید رد علی فلاناً، فإنه فی الاسبوع یأتیه خبر الغائب أوهو.

فائده: از جهت باز آمدن گریخته مربعی سه در سه بکشد که اضلاع همه خانه‌ها متساوی باشند به نیّت گریخته پس خانه‌ها را بر نظم طبیعی پر کند و باید در هر یک از چهار کنج رقم حروف بدوح باشد بدین صورت پس نام گریخته را بر بالای رقم بنویسد و بر زیر سنگی گران در جایگاه او بگذارند البته بازآید یا آن که نام او را بر بالای رقم نوشته میخی بر خانه میان فرو برند به طریقی که به رقم پنج نرسد و در خوابگاه به زمین بکوبند و اگر این عمل در در زیر بالین گریخته بکنند بهتر است. [تصویر]

اگر زنی دشوار زاید

* فائده:

اگر زنی دشوار زاید این مربع را بر سه پاره سفال آب ندیده کشند و پر کنند پس دو پاره را در زیر هر دو زانوی او بگذارند و یکی دیگر را در برابر چشم او بدارند تا در او نظر کند به آسانی بزاید، و اگر اتفاق بیفتد این عمل در وقت طلوع آفتاب کند بهتر است و اگر قمر در منزل جبهه یا زبانی یا سعود یا رشا باشد بهتر و اگر به مشک و زعفران و گلاب بکشند و به آب قند بشویند و زن حامله آن را بخورد وضع حمل بر او آسان شود.

خزائن، ص: ۳۸۸

طریق بدست آوردن قامت شخصی بدون آفتاب و اسطرلاب

* فائده:

اگر اسطرلاب و آفتاب نباشد و خواهند قامت شخصی که به مسقط الحجر آن توان رسید معلوم نمایند مقیاسی بلندتر از قامت خود در برابر آن شخص نصب کنند پس در عقب مقیاس رفته باز پس روند و به یک چشم نگاه کنند تا سر آن شخص بر سر مقیاس به نظر آید پس از آن قدر قامت خود را بر آن مسافت افزوده نشانی بر آن موضع کنند و از آن نشان تا قاعده آن شخص بپیمایند و همچنین تا قاعده مقیاس را و همچنین مقیاس را پس اول را در ثانی که عدد اقسام مقیاس باشد ضرب کنند، و حاصل ضرب بر آنچه میان نشانه قاعده مقیاس واقع است قسمت مساوی قامت آن شخص باشد «۱».

---

(۱)- بدست آوردن ارتفاع مرتفعات چه به مسقط الحجر آن توان رسید و چه نتوان رسید، به طرق متعدده در رسائل پیشینیان آورده شد و پاره‌ای از آنها را خواجه طوسی قدس سره در رساله بیست باب در اسطرلاب و بعضی را شیخ بهائی- ره- در تحفه حاتمیه که هفتاد باب در اسطرلاب باشد و نیز در خلاصهٔ الحساب، و دیگران در کتب رسائلی که در فن اسطرلاب و ربع مجیب و سائر آلات هیویه و نجومیه نوشته‌اند آورده‌اند.

این طریقه را که مرحوم نراقی در اینجا گفته است، شیخ خلیفهٔ بن احمد النبهان در ثمرات الوسیلهٔ لمن اراد الفضیلهٔ که رساله‌ای است در ربع مجیب در خاتمه کتاب (ص ۳۸ طبع مصر سنه ۱۳۴۵) آورده است.

و در بیان این طریق گوئیم که باید زمین هموار و موزون باشد تا شخص مرتفع و مقیاس هر دو در یک سطح باشند، و فرض کنیم «اب» شخص مرتفع و بلندی که دانستن ارتفاع آن مطلوبست و «ج د» مقیاس به بلندی ۶ متر مثلا و «ح ط» قامت ناظر و «ه» بصر ناظر و «ه ح» که بر سبیل مساهله قامت ناظر اعتبار شد چه در حقیقت قامت ناظر «ح ط» است، به بلندی ۲ متر و «ه ج ا» خط شعاعی که از بصر ناظر به رأس آن بلندی [تصویر] می‌رسد، و فرضاً اگر ناظر بر سطح زمین افتاده نگاه کند به اندازه «ه ح» بر «ح د» افزوده می‌شود و آن «ح ی» باشد و موضع بصر در این فرض «ی» گردد و خط شعاعی «ی ه ج ا» پس «ح د» که از موضع ناظر است تا قاعده مقیاس را پیمودیم فرضاً ۱۸ متر شد و قامت شخص را که «ح ی» باشد چون با «ح ه» برابر بود بر آن افزودیم از «ی» تا «د» ۲۰ متر شد و همچنین از «ی» تا «ب» که قاعده شخص است پیمودیم ۱۸۰ متعلم الر شد پس به قاعده اربعه متناسبه که در شکل ۱۹ مقاله ۶ اصول اقلیدس مبرهن شده گوئیم که ۶ متر بلندی را ۲۰ متر مسافت است پس چند متر بلندی را ۱۸۰ متر مسافت باشد طرفین راکه ۶ و ۱۸۰ باشد درهم ضرب و حاصل را بر وسط معلوم که ۲۰ است تقسیم می‌نمائیم نتیجه که وسط دیگر باشد و مجهول بود معلوم شود که ۵۴ متر است و ارتفاع آن بلندی بود (۵۴ ۲۰.. ۱۰۸۰ ۶* ۱۸۰).

خزائن، ص: ۳۸۹

استخراج عدد مضمر

* فائده:

در استخراج عدد مضمر: عددی را که سائل در دل گرفته واحد فرض کنند وسائل را به تضعیف و تنصیف و ضرب و قسمت عدد مضمر مأمور سازند به هر عنوان که خواهند و به هر چه او را مأمور سازند تو نیز با واحد همان کن تا به جائی رسد که سائل نفهمد چه شد بعد از آن ملاحظه کن که از اعمال که با واحد کرده‌ای چه حاصل شده از هر یک از آحاد مضمر نیز همان حاصل شده که

مرهٔ بعد اخری حاصل واحد را که تو داری از آن مجموع که سائل حاصل کرده اسقاط کند و به هر مرتبه اسقاط تو یکی در خاطر گیرد تا وقتی که بگوید دیگر چیزی نماند پس آنچه در خاطر جمع نموده عدد مضمر باشد.

قاعده در پیدا کردن عدد مضمر

* طریق

آخر بفرما عدد مضمر را تضعیف کند پس هر یکی را ده گیرد پس ده ده طرح کند و بهر بیست که طرح می‌نماید تو یکی به خاطر گیر آنچه حاصل شود مضمر باشد.

ایضاً طریق آخر بفرما آن را تضعیف کند و حاصل را در نه ضرب کند و از حاصل ضرب شش طرح کند و بهر شش تو یکی به خاطر گیر و آنچه حاصل شود در سه قسمت کند خارج قسمت عدد مضمر باشد.

قاعده:

اگر شخصی یکی از ایام هفته یا ماه یا سال یا یکی از حروف تهجی یا یکی از عددهائی که در پهلوی یکدیگر نوشته باشد به خاطر گیرد و خواهی بدانی کدام است بگو آن را که نشان کرده با ما قبل آن ضرب در سه کند و ما بعد

خزائن، ص: ۳۹۰

آن را تا آخر ضرب در دو کند و از حاصل جمع هر دو تو را خبر دهد پس مجموع هفته یا سال یا ماه آنچه دیگر هست مرهٔ بعد اخری از آن حاصل کم کن آنچه باقی ماند مطلوب باشد و اگر هیچ نماند عدد آخرین باشد.

أبوالعلاء معرّی

* حکایهٔ لطیفهٔ:

ابوالعلامعری نام او احمد بن عبدالله و کور بود از شدت ذکاء او منقول است که در نزد او اسم شتر مذکور شد که حیوانی است که او را بار سنگین می‌نهند پس بر می‌خیزد.

گفت: بنابراین این باید گردن دراز باشد. و تختی به جهت او در مجمع خلیفه گذارده بودند که بر آن می‌نشست روزی پیش از آمدن ابوالعلاء خلیفه گفت:

زیر هر پایه تخت را یک درم بگذارند چون ابوالعلاء آمد و بر آن نشست گفت:

نمی‌دانم زمین بلند شده یا آسمان نزدیکتر شده و فرود آمده.

و نیز از او نقل می‌کنند که بعد از آن که خلیفه او را به منادمت به بغداد طلبید مکر آرزوی معره را می‌کرد و می‌گفت های من مائه و هوائه، و معره شهر کوچکی است میان حما و حلب از بس بسیار ذکر آب و هوای معره می‌کرد خلیفه به پنهانی او کسی را فرستاد تا سبوی آبی از معره آورند چون آوردند روزی ابوالعلاء بر مائده خلیفه طعام می‌خورد آب طلبید خلیفه گفت: تا هما آب را در کاسه‌ای کرده به او دادند چون آب نوشید فی الفور گفت: هذا ماؤه فأین هواؤه این آب معره است پس هوای او کو؟

و نیز از او نقل کنند که روزی دو نفر از ولایت عجم به بغداد آمدند به جهت نزاعی که با یکدیگر داشتند که به خلیفه عرض کنند و آن مدعی علیه در خلوت به حق مدعی اقرار می‌کرد و در حضور کسی انکار می‌نمود مدعی به این جهت متحیر مانده بود تا روزی ابوالعلاء در مسجد نماز گذارده و تنها در نزد ستونی نشسته بود

خزائن، ص: ۳۹۱

و آن دو نفر نیز از نماز فارغ شده و نشسته بودند و با هم مکالمه می‌کردند و سر گذشت محاسبات خود را می‌نموده و گفتگوئی

می‌کردند که همه متضمن اقرار مدعی بود و از آنجا برخاسته و رفتند.

روز دیگر که باز به حضور خلیفه رفتند مدعی گفت:

این مرد در خلوت مقر به حق من است از آن جمله دیروز هم در مسجد اقرار نمود.

خلیفه گفت: کسی در آنجا بود؟ گفت:

نه بغیر از یک مرد عرب کوری که در آن بین، ابوالعلاء وارد شد، گفت:

همین شخص بود خلیفه کیفیت را از او استفسار نمود.

ابوالعلاء گفت: من کورم و کسی را نمی‌شناسم و این دو نفر را از هم فرق نمی‌کنم و با وجود این زبان فارسی نمی‌فهم و نمی‌دانم چه گفتند: و لیکن آن سخنهائی که این دو گفتند: لفظهای آن را همه یاد دارم می‌گویم ببنید چه معنی دارد و هر یک از این دو حرف زنند تا من بگویم سخنهای هر صاحب صدائی چه بود پس مدعی و مدعی علیه سخن گفتند:

ابوالعلاء گفت: که صاحب این صدا چه گفت و صاحب آن صدا چنین و چنان جواب گفت پس أول چه گفت دوم چه گفت و همچنین تا جمیع مکالمات ایشان را بیان کرد، چون مترجم آنها را شنید دیدند که مدعی علیه اقرار کرده بود پس خلیفه حکم را از برای مدعی کرد.

انواع بسیار اعداد ابجدی

* فائده:

اعداد ابجدی را انواع بسیار است، یکی آن که مشهور است که «الف» یکی است تا «غ» هزار، و یکی دیگر به حسب تکرار حروف باشد و این اعداد را اجزاء جفری خوانند و جمله این عدد از بیست و هشت در نگذرد «الف» یکی باشد و «غ» بیست و هشت پس لفظ ملک بنا بر این سی و شش می‌شود و

خزائن، ص: ۳۹۲

در بعضی احادیث خواندن أسماء اللّه به این نحو وارد شده.

عدد عکس ابجدی

* فائده:

عدد عکس ابجدی «غ» را یکی می‌گیرند تا «الف» هزار می‌شود، و نظیره ابجدی به جهت استخراج اسماء بکار آید و آن را حروف منکوره خوانند و آن این است که تمام ابجد را دو قسم کنند هر قسمی چهارده حرف و اول قسم اول نظیره اول قسم دوم است و همچنین تا آخر حروف پس «س» نظیره الف باشد و «ع» نظیره ب و همچنین تا «غ» نظیره «نون».

حکایات الکذابین

* حکایات الکذابین:

جمعی از هم صحبتان نشسته بودند نقل‌های دروغ می‌کردند شخصی می‌گفت: در راهی می‌رفتم به آهوئی بر خوردم اسب عقب او تاختم چون حربه نداشتم قمچی که در دست داشتم به آن آهو افکندم قمچی به گردن او آویخت و آهو فرار کرد.

بعد از دو سال به همان ره گذارم افتاد گله آهوئی دیدم بعضی کوچک و بعضی بزرگ در گردن همه قمچه‌ای آویخته بود هر کدام کوچکتر بود قمچی او کوچکتر بود یافتم همه از نسل آن آهوئی هستند که قمچی من در گردن او مانده بود.

دیگری گفت: در ولایت ما تگرگی بارید بسیار درشت یکی از آنها را بر داشتم در میان آن مهر خدا بود و سجع مهر این بود بنده آل محمد خدا.

و دیگری گفت: که سردی ولایت ما به حدی شد که روباهی از بام خانه ما جست به بام دیگر برود در هوا یخ کرد و در همانجا یخ کرده ماند تا وقتی که هوا گرم شد و یخ او آب شد به زمین افتاد و فرار کرد.

و دیگری گفت: من به راهی می‌رفتم به جائی رسیدم دیدم سباع بسیار از

خزائن، ص: ۳۹۳

گرگ و پلنگ و اینها بر سر چیزی جمع شده‌اند چون دیدم پای انسانی بود که خوابیده بود من از آنجا اسب دوانیدم و همه جا از پهلوی آن شخص می‌گذشتم بعد از سه روز به سر او رسیدم دیدم شخص افتاده بود چون مرا دید گفت مگس و پشه مرا آزار می‌دهند من گفتم تو کیستی و اینجا چگونه افتادی گفت: روزی از اینجا می‌گذشتم به زنی رسیدم که از بزرگی و عرض و طول آن متحیر مانده مخوف شدم آن زن گفت: ای مرد تند بگذر مبادا پسر من بیاید و ترا اذیت رساند در این گفتگو بودیم که شخصی بسیار عظیم آمد و حیوانات بسیار از خر و گاو و شتر و اسب نزدیک به هزار عدد بلکه زیادتر در جیب و بغل خود کرده بود آنها را ریخت و گفت: ای مادر برخیز از اینها شوربائی به جهت من سرانجام کن که من شکسته حالم. مادر او برخاست و آنها را بر دیگی که بر سر دو کوهی گذارده بودند و عرض و طول آن معلوم من نبود ریخت و زیر او را آتش افروخت و من از خوف آن پس در گوشه‌ای پنهان بودم و آن پسر خوابید من رفتم ببینم آن دیگ چگونه دیگی است و آن را تماشا کنم، لب دیگ را گرفتم و از زمین بلند شدم که جوف دیگ را ببینم دست من رها شد و در آن دیگ افتادم بعد ازلمحه‌ای مادر بیامد و شوربا را در ظرفی که لایق چنین دیگی باشد ریخت و من از خوف خود را در زیر بعضی از آن حیوانها پنهان کردم و آن ظرف را آورده و به نزد آن پسر گذارد پس آن پسر قاشقی که سزاوار چنان ظرف باشد و به اندازه چنان دهنی بود برداشته و من از این طرف به آن طرف گریختم که مبادا داخل قاشق او شوم و مرا ببلعد عاقبت قاشقی به ظرف کرد و من بی‌اختیار به آن قاشق افتادم با بسیاری از حیوانات چون قاشق را به دهن ریخت من خود را در بن دندانهای او پنهان کردم بعد از فراغ خلالی که پسندیده چنان دندانی باشد طلبید و دندانهای خود را خلال می‌کرد تا به خلالی مرا از میان دندانها بیرون آورده به زبان از دهن خود بیرون آورد و به اینجا که می‌بینی افتادم.

خزائن، ص: ۳۹۴

«لا ادری»

ای باد حدیث ما نهانش می‌گوسوز دل من به صد زبانش می‌گو

می‌گو نه بدانسان که ملالش گیردمی‌گو سخنی و در میانش می‌گو «رباعی»

راه تو بهر قدم که پویند خوش است‌وصل تو بهر صفت که جویند خوش است

روی تو بهر چشم که بینند نکوست‌نام تو بهر زبان که گویند خوش است «أیضاً»

رحم آر بر آن که جز تو یارش نبودجز خوردن غمهای تو کارش نبود

در عشق تو حالتیش باشد که در آن‌هم با تو و هم بی‌تو قرارش نبود

الأمراض تتولّد من ستّه

* فائدهٔ:

اتفقت حکماء الهند و الروم و الفارس أن الأمراض تتولد من ستهٔ أشیاء: سهر اللیل، و نوم النهار، و الشرب فی جوف اللیل، و حبس

البول، و کثرة الجماع و الأكل على الشبع.

حکایات

حکایت:

مردی را گفتند که فلان دوا به ذکر خود طلی کن تا بسیار بزرگ شود گفت: نمی‌خواهم بزرگ شود زیرا که نفع آن به دیگران می‌رسد و من باید متحمل ثقل آن شوم.

حکایت:

اعرابی در موقع مجامعت بازن اجنبیه نشست و چون اراده جماع کرد به فکر معاد افتاد و برخاست.

زن گفت کجا روی؟

گفت: هر که بهشتی را که عرض آن ما بین آسمانها و زمین‌ها است به مقدار عرض چهار انگشت از میان پای تو بفروشد در علم مساحت احمق خواهد بود.

خزائن، ص: ۳۹۵

إذا سئلت عن الحامل هل فی بطنها ذکر أو انثی

* فائده:

ینسب إلی بعض: إذا سئلت عن الحامل هل فی بطنها ذکر أو انثی فاحسب اسمها و اسم امها و اسم الیوم الذی فیه و اسقط ثلاثة ثلاثة فإن بقی واحد فمذکر، و اثنان فانثی، و ثلاثة فهو ساقط.

و عن الخبر هل هو صحیح أو غیر صحیح فاحسب اسم السائل و اسم امه و اسم یوم السؤال و اطرح اثنین اثنین فالواحد غیر صحیح و الاثنان صحیح؛ و عن المریض فاحسب اسم السائل و المسؤول و امهما و الیوم و اطرح ثلاثة ثلاثة فالواحد یموت و الاثنان یبرء بالسهولة و الثالثة یطول مرضه.

سید نعمة اللّه الجزایری

* حکایة:

حکی السید نعمة الله الجزائری فی کتابه المسمی بزهر الربیع قال: حکی لی شیخنا العرمونی أن رجلًا من أقاربه من أهل الشام أتی إصفهان لیزوره و نزل إلیه و قال: فأتیت به إلی الحمام و فیه جمع کثیر من الأعاظم دعوتهم إحتراماً لذلک الشخص فبعد ما جلسنا ضرط هذا العربی ضرطة قویة فخجلت فإذا ضرطة اخری فصحت علیه و قلت: لا تفعل هکذا قال: لا بأس یا أخی أنا أضرط باللسان العربی و هؤلاء أعجام لا یفهمون لغتنا.

مردی زنی را متعه کرد

* حکایت:

مردی زنی را متعه کرد و چون به زن داخل شد بسیار قبیح منظر بود که قادر بر مباشرت با او نبود پیش خود گفت دراهم من به حیف رفت و لیکن ظاهر نکرد، پس عمامه و کلاه از سر برداشت و به زن گفت:

خزائن، ص: ۳۹۶

بسم اللّه بخواب مشغول شویم.

زن گفت: چرا کلاه از سر گرفتی گفت:
قاعده ولایت ما این است که از سر با زن مجامعت می‌کنند زن از جا جست و فریاد کشید عاقبت آن دراهم را با مثل آن رد کرد و مرد مدت را بخشید.
مردی دیگر نیز به چنین زنی گرفتار شد کرباس بسیاری با حلیل خو پیچید تا مثل سبوئی شد، چون وقت عمل شد زن گفت:
این چیست؟
گفت من داء الشبل دارم اطباء گفته‌اند، جماع بسیار کنم تا زن زهر را بکشد زن صیحه‌ای زد و وجه را رد نموده مستخلص شد.

مطایبات

* مطایبهٔ:
روزی حضرت رسول صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم با حضرت امیر علیه السّلام خرما می‌خوردند هر خرما که حضرت رسول صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم می‌خورد پنهان دانه‌اش را نزد امیر علیه السّلام می‌نهاد تا تمام شد پیش حضرت رسول صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم هیچ دانه خرما نبود و همه نزد حضرت امیر بود حضرت رسول صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم فرمودند:
من کثر نواه فهو أکول هر که دانه او بیشتر بود بسیار خورنده است.
حضرت امیر فرمودند: من أکل نواه فهو آکل هر که خرما را با دانه خورده است، آن خورنده‌تر است.
حضرت امیر چون این کلام را فرمود:
حضرت رسول صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم تبسم نموده فرمان داد تا هزار درهم به آن حضرت انعام دادند.
و به صحت رسیده که أحیاناً حضرت رسول صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم بعضی خوردسالان را به مطایبه خطاب می‌فرمودند یاذا الاذنین ای صاحب دو گوش، و بسیار با اصحاب به پای مسابقت می‌کردند یعنی با هم در دویدن پیشی می‌گرفتند و کشتی می‌گرفتند.
خزائن، ص: ۳۹۷
عوف
بن مالک که از بزرگان صحابه و مردی عظیم الجثه بود روزی به خدمت حضرت رسول صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم رفته وقتی که حضرت در خیمه نشسته بود سلام کرد حضرت فرمود: در آی گفت به همه اعضای خود درآیم یا چیزی را بیرون بگذارم حضرت بخندید.
وقتی
صهیب یک چشم او درد می‌کرد و خرما می‌خورد، حضرت فرمود ای صهیب چشم تو درد می‌کند و خرما می‌خوری گفت: از آن طرف می‌خورم که درد نمی‌کند.
ایضاً
مروی است که حضرت امیر علیه السّلام روزی در مسجد نماز می‌گذاردند یکی از صحابه که بسیار بلند بالا بود درآمد به مطایبه نعلین حضرت را برداشته بر طاق بلند گذاشت در پای ستونی به نماز مشغول شد چون به تشهد نشست حضرت امیر ستون مسجد را برداشته دامن جبه او را به زیر ستون نهاد و دست مبارک را دراز کرده نعلین خود را برداشت و قصد رفتن کرد آن مرد از نماز فارغ شده اضطراب کرد و التماس نمود تا آن حضرت او را خلاص کرد.

حکایات الظرفاء

* ایضاً

از جمله ظریفان صحابه نعمان بن عمرو انصاری بود از جمله روزی مخرمهٔ ابن نوفل که از بزرگان انصار بود و صدو پانزده سال از عمر او گذشته بود و نابینا شده بود.

وقتی در مسجد به تقاضای بول برخاست و نعمان آمد دست او را گرفته مخرمهٔ گفت:

ای بنده خدا مرا به موضع خالی رسان تا بول کنم نعمان او را اندکی گردانید تا آن را به میان صحن مسجد و نزدیک مردم آورد گفت:

اینجا بنشین و گریخت و مخرمهٔ کشف عورت کرد و مشغول شد مردم از هر طرف فریاد برآوردند او شرمسار شده، گفت:

خزائن، ص: ۳۹۸

مرا که بفریفت؟ گفتند: این عمل نعمان است.

گفت: و اللّه اگر ظفر بر او بیابم، با این عصا چنان بر او بزنم که هرگز چنین ضربی نخورده باشد.

چون چند روزی گذشت مخرمهٔ و نعمان در مسجد بودند که عثمان بن عفّان درآمد و در محراب نماز ایستاد، نعمان برخاسته به نزد مخرمهٔ آمد و گفت:

ای پدر اینک نعمان در پیش محراب ایستاده و نماز می‌کند.

گفت: ای فرزند مرا به او برسان که از او دلی پر خون دارم.

نعمان دست او را گرفته، نزدیک محراب آورده خود فرار نمود، مخرمهٔ عصای خود را بکشید و به قوت تمام بر فرق عثمان زد چنان که سر او بشکست، مردمان پیش آمده که ای مخرمهٔ چکار کردی پس خویشان مخرمهٔ به عذر خواهی بر آمدند.

حجّاج بر سر منبر خود

* حکایت

نقل است که حجاج بر سر منبر خود رقعه‌ای یافت که در آن نوشته بودند «تمتّع قلیلًا إنک من أصحاب النار» در زیر آن نوشت «قل موتوا بغیظکم إن اللّه علیم بذات الصدور».

فائده:

از جمله اقلام این است که آن را قلم مراد گویند به ترتیب ابتث: [تصویر]

خزائن، ص: ۳۹۹

ایضاً

قلم اسراف به طریق ابتث: [تصویر] أیضاً

قلم طبیعی این است ایضاً به طریق ابتث: [تصویر] أیضاً

قلم طبیعی به ترتیب ابتث: [تصویر] أیضاً

قلم یونانی این است بترتیب ابتث باز: [تصویر]

خزائن، ص: ۴۰۰

أیضاً

قلم دیگری یونانی به ترتیب ابتث: [تصویر] أیضاً

قلم زهره و مشتری به ترتیب ابتث: [تصویر] أیضاً

قلم قمر به ترتیب ابتث: [تصویر] أیضاً

قلم عطارد به ترتیب ابتث: [تصویر]

خزائن، ص: ۴۰۱

أیضاً

نوع دیگر: [تصویر] نوع دیگر [تصویر] أیضاً

قلم اوسراس حکیم که به قلم طبیعی مشهور است به ترتیب ابتث أیضاً: [تصویر] أیضاً

قلم قلیسطین نوش «۱» حکیم به ترتیب ابتث: [تصویر]

---

(۱)- قلمیطن (خ ل).

خزائن، ص: ۴۰۲

أیضاً

قلم سرمانوس حکیم به ترتیب ابتث: [تصویر] أیضاً

قلم ریحانی به ترتیب ابتث: [تصویر] أیضاً

و قلم کاشفی گذشت و در بعضی نسخ به این نوع نوشته‌اند که فی‌الجمله تفاوتی دارد: [تصویر]

شعر مشتمل بر صنعت تفصیل

یعنی به نوعی نظم شده که هیچ کلمه از آن احتیاج بلب بر لب رسانیدن ندارد:

ای دیده رخ نگار دیدن خطر است‌ای دل سر این رشته کشیدن خطر است

هان تا نچشی ز ساغر عشق دگرز نهار دلا زهر چشیدن خطر است

شعر مشتمل بر صنعت توصیل

و این بر عکس سابق است که زبان حرکت نمی‌کند.

موی مه ما ببوی ما بویابه‌بی او مویم موی و یم مأوی به

مائیم و مهی آن مه ما با مابه‌ما با مه ما و مه ما با مابه

شعر در صنعت موقوف

که کلمه در آخر مصرع مقطوع باشد در مدح حمیدالدین جوهری مستوفی.

زندگانی خواجه مستوفی دولهٔ حمید دین الجو «۱» و أیضاً

در صنعت موقوف:

ای شادی عید چون بکام دل اع- دایم شده محبوس در این غمکده مع

- ذورم بر اهل دل کز آزادی مح- بوسیست برسم عیدیم از تو طمع

شعر در صنعت مقطع

که جمیع حروف از یکدیگر جدا باشند.

---

(۱)- شمس العلماء گرگانی در ابدع البدایع از حکیم سوزنی (محمود بن مسعود سوزنی سمرقندی متوفی ۵۶۹) در مدح حمیدالدین جوهری مستوفی گفته است:

شادمان باد مجلس مستوفی، مشرق حمید دین الجو

هری، آن صدر کز جواهر الفاظ، او اهل دین و دانش و دو

لت، تفاخر کنند و جای تفاخر، بود زان که ز آن جواهر طو

ق، مرصع شود به گردن اب‌نای، ارباب فرو زینت و رو

نق، آن طوق هر که یافت بر اص- حاب، دیوان او بود مستو

لی، به اقبال و جاه و مجلس می- مون‌به او را از، او زان که کلک اوست صنو

بر، بستان نظم و نثر و معاضد، ملک است و دین و ازهر نو

ع، که جوئی در اوست جمله و تازه، ببایست مثل او مستو

فی، زهی خط و خامه تو مسل- سل، و مشکین چو زلف دلبر نو

شاد، و تو شاد زی به خط تودیو ان، شاهی نو است و شادی نو

خزائن، ص: ۴۰۴ ز درد داغ دوری زرد و زارمز روی زرد او آزرم دارم

شعر در صنعت منقوط:

ز نغزی زیب تختی زین جیشی‌نزیبد جز ببخت زینت تخت

شعر در صنعت تعریب أیضاً:

الاشتر گاذر إلی الراهات‌لایترس من فتادن الچاهات

قد کرد خوناً دل همراهات‌من نالته گاه سحر گاهات

فائده:

در کتاب عجائب المخلوقات مذکور است که اگر دختر باکره به زن حامله بگوید مگر بزائی و إلا ترا به اشتر بندم و در بیابان رها کنم فی الحال بزاید.

«نظامی»

پیش وجود همه آیندگان‌بیش بقای همه پایندگان

کیست در این دایره دیر پای‌کو لمن الملک زند جز خدای

مبدع هر چشمه که جودیش هست‌مخترع هر که وجودیش هست

گر سر چرخ است پر از طوق اوست‌ور دل خاکست پر از شوق اوست

داغ نه ناصیه داران پاک‌تاج ده تخت نشینان خاک

با جبروتش که دو عالم کم استاول ما آخر ما یک دم است
بود و نبود آنچه بلندست و پست‌باشد و این نیز نباشد که هست
از ازلش علم چو دریا است این‌تا ابدش ملک چو صحراست این
کش مکش هر چه در او زندگی است‌پیش خداوندی او بند گیست
سدره نشینان سوی او پر زنندعرش وران نیز همان در زنند
ای همه هستی ز تو پیدا شده‌خاک ضعیف از تو توانا شده
زیر نشین علمت کائنات‌ما به تو قائم چه تو قائم بذات
هستی تو صورت پیوند نی‌تو بکس و کسی به تو مانند نی
آن که نمرده است و نمیرد توئی‌آنچه تغیر نپذیرد توئی
خزائن، ص: ۴۰۵ ما همه فانی و بقا بس تراست‌ملک تعالی و تقدس تراست
جز تو فلک را خم دوران که داددیگ جسد را نمک جان که داد
چون قدمت بانگ بر ابلق زندجز تو که یارد که انا الحق زند
هر که نه گویای تو خاموش به‌آنچه نه یاد تو فراموش به
ساقی شب دست کش جام تو است‌مرغ سحر خوش سخن از نام تو است
پرده بر انداز برون آی فردگر منم آن پرده بهم در نورد
نسخ کن این آیت ایام رامسخ کن این صورت اجرام را

«شعر در تعریب لمؤلفه»

خیزوا الی الخرابات یا أیها الهمادم‌لا تشنوا النصیحهٔ من هذه المرادم
عالج جراحهٔ الدل من دستک النگارین‌فی زخم ذلک الدل لاتنفع المراهم
خذ أیها الصفائی نقد الروان فی الکف‌صراف عشق یارک لا یقبل الدراهم
با یاد ررخش ز یاد ما یاد مبادگو هستی ما زبیخ و بنیاد مباد
هر چند نشد ز عشق شادان نفسی‌جز عشق نصیب جان نا شاد مباد

طرق ذکر خفی

* فائده:

در بیان طریق ذکر خفی که قلبی نیز گویند در کلمه توحید بدان که از مشایخ طریقت در این خصوص چند نوع منقول است: اول آن است که ذاکر از ناف تا حلق خود را قطر دائره فرض کند که دو پهلوی ذاکر از طرفین قوسین آن دائره باشد و قصد کلمه طیبه «لاـ إله إلا اللّه» کند به این نحو که از ناف شروع کرده «لا إله» را بر قوس یمین که تعلّق به نفس او دارد منطبق گرداند تا نفی آن به قطع تعلق ذاکر از مشتهیات و مألوفات نفس راجع شود،

خزائن، ص: ۴۰۶

و «إلا اللّه» را از ابتدای حلق فرو آورده بر قوس یسار که تعلّق به قلب دارد منطبق سازد و باید نفس را حبس کند به قدر وسع و به قوت اداء کند چنان که دل متأثر شود و منظور اثبات وحدانیت و انحصار مطلوبیت در ذات احدیت باشد و این ذکر را بعضی با

حرکت سر و بدن قرب بهیئت دائره محسوسه أداء می‌کنند و بعضی به تصور حرکت اکتفا می‌کنند و این طریقه مشایخ نقشبندیه است و این ذکر را حمایلی و هیکلی گویند؛ و نوع دیگر آن است که با رعایت قوت و حفظ نفس سر را برابر ناف آورده «لا» را بر قطر مذکور بالا کشد و «إلا» را بر جانب راست به قصد مذکور فرود آورد و باز «إلا» را بر همان قطر بالا کشد و «اللّه» را از جانب چپ بدل فرو برد و این نوع را خفی و چهار ضرب نامیده‌اند؛ و نوعی دیگر که آن را مجمع البحرین گویند آن است که جنبین که طرف ناف و حلق باشد به دو دائره کامله منقسم سازند یکی دائره نفی که بر داشتن «لا» است به دستور مذکور و فرود آوردن «إله» از طرف راست که چنان که باز بناف متصل شود بر هیئت دائره که این دو کلمه قوسین آن باشد و آن را دائره امکان تصور کند چنان که هیچ ممکنی از آن خارج نباشد تا همه در نفی داخل باشند و دیگری دائره اثبات که آن برداشتن «إلا» است به همان دستور فرود آوردن «اللّه» از طرف چپ بر هیئت مذکوره که قوسین این دائره باشد که در تصور دائره وجوب است. شیخ نجم الدین راضی در مرصاد العباد گفته که این ذکر را جبرئیل امین تعلیم سید المرسلین کرد و آن حضرت بعد از فریضه صبح به آن اشتغال می‌نمود و آن را به صاحب سر خود و ولی عهد خود علی مرتضی آموخت و از آن حضرت به اولاد اطهار او منتقل شد و اربابان عرفان آیه شریفه «واذکر ربک تضرعاً و خفیهٔ و دون الجهر من القول» را به این ذکر تفسیر نموده‌اند و عطف «دون الجهر» را غیر از «اذکر فی نفسک» دانسته‌اند و «دون» را به معنی نزدیک گرفته‌اند و آن را به ذکر اخفاتی که واسطه میان جهر واخفات است تفسیر نموده‌اند.

خزائن، ص: ۴۰۷

مشایخ میرزا محمّد اردبیلی و کاشانی

* فائده:

میرزا محمد الأردبیلی ألاصل و کاشانی المسکن که مشهور به محقق است و قبر او در بیدگل است از قرای کاشان از جمله عرفا بوده از شاگردان قاضی اسدالله قهپائی که او نیز از جمله عرفا است و در کاشان در قرب دروازه فین مدفون است و در مقبره شاه شمس و حال مشهور است به مقبره قاضی اسد الله و فوت قاضی اسد اللّه. در سنه یک هزار و چهل و هشت هجری واقع شده.

و طریقه مشایخ قاضی به این تفصیل است:

ارشاد قاضی از شیخ درویش علی سدیری سبزواری، و او از شیخ ملک علی جوینی و او از شیخ حاجی محمد جوینی، و او از شیخ کمال الدین جوینی، و او از شیخ حاجی حسین ابرقوهی، و او از سید محمد نور بخش، و او از امیر سید علی شهاب الدین همدانی، و او از شیخ محمود مزوقانی، و او از شیخ علاء الدوله سمنانی، و او از شیخ نورالدین عبد الرحمن الکسونی الاغرانی، و او از شیخ جمال‌الدین احمد جوزقانی، و او از ابو علی لا لا، و او از مجدالدین اسماعیل بغدادی، و او از شیخ نجم الدین کبری معروف به شیخ ولی تراش، و او از شیخ عمار یاسر، و او از شیخ نجیب الدین سهروردی، و او از شیخ احمد غزالی، و او از شیخ ابوبکر محمد النساج، و او از شیخ ابوالقاسم محمد گرگانی، و او از شیخ ابو عثمان مغربی، و او از شیخ ابو علی کاتب، و او از شیخ ابو علی رودباری، و او از شیخ جنید بغدادی و او از سر سقطی، و او از معروف کرخی، و او از سلطان سریر ارتضی علی بن موسی الرضا علیه السّلام این سلسله را محقق مذکور در رسالها خود ذکر نموده.

ذکر را هفت مرتبه است

* فائده:

در بعضی از رسائل عرفا ذکر را هفت مرتبه ذکر کرده‌اند: قالبی،

خزائن، ص: ۴۰۸

و نفسی، و قلبی، و سری، و روحی، و عیونی، و غیب الغیوب، تفصیل آن آن است که ذاکر در ابتدای انابت که هنوز ذکر در باطن او سرایت نکرده باشد و سیر او در سلوک از محسوسات جزئیه نگذشته مداومت او را بر ذکر زبان قالبی گویند، و چون او را به سبب تکرار و مواظبت تبدیل بعضی از اخلاق ذمیمه حاصل شود و اثر ذکر را در نفس خود ادراک نمایدو به تعقل معنی ذکر مسرور شود آن را ذکر نفسی گویند، و چون سیر او به نهایت عالم عنصر رسد و به واسطه تبدیل بعضی اخلاق ذمیمه فی الجمله نفس را صفائی حاصل شود و گرد کدورات صفات نفسانی و بشری فرو نشیند حلاوت ذکر در وی اثر کند و شوق مذکور بر وی غالب شود بی‌تحریک زبان ذاکر گردد و گاه باشد که آواز ذکر دل مانند صدای کبوتر و قمری بشنود و او را ذکر قلبی گویند و در این مرتبه سیر او در باطن تا بدایت افلاک رسد و چون صفای قلب بیشتر شود اثر نورانیت ذکر قلبی در وی تصرف نماید و سر او از التفات بغیر فی الجمله فارغ شود و او را ذکر سری گویند.

و گاه باشد که اثر تحریک دل در این ذکر نیز مثل صدائی که از انداختن مهره در طاسی پیچیده مسموع شود و سیر سالک در این مرتبه با واسط عالم افلاک رسد و چون سر ذاکر از تشتی به آرای فاسده و عقاید مشوشه به کلی پاک شود و دل را به غیر مذکور التفاتی باقی نماند از نهایت مراتب افلاک در گذرد و به اوائل عالم جبروت رسد و حکم روح گیرد و آن را ذکر خفی گویند:

و أحیاناً از آن نیز همهمه‌ای در باطن به واسطه غلبه توجه ذاکر حاصل شود و صوتی شبیه نشستن مگس بر تار ابریشم مدرک شود چون مراتب هستی مستعار به کلی در جذبات نور الانوار مستور و منتفی گرددو به مقام فنا از خویش و ما سوی محقق شود سیر او به سیر عالم لاهوت مرتقی گردد ذکر و ذاکر را در جنب تجلّی مذکور وجودی نماند ذکر خود بخود می‌گوید و از من و مائی جز نام و از ذکر و ذاکر جز معاوضات اوهام باقی نماند غیب الغیوب نامند.

خزائن، ص: ۴۰۹

گفتار بهاء الدوله حسن بن قاسم ابن نور بخش

* فائده:

بهاء الدوله حسن بن قاسم بن محمد النور بخش در اربعین خود که مسمی است به هدیهٔ الخیر ذکر نموده که خلاصه آن این است که غایت سعی‌روندگان سبیل رشاد وصول است به مقام وحدت و مشاهده جمال حضرت و این سعادت دست ندهد چز به عبور از منزل کشف حجب ظلمانیّت و قطع منازل کثرات امکانیّت که جمیع اشیاء در حقیقت وحدت فانی یابد و زاد این راه را لا إله إلا الله یافته‌اند که کلمتین لا إله قالع أسنان کثرت از افواه دل و کلمتین إلا اللّه مصور نقش وحدت است بر صفحات خاطر و تحصیل مرام به معونت این ذکر چنان بود که مؤمن طالب بعد از توبه و طهارت به عبادت قیام نماید و بعد از اداء طاعت بدین ذکر لسانی اشتغال نماید با اخلاص چنان که در حین تلفظ ملاحظه معنی او نماید و به صدق اداء کند، و قطع نظر از جر نفع و دفع ضرر نفس، و اجتناب از غافلی و کاهلی کند و توجه نفس به حضرت معبود مقصود و اشتعال از سر شوق و ذوق و ملازمت و مداومت در اوقات لایقه کند تا آنگاه که آتش محبت و شوق به منفخ لا إله إلا الله اشتعال پذیرد، و در خاشاك خاطر و وساوس گیرد جمیع را سوزد و شراره‌ای از آن در مشکاهٔ باطن افتد و مصباح فکرت بر افروزد و جریده جانش زرفشان عشق و واله گردد پس به چشم سر ملاحظه انوار ربانی می‌کند.

شرائط ذکر و ذاکر

* و

در اشتغال به ذکر رعایت چند چیز دیگر واجب است و اصول آن سه است.

اول در حین ذکر کردن حبس نفس نمودن و فائده آن چند چیز است یکی آن که جمع حواس بدون آن میسر نیست، و دیگر آن که ممد و معین قوه است و از این جهت است که در هر امری که محتاج به قوه و زور باشد مثل کشتی گرفتن و

خزائن، ص: ۴۱۰

سنگ گران برداشتن بدون حبس نفس صورت نبندد، و دیگر آن که به حبس نفس شش گرم می‌شود و حرارت آن بدل می‌رسد و محرك حرارت غریزی و منتج رفع تکاهل و تساهل می‌شود و شوق و التذاذ در صاحب ذکر پدید آید، و دیگر آن که از تصاعد بخار گرم رطوبات فاضله دماغی نضج نیکو یابد و مثمر صور و افکار ملائمه صالحه گردد.

دوم چهار ضرب گفتن و آن چنان بود که مربع نشیند و بعد از آن که سر تا محاذات ناف فرو برده باشد از آنجا راست به بالا برد چندان که مهره گردن با پشت راست شود و آن یک ضرب بود، پس به طرف راست فرود آورد تا محاذات جگر بلکه قریب به محاذات ناف و این ضرب دوم بود، پس باز سر را بردارد چندان که گردن با پشت راست شود و این ضرب سیم است، پس سر را به طرف چپ فرود آورد و حرکت در وی نماید چندان که باز به محاذات ناف رسد و این ضرب چهارم است و ذکر را در این چهار حرکت تمام کند هر ضربی را به کلمه‌ای و باز به همان طریق از سر گیرد و در این چند حکمت است.

سیم خفی و به دل گفتن یعنی توجه نماید به طرف دل و به طرف سینه از چپ و در خاطر گذارند که گویا تمامی حروف آن مؤلف از دل بیرون می‌آید و زبان باطن میسر آید، و حکمت در آن آن که مانع حبس نفس بشود و از شائبه ریا محفوظ باشد و دل صیقل یابد و پرتو انوار بر او تابد و سریان او منافذ گوش و هوش را چنان بگشاید که به الهامات ربانی شنوا گردد و در این هنگام استیلای حرارت شوق و ذوق غلبه ذکر فضلات رطوبات دل را به وجه مناسبت بگدازد و هوای لطیف در تجویفات دل جای یابد و مهر خموشی از افواه دل برخیزد و علامت این حال آن بود که از جانب دل صدائی چون نغمه کبوتر استماع افتد.

و این ذکر را شرایط دیگر نیز هست یکی آن که بعد الهضم و قبل الخلو تمام بگوید که در حین تعدیل مزاجست و بعد الهضم به جهت حبس نفس موجب امراض شود چون قولنج و فتق و درد معده و لغوه و اختلاج، و دیگر آن که آن سه

خزائن، ص: ۴۱۱

ذکر به تدریج زیاده سازند، و دیگر آن که مستقبل قبله نشیند، و دیگر آن که دستها را به زانو نهد و بغلها را گشاده دارد چنانچه هیئت دائره پدید آید و با وضو باشد و بهتر آن که بعد از اداء طاعات مفروضه بدان قیام نماید، و دیگر چشم بر هم نهاده گوید، و دیگر آن که در کنج خلوت تاریک باشد که گفتگوی خلق او را مشوش نکند، شیخ علاء الدوله سمنانی گوید:

شرط این ره طالبان دانند چیست‌دائماً با نفس خود بودن بحرب

قوت خود کردن ز خون دل مدام‌ترک کردن لقمه شیرین و چرب

....خلوت تاریک و بیداری شب «فغانی»

گرنه فریب وعده روز جزا بود ز توسوی بدن که آورد عقل گریز پای را «ولی دشت بیاضی»

دل براه طلبش گرم عنان می‌بایست‌دیده شوقم از این به نگران می‌بایست

شوق نگذاشت که دستی بنهم بر دل ریش‌ورنه این راز هنوز از تو نهان می‌بایست

به تمنای تو ترک دو جهان کرد «ولی»مهربانی توأم در خور آن می‌بایست

اقسام استعاره و مجاز

* فائده:

در بیان أقسام استعاره و تشبیه و مجاز و کنایه که اسمی خاص دارند بر سبیل اختصار:
بدان که استعاره عبارت است از استعمال مشبه به در مشبه از جهت مبالغه در تشبیه و فرق میان استعاره و تشبیه آن است که در استعاره باید مطلقاً اشعاری به تشبیه نباشد به خلاف تشبیه که باید از آن اثبات مشابهت مفهوم شود یا بر سبیل تصریح مثل «زید کالأسد» یا بتلویح مثل «زید اسد» و آن را تشبیه بلیغ می‌نامند، و بعضی آن را داخل استعاره شمرده‌اند.
و مجاز عبارت است از استعمال لفظ در غیر موضوع له و آن اعم از استعاره
خزائن، ص: ۴۱۲
است به علت اینکه اگر علاقه مجاز مشابهت باشد آن را استعاره گویند و اگر سایر علاقات باشد آن را مجازات مرسل خوانند، و این در نزد علمای بیان است و اما اصولیین استعاره را بر هر مجازی اطلاق می کنند.
و کنایه عبارت است از لفظی که از کن اراده شود لازم معنی آن با جواز اراده اصل معنی.
و استعاره به اعتبارات مختلفه به چند قسم منقسم می‌شود:
وفاقیه، وعنادیه، و تهکمیه، و تمليحيه، و أصليه، و تبعيه، و عاميه، و خاصيه، و مطلقه، و مرشحه- و تشريحيه نيز گويند-، و مجرده، و مرشحه مجرده، و مصرحهٔ، و مکنیه، و تمثیلیه، و غیر تمثیلیه، و تخییلیه- و تحقیقیه، و غیر تحقیقیه.

عبارهٔ فیه إبهام

* فائده:
عبارهٔ فیه إبهام قال العلامهٔ فی نهایهٔ الفروع: لو ترک الاعتدال فی الرکوع أو السجود فی صلاهٔ التنفل عمداً لم تبطل صلاته لأنه لیس رکناً فی الفرض فکذا فی النفل انتهی.
و الاشکال فیه أن انتفاء الرکنیهٔ فی النفل لا ینفی الوجوب فیه کما فی الفرض، و یمکن الحمل بأن مراده لعل نفی الوجوب فی النافلهٔ بواسطهٔ نفی الرکنیهٔ إذ کل ما کان رکناً فی الصلاهٔ یکون من الأجزاء الموجبهٔ لانتفاء صدق الاسم فلو کان رکناً لکان شرطاً فی النافلهٔ قطعاً لئلّا ینتفی کونها صلاهٔ و أما إذا لم یکن رکناً فلا یکون دلیلًا علی وجوبه فی النافلهٔ فتأمل.
من که ببوی آرزو در چمن هوس شدم‌برگ گلی نچیده و زخمی خار و رخس شدم
مرغ بهشت بودم و قهقهه بر فرشته زناز پی صید پشه‌ای همتک سگ مگس شدم
خزائن، ص: ۴۱۳

فی التوبهٔ من الشیخ البهائی

* فائده:
فی التوبهٔ: قال شیخنا البهائی: برء قلبک من الذنوب و وجه وجهک الی علام الغیوب بعزم صادق و رجاء واثق وعد فإنک عبد آبق من مولی کریم رحیم حلیم یحبّ عود تک إلی بابه و استجارک به من عذابه و قد طلب العود منک مراراً عدیدهٔ و أنت تعرض عن الرجوع إلیه مدهٔ مدیدهٔ مع أنه وعدک إن رجعت إلیه و أقلعت عما أنت علیه بالعفو عن جمیع ما صدر عنک و الصفح عن کل ما وقع منک فقم و اغتسل احتیاطاً و طهر ثوبک وصل نقص الفرائض و أتبعها بشیء من النوافل، و لیکن تلک الصلاهٔ علی الأرض بخشوع و خضوع و استحیاء و انکسار و بکاء وفاقهٔ و افتقار فی مکان لا یراک فیه و لا یسمع صوتک إلا اللّه سبحانه فإذا سلمت فعقب صلاتک و أنت حزین، شجین، وجل، راج، ثم اقرء الدعاء المأثور عن زین العابدین علیه السّلام الذی أوله: یا من برحمته یستغیث المذنبون إلی آخرهٔ، ثم ضع وجهک علی الأرض و اجعل التراب علی رأسک وضع وجهک الذی هو أعز أعضائک فی التراب به مع جار و

قلب حزين و صوت عال و أنت تقول: «عظم الذنب من عبدك فليحسن العفو من عندك» تكرر ذلك و تعد ما تذكر من ذنوبك لائماً نفسك موبخاً لها، نائحاً عليها، نادماً على ما صدر منها و ابق على ذلك ساعة طويلة، ثم قم و ارفع يدك إلى التواب الرحيم و قل: «إلهى عبدك الآبق رجع إلى بابك، عبدك العاصى رجع إلى الصلح، عبدك المذنب أتاك بالعذر، و أنت أكرم الأكرمين، و أرحم الراحمين» ثم تدعو و دموعك تنهمك بالدعاء المأثور عن زين العابدين عليه السّلام فى طلب التوبة الذى أوله «أللهم يا من لايصفه نعت الواصفين» و اجتهد فى توجه قلبك إليه و إقبالك كلّه عليه مشعراً فى نفسك سعة الجود و الرحمة، ثم اسجد سجدة تكثر فيها البكاء و العويل و الانتحاب بصوت عال لايسمعه إلا اللّه تعالى، ثم ارفع رأسك و اثقاً بالقبول فرحاً ببلوغ المأمول.

خزائن، ص: ۴۱۴

قال: بعض العرفاء: وارث النبى من اقتدى به فى الأفعال و الأخلاق لا من يزال يسود وجوه الأوراق.

قال: بعض العارفين: قد قطع يدك و هى أعز جوارحك فى الدنيا لربع دينار فلا تأمن ان يكون عذابه فى الآخرة على هذا النحو من الشدة.

قيل: من تتبع خفيات الامور حرم موادات القلوب.

فائده: ترك المداراة طرف من الجنون؛ و من لا يقبل قوله لا يصدق يمينه؛ لا تصدق الحلاف و إن اجتهد فى اليمين؛ من عادى من دونه ذهبت هيبته، و من عادى من فوقه غُلب، و من عادى مثله ندم.

قال: بعض الحكماء: أحق الناس بالهوان المحدث لمن لا يستمع إلى حديثة. قال وعظ أعرابى ابنه و قال: يا بنى كن سبعاً خالساً، و ذئباً خائساً، و كلباً حارساً، و لا تكن إنساناً ناقصاً و نعم ما قيل:

پالانگرى بغايت خودبهتر ز كلاهدوزى بد «۱» «للمولوى»

تو چراغ بى‌فروغى تو سراغ را دروغى‌تو سبو شكسته دوغى تو بكار ما نيائى

و اللّه ما طلعت شمس و لا غربت‌إلا و أنت منى قلبى و وسواسى

و لا جلست إلى قوم احدثهم‌إلا و أنت حديثى بين جلاسى

و لا تنفست محزوناً و لا فرحاًإلا و ذكرك مقرون بأنفاسى

يار بكام گر نشد زين چه گنه رقيب رانيست نصيب كام دل عاشق بى‌نصيب را

ثواب الصدقة و ثواب القرض

* سئوال:

ورد فى الأحاديث أن ثواب الصدقة عشرة و ثواب القرض

---

(۱)- القائل هو النظامى.

خزائن، ص: ۴۱۵

ثمانية عشر و فيه سؤالان أحدهما أنه ما وجه زيادة ثواب القرض؟ و ثانيهما أنه ما السر فى الثمانى عشر فى القرض؟

و جواب الأول أن فى الصدقة منة و ذلة ليستا فى القرض؛ و أيضاً الغالب فى الاستقراض الاحتياج بل هو كذلك دائماً بخلاف الصدقة فإنه قد تكون بلا حاجة، و أيضاً الصدقة إما أداء تكليف واجب أو دفع بلاء و أما القرض فمجرد إحسان.

و جواب الثانى من جاء بالحسنة فله عشر أمثالها فلما كان ثواب الصدقة عشرة فيكون ثواب القرض تسعة لأن نفس المقروض يرد فتبقى تسعة ثوابه، و ثواب القرض ضعف ثواب الصدقة و هو ثمانى عشر.

الناصبی شرّ من الیهود

* سئوال:

ورد فی الحدیث أن الناصبی شر من الیهود لأن الیهود منع لطف النبوة و هو خاص و الناصبی منع لطف الولایة و هو عام: ما بیان ذلک؟

أقول: بیانه مجملًا أن إنکار الیهود نبوة نبینا و عدم قبولهم أیاه لا یضر بالمسلمین بل یمنع اللطف عن غیر أهل الإسلام، و أما إنکار ولایة الولی و غصب الخلافة یضر بالمسلمین و غیرهم.

و تفصیلًا أن شغل النبی الدعوة و التبلیغ و شغل الولی الخلافة و إبقاء ما بلغه النبی علیه السّلام و ترویجه و نشره و لذا یخلو الأرض عن النبی صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم بعد إتمام الدعوة و التبلیغ و لا یخلو عن الحجة للحاجة إلی الإبقاء دائماً و قد حصل الدعوة و التبلیغ من النبی صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم فلا- یضر إنکار الیهود إلا- بمن لم یقبل بخلاف إنکار الناصبی فإنه یعم کل الأزمنة و کل الأشخاص الذین بعد النبی صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم کما لا یخفی.

بیان صبر الشاکرین

* ورد

فی الأدعیة: «اللهم ارزقنی صبر الشاکرین» و توجیهه بوجهین أحدهما أن صبر الشاکرین صبر مع الرضا و التلذذ وعد کل بلیة نعمة و صبر غیرهم

خزائن، ص: ۴۱۶

لیس کذلک؛ و ثانیهما أن الشکر عبارة عن صرف جمیع الجوارح و الأعضاء فیما خلق لأجله و منعه عما نهی عنه و لازمه الإتیان بجمیع العبادات و الاجتناب عن جمیع المحرمات فالشاکر من کان کذلک و صبره عبارة عن ذلک فإنه یصبر علی العبادات و عن المحرمات و هو أعظم أنواع الصبر.

فائده: فسر صاحب مجمع البحرین قوله تعالی: «یستحفون من الناس و لا یستخفون من الله» فی مادة «خفت» و کأنه اشتباه إلا بتوجیه بعید «۱».

إشکال علی صاحب المدارک

* اشکال:

قال فی المدارک: الأذان لغة الاعلام و فعله أذن یأذن ثم مد للتعدیة و الاشکال فی قوله ثم مد للتعدیة فإنه لامد فیه و التعدیة حاصلة بدونه أیضاً.

إشکال علی المقدّس الأردبیلی

* اشکال:

قال المقدس الأردبیلی فی مسألة حکم المسبوق فی صلاة الجماعة من شرح الارشاد: و فی المنتهی أنه إذا جلس الامام للتشهد فیتبعه فیه لما مر و للأخبار مثل روایة داود بن الحصین قال: سئل عن رجل فاتته رکعة من المغرب مع الامام فأدرک الثنتین هی الاولی له و الثانیة للقوم یتشهد فیها؟ قال: و الثانیة أیضاً؟ قال: نعم قلت: کلهن؟ قال: نعم، فإنها هو برکة.

و روایةإسحاق بن یزیدقال: قلت لأبی عبداللّه علیه السّلام: جعلت فداک یسبقنی‌الامام برکعة فیکون لی واحدة و له ثنتان أتشهد کلما قعدت؟ قال: نعم، إنما التشهد برکة.

---

(۱)- قال فیه: قوله تعالی: «و لا تخافت بها» ای لا تخفیها. قوله تعالی «یتخافتون بینهم» ای یتسائلون بالقول الخفی و التخافت و هو اسرار المنطق. قوله تعالی «یستخفون من الناس و لا یستخفون من اللّه و هو معهم» هو من الاستخفاء اعنی الاستتار ای یستترون من الناس و لا یستترون من اللّه المطلع علی سرائرهم الخ و لایخفی علیک انه لما کنا هنا مظنة ان یلتبس فی بادی النظر امر احدهما بالاخر نبه بان الاولیین من خفت و الثانیة من خفی و هذا لیس بعزیز فی الکتب اللغویة و هذا التفات و رفع اشتباه لا اشتباه. ذکرها ایضاً فی آخر الکتاب و قال هناک: ان صاحب مجمع البحرین خلط بین مادة الخفت و الخفاء. و هذا عجیب من النراقی- ره- و الجواد قد یکبو.

خزائن، ص: ۴۱۷

و منها یعلم أنه قد یوجد خمس تشهدات فی الرباعیة، و الأربعة فی الثلاثیة، و الثلاثة فی الثنائیة بل أکثر من ذلک فتأمل انتهی.

فی

روایة معاویة بن شریح إذا قال المؤذن: قد قامت الصلاة ینبغی لمن فی المسجد أن یقوموا علی أرجلهم و یقدموا بعضهم و لا ینتظر الامام، قلت: و إن کام الإمام هو المؤذن؟ قال: و إن کان فلا ینتظرون و یقدموا بعضهم.

روی أنه جاء رجل إلی أمیرالمؤمنین علیه السّلام فقال: إن لی امرأة کلما جامعتها تقول: قتلتنی هل علی إثم؟ فقال: إن قتلتها بهذه القتلة فعلی إثمها.

حکایة لطیفة

* حکی

السید نعمة الله الجزائری قال: حکی لی بعض أهل کربلا أنه نزل عندی عثمان بن حنیث من أعوان السلطان و بعد أن ذهب أکثر اللیل و فرغ من تحکماته فی الطعام و الشراب قال: ارید صبیاً أفعل به فتحیرت و خفت من سیفه فقلت له: یا عبدالسلطان فی محلتنا امرأة شابة جمیلة آتی بها إلیک لتفعلها، فقال: ما ارید إلا الصبی أفعل به فإذا فرغت لعبت بخصیتیه إلی الصباح، فقلت: آتیک المرأة افعل بها فإذا فرغت فلی خصیة کالدبة أضعها عندک ألعب بها إلی الصباح فضحک و عفی.

ما ینبغی للطبیب

* قال

محمد بن زکریا: ینبغی للطبیب أن یبشر أبداً بالصحة و إن کان غیر واثق فإن مزاج البدن تابع لأغراض النفس.

حکایة السید نعمة اللّه

* حکی

السید نعمة الله فی زهر الربیع أنه تمتع رجل من أصحابنا فی شدة

خزائن، ص: ۴۱۸

حر الصیف فأعطاها محمدیة فأوقعت لهما صیغة التمتع و ذهبت سطح المدرسة للنوم فلما قرب نصف اللیل سمعت المرأة تصیح بأعلا

صوتها: عباد الله هلموا إلی فقـد قطع الموضع، فنزلت إلیهما و قلت: ما شأنکما؟ قالت: إنه جامعنی إلی الآن عشـرین مرة و ما أقدر علی الإقامـة معه إلی الصـباح، فقال: کذبت و أدخلنی حجرته و کان یخط المرات علی الجدار فعددتها فکانت ثمانیة عشـر، فقلت: یا أخی ما کان فی خاطرک؟ قال: أبلغ الأربعین و احاسبها بکل مرة نصف غاز فلما تمت المحمدیة خرجت عن ساعتها.

معمّی به اسم بدر اللّه

* معما

باسم بدر اللّه «به بیداری بسـی افسانه گفتیم» مراد از افسانه افسانه مشـهور است که گویند یکی بود و یکی نبود غیر از خدا هیچ چیز نبود و چون در لفـظ بیـداری آن افسانه گفته شود بـدر اللّه شود زیرا که «باء» بود «یاء» نبود «دال» بود «الف» نبود «راء» بود «یاء» نبود بعد از آن غیر از لفظ اللّه هیچ چیز نبود بدر اللّه شد.

«لا أدری»

با چون خودی در افکن اگر پنجه می‌کنی‌ما خود شکسته‌ایم چه خواهی شکست ما «أیضاً»

چه آن کس که دامن فراهم گرفت‌چه آن گو به شمشیر عالم گرفت

کس از مکر و دستان حاسد نرست‌که بنیاد اهل حسد باد پست «أیضاً»

ای خدا سامان چشم پر نمی‌عشق بالا دستی و صبر کمی

دامن دشتی و مشق ناله‌ای‌عشق جان فرسا و زلف لاله‌ای

خزائن، ص: ۴۱۹

طریق ختم یا من تحلّ

* طریق

ختم «یا من تحل به عقـد المکاره «۱»، تبـدء به یوم الأحـد و تقرء کل یوم عشـر مرات إلی ثلاثة عشـر یوماً و کلما تصل إلی لفظة «یا رب» تکرره حتی ینقطع النفس و تسـجد و تطلب الحاجـة، و قبل الـدعاء تصـلی عشـر مرات علی محمـد و آل محمد و تقول: «یا اللّه» أربعین مرة و تقول بعـد الـدعاء أربعین مرة، و لیکن ما بین الطلوعین بعـد صـلاة الفجر، و تجتنب عن الحرام و کثرة الأکل فی الأیام و یراعی سائر شروط الدعاء من الطهارة و القبلة و الخضوع و حضور القلب تقضی حاجتک إن شاء اللّه تعالی.

فائده:

مجربة مرموزة [تصویر] «۲» یکهزار و هشـتاد بـار در یـک مجلس با طهارت و خلوت رو به قبله و خضوع و خشوع بگویـد: «و إلهکم إله واحد لا إله إلا هو الرحمن الرحیم».

دعا مجرّب لقضاء الدین

* فائده:

منقول و مجرب است که هر گاه کسـی خواهـد طفل پسـر شود بعد از آن که چهار ماه از حمل بگذرد روی زن را به قبله کند و آیة الکرسی بخواند و دست بر پهلوی او زند و دست بر شکم او گذارد و بگوید:

«اللهم إنی قدسمیته محمداً» و قصد کند که او را محمد نام کند و بعد از آن که پسر شد او را محمد نام نهد.

(۱)- الدعاء السابع من الصيحفة السجادية.

(۲)- يعنى قرب سلاطين و عزّت.

خزائن، ص: ۴۲۰

احاديث

* فائدة:

روى الشيخ الجليل الصدوق محمد بن بابويه القمى بسنده عن الإمام الباقر عن آبائه، عن أميرالمومنين عليه السّلام قال: شكوت إلى رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم ديناً كان على فقال: يا على قل: اللهم أغننى بحلالك عن حرامك و بفضلك عمن سواك «الحديث».

قال

شيخنا البهائى فى الأربعين «۱» بعد نقل هذا الحديث: كثر على الدين فى بعض السنين حيث تجاوز ألفاً و خمسمائة مثقال ذهباً و كان أصحابه متشد دين فى تقاضيه غاية التشدد حيت شغلنى الاهتمام به عن أكثر أشغالى و لم يكن لى فى وفائه حيلة فواظبت على هذا الدعاء فكنت اكرره كل يوم بعد صلاة الصبح و ربما دعوت بعد الصلاة الآخرة أيضاً فيسر اللّه سبحانه قضاءه و عجل أدأه فى مدة يسيرة بأسباب غريبة.

من كان له حاجة مهّمة

* فائده:

نقل عن بعض الأكابر و جرب أنه من كان له حاجة مهمة فليخرج من البلدة او القرية التى هو فيها إلى مكان خال فى الصحراء و ليرسم مربعين و ليكن أحدهما فى جوف الآخر و فى وسطها خط آخر هكذا و ليتصور الخط الأوسط قبر رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم و ليقل ألف مرة: «صلى اللّه عليك يا رسول اللّه» ثم يطلب حاجته فان اللّه يقضى حاجته. [تصوير] تعويذ:

كه به جهت گردن أسب نوشته مى‌شود:

«بسم الله الرحمن الرحيم اللّه اللّه [تصوير] اللّه اللّه على

---

(۱)- الحديث السادس عشر منه.

خزائن، ص: ۴۲۱

مشية اللّه بحق محمد و آله أجمعين».

عبارة فيه إبهام

* عبارة:

فيها إبهام در كتاب نصاب گويد چون مجموع آن دويست و بيست بيت آمد آن را نصاب الصبيان نام كرديم.

اعتراض بر صاحب كتاب امثله

* فائده:

در کتاب أمثله گوید بدان که مصدر أصل کلام است و از وی نه وجه باز می گردد و بر این کلام سه مؤاخذه است اول آن که گفته أصل کلام است و حال اینکه اصل افعال و بعض اسماء است نه مطلق کلام؛ دویم آن که تخصیص بر نه وجه داده و حال آن که صفات مشبهه و اسماء مبالغه و افعل التفضیل و غیر اینها نیز از مصدر مشتقند، سیم آن که گفته باز می گردد و حال آن که بازگشتن فرع داخل شدن است چه آن به معنی رجوع کردن است.

شعر للانوری فیه ابهام:

بأست ار مهر بر حواس زندنقش با مهر طین فرستد کل

طلبه بی‌سواد

* جهل:

در احادیث وارد شده که موسی عرض کرد:

«الهی أقریب أنت فاناجیک أم بعید فانادیک» شخصی از طلبه آن را چنین می‌خواند «فأناجیک» به فتح ألف «أنا» که متکلم وحده است و تنوین کاف «جیک» و همچنین در «فانادیک»، و جیک در بعضی از لغات أهل عراق عجم به معنی حیوان کوچکی است که در حمامها باشد و صدای باریکی دارد و بعضی آن را زنجره گویند و «دیک» به معنی خروس است؛ و می گفت معنی حدیث آن است که خدایا اگر تو نزدیکی پس من جیکم و صدای باریک کنم و اگر تو دوری پس

خزائن، ص: ۴۲۲

من دیکم یعنی خروس و آواز بلند کنم.

أیضاً شخصی بعد از دعاء سر به سجده نهاده و می گفت شکراً اللّه تا صد دفعه آن را مکرر کرد پس گفت اقلش اقلش- به سکون قاف و فتح لام- و آن را نیز ده مرتبه تکرار کرد از اول سئوال شد که این چه معنی دارد گفت نمی‌دانم و لیکن در دعا وارد شده و کتاب دعائی گشود و گفت همین است در آنجا نوشته بود که فلان دعا را بخواند و بعد از آن صد مرتبه شکراً اللّه بگوید و أقلش ده مرتبه یعنی کمترش.

فائده:

تقول: اللّه اللّه و تنوی من أردت فإنه کسر رقبهٔ المدعو علیه قبل تکرره سبعین مرهٔ بجمیع الحروف و الأعداد.

قیل:

ألزم باباً واحداً تفتح لک الأبواب، و اخضع لسید واحد تخضع لک الرقاب.

تمنیت ناراً أستضیی‌ء بضوئهافلما أضاءت أحرقتنی ضیاؤها قلم:

طبیعی لا_ دریموس الحکیم صورته. [تصویر] قلم هندی و هو لهارش الحکیم و قلم الحکماء المتقدمین. [تصویر] ابجد مشهور ایقغ بکر جلش دمت هنث و سخ زعذ حفض طصظ.

ابجد مغربی ایقش بکر جلس دمت هنث و صخ زعذ حفظ طضغ.

خزائن، ص: ۴۲۳

طریق ختم «ویتّق اللّه»

* طریق

ختم آیه مبارکه «و من یتق الله یجعل له مخرجاً و یرزقه من حیث لا یحتسب تا- قوله- لکل شیء قدراً» به جهت مطالب و فتوحات و

وسعت و جمیع اسباب و سامان دنیویه مدت چهل روز شش هزار و سیصد و هفتاد و نه مرتبه بخواند و در روز دوشنبه ابتداء کند و در جمعه تمام کند و قبل از خواندن غسل کند و وضوء بسازد و دو رکعت نماز کند و بعد از نماز صد مرتبه سوره حمد و صد مرتبه سوره الم نشرح و صد مرتبه صلوات بفرستد پس شروع کند تا سی و نه روز متوالی هر روز یکصد و هشت مرتبه بخواند.

و اگر در این مدت یک روز ترک شود باز از سر گیرد و در روز چهلم بعد از اتمام ختم صد مرتبه حمد و الم نشرح بخواند و صد مرتبه صلوات بفرستد و این دعا را بخواند:

«اللهم أغننی بحلالک عن حرامک و بفضلک عمن سواک إنک علی کل شیء قدیر» و هفتاد مرتبه بگوید:

«اللهم اجعل لی من أمری فرجاً و مخرجاً» و در بین ختم إن شاء الله اثر اجابت ظاهر شود و اگر در چهل روز اثر ظاهرنشود ختم را از سربگیرد که إن شاء الله دراربعین دوم مطلب حاصل شود.

دعاء عظیم

* دعاء

عظیم: إدا انقطع أملک من کل جانب فی داهیهٔ تقف علی باب مسجد مستقبل القبلهٔ و تقول:

«یا من علمه لا ـ یحتاج إلی مثال، و یا من جوده لا ـ یحتاج إلی سئوال إن العرب إذا وقف علی أبوابهم أجابوا و أنت یا سیدی رب العرب و العجم و أنا واقف علی باب بیت من بیوتک أغثنی یا مغیث- ثلاثاً- لهذه رجوت» تکرر الدعاء ثلاثاً».

خزائن، ص: ۴۲۴

«در مذمت نفس و بازگشت به سوی خدا»

* «لاأدری»

نفس من بگرفت سر تا پای من گر نگیری دست من ای وای من

جمله ترسند از تو من ترسم ز خودکز تو نیکی دیده‌ام از خویش بد

ای گنه آموز و عذر آموز من‌سوختم صد ره چه خواهی سوز من

من ز غفلت صد گنه را کرده سازتو عوض صد گونه رحمت داده باز

چون ندانستم خطا کردم ببخش‌بر دل و بر جان پر دردم ببخش

عفو کن دون همتیهای مرامحو کن بی حرمتیهای مرا

مبتلای خویش و حیران توام‌گر بدم ور نیک من زان توام «سعدی»

ای کسوت زیبائی بر قامت چالاکت‌زیبا نتواند دید إلا نظر پاکت

گر منزلتی دارم بر خاک درت میرم‌باشد که گذر افتد یک روز بر آن خاکت

دانم که سرم روزی در پای تو خواهد شدهم در تو گریزم من دست من و فتراکت

ای چشم خرد حیران در منظر مطبوعت‌وی دست نظر کوتاه از دامن ادراکت

گفتم که نیاویزم با مار سر زلفت‌بیچاره فرو ماندم پیش لب ضحّاکت

مه روی بپوشاند خورشید خجل گردد‌گر پرتو روی افتد بر طارم افلاکت

گر زان که ببخشائی فضلست بر اصحابت‌ور زان که بسوزانی حکمست بر املاکت

خون همه گر ریزی از کس نبود بیمت‌جرم همه گر بخشی از کس نبود باکت

چندان که جفا خواهی می کن که نمی گرددغم گرد دل سعدی با یاد طربناکت

به جهت امساک نطفه

* فائدهٔ

از رموزی به جهت امساک نطفه دانه تمرهندی سه چهارم یوم در آب خیسانیده پوست او را گرفته یک جزء مغز آن را با دو جزء قند کوبیده حبها سازند به قدر نخودی دو عدد بکار برند گویند دفع آن را آب لیمو کند.

خزائن، ص: ۴۲۵

«لا أدری»

مرنجان دل گرم درویش رابه دریای آتش مزن خویش را

لدفع الضالّة

* فائدهٔ

لدفع الضالهٔ قال فی کتاب المستطرف: إنه مجرب اقرء سورهٔ والضحی ثلاثاً، ثم قل: «یا جامع الناس لیوم لا ریب فیه اجمع علیّ ضالتی».

و بطریق آخر یقول: «یا جامع الناس لیوم لاریب فیه إن الله لا یخلف المیعاد اجمع بینی و بین کذا».

لدفع الشعر الزائد فی العین

* فائدهٔ:

لدفع الشعر الزائد فی العین: منقول فی کتاب القانون للشیخ الرئیس الأرضهٔ بالنوشادر خصوصاً مع حافر حمار بخل ثقیف- أی عتیق-.

و أیضاً مرارهٔ التیس بالرماد أو بالنوشادر أو بالعصیر الکراث و خصوصاً إذا جعلا علی مقلی فوق نار حتی یمزجا و إن کان رماد صدف فهو أفضل.

و أیضاً یطلی علی منبته دم قنفذ و مرارته و مرارهٔ النسر ومرارهٔ الماعز، و ربما خلطت هذه المرارات بجند بید ستر و اتخذ منها شیاف کفلوس السمک و یستعمل عند الحاجهٔ مبلولًا بریق الإنسان و یصیر المستعمل علیه نصف ساعهٔ و کذا بزبد البحر بماء الاسقیوش أی الاسفرزهٔ- و کذلک سخالهٔ الحدید المصری بزیغ الإنسان غایهٔ و إن أوجع.

أقول: و قد جربنا الأخیرین فوجدناهما مفیدین غایته بعد قلع الشعر و کذلک أفاد کی موضعه بمیل ذهب بعد قلعه و اللّه العالم.

من قرء سورهٔ الصافّات

* فائدهٔ جلیلهٔ:

مروی فی فقه الرضا من قرء سورهٔ و الصافات فی کل جمعهٔ

خزائن، ص: ۴۲۶

لم یزل محفوظاً من کل آفهٔ مدفوعاً عنه کل بلیهٔ فی الدنیا، مرزوقاً بأوسع ما یکون من الرزق و لم یصبه فی ماله و لا فی بدنه و لا فی ولده سوء من شیطان رجیم و جبار عنید و إن مات فی یومه و فی لیلته بعثه اللّه شهیداً من قبره.

«ابن یمین»

دو قرص نان اگر از گندم است یا از جودو تای جامه گر از کهنه است یا از نو
چهار گوشه دیوار خود به خاطر جمع که کس نگوید از اینجای خیز و آنجا رو
هزار بار نکوتر به نزد ابن یمین ز فر مملکت کیقباد و کیخسرو «وله»
اگر دو گاو بدست آوری و مزرعه‌ای یکی امیر و یکی را وزیر نام کنی
بدان قدر که کفاف معاش تو بشودروی و نان جوی از یهود وام کنی
هزار بار از آن به که از پی خدمت کمر به بندی و بر چون خودی سلام کنی

طریق ختم انعام صغیر

* فائدهٔ:

طریق ختم انعام صغیر به جهت بیمار هفت نفر در نزد بیمار نشسته در یک مجلس هفت نوبت بخوانند هر یک یک مرتبه و همه یک دفعه شروع کنند هر یک که به لفظ دو، جلاله برسند در آیها شریفه «رسل الله» در ما بین دو الله این دعا را بخوانند چون تمام شود شروع بخواندن کنند تا سوره تمام شود و دعا این است- که بسیار مجرب است:

«بسم الله الرحمن الرحیم اللهم ارحم جلده الرقیق و عظمه الدقیق و یعوذبک من شدهٔ الحریق یا ام ملدم إن کنت آمنت باللّه الأعظم فلاـ تأکلی اللحم و لاتشربی الدم و لاـ تصدعی الرأس، و لاـ تفوری من الفم و تحوَّلی عنه إلی من یزعم أن مع اللّه إلها آخر فإنه یشهدأن لا إله إلا اللّه وحده لاشریک له و أن محمداً عبده و رسوله».

و هر گاه خواننده خود بیمار باشد به جای «جلده و عظمه» «جلدی و عظمی» گوید و همچنین سائر ضمایر و افعال.

خزائن، ص: ۴۲۷

و در نسخه دیگر چنین است:

«بسم الله الرحمن الرحیم اللهم ارحم جلده الرقیق و عظمه الدقیق من شدهٔ الحریق یا ام ملدم إن کنت آمنت باللّه الأعظم فلا تأکلیه اللحم و لاتشربیه الدم و لا تصدعیه الرأس، و تحولی عنه إلی من اتخذ مع الله إلها آخر».

طریق ختم سوره إقرأ

* فائدهٔ:

طریق ختم سوره إقرء از برای بیمار بعضی از ثقات و اخیار و صلحاء این طریق را ذکر کرده‌اند و گفته‌اند مکرر تجربه شده چهل و یک غاز یا پول سیاه دیگر کوچک از سر بیمار تا ناخن پای او به ردیف چیده پس چهل و یک اقرء خوانده شود و هر یک دفعه پولی را برداشته از پائین رو به بالا آید و هر دفعه سجده بکند و چون تمام شد آن پولها به چهل و یک نفر فقیر داده شود جداگانه یا با ضم چیزی دیگر، و فرمودند بسیار مجرب است.

آیه نور

* فائده:

خواندن آیه نور، سیما با حضور سیما در حین صفا شصت و شش مرتبه به عدد اللّه در وقت خوابیدن موجب رؤیای ملذه است.

گرفتن عطر هر معطری

* فائدهٔ:

گرفتن عطر هر معطری آن را در ظرفی کرده چنانچه گل سرخ و سائر گلها را می‌کنند و آب یا گلاب در آن ریخته و نیچه‌ای گذارده و در قابله روغن بادام یا زیبق یا زیتون یا امثال آن داخل کرده آن را به طریق گلاب گرفتن بسوزانند آنچه از آن داخل قابله شود گلاب شود و آن روغن که به رو می‌افتد عطر آن است و همان آبی که در زیر روغن است برداشته نگاه دارد و ثانیاً آب یا گلاب کرده بر همان روغن به طریق اول عمل کنند و در مرتبه سیم باز همان آب أول و

خزائن، ص: ۴۲۸

همین آب تا چندین مرتبه بلکه هفت و هشت و همان روغن را در ظرفی کرده در آفتاب ملایم گذارند تا مائیت آن جذب شود.

تکسیرات در چند سطر زمام می‌دهند

* فائدهٔ:

در بیان آن که تکسیرات هر یک در چند سطر زمام می‌دهند بدین طریق است ۲۷ در ۳ سطر ۳ در ۴ در ۵ در ۶ در ۷ در ۸ در ۹ در ۱۰ در ۱۱ در ۱۲ در ۱۳ در ۱۴ در ۱۵ در ۱۶ در ۱۷ در ۱۸ در ۱۹ در ۲۰ در ۲۱ در ۲۲ در ۲۳ در ۲۴ در ۲۵ در ۲۶ در ۲۷ در ۲۸ در ۲۹ در ۳۰ در ۳۱ در ۳۲ در ۳۳ در ۳۴ در ۳۵ در ۳۶ در ۳۷ در ۳۸ در ۳۹ در ۴۰ در ۴۱ در ۴۲ در ۴۳ در ۴۴ در ۴۵ در ۴۶ در ۴۷ در ۴۸ در ۴۹ در ۵۰ همین قدر کافی است در نظر بودن و اللّه العالم.

خواص منازل قمر

* فائدهٔ:

در خواص منازل قمر در هر منزلی باشد چه عملی توان کرد از اعمال مثلثات و مربعات و طلسمات بدین تفصیل است: شرطین عمل دشمنی، بطین دوستی، ثریا جدائی و هلاکت، دبران بدی حال، هقعه هر عمل از نیکی و بدی و دوستی و دشمنی، ذراع عمل درندگان و گرفتن ایشان، نثره بازرگانی و آب کاریز، طرفه صید مرغان، جبهه گرفتن سباع و موشان و جانوران، زبره بستن خواب و بیمار کردن و هلاک کردن دشمن، صرفه خیر و صلاح و دوستی، عواء دوستی و صلاح، سماك طلسم دوستی و مهربانی، غفر طلسم هلاکت کسی که خواهی، زبانی طلسم جدائی و عقد هلاکت، اکلیل عمل فراغت، قلب عمل سردی، شوله طلسم محبت و زهر دادن، نعائم طلسم دوستی، بلده طلسم دوستی، ذابح طلسم عقد، بلع محبت و پیوستن، سعود الفت و همه کارها، أخبیه زبان بندی و هر عقد، مقدم دوستی، و مؤخر عمل خیر، و رشا دوستی و گشادن و گردانیدن آنها.

و همچنین باید دانست که انصراف قمر از سعد از برای عمل خیر است و

خزائن، ص: ۴۲۹

انصراف از نحس و اتصال بنحس از برای عمل شر است.

«جامی»

چیست میدانی صدای چنگ و عودانت حسبی انت کافی یا و دود

نیست در افسردگان ذوق سماع‌ورنه عالم را گرفته است این سرود

آه از آن مطربکه از یک نغمه‌اش آمده در رقص اجزای وجود

هست این صورت جنان قدس عشق‌لیک در بی‌صورتی خود را نمود

در لباس حسن لیلی جلوه کردصبر و آرام از دل مجنون ربود

پیش روی خود ز عذرا پرده بست‌صد در غم بر رخ وامق گشود

عکس ساقی دید جامی زان فتادچون صراحی پیش جام اندر سجود

دعاء قاموس القدرة

* فائدة:

دعا قاموس القـدرة: من قرء تسـعة و تسـعين مرة صادر مطاعاً و فيه فوائـد كثيرة من قتل العـدو و تسـخير الملوك، و قيل: نصابه تسع و تسـعون يوماً كل يوم تسـعة و تسعين مرة و الوسيط تسعة أيام بهذا العدد و الصغير ثلاثة أيام بهذا العدد و الورود واحد و اربعين مرة و الخاتم خمس مرات؛ نقلته من خط والدى- رحمه اللّه- نقله من خط مولانا محمد تقى المجلسى- رحمه اللّه- والدعاء هذا.

«بسم اللّه الرحمن الرحيم إلهى قد تلاطمت أمواج قاموس قدرتک فظهرت فى كل مقدور آثار قدرة عجيبة غريبة لا يبلغ كنهها عقول العقلاء و أوهام الحكماء، و فهم العلماء فكل شـىء فى قبضة قدرتک أسـيرو إن ذلک عليک سهل يسير و أنت على كل شيء قدير و بالاجابـة جـدير، يا شديـد يا شديـد يا شديـد يا شديـد يا ذا البطش الشديـد أسألک مـدداً من قوتک و أسالک مـدداً من قـدرتک و أسالک مدداً من حكمتک و أسالک مدداً من سـلطانک و أسالک مدداً من كلمتک لتسـخير كل متمرد، وتليين كل صعب، و إذلال كل منيع، و قهر كل عدو، و محق كل خصم، و إزهاق كل منافق ذى شقاق من الجن و الإنس و الهوام و لا يبقى شيء من المكنونات الأولين بيدى

خزائن، ص: ۴۳۰

عريكته و كسـرت لى شدة شكيمته و فرط عتوه بعزتک يا عزيز يا عزيز يا عزيز يا عزيز يا معز يا مذل يا مقدم يا مؤخر و صلى اللّه على محمد و آله اجمعين».

ذكر خلافت خلفاء بنى اميه

* ذكر

خلافت شـجره خبيثه ملعونه بنى اميه و از ايشان عثمان بن عفان و معاويـة ابن ابى سـفيان و يزيـد بن معاوية و معاويـة بن يزيـد و بنى مروان خلافت كردند.

اما عثمان ابن عفان دوازده سال و دوازده روز كم خلافت كرد و در سـنه ۳۵ به تيغ غيرت اهل اسـلام كشته شد؛ و اما معاوية بن ابى سفيان بعد از محاربها صـفين نوزده سال و كسـرى حكومت كرد و در سـنه ۶۰ هجرى به جهنم رفت؛ و أما يزيـد عليه من اللعنـة مالا يتصور عليه المزيـد در ربيع الاول در سـنه ۶۴ بقعر سـجين شـتافت اللهم العنه وزد عليه اللعنـة فى كل آن و حين، و پسـر او معاوية بن يزيد بر جاى او نشسـته بعد از چند روز خود را عزل كرده بعد از آن ابن زياد ملعون هم حكومت كرد و بعد از آن مروان بن الحكم طريد رسول اللّه صـلّى اللّه عليه و آله و سلّم، و اللعين ابن اللعين على لسان الرسول الأمين به حكومت قرار گرفت و آن معلون مطرود ده ماه حكومت كرد شبى منكوحه او كه زن يزيد پليد بود با كنيزان آن معلون را به جهنم فرستادند.

و بعـد از آن پسـر ميشومش عبدالملک بن مروان حاكم شد و در زمان او مختار بن أبى عبيده ثقفى «ره» و سائر شـيعيان اميرالمؤمنين عليه السّـلام به طلب خونخواهى امام حسـين عليه السّلام كمر بسته و قريب به دويست هزار از كفار شام و كوفيان نافرجام را به جهنم فرستادند از آن جمله ابن زياد و عمر بن سعد و پسرش و شمر ذى الجوشن و خولى اصبحى و حصين بن نمير و ذى الكلاع و غيرهم و بعضى را زنده پوست كندند و برخى را تيرباران كردند.

و عبدالملک بعد از استقلال و قتل عبداللّه بن زبير بر جميع ممالک اسلام

خزائن، ص: ۴۳۱

فرمانروا شد و حجاج را امارت عراقین و فارس و خراسان و آن حدود داد و بعد از استقلال بیست و یک سال و شش ماه حکومت کرد و در سنه ۸۶ به جهنم رفت.

و بعد از او پسرش ولید بن عبدالملک بر جای او نشست و در زمان او حجاج به جهنم رفت و به امر او سمرقند مفتوح شد و در سنه ۹۶ وفات یافت بنابراین حکومت او قریب به ده سال باشد و بعضی از مورخین شش سال و شش ماه گفته‌اند و مسجد جامع بنی امیه در شام بنا کرده این نافرجام است.

و بعد از او برادرش سلیمان بن عبدالملک بر جای او قرار گرفت و او ده سال و هشت ماه حکومت کرد؛ و بعد از او عمر بن عبدالعزیز به جای او نشست و او لشکر به هندوستان فرستاد و بسیاری از ملوک هند را به اسلام در آورد و او امر کرد که سبّ حضرت امیرالمؤمنین علیه السّلام را که شجره ملعونه طریقه خود قرار داده بودند متروک کردند و او در سنه ۱۰۱ وفات کرد مدت خلافتش دو سال و پنج ماه بود و مدت عمر او سی و نه سال.

و بعد از او یزید بن عبدالملک که سلیمان بن عبدالملک بعد از عمر بن عبدالعزیز او را ولی و ولیعهد ساخته بود و بر سریر خلافت نشست و در آن أوان یزید بن مهلب خروج کرد ابن عبدالملک لشکر بحرب او فرستاد او را کشت و در سنه ۱۰۵ وفات یافت و مدت عمرش چهل سال و کسری بود.

و بعد از او هشام بن عبدالملک به ولایت عهد برادر بر سریر سلطنت نشست و عمر ابن میسره را به امارت خراسان فرستاد و در آن زمان جمعی از اتراک آذربایجان مسلط شده او لشکر فرستاد و ایشان را کشته و لشکر اسلام با اهل دشت قیچاق محاربه بسیار نمودند، و در سنه ۱۱۷ نصر سیار را به امارت فارس و عراق و خراسان و خوارزم فرستاد و از وقایع عهد او خروج زید بن علی بود در کوفه و شهید شدن او و در ۱۲۵ هشام جان بقابض ارواح سپرد، ایام سلطنتش نوزده سال و نه ماه و نه روز بود و مدت حیاتش شصت و دو سال بود.

و بعد از او ولید بن یزید بن عبدالملک بر تخت خلافت نشست و چون او بر

خزائن، ص: ۴۳۲

تخت نشست در رنجانیدن أصحاب هشام سعی بسیار کرد و منشور ایالت خراسان و عراق را به نام یوسف بن عمر نوشت و او نصر را از خراسان طلبیده نصر در آمدن تعلل می‌کرد تا خبر کشته شدن ولید رسید و بالجمله نصر مشغول عیش و عشرت شد و در هدم اسلام به حدی کوشید که مسلمین او را به کفر و زندقه منسوب کردند تا آن که یزید بن ولید بن عبدالملک را بر آن داشتند که خروج کرده در وقتی که ولید به جهت عفونت هوا از دمشق بیرون رفته بود دمشق را متصرف شد و از آنجا متوجه ولیدشد و نظر به اینکه ولید بدون استعداد بیرون رفته بود در قلعه‌ای محصور شده تا آن که قلعه را گرفتند سر ولید را از بدن جدا کردند زمان سلطنت او یک سال و سه ماه بود و مدت حیاتش سی و شش سال بود.

و بعد از او یزید بن ولید بن عبدالملک در سنه ۱۲۶ بر مسند سلطنت تکیه کرد و در زمان سلطنت او امر مملکت مختل شده هر کسی در طرفی سرکشی آغاز کرد و عمارت عراق و خراسان را به منصور بن جمهور داد و او عامل به خراسان فرستاد و نصر در مقام مخالفت بر آمده عامل او را راه نداد و بعد از گذشتن قریب به شش ماه از سلطنتش وفات یافت و مدت عمرش سی و هفت سال بود.

و بعد از او برادرش ابراهیم بن ولید بن عبدالملک به ولایت عهد برادر بر تخت سلطنت نشست و در آن سال مروان حمار که در ارمنیه بود لشکرها جمع کرده به شام آمده ابراهیم را از خلافت خلع کرد پس مروان حمار بر تخت سلطنت نشست و او آخر خلفای بنی امیه بود و در حرب عباسیان کشته شد.

«ابتدای ظهور دولت عباسیه»

تفصیل این اجمال آن که در سنه ۱۰۱ که زمان دولت عمر بن عبدالعزیز بود محمد بن علی بن عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب در بعضی از اعمال شام در گوشه اختفا نشسته بود از بعضی شنیده بود که در نزد اهلبیت محقق است که دول امویه قریب به انقراض رسید و دولت بر او و اولاد او قرار خواهد گرفت.

لهذا در خفیه بعضی را به بیعت خود دعوت کرد و ابو عکرمه را با دو

خزائن، ص: ۴۳۳

شخص دیگر به خراسان و میسره را به عراق فرستاد که در خفیه خلق را به دعوت او خوانند و هر کس بیعت می‌کرد خطی از آن می‌گرفتند و ابو عکرمه دوازده نقیب تعیین نمود که به أخذ بیعت اشتغال نمایند از آن جمله یکی سلیمان بن کثیر و دیگری قحطبهٔ بن شبیب بود و بعد از فوت محمد بن علی پسر او ابراهیم که او را ابراهیم امام می‌گفتند به این امر مشغول شد و ابو مسلم مروزی را به خراسان فرستاد تا به دعوت قیام نماید و در سنه ۱۲۹ ابراهیم ابو مسلم را از خراسان طلبیده او با هفتاد کس روانه شد چون به قومس رسید مکتوب ابراهیم را بوی دادند که بهر جا رسیده باشی معاودت نمای و قحطبه را به نزد ما فرست و ابو مسلم مراجعت کرده هفتاد نفر را در اطراف بلاد خراسان و خوارزم پراکنده کرده تا مردم را دعوت نمایند و مقرر چنان شد که در آخر رمضان سنه مذکوره ظهور کنند و در آن اوان نصر سیار به جنگ خدیع کرمانی و شیبان خارجی اشتغال داشت به هر حال در شب بیست و پنجم رمضان که وعده بود ابو مسلم و سلیمان بن کثیر در یکی از قرای مرو آتش بسیار افروخته شیعه عباسی بر ایشان جمع شدند بعد از چندی نصر لشکر به حرب ابو مسلم فرستاده و لشکر او منهزم گشتند و ابو مسلم زمانی چند در خراسان توقف نموده تا آن که به مرور نصر را از خراسان گریزانیده و او در ری وفات یافت و در سنه ۱۳۰ قحطبه از نزد ابراهیم امام به خراسان آمده لوائی به جهت ابو مسلم آورد و ابو مسلم قحطبه را امیر الجیوش ساخته به تسخیر قلاع خراسان روانه گردانید و بعد از فتح قلاع به جرجان آمده آنجا را نیز تسخیر کرده به ری آمد و بعد از تسخیر ری همدان و نهاوند را نیز تسخیر کرده در آن وقت صد هزار مرد از جانب فارس و کرمان به امر گماشته مروان به حرب قحطبه نامزدشده ودر حوالی اصفهان تلاقی شده قحطبه غالب گردید.

قحطبه از عراق عجم متوجه عراق عرب گردید و یزید بن هبیره که از جانب مروان در عراق عرب بود سپاهی جمع آورده و مدد مروان نیز رسیده با سپاه بسیار متوجه قحطبه شده در خانقین تلاقی شده مروانیان وهم نموده مراجعت کردند.

خزائن، ص: ۴۳۴

قحطبه به جانب کوفه روان شده و ابن هبیره به واسط رفت و در عرض راه قحطبه غرق شده لشکر حسن پسر او را امیر کردند و حسن با لشکر داخل کوفه شده و در آن زمان خبر کشته شدن ابراهیم امام به دست مروان به کوفه رسیده و در آن اوان برادر ابراهیم ابو العباس سفاح و ابو جعفر منصور گریخته به کوفه آمدند و در شب جمعه چهاردهم ربیع الآخر در سنه ۱۳۲ اهل کوفه و خراسان با ابو العباس سفاح که اول خلفای عباسیه بود بیعت کردند و در آن وقت مروان در خراسان بود و ابو عون نامی به امر حسن بن قحطبه در موصل بود سفاح عم خود عبدالله بن علی را با لشکر به خراسان فرستاده تا ابو عون را با خود ضم نموده به دفع مروان پردازند در موضع داب حراب دست داده مروان منهزم شد و به جانب شام گریخت ابو عون بر اثر او روان شد و مروان به جانب مصر روان شد و ابو عون در حوالی رود نیل به او رسیده حربی اتفاق افتاده شب درآمد و مروان در کشتی به خواب رفت یکی از اصحاب ابو عون او را در آنجا دیده شناخت به ضرب شمشیر آب دار کار او را بساخت و سر او رابریده به نزد سفاح فرستادند و مدت سلطنت مروان چهل و پنج سال و یک ماه امتداد یافت و عمرش شصت و نه سال و در ذی الحجهٔ سنه ۱۳۲ کشته شد.

و بالجمله چون سفاح بر سریر خلافت نشست بعد از چندی ابو مسلم را از خراسان طلبیده عزیمت حج نمود در کوفه به خدمت سفاح رسیده با برادر او ابو جعفر منصور که او را دوانقی گویند روانه مکه شدند و این در سنه ۱۳۶ بود و در این سال سفاح بمرد و

مدت خلافتش چهار سال و هشت ماه بود.

و بعد از او برادرش منصور دوانقی بر تخت خلافت نشست و او در راه مکه در منزل ذات عرق خبر وفات سفاح را شنیده به تعجیل آمد وارد کوفه شد و از اطراف هر که لوای مخالفت بر افراشت او را مغلوب گردانیده و ابو مسلم مروزی صاحب الدعوهٔ را بکشت و در سنه ۱۴۵ آغاز عمارت بغداد نموده و بیست و دو سال به چهار روز کم خلافت کرد و مدت عمرش شصت و سه سال بود و در سفر

خزائن، ص: ۴۳۵

مکه وفات یافت.

و بعد از او پسرش مهدی بن ابی جعفر منصور دوانقی محمد بن علی بن عبداللّه بن عباس بن عبدالمطلب در ذی الحجهٔ سنه ۱۵۸ بر سریر خلافت متمکن شد و در سنه ۱۶۹ وفات یافت خلافت او یازده سال و زمان حیاتش چهل و سه سال بود.

و بعد از آن موسی بن مهدی المقلب به هادی بر مسند خلافت تکیه زد، یک سال و سه ماه خلافت کرد و مدت حیاتش بیست و شش سال و کسری بود.

و بعد از او برادرش هارون بن مهدی الملقب به الرشید در سنه ۱۷۰ خلیفه شد و در آن وقت بیست و دو سال عمر داشت و یحیی ابن خالد برمکی وزیر خود گردانید و امین را ولیعهد خود کرده؛ و بعد از او مأمون را و اول یحیی را به خراسان فرستاد و در سنه ۱۷۸ فضل بن یحیی را به خراسان فرستاد و او از آنجا به ماوراء النهر رفته بعضی را که سر به اطاعت هیچیک از خلفاء در نیاورده بودند مطیع گردانید و در سنه ۱۸۶ هارون سفر حج نمود و دو پسر خود امین و مأمون را همراه برد و در مکه ممالک محروسه را بر فرزندان خود قسمت کرد، شرقی عقبه حلوان را که کرمانشاهانست و نهاوند و همدان و قم و کاشان و اصفهان و فارس و کرمان و سیستان و ری و قومس و طبرستان و گیلانات و آذربایجان و خراسان و زابل و کابل و هندوستان و ماوراء النهر و ترکستان را به مأمون داد.

غربی آن را که عبارت است از بغداد و واسط و کوفه و بصره و شامات و سواد عراق و موصل و جزیره و حجاز و مصر با باقی را به امین ارزانی داشت وصیت کرد که امین در بغداد اقامت نماید و مأمون مرو را تختگاه سازد و هر کس ولایت خود را نگاه دارد و هر یک از آنها پیشتر وفات کند مملکت از آن دیگری باشد و در اوان هارون کار برامکه بالاـ گرفت به حدی که از آن بالاتر متصور نیست و بعد از چندی به جهات متعدده مزاج هارون بر ایشان متغیر شد و ایشان را به نوعی مستأصل و ناچیز گردانید که از ایشان جز نامی باقی نماند و از ابتدای

خزائن، ص: ۴۳۶

حکومت برامکه و تسلط ایشان در زمان هارون تا بر طرف شدن ایشان هفده سال و هفت ماه و یازده روز کشید.

بعد از زمانی چند رافع سمرقند خروج کرده والی هارون را در سمرقند بکشت و هارون هرثمهٔ بن اعین را به دفع او نامزده کرد و خود نیز از عقب او از بغداد روانه خراسان شد و در راه مریض شده به طوس رسید جان بمالکان دوزخ سپرد، مدت خلافتش بیست و سه سال کسری، چهل و هفت مرحله از مراحل زندگانی را طی کرده بود و وفات او در سنه ۱۹۳ اتفاق افتاد و چون این خبر به بغداد رسید امین بن هارون در بغداد بر سریر خلافت نشسته خلایق تجدید بیعت او کردند مأمون نیز در خراسان به منبر رفته از مردم به جهت امین به تازگی بیعت گرفت ولی امین خیانت و غدر کرده عاقبت به او رسید آنچه رسید.

مجمل قضیه آن که امین اراده کرد که مأمون را از ولایت عهدی که هارون قرار داده بود خلع و از حکومت خراسان عزل نماید و به پسر خود بدهد هر چند جمعی از نیکخواهان چون اسماعیل بن صبیح کاتب السر و حازم بن حزیمهٔ مانع شدند مفید نیفتاد و به بهانه معاونت مأمون را طلبیده مأمون به عذرهای دلپذیر متمسک شد.

عاقبت امین علی بن عیسی بن ماهان را با لشکری آراسته که شصت هزار همراه بودند روانه خراسان و به او سفارش نمود که مأمون را زنده بفرستد و زبیده مادر امین نیز سفارش به علی بن عیسی نمود که مکروهی به او نرساند و قبل از توجه ابن عیسی طاهر بن حسین که به ذوالیمینین اشتهار دارد و با چند هزار سوار از جانب مأمون بری آمده بود چون این خبر به علی بن عیسی رسیده بخندید و گفت مکث طاهر همانقدر است که ما از همدان بگذریم و چون از همدان گذشتند طاهر باز مستعد رزم بود عاقبت امر به مقاتله اتفاق افتاد و علی بن عیسی در جنگ کشته شد و لشکر بغداد منهزم شد، و چون این خبر به مرو رسید مردم به خلافت بر مأمون سلام کردند، در وقتی این خبر به امین رسید که مشغول ماهی گرفتن بود که

خزائن، ص: ۴۳۷

علی ابن عیسی کشته شد گفت بس کنید که من یک ماهی گرفته‌ام و خادم دو ماهی و بعد از آن عبدالرحمن انباری را با سی هزار به جنگ طاهر فرستاد و در همدان مقابله اتفاق افتاد عاقبت بعد از صلح حربی واقع شد و عبد الرحمن کشته شد و هرثمهٔ بن اعین نیز با سی هزار از پیش مأمون به مدد طاهر رسید به اهواز و بصره رفته و گماشتگان امین را بیرون کرد به عزم تسخیر بغداد روان شد و در سنه ۱۹۷ طاهر و هرثمهٔ و زهیر بن مسیب بن طاهر به بغداد فرود آمدند و در تضییق اهل حصار کوشیدند و جمیع اهل شهر از امین رو گردان گردیده به طاهر پیوستند تا شبی از شبهای اوائل محرم در سنه ۱۹۸ امین با کنیزکان و خویشان از شهر بیرون آمده که به نزد هرثمهٔ رود و او از مأمون امان به جهت امین بگیرد طاهر مطلع شده فرستاد او را گرفتند و در همان شب سر او را از بدن جدا کرده نزد مأمون فرستاد به مرو و مدت خلافت او چهار سال و هشت ماه بود و زمان حیاتش بیست و هشت سال.

و بعد از آن مأمون بن هارون بر سریر خلافت نشست چون در آخر محرم سنه ۱۹۸ خبر قتل امین در مرو شایع شد خلایق دوباره تجدید بیعت مأمون کردند و امارت فارس و عراق و اهواز و حجاز و یمن را به حسن بن سهل داد و ذوالیمینین را امر کرد تا به ضبط ولایت شام و جزیره و مغرب زمین و دفع بعضی از خوارج بپردازد، و هرثمه را به خراسان طلبید و چون مردم امارت حسن را مکروه داشتند مفاسد بسیار ظاهر شده و در سنه ۱۹۹ محمد بن ابراهیم العلوی المعروف بالطباطبا به سعی ابوالسرایا خروج کرده و حسن با او محاربه نموده در همه حال حسن مغلوب شد و آخر الامر هرثمه از کرمانشاهان مراجعت نموده و ابوالسرایا را بکشت و محمد بن ابراهیم نیز فجأهٔ در گذشت و از آنجا هرثمهٔ به خراسان روان شد و در آنجا به سعی فضل بن سهل ذوالریاستین برادر حسن کشته شد و در آن وقت ابراهیم بن موسی بن جعفر در یمن مدعی خلافت شد و حسین أفطس علوی بر مکه مستولی شده و اعراب کوفه و بغداد با ابراهیم بن مهدی

خزائن، ص: ۴۳۸

عباسی بیعت کردند و او با حسن محاربات کرد و بر همه غالب شد و اطراف عرب و یمن و حجاز پر آشوب شد و لیکن چون آشوب به واسطه حسن بود برادر او فضل نمی‌گذاشت که کسی این اخبار را به سمع مأمون رساند در آن هنگام مأمون حضرت امام علی بن موسی الرضا علیه السّلام را به مرو طلبیده و او را ولیعهد خود گردانید و آن حضرت این اخبار را به سمع مأمون رسانید و مأمون ندای کوچ در داده عزیمت بغداد نمود چون بطوس رسید امام را مسموم نمود در آنجا حضرت عالم قدس را به وجود خود مزین فرمودند.

و مأمون در سنه ۲۰۴ وارد بغداد گردید و ابراهیم عباسی مختفی گشت تا در سنه ۲۰۷ او را یافتند و امان داده شد و طاهر ذوالیمینین را به امارت خراسان فرستاد.

و در شعبان در سنه ۲۰۹ مأمون پوران دختر حسن ابن سهل را بخواست و در آخر ایام خلافت به مصر رفته عبدوس را از میان برداشت پس ببلاد روم آمده بعضی از قلاع بلاد آنجا را تسخیر نموده مراجعت کرده در وقت مراجعت به سرچشمه بزندون در نواحی طرسوس فرود آمده در آنجا به جهنم واصل شد و او را در طرسوس در قبر محبوس کردند، ایام خلافتش بیست سال و پنج

ماه و سیزده روز بود و مدت عمرش چهل و هشت سال بود؛ و بعد از او معتصم بن هارون به ولایت عهد مأمون خلیفه شد و در آن اوان شخصی مسمی به بابک خرم دین که در اوان مأمون خروج کرده بود ترقی کرده بسیاری از مردم عراق عجم متابعت او کردند و معتصم افشین را که از ملک زادگان ماوراء النهر بود به حرب او فرستاد و او را دستگیر کرده به نزد معصتم فرستاده و او بابک را کشت گویند بابک قتل بسیار کرده بود و عدد مقتولان او از هزار هزار متجاوز بود معتصم بنای سرّمن رای گذاشته و در اندک وقتی به اتمام رسید و آنجا را مسکن خود کرد.

و در سنه ۲۲۳ پادشاه روم قصد ولایات اسلام کرد و عاقبت معتصم با دویست هزار نفر به عزم رزم او روانه شد و افشین را از طرف دیگر فرستاد و

خزائن، ص: ۴۳۹

پادشاه روم از افشین منهزم شد و بسیاری از بلاد روم را معتصم تسخیر کرد و ارادها اسلامبول نمود که خبر طغیان عباس بن مأمون رسیده مراجعت نمود و عباس را گرفته بکشت و در سنه ۲۲۵ افشین را محبوس کرده و در حبس وفات یافت و در سنه ۲۲۷ معتصم بدار البوار رفت و او چهل و هشت سال و هشت ماه و هشت روز عمر یافت و او را خلیفه مثمن می گفتند.

و بعد از او الواثق باللّه هارون بن معتصم بر مسند خلافت نشست و بعد از چندی به مرض استسقاء بمرد پنج سال و نه ماه و سیزده روز خلافت کرد و سی وهفت سال ایام حیاتش بود.

و بعد از او خلائق با المتوکل علی اللّه جعفر بن معتصم بیعت کردند و بر مسند خلافت متمکن شده و در سنه ۲۳۵ فرمان داد تا خلایق با سه پسر او منتصر و معتز و مؤید علی الترتیب بیعت کردند و دو پسر دیگر خود را که معتمد و موفق باشند به حساب در نیاورد و در سنه ۲۳۶ امر کرد به قبر امام حسین علیه السّلام را خراب کردند و آب به قبر آن حضرت بستند و لیکن آب نیامد تا آنجا، و مردم را از زیارت امیرالمؤمنین و امام حسین علیهم السّلام منع کرد و آخر الامر پسر او منتصر با جمعی از ترکان با هم ساخته شبی متوکل را از میان برداشتند زمان خلافتش چهارده سال و نه ماه و نه روز بود و زمان حیاتش چهل و چهار سال و بعد از آن مهم خلافت بر منتصر بن متوکل قرار گرفت و او بخواهش اتراک دو برادر خود معتز و مؤید را از خلافت مخلوع کرده ولایت عهد را به پسر خود داد و بعد از آن وفات یافت مدت خلافتش شش ماه و زمان حیاتش بیست و پنج سال بود.

و بعد از او خلایق به معاونت امراء ترک باعم او مستعین باللّه ابن معتصم بیعت کردند و بعد از چندی جمعی از اتراک بر او شوریده و او گریخته از سامره به بغداد رفت و اتراک با معتز بیعت کردند و عاقبت کار رسید به جائی که مستعین خود را از خلافت خلع کرد و فائده‌ای بر آن مترتب نشده کشته شد زمان خلافتش سه سال و نه ماه بود و مدت حیاتش سی و پنج سال؛ و بعد از او معتز بن متوکل در

خزائن، ص: ۴۴۰

امر خلافت مستقل گردید و احمد بن اسرائیل را وزیر خود ساخت و امر کرد تا برادران او مؤید و موفق خود را از خلافت خلع کردند و با اتراک بنای بد سلوکی گذاشته و بعضی از رؤسای ایشان را بکشت عاقبت ترکان و مغاربه اتفاق نموده بدار الخلافه رفتند پای معتز را گرفته از قصرش بیرون کشیدند و با مهدی بیعت کردند و معتز را در زندان محبوس نموده تا از گرسنگی و تشنگی به جهنم رفت و زمان خلافت او سه سال و شش ماه بود و مدت حیاتش بیست و چهار سال.

و بعد از او المهتدی باللّه ابن الواثق باللّه مستقلًا خلیفه شد و در ماه رجب درسنه ۲۵۶ ترکان با او محاربه کرده او را بکشتند مدت خلافتش یازده ماه و یازده روز بود و زمان حیاتش سی و نه سال و در أوان خلافت اودر اطراف نهایت اختلال بهم رسید.

و بعد از او معتمد بن متوکل بر مسند خلافت نشست و عبداللّه بن خاقان را وزارت داد و بیست و سه سال خلافت کرد و چهل و هشت سال عمر کرد.

و بعد از آن خلافت بر معتضد بن موفق قرار گرفت و در سنه ۲۸۴ خواست که خطبا را امر کند که بر رؤوس منابر بر معاویه و ابوسفیان لعن کنند وزراء مانع شدند و در عهد او قرامطه ظهور کردند و او نه سال و نه ماه و دو روز خلافت کرد و مدت حیاتش چهل و نه سال بود.

و بعد از فوت او پسر او المکتفی بن المعتضد بر مسند خلافت نشست و در زمان او قرامطه تسلطی تام بر ولایت شام و سائر ولایات یافتند و حسین بن یحیی که او را صاحب الشامه گویند مقتدای ایشان بود آخر الأمر مکتفی خود به حرب ایشان رفته ایشان را منهزم گردانید و صاحب الشامه را بکشت و در سنه ۲۹۵ وفات یافت مدت خلافتش شش سال و سه ماه بود ایام حیاتش سی و سه سال و شش ماه بود.

و بعد از او مقتدر بن معتضد خلیفه شد و زمام اختیار ملک و مال خود رابه وزیر خود ابن الفرات داد و زمان دولت او ابتدای دولت اسماعیلیه در مصر ظاهر

خزائن، ص: ۴۴۱

شد و عبداللّه بن محمد بن عبداللّه بن سموم بن محمد بن اسماعیل بن امام جعفر صادق علیه السّلام در مصر ظهور کرد خاندانهای قدیم را بر انداخت و بر ممالک مصر استیلاء یافت و به قریب سیصد سال دولت در دودمان ایشان بماند و حسین منصور حلاج نیز در عهد مقتدر ظاهر شد و به امر او کشته شد و مقتدر بیست و چهار سال و یازده ماه و شانزده روز خلافت کرد و عاقبت مونس خادم از او رو گردان شده و فتنه‌ها بر پا کرد تا آنکه لشکر کشیده مقتدر را بگرفتند و بکشتند مدت حیاتش سی و هشت سال و پنج ماه بود.

و بعد از او به امر برادر او قاهر بن معتضد بیعت کردند و او ابن مقله را وزارت داد و بر اولاد مقتدر تحمیلات بسیار کرد و مردی بود سفاك و بی‌باك عاقبت امراء و ترکان با هم اتفاق ساخته او را گرفتند و چشمان او را میل کشیدند یک سال و شش ماه و شش روز خلافت کرد، و بعد از کوری در مسجد جامع بغداد به گدائی اشتغال داشت و بعد از آن الراضی بن المقتدر بر خلافت نشست و باز ابن مقله را وزیر کرد و عاقبت به سبب خیانتی که از او سر زد دست او را قطع کرد و در سنه ۳۲۹ به علت استسقاء وفات یافت و مدت خلافتش شش سال و دو روز و عمرش سی و دو سال و کسری بود.

و بعد از او متقی بن مقتدر خلیفه شد و او از خلافت به جز نامی نداشت و عاقبت خلایق بر او شوریدند او را گرفتند و میل کشیدند سه سال و یازده ماه خلافت کرد و شصت سال عمر یافت.

و بعد از او أمر خلافت بر مستکفی بن مقتدر قرار گرفت و در آن وقت سلاطین آل بویه در بغداد تسلطی تام داشتند و با خلیفه مماشاة می‌کردند و مداخل در تصرف ایشان بود و خلیفه را جزئی می‌دادند عاقبت میان معز الدوله که یکی از سلاطین آل بویه است و خلیفه نقاری پیدا شده خلیفه را میل کشیدند مدت خلافت مستکفی یک سال و چهار ماه ومدت عمرش سی دو سال.

و بعد از آن بفرموده معز الدوله مطیع بن مقتدر خلیفه شد و لیکن خلافت او

خزائن، ص: ۴۴۲

نیز به مجرد نام بود و در زمان سلطنت آل بویه که ایشان را دیالمه نیز گویند خلفاء را جز نامی نبود و دیالمه می‌دانستند که خلافت ایشان نا حق است و چون بیست و نه سال و پنج ماه از خلافت او گذشت خود را عزل کرد و مردم با پسر او طالع بن مطیع بیعت کردند و چون هفده سال و نه ماه و شش روز از خلافت او گذشت بهاء الدوله دیلمی بفرمود تا او را گرفتند و فرستاد تا قادر بن مقتدر را آورده با او بیعت کردند و او شوکت تمام یافت و در زمان او اقتدار و تسلط دیالمه نقصان پذیرفت و سلطان محمود سبکتکین را نیز اخلاص به قادر بود و او چهل و یک سال و سه ماه و یازده روز خلافت کرد و هشتاد و شش سال عمر یافت و در سنه ۴۲۲ وفات یافت.

و بعـد از او قـائم بن قـادر بر تخت خلافت نشـست و در زمان او دولت آل بویه انقراض یافت و ملك ایشان به طغرل بیك سـلجوقی انتقـال یـافت و چون طغرل بیك را در عراق عجم مشاغلی روی داد و به آنجا توجه نمود و در زمان غیبت او یکی از امرای بغـداد با مستنصـر اسماعیلی که در مصر بود ساخته و در ماه هشتم سنه ۴۵۰ سـردار اسماعیل به بغداد قائم را بگرفت و بر شتر نشانیده به گرد بازار بگردانیـد و او را محبوس کرد و در بغـداد خطبه به نام اسـماعیلیه خوانـده شد تا آنکه طغرل بیك از عراق عجم مراجعت کرده سردار مستنصر را بکشت و خلیفه را بیرون آور و قائم در سنه ۴۶۷ وفات یافت چهل و چهار سال و هشت ماه خلافت کرد و هفتاد و شش سال و کسری عمر یافت.

و بعد از پسـرش مقتدی بن قائم خلیفه و بعد از چند سال دختر سـلطان ملك شاه سـلجوقی را بخواست و آخر الامر میان زن و شوهر نقاری پیـدا شـد دختر به اصـفهان رفت و در همان سال مقتـدی وفات یافت مدت خلافتش نوزده سال و پنج ماه بود و زمان حیاتش سی و هشت سال و کسری.

و بعد از او پسـرش مستظهر بن مقتدی خلیفه شد و در زمان او کار اسماعیلیه بالا گرفت و حسن صباح ظهور کرد و مستظهر بیست و پنج سال و کسری خلافت

خزائن، ص: ۴۴۳

کرد و چهل و هشت سال و کسری حیات داشت و در سنه ۵۱۲ وفات یافت.

و بعـد از او پسرش مسترشـدبن مسـتظهر خلیفه شـد و او از سـلاطین سـلجوقیه حسـابی نمی‌گرفت و امر کرد تـا نـام سـلطان محمـود سلجوقی را از خطبه و سـکه بیفکندنـد و به عزیمت محاربه سـلطان از بغداد حرکت کرد بعد از مقابله لشـکر خلیفه منهزم شده مستر شد دسـتگیر شده و سلطان او را به همراه برد تا در همدان و در روایتی تا در مراغه خلیفه کشته شد و هفده سال و نیم خلافت کرد و چهل و سه سال زندگانی یافت.

و بعد از او مردم با پسـرش راشدبن مستر شد بیعت کردند و راشد نیز با سـلطان محمود بنای مخالفت گذارده و سـلطان متوجه بغداد شد و راشد گریخته مدتی در اطراف حیران می‌گشت تا در اصفهان یکی از ملازمان او او را بکشت و یك سال خلافت کرد؛ و بعد از او بفرموده سلطان متقی بن مستظهر متصدی امر خلافت شد و تا سلطان محمود حیات داشت امر خلافت او رواجی نگرفت اما بعد از وفات سلطان مستقل شد و سایر سلاطین سلجوقیه را به بغداد راه نداد و ایشان نیز بر او تسلط نیافتند و از هنگام ظهور دولت دیالمه تا اوان دولت متقی بغیر از او هیچ خلیفه به اسـتقلال خلافت نکرد و در سنه ۵۵۵ وفات یافت و مدت حیاتش شصت وشش سال بود و زمان خلافتش بیست و چهار سال و کسری.

و بعـد از آن مسـتنجد بن متقی خلیفه شـد و او از خوبان خلفای عباسـیه بود و درسـنه ۵۶۶ وفـات یافت مـدت خلافتش یازده سال و شش ماه و پنجاه سال عمر کرد.

و بعد از او مستضی بن مستنجد خلیفه شد و در سنه ۵۷۵ وفات یافته، نه سال و هشت ماه خلافت کرد و پنجاه و پنج سال عمر یافت.

و بعد از او ناصـر بن مستضییء خلیفه شد و بفرمود تا مزامیر و خمهای شراب را بشکستند و در رواج شریعت کوشیده و در سنه ۶۱۴ خوارزم شاه بر ناصر خشمناك شد و با لشکری بسیار که سیصد هزار سواران جرار در آن لشکر بود

خزائن، ص: ۴۴۴

متوجه بغداد شد و ناصـر شـیخ شهاب الدین سهروردی را به رسالت و التماس فرستاد و او در همدان باردوی سلطان رسید و ملتمس او مبذول نشد و بعد از مراجعت او ناصـر خائف شد اما چون خوارزمشاه به عقبه کرمانشاهان رسید چنان برقی در اردوی او افتاد که اکثر چهار پایان تلف شده و دست و پای اکثر لشـکریان ضایع شده و بالضـرورة معاودت نمود که بعد از کسر سورت سرما بر گشته انتقام از ناصـر کشیده اما مهلت نیافت و به هجوم لشکر چنگیز خان گرفتار شد و در سنه ۶۲۲ ناصر وفات یافت مدت خلافتش چهل

و شش سال و کسری و زمان حیاتش شصت و نه سال.

و بعد از او طاهر بن ناصر خلیفه شد و او خلیفه‌ای بود عادل و در سنه ۶۲۳ وفات یافت مدت خلافتش نه ماه و چهارده روز بود.

و بعد از او مردم با مستبصر بن طاهر بیعت کردند و او در سنه ۶۴۰ وفات یافت و شانزده سال و دو ماه و هفت روز خلافت کرد.

و بعد از او معتضد بن مستبصر بر تخت خلافت نشست و او از سایر خلفای عباسیه به مزید عظمت و شوکت ممتاز بود و در جمیع بلاد غرب و شرق خطبه خلافت به نام او خواندندی و در سنه ۶۴۲ وزارت خود به ابن علقمی داد و در سنه ۶۵۱ هلاکوخان از ممالک شرقی متوجه بلاد غربی شد و بعد از تسخیر قلاع اسماعیلیه به مشورت خواجه نصیر طوسی- رحمهٔ اللّه- متوجه بغداد شد و خلیفه را با پسران و چندین هزار کس از عباسیان به کشت و دولت آل عباس انقراض یافت و الملك للّه الواحد القهار.

ختم «لا إله إلا انت سبحانک إنی کنت من الظالمین»

هفتاد هزار مرتبه به جهت مطالب و مقاصد عظیمه بسیار مجرب است.

«عضنفر گرجاری»

در وقت دعای من و هنگام فسونم‌تأثیر ز افسون و اجابت ز دعا رفت

خزائن، ص: ۴۴۵ نه حسن ز گل بینم و نه عشق ز بلبل‌از گلشن ایام مگر وقت نوا رفت «وله»

سیر نجوم و گردش دوران دون بس است‌این طرح کهنه گشت مکرر کنون بس است «وله»

می‌فریبی دیگر ای شعبده پرداز مرامی‌دهی وعده دل در طمع انداز مرا

نیست امید وصال تو بدینگونه که هست‌دل بی‌رحم تو را طالع ناساز مرا

چون منم مرغ گرفتار تو هر جا که روم‌رشته شوق بسوی تو کشد باز مرا «وله»

تا بوالهوس نگردد گرد محبت اوبد مهر ساز یارب آن ترك ماهرو را «وله»

«غضنفر گرجاری» مگر رعیت عشقی که ترك غمزه برات ستم بنام تو دارد «وله»

باز بکوچه هوس طفل مذاق مدعی‌بی‌ادبانه می‌رود سیلی روزگار کو

باز رقیب را به هم این همه الفت از چه شدشرم رقیب بر طرف تندی خوی یار کو رونق

نراقی اسم میر محمد علی از سادات موسوی است.

محمل لیلی مکن ای ساربان بار شترمی‌کشد بر دوش مجنونی که نازش می‌کشد «مخلص نراقی»

دیدی که خون ناحق پروانه شمع راچندان امان نداد که شب را سحر کند

طریق

خط کتاب رموزی به ترتیب [تصویر]

خزائن، ص: ۴۴۶

فائدهٔ مجرّب

* فائدهٔ:

محکی است از شهید ثانی و بعضی دیگر و همانا مجرب نیز بوده باشد که در دو ماه پی در پی هر روز چهار صد مرتبه بخواند

خداوند عالم علم بسیار یا مال بسیار به او کرامت فرماید:
«أستغفر اللّه الذی لا إله إلا هو الحی القیوم بدیع السماوات و الأرض من جمیع ظلمی و جرمی و إسرافی علی نفسی و أتوب إلیه».

به جهت دفع دشمن

* فائدهٔ:
از حضرت سید الساجدین مروی است که بعد از نماز صبح بلافاصله بخواند به جهت دفع دشمن مقهور می‌شود.
«اللهم إنی ضعیف و أعدائی أقویاء و أنت الأقوی وقنی شرهم و اکفنی أمرهم و أعنی علیهم بحولک و قوتک یاقوی».

من العبارات المشکلهٔ

* فائدهٔ:
من العبارات المشکلهٔ عبارهٔ العلامهٔ فی النهایهٔ فی بحث متابعهٔ المأموم قال فی مقام الاستدلال: علی أن المراد بالمتابعهٔ هو عدم التقدم فإن الإمام فی الصلاهٔ فینتظم الاقتداء به قال الفاضل الهندی بعد نقل هذه العبارهٔ: و لا أفهم له معنی.
«حافظ»
من بعد چه سود ار قدمی رنجه کند دوست‌کز جان رمقی در تن مهجور نمانده است «وله»
از آستان پیر مغان سر چرا کشم‌دولت در این سرا و گشایش در این در است
یک قصه بیش نیست غم عشق و این عجب‌کز هر کسی که می‌شنوم نامکرر است
خزائن، ص: ۴۴۷
«وله»
در راه او شکسته دلی می‌خرند و بس‌بازار خود فروشی از آن سوی دیگر است
ما آبروی فقر و قناعت نمی‌بریم‌با پادشه بگوی که روزی مقرر است «وله»
بکن معامله‌ای وین دل شکسته بخرکه با شکستگی ارزد به صد هزار درست

فی تفسیر لیلهٔ القدر خیر من الف شهر

* فائدهٔ:
قال اللّه تعالی: «لیلهٔ القدر خیر من ألف شهر» و رد فی تفسیر أهل البیت أنه ملک بنی امیهٔ قال ابن الأثیر فی جامع الاصول الألف شهر ثلاث و ثمانون سنهٔ و أربعهٔ أشهر و کان أول استقلال بنی امیهٔ بالأوامر و إنفرادهم به من صلح أبی محمد الحسن علیه السّلام مع معاویهٔ و ذلک فی سنهٔ أربعین من الهجرهٔ و کان انقضاء دولتهم علی ید أبی مسلم الخراسانی فی سنهٔ اثنتین و ثلاثین و مائهٔ و ذلک اثنتان و تسعون سنهٔ تسقط منها مدهٔ خلافهٔ عبداللّه بن الزبیر و هی ثمان سنین و ثمانیهٔ أشهر بقیت ثلاث و ثمانون سنهٔ و أربعهٔ أشهر و هی الألف شهر انتهی.

مسألهٔ ریاضیّهٔ

* فائدهٔ: خزائن ۴۴۷ مسألهٔ ریاضیهٔ
ض ارسل فیه ثلاث أنابیب یملأه واحد منها فی ربع یوم و الاخری فی سدسه و الاخری فی سبعه و فی أسفله بالوعهٔ تفرغه فی ثمن

یوم ففی کم یمتلی طریقه أن یستعلم ما یملأه الجمیع فی یوم و هو سبعهٔ عشرهٔ حوضاً و ما تفرغه البالوعهٔ و هی ثمانیهٔ حیاض فانقصه من الأول بقی تسعهٔ ففی الیوم الواحد یمتلی تسع مرات فیمتلی مرهٔ فی تسع النهار.

لیس لمثبتی الجزء حجهٔ أقوی

* فائدهٔ:

لیس لمثبتی الجزء حجهٔ أقوی من حکایهٔ وضع الکرهٔ علی

خزائن، ص: ۴۴۸

السطح المستوی إذ لوا نقسم موضع الملاقاهٔ لوصل من طرفیه إلی مرکزها لیحدث مثلث متساوی الساقین و یخرج من ملاقاهٔ القاعدهٔ عموداً إلی المرکز فالخطوط الثلاثهٔ الخارجهٔ من المرکز إلی المحیط متساویهٔ لأنها کذلک و یلزم أطولیهٔ الساقین من العمود لانهما و تر لقائمتین و هو وتر لحادتین «۱».

فائدهٔ:

کل حیوان متنفس باستشاق الهواء فهو أنما یتنفس من أنفه فقط إلا الإنسان فإنه یتنفس من فمه و أنفه معاً و سبب ذلک أنه یحتاج إلی الکلام بتقطیع الحروف و مخرج بعضها الأنف فیحتاج إلی نفوذ الهواء فیه، و قد فتح بیطار فم الفرس بآلهٔ و سدت منخریه فمات فی المکان «۲».

الخنّس و الکنّس

* فائدهٔ:

الخنس و الکنس التی أقسم اللّه بهما فی کتابه العزیز هی الخمسهٔ المتحیرهٔ من خنس إذا رجع و من کنس الوحش إذا دخل کناسه و فی الآیهٔ إشعار بما یعرض للخمسهٔ المتحیرهٔ من الرجوع و الإقامهٔ و الاستقامهٔ فالخنس إشعار بالرجوع و الکنس إشعار بالإقامهٔ و الجواری إشعار بالاستقامهٔ.

---

(۱)- قوله فائدهٔ: «لیس لمثبتی الجزء» و کذلک من عدم تماس الدائرتین الاعلی نقطهٔ واحدهٔ کما بین فی الشکل الثانی عشر من المقالهٔ الثالثهٔ من اصول اقلیدس و کذلک من عدم تماس الکرتین الاعلی نقطهٔ واحدهٔ باستبانهٔ هذا الشکل. قوله: «و یلزم اطولیهٔ الساقین من العمود» کما برهن فی التاسع عشر من الاولی من اصول اقلیدس. و لکن هذه الحجج لا تثبت مدعاهم لان موضع الملاقاهٔ فی الفرض المذکور نقطهٔ و النقطهٔ عرض و من قال بالجزء ذهب الی ان الجسم ذو اجزاء صغار صلبهٔ بالفعل و کان کل واحد من اجزائه المنفردهٔ جسماً أیضاً لا جزء له بالفعل فالجسم عندهم اما ان یکون جسماً لا جزء له بالفعل و اما ان یکون مؤلفاً من اجسام لا جزء لها و لا یلزم من عدم تجزئهٔ النقطهٔ العرضیهٔ عدم انقسام محلها الذی هو جوهر. و قد قال الشیخ الرئیس فی الفصل الثالث من المقالهٔ الثالثه من طبیعیات الشفاء (ص ۸۷ طبع تهران): قد اجمع العلماء علی ان النقط کم اجمعت لا تزید علی حجم نقطهٔ واحدهٔ: و قد اتی بسائر حججهم فی ذلک الفصل و أبطلها فراجع.

(۲)- قد مر هذه الفائدهٔ سابقاً.

خزائن، ص: ۴۴۹

دعاء مجرّب

* فائدة:

دعاء مجرب جليل القدر ذكره فى مزار البحار عن قبس المصباح عن أبى عبداللّه عليه السّلام قال: إذا كانت لك حاجة إلى اللّه وضقت بها ذرعاً فصل ركعتين فإذا سلمت فكبر اللّه ثلاثاً و سبح تسبيح فاطمة الزهراء سلام اللَّه عليها ثم اسجد و قل مائة مرة: «يا مولاتى يا فاطمة أغيثينى» ثم ضع خدك الأيمن على الأرض و قل مثل ذلك ثم عد إلى السجود و قل كذلك، ثم ضع خدك الأيسر على الأرض و قل كذلك، ثم عد إلى السجود و قل كذلك مائة مرة و عشرة مرات و اذكر حاجتك فإن الله يقضيها.

و رواه: عن كتاب البلد الأمين هكذا تصلى ركعتين فإذا سلمت فكبر اللّه ثلاثاً و سبح تسبيح الزهراء سلام اللَّه عليها و اسجد و قل مائة مرة: «يا مولاتى يا فاطمة أغيثينى» ثم ضع خدك الأيمن و قل كذلك، ثم عد إلى السجود و قل كذلك، ثم ضع خدك الأيسر على الأرض و قل كذلك، ثم عد إلى السجود و قل كذلك مائة و عشرة مرات و اذكر حاجتك تقضى.

مروى: فيه أيضاً عن البلد الأمين عن الصادق عليه السّلام إذا كان لك حاجة إلى اللّه أو خفت أمراً فاكتب فى بياض بعد البسملة «اللّهم إنى أتوجه إليك بأحب الأسماء إليك و أعظمها لديك و أتقرب و أتوسل إليك بمن أوجبت حقه عليك بمحمد و على و فاطمة و الحسن و الحسين و الأئمة عليهم السّلام- و تسميهم بأسمائهم الشريفة- اكفنى كذا و كذا» ثم تطوى الرقعة و تجعلها فى بندقة و تطرحها فى ماء جار أو بئر فإنه يفرج عنك.

و فيه أيضاً و روى عن الصادق عليه السّلام أنه قال: من قل عليه رزقه أو ضاقت معيشته أو كانت له حاجة مهمة من أمر دنياه أو آخرته فليكتب فى رقعة بيضاء و يطرحها فى الماء الجارى عند طلوع الشمس و تكون الأسماء الشريفة فى سطر واحد «بسم الله الرحمن الرحيم الملك الحق المبين من العبد الذليل إلى المولى الجليل سلام على محمد و على و فاطمة و الحسن و الحسين و على و محمد و جعفر

خزائن، ص: ۴۵۰

و موسى و على و محمد و على و الحسن و القائم سيدنا و مولانا صلوت اللّه عليهم أجمعين رب مسنى الضر و الخوف فاكشف ضرّى و آمن خوفى بحق محمد و آل محمد و أسالك بكل نبى و وصى و صديق و شهيد أن تصلى على محمد و آل محمد، يا أرحم الراحمين اشفعوالى يا ساداتى بالشأن الذى لكم عند اللّه فإن لكم عند اللّه لشاناً من الشأن فقد مسنى الضر يا ساداتى و الله أرحم الراحمين فافعل بى يا رب كذا و كذا.

و فيه:

أيضاً و منها ما يكتب على قرطاس و يرسل فى الماء «بسم اللّه الرحمن الرحيم من العبد الذليل إلى المولى الجليل رب إنى مسنى الضّر و أنت أرحم الراحمين بحق محمد و آله صلى على محمد و آله و اكشف همى و فرج عنى غمى برحمتك يا أرحم الراحمين».

و فيه:

أيضاً رواه عن كتاب العتيق الغروى دعاء يدعى به فى المهمات و الشدائد بعد اصلاة الليل مع رقعة يكتب و شرح الحال فى ذلك تخلص النية و تزيل الشك فى الطوية و تعمل على أن تصلى فريضة العشاء ثم تصلى ركعتى الوتيرة و أنت جالس تقرء فى الاولى الحمد و سورة الواقعة و فى الثانية الحمد و قل هو اللّه أحد و تدع الكلام و الحديث و لا تتشاغل بشىء سوى التسبيح و الذكر، فإذا دخلت فراشك تسبح تسبيح فاطمة سلام اللَّه عليها ثم تضطجع على جانبك الأيمن و أنت تذكر اللّه إلى أن يغشاك النوم و كلما استيقظت ذكرت اللّه عز و جل بالتقديس و التعظيم و ما يخطرك من الذكر فإذا كان الثلث الأخير قمت فأسبغت الوضوء وصليت ثمان ركعات- الليل بلا توجه بشىء فى خلالها- تقرء فى ركعة فاتحة الكتاب و قل هو اللّه أحد خمسين مرة، ثم تصلى اثنتين تقرء فى الاولى الحمد و سبح اسم ربك الأعلى و فى الثانية الحمد و قل يا أيها الكافرون فاذا فرغت منها قمت وصليت ركعة الوتر تقرأ فيها الحمد و قل هو اللّه أحد و تدعو بدعاء الوتر و تطيل القنوت بخشوع و تضرع و استكانة فإذا سلمت قمت قياماً فرفعت يدك

اليمنى برقعة كتبتها بخطك على ما أشرح لك و كشفت رأسك و اعتمدت باليد اليسرى على ظهرك و

خزائن، ص: ۴۵۱

تقول: «يا رب» حتى ينقطع النفس «يا سيدى» كذلك و «يا مولاى» كذلك «هذا مقام العائذ الضارع الذليل الخاشع البائس الفقير المسكين الحقير المستكين المستجير الذى لا يجد لكشف ما به غيرك و لا يرجع فيماقد أحاط به إلى سواك سيدى أنا من قد علمت و فيما عرفت من ضعفى عن عبادتك إلا بتوفيقك و تقصيرى عن شكرك إلا بعونك، اقر بذنبى فى ذلك و أعترف بجرمى و أسأل الصفح عنى فصلّ على محمد و آله و أبلغهم الساعة الساعة عنى أفضل التحية و السلام و اقبلنى بهم اللهم على ما كان منى و ارحم ضعف ركنى و استجب دعائى برحمتك يا أرحم الراحمين» ثم تبكى أو تباكى ثم تمسك عن الدعاء و أنت بطرف خاشع و يدك بالرقعة مرفوعة تحو السماء و لتكن فى ذلك خالياً و حدك بحيث لا يراك أحد إن استطعت و كن كذلك إلى أن يلوح الفجر إن أطقت و إن كللت عن ذلك و أعييت و قل صبرك فاسجدو عفر خدّيك و ارفع سبابتك اليمنى و خدك على الارض و استجر بربك و استعن به و قل: «سيدى أو بقتنى الذنوب و حيرتنى الخطوب و أحدقت بى الكروب و انقطع رجائى فى كشف ذلك إلاـ منك و ثقتى لن تنصرف عنك إلهى و سيدى فانظر بعين رأفتك وجد إلى بجودك و إحسانك على و أجرنى فى ليلتى و اقبل قصتى واقض حاجتى و استجب دعوتى و اكشف حيرتى و أزل الفقر و الفاقة عنى و أعذنى شماتة الأعداء و درك الشقاء و أعطنى سؤلى و مسألتى بجودك و كرمك يا مولاى إنك قريب مجيب» و انو ترك شىء مما أنت عليه بنية مقلع منيب فإن اللّه عزّوجلّ أكرم مدعو و أقرب مجيب.

و نسخة الرقعة هكذا «بسم اللّه الرحمن الرحيم من العبد الذليل الحقير الفقير المذنب الجانى على نفسه المنقطع به السائل المستكين المقر بذنوبه الظالم لنفسه المستجير بربه إلى المولى الكريم العظيم العلى الأعلى رب السماوات و الأرضين مالك الامور و علام الغيوب، من لا ضد له و لا ندله و لا صاحبة و لاولد له، الأحد الصمد الذى لم يلد و لم يولد و لم يكن له كفواً أحد أقول بخضوع و خشوع رب عملت سوءاً و ظلمت نفسى فصل على محمد و آله و اعف عنى و اغفر خطائى و

خزائن، ص: ۴۵۲

اصفح عن زللى و خذ بيدى بجودك و مجدك ثم أقول يا أكرم الأكرمين و يا غاية الطالبين و يا مجيب دعوة المضطرين و يا منفس عن المكروبين يا أرحم الراحمين، إلهى و سيدى أنا عبدك و ابن عبدك و ابن أمتك فلان ابن فلان أنشأتنى و كنت صغيراً و أغنيتنى و كنت فقيراً و رفعتنى و كنت حقيراً و جبرتنى و كنت كسيراً و مننت على بما أنت أهله و أعلم به منى و أنقذتنى و عزتك و جلالك من المحنة تكرماً و نعشتنى بعد قلة و أسبغت على النعمة و أوجبت عل المنة و بلغتنى فوق الامنية لتبلونى فتعرف شكرى و مقدار سعيى و طاعتى و إقرارى و إنابتى أخذاً بالفضل على و تاكيداً للحجة فيمالدى، فجحدت حق نعمتك و نسيت ما عندى من مننك و قادنى الجهل و العمى إلى ركوب الزلل و الخطأ حتى وقعت فى غواية الردى و تبدلت بالتقصير و العمى و ركبت طريق من حار و طغى و ركبت، فحل بى ما كنت أخفتنى و برح منى الخفاء و صرت اعلى حال البؤس و الضراء، بعد إحسانك الكامل و نعمائك المترادفة و سترك الجميل و صيانتك التامة إلهى و سيدى و مولاى فقد تغير بالزلل حالى و كشف بالى و ظهر اختلالى و شاعت فاقتى و شهر فقرى و انقطعت من المخلوقين آمالى و أنت العائد على العاصين بالنعم و الآخذ على المسيئين بالإحسان و المنن، فضلًا منك و طولًا وجوداً و مجداً، و ولى بإتمام ما ابتدأت فى أمرى منى و رب ما أسديت من معروفك عندى فقد ظلمت نفسى و فرطت فى أمرى و قصرت فى حقك عندى و أنا عائذ منك بك هارب إليك عنك من الحرمان و سوء القضاء، متوسل بك إليك فى قبولى و الصفح عنى و إتمام ما أنعمت به على و إصلاحه لى و كشف الضر و الفقر و الفاقة عنى و الإخلال و البلوى حتى يجرى حالى على أجمل حال و أسبغ نعمة كانت علىّ فى وقت من الأوقات، يا ربّ إن كانت ذنوبى أخلقت وجهى عندك و غيرت حالى فإنى أسالك و أتوجه إليك و أتوسل إليك و أتقرب إليك و أستشفع إليك و اقسم عليك يا من لا مسئول غيره و لا رب سواه بجاه

سیدنا محمد رسولک و بجاه أولیائک و خیرتک و أصفیائک و أحبائک من خلقک علی أمیرالمؤمنین علیه السّلام و فاطمهٔ و الحسن و الحسین و علی بن الحسین و

خزائن، ص: ۴۵۳

محمـد بن علی و جعفر بن محمـد و موسـی بن جعفر و علی بن موسـی و محمد بن علی و علی بن محمد و الحسن بن علی و الخلف الصدق الصالح صاحب زمانک و القائم بحجتک و أمرک و عینک فی عبادک من ولد نبیک صـلواتک علیهم أجمعین و سلامک و رحمتک و برکاتک خالصاً و أسألک بحقک علیهم و بالحق الذی جعلته لهم علیک و علی جمیع خلقک أن تصلی علیهم أجمعین و تبلغهم سـلامی الساعهٔ الساعهٔ و تکشف بهم ضری و تفرج بهم همی و تخرجنی بهم عن حیرتی إلی روحک و فرجک و خلاصک و عافیتـک و أن تغفرلی ذنوبی التـی أصـارتنی إلی مـا أنـا فیه و أن تأخـذ بیـدی و تعفو عنی عفواً ألقـاک به و أنت عنی راض و تتم ما ابتـدأت به من أمری إحسانـاً إلی و تکمیلًا للنعمـهٔ عنـدی و حراسـهٔ لی ما أبقیتنی و تفتـح ما انغلق من أسـبابی فترزقنی الساعـهٔ الساعهٔ منک رزقاً واسـعاً واسـعاً واسعاً صباً صباً صباً حلالًا طیباً من غیر کدولا کدر و لا منهٔ من أحد من خلقک إلا سعهٔ من عطایاک السابغهٔ و خزائنک العظیمهٔ فی سـمائک و أرضاک فمن فضلک أسأل فصل علی محمد و آل محمد و عجل ذلک علی فی یسر منک و عافیهٔ و نعمهٔ و سـلامهٔ و حمید عاقبهٔ و سـهل لی قضاء دیونی کلها و صـلاح شؤونی کلها عاجلًا عاجلًا غیر آجل و خذ بناصـیتی إلی العمل بطاعتک و طاعـهٔ محمد و آله صـلواتک علیهم فیما تهبه لی و احرسه علی و عندی ما أبقیتنی و أقبل علی بصـباح یکون لی فیه کامل الفلاح و الصـلاح و النجاح و تعجیل السـراح یا من بیده خزائن کل مفتاح فإنک علی کل شیء قدیر و ما تشاء من أمر یکون و لاـحول و لاـقوهٔ إلاـ باللّه العلی العظیم و الصـلاهٔ علی رسوله و آله الطاهرین الأخیار الأبرار و علی جبرئیل و میکائیل و جمیع الملائکهٔ المقربین و الأنبیاء المرسلین و الأئمهٔ الطاهرین صلوت اللّه علیهم و ما شاء اللّه [کان] و هو خیر الغافرین و حسبنا اللّه و نعم الوکیل».

ثم تأخذ الرقعهٔ فترمی بها فی بحر أو فی نهر جار تقضی حاجتک و یفرج عنک إن شاء اللّه عزّوجلّ.

و فیه أیضاً فی نسخهٔ قدیمهٔ من مؤلفات بعض أصحابنا رضی اللّه عنهم ما هذا

خزائن، ص: ۴۵۴

لفظه هذا الدعاء رواه محمد بن بابویه- رحمه اللّه- عن الأئمهٔ علیهم السّلام و قال: ما دعوت فی أمر إلا رأیت مسرعهٔ الاجابهٔ و هو: «أللهم إنی أسالک و أتوجه إلیک بنبیک نبی الرحمـهٔ محمـد صـلّی اللّه علیه و آله و سـلّم یا أباالقاسم یا رسول اللّه یا إمام الرحمـهٔ یا سیـدنا و مولانا إنا توجهنا و استشـفعنا و توسلنا بک إلی اللّه و قـد مناک بین یـدی حاجاتنا یا وجیهاً عنـد اللّه اشـفع لنا عند اللّه، یا أبا الحسن یا أمیرالمؤمنین یا علی بن أبی طالب یا حجهٔ اللّه علی خلقه یا سیدنا و مولانا إنا توجهنا و استشفعنا و توسلنا بک إلی اللّه و قد مناک بین یـدی حاجاتنا یا وجیهاً عنـداللّه اشـفع لنا عنـداللّه، یا فاطمـهٔ الزهراء یا بنت محمد یا قرهٔ عین الرسول یا سیّدتنا و مولاتنا إنا توجهنا و استشـفعنا و توسـلنا بک إلی اللّه و قد مناک بین یدی حاجاتنا یا وجیههٔ عنداللّه اشـفعی لنا عند اللّه، یا أبا محمد یا حسن بن علی أیها المجتبی یا ابن رسول اللّه یا حجـهٔ اللّه علی خلقه یا سـیدنا و مولانا إنا توجهنا و استشـفعنا و توسـلنا بک إلی اللّه و قد مناک بین یدی حاجاتنا یا وجیهاً عنداللّه اشفع لنا عنداللّه، یا أبا عبداللّه یا حسین بن علی أیها الشهید یا ابن رسول اللّه یا حجهٔ اللّه علی خلقه یا سیدنا و مولانا إنا توجهنا و استشـفعنا بک إلی اللّه و قـد مناک بین یدی حاجاتنا یا وجیهاً عنداللّه اشـفع لنا عنداللّه، یا أبا الحسن یا علی بن الحسین یا زین العابدین یا ابن رسول اللّه یا حجهٔ اللّه علی خلقه یا سیدنا و مولانا إنا توجهنا و استشفعنا و توسلنا بک إلی اللّه و قـد مناک بین یـدی حاجاتنا یا وجیهاً عند اللّه اشـفع لنا عنداللّه، یا أبا جعفر با محمد بن علی أیها الباقر یا ابن رسول اللّه یا حجهٔ اللّه علی خلقه یـا سیـدنا و مولانـا إنـا توجهنا و استشـفعنا و توسـلنا بک إلی اللّه و قـد مناک بین یـدی حاجاتنا یا وجیهاً عنـداللّه اشـفع لنا عنداللّه، یا أبا عبداللّه یا جعفر بن محمد أیها الصادق یا ابن رسول اللّه یا حجهٔ اللّه علی خلقه یا سیدنا و مولانا إنا توجهنا و استشفعنا و توسـلنا بک إلی اللّه و قد مناک بین یدی حاجاتنا یا وجیهاً عنداللّه اشفع لنا عنداللّه، یا أبا الحسنیا موسی بن جعفر أیها الکاظم یا ابن

رسول اللّه یا حجهٔ اللّه علی خلقه یا سیدنا و مولانا إنا توجهنا و استشفعنا و توسلنا بک إلی اللّه و قد مناک بین یدی حاجاتنا یا وجیهاً عنداللّه اشفع لنا

خزائن، ص: ۴۵۵

عنداللّه، یا أبا الحسن یا علی بن موسی أیها الرضا یا ابن رسول اللّه یا حجهٔ اللّه علی خلقه یا سیدنا و مولانا إنا توجهنا و استشفعنا و توسلنا بک إلی اللّه و قد مناک بین یدی حاجاتنا یا وجیهاً عنداللّه اشفع لنا عنداللّه، یا أبا جعفر یا محمد بن علی أیها الجواد یا ابن رسول اللّه یا حجهٔ اللّه علی خلقه یا سیدنا و مولانا إنا توجهنا و استشفعنا و توسلنا بک إلی اللّه و قد مناک بین یدی حاجاتنا یا وجیهاً عنداللّه اشفع لنا عنداللّه، یا أبا الحسن یا علی بن محمد أیها الهادی النقی یا ابن رسول الله یا حجهٔ اللّه علی خلقه یا سیدنا و مولانا إنا توجهنا و استشفعنا و توسلنا بک إلی اللّه و قد مناک بین یدی حاجاتنا یا وجیهاً عنداللّه اشفع لنا عنداللّه، یا أبا محمد یا حسن بن علی أیها الزکی العسکری یا ابن رسول اللّه یا حجهٔ اللّه علی خلقه یا سیدنا و مولانا إنا توجهنا و استشفعنا و توسلنا بک إلی اللّه و قد مناک بین یدی حاجاتنا یا وجیهاً عنداللّه اشفع لنا عنداللّه، یا وصی الحسن و الخلف الحجهٔ أیها القائم المنتظر یا ابن رسول اللّه یا حجهٔ اللّه علی خلقه یا سیدنا و مولانا إنا توجهنا و استشفعنا و توسلنا بک إلی اللّه و قد مناک بین یدی حاجاتنا یا وجیهاً عنداللّه اشفع لنا عنداللّه».

و فی روایهٔ اخری فی بعض الکتب المعتبرهٔ و تقول بعد ذلک: «یا سادتی و موالی إنی توجهت بکم أئمتی و عدتی لیوم فقری [و فاقتی] و حاجتی إلی اللّه و توسلت بکم إلی اللّه و استشفعت بکم إلی اللّه فاشفعوا لی عنداللّه و استنقذونی من ذنوبی عنداللّه فإنکم و سیلتی إلی اللّه و بحبکم و قربکم أرجو نجاهٔ من اللّه فکونوا عنداللّه رجائی یا سادتی یا أولیاء اللّه صلوات اللّه علیکم و لعن اللّه أعداء اللّه ظالمیکم من الأولین و الآخرین آمین رب العالمین».

ثم یسأل حاجته فإنها تقضی إن شاء اللّه.

فائدهٔ فی الکشّاف

* فائدهٔ:

قال فی الکشاف عند تفسیر قوله تعالی: «رب إنی مسنی الضر» الضر بالفتح الضرر فی کل شیء و بالضم الضرر فی النفس من مرض و هزال.

خزائن، ص: ۴۵۶

فائدهٔ: یمکن الوزن من المثقال إلی أربعین مثقالًا بأربعهٔ أحجار أحدها مثقال و الآخر ثلاثهٔ و الآخر تسعهٔ و الآخر سبعهٔ و عشرون.

البسملهٔ تسعهٔ عشر حرفاً

* نکته:

البسملهٔ تسعهٔ عشر حرفاً و قلما کلمهٔ فی القرآن تخلو من واحدهٔ منها و ربما تحصل النجاهٔ من شرور القوی التسعهٔ عشر التی فی البدن أعنی الحواس العشرهٔ الظاهرهٔ و الباطنهٔ و القوی الشهویهٔ و الغضبیهٔ و السبع الطبیعیهٔ التی هی منبع الشرور و لهذا جعل اللّه سبحانه خزنهٔ النار تسعهٔ عشر بازاء تلک القوی فقال: «علیها تسعهٔ عشر».

کلیّات العوالم أربعهٔ

* فائدهٔ:

قال بعض أهل المعرفة كلّيات العوالم أربعة: عالم الجبروت و عالم الملكوت و عالم الغيب و عالم الشهادة، أما عالم الجبروت فهو الذى يعبر به عنه من الذات المقدسة و ينسب إليها، و أما عالم الملكوت فهو الذى يعبر به عن صفاته سبحانه و ينقسم إلى الملكوت الأعلى و هو ما لا يتعلق منها بالمخلوقات كالحياة و العلم و القدرة، والملكوت الأدنى و هو ما يتعلق بها كالخالقية و الرازقية و أما عالم الغيب فهو ما كان من المخلوقات غائباً عن إحساسنا كعوالم الملائكة و الروحانيات، و أما عالم الشهادة فهو ما كان منها محسوساً لنا.

فوائد من قانون أبى على و شرحه

* فائدة:

قال الشيخ أبو على فى الشفاء: كل حيوان ليس على أعلى فكيه أسنان فإن شحمه يجمد بعد ذوبه و لا يجمد شحم غيره.

و قال أيضاً فى معرفة المنى المولد و غيره: إن المولد يرسب فى الماء و الذى لايولد يتحلل فيه.

خزائن، ص: ۴۵۷

و قال أيضاً: الشحم المسخن يلين قرون الفحل حتى تمتد تحت اليد كيف شئت و تدهين قرونها بمزم أوزفت أوزيت يحمى أرجلها عن الوجع فإن المشى يوجها.

فائدة:

قال العلامة فى شرح القانون: الأمراض المتوارثة و المتعدية جمعها الشاعر فى قوله:

متوارث الأمراض عدّ حرفها بنساجمدو جبر حج و ج و هى التى تعد الجسد فالباء من المتوارثة: البرص، و النون: النقرس؛ و السين: السل؛ و الألف: ابليميا و هو الصرع؛ و الجيم: الجذام، و الميم: الماليخوليا؛ و الدال: الدق؛ و الجيم من المتعدية: الجرب؛ و الباء: البخر؛ و الراء: الرمد؛ و الحاء الحصبة؛ و الجيم الجدرى؛ و الواو: الوباء؛ و الجيم: الجذام.

فائدة:

قال القزوينى: قال محمد بن زكريا: إذا وضع سراج فى طاس و جعل فوق الماء أو فى قناة فيها الضفادع سكنت أصواتها، و لا يسمع لها صوت ألبتة، و كذلك إذا جعل طست على وجه الماء مقلوباً.

فوائد من القزوينى و الرازى

* فائدة:

قال القزوينى و الرازى: من شرب مثقالين من حب الا ـ ترج بعد دقه ناعماً أبرأه ذلك من لسع العقرب و الحية و غير هما من ذوات السموم.

للّه درك

* فائدة:

فى الدعاء على الشخص «للّه درك» قيل: لما كان الرضاع تؤثر فى الطباع قالت العرب: «للّه درك» حتى تتخلق بأخلاقه تعالى، و يمكن أن يكون المراد للّه إحسانك و نفعك حيث إن اللبن أنفع شيء عند العرب.

خزائن، ص: ۴۵۸

من شرح القانون

* فائدة:

قال العلامة الشيرازى فى شرح القانون: قال هرمس: إذا اتخذ المصروع خاتماً من حافر حمار فى يده اليمنى لم يصرع؛ و إن علق برادة الحديد على من يتغوط فى النوم لم يتغوط؛ و إن علق رأس فارة فى خرقة على من يصرع برء.

فائدة:

حكى عنى جالينوس و جماعة أن الرمان إذا اخذ أول ما ينعقد و هو بقدر حب الآس و بلع منه سبعة على الريق أمن من الرمد سنة.

أقول: فيه إبهام لاحتمال إرادة نفس الرمان و إرادة حبه.

فائدة:

ينبغى للمرأة أن يتخيل عند الجماع و خصوصاً عند الانزال أحسن ما يكون من الصور من النساء و الرجال و كذلك الرجال فإن لذلك مدخلًا عظيماً فى صورة الولد عند الأطباء.

قال العلامة الشيرازى فى شرح القانون: حكى لى الفاضل جمال الدين صاعد بن محمد الكاشغرى أن بنت الإمام نجم الدين الحفصى الخوارزمى ولدت ولداً له رأس إنسان و باقى بدنه بدن حية و كان يجيىء إلى امه و يرتضع ثم يخلى الام و يرمى نفسه فى بركة ماء هناك و يغوص و يخرج من الماء كالحية، ثم يعود إلى امه ثم يرمى نفسه فى الماء و على هذا بقى على مدة شهر، ثم إن الائمة أفتوا بأنه واجب القتل فقتل، و لمّا سئل عن المرأة ما كان سبب هذا؟ قالت: لاأدرى إلا أنى خفت حية و عند الإنزال تخيلت لى صورتها.

أنّ القمر فى أىّ برج

* فائدة:

إذا أردت معرفة أن القمر فى أى برج فاضعف ما مضى معك من الشهر و زد عليه خمسة فما اجتمع فالق لكل برج خمسة و ابدء بالعدد من برج الشمس فإذا انتهى إلى برج فالقمر فى ذلك البرج.

خزائن، ص: ۴۵۹

مثاله أن يكون الشمس فى برج الدلو و قد مضى من الشهر أحد عشر يوماً ضعفناها وزدنا عليه خمسة صار سبعة و عشرين، أسقط الخمسة و العشرين لخمسة بروج: الدلو، و الحوت، و الحمل، و الثور، و الجوزاء فما بقى من اليومين يضرب فى ستة يكون اثنا عشر درجة من برج السرطان.

و قال

العلامة الطوسى- رحمه اللّه-:

هر روز ز ماه سیزده تعیین کن‌پس سیزده‌اش اضافه و تخمین کن

هر برجی را ز موضع خور سی ده‌میدان درجات مه مرا تحسین کن «۱»

نقل كلام من كتاب الأوائل

* قال:

أبو هلال فى كتاب الأوائل: أول من قال: «جعلت فداك» على عليه السّلام لما دعا عمرو بن عبدود إلى الرزم يوم الخندق و لم يجبه أحد قال على عليه السّلام: جعلت فداك يا رسول اللّه أتأذن لى؟ قال: إنه عمرو بن عبدود، قال: أنا على بن أبى طالب، فخرج إليه فقتله فأخذ الناس منه عليه السّلام:

(۱) ۱-

هر چه از ماه شد مثنی کن‌پنج دیگر فزای بر سر آن

پس بهر پنج از آن ز خانه شمس گیر برجی و جای ماه بدان

و آنچه مانده در آخر منزل‌ضرب کن در شش و درج میدان مثلا امروز: جمعه ۱۷ دلو و ۱۷ بهمن ۱۳۳۷ هجری شمسی و ۲۷ رجب ۱۳۷۸ هجری قمری که به تصحیح این کتاب اشتغال داریم خواهیم بدانیم ماه در چندم درجه برجی است پس دانستیم که ماه در درجه ۲۴ برج جدی است.

و بنابر فرموده علامه طوسی [تصویر] ۳۳۰ ۳۰* ۱۱ و سر گفتار خواجه این است که حرکت وسطی ماه به اتفاق زیجات در هر شبانه روزی ۱۳ درجه و ۱۰ دقیقه و ۳۵ ثانیه است لذا برای هر روز ۱۳ تعیین کرده و برای مجموع کسور ایام گذشته ۱۳ دیگر بتخمین اضافه نموده و چون در اول هر ماه قمری نیرین اجتماع می‌نمایند پس از موضع شمس تا موضع قمر در روز مطلوب بازاء بروج سی سی خارج شود باقی درجات ماه بود و از آنچه گفته‌ایم دلیل وجه اول هم باداني التفاتی معلوم گردد و مخفی نماند که مبنای این‌ظر «ح ط گونه قواعد بر تخمین و تقریب است و اگر به تحقیق باید در ساعت معینی موضع واقع کوکبی یعنی تقویم آن بدست آید باید از زیجات استخراج شود.

خزائن، ص: ۴۶۰

و أول من أخذ مال الناس بالظلم و سماه خاصة الضحاك، و أول من خصی غلمان همای بنت بهمن بن اسفندیار؛ و أول من سمی عبدالملک فی الإسلام عبدالملک بن مروان، و أول من غزل حواء غزلت صوف ضأن ینسج آدم جبة لنفسه و درعاً و خماراً لحواء؛ و أول من وضع البقول فی الخوان کیخسرو بن سیاوش، و أول من عمل قصعة لشرب الماء و اللبن و نحو هما قینان بن انوش بن شیث؛ و أول من عمل الطنبور قوم لوط؛ و أول من عمل المقراض و قطع الأثواب به متوشلخ بن إدریس؛ أول من أمر بنسج الفرش هوشنک، و فی عهد افریدون عملوا الحصیر و البوریا؛ و أول من أمر بصنعة السیف جمشید؛ و أول من عمل الرمح کشتاسب الملک؛ و أول من أمر بنسج الأثواب من القطن و أظهر الکتان و الأبریشم جمشید؛ و کان قبله من الصوف، و أول من لبس الفرو کالسمور و السنجاب هوشنک؛ و أول من وضع القلنسوة و ربت النعل انوش بن إدریس؛ و أول من أمر بنسج زربفت بهمن بن اسفندیار؛ و أول من أمر بصبغ الأثواب جمشید.

کلّ ما یعمل من اللّبن اسمه یونانی

* و اعلم

أن کان مایعمل من اللبن: من الجبن و الأقط و السمن و الماست و غیر ذلک من بدائع أهل یونان، و ماست لفظ یونانی.

سمی الحجاز حجازاً لأنه حاجز بین الیمن و الشام و هو نحو من مسیرة شهر.

نکتة:

قال المطرزی فی الإقناع: الدلالة- بکسر الدال- یستعمل فی المحسوسات و- بفتحها- یستعمل فی المعانی؛ یقال: دل علی الطریق بالکسر و دل علی المسألة و الحکم دلالة بالفتح.

فرق بین انسان و حیوان

* فائدة:

بعضی از مدعیان معقولات فرق می‌گذارند میان انسان و سائر حیوانات به اینکه إنسان را نفس ناطقه هست و إدراک کلیات می‌کند

به خلاف باقی

خزائن، ص: ۴۶۱

حیوانات و نمی‌دانم دلیل ایشان را بر نفی نفس ناطقه و درک کلیات از سائر حیوانات چیست؟ و حال اینکه ایشان را احاطه بعوالم آنها نیست «۱».

و در کتاب نوادر از شیخ مقتول نقل کرده که او می گوید: حیوانات را نفوس ناطقه مجرده است همچنان که مذهب قدما است و شیخ ابوعلی در کتاب أسوله بهمنیار تصریح کرده به صعوبت فرق میان إنسان و حیوانات دیگر در این حکم.

و قیصری در شرح فصوص گوید: قال المتأخرون: من أن المراد بالنطق هو إدراک الکلّیات لا التکلم مع کونه مخالفاً لوضع اللّغة، لا یفیدهم لأنه موقوف علی أن النفس الناطقة المجردة للإنسان فقط و لا دلیل لهم علی ذلک و لا شعور لهم بأن الحیوانات لیس لها إدراک الکلّیات، و الجهل بالشیء لا ینافی وجوده، و إمعان النظر فیما یصدر عنهما من العجائب یوجب أن یکون لها إدراک الکلّیات.

و از سخن قیصری معلوم می‌شود که مراد متقدمین از نطق معنی لغویست و شیخ ابو علی در اول دانشنامها علائی به این تصریح کرده.

مخارج الکسور التسعة

* فائدة:

فی الکشکول إذا ضربت مخارج الکسور التی فیها العین بعضها فی بغض حصل مخرج الکسور التسعة و هو ألفان و خمسمائة و عشرون.

و یقال: إنه سئل أمیرالمؤمنین علیه السّلام عن مخرج الکسور التسعة فقال: اضرب

---

(۱)- مرحوم نراقی این فائده را از فتح اول فاتحه خامسه شرح میبدی بر دیوان مولی گرفته چنان که عین الفاظ آن کتاب را در اینجا آورده است و میبدی بعد از آنچه را که نراقی- رحمة اللّه- در اینجا نقل کرده گوید: و صوفیه گویند عالم همه حی ناطقند حتی جمادات لکن ظهور نطق بر همه کس موقوف اعتدال مزاج انسانی است.

قال ناللّه تعالی: «و ان من شیء الا یسبح بحمده و لکن لا تفقهون تسبیحهم» و ترمذی از امیرالمؤمنین علی علیه السّلام روایت کند که با پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم از مکه بیرون آمدیم هیچ شجر و حجر پیش نیامد مگر آنکه گفت: السلام علیک یا رسول اللّه و از اینجا ظاهر شد که اعجاز تسبیح گفتن سنگریزه در کف حضرت صلی اللّه علیه وآله باعتبار اسماع محجوباتست الخ و بهذا المضمون للشیخ البهائی- رحمة اللّه- فی الشکول (س ۱۶۳ طبع نجم الدولة) و راجع کتابنا عیون مسائل النفس و شرحها (ط ۱- ۲۱۴- ص ۳۷۴).

خزائن، ص: ۴۶۲

أیام سنتک فی أیام اسبوعک «۱».

النصاری و عقائدهم

* فائدة:

النصاری مجمعون علی أن اللّه تعالی واحد بالذات و إنما یریدون بالأقانیم الصفات مع الذات و یعبرون عن الأقانیم بالأب و الابن و

روح القدس؛ فيريدون بالذات مع الوجود الأب و بالذات مع العلم الابن و يطلقون عليه اسم الكلمة أيضاً و بالذات مع الحياة روح القدس؛ و الإنجيل الذى بأيديهم اليوم إنما هى سيرة المسيح جمعه أربعة من أصحابه و هم متى، و لوقا، و يوحنا- و قيل: محناؤ-، و ما رقوس، و لفظ الإنجيل معناة البشارة «۲».

---

(۱)- المخارج التى فيها حرف العين اربعة: الربع و السبع و التسع و العشر و اذا ضربنا بعضها فى بعض حصل ۲۵۲۰ هكذا [تصوير] قال صاحب الكشكول الشيخ بهاء الدين- قدس سره- فى الخلاصة ما هذا الفظه: لطيفة يحصل مخرج الكسور التسعة من ضرب ايام الشهر فى عدة الشهور و الحاصل فى ايام الاسبوع، و من ضرب مخارج الكسور التى فيها حرف العين بعضها فى بعض و سئل اميرالمؤمنين عليه السّلام عن ذلك فقال: اضرب ايام اسبوعك فى ايام سنتك، و قال تلميذه الشارح الجواد: ايام الشهر هى ثلاثون و السنة هى ثلاثمائة و ستون بناء على ما هو المشهور فى العرف و الا فالسنة شمسية او قمرية تزايد على ذلك او تنقص و كذلك الشهر و يؤيد ان ذلك هو المشهور فى العرف ما ذكره بعض الفقهاء انه اذا آجرداره سنة فى اثناء الشهر و انقضت من يوم العقد ثلاثمائة و ستون يوما فقد انقضت الاجارة، و قال السيد الجزائرى فى زهر الربيع: ان يهوديا اتى علياً عليه السّلام فسأله عن عدد يكون له الكسور التسعة فاجابه عليه السّلام بهذا.

(۲)- قال الشهرستانى فى الملل و النحل: النصارى امة المسيح عيسى بن مريم عليه السّلام و اثبتوا للّه اقانيم ثلاثة قالوا: البارى تعالى جوهر واحد يعنون به القائم بالنفس لا التحيز و الحجمية فهو واحدبالجوهرية ثلاثة بالاقنومية و يعنون بالاقانيم الصفات كالوجود و الحياة و العلم و الاب و الابن و روح القدس و انما العلم تدرع و تجسد دون سائر الاقانيم. ثم ان اربعة من الحوارين اجتمعوا و جمع كل واحد منهم جمعا للانجيل و هم متى و لوقا و مارقوس و يوحنا. و قال الشيخ الجليل ابو الفتح الكراجكى فى كنز الفوائد: ان النصارى يزعمون ان المسيح عليه السّلام مجموع شيئين لاهوت و ناسوت يعنون باللاهوت اللّه سبحانه- و تعالى عما يقولون- و بالناسوت الانسان و هو جسم المسيح ان هذين الشيئين اتحدا فصارا مسيحا، و معنى قولهم اتحدا اى صارا شيئا واحداً فى الحقيقة و هو المسيح فيقال لهم: انم مجمعون معنا على ان الاله قديم و ان الجسم محدث و قد زعمتم انهما صارا واحداً فما حال هذا الواحدأ هو قديم ام محدث؟ فان قالوا: هو قديم قيل لهم فقد صار المحدث قديمالانه من مجموع شيئين احدهما محدث و ان قالوا: هو محدث قيل لهم فقد صار القديم محدثا لانه من مجموع شيئين احدهما قديم و هذا مالاحيلة لهم فيه و ليس يتسع لهم ان يقولوا بعضه قديم و بعضه محدث لان هذا ليس باتحاد فى الحقيقة و لان يقولوا هو قديم محدث لتناقض ذلك و استحال ولان يقولوا ليس هو قديم و لا محدث فظاهر فساد ذلك أيضاً و بطلانه و هذا كاف فى ابطال الالحاد الذى الدعوه، و قدسألهم بعض المتكلمين فقال: اذا كنتم تعبدون المسيح و المسيح اله و انسان فقد عبدتم الانسان و عبادة الانسان كفر بغير اختلاف ثم اتى بمسائل اخرى عليهم كلها حجة قائمة فراجع ص ۱۰۷ منه طبع طهران، فتأمل فى قول الكراجكى.

خزائن، ص: ۴۶۳

التوراة

* فائدة:

اعلم أن التوراة خمسة أسفار: السفر الأول يذكر فيه بدء الخلق و التاريخ من آدم إلى يوسف عليه السّلام، الثانى يحكى استخدام مصر لبنى إسرائيل، و ظهور موسى و هلاك فرعون، و إمامة هارون، و نزول الكلمات العشر و سماع القوم كلام اللّه؛ الثالث يذكر فيه تعليم القرابين؛ الرابع يذكر فيه اعداد القوم و تقسيم الأرض عليهم، و أحوال الرسل التى بعثها موسى إلى الشام، و أخبار المن و السلوى و الغمام؛ الخامس يذكر فيه بعض الأحكام و وفاة هارون و موسى و يوشع؛ ثم إنهم ينقلون عن الأنبياء تسعة عشر كتاباً و يضيفونها إلى

خمسة أسفار التوراة و مجموع كتبهم على أربع مراتب: المرتبة الاولى التوراة و قد ذكر، المرتبة الثانيه أربعة أسفار يسمونها الأول، أولها يوشع يذكر فيه ارتفاع المن و السلوى، و محاربة يوشع، و فتحه البلاد، و قسمتها بالقرعة، و ثانيهما يدعى فيه سفر الحكام و فيه أخبار قضاة بنى إسرائيل، و ثالثها الإشموئيل فيه نبوته، و ملك طالوت، و قتل داود جالوت، و رابعها سفر الملوك و فيه أخبار ملك داود و سليمان و غيرهما، و الملاحم، و محن بختنصر و خراب بيت المقدس، المرتبة الثالثة أربعة أسفار يسمى بالأخيرة و أولها لشعيا و فيه توبيخ لبنى إسرائل، و إنذار بما وقع، و بشارة للصابرين، و ثانيها لإرميا و فيه خراب البيت، و الهبوط إلى مصر، و ثالثها لحزقيل يذكر فيه حكم طبيعة و ملكية مرموزة و أخبار يأجوج و مأجوج، و رابعها اثنا عشر سفراً فيه إنذارات بزلازل و جراد و غيرها، و إشارة إلى المنتظر و المحشر، و نبوة يونس، و ابتلاع الحوت له، و توبة زكريا و البشارة بورود الخضر، المرتبة الرابعة تدعى الكتب و هى أحد عشر

خزائن، ص: ۴۶۴

سفراً: الأول تاريخ نسب الأسباط و غيرهم، و مزامير داود و مائة و خمسون مزموراً كلها طلبات و أدعية؛ الثانى قصة أيوب و فيه مباحث كلامية؛ و الرابع آثار حكمية عن سليمان، الخامس أخبار الحكام؛ السادس نشايد غريبة لسليمان فى مخاطبة النفس و العقل؛ السابع تسمى جامع الحكمة لسليمان فيه البحث على طلب اللذات العقلية الباقية، و تحقير اللذات الجسمية الفانية، و تعظيم اللّه سبحانه، و تخويف منه؛ الثامن يدعى البواع لإرميا و فيه خمس علامات على حروف المعجم يدب على البيت، التاسع فيه ملك أردشير؛ العاشر لدانيال فيه تفسير المنامات و حال البعث و النشور؛ و الحاد يعشر لعز يرفيه صفة عود القوم من أرض البيت و بنائه.

فى كتاب أدب الكاتب

* فائدة:

فى كتاب أدب الكاتب يقال لولد كل سبع: جرو، و لولد كل ذى ريش: فرخ، و لولد كل وحشية: طفل، و لولد الفرس: مهر، و لولد الحمار: جحش و عفو، و لولد البقرة: عجل و الانثى عجلة، و لولد الضأن ذكراً أو انثى سخلة و بهم إلى أربعة أشهر و هو جروف و الانثى جروفة، و لولد المعز سخلة و بهلة إلى أربعة أشهر فهو جفر و الانثى جفرة ثم جدى و الانثى عناق، و لولد الأسد: شبل، و لولد الضبع: فرعل، و لولد الدب: الديسم. و لولد الغزال: خشف و طلا، و لولد الخنزير: خنوص، و لولد الذئبة و الكلبة و الهرة و الجرد: درص، و لولد الثعلب: هجرس.

على قبور الخلفاء من ...

* قال:

الراوندى فى الخرائج و الجرائح: إن قبور الخلفاء من بنى العباس بسامرة عليها من زرق الخفافيش و الطيور ما لا يحصى و لا يرى على رأس قبر عسكريين عليهم السّلام و لا على قباب المشاهد زرق طير أصلًا فضلًا عن قبورهم الشريفة.

خزائن، ص: ۴۶۵

حكايت عجيب

* حكايت:

يكى از ثقات نقل مى‌كرد از والد خود كه او نيز يكى از ثقات بود كه در وقتى كه من در سن شانزده يا هفده سال بودم، عيد نوروزى بود در اصفهان به اتفاق پدر خود و جمعى از دوستان و همصحبتان به بازديد عيد به خانه‌هاى آشنايان مى‌رفتيم.

اتفاقاً روز سه‌شنبه بود به عزم دیدن آشنائی رفتیم در قبرستانی نزدیک خانه او بود مکث کرده شخصی را فرستادیم تفحص کند که او در خانه است یا نه؟

بر سر قبری نشستیم یکی از رفقا به عنوان مطایبه گفت:

ای صاحب قبر آخر ایام عید است به دیدن هر که رفتیم تعارفی کرد و شیرینی و میوه آورد چرا تو چنین بی‌تعارفی؟

ناگاه از قبر آوازی برآمد که ببخشید ندانستم شما اینجا خواهید آمد سه‌شنبه آینده وعده است همین جا تا من نیز تعارف بجا آورم، ما از شنیدن این آوازمتوحش شدیم و از جا برخاستیم متحیر و مضطرب مانده به منازل خود مراجعت کردیم و متیقن شدیم که تا سه شنبه آینده ما همه خواهیم مرد.

مشغول توبه و وصیت و تنقیح امور خود شدیم تا روز سه‌شنبه آینده با هم مجتمع شده گفتیم بیائید تا بر سر قبر او رویم ببینیم چه روی می‌دهد.

مجتمعاً بر سر قبر او رفتیم یکی از ما گفت:

که ای صاحب قبر به وعده وفا کن، ناگاه دیدیم قبر شکافته شده و دری پیدا گردید و آوازی آمد که بسم اللّه قدم رنجه فرمائید و پله‌ای چند ظاهر شد و ما در نهایت حیرانی پائین رفتیم، دهلیزی طولانی سفید کرده روشن نمایان شد و شخصی در آنجا ایستاده پیش افتاد و دلالت می‌کرد چون دهلیز تمام شد باغی در نهایت طراوت و صفا ظاهر و در آنجا نهرهای آب جاری و درختهای مشتمل بر أنواع میوه‌های جمیع فصول و بر آن درختان انواع مرغان خوش ألحان، و از

خزائن، ص: ۴۶۶

خیابانی که مقابل دهلیز بود رفتیم در میان باغ به عمارتی رسیدیم ساخته و پرداخته در نهایت زینت و اطراف آن به باغ گشوده پس داخل آن عمارت شدیم.

شخصی در نهایت جمال و صفا نشسته و جمعی از ماه لقایان کمر خدمت آن بر میان بسته، چون ما را دید از جا برخاست و عذرخواهی نمود و ترغیب کرد و انواع شیرینیها و میوه‌ها که مثل آن ندیده بودیم آورد و ما متحیر که ما در اینجا خواهیم ماند یا بازگشتی خواهیم داشت بعد از ساعتی برخاستیم تا به بینیم چه روی خواهد داد.

آن شخص ما را مشایعت کرد تا دم دهلیز، پس پدر من از او سؤال کرد که تو کیستی و اینجا کجاست.

گفت من فلان مرد قصابم در بازارچه‌ای که نزدیک این قبرستان است دکان قصابی داشتم و عملی به جز این نداشتم که هرگز کم نفروختم و اول وقت نماز که داخل می‌شد و صدای مؤذن بلند می‌شد اگر گوشت در ترازو بود نمی‌کشیدم و به مسجد کوچکی که در آن نزدیکی بود به نماز جماعت حاضر می‌شدم و بعد از مردن این موضع را به من دادند و در هفته گذشته که شما این سخن را به من گفتید مأذون به راه دادن نبودم و این هفته اذن گرفتم.

بعد هر یک از ما از مدت عمر خود سؤال کردیم و او جواب می‌گفت: از آن جمله شخص مکتب داری را گفت: تو زیاده از نود سال عمر خواهی کرد و او هنوز زنده است و مرا گفت: تو فلان قدر، و حال پانزده سال دیگر باقی است.

طریق استخراج عظیمهٔ

* فائدهٔ:

طریقه استخراج عزیمت مثلث مثلًا این مثلث عدد خانه اول که ۷۲ به حروف بردیم ع ب شد ابیل «۱» بر آن افزودیم عبائیل شد پس عدد خانه سیم که ۶۸ است [تصویر]

(۱)- ایبل پنجاه و یک است به کتاب ما دروس اوفاقی رجوع شود.

خزائن، ص: ۴۶۷

چنین کردیم سحائیل شد پس خانه هفتم عدائیل شد پس نهم عائیل شد این چهار ملک از چهار زاویه برداشته می‌شود پس عدل صفحه را می‌گیریم و عدل یکی وسط ضلع أیمن است ۶۷ و یکی أیسر است ۷۵ جمع کردیم ۱۴۲ شد به حرف بردیم و اییل افزودیم قمباییل شد پس با عدد وفق صفحه چنین کردیم که ۲۱۳ باشد ریجاییل شد پس عدد جمیع خانه‌ها مع وفق را در سه ضرب کردیم ۶۳۹ شد و به حرف بردیم خلطاییل شد و آن ملک اعظم است و رئیس ملائکهٔ است پس استخراج اعوان نمودیم از چهار خانه وسط ابتداء وسط سطر اعلا ۷۳ و یوش اضافه کردیم عجیوش شد پس وسط ضلع ایمن سزیوش پس وسط ضلع ایسر عهیوش پس وسط اسفل سطیوش شد پس عزیمت کردیم به این طریق:

بسم اللّه الرحمن الرحیم عزمت علیکم یا أرواح الطاهرهٔ المسخرهٔ المطیعهٔ بهذا اللوح الشریف یا عبائیل و یا سحائیل و یا عدائیل و یا عائیل و یا قمبائیل و یا ریجائیل بحق ربکم و الحاکم علیکم خلطائیل أن تجیبونی و أعینونی و أمروا هؤلاء الأعوان عجیوش سزیوش عهیوش سطیوش بقضائ حاجتی بحق الاسم الأعظم الم و بحق خالقکم و موجدکم و بارئکم بارک اللّه فیکم و علیکم أجمعین العجل- سه مرتبه- الساعهٔ- سه مرتبه- الرجاء- سه مرتبه-.

خواندن عزیمت به عدد اسم اعظم که مرکز مثلث است و در اینجا ۷۱ است و عدد وفق لوح نیز جایز است یا به عدد اسماء اللّه که ۹۹ است یا به عدد اسم خود یا به عدد اسم شخص معین و در عزیمت که اسم اعظم الم ذکر شد چون مرکز بود و اگر چیز دیگر باشد همان اسم اعظم خواهد بود.

چند فائده در علم صنعت

* فوائد:

لبعض الأعمال الآتیهٔ: بدان که شد و وصل به خاکستر بیخته و بیاض البیض و نمک سوده باید بشود، و بدان که طریقه ریختن بر روی پارچه کرباس آن است که کرباس را در پیاله یا کاسه‌ای گذارند و بدان که فائده آتش

خزائن، ص: ۴۶۸

گداخته آن که عروس آتش بگیرد و بدان که مراد از فعل افتادن قرص آن است که دیگر چیزی در کرباس نماند و مراد از ملقمه بقیه فرار است در کرباس و ذوب ملقمه در بوته باید داشت.

فائدهٔ:

بگیرد [تصویر] اعلی و در کفچه آهن بریزد و بر روی آتش گداخته بگذارد و آن آب را بر روی [تصویر] بسیار رقیق خالی از گرد و غبار باشد بریزد در حالتی که در زیر آن [تصویر] کاسه‌ای باشد که در آن کاسه سرکه تند باشد تا آنچه صاف باشد در آن کاسه بچکد و آنچه در کاسه چکید آن را بردارد و بر نهج سابق [تصویر] نماید و حاصل را بر روی [تصویر] مذکور بریزد و آنچه در کاسه جمع شود بردارد و تکرار عمل نماید تا پنج مرتبه یا هفت مرتبه [تصویر] پس منقی را برداشته فرش و لحاف [تصویر] نماید و در ظرف سفالی بر روی آتش بگذارد تا [تصویر] بسوزد بعد از آن [تصویر] را بردارد و سنگی بر آن بزند آنچه ورق ورق شود خشک باشد آن مکلس باشد آن را در گوشه بگذارد آنچه باقی ماند ورق ورق نشود آن را به همان طریق مکلس نماید تا تمامی مکلس شود بعد از تکلیس جمیع، جمیع دو سوخته کرده در سرسکو حره [تصویر] نماید حاصل را در کعب پیاله یا کاسه بریزد قرص شود آن قرص را نگهدارد و هر گاه آن قرص ده مثقال باشد پنجاه مثقال یا چهل مثقال [تصویر] در قهوه جوش سنگی که ته آن حبابی باشد بریزد و آن قرص را بر روی آن بیندازد و در آن را شد و وصل محکم نماید و در روی آتش بگذارد تا چهار

ساعت و متوجه آن باشد هر گاه از سر قهوه جوش بخار بیرون آمد به سرعت تمام بردارد بعد از چهار ساعت آن را برداشته بگذارد تا سرد شود بعد در آن را گشوده آن را به روی پارچه کرباس بریزد و سر آن را محکم بگیرد و به شدت عصر نماید آنچه بماند نگهدارد و آنچه بیرون رود باز به دستور سابق عمل نماید تا آن قرص از فعل بیفتد بعد از آن ملقمه را [تصویر] نماید که هر

خزائن، ص: ۴۶۹

چهار مثقال یا پنج مثقال آن با شش مثقال قمر خالص گردد و أما نفع بر این عمل مترتب نشود.

فائدة:

هر ده مثقال قمر مکلّس سی مثقال یا چهل مثقال ملقمه از آن حاصل گردد پس هر سی مثقال ملقمه شش مثقال قمر از آن عاید گردد.

فائدة:

هر گاه آن قمر مکلّس را در بوته اندازد و در حین ذوبان میل کمر میخرا در جوف آن نموده حرکت دهند بعضی از آن احیاء شود. قال الاستاذ ما کتبت إلا ما رأیت و شاهدت فلا تکذبنی بعد بالدین ألیس اللّه بأحکم الحاکمین.

فائده جلیلهٔ

* فائدهٔ جلیلهٔ:

هر گاه [تصویر] را که به حد کمال رسیده باشد بگیرند و این ملقمه را در کاسه مطین به آن طبخ دهند از صبح تا ظهر بعضی از آن ثابت شود و فائده بخشد.

فائدهٔ:

هر گاه همان مرموز بسیار خوب را تحصیل کند و بتنکیس مینا تصفیه نماید به آن طریق معهود و نگه دارد و [تصویر] را بگیرد و در دیگ سنگی یا مسی بریزد و آتش در زیر آن بیفروزد تا آن آب شود و به چوبی آن را بر هم زند تا از غلیان بایستد بعد آن را برداشته و در قرع بریزد و انبیق را سوار کند و شد و وصل را محکم کند و در زیر قرع آتش ملایم بر افروزد و آنچه از او مقطر شود با مرموز مذکور در شیشه مطین بریزد و در حالتی که مقطر و مصفی مساوی باشد و بر روی آتش بگذارد تاآب شوندوممزوج گردند پس قمررا صفحه نمایند و آن صفحه را بتابد و در آن مرکب منغمر کند در حالتی که مرکب را در پیاله کرده بر روی آتش گذارده باشد بعد از انغمار در آتش منغمر کند و بیرون آورده مکلس شده باشد بعد از آن متلاشی کند ودر قرع مطین بریزدومساوی چهار

خزائن، ص: ۴۷۰

وزن آن فرار را بر روی آن ریزد و آن را به کاغذ و تریاک محکم کند و آتش ملایم بدهد تا فرار منجمد گردد بعد بیرون آورده ذوبان دهد، از امیری شنیدم که ده پانزده نفع می‌کندولکن ما وفقت لإتیانه بل سمعته منه ومن صاحب الفن انتهی.

فائده:

طریق تکلیس حز مهره بگیر سحب کسلامطین زاید را ۱۲ مثقال و بکوب آن را کوبیدنی هموار که زیاد خورد نشود و نگهدار و بیار ۸ مثقال [تصویر] و آن را قطعه قطعه کن که هر قطعه آن به حسب عرض دو انگشت کمتر باشد و آن قطعات را به وضعی بچین که شکل خیاری پیدا شود که در آن گشوده باشد آن سحب کوبیده را دو حصه کن، یک حصه آن را بریز به توی آن شکل مذکور و یک عدد پول سیاه که به وزن چهار مثقال است یا سه مثقال بر روی آن سحب بگذارد و آن حصه دیگر را بر روی آن بریز و سرهای آن قطعات [تصویر] به هم بگیر و به هم منضم و ملحق کن که هر چه بکروی بودن نزدیکتر باشد بهتر است بعد آن را

در یک چهار یک کهنه «۱» یا بیشتر بپیچ و در جایی بگذار که باد در آنجا تصرف نکند و دو سه حبه آتش بر اطراف آن بگذار و برو و بعد از انقضاء یک شب چون داخل شام شده باشی بیا هر گاه کهنه خاکستر شده باشد بردارد و به ملایمت خاکستر را دور کن و آن خر مهره مکلس شده باشد فهو المراد و الّا به همین طریق هر چه خواهی تکلیس کن. و بدان که در بسیاری از اوقات خرمهره مکلس با [تصویر] مشتبه می‌شوند به جهت مخلوط شدن، هر گاه به ملایمت هر چه تمامتر خاکستر را حرکت دهی آن مکلسین به هم مخلوط نمی‌شوند و هر گاه مخلوط شوند نهایت دقت کن آنچه به زردی اقرب باشد مکلس خرمهره است و آنچه به سفیدی اقرب باشد مکلس [تصویر] و بدان که باید سحب کسلامطین چندان کهنه نباشد اگر چنین باشد تکلیس نمی‌کند و باید به آب نیفتاده باشد و ثمره این عمل در بعضی از ناخوشیهای چشم ظاهر می‌شود و همچنین در ضعف قوی و عدم اقتدار بر وقاع و در علم صنعت نیز مثمر

---

(۱)- یعنی یک چهارم ذرع.

خزائن، ص: ۴۷۱

ثمره تامّه است.

در ساختن عطر گل

* فائده:

در ساختن عطر گل: بگیرد سه چهار یک «۱» گل و آن را پاک کند و در دیگ سفید بریزد و یک من و نیم آب یا گلاب بر روی آن بریزد و در آن را به در دیگ سفید محکم کند به نوعی که بخار بیرون نیاید و نیچه را در آن استوار کند و شدّ و وصل را محکم نماید و هر چه نیچه بلندتر باشد بهتر است و هشتاد مثقال روغن بادام یا روغن دیگر که به قدر یک مثقال کافور جو دانه در آن حل کرده باشند در آفتاب و آن روغن را به پاکیزگی گرفته باشند و در پارچه سفیدی گذارده و در آن را محکم کند و آن را در آب سرد بگذارد و هر وقت که آب گرم شود آب را عوض کند، و آتش در زیر دیگ بیفروزد ابتدا به شدت تا به جوش آید بعد از آن آتش را ملایم کند مثل چراغ تا اینکه آب در دیگ تمام شود بعد از آن پارچ را برداشته در ظرفی بریزد و آن روغن را از آب جدا کند به نوعی که در آب چیزی از روغن باقی نماند و باز روغن را در پارچ بریزد و آب یا گلاب غیر آن گلاب در روی ارضیه یعنی گل تازه بریزد و به نهج سابق کماً و کیفاً عمل سابق را بریزد و آب (لاحق) کند بعد ارضیه را در دیگ بریزد و آب لاحق را بگذارد بعد از تمام شدن آب لاحق را بریزد و آب سابق را نگهدارد و هکذا یکرر العمل حتی یبلغ الی حد الکمال و یتصل الی مقصوده غایهٔ الاتصال و لا حاجهٔ الی بیان باقی الامور لظهوره غایهٔ الظهور.

در تصفیه قلب از آقا محمد بیدآبادی

* فائده:

طریقه منقوله از مرحوم مبرور زبدهٔ العارفین آقا محمد بیدآبادی در تصفیه قلب و سلوک سالک مدتی قبل از شروع در اربعین در ایام

---

(۱)- یعنی سه چهارم یک من گل را مثلًا.

خزائن، ص: ۴۷۲

بیکاری مداومت نماید بر ذکر:

«اللّه خاطری و ناظری».

و نوافل را با خشوع بجا آورد تا میل کاملی به هم رسد، بعد از آن شروع در اربعین نماید و از حیوانی احتراز نماید و نوافل را طراً با خشوع تمام بجا آورد و در بین نافله شب و شفع سیصد و شش مرتبه «یا حی یا قیوم» را متصلًا تکرار نماید تا نفس قطع نشده چون نفس قطع شود نفس کشیده بگوید «برحمتک استغیث اللّه احی قلبی».

و چون نفس را تازه کرد باز شروع کند به تکرار به نهج سابق تا تمام شود بعد از آن باتمام باقی نوافل پردازد و اربعین را بدین نهج تمام کند بعد از اتمام شروع به آیه نور نماید در بامداد و در هر نوری از انوار پنجگانه، متوسل شود سراً به یکی از اصحاب کساء و آل عبا صلوات اللّه علیهم در نور اول به نور اول و در ثانی به ثانی و هکذا این عمل باعث حیات قلب که عبارتست از علم به مطالب کلیه می‌شود مکرر به تجربه رسیده است.

برای حصول رویایی صادقانه

* فائدهٔ

یا علی یا ایلیا یا باالحسن یا با تراب‌حل مشکل سرور دین شافع یوم الحساب مداومت بر این کلمات بعد از صلاهٔ در آناء اللیل اقلًا پانصد مرتبه منشأ حصول رؤیای صادقه و وصول سیر به مفاتیح شارقه است و مشخص است که وجود شرائط در همه حال ضرور است.

اشعاری در توسل به امیرالمؤمنین «ع»

* فائدهٔ:

در سحرها رو به نجف ایستاده متوسل به روح مقدس امیرالمؤمنین علیه السّلام شده هفت نوبت یا بیشتر این را بخواند:

خزائن، ص: ۴۷۳

ای باد صبح مشکبو سوی نجف آور تو رو با شاه دین حیدر بگو با حیدر صفدر بگو با نفس پیغمبر بگو با سید سرور بگو با ساقی کوثر بگو فلان سلامت می‌کند خود را غلامت می‌کند

مستی ز جامت می‌کندفلان سلامت می‌کند

در علم صنعت

* فائدهٔ:

اگر همان ملقمه متقدمه را در پیاله کرده و پیاله دیگر به بالای آن شدّ و وصل نموده بر آتش بسیار نرمی یا خاکستر گرمی گذارند فرار آن پیاله بالا متصاعد می‌شودو دست می‌آید و ملقمه چهار مثقال یک مثقال قمر می‌شود، باید غبار و گرد به ملقمه ننشیند در وقت ذوبان.

ماء الراس صابونی

* فائدهٔ:

ماء الرأس صابونی تیزاب صابونی یک بار قلیاب و آهک ممزوج نموده و قدری معین آب بر روی آن کرده آنچه بعد از یک

شبانه‌روز بر روی می‌نشیند تیزاب است و همان آب را قدری که کسر کرده است بر آن افزوده، ثانیاً در قلیاب و آهک دیگر چنان کنند و همچنین تا ده پانزده بار در ظرف چینی محکم.

تنکیس مینا

* فائدهٔ:

تنکیس مینادر مرموز سر که در ظرف کرده کرباسی بر در آن انداخته مرموز را در آن کرباس کرده مثل مجموعه بر روی آن گذارده و آتش گداخته در آن مجموعه کرده تا مرموز مذاب شود.

خزائن، ص: ۴۷۴

سفید کردن یاقوت سرخ

* فائدهٔ:

اگر در را بتراشند و شش روز در میان بول خر نهند همچو یاقوت شود، و اگر یاقوت سفید را به بول شتر بجوشاند سرخ شود.

طریق گرفتن عطر گل

* فائدهٔ:

در اتمام عمل متقدم در گرفتن عطر گل بعد از آنکه تکرار عمل کرد و به مرتبه عاشر بالاتر رسید سعی بلیغی لازم است بر جدا کردن آب از روغن به قدر امکان بعد از جدا شدن معمول را داخل شیشه کند که جوف آن حبابی باشد و آن را در کاسه‌ای گذارده در آفتاب بهاری گذارد و در آن را از موم یالاک محکم کند که هوا در آن تصرف نکند که منجر به فساد می‌شود و بعد از تربیت آفتاب به دقت تمام ملاحظه کند هر گاه آب در آن باقی مانده است آن را بر روی آتشی بگذارد که محجوب بر ماد باشد در منتهای درجه ملایمت مثل حرارت آفتاب تابستانی در بلاد عجم تا آن که به تدریج آن رطوبت بر طرف شود.

و بدان که باید آنچه صاف شد بگیرد و آنچه درد آن باشد به تنکیس جدا کند بعد از آن مشغول تربیت شود به نحوی که گذشت.

قصّه عجیب

* فائدهٔ:

شیخ جلیل شیخ محمد جعفر نجفی- قدس سره الزکی- که از مشایخ اجازه این حقیر است در سفری که به جهت زیارت عسکریین و سرداب مقدس بسر من رأی مشرف شدیم با جناب ایشان همسفربودیم.

روزی حکایت کرد که مرا در سر من رأی آشنائی بود از اهل آنجا که هر گاه به زیارت آمدمی به خانه او رفتمی وقتی آمدم آن شخص را رنجور و نحیف و زار و مریض دیدم که مشرف به موت بود از سبب ناخوشی استفسار کردم گفت:

خزائن، ص: ۴۷۵

چندی قبل از این قافله‌ای از تبریز به جهت زیارت به اینجا مشرف شدند و من چنانچه عادت خدام این قباب و اهل سر من رأی هست به ملاحظه قافله رفتم که مشتری به جهت خود گرفته و استادی آن را در زیارت کرده از او منتقع شوم.

در میان قافله جوانی را دیدم در زِیّ ارباب صلاح و نیکان در نهایت صفا و طراوت با جامه‌های نیکو برخاست و کنار دجله رفته غسلی بجا آورد و جامه‌های تازه پوشید در نهایت خضوع و خشوع روانه روضه متبرکه شد، با خود گفتم: از این جوان می‌توان

بسیار منتفع شد پس دنباله او را گرفته رفتم دیدم داخل صحن مقدس عسکریین شد و در رواق ایستاده کتابی در دست دارد و مشغول خواندن دعای اذن شد و در غایت آنچه از خضوع متصور می‌شود و اشک از دو چشم او جاری بود به نزد او آمده گوشه ردای او را گرفته گفتم می‌خواهم به جهت تو زیارت نامه بخوانم.

او دست به کیسه کرده و یک دانه اشرفی به کف من گذارده اشاره کرد که برو و ترا با من رجوعی نباشد.

من که چند روز استادی می‌کردم به ده یک این شاکر بودم آن را گرفته قدری راه رفتم، طمع مرا بر آن داشت که باز از آن اخذ کنم برگشتم دیدم در غایت خضوع و گریه مشغول دعای اذن دخول است باز مزاحم او شده گفتم باید تو را تعلیم زیارت دهم این دفعه نیم اشرفی به من داده و اشاره کرد که به من رجوع نداشته باش و برو من رفتم و با خود گفتم:

نیکو شکاری به دست آمده، باز مراجعت کردم در عین خضوع او را گفتم کتاب را بگذار و البته من باید به جهت تو، زیارت نامه بخوانم و ردای او را کشیدم.

این دفعه نیز یک عدد ریال به من داده و مشغول دعا شد من رفتم، باز طمع مرا بر معاودت داشته مراجعت کردم و همان مطلب را تکرار نمودم، این دفعه کتاب را در بغل گذارده و حضور قلب او تمام شده بیرون آمد و من از کرده خود پشیمان شدم و به نزد او آمدم و گفتم بر گرد و زیارت کن به هر نوع که می‌خواهی

خزائن، ص: ۴۷۶

و مرا با تو کاری نیست گریه کنان گفت:

مرا حال زیارتی نماند و رفت من بسیار خود را ملامت کرده مراجعت نمودم از در خانه داخل فضا شدم دیدم سه نفر بر لب بام خانه من محاذی در خانه رو به من ایستاده‌اند آن که در میان بود جوانتر بود و کمانی در دست داشت تیر در کمان نهاد و به من گفت:

چرا زائر ما را از ما بازداشتی و کمان را زه کشیده ناگاه سینه من سوخت و آن سه نفر غائب شدند و سوزش سینه من به تدریج اشتداد کرده بعد از دو روز مجروح شد و به تدریج جراحت آن پهن شده اکنون تمام سینه مرا فرو گرفته و سینه خود را گشود دیدم مجموع سینه او پوسیده بود و دو سه روزی نگذشت که آن شخص بمرد.

حکایت غریب

* حکایت:

حاج الحرمین الشریفین حاج جواد صباغ که از معتبرین تجار وثقه و معتمد بود و در سر من رأی سر کار تعمیر روضه متبرکه عسکریین در سرداب مقدس بود از جانب جعفر قلیخان خوئی در سنه یک هزار و دویست و ده که حقیر به عزم زیارت بیت اللّه الحرام به آن حدود مشرف شده به زیارت سر من رأی رفتم او در آنجا بود.

حکایت کرد که سید علی نامی بود که سابق بر این از جانب وزیر بغداد حاکم سر من رأی بود، حقیر او را در سنه یک هزار و دویست و پنج، که مشرف شده بودم دیده بودم گفت:

او از زوار عجم وجهی که هر سری یک ریال بود می‌گرفت و ایشان را رخص زیارت و دخول در روضه می‌داد و به جهت امتیاز وجه دادگان و ندادگان مهری برای ساق پای داشت هر که وجه داده بود می‌زد به جهت دفعات دیگر که

خزائن، ص: ۴۷۷

داخل روضه می‌شوند نشان باشد.

روزی بر در صحن مقدس نشسته بود و سه نفر ملازم او هم ایستاده و چوبی بلند در پیش خود نهاده و قافله زواری از عجم وارد شده بود پای هر یک را مهر می‌کرد و وجه را می‌گرفت و رخصت دخول می‌داد.

و جوانی از اخیار عجم آمد و زن او نیز همراه بود و از جمله اهل شرف و ناموس و حیاء و جمال بود و آن جوان دو ریال داد سید علی ساق پای آن جوان را مهر کرد و گفت:

آن زن نیز بیاید تا ساق پای او را نیز مهر کنم آن جوان گفت:

هر دفعه این زن می‌آید و یک ریال می‌دهد می‌گذرد این فضیحت ضرور نیست، سید علی گفت:

ای رافضی بی‌دین عصبیت و غیرت می‌کنی که ساق پای زن تو را ببینم!! گفت: اگر در میان این جمعیت مردم غیرت کنم غلطی نکرده خواهم بود، سید علی گفت ممکن نیست تا ساق پای او را مهر نکنم اذن دخول بدهم. آن جوان دست زن را گرفته گفت: اگر زیارت است همین قدر هم کافی است و خواست مراجعت کند سید علی شقی گفت: این رافضی گفته من بر تو شاق و گران آمد همچنان که زن او رفت بگذرد. سر چوبی بر شکم او زد که افتاده و جامه او پس رفته بدن او مکشوف و نمایان شد آن مرد دست آن زن را گرفته بلند کرد و رو به روضه مقدسه کرد و عرض کرد:

اگر شما به پسندید بر من نیز گوارا است و به منزل خود مراجعت نمود، حاجی جواد گفت:

من در خانه بودم بعد از گذشتن سه یا چهار ساعت به تعجیل آدمی به نزد من آمده که مادر سید علی تو را می‌خواهد تا من روانه می‌شدم دو سه نفر دیگر آمدند من به تعجیل رفتم مرا به اندرون خانه بردند دیدم سید علی مانند مار زخم خورده بر زمین می‌غلطد و امان از درد دل می‌کند و عیال او در دور او جمع شده چون مرا

خزائن، ص: ۴۷۸

دیدند مادر و زن و دختران و خواهرانش بر پای من افتادند عجز و زاری کردند که برو و آن جوان را راضی کن و سید علی فریاد می‌کند که بارالها غلط کردم و بد کردم، من آمدم تا منزل آن جوان را جستجو کردم و از او خواهش خشنودی و دعا به جهت سید علی کردم گفت: من از او گذشتم. امّا کو آن دل شکسته من و آن حالت؟

و آن وقت مراجعت کرده مغرب بود آمدم به روضه عسکریین به جهت نماز مغرب و عشاء دیدم مادر و زن و دختران و خواهران سید علی سرهای خود را برهنه کرده و گیسوهای خود را بر ضریح مقدس بسته و دخیل آن بزرگوار شده‌اند و فریاد سید علی از خانه او به روضه می‌رسید من مشغول نماز شدم و در بین نماز صدای شیون از خانه سید علی بلند شد و متعلقان او به خانه رفتند آن شقی مرده بود.

آن را غسل دادند و چون کلیدهای روضه و رواق در آن وقت در دست من بود به جهت مصالح تعمیر و آلات آن خواهش کردند که تابوت او را در رواق گذارده چون صبح شود در آنجا دفن نمایند.

جنازه را آنجا گذاردند و من اطراف رواق را چنان که متعارف است ملاحظه کردم که مبادا کسی پنهان شده باشد و چیزی از روضه مفقود شود و در را مقفّل کرده و کلیدها را برداشته رفتم و چون سحر شد آمدم و خدمه را گفتم شمعها را افروخته در رواق را گشودم دیدم سگ سیاهی از رواق بیرون دوید رفت، من خشمناک شده به خدامی که بودند گفتم:

چرا اول شب درست رواق را ندیده‌اید.

گفتند: ما غایت تفحص را نمودیم و هیچ چیز در رواق نبود پس چون روز شد آمدند و جنازه سید علی را برداشته تا او را دفن کنند دیدند کفن خالی در تابوت است و هیچ چیز در آنجا نیست.

خزائن، ص: ۴۷۹

در علم صنعت

* فائدهٔ:

عروس کبریت است و مریخ آهن است.

طلب العلم فريضة و مراد از علم

* فائدة:

قال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم: «طلب العلم فريضة على كل مسلم، ألا إن اللّه يحب بغاة العلم» فقهاء گويند مراد علم فروع است از عبادات و معاملات، متكلمين گويند علم كلام است، اهل تفسير و حديث گويند علم كتاب و أحاديث است، متصوفه گويند عمـل سلوك است؛ كـل حزب بمـا لـديهم فرحون، من مى‌گويم اولى تعميم است مر واجبات عينيـة و كفائيـة را و تعميم طلب را به استدلال و تقليد و كشف و همين است مراد از لفظ نه همين تحصيل احكام فرعيه از ادله تفصيليه چنان كه شيخ بهاء الدين عاملى به آن تصـريح فرموده و از اين جهت است كه جنـاب مقـدس نبوى صـلّى اللّه عليه و آله و سـلّم فرموده «لا يتفقه العبـد كـل الفقه حتى يمقت النـاس فى ذات اللّه و يرى للقرآن وجوهـاً كثيرة، ثم يقبل على نفسه فيكون أشـد مقتاً لها» و مؤيـد اين است «و لينـذروا قومهم الخ» چه انذار مجرد تعليم فروع نيست.

«ساغر نراقى»

بر من بت ليلى و شم زين پيش عمرى بر گذشت‌در راه او مجنون صفت استاده‌ام حيران هنوز
گشت از نسيم زلف او روزى پريشان و بودبر خاك ره دلها بسى از زلف او ريزان هنوز
قرنى است جام مدعى پر از مى وصل و مراپيوسته خون دل روان از ديده بر دامان هنوز
خزائـن، ص: ۴۸۰ از گلشن كـويش صـبا روزى به دشت چين گـذشت‌آهوى چين بر عـالمى گرديـده مشـك افشـان هنـوز «لمـؤلفه الصفائى»

از ناله بر سر مهر آوردم آن جوان رامرگى كنون خدايا آن پير پاسبان را
ظلمات آب حيوان گر خواهى اى سكندربا ما بيا و بنگر آن زلف و آن دهان را
يا رب رسى به پيرى اى نوجوان از آن لب‌گر بوسه‌اى ببخشى اين پير ناتوان را
اى مدعى حذر كن زين قامت خميده‌ورنه كشم به نامت اين سخت پى كمان را «وله»
در كوى او اگر لب بر آستان رسانم‌گلبانگ شادمانى بر آسمان رسانم
گيرم گشود صياد در آن قفس ولى كوبال و پرى كه خود را تا آشيان رسانم
اى عندليب با من يك دم در اين قفس باش‌تا صد نشانت آنجا از گلستان رسانم
از سينه راه كويش عمريست مى‌كنم طى‌باشد كه سر در آنجا بر آستان رسانم «وله»
نوح را مى‌شد زمان زندگانى طى در آب‌كشتى اندر بحر أشكم گر فكندى وى در آب
در نراقم من ولى از اشك چشم و سوز دل‌فارس را آتش فكندم غرق كردم رى در آب
هم زدم آتش به عالم ز آه و هم طوفان به اشك‌نى در آتش چهره مقصود ديدم نى در آب
من نه ماهى نى سمندر زاب چشم و سوز دل‌چند در آتش نشينم اى خدا تا كى در آب
پاره‌هاى دل در آب ديده غمازى كنم‌پس چه سود از گريه اى دل تا كنى گم پى در آب
خزائن، ص: ۴۸۱ دست بر لب نه «صفائى» آستين بر چشم ترآتش افكندى به نجد و غرق كردى رى در آب «وله»
ما شه ملك فنائيم و فنا كشور ما استلا مكان تختگه و سايه حق افسر ما است
اشك خونين زره و سينه سپر دل تركش‌تير آه سحر و سوز جگر خنجر ما است

کوس فریاد شب و آه دم صبح علم‌یارب و یارب هنگام سحر لشکر ما است

صلح با کل ظفر و آشتی با همه جنگ‌رشته مهر کمند و سر کج چنبر ما است

پاسبان فقر و رضا گنج و قناعت گنجورلعل خون جگر و چهره کاهی زر ما است

مصلحت دیده در گاه و خرد غول و جنون‌والی عشق خود آن آصف دانشور ما است

خط آزادگی از کون و مکان مستوفی‌ورق ساده ز نقش دو جهان دفتر ما است

دو سه رندی زده پا بر دو جهان ایل و حشم‌بارگه توده خاکی و فلک منظر ما است

خاک راهی که بر او می‌گذرد میدان است‌صولجان چنبر گیسوی وی و کوثر ما است

بزم ما گوشها تنهائی و ساقی غم اوست‌باده خون دل ما دیده ما ساغر ما است

خزائن، ص: ۴۸۲ داغ تن لاله و گل، دود درون شمع و چراغ‌یاد او عود و قرنفل دل ما مجمر ما است

درد و اندوه قرین محنت و غم یار و ندیم‌ناله و زاری شب مطرب و رامشگر ما است

سفره دامان بود و مائده مان لخت جگردل کباب نمکین و مژه آبش خور ما است

هست از این کشور و این لشکر و این تاج و نگین‌که سلاطین جهان را همه روبر در ما است

ما سلیمان جهانیم «صفائی» آری‌حسبنا اللّه خطه روشن انگشتر ما است «وله»

عمریست که اندر طلب دوست دویدیم‌هم مدرسه هم صومعه هم میکده دیدیم

با هیچ کس از دوست ندیدیم نشانی‌از هیچ کسی هم خبر او نشنیدیم

در کنج خرابی پس از آن جای گرفتیم‌تنها و دل افسره و نومید خزیدیم

سر بر سر زانو بنهادیم و نشستیم‌هم بر سر خود خرقه صد پاره کشیدیم

هر تیر که آمد همه بر سینه شکستیم‌هر تیغ که آمد همه بر فرق خریدیم

جام ار چه همه زهر بلا بود گرفتیم‌می ار چه همه خون جگر بود چشیدیم

چشم از رخ هر کس همه گر دوست ببستیم‌پا از در هر کس همه ار خویش کشیدیم

از آنچه جز افسانها او گوش گرفتیم‌از آنچه به جز قصه او لب بگزیدیم

هر لوح که در مکتب ما جمله بشستیم‌هر صفحه که در مدرس ما جمله دریدیم

هر نقش بجز نقش وی از سینه ستردیم‌هر مهر به جز مهر وی از دل ببریدیم

جز عکس رخش ز آینه دل بزدودیم‌جز یاد وی از مزرع خاطر درویدیم

گر تشنه شدیم آب ز جوی مژه خوردیم‌ور گرسنه لخت جگر خویش مکیدیم

یک چند چنین چون ره مقصود سپردیم‌المنهٔ اللّه که به مطلوب رسیدیم

خزائن، ص: ۴۸۳ خرم سحری بود که با یاد خوش اوبنشسته که از شش جهت این نغمه شنیدیم

کایام وصالست و شب هجر سر آمدبرخیز «صفائی» چه نشستی که رسیدیم

جستیم ز جا جان بکف از بهر نثارش‌پس دیده گشودیم بهر سو نگریدیم

دیدیم نه پیدا اثر از کون و مکان بودجز پرتو یک مهر دگر چیز ندیدیم

دیدیم جهان وادی ایمن شده هر چیزنخلی و زهر نخل انا اللّه شنیدیم

نکته

* نكتة:

روى الكلينى بإسناده عن أبى عبداللّه عليه السّلام فى قوله تعالى: «إنما يخشى اللّه من عباده العلماء» قال: يعنى بالعلماء من صدّق فعله قوله و من لم يصدّق فعله قوله فهو ليس بعالم.

و توضیح این مطلب آن که علم چه متعلق به اعتقاد باشد و چه به اعمال تأثیر عظیم در نفس دارد، چه آن نوری است که باعث مشاهده می‌شود و جناح عروج به مرتبه روحانیین است و چون به این مرتبه رسید مشاهده می‌کند عظمت الهی را و صفات جمال و کمال و قدرت او را و به هم رسد در او آتش خوف و خشیت و می‌سوزاند صفات ذمیمه را که از لوازم بشریت است و شعاع او منعکس به ظاهر می‌شود به جهت مناسبت باطن و ظاهر پس روشن می‌شود هر عضوی از ظاهر آن پس در عمل می‌آید.

علامات الفقه

* و

همچنین کلینی از حضرت امام رضا علیه السّلام روایت کرده است «من علامات الفقه الحلم و الصمت» و مراد از حلم اجتناب از حرکت اعضاء است به آنچه سزاوار نیست چون ضرب و فحش و جدال و نزاع، و از صمت سکوت از غیر لایق است از سخنان لاهیه و لاغیه اگر چه مباح باشد و سرّ آن آن است که بعد از اشتعال شعله آتش علم همی نمی‌ماند مگر عروج به عالم قدس و تهیه سفر آخرت و ترک موانع

خزائن، ص: ۴۸۴

آن و امور مذکوره از موانع‌اند و از این جهت حضرت رسول صلّى اللّه عليه و آله و سلّم فرموده «لا يستقيم إيمان عبد حتى يستقيم قلبه و لا يستقيم قلبه حتّى يستقيم لسانه».

علم بر دو قسم است

* تنبیه:

بدان که علم بر دو نوع است مقصود فی نفسه و آن نوری است که در قلب ظاهر می‌شود چنان که فرموده «ليس العلم بكثرة التعلم بل نور يقذفه اللّه فى قلب من يشاء» و به واسطه این علم مشاهده می‌شود، امور غایبه و حاصل می‌شود ملکه تحمل بلاها و علامت آن اعراض حقیقی است از دنیا و ما فیها و توجه به عالم عقبی و مستعد مرگ شدن پیش از فوت فرصت و این علم اشرف علوم و مقصد اصلی است.

و قسم دوم آن که مقصود از آن عمل است ظاهراً یا باطناً متوسل به قسم اول شوند و آن علم به اموری است که باعث قرب و بعد به جناب حق می‌شود و از این قسم است علم به فروع شرعیه هر گاه اخذ شود از معادن آنها و اما مجادله کلام و تعمق در استنباط فتاوی و فروع پس داخل در علم نیستند بلکه بسا باشد که منشأ دوری از خدا شود و رخصت در تکلّم به جهت دفع شبهه معاندین است و وارد شده «اثمه أكثر من نفعه» و قسم اول را علم باطن و علم حقیقت گویند و ثانی را علم ظاهر و علم شریعت و جمع میان هر دو را علم حکمت «و من يؤت الحكمة فقد اوتى خيراً كثيراً» و علم نمی‌باشد مگر به مرتبه یقین و از برای یقین سه مرتبه است:

علم الیقین و این تعقل و تصور مطلب است چنانچه در واقع و نفس الأمر است، و عین الیقین و آن مشاهده کردن آن مطلب است چنانچه هست، و حق الیقین و آن فناء در حق و بقاء به اوست علماً و شهوداً و حالًا، و بنابر آنچه مذکور شد علماء بر سه قسمند علمای ظاهر فقط و ایشان مانند شمع و چراغند و این طایفه کم می‌شود که از محبت دنیا خالی باشند چه ایشان نه دنیا را شناخته‌اند و نه آخرت را دانسته‌اند، و علمای باطن فقط و ایشان ستارگانند و نور ایشان از خودشان تجاوز

خزائن، ص: ۴۸۵

نمی‌کند و ایشانند که مسمی با بدالند، و قسم سیم حکماء هستند و مثال ایشان مثال آفتاب است و ایشان قطب وقت خویشند.

نکته عرفانی

* نکتهٔ:

چون تسویه قالب آدم بسر حد کمال رسید جناب مقدّس باری عزّ و جلّ چنانچه در تخمیر طینت او دیگران را مجال تصرف نداد که «خمرت طینهٔ آدم بیدی» در تعلق روح به قالب نیز هیچ چیز را واسطه نساخت «و نفخت فیه من روحی» چون روح مجرد به قالب خاکی در آمد خانه‌ای دید ظلمانی پر وحشت مبنی بر چهار اصل متضادّ بی‌بقا، دل بر آن ننهاد، پس نفس‌امّاره را دید چون ثعبانی هفت سر حرص و شهوت و حسد و غضب و بخل و حقد و کبر دهان گشوده تا او را فرو برد.

روح نازنین که چندین هزار قرن در جوار رب العالمین به صد هزار ناز پرورش یافته بود و قدر آن را نشناخته متوحش گشته قدر انس را فهمید و ذوق نعمت وصال را دریافت آتش مفارقت در جانش مشتعل شد خواست بر گردد مجالش ندادند «ادخل طوعاً أو کرهاً» دل شکسته شد گفتند:

ما از تو شکست دلی می‌خواهیم، قبض بر او مستولی شد آهن کشید، گفتند:

برای همینت فرستادیم، دود او بدماغ آن راه یافته عطسه بر آدم افتاد حرکت در او پیدا شد، دیده گشود که فضای عالم و روشنائی آفتاب دید گفت: «الحمدللّه» خطاب «یرحمك ربك» رسیداز ذوق سماع آن فی الجمله سکوتی در روح پیدا شد و لیکن هروقت متذکر ایام قرب وانس ووسعت عالم ارواح شدی خواستی قالب بشکند و او را مانند طفلان که مشغول می‌کنند او را به معلمی ملائکه و سجود ایشان و آسمان گردانیدن و بهشت دیدن مشغول کردند تا وحشت او کم شود فائده نبخشید از جنس او حواء را خلق کردند «لیسکن إلیها» آن را مظهر جمال دید به شاهد بازی مشغول شد.

خزائن، ص: ۴۸۶

ثعبان شهوت به حرکت درآمد و به سبب آن سایر قوای حیوانیه حرکت کردند و حجب میان عالم روح و انس پیدا شد و انس نقصان پذیرفت و ابلیس به طمع فریفتن افتاد او را بفریفت چون فریفته شد بعد از آن دریافت کرده از سر عجز وزاری درآمد:

که خداوندا ما همه عاجزیم و قادر توئی.

ما همه فانییم و باقی توئی.

بی‌کسیم و کس همه توئی.

آن را که تو برداشتی میفکن و آن را که تو عزیز کردی خوار مکن، به شادی پرورده خود را غمخوار مکن، چون تو ما را برگرفتی بر مینداز.

این تخم تو کشته‌ای این گل تو سرشته‌ای چون زاری آدم از حد بگذشت خطاب «مضی ما مضی و استأنف الود بیننا» رسیده پس از آن ندای بهجت فزای «فتاب علیه ربه» غلغله در ملك و ملكوت انداخت.

ایقاظ:

روی عن النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّم قال: «إن للّه عزّ و جلّ سبعین ألف حجاب من نور و ظلمهٔ» چون روح انسانی را از عالم قرب جوار رب العالمین به وحشت سرای قالب عنصری می‌آوردند آن را از سی صد و شصت هزار عالم ملك و مکلوت گذارنیدند و از هر عالم زبده و خلاصه‌ای او را همراه کردند پس از عبور او بر چندین هزار عالم مختلف او را هفتاد هزار حجاب نورانی و

ظلمانی حاصل شد.

اگر چه آخر هر یک واسطه تحصیل کمالی هستند لکن در ابتداء هر یک حجابی هستند از مطالعه ملکوت و مشاهده جمال حق و ذوق مخاطبه و شرف انس از اعلا علیین قرب بأسفل السافلین چاه طبیعت آمده و در آن زندان سرای قرب چندین هزار ساله و محرمیت خلوتخانها خاص را فراموش کرده و امروز هر چه بر اندیشد از آن عالم هیچ یادش نیاید.

اول در عالم انس بود و به این جهت آن را انسان نامیدند «هل أتی علی الإنسان حین من الدهر لم یکن شیئاً مذکوراً» آخر فراموش کار شد آن را ناس

خزائن، ص: ۴۸۷

خواندند «یا أیها الناس» شاید از فراموشی باز گردد و ایام انس را یاد کند «و ذکر هم بأیام اللّه» «لعلمهم یتذکرون» «لعلهم یرجعون» «حب الوطن من الإیمان».

این وطن مصر و عراق و شام نیستاین وطن شهری است کو را نام نیست هر که باز نگشت در درکات کفر بماند «و لکنه أخلد إلی الأرض و اتبع هواه فمثله کمثل الکلب» قصد مراجعت بقاء است و وصول به وطن مقام احسان و تجاوز از آن عرفان و اگر پیشگاه وصل رسد عیان است و چون از در گذرد نه حد وصف و نه عالم بیان است.

نفس آدم پیش از تعلق به بدن چون تخم بود که انتفاع از همان یک ختم بود به زمین طبیعت کاشته شد تا آب ایمان و عمل صالح خورد و صد تا هفت صد نفع دهد و اگر نه به پرورش افتاد در زمین پوسیده شود «و العصر إن الإنسان لفی خسر» «خالدین فیها أبداً».

ابتداء که طفل به وجود آید و هنوز حجب مستحکم نشده است و نو عهد است و هنوز ذوق از آن انس باقی است در حال که از ما در جدا شد می‌گرید، و چون شوق غالب شد فریاد و زاری بر می‌آورد، و مادر او را مشغول می‌کند تا فراموش کند، و چون لحظه‌ای او را باز گذارند پیل او یاد هندوستان کند باز بر سر گریه و زاری شود و در شب بیشتر باشد چون در روز نظر او به محسوسات می‌افتد و به آنها مشغول می‌شود و مادر او را به پستان و شیر مشغول کند تا به تدریج انس اصلی را فراموش کند و تا به حد بلوغ رسیدن کار او انس گرفتن است به این عالم و فراموش کردن آن عالم و از این جهت است که بچه هر حیوانی به اندک روزگاری پرورش یابد و به مصالح خویش قیام تواند نمود و به خلاف آدمی بچه که چون مأنوس به عالم دیگر است و یاد فراق آن عالم در جان اوست و در او رنگ عالم غیب و شهادت است پس به کمال جسمیت نرسد الا به روزگاران؛ و بالجمله بعد از آن که انس به این عالم گرفت بعضی چنان آن عالم را فراموش می‌کنند که اگر مخبر صادق القول خبر دهد که وقتی در آن عالم بوده‌ای قبول نمی‌کند، و بعضی را

خزائن، ص: ۴۸۸

هنوز اثر انس باقی است اگر چه به عقل خود نیز ندانند که وقتی در آن عالم بوده اما چون مخبر صادق خبر دهد اثر آن صدق و اثر آن أنس به یکدیگر پیوندند و نظر مهم ولایتگری دست در گردن یکدیگر کرده قلب را به اقرار آورند و بعضی را چنان پرده از پیش بردارند که همه راهها و منازلی که عبور کرده مشاهده کند.

در تعلّق روح به قالب

* نکتهٔ:

در بیان فائده تعلّق روح به قالب «و ما خلقت الجن و الانس إلا لیعبدون» أی «إلا لیعرفون» همچنان که در حدیث قدسی است «و خلقت الخلق لکی أعرف».

تعبیر از لازم به ملزوم شده به جهت تنبیه به اینکه معرفت به عبادت حاصل می‌شود نه به بحث و جدل و نظر و مراد کمال معرفت

است چه فی‌الجمله معرفت هم قبل از این تعلق به قالب داشت پس مصداق «الدنیا مزرعهٔ الآخرهٔ» در زیادتی است بدون زیادتی همان است که بود و لیکن زمین دنیا قابلیت تنمیه دارد و لکن به قدر تربیت می‌دهدبعضی را ده می‌دهد «من جاء بالحسنهٔ فله عشر أمثالها».

بعضی را هفتصد «کمثل حبهٔ أنبتت سبع سنابل فی کل سنبلهٔ مائهٔ حبهٔ».

بعضی را مضاعف «واللّه یضاعف لمن یشاء».

بعضی از حساب بیرون «إنما یوفی الصابرون أجرهم بغیر حساب».

و بعضی از این افزونتر «أعددت لعبادی الصالحین ما لاعین رأت و لا اذن سمعت و لا خطر علی قلب بشر» و بعضی بیشتر «و ما تعلم نفس ما اخفی لهم من قرهٔ أعین» تخم روح چون دانه زردآلو است چون کاشتند اگر چه همان دانه می‌دهد اما یک دانه هزار دانه می‌شود و شکوفه می‌دهد نافع به بوی خود است و سبزه که نافع چشم است و شاخ و ساق که عصا و نعلین و هیزم می‌شود و میوه زرد آلو که جزء بدن می‌شود و غوره و خشک آن و ترش آن همه نفع می‌بخشد.

خزائن، ص: ۴۸۹

معرفت بر سه قسم است

* و بدان که:

معرفت بر سه قسمت: عقلی و نظری و شهودی.

عقلی چنانکه عقل هر کس حکم می‌کند بر صانع حتی کفار «لیقولن اللّه» و «لیقربونا إلی اللّه زلفی» و به استدلال عقل پی می‌برند و غرض از تعلق روح همین معرفت نیست چه این در اول هم بود «ألست بربکم قالوا بلی» و این معرفتی است که نظری است و کافر و مسلم را حاصل است بلکه بهتر از این می‌خواهند «لیس الخبر کالمعاینهٔ» و بسا باشد که این بز ندقه و کفر می‌کشاند چه عقول مختلف و ادله عقلیه به سبب عقول متفاوت می‌شود.

و نظری آن است که [از عقل] به أحسن پی می‌برد به این نحو که از در «و أتوا البیوت من أبوابها» در آید و تخم روح را پرورش دهد.

بر قانون شریعت نظر بر آیات آفاق و أنفس نماید و به طریقی که از شریعت رسیده حکم به صانع و صفات و کمالات او کند و از هر مظهری مظهری را بفهمد و به سرّ «فی کل شیء له آیهٔ» برسد و پا به عتبه عالم ایقان نهد «و کذلک نری إبراهیم ملکوت السموات و الارض» را بداند و به معنی «ما رأیت شیئاً إلا و رأیت اللّه معه» را درک کند و این مرتبه اگر چه بسیار بلند است و مقام خواص است اما هنوز تخم انسانیت در شکوفه است و میوه‌ای که مقصود اصلی است بار نیاورده و به درجه ثمر حقیقی که به مرتبه شهودی است نرسیده و آن مرتبه‌ای است که بعد از دو مرتبه اول قدم بر قدم شریف نهد و به طریقی که از موصله از راه شریعت به ارشاد صاحب شریعت سلوک کند تا نفحه ربانیه رسد «ألا و للّه فی أیام دهرکم نفحات فتعر ضوالها» «من تقرب إلی شبراً تقربت إلیه ذراعاً»

گر در ره عاشقی قدم راست نهی‌معشوق در اول قدمت پیش آید

خزائن، ص: ۴۹۰

نفس آدمی را دو صفت ذاتی است

* نکتهٔ:

بـدان که نفس آدمی را دو صـفت ذاتی است و باقی صـفات ذمیمه از این دو اصل تولـد می‌کننـد و آن هوا و غضب است و آن دو خاصـیت عناصر است که تا در نفس است هوا میل بسفل است و این از خاصیت آب و خاک است و غضب را میل بعلوو ترفع است و آن اثر هوا و آتش است و خمیر مایه دوزخ این دو صـفت است و این دو صـفت بالضرورة در نفس باید باشد تا به هوا جلب منافع کند و به غضب دفع مضار.

اما بایـد این دو را به حـد اعتدال نگاهداشت و هر یک را به فرمان شـرع باید اسـتعمال کرد و باید نگذاشت غالب شوند زیرا که آن صفت بهائم و سباع است.

اگر هوا از حـد اعتـدال تجاوز کنـد شـره حرص و امل و شـهوت و خست و دنائت و بخل و خیانت پدیـد آیـد و حد اعتدال هوا آن است که جلب منافع به قدر حاجت کند در وقت احتیاج.

پس اگر میل به زائـد از قـدر حاجت کنـد حرص پیدا شود و اگر پیشـنهاد عمر کند امل ظاهر می‌شود و اگر میل به چیز رکیک کند دنائت و خست هم رسـد و اگر میل به چیز لذیـذ کنـد شـهوت پدید آید و اگر بنگاه داشـتن در آورد بخل بهم رسد و هکذا، و اگر صفت هوا مغلوب گردد غضب پیـدا شود و دنائت حاصل شود و اگر غضب از حـد اعتـدال تجاوز کنـد بـدخوئی و تکبر و عـداوت وحدت و تندی و بی ثباتی و عجب و غرور و امثال آن حاصل شود.

و بعضـی صفات ذمیمه از ترکیب این دو صفت حاصل شود و اگر غضب مغلوب هوا بشود بی‌حمیتی و بی‌غیرتی و کسالت و عجز و ذلت و نحو اینها پدیـد آیـد و چون این صـفات بر نفس غالب شونـد طبع نفس مایل به فسق و فجور و نهب و فساد و غارت شوند و چون ملائکه به نظر ملکی در قالب آدم نگریسـتند و ماده اصل ایشان را دیدند گفتند: «أتجعل فیها من یفسد فیها و یسفک الدماء» و ندانستند

خزائن، ص: ۴۹۱

که چون اکسیر شریعت بر این صفات طرح کنند همه صفات حمیده پدید آید لهذا فرمود «إنی أعلم ما لا تعلمون».

کیمیاگری شـرع نه آن است که این صـفات را به کلی محو کند چه آن نقصان است برخی از فلاسـفه اینجا به غلط افتادند خواستند محو کنند نشد، نقصان پذیرفت و آن باعث نقص مرتبه انسانیت شد.

خاصیت کیمیاگری شرع آن است که این دو صفت چون اسب رام کند که هر جا خواهد براند و چون به تصرف اکسیر شرع این دو صفت به اعتدال رسـیدند که در خود این صـفات تصـرفی ننمایند إلا به شـرع در نفس صفات حمیده پدید آید و از مقام أمارگی به مقام مطمئنگی رسد، روح شریف قطع منازل علوی و سفلی نموده به معارج اعلی علیین قدم نهد ومستحق خطاب «ارجعی الی ربک» گردد.

و بالجمله نفس را در پرواز به عالم اعلی به دو شـهپر هوا و غضب احتیاج است و لیکن باید نفس مطمئنه شود و روی این دو صـفت را بعلو کنـد تا مطلوب حاصل شود، چون هوا رو به عالم علو نهد همه عشق و محبت گردد، و چون غضب قصد علو کند همه غیرت و عزم و همت شود و نفس به عشق و محبت روی به حضـرت حق کند و به غضب در هیچ مقام توقف نکند و به هیچ چیز سـر فرود نیاورد و پیش از این در عالم ارواح این دو آلت را نداشت، چون ملائکه به مقام خویش راضـی بود و به مشاهده شمع جمال قانع «و ما منا إلا له مقام معلوم» و جبرئیل می‌گفت «لو دنوت أنملهٔ لا حترقت» و چون پـدر روح به ما در عناصـر جفت شـد دو فرزند هوا و غضب که اول جهول و دوم ظلوم است پدید آمدند قابل تجاوز از مقام خود و به یاری این دو سـرکش ظلوم وجهول صاحب غیرت و همت و محبت خود را پروانه صفت بر شمع احدیت زدند و باک از احتراق نکردند.

نکته‌ای از بعضی عرفا

* نکتهٔ:

بعضی از اهل عرفان گفته‌اند در بیان تصفیه دل بر قانون شریعت

خزائن، ص: ۴۹۲

که ذوجنبتین است جنبها و جسمانیت آنچه از ارواح می‌گیرد به جمیع أعضاء قسمت می‌کنند چه از دل عرقی بهر عضوی پیوسته است.

پس اگر فیمابین دل و عضوی سده‌ای حاصل شد مفلوج می‌شود و اگر سدّه‌ای میان روح و دل حاصل شد حیاة دل منقطع می‌شود و چون فیض روح به دل رسد ممکن است که دل را صفات روح حاصل شود از سمع و بصر و ذوق و شم و هکذا از حصول آنها کمالی دیگر حاصل می‌شود تا دل متخلق به أخلاق اللّه می‌شود؛ و دل را شکلی است صنوبری و آن را جنبه‌ای است روحانی که آن را عقلی گویند و دل سایر حیوانات این جنبه را ندارد و صلاح آن در صفا است و فساد آن در کدر است و آن را پنج حاسّه است که اگر گشوده شود عالم غیب را بیند چنانچه حواس غالب عالم شهادت را، و دل را هفت طور است به جای هفت عضو ظاهر:

أول: آنها را صدر گویند و جای اسلام و محل وسوسه است «أفمن شرح اللّه صدره للاسلام» «و لکن من شرح بالکفر صدراً» و «یوسوس فی صدور الناس».

دوم: را قلب گویند و آن جای ایمان است «کتب فی قلوبهم الإیمان».

سیم: شغاف و آن معدن مطلق محبت است «قد شغفها حبّاً».

چهارم: فؤاد و آن معدن مشاهده و رؤیت است «ما کذب الفؤاد ما رأی».

پنجم: حبّ القلب است که محل محبت خاصّهٔ رب العزهٔ است.

ششم سویداست که معدن مکاشفات و معدن علوم لدنیهٔ است و گنجینه خانه أسرار الهی است.

نه ملک راست مسلم نه فلک را حاصل آنچه در سر سویدای بنی‌آدم از اوست هفتم: مهجهٔ القلب است و آن معدن ظهور تجلّیات انوار الهیّه است، چنانچه تن باید به هفت عضو سجده کند دل نیز باید به این هفت طور سجده نماید یعنی همه را از غیر خدا بر تابد و رو به خدا آورد، و در بدو طفولیت دل مریض است و معالجه آن لازم و در ترتیب معالجه آن خلاف کرده‌اند.

خزائن، ص: ۴۹۳

بعضی به تبدیل اخلاق و معالجه از راه عقل و این خوبست و لیکن عمرها باید تا تبدیل خلقی شود و حال اینکه عقل در ابتداء علیل است و رأی العلیل علیل عقل کجا از همه مفاسد آگاه و به همه مکائد شیطان دانا است؟

و بعضی تبدیل آنها را از راه مجاهدات شرعیّه و آن نیز بسیار خوبست اما عمرها خواهد و چون یک زمان از محافظت غافل شود نفس توسنی آغاز کند و عمری در صفتی باید صرف کرد و چون رو به دیگری آرد و از صفتی غافل شود به صورت اول باز گردد و اهل سلوک از مشایخ ابتداء به تصفیه دل کوشند و بر مراقبت آن مداومت نمایند تا محل فیض حق شود و به فیض آن در لحظه‌ای چندین اخلاق متبدل شود و البته آن تبدیل هم به حد اعتدال باشد.

أما طریق تصفیه دل که اول بتجرید صورت قالب پردازد به ترک فضول دنیا و عزلت و قطع تعلق از خلق إلا صحبت کاملی و ترک مألوفات طبع و باختن جاه و مال و ترک خانمان و عیال و مداومت به این تا به مقام تفرید رسد و چون از عهده این بیرون آید در تصفیه دل اقدام نموده به ذکر دوام و فکر مدام تا همه وساوس شیطانی که بدل رسیده بیرون رود و قساوت از آن برخیزد ولین و رقت پدید آید پس سلطان ذکر بر ولایت دل مستولی شود و غیر یاد حق بیرون رود و سر را به مراقبت بر در دل بنشاند.

پس دل را طمأنینه حاصل شود آن گاه دل به مقام دلی رسد «ألا بذکر اللّه تطمئت القلوب» و فکر دنیا و آخرت نماید و در آن وقت سلطان عشق رایت سلطنت به شهر دل فرستد و شحنه شوق نفس قلاش صفت را بر سن در بندد و به سیاستگاه در آورد و تیغ ذکر را

بر آورده آن را گردن زند از این سیاست دزدان شیاطین فرار گیرند و همه صفات ذمیمه سرتسلیم و بندگی بنهند و بارگاه جلال احدیت را زیبنده شود و عشق به شحنگی فرود آید و عقل به وزیری نشیند و لآلی صفات حسنه دل را زینت دهد و در این وقت هیچ عضوی و صفتی نماند که خود تصرف نماید «و اللّه غالب علی امره».

خزائن، ص: ۴۹۴

پس دل بین إصبعین لطف و قهر حق در آید گاهی در آن تصرف لطفانه کند و گاهی قهرانه، مخفی نماند که آنچه این عارف گفته که تبدیل صفت به مجاهدات شرعیه عمری باید آنچه را خود گفته از راه تصفیه نیز همان حال دارد چه وصول به مرتبه ترک فضول و عزلت و قطع تعلق حتی از مال و عیال عمری می‌خواهد و همین مقدمات و مراقبت دل نمی‌شود مگر بعد از تبدیل اخلاق بی‌شمار و با وجود این بعد از غفلت از مراقبت به حال اولی عود می‌کند.

«ساغر نراقی»

هیچت ای دوست سر پرسش بیماری هست‌یا بدل فکر دوای دل افکاری هست

روزگاری بسر کوی تو منزل کردم‌به امیدی که مرا نوبت دیداری هست

سر عشق تو نهان چون کنم از خلق که اشک‌فاش گوید که مرا با تو سر و کاری هست

سر خوش از صومعه آخر بخرابات روم‌در سرم چون هوس بستن زناری هست

اندر آن طره طرار نگنجد موئی‌در خم هر شکنش به سکه گفتاری هست

طائران چمن قدس خدا را نظری‌که مرا هم نگران دل سوی گلزاری هست

«ساغر» دل شده را هدیه آن بزم شریف‌از همه چیز جهان دیده خونباری هست «لا ادری»

کسی کشن نیست طاقت دست خود را دامنت بیندکجا تاب آورد دست دگر در گردنت بیند

بر غم مدعی خواهم شبی در انجمن گردون‌به دستی جام و در دست دگر دست منت بیند «لا ادری»

در مصر خوبی یوسفی از تو به بازار آمده‌کش صد هزاران یوسف از هر سو خریدار آمده

خزائن، ص: ۴۹۵ مانند آن رشک پری آگه ز طرز دلبری‌آن دلربا مان دیگری کی خود به دیدار آمده

نکته‌ای از بعضی عرفا

* نکتهٔ:

بعضی از عرفا در بیان تحلیه روح بر قانون شریعت گفته:

روح انسانی از عالم امر است و به حضرت عزت اختصاصی دارد که هیچ موجودی ندارد «قل الروح من أمر ربی» و عالم امر عالمی است که مقدار و کمیت و مساحت نپذیرد و به اشاره «کن» ظاهر شد به این جهت عالم امر گویند بی‌توقف زمانی و واسطه ماده و عالم خلق اگر چه به این اشاره «کن» ظاهر شد اما به واسطه مواد و امتداد ایام «خلق السموات و الأرض فی ستهٔ أیام» پس «قل الروح من أمر ربی» یعنی بی‌ماده و هیولی از اشاره «کن» برخاسته حیاهٔ از صفت «هو الحی» یافته قائم به صفت قیومیّت گشته و عالم ارواح منشاء عالم ملکوت و آن مصدر عالم ملک پس عالم ملک به ملکوت قائم و آن به أرواح و آن به روح انسانی و آن به صفت قیّومی «فسبحان الذی بیده ملکوت کل شیء» جزء روح انسانی به ماده مخلوقیت و آن به صفت قیومیّت «خمرت طینهٔ آدم بیدی» «و نفخت فیه من روحی» کمال روح در تحلیه به صفات ربوبیّت است و طریق او آن است که:

اول نفس را به قید شرع محکم گرداند تا الطاف خداوندی به استقبال آید «من تقرب إلی شبراً تقربت إلیه ذراعاً» چون طفلی را که به مهد و قنداقه بندند پس رو به تصفیه دل و روح آورد پس او را از پستان مادر نبوت و دایه ولایت شیر داد که غذای آن عالم

است تـا معـده او قوت گیرد و از غـذاهای این عـالم از معاملات و مجالسات هلاک نشود و إلا رتبه خلافت «و احکم بین الناس» «و جلعنا کم خلائف» نخواهد داشت.

خزائن، ص: ۴۹۶

پس بایـد در اول بیرون آمـدن طفـل انسـانی به عـالم شـهود آن را به دست قـابله نبوت سپرد و از پسـتان مادر شـریعت شـیر داد و به دبسـتان طریقت فرسـتاد و او را قطع مألوفات آموخت تا از بند تعلقات جسمانی بر آید و آفت تصرف و هم و خیال از او منقطع شود و ملک و ملکوت بر او عرضه دارند.

در این وقت اگر از دریچه حواس نظر کنـد هیـچ نبینـد مگر آثار آیات حق در آن مشاهـده کنـد «ما رأیت فی شـیء إلا و رأیت اللّه معه» در این وقت روح را آتش شوق به اشتعال آید و روح را بر بساط انبساط راه دهند و گویند:

شمعست رخ خوب تو پروانه منم‌دل خویش غم تو است که بیگانه منم

زنجیر سر زلف که بر گردن تست‌بر گردن بنده نه که دیوانه منم در این وقت مکالمات عاشقانه آغاز کند و انواع کرامات بر ظاهر و بـاطن او پدیـد آیـد اگر در این مقـام به این نعمتهـا نگرد از منعم باز مانـد این آن عقبه‌ای است که خون صـد هزار صـدیق به خاک ریخته «أصـحاب الکرامـات کلّهم محجوبون» زنهـار در این مقـام مغرور مشو چه در این مقـام روح را شـراب بهشتی می‌دهنـد وظیفه روح آن که در این مقام به مضـمون «و لئن شـکرتم لأزیـدنکم» عمل نموده از جمله اغیار دامن در کشد و سه طلاق بر گوشه چادر دنیا و آخرت بنـدد و اگر مقامات صد و بیست هزار نقطه نبوت بر او عرض کنند سـر فرود نیاورد و اگر هزار بار خطاب رسد که ای بنـده چه می‌خواهی گویـد بنـده را خواست نمی‌باشد اینجا مقام ناز معشوقست و نیاز عاشق چون گل باید سـر افکنده بود چون چنار دست عبودیت برداشته در این وقت چندان غلبات شوق و غلق عشق روح را پدید آید.

اقتلونی یا ثقاتی‌إن فی قتلی حیاتی

در بیان احتیاج سالک به شیخ و مرشد

* نکتهٔ:

بعضی از عرفا در بیان احتیاج به شیخ گفته که به ده وجه احتیاج به

خزائن، ص: ۴۹۷

آن است.

اول: آنکه راه ظاهر به کعبه صورت بی‌دلیل راهشناس نمی‌تواند رفت با آن که هم دیده راه بین دارد و هم قوت قدم و هم راه معین.

دوم: آنکه همچنان که در راه صورت قطاع طریق بسیار است همچنین در راه حقیقت «زین للناس حب الشهوات من النساء و البنین و القناطیر المقنطرهٔ الآیهٔ» چگونه بی‌بدرقه توان رفت.

سیم: آنکه در این راه زلّات و شـبهات بسیار است چنان که فلاسـفه به تنها روی بورطه چنـدین شـبهات افتادند و دین و ایمان به باد دادنـد و همچنین دهری و طبیعی و مشـبهه و معطله و غیرهم مگر آن که در حمایت ولایت مشایـخ کمل سـلوک کردند و به توسـط ایشان از آن زلات عبور کردند.

چهارم: آنکه روندگان از ابتلاء و امتحان که در سرتاسـر راه است وقفات و فترات بسیار افتد صاحب تصرفی باید که به لطایف حیل قبض و فسردگی از طبع او دفع کنـد و به عبـارات و اشارات لطیفه داعیه شوق و گرمی طلب در او پدیـد آورد «و ذکر فإن الـذکری تنفع المؤمنین».

پنجم: رونـده را در این راه علـل و امراض نفسـانی پدیـد آیـد و مواد فاسـد غـالب گردد و به طبیب حـاذق احتیـاج افتـد که به ادویه

صالحه معالجه نماید.

ششم: آنکه سالک در راه به بعض مقامات روحانی رسد که در آنجا روح از لباس بشریت بیرون آید و پرتوی از ظهور آثار و صفات حق در او پدید آید و چون آئینه دل صفا یافته است پذیرای نور تجلی گردد و در این وقت اگر تصرف ولایت شیخ کامل نباشد بیم زوال ایمان و افتادن بورطه حلول و اتحاد باشد و شیخ مرتبه بالاتر به آن می‌نماید تا از اینجا خلاص می‌شود و از این عقبه هائله می گذرد.

هفتم: آنکه سالک را در اثناء نمایشها از غیب پدید آید که هر یک اشارتی بود از غیب به نقصان و زیاده مرتبه سالک و نشان صفا و کدورت دل و احوال شیطانی و نفسانی و رحمانی و دیگر معانی معالجه‌ای که در حصر نیاید و مبتدی بر

خزائن، ص: ۴۹۸

آن اشارات وقوف ندارد، زبان غیب را اهل غیب داند پس شیخی باید تا معانی و تأویلات را بیان نماید تا از آن معانی محروم نماند.

هشتم: آنکه هر گاه سالک به سیر قوت قدم خویش رود سالها مسافت یک مقام را طی نتواند کرد چه سیر آن از روش مور ضعیف‌تر است و بعضی مقامات است که به طیران توان عبور نمود و مبتدی به مثابه بیضه است باید آن را مرغی طیران دهد.

نهم: آنکه سلوک راه به ذکر شود و ذکر بی‌تلقین شیخ مؤثر نباشد.

دهم: آنکه تحصیل مناصب ظاهریه از شاه و شاهان صورت بی‌حمایت مقربی میسر نگردد پس همچنین رسیدن به مناصب حقیقی از پادشاه حقیقی.

و

مخفی نماند که این همه صحیح است و لیکن شیخ و مرشدی أکمل و أتم ازنبی و ولی و ائمه طاهرین نتواند بود و آنچه شاید و باید در کلمات ایشان حاصل است و استخراج آنها از کلمات و اشارات ایشان اصعب نیست از شناختن شیخ و فرق میان شیاد و استاد.

ای بسا ابلیس آدم روی هست‌پس به هر دستی نباید داد دست مبتدی بیچاره قوت شناختن شیخ و تمیز صادق و کاذب ندارد پس صادق یقینی در دست هست و توسل به روحانیت آن و استفاده از کلمات او کافی است.

ما ابر گهر باریم‌هی هی جبلی قم قم

ما قلزم ذخاریم‌هی هی جبلی قم قم

گر نور خداجوئی‌بیهوده چه می‌پوئی

ما مشرق انواریم‌هی هی جبلی قم قم

اسرار نهانی راگرفاش و عیان خواهی

ما مخزن اسراریم‌هی هی جبلی قم قم

با قافله وحدت‌گر زان که سری خواهی

ما قافله سالاریم‌هی هی جبلی قم قم

خزائن، ص: ۴۹۹ ما رند قدح نوشیم‌از نام و نشان رسته

در میکده خماریم‌هی هی جبلی قم قم

با جنت و با دوزخ‌ما را نبود کاری

ما طالب دیداریم‌هی هی جبلی قم قم

ما باقی باللهیم‌فانی ز خودی خود

منصور و سرداریم‌هی هی جبلی قم قم

در طور لقای حق‌رب ارنی گویان

مستغرق دیداریم‌هی هی جبلی قم قم

ای زاهد افسرده‌رو طعنه مزن بر ما

ما آه شرر باریم‌هی هی جبلی قم قم

در مقامات شیخ و صفات او

* نکتهٔ:

بعضی عرفاء در مقامات شیخ و صفات او گفته قال اللّه سبحانه: «فوجد اعبداً من عبادنا آتیناه رحمهٔ من عندنا و علّمناه من لدنا علماً» از اینجا پنج رکن مقام رکنیت دست می‌آید:

اول: عبدیت حق که در بند هیچ چیز به جز خدا نباشد تا درهمی باقی ماند عبد است آن را، هر چه در بند آنی بنده آنی.

دوم: استحقاق قبول حقایق از حضرت بی‌واسطه «آتیناه رحمهٔ من عندنا» و آن میسر نشود تا به کلی از حجاب بشری و روحانی خلاصی نیابد.

سیم: آنکه خصوصیت دریافت رحمت خاص از مقام عبدیّت.

چهارم: تعلّم علم از حضرت بی‌واسطه.

پنجم: تعلّم علم لدنی بی‌واسطه و مراد از علم لدنی علم به ذات و صفات آن حضرت است بی‌واسطه وسائط و علاوه بر این پنج ارکان بیست صفت دیگر باید

خزائن، ص: ۵۰۰

در او موجود باشد:

۱- آنکه به قدر حاجت از علم شریف با خبر باشد.

۲- آن که اعتقاد اهل بدعت را نداشته باشد.

۳- عقل معاش.

۴- سخاوت تا مرید را تواند از مایحتاج فارغ دارد.

۵- شجاعت تا از ملامت خلق و زبان ایشان نیندیشد.

۶- عفت تا محل تهمت نشود.

۷- علوّ همّت که به دنیا و اهل دنیا التفات نکند إلا به قدر ضرورت همچو التفات مردم به مستراح اگر چه او را مضر نباشد و اگر بی‌اختیار دنیا رو به او آورد ایثار کند، و در جمع مال و ضیاع و عقار نکوشد و طمع در مال مرید نکند.

۸- شفقت بر مرید و سایر ناس و باید از احوال دنیوی مرید غافل نباشد.

۹- حلم به هر حرکت زود خشم نبود، مرید را نرنجاند مگر به قدر ضرورت.

۱۰- عفو اگر از مریدی حرکتی ناپسند بیند عفو را کار فرماید و به نصیحت مشفقانه معالجه نماید، ۱۱- حسن خلق و خوشخوئی.

۱۲- ایثار.

۱۳- کرم.

۱۴- توکل.

۱۵- تسلیم.

۱۶- رضا به قضاء.

۱۷- وقار.

۱۸- طمأنینه در امور.

۱۹- ثبات قدم و عزیمت.

۲۰- هیبت.

مخفی نماند که به جز معصوم را کسی چه می‌تواند دانست که پنج رکن اول

خزائن، ص: ۵۰۱

از برای او حاصل است خصوص مبتدی، و منتهی خود چه احتیاج به شیخ و مرشد دارد پس باید شیخ و مرشد را از ائمه معصومین علیهم السّلام گرفت.

شرایط مرید

* نکتهٔ:

مرید را نیز بیست شرط است:

۱- توبه نصوح از جملگی امور مخالف شرع.

۲- زهد از دنیا به کلی.

۳- تجرید و قطع جمله تعلقات سببی و نسبی به أحسن الوجوه.

۴- اعتقاد پاک.

۵- تقوی و احتیاط در لقمه و لباس نه آنقدر که به وسواس افتد.

۶- صبر در تحت تصرفات اوامر و نواهی و تجرع کاسات نامرادی.

۷- مجاهدت و با نفس رفق و مدارا نکند إلا به قدر ضرورت.

۸- شجاعت و مرادنه بودن.

۹- بذل و باید گاهی از سر و جان بر خیزد.

۱۰- فتوّت و جوانمردی و حق هر کسی را در جای خود به قدر وسع به عمل آورد.

۱۱- صدق.

۱۲- علم فرائض و سنن به قدر ضرورت.

۱۳- نیاز.

۱۴- عیار پیشگی چه در این راه کارهای خطرناک پیش آید باید لاابالی‌وار خود را در اندازد و عاقبت اندیشی نکند.

۱۵- ملامت و قلندری صفت نه آن که امر خلاف شرع کند و پندارد ملامت است حاشا این راه شیطان است بلکه به این معنی که در قید مدح و ذم ورد و قبول و نام و ننگ نباشد و همه نزد او یکسان باشد به دوستی و دشمنی خلایق فربه و لاغر

خزائن، ص: ۵۰۲

نشود.

۱۶- عقل.

۱۷- ادب سیّما در حضور شیخ و راه انبساط و مزاح بر خود بسته دارد و آنچه گوید به اطمینان و وقار گوید و عذرها به طریق احسن جوید.

۱۸- حسن خلق پیوسته گشاده طبع و خوشخوئی کند و از تکبر و تفاخر و عجب و دعوی و طلب جاه دور باشد و بار خود را بر یاران ننهد بلکه بارکش باشد و از مخالفت دور، و نصیحت گو و نصیحت شنو باشد، و راه منازعات و معارضات و مجادلات و خصومات بسته دارد و به نظر حرمت به یاران نگرد.

۱۹- تسلیم سیما به ظاهر و باطن تصرفات شیخ.

۲۰- تفویض و اگر هزار بار خطاب رسد که مطلب نیایی دست بر ندارد.

«اشعاری از نور علی شاه و دیگران»

ما محو تجلی الهیم آسوده ز حب مال و جاهیم

عریان ز لباس خود پرستی وارسته ز جبّه و کلاهیم

همواره به مسند قناعت در کشور فقر پادشاهیم

داریم امید عفو هر چند مستغرق لجه گناهیم «قیل»

وقت آن شد که دگر سر حق اظهار کنم خرقه و سبحه بدل بابت زنار کنم

راز عشقش که پس پرده دل هست نهان با دف و چنگ عیان بر سر بازار کنم

صوفیان را ز می صاف چشانم قدحی بی‌خبرشان به دمی از سر و دستار کنم

تا کنم تازه دگر شیوه منصوری رافاش أنا الحق زنم و جا به سردار کنم «قیل»

زاهد چه میدانی برو کنجی بمیر و دم مزنور نه سراسر پرده‌ها از روی کارت وا کنم

خزائن، ص: ۵۰۳

«قیل»

از شراب وصل مستم یلّلی از خمار هجر رستم یلّلی

رشته زلف بتی دیدم به دیر در دم زنّار بستم یلّلی

اوفتادم در کمند عشق یارخوش زبند قید جستم یلّلی

پای کوبان روز و شب در بزم عشق جام می باشد بدستم یلّلی شعر

فیه ایهام خواجه حافظ گفته:

ساقی حدیث سرو و گل و لاله می‌رود این بحث با ثلاثه غساله می‌رود بدان که اهل طرب و باده کشان سه پیاله می در صباح بناشتا می‌نوشند تا معده را از مواد فاسده غسل دهد و نشانه شراب در هنگام بزم خوب ظاهر شود و به اصطلاح ایشان این سه پیاله را ثلاثه غساله می گویند، و به اصطلاح اهل عرفان این سه پیاله عبارت از فنای آثاری و صفاتی و ذاتی است که:

اول آثار خود را می‌شوید.

دوم صفات.

و سیم ذات را که عارف به جز آثار آن نبیند و همه صفات و ذوات را در جنب صفات و ذات وجود حقیقی محو و مضمحل بیند.

و نیز بدان که ارباب ذکر و عرفان می گویند که بعد از آن که کسی آئینه دل را صفا داد و اغیار را از خانه دل بیرون کرد و متوجه یاد مطلوب شد خواه آن مطلوب معشوق باشد یا ولی و صاحب الامر باشد یا شیخ و مرشد.

ابتداء سر مطلوب در باطن جلوه می کند و بوئی به مشام از آن می‌رسد و بعد از آن که تصقیل زیاد شد آن سر روشن‌تر باشد و

ظاهرتر می گردد و چون زیاد شد سر تا پای مطلوب را جلوه می‌اندازد و به اصطلاح این طایفه اول را گل می گویند.

و دویم را لاله و سیم را سرو چنان که شیخ محمد دارابی در رساله خود تصریح نموده و چون این اصطلاحات دانسته شد معنی شعر واضح می‌شود و مراد

خزائن، ص: ۵۰۴

آن است که در بزم ما سخن از سرو و گل و لاله می‌رود و سه طور مطلوب جلوه‌گر شده و این از اثر ثلاثه غساله که فنای آثاری و صفاتی و ذاتی باشد چه به واسطه هر یک یکی از اطوار ظاهر می‌شود یا آن که یاران در مقام طلب سرو و گل و لاله‌اند که تمام جلوه مطلوب باشد و این موقوف و منوط به ثلاثه غساله است و بدون آنها نمی‌شود.

و می‌توانـد شـد که مراد از سرو و گل و لاله معانی ظاهریه آنها باشـد و با ساقی شکوه از خود و یاران کند و طالب سه پیاله غسّاله باشـد و معنی این باشـد که ای ساقی هنوز ما و یاران حـدیث سرو و گل و لاله و باغ و بستان می گوئیم و طالب سیر و گشت آنها می‌باشیم و بحث این بر ثلاثه غساله است که به ما نپیموده که همه اینها از نظر ما محو شود و به کلی غرق آثار و صفات و ذات مطلوب شویم و از این امور فراموش کنیم و اگر بر ظاهر حمل شود مراد این خواهد بود که ما را هوس سیر و باغ و بوستان و تماشای گل و لاله و سرو بر سر افتاده و این از اثر سه پیاله صبوحی است که نشاط و نشئه شراب را در ما ظاهر ساخته.

نکتهٔ:

گفته‌اند اعظم شرائط سلوک راه حق و تبدیل اخلاق اشتغال به ذکر است و ذکر به مجرد تلفظ مثمر ثمری معتد به نیست بلکه باید قلب متذکر معنی آن باشد تا ملکه شود و ذکر زبان هم به سبب انس قلب است و بعد از آن چندان حاجتی به ذکر زبانی نیست واخبار وآیات بر مدح ذکر قلبی بی‌شمار وبسیار است.

و بعضی از عرفاء بعد از نقل بعضی از این اخبار و آیات شروع به طعن بر علمای شریعت که تلقین ذکر خفی را تشریع گفته‌اند کرده و گفته است که این یا از عدم اطلاع بر این شواهد است یا از لجاج و بسیار نا معقول گفته است به جهت آن که ذکر قلبی که در آیات و احادیث رسیده قلب را متوجه یاد خدا و عجائب صنع و قدرت او و صفات کمالیه او کردن است و این احتیاج به تلقین ندارد و خود علماء نیز ترغیب به این می کنند و حضور قلب در نماز و ادعیه را ذکر می کنند.

سخن در تلقین ذکر به نحو خاص است از صورت ذکر خاصی و نشستن به

خزائن، ص: ۵۰۵

هیئت مخصوصی و حرکت‌های مخصوصه و از کدام طرف سینه برداشتن و به کجا فرود آوردن و اگر کسی اینها را تشریع گوید بسیار صحیح گفته است و باز گفته که تسامح در ادله سنن جایز است و مشایخ صوفیه این طریقه را مسلسلًا تابائمه نقل می کنند پس داخل در ادله تسامح سنن خواهد بود، علمای شریعت می گویند تسامح در صورت عدم ظن کذب است و مظنون کذب ناقلین است و شواهدی بر این ذکر می کنند بلکه می گویند تسامح در صورتی است که ناقل از اهل سنت نباشد و بسیاری از مشایخ را سنی بلکه کافر می‌دانند.

و بالجمله حجب روندگان راه نسیان است «نسواللّه فنسیهم» و علاج آن به ضد است «اذکرو اللّه ذکراً کثیراً» چنانچه در شفاخانه فرا نرسیده و بهترین اذکار کلمه «لا إله إلا اللّه» است که مرکب از سرکه نفی و انگبین اثبات است به این سکنجبین دفع سفرای نسیان می‌شود و به مضمون وعده «اذکرونی أذکرکم» البته شفا حاصل می گردد.

نکتهٔ:

از برای شرایط و آداب ذکر اموری گفته‌اند:

۱- صدق ارادت.

۲- ورد طلب و داعیه سلوک.

۳- انس با ذکر و استیحاش از خلق «قل اللّه ثم ذرهم فی خوضهم یلعبون».

۴- توبه نصوح از محرمات.

۵- اهتمام در عدم غفلت از ذکر یک نفس یعنی دوام ذکر و فکر.

۶- دوام وضو.

۷- طهارت از نجاسات و مظالم و محرمات شرعیه از ابریشم خالص و نحو آن و از رعونت.

۸- آن که مربع نشیند و دست راست را بر بالای ران چپ و به دست چپ ساق دست راست را بدارد و دل حاضر دارد و چشم بر هم نهد و به تعظیم تمام شروع در ذکر کند و اگر ابتداء به ذکر «لا إله إلا اللّه» کند بهتر است و کیفیت آن را

خزائن، ص: ۵۰۶

چنین گفته‌اند «لا إله إلا اللّه» از ناف بر آورد و زیر پستان راست ببرد و از آنجا «لا إله إلا اللّه» را به زیر پستان چپ برده بر گرداند به زیر پستان راست به شرطی که زبان حرکت ننماید، و هر وقت که در دل نظر کند و چیزی را که بیند که به آن پیوند دارد او را در نظر آورد و دل بامبدء داده به ولایت ولی و مرشد متوسل شده استمداد کند و به نفی «لا إله» آن پیوند باطل کند که هیچ چیز نمی‌خواهم و هیچ مطلوب ندارم.

پس به تدریج محبت آن چیز باطل می‌شود و به تصرف «إلا اللّه» محبت حق قائم مقام محبت او می‌گردد و مداومت نمودن بر این ترتیب به تدریج دل را از همه مألوفات فارغ می‌دارد.

۹- مراقبه دل خویش و پیوسته دل خویش را با دل شیخ دارد و از آن مدد طلبد چه اول سالک به واسطه حجب متوجه و پیوند حضرت نتواند شد که او از عالم غیب است و چون صورت شیخ از عالم شهود است و توجه آن به دل شیخ آسان دست بدهد و پیوسته همت شیخ را دلیل و بدرقه خود شناسد و چون خوفی یا آفتی پدید آید در حال پناه به ولایت شیخ آورد و در راه اندرون از دل شیخ مدد طلبد.

۱۰- دوام سکوت زیاده بر قدر ضرورت سخن نگوید.

۱۱- ترک اعتراض بر خدا در جمیع واردات و همچنین ترک اعتراضات بر شیخ تا مردود شیخ نشود که دیگر مقبول هیچ شیخی نگردد.

۱۲- تقلیل طعام نه به قدری که ضعف آورد بلکه به قدری که همیشه سبک باشد و طعام او را با ذکر و حضور دل خورد و لقمه را کوچک بردارد و خوب بجاید و از قدر حاجت زیادتر نخورد و چون از منزل بیرون رود نگاه به اطراف و جوانب نکند.

و مخفی

نماند که در همه آنچه مذکور شد اگر مراد از شیخ یکی از ائمه باشد خوبست و إلا فلا.

خزائن، ص: ۵۰۷

«حافظ»

چیست این سقف بلند ساده بسیار نقش‌زین معما هیچ عاقل در جهان آگاه نیست همانا مراد از این سقف نفس ناطقه انسانی است، بلندی آن چون از عالم امر است سادگی به جهت بساطت آن، پر نقشی به جهت آن که انموذج عالم آفاق است یا مظهر جمیع أسماء و صفات الهیّه است.

«و ایضاً»

دوش دیدم که ملائک در میخانه زدندگل آدم بسرشتند و به پیمانه زدند بدان که به اصطلاح اهل عرفان میخانه را بر سه چیز اطلاق

کنند:

اول عالم فیض و نور مطلق و جامعیت أسماء و صفات که می معرفت از آنجا افاضه می‌شود.

دویم- مقام عشق و محبت که باده و الهی و شوق از آنجا می‌رسد.

سیم- نفس عارف که مجمع انوار معرفت و مملو از باده محبت است. و معنی آن است که دیدم ملائک در عالم فیض و انوار گشودند یا در مقام عشق و گل آدم را سرشته پیمانه ساختند و از آن میکده پر کردند و پیمانه آن خمخانه ساختند.

غرض بیان شرافت انسان است که قابل فیض و محبت است، یا معنی آن است که دیدم ملائک را بر در میخانه که متوسل به آدم شدند و شراب محبت به پیمانه انسانی نوشیدند و از آن پیمانه ساختند و باده نوشیدند، یا معنی آن که دیدم ملائک را متوسل به میخانه که نفس ناطقه انسانی است شدند و پیمانه از گل آدم ساختند، یا معنی آن که دیدم به تعظیم و تکریم به عالم نفس انسانی آمده و طینت آدم را ساخته و بدن او را پرداخته نفس ناطقه را به آن مرتبط نمودند.

خزائن، ص: ۵۰۸

«و ایضاً»

بردرمیخانه عشقای ملک تسبیح گوی کاندرآنجاطینت آدم مخمرمی کنند یعنی چون بدر میخانه عشق که عالم جمع و نور و فیض است یا عالم محبت و عشق رسیدی داخل مشو و تسبیح و تنزیه خدا کن و بگو «سبحانک لاعلم لنا إلا ما عملتنا» چه اینجا مقام انسان است و طینت انسان را در آنجا مخمر می کنند و ملک را در آنجا راه نیست یا مراد از تسبیح سجده است یعنی چون به آنجا آمدی سجده کن که آنجا جای تخمیر طینت آدم است و تو مأموری که به جهت آدم سجده کنی.

در علم صنعت

* فائدهٔ:

بگیرد [تصویر] و با مثل بادام و باقلا ریزه کند و مساوی آن زمادد گرم را بگیرد با مرموز مخلوط داخل قرع کند یعنی قدری رماد را بریزد و قدری مرموز را بعد از آن بریزد تا تمام شود و باید از نصف قرع نگذرد و انبیق را سوار کند و شد و وصل را محکم کند و قابله را بگذارد در آب سرد و شدّ و وصل لوله انبیق را با دهن قابله محکم و آتش بر افروزد و به ملایمت آتش کند تا نه ساعت یا بیشتر ثلث آن مقطر می‌شود و بعد از آن مقطر را در روی انگشت گداخته باز تقطیر کند از این ظاهر است که قابله قرعست این مقطر در اثبات عروس دخلی تمام دارد به شرایطی که تفصیل آن در نظیر آن مذکور شد.

خواندن آیه مبارکه سوره نور در وقت خواب

* فائدهٔ:

آیه مبارکه نور شصت و شش مرتبه در وقت خواب منشأ حصول سیر در عالم رؤیا می‌شود مجرب است. و اللّه العالم

خزائن، ص: ۵۰۹

«قطعهٔ»

یگانه‌ای که دو کون و سه روح و چهار طبایع چو پنج حس و شش ارکان متابعند مر او را

اگر ز هفت زمین سوی هشت جنتش آیدز نه سپهر بده نوع می‌رسد خبر او را «أیضاً»

ده بار ز نه سپهر و از هشت بهشت هفت اخترم از شش جهت این نامه نوشت

کز پنج حواس و چار ارکان و سه روح ایزد به دو عالم چو تو یک گل نسرشت «عراقی»

آمد بدرت امیدواری کو را به جز از تو نیست کاری

محنت زده‌ای نیازمندی‌خجلت زده‌ای گناه کاری

از گفته خود سیاه روئی‌و ز کرده خویش شرمساری

شاید ز در تو باز گرددنومید چنین امیدواری «درویش»

شاها ملکا قد فلک راجز بهر سجود خم نکردی

بر من که پرستشت نکردم‌هر بد کردم ستم نکردی

آن چیست که از بدی نکردم‌آن چیست که از کرم نکردی

گفتی که دهم سزای جرمت‌چون وقت رسید هم نکردی «لقابوس»

تقوس بعد طول العمر ظهری‌و داستنی اللّیالی أی دوس

فأمشی و العصا یمشی أمامی‌کأن قوامها وتر لقوسی

خزائن، ص: ۵۱۰

«لصاحب بن عبّاد»

قالت تحب معاویهٔ‌قلت اسکتی یا زانیهٔ

قالت أسأت جوابنافأعدت قولی ثانیهٔ

یا زانیهٔ یا زانیهٔ‌یا بنت ألفی زانیهٔ

أ احب من شتم الوصی‌أخا النبی علانیهٔ

فعلی یزید لعنهٔ‌و علی أبیه ثمانیهٔ «وله»

أنا و جمیع من فوق التراب‌فداء تراب نعل أبی تراب «وله»

بحب علی تزول الشکوک‌و تزکو النفوس و تصفو الثمار

و مهما رأیت عدواً له‌ففی أصله نسب مستعار

فلا تعذلوه علی فعله‌فحیطان دار أبیه قصار «محی الدین»

مرضی من مریضهٔ الأجفان‌عللانی بذکرها عللانی

یا خلیلی عرجا بفنائی‌لأری رسم دارها بعیانی «حلاج»

یا صغیر السن یا رطب البدن‌یا قریب العهد من شرب اللبن

هاشمی الوجه ترکی القفادیلمی الشعر رومی الذقن

روحه روحی و روحی روحه‌من رأی روحین عاشا فی بدن

صح عند الناس إنی عاشق‌غیر أن لم یعرفوا عشقی لمن «قیل»

و ما أحد من ألسن الناس سالماًو لو أنه ذاک النبی المطهر

فلو کان مقداماً یقولون أهوج‌و إن کان مفضالًا یقولون مبذر

خزائن، ص: ۵۱۱ و إن کان سکیتاً یقولون أبکم‌و إن کان منطیقاً یقولون مهذر

و إن کان صواماً و باللّیل قائماًیقولون زراق یرائی و یمکر

و لا تحتفل بالناس فی الذم و الثناءو لا تخش غیر اللّه و اللّه أکبر «نسب إلی الخضر علیه السّلام و یحسن قراءته حین المسافرهٔ للسلامهٔ:»

و حیث اتجهتم ساعدتکم سلامهٔو یرعاکم الرحمن من کل جانب

مفیضاً علیکم ما قصدتم من المنیبنهج سلکتم فی فنون الأسالب «قیل»

تعالوا بنانطوی الحدیث الذی جریفلا یسمع الواشی بذاک و لا أری

تعالوابنا حتی نعود إلی الرضاو حتی کان الود لم یتغیرا

من الیوم تأریخ المودهٔ بینناعفی اللّه عن ذاک العتاب الذی جری «قیل»

و قد طال شرح القیل و القال بیناو ما طال ذاک الشرح إلا لیقصرا

متی تجمع الأیام بینی و بینکمو یصفولنا من عیشنا ما تکدرا «قیل»

دنیاک میدان و أنت بظهرهاکرهٔ و أسباب القضاء صوالج «أبو إسحاق القالی»

و لیلهٔ لم أذق من حرها و سناکأن فی حرها النیران تشتعل

أحاط بی العسکر البق ذولجبو ما فیه إلا شجاع قاتل بطل

من کان شاملهٔ الخرطوم طاغیهلایمنع الحجب شرها و لا الکلل

طافوا علینا و حر السیف یطبخناحتی إذا نضجت أجسادناأکلوا «المتنبی»

شکوت و ما الشکوی بمثلی عادهٔو لکن تفیض الکأس عند امتلائها

خزائن، ص: ۵۱۲

«وله»

ما ذاقیت من الدنیاو أعجبهاإنی بما أنا باک منه محسود نسب

إلی أمیرالمؤمنین علیه السّلام:

لو عشت ألف عام فی سجدهٔ لربیشکراً لفضل یوم لم یقض بالتمام

و العام ألف شهر و الشهر ألف یومو الیوم ألف حین و الحین ألف عام وجدت

مکتوباً فی خرابهٔ:

هذا منازل أقوام عهدتهمفی خفض عیش و عز ماله خطر

صاحت بهم نائبات الدهر فانقلبواإلی القبور فلا عین لهم و لا أثر «قیل»

عل الحاجات أقفال ثقالمفاتحها الهدایا فی الکلام «للسید الرضی»

شکوت إلی الدنیا و قلت إلی متیاکابد ضراً همّه لیس ینجلی

أکل شریف من علی جدودهحرام علیه الرزق غیر محلل

فقال نعم یا ابن الحسین رمیتکمبسهم عنادی حین طلقنی علی شعر

منسوب إلی أمیرالمؤمنین علیه السّلام:

کنا کزوج حمامهٔ فی أیکهٔمتمتعین بصحهٔ و شباب

دخل الزمان بنا و فرق بینناإن الزمان مفرق الأحباب «قیل»

أری رجالًا بأدنی الدین قدقنعواو لا أراهم رضوا بالعیش بالدون

فاستغن بالدین عن دنیا الملوک کما اس- تغنی الملوک بدنیا هم عن الدین «أبو تمّام»

إذا اشتملت علی الیأس القلوبو ضاق لما به الصدر الرحیب

و أوطنت المکاره و اطمأنتودارت فی مکامنها الخطوب

و لم یر لا نکشاف الضر وجهو لا أغنی بحیلته الأریب

خزائن، ص: ۵۱۳ أتاک علی قنوط منک غوث‌یمن به اللطیف المستجیب

و کل الحادثات إذا تناهت‌فموصول بها فرج قریب «نهبر»

نراکم قدبدت منکم امور ما عهدناهاو طرقتم إلی العذر طریقاً ما سلکناها

نبشتم بیننا أشیاء کنا قد طربناهاو عرضتم بأقوال و ما نجهل بمعناها

و قبحتم بأفعال و حسنتم بأسماهاو کم جاءت لنا عنکم حکایات رددناها

و قلنا ما رأیناها دعوا تلک المقالات‌و أشیاء رددناها و أشیاء رأیناها

و إیاکم و إیّاها فلا و اللّه لا یح- سن بین الناس ذکراها

قرأنا سورة السلوان منکم و درسناهاو مازلتم بنا حتی جسرنا و فعلناها

فرجل تطلب السعی إلیکم قد قطعناهاو عین تتمنی أن تراکم قد غضضناها

و نفس کلّما اشتاقت للقیاکم زجرناهاو کانت بیننا طرق وها نحن سددناها فلو قد أنکم جنات عدن ما دخلناها «تاراج نراقی»

مه که کس اندر وی اشتباه نداردچون مه من طره سیاه ندارد

یک تنه بس صد هزار کشور جان رادلبر من حاجت سپاه ندارد

بگسلم از یکدگر که پای جنونم‌سلسله زین بیشتر نگاه ندارد خزائن ۵۱۴ خواندن آیه مبارکه سوره نور در وقت خواب

خزائن، ص: ۵۱۴ ما ز کجا و خیال بزم وصالت‌زان که گدا نسبتی به شاه ندارد

بی سرو پائی نگر که خوشه پروین‌در نظرش قدر پر کاه ندارد

تارک سلطان و چار بالش عزت‌نیست قصوری اگر کلاه ندارد

ذوق حضور تو تندرست نداردْدر حرمت جز شکسته راه ندارد

گر بکشی حاکمی و گر بنوازی‌بنده به جز در گهت پناه ندارد

گردن «تاراج» تیغ جور نکویان‌محکمه عشق داد خواه ندارد «وله»

کیست که اندر خم آن طره دلی زار نداردیا که چو من در غم او خاطر افکار ندارد

دست کوته نکنم از تو به آزار رقیبان‌پای گلچین خبر از سرزنش خار ندارد

با قدت فاخته شیفته از سرو نگویدبارخت بلبل شیدا سر گلزار ندارد

چاه هاروت چو چاه ز نخت سحر نزایددوش ضحاک چو زلف سیهت مار ندارد

بسملی نیست در این حلقه چو من گرچه نداری‌یکسر موی که صد صید گرفتار ندارد

بسته‌ای گردنم اندر غم فتراک ارادت‌با سمندت چه کند پای که رفتار ندارد

خود ز «تاراج» پیامی به تغافل نرساندیا صبا نیز به خلوتگه او راه ندارد

عاقبت ظلم و بی عدالتی

* حکایت:

در سنه یکهزار و دویست و بیست و نه در کاشان محصلی از

خزائن، ص: ۵۱۵

تحصیلداران دیوان از مرد سید فقیری مطالبه وجه دیوانی می‌نمود و تشدد می‌کرد و آن بیچاره عجزو الحاح می‌نمود که ندارم چند

روزی مرا مهلت ده تا خدا چاره‌ای بسازد و از جدّم رسول اللّه شرم کن.
آن ملعون گفت اگر جدت کارسازی از او می‌شود یا شر مرا از سر تو دفع کند یا کارسازی تو را بکند و از آن سیّد ضامنی گرفته گفت هر گاه فردا اول طلوع آفتاب وجه را ندهی نجاست به حلق تو خواهم ریخت بگو به جدت هر کاری می‌تواند بکند.
چون شب شد آن مرد ظالم به بام خانه رفت که بخوابد به جهت بول کردن بر لب بام رفته و در تاریکی پا بر ناودان گذاشته ناودان بیفتاد و او نیز بیفتاد در زیر ناودان چاه بیت الخلائی بود سرنگون به آن چاه افتاد و در آن نیمه شب کسی از احوال او مطلع نشد.
چون روز شد او را یافتند که سر او تا حوالی ناف در نجاست فرو رفته و آنقدر نجاست به حلق او فرو رفته که شکم او ورم کرده و مرده است و شرّ او از سر آن سیّد بیچاره مندفع شد.

مباشر ظالم و مرد سیّد

* حکایت:
یکی از ثقات نقل کرده که چندی قبل از این در کاشان مردی بود آقا محمد علی نام مباشر صنف عطار و متوجه امور دیوانی ایشان، و قدغن کرده که دیگری به هیچ وجه اجناس عطاری خرید و فروش نکند.
شخصی سید فقیری به قدر یک من سریشم تحصل کرده بود و این را به شخصی فروخت آن مرد ظالم مطلع شد در بازار به او برخورد و دشنام بسیاری به او داد و چند سیلی بر روی او زد آن بیچاره روانه شد گفت: جدم سزای تو را بدهد آن ظالم که این را شنید اعراضی شده ملازم خود را گفت:
آن سید را بر گردانید و چند پشت گردنی به شدّت به او زده و گفت: حال
خزائن، ص: ۵۱۶
برو و جدت را بگو کتف مرا بیرون آورد.
روز دیگر آن ظالم تب کرده و در شب کتفهای او درد آمد و روز دوم ورم شدید کرده ماده به کتفهای او ریخت و روز چهارم جراحان مجموع گوشتهای او را تراشیده به نحوی که سرهای کتف او بیرون آمد و در روز هفتم بمرد، با آل علی هر که در افتاد بر افتاد.
«تاراج نراقی»
معاشران به کناری از این میانه بریدم‌مباد محتسب آگه شود که مست نبیدم
خبر دهید بزاهد که ترک توبه گرفتم‌بذوق باده گلرنک جیب خرقه دریدم
چه خوش به حلقه زلف تو در کمند فتادم‌من ار چه رشته دام هزار دانه بریدم
بدل ز گلبن حسنت چه خارها که خلیدم‌به تن ز درد فراقت چه رنجها که کشیدم
طمع بنکهت بستان باغ خلد ندارم‌شکنج دام تو بر اوجگاه سدره گزیدم
یک بکام دلم درج پاسخی نگشودی‌شنیدی ار ز رقیبان هزار طعنه شنیدم
به جز هوای گرفتاریت پری نفشاندم‌بدام شد به قفس منزلم هر آنچه پریدم
تو گرز دیدن من با حریف لب بگزیدی‌منت بدیدم و زیر لب «إن یکاد» دمیدم
اگر ز کشتن «تاراج» هست کام تو حاصل‌منش فدای تو کردم که کشت رنج امیدم
خزائن، ص: ۵۱۷
«وله»

گرچه شادی نبرد راه بسر منزل ماشکر لِلّه که ندارد گله از غم دل ما
دل به طوفان بسپردیم در این دجله که هست‌تا بدید آن اثر بخت زبون ساحل ما
ره زنان برره و ره بی‌اثر و مقصد دورترسم ای ناقه به منزل نبری محمل ما
راز سر بسته به دشمن نگشائید که بازنگشاید بجز از دوست کسی مشکل ما
هیچ تخمی نفشاندیم و نخوردیم خویدجز ندامت چه توان بود دگر حاصل ما
همرهان بیخبر از ما بگذشتند چرایک زمان بست ره ناله دل غافل ما
خود «بتاراج» ملامت نه پسندی که رواست‌بی‌خود افشاندن جان در قدم قاتل ما حدیث
فیه ایهام: سئل عن الذکر عن علی علیه السّلام فقال: الذکر بین ذکرین، و الإسلام بین سیفین، و الذنب بین الفرضین.
قیل
إن معناه أن ذکر العبدللّه یکون له بین ذکرین له من اللّه، الأول ذکره له بالتوفیق للذکر قبل الذکر، و الثانی ذکره له بالمغفرة له بعد الذکر؛ و الإسلام یکون مسبوقاً بالسیف المخوف للکفار حتی یسلموا ثم بالسیف المخوف للمرتدین حتی لم یرتدوا، و الذنب بین فرض ترک الذنب و بین فرض التوبة بعد الذنب.

اشتباه صاحب المدارک

* اشتباه
قال فی المدارک فی مسألة ذبح الهدی فی یوم النحر: أما وجوب
خزائن، ص: ۵۱۸
ذبحه یوم النحر فهو قول علمائنا أجمع و أکثر العامة، ثم نقل بعد أسطر قلیلة قول المحقق- رحمه اللّه-: و کذا لو ذبحه فی بقیة ذی الحجة جاز و قال: مقتضی هذه العبارة جواز ذبحه فی بقیة ذی الحجة اختیاراً و به صرح الشیخ فی المصباح فقال: إن الهدی الواجب یجوز ذبحه و نحره طول ذی الحجة و یوم النحر أفضل.
أقول و بنحو ذلک صرح ابن إدریس فی السرائر و حکی هذا القول عن مختصر المصباح و نهایة الشیخ و الغنیة لابن زهرة و ظاهر المهذب و حکی عن الغنیة أنه ادّعی الإجماع علیه و هذا مما یقتضی منه العجب من صاحب المدارک حیث یقول: و هو قول علمائنا أجمع و هذا أعجب من ادّعائه إجماع القدماء علی أمر فیه خلاف کثیر، لأن للإجماع معانی یجتمع بعضها مع الخلاف و مع ذلک لا یعلم اصطلاح کثیر منهم فی الإجماع.

صورت مراسله قاضی احمد قمی

* صورت
مراسله که جناب قاضی احمد قمی بیکی از فضلازاده‌های بلوک جاسب که از جمله بلوک قم است نوشته.
بسم اللّه الرّحمن الرّحیم
من غایبانه مایل آن روی مهوشم‌بی‌منّت نظر بخیالی از آن خوشم هر چند دیده رمد رسیده نظاره آن جمال با کمال و آن نهال ملوک فضل و إفضال ننموده أما أوصاف پسندیده و أخلاق حمیده ایشان را از شجاع زمان و لیث غضنفر أوان یعنی محمود جهان بسیار استماع نموده و مشتاق و معتقد ایشان گشته، همیشه به خیال آرزو به وصال و شرف اتصال اشتغال دارد.
ما چون نمی‌رسیم بدان آرزوی دل‌یا رب تو آرزوی دل ما به ما رسان إنه قریب مجیب، والد مرحوم ایشان و تلک حجتنا آتیناها

إبراهيم القواعـد من البيت همواره به زيـارت اين بيچـاره گـاهى كه در اين صوب بـا صواب توقف داشت آمـدى و مراسم خير ياد و آشنائى و روابط همسايگى را منظور مى‌داشت به

خزائن، ص: ۵۱۹

مقتضاى الولد الرشيد يقتدى بآبائه الحر اگر عمل فرمائيد ثمره دنيا و آخرت خواهد يافت و خيرها خواهد ساخت.

هر رند كه در مصطبه مسكن داردبوئى ز من سوخته خرمن دارد

هر جـا كه سيه گليم آشـفته دلى است‌شاگرد من است و خرقه از من دارد بر ضـمير منير فيض مآثر مسـتور نمانـد كه موضع شـريف جاسب به طريق دارالمؤمنين قم حماها اللّه عن العاهات و الآفات و التلاطم از أراضـى طيبه و اماكن مشرفه است و مردم آنجا از زمان بعثت إلى يومنا هذا شيعه اثنى عشـريه و صاحب ايمانند، و فضائل آن بقعه فاخره بسيار است و احاديث و روايات بيشمار وارد است از آن جمله آن است كه فردا كه قائم آل محمد عجل اللّه فرجه ظهور مى‌كند دوازده كس از آن سـر زمين فاخر در خدمت صاحب عليه السّلام خواهند بود و ديگر قطب الصلحاء شيخ جعد- رحمة اللّه- از آن ولايت پاكيزه بودند.

وقتى به بالاى كريوه آمده روى به مشـرق كرده احرام زيارت امام هشـتم و قبله هفتم امام ضامن مفترض الطاعة واجب الإطاعة سلام اللّه عليه بسـته فريـاد بر آورده كه السـلام عليكم و آن حضـرت جواب سـلام داده و فرموده كه عليـك السـلام، خـدام و سادات عليه تاريخ آن را ضبط كردند و بعد از آن كه حضرت شيخ جعد- رحمه اللّه- بدان آستان عرش نشان رسيده معلوم گشته كه آن جواب از براى شـيخ بوده و شـيخ در زمان سـلطان سـنجر ماضـى كه از سلاطين سلجوقى بوده، و به جهت اين ديوار حرم محترم كاشيى كه بهتر از چينى بود ترتيب داده‌انـد، و تمـامى احاديث نبوى و مرتضوى و قرآن مجيـد كه بر آن كتابت شـده ترتيب دهنـده آن كاشـى جاسبى بوده و نويسـنده آن قرآن و احاديث عبدالعزيز ابن ابى نصر قمى بوده در تاريخ خمسمائة بوده و آنها را بر اشتران لوك سوار كرده از معجزات اين است كه آنها بطى ارض به حوالى مشـهد مقـدس آمده بودند در گودى فرود آمده صـباحى جمعى بر سـر آن گود آمده كسـى همراه نبوده آنها را برداشته پيش سيد النقباء سيد محمد موسوى برده‌اند و او بكار نشانده، و اولاد شيخ جعد از اين تاريخ

خزائن، ص: ۵۲۰

خادم و مجاور و صاحب اختيار آن آستانه بوده‌اند.

و در زمان ميرزا سلطان حسين بايقرا و شاه جمجاه رضوان بارگاه سلطان شاه اسماعيل أنار اللّه بر هانهما درويش شمس الدين محمد و درويش يحيى شـصت سال در آن آسـتانها مقـدسه شب و روز به خـدمت مشغول بودنـد و شـبها سـر بر آن آسـتان نهاده خـدمت مى‌كردند و خانه و زن و فرزند سيد، و تكيه درويش يحيى در بالاى سـر آن حضرت در خانه‌اى است موجود و از ايشان نسل نماند و دو برادر در طرق كه تـا شـهر يكى دو فرسـخ است و مقبره و تختى و گنبـدى به جهت مـدفن خود ساختنـد و هر دو در آن مكـان مدفونند و بقعه و كاروانسـرائى و آسيائى و عمارات عالى پر زيب و زينب از ايشان مانده و به جهت رعايت ادب گستاخى دانسته‌اند اختيار قبر خود آن جا فرمودند، و ديگر صـلحاء و اتقياء از موضع جاسب بسيار برخاسته‌اند خصوصاً شيخ على جاسبى كه در موضع جمع كتان قم مدفون است و از جمله أجلاء و صـلحاء بوده و ديگر سالك مسالك طريقت شـيخ نظامى است كه سيد بوده و اسمش سيد إلياس بن إلياس مشهور است چنانچه خود گفته:

در خط نظامى ار نهى گام‌بينى عدد هزار و يك نام

إلياس كالف برى ز نامش‌هم با نود و نه است كامش ديگر مى‌فرمايد:

چه در گرچه در بحر گنجه گم‌ولى أز قهستان شـهر قمم حضـرت شـيخ از اقطـاب و اوتاد بوده، سـلاطين زمان را به خـدمتش سـر مفاخرت بر آسمان رسيده چنانكه خود مى‌فرمايد:

بگفتم بوسمش همچون زمین پای‌چو دیدم آسمان برخاست از جای در عتبه فقر و درویشی سلاطین زمان و ارباب حکم و فرمان پیوسته به ملازمش شتافته‌اند چنانچه خود در مناجات و توحید می گوید:

چون به عهد جوانی از بر توبدر کس نرفتم از در تو

همه را بر درم فرستادی‌من نمی‌خواستم توأم دادی

خزائن، ص: ۵۲۱ چون که بر درگه تو گشتم پیرزآنچه ترسید نیست دستم گیر و دیگر حالات شیخ بسیار است و در عصر سلطان طغرل بن ارسلان بوده و در شهور سنه ۵۵۶ مزارش در ظاهر بلده گنجه مطاف اهل عالم است و کلمات شیخ از اعجاز است إن شاء اللّه تعالی.

بعضی دیگر نوشته خواهد شد به تعاقب فرستاده می‌شود، و دیگر آنکه جاسب تعلق به حضرت امام ضامن امام رضا علیه التحیهٔ و الثناء دارد تمام شد مکتوب حضرت افادت و افاضت پناه، حقایق و معارف آگاه أعلم علماء قاضی احمد قمی- رحمه اللّه-.

للأسماء الحسنی خواص

* فائدهٔ:

للأسماء الحسنی خواص مختلفهٔ تنفعل بها أشیاء إذا استعملت کذلک علی الوجه المقرر فیکون لها إبداعات منها أن تأخذ لکل حرف من اسمک أسماء أوله ذلک الحرف المأخوذله و تذکرها بعدد أعدادها أو بعدد حروف هجائها ژأو بعدد حروف أعدادها بعد حذف المتکرر ثم تدعوبها بحرف النداء و تسأل حاجتک مثلًا محمد تأخذ المجید و الحلیم و المعطی و الدلیل و تذکرها بعدد أعدادها، مثلًا المجید سبع و خمسون، و الحلیم ثمانیهٔ و ثمانون، و المعطی مائهٔ و تسعهٔ و عشرون، و الدلیل أربعهٔ و سبعون الجمع ثلاث مائهٔ و ثمانیهٔ و أربعون و إن کان بعدد حروف بسط حروف هجائها م ی م ج ی م ی ا د ا ل ح ا ل ا م ی ا م ی م م ی م ع ی ن ط ا ی د ا ل ل ا م ی ا ل ا م فیکون اثنین و أربعین و إن شئت بحذف المتکرر فیکون تسعهٔ، أو بأعدادها الجفریهٔ مائهٔ و خمسهٔ و تسعین، أو بأعدادها الأسماء الجفریهٔ ستون و إن کان بعدد حروف أعدادها س ب ع خ م س و ن ث م ا ن ی ه ث م ا ن و ن م ا ه ت س ع ه ع ش ر و ن أرب ع ه س ب ع و ن فیکون اثنین و أربعین فی هذا المثال؛ و إن کان بحذف المتکرر فخمسهٔ عشر؛ و إن کان بحروف أعدادها الجفریهٔ ا ر ب ع ه ث ل ا ث ه ا ح د ا ر ب ع ث ل ا ث ه ا ح د ث ل ا ث ه

خزائن، ص: ۵۲۲

ست و ستون أو بحذف المتکرر فثلاثهٔ عشرو کذلک تفعل بمحمد حتی یتطابقا و تذکرها بالعدد المطابق بینهما.

و منها أن تطلب من الأسماء ما یوافق حاجتک إما فی العدد أو فی طبیعهٔ الحروف و منها أن تنظر ما بین حاجتک و بینک من عدم التوافق کأن یکون اسم أحد کما حروفه فیها التواخی و الآخر فیها التناکر أو النورانیهٔ و الآخر الظمانیهٔ أو السعیدهٔ و الآخر النحسیهٔ أو الحارهٔ و الآخر الباردهٔ و هکذا فتختار من الأسماء الحسنی ما یحصل به التعدیل بینکما فاذکر به کما مر، و یجمع بینه و بین اسمک و اسم حاجتک فی شکل و رکبها کلمات و تدعوبها عجمیهٔ کانت أو عربیهٔ بتوجه بال ملاحظاً لمدلول الاسم و حاجتک حتی یتم الأمر.

و منها أن تأخذ ما یوافق عدد اسمک من أعداد الأسماء الحسنی إما بالجمل الکبیر إسماً أو اسمین أو أکثر حتی یحصل العدد مثل محمد اثنان و تسعون فتأخد حی وهاب ولی جواد اثنان و تسعون فتقرء الفاتحهٔ ۹۲ و سورهٔ الم نشرح ۹۲ و تذکر الأسماء الحی الوهاب الولی الجواد ۹۲، ثم تقول: یا حی یا وهاب یا ولی یا جواد صل علی محمد و آل محمد و افعل بی کذا و کذا و لاحظ حال الذکر بالحی الحیاهٔ فی کل شیء، و فی الوهاب و الجواد العطیهٔ لکلّ شیء، و فی الولی القیام بکل شیء و لتکن حاجتک أمام بالک حالهٔ الذکر، و قدم أیام دعائک ذکری أنه دعاک لذلک فاستجب له و وعدک فصدقه.

نصیحت

* نصیحت:

بدان که یکی از أسماء عظیمه الهیه غفار و غافر است و مقتضای ظهور آن در وجود مذنب است پس نباید مذنب عاصی مأیوس و ناامید باشد چه پدر و مادر ما دوم کسی بودند که بعد از وسوسه شیطان عصیان کردند و این صفت از ایشان به ما میراث رسیده و این دو نفر اول عصاۀ بودند و لیکن پدر ما نادم و پشیمان و تائب شد و شیطان بر عصیان باقی ماند پس اگر تو نیز در عقب

خزائن، ص: ۵۲۳

معصیت ندامت هم رسانیدی و پشیمان شدی فطرت آدم بر تو غالب است و إلا سجیت شیطان در تو هست و از زمره و شارکهم فی الأموال و الاولاد خواهی بود.

ابراهیم أدهم فی المطاف

* فی

الاحیاء قال إبراهیم: خلالی المطاف لیلۀ و کانت مطیرۀ و وقعت فی الملتزم و قلت یا رب أعصمنی حتی لا أعصیک فهتف هاتف بی من البیت یا إبراهیم أتسألنی العصمۀ و کل عبادی المؤمنین یطلبون ذلک فإذا عصمتهم فعلی من أتفضل و لمن أغفر؟ قیل و منه أخذ الخیام.

آباد خرابات ز می خوردن ما است‌خون دو هزار توبه در گردن ما است

گر من نکنم گناه رحمت که کند؟آرایش رحمت از گنه کردن ما است

کلمات الحکماء و العلماء

* قال

بعض الحکماء: أحق الناس بالهوان المحدث لمن لا یصغی إلی حدیثه.

من کلامهم: صدیقک من صدقک لامن صدقک و أخوک من عذلک لا من عذرک.

من

کلام بعض العلماء: ترک المداراۀ طرف من الجنون، من لا تقبل قوله فلا تصدق یمینه، لا تصدق الحلاف و إن اجتهد فی الیمین، من عادی دونه ذهبت هیبته، و من عادی من فوقه غلب، و من عادی مثله ندم، صدیق الوالد عمّ الولد، صفاقۀ الوجه رزق حاضر، علامۀ الکذاب جودۀ الیمین لغیر مستحلف، خیر مالک ما و قاک و شره ما وقیته، فوت الحاجۀ خیر من طلبها من غیر أهلها، غضب الجاهل فی قوله و غضب العاقل فی فعله، ارع حق من عظمک من غیر حاجۀ إلیک.

فی تاریخ ابن عساکر: ان شخصاً من أصحاب بعض الصلحاء قال: رأیته فی النوم بعد موته فقلت: ما فعل اللّه بک؟ قال: أوقفنی اللّه بین یدیه؛ و قال: یا فلان

خزائن، ص: ۵۲۴

أتدری بما ذاغفرت لک؟ قلت: بصالح عملی؟ قال: لا، قلت: بإخلاصی فی عبودیتی؟ قال: لا، قلت: بکذا و کذا؟ قال: لا، کل ذلک لم أغفرک بها، فقلت: إلهی فبماذا؟ قال: أتذکر حین تمشی فی دروب بغداد فوجدت هرۀ صغیرۀ قد أضعفها البرد و هی تنزوی إلی اصول الجدار من شدۀ الثلج و البرد فأخذتها رحمۀ لها فأدخلتها فی فرو کان علیک وقایۀ لها من البرد؟ فقلت: نعم قال: برحمتک

لتلك الهرّة رحمتک.

و قریب به این است آنچه را بعض از علماء موثقین از احفاد فاضل ملا محمد باقر مجلسی- رحمه اللّه- به جهت حقیر حکایت کرد که فاضل مذکور با ملا محمد صالح مازندرانی معاهده نمودند که هر یک را سابق بر دیگری وفات رسد در عالم منام آن دیگری را از آنچه بر او گذشته اعلام نماید.

ملا محمد باقر سابق بر ملا صالح وفات نمود، بعد از یک سال شبی او را در واقعه‌ای دید.

اوّل سؤال نمود که با وجود معاهده چرا تا به حال خود را در منام ننمودی؟

گفت: چندان وحشت و گرفتاری مرا بود که میسرم نبود و حال فی الجمله انس و فراغی حاصل شد.

بعد از آن سؤال نمود از آنچه بر او گذشته بود، گفت: مرا در مقام خطاب الهی بازداشتند، خطاب رسید چه آورده‌ای؟

عرض کردم: الهی تو داناتری، پس باز از من تعداد حسنات خواستند، عرض کردم: عمر خود را در تألیف و تصنیف کتب أحادیث و اخبار صرف کردم و در جمع احادیث و تفسیر آنها کتابها نوشته‌ام.

خطاب رسید راست است و لیکن آنها را مصدر بأسماء سلاطین نمودی و از توصیف آنها و تعریف مردم آنها را مبتهج و مسرور می‌شدی و از مذمّت آنها دلگیر می‌شدی، همان تعریف و توصیف و خوشنودی سلاطین اجر تو است از آنها، عرض کردم: اوقات خمسه را به امامت و جمع مردم بر اقامه صلاهٔ صرف

کردم.

خطاب رسید بلی از کثرت و اجتماع مأمومین مسرور می‌شدی و از قلّت آنها دلگیر و چنین عملی ما را نشاید و همچنین آنچه گفتم به نقصی در آن مردود شد تا همه اعمال حسنه من از درجه قبول ساقط و از خود مأیوس شدم، خطاب رسید که یک عمل مقبول نزد ما داری.

روزی تنها به یکی از کوچه‌های اصفهان می‌گذشتی و ابتدای وقت به بود و دانه‌ای به اصفهان در دست داشتی، زنی از آن کوچه می‌رفت و طفل کوچکی دنبال او می‌دوید به را در دست تو دید، گفت: ای مادر من به می‌خواهم تو به جهت رضای ما به را به آن طفل دادی و آن را خوشنود کردی، ما تو را به همان عمل بخشیدیم و آمرزیدیم.

مسخره فرعون

* منقول است

که مسخره فرعون که در جمیع احوال خود را به صورت موسی نمودی و مردم را خندانیدی چون فرعون با قوم خود غرق شد و او به سلامت در رفت، موسی آه بر آورد که خدایا همه آزار من از او بود، ندا آمد که ای موسی خود را چون شبیه به تو می‌نمود عیب بود که مشابه تو را که دوستی چون دشمنان دارم.

«لبعضهم»

فمن ینجی العلیل من البلایااذا کان البلاء من الطبیب

کلمات حکمیّهٔ

* قیل:

الاستیناس بالناس من علامهٔ الافلاس أی عن معرفهٔ اللّه اذ من کان قلبه غنیاً بذکر اللّه استوحش عن الخلائق فضلًا عن مؤانستهم.

قيل:

لا ينبغى للعاقل أن يطلب طاعة غيره و طاعة نفسه عليه ممتنعة.

خزائن، ص: ۵۲۶

قيل:

التعزية بعد ثلاث تجديد للمصيبة و التهنئة بعد ثلاثة استخفاف بالمودة.

وصيّة الأعرابيّة

* وصية

حسنة: أوصت أعرابية ابنتها حين زوجتها فقالت لها: يا بنية انّك قد فارقت العش الذى فيه درجت و الموضع الذى منه خرجت الى و كر لم تكونى تعرفيه و قرين لم تأليفه كونى لزوجك امة يكن لك عبداً و احفظى عنى خصالًا عشراً تكون لك شرفاً و ذكراً.

الاولى و الثانية: حسن الصحبة بالقناعة، و جميل المعاشرة بالسمع و الطاعة، الثالثة و الرابعة: التفقد لموضع عينه و أنفه فلا يقع عينه منك على قبيح أو منكر و لا يشم أنفه منك ريحاً خبيثاً و اعلمى أن أحسن الكحل المودة و أن اطيب الطيب الماء.

و الخامسة و السادسة: الحفظ لماله و الرعاية لحشمه و عياله و اعلمى أن أصل الاحتفاظ بالمال حسن التقدير و الرعاية للحشم و العيال حسن التدبير.

و السابعة و الثامنة: التعاهد لوقت طعامه و الهدء عند منامه فحرارة الجوع ملهية و تنقيص النوم مغضبة.

و التاسعة و العاشرة: لا تفشى له سرّاً و لا تعصى له أمراً، فانّك ان فشيت سرّه لم تأمنى غدره و ان عصيت أمره أو عرت صدره، و زاد فيها بعضهم.

الحادية عشرة و الثانية عشرة: طلاقة الوجه و حسن الكلام.

خصلت پسندیده اهل دل

* قال:

روزبهان: دو خصلت پسندیده اهل دل است: سخن دلپذیر و دل سخن پذیر، و عیب مردم را نمودن عیب خود را به مردم نمودن است.

خزائن، ص: ۵۲۷

تمّثل ابليس ليحيى «ع»

* قال:

وهب: بلغنا أن ابليس عليه اللعنة تمثل ليحيى عليه السّلام فقال له: أنصحك، فقال: لا اريد ذلك و لكن اخبرنى عن بنى آدم قال: هم ثلاثة أصناف عندنا صنف منهم معصومون مثلك و نحن فى راحة منهم ليأسنا عنهم، و صنف آخر الذين هم فى أيدينا بمنزلة الكرة فى أيدى صبيانكم نتلقفهم كيف شئنا قد كفونا أنفسهم و نحن فى راحة منهم أيضاً، و صنف ثالث و هم اشد الأصناف عندنا نقبل الى أحدهم فنبذل جهدنا فى فتنته و تغريره حتى نغره و نتمكن منه و نفتنه فى دينه ثم يفزع الى استغفار و التوبة فيفسد علينا كل شئ فعلناه ثم نعود اليه فيعود فلا نحن نيأس منه و لا تدرك منه حاجتنا فنحن منه فى عناء.

خيرات الدنيا و الآخرة

* فائدة:

اعلم أنّ جميع خيرات الـدنيا و الآخرة جمعت فى كلمة واحدة هى التقوى انظر الى القرآن ما علّق عليها من خير و ثواب و أضاف اليها من سعادة و كرامة دنيوية و اخروية.

الأوّل الثناء عليها قال اللّه سبحانه: «و ان تبصروا و تتقوا فان ذلک من عزم الامور».

۲- الحفظ و الحراسة من الأعداء و الماكرين قال اللّه تعالى: «و ان تبصروا و تتقوا لا يضركم كيدهم شيئاً».

۳- التأييد و النصر قال اللّه تعالى: «ان اللّه مع الذين اتقوا».

۴- النجاة من النار قال اللّه سبحانه: «ثم ننجى الذين اتقوا».

۵- الخلود فى الجنة قال اللّه تعالى: «اعدت للمتقين».

۶- النجاة من الشدائد و الرزق الحلال قال اللّه تعالى: «و من يتق اللّه يجعل له مخرجاً و يرزقه من حيث لا يحتسب».

خزائن، ص: ۵۲۸

۷- اصلاح العمل قال عزّ شأنه: «يا ايها الذين امنوا اتقوا اللّه و قولوا قولًا سديداً يصلح لكم أعمالكم».

۸- غفران الذنب قال اللّه جل جلاله: «و يغفر لكم ذنوبكم».

۹- محبة اللّه تعالى قال اللّه عزّ اسمه: «ان اللّه يحب المتقين».

۱۰- قبول الاعمال قال اللّه عم نواله: «انما يتقبل اللّه من المتقين».

۱۱- الاكرام و الاعزاز قال اللّه تبارك و تعالى: «ان اكرمكم عند اللّه اتقاكم».

۱۲- البشارة عند الموت قال اللّه عظم شأنه: «ان الذين امنوا و كانوا يتقون لهم البشرى فى الحيوة الدنيا و الآخرة» و لاجل اجتماع تلك الخصال قال اللّه سبحانه: «و لقد وصينا الذين اوتوا الكتاب من قبلكم و ايّاكم ان اتقوا اللّه».

پادشاه عادل و وزير

* منقول است كه:

پادشاهى عادل را وزيرى بود كه مـدت متمادى در خـدمت او تقصـيرى نكرد، روزى او را طلبيد و گفت: دور شو از در خانه من كه مرا به چنين وزيرى جاهل يا دشـمن حاجتى نيست، چه انسان لامحاله محل نسـيان و خطا است، اگر در اين عرض مدت به خطائى از من برنخوردى بسيار نادان و احمق و جاهلى و اگر برخوردى و نگفتى خيانتكار و دشمن، پس او را از نزد خود راند.

ثمرة التجريد

* قال

بعض العارفين ثمرة التجريـد سـرعة العود إلى الوطن الأصـلى و تعجيل الاتصال بالعالم القدسـى و هو الذى عناه سـيد المرسـلين بقوله «حب الوطن من الإيمان» و قد وقع فى التنزيل الإلهى الإشارة بقوله: «يا أيتها النفس المطمئنة ارجعى إلى ربك راضـية مرضية فادخلى فى عبادى و ادخلى جنتى» فإياک أيها السالک أن تفهم من الوطن دمشق و بغداد و غيرهما من البلاد فإن ذلک من الدنيا و

خزائن، ص: ۵۲۹

قـد قال النبى صلّى اللّه عليه و آله و سلّم: جمود العين من قساوة القلب و قساوة القلب من حب الدنيا و حب الدنيا رأس كل خطيئة و

للّه در قائله:

این وطن مصر و عراق و شام نیستاین وطن شهری است کانرا نام نیست و قال اللّه عز من قائل: «ربنا أخرجنا من هذه القریة الظالم أهلها» یعنی بالقریة المألوفات الهیولائیة و الرسومات العادیة الظلماینة فان وصلت إلی مطلوبک فطوبی لک ثم طوبی لک فإن أدرکک الأجل فی أثناء الطریق فقد وقع أجرک علی اللّه کما قال عز شأنه «و من یخرج من بیته مهاجراً إلی اللّه و رسوله ثم یدرکه الموت فقد وقع أجره علی اللّه» و اعلم أیها السالک کما أن الحاسة الجلیدیة إذا صارت مؤوفة برمد مثلًا فهی محرومة من اجتلاء الأشعة الفائضة من الشمس کذلک البصیرة إذا کانت مؤوفة بالهوی و اتباع الشهوات و الاختلاط بأهل الدنیا و الانغماس معهم فی کدوراتهم فهی محرومة من إدراک الأنوار القدسیة، محجوبة عن ذوق اللّذات الانسیة و ما أحسن ما قیل:

أسیر لذت تن مانده‌ای و گر نه تو راچه عیشها است که در ملک جان مهیا نیست ثم إن الحواس الباطنة الروحانیة أقوی إدراکاً من الحواس الظاهریة الجسمانیة فإن تلک ناظرة بلاحجاب و هذه منطبقة من و راء النقاب غیر أن إدراک هذه مشروطة بتعمیر البدن و انمائه، و إدراک تلک مشروطة بتخریب البدن و إفنائه، کما قال المولوی:

صحت این حس ز معموری تن‌صحت آن حس ز تخریب بدن

أقوی أسباب الجالبة للرزق

* فائده:

قال نصیر الدین المحقق الطوسی: من أقوی الأسباب الجالبة للرزق إقامة الصلوات بالتعظیم و الخضوع و الخشوع و قراءة سورة الواقعة خصوصاً باللیل و وقت العشاء و قراءة سورة یس و الملک وقت الصبح.

قال: و مما یزید فی الرزق أن تقول کل یوم بعد انشقاق الفجر إلی وقت

خزائن، ص: ۵۳۰

الصلاة مائة مرة «سبحان اللّه العظیم أستغفر اللّه و أتوب إلیه» و أن تقول: «لا إله اللّه الملک الحق المبین» کل یوم صباحاً و مساءً مائة مرة و أن تقول بعد صلاة الفجر کل یوم: «الحمدللّه، و سبحان اللّه، و لا- إله إلا اللّه و اللّه أکبر» ثلاثاً و ثلاثین، و «اللّه اکبر» أربعاً و ثلاثین و بعد صلاة المغرب أیضاً و تستغفر اللّه سبعین مرة بعد صلاة الفجر و تکثر من قول «لاحول و لا قوة إلا بالله العلی العظیم».

الفرق بین الرجا و الامنیة

* فائدة:

قال الغزالی: الفرق بین الرجاء و الامنیة أن الرجاء یکون علی الأصل بخلاف التمنی فمن زرع و اجتهد و جمع بیدراً ثم یقول: أرجو أن یحصل منه مائة قفیز فذلک منه رجاء و الآخر یزرع زرعاً و لا- یعمل یوماً فذهب و نام فإذا جاء وقت الحصاد یقول: أرجو أن یحصل لی مائة فقیز فتقول له: هذه الامنیة التی لاأصل لها.

الأب رب و الأخ فخ

* قیل

و نعم ما قیل: الأب رب، و الأخ فخ، و العم غم، و الخال و بال، و الولد کبد، و الأقارب عقارب، و إنما المرء بصدیقه.

سئل بعض الوّعاظ

* سئل

بعض الوعاظ و هو على المنبر كيف شعر على عليه السّلام بالسائل مع كونه مستغرقاً فى الإقبال بكليته على اللّه فأنشد:

يسقى و يشرب لاتلهيه سكرتهعن النديم و لا يلهو عن الكأس

أطاعه سكره حتى تمكن منفعل الصحاة فهذا أفضل الناس أقول: قد شعر على عليه السّلام بالسائل و لم يشعر بالسهم الذى اخرج من رجله المباركة فى الصلاة مع ما فيه من الوجع و الألم الشديد و ذلك لأجل أن الاول كان

خزائن، ص: ۵۳۱

من متعلقات المقصود و من طاعة من توجه إليه فى الصلاة فأقباله إليه لا ينافى إقباله بكل ما يتعلق به بخلاف الثانى فإنه من متعلقات بدنه الشريف و قد غفل عنه بالمرة و يمكن أن يكون ذلك لأجل اختلاف الحالات.

فائدة:

لا تمازح الشريف فيحقد عليك و لا الدنى فيجترى، عليك.

علامت حسن خلق

* بدان که

حکماء گفته‌اند که علامت حسن خلق ده چیز است:

۱- با مردمان در کار نیکو مخالفت نا کردن.

۲- در نفس خود انصاف دادن.

۳- عیب کسان ناجستن.

۴- چون از کسی زلتی در وجود آید آن را تأویل نیکو کردن.

۵- عذر گناه را پذیرفتن.

۶- حاجت محتاجان را بر آوردن.

۷- رنج مردمان کشیدن.

۸- عیب نفس خود دیدن.

۹- با خلق روی تازه داشتن.

۱۰- با مردمان سخن خوش گفتن.

كلمات حكميّة

* قيل:

معايب السفر السبعة: مفارقة الإنسان من مألفه، و مقارنة من لا يشاكله، و المخاطرة بما يملكه، و مخالفة عادته فى مأكله و منامه، و مجاهدة الحر و البرد بنفسه، و احتمال دلال المكارى و الملاح، و السعى كل يوم فى تحصيل منزل جديد.

خزائن، ص: ۵۳۲

قال

بعض الحكماء: لا تقعد حتى تقعد فإذا قعدت كنت أعز مقاماً و لاتنطق حتى تستنطق فإن استنطقت كنت أعلا كلاماً.

قيل:

الجاهل من لا جاهل له يعنى الجاهل بتدبير أمره من لاسفيه له يدفع عنه قال الشاعر:

و لا يلبث الجهال أن ينهضواأخا الجهل ما لم يستعن بجهول

كان رجل له عيال و خيمهٔ و حمار

* حكايهٔ:

كان بالباديهٔ رجل له عيال و خيمهٔ و كان له حمار ينقلون عليه الماء و يحمل عليه تجارتهم، و ديك يوقظ للصلاهٔ، و كلب يحرسهم فجاء فى ليلهٔ ثعلب فأخذ ديكهم فحزنوا للديک و كان الرجل صالحاً فقال:

عسى أن يكون خيراً ثم جاء ذئب فخرق بطن الحمار فقتله، فقال الرجل:

عسى أن يكون خيراً، ثم اصيب الكلب بعد ذلك، فقال:

عسى أن يكون خيراً، ثم أصبحوا ذات يوم فنظروا فإذا سبى كل من كان حولهم و قتل بعضهم و بقوا سالمين و إنما أخذوا اولئك بما كان عندهم من أصوات الكلاب و الحمير و الديكهٔ.

وجه تسميه البرامكهٔ

* فائدهٔ:

قيل فى وجه تسميهٔ البرامكهٔ بذلك الاسم: أن جدهم خالد كان له خاتم تحت فصه من السم يمص الفص عند الشدائد و الغصص فيسكن فورد على هشام ابن عبدالملک فى أيام أمارته و كان عند عبدالملک طير إذا حضر السم يصيح و يحرک جناحيه ففعل ذلک و أساء هشام الظن بخالد فقال: هل معک سم؟ فأجاب- و كان لغته فارسيهٔ-:

بلى انگشترى دارم در زير نگين آن زهرى است كه در شدائد برمكم و به

خزائن، ص: ۵۳۳

اين جهت به برمک- بضم الميم- مسمى شد و نسل او ببرمكيهٔ؛ و در تاريخ قديمى كه در سنه پانصد و كسرى تأليف شده بود كه در شهر بلخ بنوچهر هيكلى بنا كرده بودند به نام قمر به جهت معارضه كعبه و آن را نيز مكه مى‌ناميدند و اهل فرس آن را حج مى‌كردند و جامهاى حرير و ديباج به آن مى‌پوشانيدند و آن را نوبهار مى‌ناميدند و چون فرس دين آتش‌پرستى شيوه كردند آن را آتش خانه كردند و رئيس خدمه او را بر مكه گفتندى يعنى والى مكه و نوبت رياست ايشان به خالد جد برامكه رسيد و به اين جهت او را برمک- بفتح الميم- مى گفتند.

ملوک مصر و فراعنه

حكايت گويند بعضى از ملوک مصر و فراعنه آنجا در زمين مصر دو قبه بنا نهاده بودند آن را عربان گفتندى و مقرر كرده بودند هر كه از آنجا عبور كند در آنجا نماز كند به جهت آن موضع و هر كه نكردى دانسته يا ندانسته او را كشتى و ليكن دو حاجت او را برآوردى به شرطى كه آن دو حاجت خواهش سلطنت و نجات از قتل نباشد.

روزى مردى گازر از اهل افريقيه با گرز گازرى بر خرى سوار از آنها گذشته و چون نشنيده بود نماز نكرد حراس او را گرفته نزد ملک بردند ملک او را عتاب كرد جواب داد كه جاهل بودم و اگر مى‌دانستم هزار ركعت نماز مى‌كردم و آمدم اينجا كه در ظل حمايت تو باشم.

ملک گفت: فائده ندارد، دو حاجت بخواه غير نجات و مملكت كه كشتنى هستى.

پس گازر به چپ و راست نظر کرد و امراء را شفیع کرد و تضرع کرد سود نبخشید و چون مأیوس شد گفت:

حاجت اول آن که ده هزار دنیار به من دهی با امینی که به جهت اولادم بفرستم همان لحظه ده هزار دینار و امینی حاضر کردند و وجه تسلیم او شده رو به

خزائن، ص: ۵۳۴

افریقیه رفت، گفت دویم آن که به هر یک از سلطان و حضار او سه دفعه این گرز را بزنم یکی هموار و ملایم و یکی متوسط و دیگری شدید، و ابتداء از ملک کنم ملک ساعتی طولانی تفکر کرده به حضار از امراء و وزراء گفت چه می‌گوئید؟

همگی گفتند باید طریقه سلف و سنت آباء را از دست نداده و حکم مقرر جاری کرد پس ملک از سریر به زیر آمد گفت: ای گازر مشغول زدن باش گازر یک دبوس بر قفای ملک زد که سر او چرخ زده برو در افتاد و بیهوش شد چون بهوش آمد گفت: ای مرد این زدن خفیف بود یا متوسط یا شدید گازر گفت: هر چه ملک بعد از این ملاحظه فرماید خواهد بود گفت:

و الله که اگر این سبک بوده من از متوسط خواهم مرد، پس رو کرد بحراس عربان که او را آورده بودند گفت: أی اولاد زنا و حرامزادگان چگونه دیدید که این مرد نماز نکرد و اللّه که من دیدم نماز کرد بهیئتی که هیچ کس به این نیکوئی نماز نکرده بود پس او را رها کرد و امر نمود که عربان را خراب کردند.

زرّافهٔ

* فائدهٔ:

در تاریخ بلدان مذکور است که زرافه حیوانی است که در حبشه می‌باشد از ناقه حبشیه و گاو وحشی و ضبع به هم می‌رسد یعنی ناقه و گاو و ضبع جمع شوند آن متولد می‌شود، سر او مثل سر شتر، و شاخ او چون گاو، و دندانهای او چون دندانهای گاو، و پوست آن مثل پوست پلنگ، و قوائم او مثل قوائم شتر: و سم او چون سم گاو، و دم او چون دم آهو و گردن او بسیار بلند، و دستهای او بسیار بلند، و پایهای او بسیار کوتاه است و آن را به فارسی شتر گاو پلنگ گویند.

الزنجیون

* قال

جالینوس: الزنجیون خصصوا بامور عشرهٔ: سواد اللّون، و فلفلهٔ الشعر، و فطس الأنف، و غلظهٔ الشفهٔ، و تشقق الید و الکعب، و نتن الرائحهٔ، و کثرهٔ

خزائن، ص: ۵۳۵

الطرب، و قلهٔ العقل، و أکل بعضهم بعضاً، فإنهم فی حروبهم یأکلون لحم العدو إذا ظفروا به و لایری زنجی مغموماً و الغم لا یدور حولهم.

فائدهٔ:

سبأ مقر بلقیس کانت مدینهٔ بینها و بین صنعاء مسیرهٔ ثلاثهٔ أیام بناها سبأ ابن یشجب بن یعرب بن قحطان کانت مدینهٔ حصینهٔ کثیرهٔ الأهل، طیبهٔ الهواء، عذبهٔ الماء کثیرهٔ الأشجار، لذیذهٔ الثمار، ما کان یوجد بها ذباب و لا بعوض و لا شیء من الهوام کالحیهٔ و العقرب و نحوهما، خربها السیل و هو الذی أخبر عنه سبحانه «فأرسلنا علیهم سیل العرم» و تفرق أهلها حتی ضرب بهم المثل المشهور فیقال: «تفرقوا أیدی سبأ» و کان أهلها المتفرقون عشرهٔ طوائف عظیمهٔ ستهٔ منهم تیمّنوا- أی أخذوا جانب الیمن و حوالیه- و هم کندهٔ و الأشعریون و الأزد و مذحج و أنمار و حمیر؛ و أربعهٔ تشأموا أی أخذوا صوب الشامات- و هم عامرهٔ و حزام و لخم و غسان، و کانت

هذه الواقعة قبل مبعث عیسى علیه السّلام.

معرفة بعض البلاد

فائدة:

السرندیب جزیرة فی بحرهر کند بأقصى بلاد الصین قال محمد بن زکریا: هی ثمانون فرسخاً فی ثمانین فرسخاً فیها أنواع العطر و العود و النارجیل و دابة المسک و أنواع الیواقیت و معدن الذهب و الفضة و مغاص اللؤلؤ، و أکثر أهلها المجوس و بها المسلمون أیضاً، و دوابها فی غایة الحسن و یوجد فیها نوع کبش لها عشرة قرون.

فائدة:

فی کتاب التاریخ أن کلب السلوقی الذی ورد فی الأخبار منسوب إلى السلوقة و هی کانت مدینة عظیمة بأرض الیمن؛ و قال صاحب التأریخ- و هو صنفه فی سنة خمسمائة- ذکر أن آثارها باقیة إلى الآن و بها کلاب صوری یسفدها الذئاب یتأتى بنوع کلب و هو أخبث أنواع الکلاب و یقال له: الکلب السلوقی.

أقول: الظاهر أنه الذی یقال له بالفارسیة سگ گرگ.

فائدة:

صنعاء بلدة بالیمن أحسن مدنها بناء و أصحها هواء و أعذبها ماء و

خزائن، ص: ۵۳۶

أطیبها تربة و أقلها أمراضاً، بناها صنعاء بن أرال بن عرّبن عابربن شالح. قال عمران بن أبی الحی: لیس بارض الیمن بلد اکبر من صنعاء و هو بلد بخط الاستواء تتقارب ساعات لیلها ساعات نهارها «۱» و لأهلها شتاءان و صیفان و فیها جبل الشب و هو جبل على رأسه ماء یجری من کل جانب و ینعقد حجراً قبل أن یصل إلى الأرض و هو الشب الیمانی الذی یحمل إلى سائر البلاد و بها الجنة التی أقسم أصحابها «لیصر منها مصبحین» و هی على أربع فراسخ من صنعاء.

فائدة:

مهرة أرض الیمن ینسب إلیها النجائب المهریة و هی کریمة جداً من کرائم أنواع الفرس و الیمن بلاد واسعة من عمان إلى نجران و بها الأحقاف و الأحقاف الآن تلال من الرمل بین عدن و حضرموت و کانت مساکن عاد و فیها العلس و هو نوع من الحنطة حبتان منه فی کمام لا یوجد إلا بالیمن و هو طعام أهل صنعاء و نجران من مخالیف الیمن من ناحیة مکة بناها نجران بن زیدان بن سنان بن یشجب و کان واقعة أصحاب الاخدود مع أهل نجران.

فائدة:

الصبر السقوطری ینسب إلى سقطری و هی جزیرة عظیمة فیها مدن و قرى أهلها نصارى من أرض الهند و طول هذه الجزیرة نحو ثمانین فرسخاً.

الدارصینی السیدانی ینسب إلى السیدان و هی جزیرة عظیمة بین الصین و الهند دورها ثمانمائة فرسخاً و سر ندیب داخل فیها.

فائدة:

الحجاز حاجز بين اليمن و الشامات و هى مسيرة شهر، قاعدتها مكة- حرّسها اللّه تعالى- و بها مقام العرب.

فائدة:

الرمح الخطى ينسب إلى الخط- بكسر الخاء المعجمة- قرية باليمامة يقال لها: خط هجر و هى أحسن أنواع الرماح خفة و صلابة، و اليمامة ناحية بين الحجاز و اليمن.

---

(۱)- هذا الكلام مبنى على التقريب و التسامح لانه لايكون افق صنعاء من الافاق الاستوائية لان عرضها عن الاستواء ۱۵ درجة و ۲۲ دقيقه و ليس بين القدما و المتأخرين الذين يتفكرون فى خلق السموات و الارض اختلاف فى ذلك الا- فى دقائق ثم ان للافاق الاستوائية شتائين و صيفين و ربيعين و خريفين كما حقق فى محله.

خزائن، ص: ۵۳۷

فائدة:

السند و الهند كانا أخوين من ولد تومير بن نعطق بن حام بن نوح كل منهما سكن ناحية فسميت باسمه.

فائدة:

عدن مدينة مشهورة على ساحل بحر الهند من ناحية اليمن ينسب إلى عدن ابن سنان بن إبراهيم الخليل عليه السّلام و بها البئر المعطلة التى ذكرها اللّه تعالى فى القرآن.

فائدة:

قيصور بلاد بأرض الهند يجلب منها الكافور القيصورى و هو أحسن أنواعه و العود القمارى ينسب إلى قمار و هى مدينة مشهورة بأرض الهند أيضاً و هى أحسن أنواع العود.

فائدة:

فى تاريخ البلاد أن أبرقوه هى بلدة مشهورة بأرض فارس و من عجائبها أن المطر لايقع داخلها إلا قليلًا و إنما يقع خارجها دون السور و يزعمون أن ذلك إنما هو بدعاء إبراهيم الخليل و زعموا أن الخليل منعهم من استعمال الشعير و هم لايستعملونها مع كثرتها فيها و فى أخبار فرس أن مقدمة نار سياوش بن كيكاوس التى دخلها للتبرئة عن اتهامه بما اتهمتها به زوجة أبيه كانت فيها و أبرقوه معرب و ركوه يعنى قرب الجبل.

فائدة:

كلمات فى الحكمة من أحب المكارم اجتناب المحارم؟ من دام كسله دام أمله؛ عند انسداد الفرج تبدو مطالع الفرج؛ أفضل العدة الصبر عند الشدة؛ سعد من لسانه صموت، و كلامه قوت؛ لا تبد من العيوب ما ستره علام الغيوب؛ ليس من عادة الكرام سرعة الانتقام،

العفو يفسد من اللئيم بقدر إصلاحه من الكريم؛ إذا سكت عن الجاهل فقد أوسعته جواباً و أو جعته عقاباً؛ إعراضك صون أعراضك، البس من الثياب ما لايزدريك فيه العظماء و لا يعيبه عليك العلماء.

قال

بعض العرفاء: دع الراغبين فى صحبتك، و السارعين إلى منادمتك، و التعلم من إفادتك فليس لك منهم مال و لا يحصل لك حال و لاجمال و لا ينـدفع بمجالستهم منك ملال و لا كلال، و اعلم أن إخوان الجهر أعداء السر إذا لقوك تملقوك و إذا غبت عنهم سلقوك، من أتاك منهم كان عليك رقيباً و إذا خرج منك كان عليك

خزائن، ص: ۵۳۸

خطيباً، أهل نفاق و تهمة و أصحاب غل و خديعة لا تغر باجتماعهم عليك فماغرضهم العلم و الكمال و الحال بل الجاه و المال، و أن يتخذوك سلماً لأوطارهم، و حماراً فى أثقالهم و أوزارهم، إن قصرت فى غرض من أغراضهم كانوا أشد أعوان عليك و يرون ترددهم إليك حقاً واجباً لديك و يتوقعون منك أن تبذل عرضك و دينك لهم فتعادى عدوهم و تنصر قرينهم و خليلهم و تنتهض لهم سفيهاً و تكون لهم تابعاً خسيساً بعد أن كنت متبوعاً و رئيساً و لذلك قيل:

اعتزال العامة مرؤة تامة و هو كلام حق لأنا نرى المدرسين فى زماننا كأنهم فى رق دائم و تحت حق لازم، ذمته ثقيلة ممن يتردد إليه فكأنه يهدى تحفة لديه و ربما لا يختلف عليه فى الأدوار حتى يتكلف برزق له على الأوزار، ثم المدرس المسكين و المولى الضعيف الدين لعجزه عن القيام بذلك من ماله لايزال يتردد إلى أبواب المتسلّطين و يقاس الشدائد و الذل مقاساة الذليل المهين، حتى يكتب له بعد الإبرام التمام على بعض وجوه السحت مال حرام، ثم يبقى فى مخمصة القسمة على الأصحاب و التوزيع على الكلاب إن سوى بينهم مقته المبرزون و نسبوه إلى الحمق و الجهالة و القصور عن درك المصارف و الفتور عن القيام فى مقادير الحقوق بالعدل، و إن تفاوت بينهم سلقه السفهاء بألسنة حداد و ثاروا عليه ثوران الاسد و الآساد فلا يزال فى مقاساتهم فى الدنيا و مظالم مما يأخذه فى العقبى و العجب منه أنه مع ذلك كله و الداء جلّه يزعم أنه فيما يفعله مريد لوجه اللّه و مذيع شرع رسول اللّه و ناشر علم دين اللّه و القائم بكفاية طلاب العلم و لو لم يكن ضحكة للشيطان و سخرة لإخوان الزمان يعلم أن فساد الزمان لا سبب له إلا كثرة أمثال اولئك الأشخاص فى هذه الاوان.

وصية الشهيد لبعض إخوانه

* فائدة:

مما وصى الشهيد- قدس سره- بعض إخوانه قال عليك بتقوى اللّه فى السر و العلانية و اختيار الخير لكل مخلوق و لو أساء إليك و احتمال الأذى ممن

خزائن، ص: ۵۳۹

كان من خلق اللّه و لو شتمت و اهنت فلا تقابل الشاتم بكلمة واحدة، فإذا غضبت فإياك و الكلام و لكن تحول من مكانك و تشاغل بغيره يزل غضبك و غيظلك و عليك بالفكر لآخرتك و دنياك، و إياك و الخلو من التوكل على اللّه فى جميع اموركـ، و كن واثقاً به فى مهماتك كلها، و عليك بالشكر لمن أنعم عليك، و إياك و الضحك فإنه مميت القلوب، و إياك و تأخير الصلاة عن أول أوقاتها و لو كان شغل أى شغل كان، و لا تترك لقضاء صلاة عليك و لو يوماً واحداً، فإذا فرغت من الصلاة فصل النوافل، و عليك بالملازمة فى طلب العلم منذ كان و إياك و منازعة من تقرء عليه و الرد عليه بل خذما يعطى بالقبول و إياك أن تطرد النظر فى الذى تقرؤه ليلة واحدة، و اجعل لك ورداً من القرآن و إن تمكنت من حفظه فاحفظ بل احفظه ما استطعت و اجتهد أن يكون كل يوم خيراً من ماضيه و لو بقليل، و إياك و أن تسمع نميمة أحد من خلق اللّه فإنها نعمة لا تحصى و لا تنقطع عن الزيادات، و إياك و أن

تحادث أحداً فی غیر العلم، و إیاک و کثرة الکلام و نقل کلام أحد، و علیک بالمواظبة فی کل یوم بخمسة و عشرین مرة «اللّهم اغفر للمؤمنین و المؤمنات و المسلمین و المسلمات» فإن فیه ثواباً جزیلًا، و لا تترک الاستغفار عقیب العصر سبعاً و سبعین مرة و أکثر من قراءة «إنا أنزلناه» «و قل هو اللّه أحد».

قال

بعض الحکماء: إذا أردت أن تطیب عیشک فارض من الناس أن یقولوا إنک مجنون بدل قولهم إنک عاقل.

قیل

إن لم یکن ما ترید فأرد ما یکون.

کسائی در ایام تحصیل

* حکایت:

منقولست از کسایی که در ایام تحصیل علم روزگاری به فقر و فاقه می‌گذرانیدم و هر بامداد که صبح صادق می‌دمید من دراعه طلب کرده پوشیده به مدرسه می‌شتافتم و در رهگذر من مرد بقال فضولی بود هر روز از من سئوال می‌نمود که ای هرزه گرد به کجا می‌روی ترک این شغل بی‌حاصل کن و به کسبی

خزائن، ص: ۵۴۰

برو که قوت لایموتی از آن پیدا شود.

در این اثناء روزی با من خطاب کرد که هنوز وقت آن نشده که این کاغذ پاره‌ها را در حفره ریزی و آب در آن بندی تا سبز شود، و من از سرزنش او متقاعد نمی‌شدم و به محنت صبر می‌نمودم تا در فنون علم به درجه قصوی رسیدم.

أما از پریشانی به مرتبه بودم که قدرت به جامه‌ای نداشتم و مرا نیز همسایه بود که گاه گاه مرا رنجانیدی.

روزی از خانه برآمدم دیدم بر سر کوچه کوشکی بنا نهاده که راه را تنگ نموده و سواره را عبور از آن میسر نبود.

گفتم مرا نیز در این راه حق آمد و شد هست چرا این کوشک را ساختی؟

گفت هر گاه هودج تو خواهد از اینجا بگذرد بفرما این کوشک را خراب کنند و من به این طعنها صبر می‌نمودم.

روزی بر در خانه خود ایستاده بودم ناگاه ملازم امیر بصره آمد که امیر را اجابت کن گفتم او را با من چه رجوع است و من با این جامه به مجلس نتوانم آمد، ملازم رفته بعد از ساعتی باز گشته یک دست جامه قیمتی و هزار مثقال طلا پیش من گذاشت و گفت این جامه را بپوش و نزد امیر حاضر شود، من به موجب فرموده او عمل نموده چون نظر امیر بر من افتاد گفت: خلیفه فرموده که به جهت تعلیم فرزندان او امین و مأمون تو را به بغداد ببرم باید رفت، در همان روز استعداد راه دیدم روانه شدم چون به خدمت خلیفه رسیدم گفت:

تا امین و مأمون را نزد من آوردند و در وقت شروع در تعلیم آنها طبقهای زر نثار کردند و در آن روز چندان زر نثار جمع کردم که هرگز تصور آن نکرده بودم و هر ماهی ده هزار دینار به جهت وظیفه من مقرر کردند چون مدتی گذشت روزی هارون گفت اراده دارم که امین و مأمون به منبر رفته خطبه بخوانند گفتم در این فن ایشان را یگانه روزگار کرده‌ام.

در روز جمعه امین به منبر رفته و خطبه نیکو انشاء نموده در آن روز امراء و

خزائن، ص: ۵۴۱

اعیان دولت طبقهای زر نثار کردند و مرا اموال غیر محصور حاصل شد، هارون نیز انعامی تمام در حق من نمود و گفت:

هر آرزوئی داری بخواه گفتم از دولت امیر مرا آرزوئی نمانده اما می‌خواهم رخصت فرمائی به بصره رفته باشم و کسان و خویشان

خویش را دیده و انعام خلیفه را در حق من مشاهده نمایند و مراجعت نمایم.

هارون بعد از رخصت حکمی به والی بصره نوشت که او با جمیع اعیان مرا استقبال نمایند و هفته‌ای دو نوبت والی با اعیان شهر بدیدن و سلام من آیند، چون به بصره رسیدم و اهل بصره در رکاب من بسوی خانه خود رفتم و در هودجی زر نگار قرار داشتم چون به آن کوشک همسایه رسیدم با هودج نمی‌گذشتم أمر کردم تا کوشک را خراب کردند بعد از قرار، آن بقال با تحفه‌ای بدیدن من با جمعی آمد چون نظر من بر او افتاد گفتم أیها الشیخ دیدی که از آن کاغذ پاره‌ها چه درختی سبز شد و چه ثمره‌ای بار داد.

مرد بقال زبان به اعتذار گشوده به جهل خودم معترف گردید.

حکایة:

رآی رجل رجلًا یبکی علی قبر فقال له: من صاحب القبر؟ قال أخ لزوجة خالی.

بیان:

در حدیث می‌باشد که هر گاه سه نفر سوار مرکبی شوند اول ایشان ملعون است و اختصاص به اول محل اشکال است مگر آن که اول از عقب أخذ شود.

التخییر بین الواجب و الندب

* قال

بعض المحققین: یجوز التخییر بین الواجب و الندب کالانظار للمعسر و الصدقة و لا یخفی ما فیه فإن الانظار لیس بواجب بل الواجب أحد الأمرین و الصدقة أفضل الفردین.

خزائن، ص: ۵۴۲

مسألة فقهیّة

* سؤال:

نذر جمال أن یصرف اجرة حمله النحاس فی یوم الفلانی فی الفقراء و اجرة حمله الحدید فی المسجد مثلًا فاستأجره واحد فیهما و هو حمل الجمیع فالاجرة تصرف فی أیهما و أعطاه المستأجر اجرة الواحد.

«فغانی»

وقت گلم تمام به آه و فغان گذشت‌چون بگذرد خزان که بهارم چنان گذشت «وله»

جز عهد دل آزاری عشاق که بستی‌یک عهد نبستی که هماندم نشکستی

در معرفت علم دم

* فائدة:

بدان که از علوم معتبره هندویان و جو کیان علم وهم است که آن را علم أنفاس نیز گویند.

در میان علماء اسلام و ایرانیان متداول نیست و صاحب نفائس الفنون در آن کتاب اشاره مجملی به آن کرده و یکی از علمای اسلام که به عنوان سیاحت به هند رفته شمه‌ای از آن را فرا گرفته و اهل هند از جوکیان را اعتناء تمام به این علمست بنای بسی احکام را بر آنها می‌نهند و یکی از برهمنان جوکیان کتاب مختصری در بیان آن علم ساخته و پرداخته و بعضی از آنها را به زبان فارسی نقل

نموده‌اند چون اطلاع بر آن علم را فوائد بسیار است مختصری از آن را در اینجا نقل می‌کنم.

بدان که بعضی چنین می‌گویند که شهری است در اقصای هند که آن را کامرو خوانند و در آن شهر ساحران و وهمیان باشند و ایشان را به زبان هند جو کی خوانند و در آن مسکن زنی است جادو [گر] که آن را کاماك دیو و بعضی کام دیو خوانند و مردم اهل آن زمین را علم سحر و وهم آموزد و گویند:

خزائن، ص: ۵۴۳

ساحران و وهمیان همه هند او را می‌بینند و خدمت می‌کنند، پس از استادان شهر شصت و چهار زن گرد آمدند که ایشان ساحران جهانند و همه جهان بگردند و خود را به صورت دیگر بگردانند و چنان دانند که ایشان در هوا روند همچنان که روحانیان و ایشان این کتاب را وضع کرده‌اند، به زبان هندی و جمله علم و هم و تأثیرات دل و علم دم و سحرهای روحانی که به وهم تعلق دارد در این کتاب یاد کرده‌اند و این کتاب را کامر و بیحاسنکا یا بیجن سنکا نام کردند و در میان ایشان کتابی شریفتر از آن نیست و هر که این کتاب یاد گیرد او را بزرگ دارند و به غایت عالم شمرند و او را خدمت کنند پس از زبان هندی به پارسی گردانیده‌اند و رنج بسیار برده و ملخص آن کتاب این است:

بدان أسعدك اللّه که هر گاه دم از سوراخ بینی راست بر آید چنین گویند که این دم از آفتاب می‌آید و هر گاه دم از سوراخ بینی چپ بر آید گویند که این دم از ماه می‌آید و این دو سوراخ بینی به آفتاب و ماه منسوب است، وقت باشد که دم از راست رود و وقت باشد که دم از چپ رود و وقت باشد که از هر دو بیرون آید برابر و وقت باشد که دم بیرون نیاید و این تجربه باید نگاهداشت تا دم در توان یافت و معلوم گردد و باید که پیوسته دم خود را می‌نگرد که از کدام جانب می‌آید و از هر سوراخی چند دم می‌رود، و باید دانست که این دم بر ساعات شبانه‌روزی می‌رود چنان که هر دو ساعت از سوئی می‌رود چنان که هر ساعت نهصد دم می‌آید شبانه‌روزی بیست و یک هزار و ششصد دم بر آید و باشد که زیاده باشد و باشد که کمتر باشد.

و نیز گویند که دم پنج است چنان که عناصر پنج است چهار خاکی و آبی و بادی و آتشی، و دیگری دم آسمانی زیاده می‌آید، اول دم خاکی است و این دم سوی زمین رود تا دوازده انگشت برود و رنگش زرد است، و دوم دم آبی است و آن نیز سوی زمین رود تا دو انگشت برسد، سیم دم هوائی است و آن برابر رود و رنگش سفید است، چهارم آتشی است و آن سوی بالا رود تا چهار انگشت برسد

خزائن، ص: ۵۴۴

و کج رود و رنگش سبز است، پنجم دم آسمانی است و او بسوی درون رود و رنگش به سپیدی میل دارد و هر یکی را جداگانه حکمی است که به جایگاه خود گفته‌اند و آنچه از دست راست است و بس تعلق به راست دارد و هر چه از جانب چپ باشد و برابر روی آن تعلق به چپ دارد و چون معرفت دم معلوم گشت، بعد از آن بگوئیم که هر شغلی را کدام وقت دم نکو باشد و کدام بد بود و آن را بر پنج فصل ترتیب داده‌اند:

فصل اول: در عزیمت کارها، فصل دویم: در آنچه کسی سئوال کند، فصل سیم: در ضمیر گفتن، فصل چهارم: در شناختن مرگ، فصل پنجم: در معرفت دم.

فصل اول: در عزیمت کارها اگر عزم سفر داری بنگر اگر از جانب چپ آید در حال روان شو و هیچ توقف مکن که خیر و خوبی یابی و پای چپ را پیش باید نهاد که نیکو باشد، اگر پیش پادشاهی یا نزدیک بزرگی خواهی شد نا آن بزرگ شمار کن اگر حروف نام طاق آید از بینی راست باید، و اگر به خدت بزرگی و برای حاجات یا مصلحتی دم از جانب راست باید و اگر دم از جانب چپ باشد هیچ نباید گفت: و اگر در مصاف بر آمده باشد و با دو کس خصومت خواهند کرد اگر دم راست آید هیچ توقف نباید کرد و پیش از آن خصم بر او حمله کند حمله باید کرد به همه حال آن شکسته شود و اگر دم چپ می‌آید تو قف باید کرد تا

خصم حمله کند تا بر او غالب گردد و اگر اسب و استر و برده خواهد خرید دم از جانب راست باید اگر چپ باشد زیان کند و اگر تشریف و جامه خواهد پوشید و زرینه خواهد بست دم چپ باید، داغ کردن ستور و نعل بستن و ناخن چیدن و رفتن پیش پادشاهان و معالجه کردن و گم شده طلب کردن و زرینه ساختن و حجامت و کشاورزی را دم راست بایـد، در عقـد و عروسـی دم چپ باید، اگر صحبت خواهـد دم راست بایـد، اگر عمارت و زمین و باغ خواهـد دم چپ باید، و اگر نزد والی و امیر رود دم راست باید، اگر بازرگانی خواهـد دم چپ باید، اگر از کسـی می‌ترسد از خصم یا از سلطان یا از ظالم دم راست باید. بر این وقت نزدیک او رود و هیچ

خزائن، ص: ۵۴۵

نتوانـد کرد بامـداد از جـامه خواب برخیزد و اگردم راست ررود پای راست نخستین بر زمین بایـد نهاد و اللّه أعلم، اگر کار و شـغلی خواهد کرد اگر روز شنبه یا سه‌شنبه بود یا آدینه بدم راست باید کرد، اگر یکشـنبه و دوشنبه و پنجشنبه باشد بدم چپ باید کرد، و اگر چهارشـنبه باشـد بـدم هر دو سوراخ بینی بایـد کرد تا آن کار برآیـد و اگر دم شوریـده باشـد هیچ کار نباید کرد، اگر بر کسـی دعوی کنـد یا پیش بزرگی رود آن جانب سوی او بایـد کد که هیچ دم نرود و اگر هر دو دم یک شـبانه روز برود دیوانگی آورد و اگر می‌دانـد که کدام می‌رود یک شابنه روز فرزند قوی حال یابد و اگر چپ دو نوبت رود یعنی چهار ساعت در عقب یکدیگر در آمده باشد، و اگر چهار نوبت رود شادی و تشـریف یابد، و اگر هفت نوبت رود شادی یابد، و اگر یکشـبانه روز میان خویشان خود مهتر شود، و اگردم راست دو نوبت رود چیزی عنـایت شود، و اگر سه نوبت رود رنـج دوستی باشـد، و اگر چهـار نوبت رود رنجور شود و اگر شـش نوبت رود دشمنی پیدا شود و او را بهانه رسد، و اگر هفت نوبت رود از زن او را رنجی رسد، اگر شبانه‌روزی رود اجلش نزدیک آمده باشد، و اگر به جانب شـمال و مشـرق خواهد رفت دم راست باید، و اگر به جانب جنوب و مغرب خواهد رفت دم چپ باید تا مراد حاصل شود إن شاء اللّه تعالی.

فصـل دوم: در سـئوال اگر کسـی بیایـد و گویـد که به جنگ یا به سـفر می‌روم اگر دم چپ باشـد گو روانه شود که نیکوست، اگر حصاری پیچیـده باشـند و گویند که بگیریم یا نه اگر دم چپ رود بگو که فتح شود و اگر دم راست رود فتح نباشد، و اگر خصـمی آید و حصاری گوید به جنگ بیرون رویم یا نه اگر دم راست آید بیرون روند و جنگ کنند و دشـمن زده شود، و اگر دم چپ رود بگوید بیرون نباید رفت، و اگر بگوید به کاری یا مهمّی می‌روم بر آید یا نه اگر از آن جانب آمد که دم از آن کمتر می‌رود بگو بر نیایـد. اگر پرسـد که برده گریخته است یا کالائی دزدیـده برده است باز یابیم یا نه اگر سائل از آنجا آمـد که دم از آن برابر می‌رود باز یابد و اگر از آن جانب آمد که کمتر می‌رود باز نیابد. اگر پرسد که بیمار یا مجروح به بشود یا نه

خزائن، ص: ۵۴۶

اگر سائـل از آنجا آمـد که کمتر می‌رود و باز بر آن جانب نشـست که برابر رود بهتر شود و مقصود یابـد؛ اگر پرسـد که غایبی رفته است زنده است یا مرده است اگر سائل از آن جانب آمد که دم برابر می‌رود غایب زنده است و به سلامت، و اگر از آن جانب آمد که دم کمتر می‌رود و بدان جانب نشـست یا ایستاد که دم برابر می‌رود هم زنده است، و اگر از آن جانب آمد که دم پرتر می‌رود و باز بـدان جا نشـست که کمتر می‌رود مرده باشـد. اگر پرسـند که کسـی را زهر دادند و مار گزید اگر سائل از آن جانب آمد که دم برابر رود به شود و اگر از آن جانب آیـد که دم کمتر رود به نشود و اگر از آن جانب آیـد که دم پرتر می‌رود هر نام پیش گوید او غالب آید و اگر از آن جانب که کمتر رود آن که باز پس گوید غالب آید.

فصل سیم: در ضمیر گفتن گفته شد که دم پنج است و شرح هر یک داده شد اکنون بدان که چون دم خاکی رود یا آبی دلیل کند بر نعمت فراخ و شـادی و ارزانی نرخ و چون دم آتشـی رود یـا بـادی دلیل بود بر دلتنگی و بیماری و رنـج و غم، و اگر دم آسـمانی رود دلیل بود بر فرو بسـتگی کارها و هیـچ مقصود حاصل نشود و اگر به پیش تو آید و گوید که چیزی اندیشـیده‌ام بگو دم خود را

بنگر اگر از خـاکی رود بگو چیز اندیشـیده از درخت و نباتـات و گیـاه و آنچه از زمین رویـد و اگر بـادی یا آبی رود بگو از حیوان درنده و پرنده چیزی اندیشه کرده، اگر دم آتشی رود بگو از معدن اندیشه کرده چون زر و نقره و مس و سرب و آنچه بدان ماند، و اگر دم آسـمانی رود بگو هیچ نا اندیشیده، اگر کسی پرسد که کاری خواهم کرد یا حاجتی خواهم خواست حرف نام او بگیرد اگر طاق آیـد و دم آفتابی رود بگو که کاری که خواهی کرد بر آیـد، و اگر جفت آید و دم ماه رود بگو که اینکار بر نیاید، اگر پرسـد بیمـار بزیـد یـا نه اگر حرف نـام بیمـار طاق آیـد و دم آفتاب رود بزیـد و اگر نام بیمار جفت و دم ماه رود و سائل از جانب ماه آید نزید.

فصل چهارم: در شـناختن مرگ بـدان که علامت مرگ چهار نوع است و از این چهار بتوان دانست و تجربه کرده‌اند و شـناخته‌اند و همه علمای هند متقدمین و

خزائن، ص: ۵۴۷

متأخرین بر این متفقنـد نوع اول اگر دم یک شـبانه‌روز از آفتاب رود از ماه هیـچ نرود علامت بـد بود و اگر پنـج شـبانه روز رود از زنـدگانی او دو سال مانـده است و اگر پانزده شـبانه‌روز رود پیوسـته از زنـدگانی یکسال مانـده است و اگر بیست شـبانه‌روز رود از زندگانی او شـش ماه مانده است، و اگر بیست و پنج شـبانه روز رود پیوسـته از زندگانی او سه ماه مانده است، و اگر بیست و شـش شبـانه‌روز رود از زنـدگانی او دو مـاه مانـده است، و اگر بیست و هفت شـبانه روز رود یـک مـاه مانـده است، و اگر بیست و هشـت شبانه‌روز رود یازده روز مانده است، و اگر بیست و نه شـبانه‌روز رود از زندگانی او ده روز مانده است، و اگر سی شبانه روز رود از زندگانی او پنج روز مانده است، و اگر سی و یک شبانه روز رود از زندگانی او دو روز مانده است، و اگر سی و دو شبانه روز رود از زندگانی او یک روز مانده است، و اگر سی و سه شبانه‌روز رود از زندگانی او در یک روز خطر است و عمرش به آخر رسد این حکم دم است که از جانب آفتاب رود و اگر از جانب ماه رود بسیار شادیها بیند و عمر دراز بیند.

نوع دوم اگر کسـی خواهـد تا بدانـد که عمر مانده است یا به آخر رسـیده برخیزد و به صـحرائی رود به وقت آن که آفتاب بر آمده باشـد و بلنـد شـده بر زمین هموار رو سوی مغرب کنـد چنانچه سایه برابر او باشـد و راست بایسـتد چنانچه هیـچ نجنبـد آنگاه هر دو دست بر زانو نهد و وهم بر او گمارد و هیچ در خاطر نیاورد و سر به آهستگی بر آورد چنانچه بر او هیچ تفاوت نکند و نظر خود بر بالا برد و سایه خود ببینـد در میان هواء به غایت بزرگ و سپیـد نمایـد اگر سایه تمام انـدام نمایـد که در او هیچ نقصانی نیست دلیل است که سالهای بسیار زید و عمر دراز یابد در راحت و اگر سایه بی‌بینی بیند در یکسال بمیرد و اگر سایه بی‌دست بیند در دو سال بمیرد.

نوع سیم اگر کسی را بول و غائط هر دو برابر بی‌مراد او بیرون آید در آن هفته بمیرد و اللّه اعلم.

خزائن، ص: ۵۴۸

نوع چهارم هر که در آینه نگرد و سر و روی خود بیند و دیگر اندامها نبیند بعد از پانزده روز بمیرد و اللّه اعلم.

پس کاماک گویـد: اگر ترا از این علامات پدیـد آمـده باشـد و هم خطر باشد و بیم خواهی که این دفع شود اکنون چاره آن کنم و شرح آن گویم، بدان که چاره آن آن است که ماه در میان سـر می‌اندیشـی و چنان وهم کنی که ماه سپید و روشن در میان سـربدل می‌گردد به وهم درست و انـدیشه صـاف آنگه سـکنی را که یاد کردیم که جایگاهش نافست او را بر هم بکشـی و به بالا بری و به آن مـاه برسـانی چنـانکه بـا ماه به هم شود آن گاه وهم کن که از ایشان آب حیات می‌بارد چنانکه از مرد و زن در حال صـحبت از ایشان آب منی می‌آیـد هم چنانکه وهم کنـد که ایشان ماه و سـکنی هر دو در میان سـر به هم شدنـد و آب حیات بیرون آمـده و بر اندام می‌ریزد این وهم شب و روز باید پیوسته کرد تا آن گاه که آن علامتها که پیدا آمده باشد زائل شود و ناپیدا شود و پیش دیده نشود آنگاه بدانی که ضـررو بیم عظیم رفع شود و هیچ بیمی نمانده است این است شـرح علامتهای مرگ بر این چهار نوع که گفته

شد و شرح دفع وی این است که گفته آمد.

فصل پنجم: در معرفت دم اکنون علم دم را بگوئیم که از بینی بیرون آید منخر بینی راست را و همیان آفتاب گویند و منخر بینی چپ را ماه وقت باشد که دم از آفتاب رود و وقت باشد که از ماه رود و وقت باشد که از هر دو برابر رود و وقت باشد که هر دو بسته شود و هیچ بیرون نرود و این علمی بزرگ است باید که پیوسته دم خود را نگه کنی تا معرفت آن بدانی.

اگر کسی پرسد از معنی مهمی یا کاری اگر آن کس را دم سوی آفتاب آید و دم از او پرتر رود و اگر از جانب ماه آید و دم از آن پرتر رود کارش بر آید و اگر کمتر رود به عکس این باشد و جمله عملها را بدین آفتاب و ماه دوازده حرکت است شش حرکت در روز و شش حرکت درشب هر حرکتی دو ساعت چنان که شبانه‌روز بیست و چهار ساعت است هر دو ساعت دم از آفتاب رود و دو ساعت

خزائن، ص: ۵۴۹

از ماه هم چنین شبانه‌روزی دوازده حرکت است و این پنج چیز را به سمع و بصر و شم و ذوق و لمس خوانند و بدین ماه و آفتاب بسته است به تقدیر خدای عزّ و جلّ اگر پرسند از بهر کاری اگر از آن سوی آمده که دم از آن پرتر رود کار بر آید و اگر دم کمتر رود کار بر نیاید، میان ماه و آفتاب اجتماع و استقبال است، استقبال بر دست راست و اجتماع بر دست چپ اما می‌باید که اجتماع و استقبال بدانی که جمله وهمیان و استادان این علم بگفتند و به این طریق رفتند؛ اگر پرسند که بنده بگریخت باز یابیم یا نه یا از جهت مار گزیده یا زهر خورده یا کسی غائب است یا کسی زخمها دارد بزید یا نه بیمار عافیت یابد یا نه اگر از آن جانب آمد که پرتر رود مقصود حاصل شود و اگر از آنجا آمد که کمتر رود و هم بدان جا نشست کار بر نیاید، اگر پرسنده از هر جانب که آمد دم تو در آن ساعت بیرون نرود کارش نیکو شود و دم درو نرفتن علامت جا نکندن است و کار و مراد از دست رفتن، و هر چه از جانب دست راست است و پس پشت از آن آفتاب است و هر چه از جانب دست چپ و برابر روی از آن ماه است؛ اگر پرسند که جنگ خواهیم کرد یا مصاف خواهیم داشت یا علم خواهیم آموخت یا بازرگانی خواهیم کرد یا گشاد روزی یا عروسی خواهیم کرد اگر پرسنده از آن جانب آمد که از آن دم پرتر رود کار برآید و به مقصود رسد و اگر کمتررود کار بر نیاید.

در علم أکتاف و شانه

* فائدهٔ:

بدان که علم اکتاف و شانه از علوم معتبره است و در اینجا شمه قلیلی از آن ذکر می‌شود بدان که مراد شناختن شانه گوسفند است و حکماء گفته‌اند که علم شانه با علم نجوم برابر است هر که خواهد که نیکی و بدی امر کدخدائی و ایمنی راه و آمدن لشکر و آمدن برف و باران و سرما و رمه گوسفندان و ستوران را بداند باید که ماه در افزونی باشد بسیار خوبست، و بعضی بر آنند که همه وقت و

خزائن، ص: ۵۵۰

شانه هر گوسفند خوبست و حکم می‌توان کرد مجملًا آن که از شانه چپ حکم کند راه کاروان که فراخست، بر سر شانه اگر لختی سیاه بود دلیل است بر سلامتی کاروان، و اگر همانجا سفید باشد دلیل نیامدن کاروان بود، و اگر همان جا سرخ بود دلیل است که در کاروان جنگ افتاده، و اگر بر کنار آن سیاهی بیند دلیل بود به نزدیک رسیدن کاروان به شهر «دشت و کوه» اگر به جای دشت و کوه سیاهی بیند دلیل است بر بسیاری علف و اگر سفیدی بیند دلیل بی‌علفی است و خشکی دشت «سپاه و لشکر» و اگر به جای سپاه و لشکر سیاهی به کنارها یعنی کمر آنها در آمده بود و شانه در زیر آکنده جنبش لشکر است در آن شهر، و اگر سیاهی باشد و مقدار دو انگشت بیش نباشد دلیل خلاصی و آرام است از لشکر، و اگر هم در جای سیاهی سرخی باشد دلیل خون ریختن بود

در آن شهر و لشکر. «شهر و شهرستان» اگر در جای شهر و شهرستان سرخی بیند دلیل خون ریختن است در آن شهر و لشکر و اگر سفیدی باشد دلیل مرگ و تنگی باشد.

فی معرفهٔ المسافهٔ

* فائدهٔ:

إذا أدرت أن تعرف المسافهٔ بین بلدین تنظر فإن اتفقا فی الطول و تفاوتا فی العرض أو بالعکس فخذ لکل درجهٔ من التفاوت اثنی و عشرین فرسخاً و إن تفاوتا فیهما فربع ما بین الطولین و کذا ما بین العرضین و اجمع المربعین و اضرب جذر المجتمع فی اثنین و عشرین فالحاصل عدد فراسخ بین البلدین فلو کان بین الطولین أربع درج و ما بین العرضین ثلاثاً ضربنا جذر مجموع مربعها و هو خمسهٔ فی اثنین و عشرین فما بین البلدین حینئذ مائهٔ فرسخ و عشرهٔ فراسخ و لا یخفی علیک أن الدرجهٔ الأرضیهٔ اثنان و عشرون فرسخاً و تسع فراسخ و فی هذه القاعدهٔ اسقط الکسر تسهیلًا للحساب [دفاین].

خزائن، ص: ۵۵۱

مکاتیب ملاقطب

* فی

مکاتیب قطب بن یحیی: ارباب اموال را عادت آن است که تخمین حاصل خود کنند و خرج را بر آن اندازند اگر چه دانند که احتمال تطرق آفات در مال و احتمال خطا در تخمین به بیش و کم هست اما بنا بر ظاهر حال نهند و حسابی از آن بر دارند بر همین قیاس باید مردمان تخمین عمر خود کنند و صرف اوقات خود را بر آن اندازند و ما تخمینی عدل که هیچ مبالغه در آن نباش نهیم و گوئیم که در حدیث است که «أکثر أعمار امتی ما بین الستین إلی السبعین».

و تجربه نیز بر این گواهی داده پس اگر هر کس بر تقدیر آن که عمرش به غایت برسد به شصت و پنج سال عمر برسد گوئیم ای آن کس که ترا چهل عمر است بیست و پنج سال از عمر مانده ست اندیشه کن که بسیاری نیست تا دیده بر هم زده‌ای گذشته و اگر صدق این خواهی معلوم کنی واقعه‌ای از وقایع خود که بیست و پنج سال پیش از این واقع شده یاد آر بنگر که گویا دیروز یا پریروز بوده و چون ترا از عمر همین مانده ترا یک کار باید کرد و یک کار نباید کرد، اما آنچه باید کرد شتاب در تحصیل زاد معاد که هر چند ایام خروج نزدیکتر شود جد در تهیه و استعداد را زیاد باید کرد که وقت تنگ می‌شود و کار فراوان مزد حم می‌گردد و یک یک می‌باید از پیش برداشت که چون نفیر رحیل زنند امان نیست و اما آنچه باید نکرد اندیشه بسیار در امر معاش برای آن که بیست و پنج سال زمان بسیار نیست تا دیده بر هم زنی سر آمده و حاجت به زیادتی نعمتی ندارد و همین قدر که کار بسامان افتاده برای این مدت کافی است و حاجت به سعی دیگر نیست و نیز اگر به فقر و سختی باید به سر برد می‌توان برد چه زمان اندک است و اگر اندیشه برای زن و فرزند است معلوم است که او را اندیشه خود و فارغ کردن برای کسب زاد معاد بسیار بهتر است.

از اندیشه فرزندان برای آن که فرزندان هر یک بخش خود هستند چه

خزائن، ص: ۵۵۲

حاجت است که این کس خود را فدای ایشان کند خدای عزّ و جلّ هر کس را چنان آفریده که بخش خود هست با وجود آن که علاقه فرزندی امری است اعتباری و امر اعتباری در زمان فراغت آدمی را پروای اعتبار آن هست چون کار بر او تنگ شد کجا پروای او بماند در قیامت که آدمی را کار به جان رسد غیر علاقه با نفس خود که علاقه حقیقی است باقی نماند «یود المجرم لو

یفتدی من عذاب یؤمئذ ببنیه* و صاحبته و أخیه* و فصیلته التی تؤویه و من فی الأرض جمیعاً ثم ینجیه» و چون چنین کند بالضرورهٔ ایثار خود بر ایشان کنـد، مردمان دنیای خود را فدای فرزندان نمی‌کنند آیا آخرت أهون و أدنی از دنیا است نه نه مگر به دنیا مؤمنی و به آخرت نه.

وای آن کس که تو را پنجاه سال است تو را پانزده سال مانده نگوئی پانزده سال مدتی است تاهی زده گذشته، آن کس را که بیست و پنج سال مانده بود حال آن بود که شنیدی تا به تو چه رسد بیدار شو به حال خود افت و دل از همه چیز و همه کس بر کن و روی به خدا کن و به عبادت او مشغول شو تا گلیم خود را از آب بیرون بری ترا فکر یک تن تنهائی خود باید کرد فکر دیگران را به خودشان واگذار مثل ما بنی‌آدم مثل کشتی شکستگان است که غرق دریا شده‌ایم هر کس دست و پای زند که خود را به ساحل اندازد و کسی خود را به کسی مشغول نباید داشت که از کار خود باز می‌ماند و آن دیگر نیز به این مشغول و مطمئن می‌شود و هر دو غرق می‌شوند مگر ملاح شیر مردی که به شناوری خود و چند کس را بیرون تواند آورد و آن رجال حقند که در این دریا دستگیری بازماندگان کنند به فرمان حق و آن از راه مدد دینی باشد نه از راه فکر دنیوی.

وای آن کس که ترا شصت سال عمر است ترا پنج سال مانده است پنج سال بچه حساب است ساعت به ساعت قرع نعلین مرگ را در گوش دار و اندیشه کفن و کافور کن، اندیشه ملك و مال بگذار که کارت نزدیك شده و دل حاضر دار اگر چه ذکر مرگ تلخ است اما چکنم که این تلخ واقع است و بتغافل و تجاهل از سر باز

خزائن، ص: ۵۵۳

نمی‌شود.

ای که پنجاه رفته در خوابی‌مگر این پنج روزه دریابی اگر جزم داری که فردا خواهی مرد امروز چه خواهی کرد امروز همان کار کن که شاید این فردا همان فردا باشد.

فی کتاب ریاض الصالحین إن شخصاً من الأخیار استودعه بعض الملوك جوهرهٔ نفیسهٔ و وضعها الأمین فی موضع من بیته فظفر بها ابن له صغیر فضربها بالحجر فانکسرت أربع قطع فدخل علی الأمین من الغم و الخوف ما لا یطیق فعزم علی الهرب فلقیه شخص فقال له: أراك محزوناً فذکر قصته فعلمه هذه الأبیات الأربعهٔ.

و کم للّه من لطف خفی‌یدق خفاه عن فهم الزکی

و کم یسر أتی من بعد عسرو فرج کربهٔ القلب الشجی

و کم أمر تساء به صباحاًو تأتیك المسرهٔ فی العشی

إذا ضاقت بك الأحوال یوماًفثق بالواثق الفرد العلی

فرج بعد شدّهٔ

* و قال له:

کررها فالفرج یأتیک من اللّه، ففعل ما أمر فبینما کـذلک إذا برسول الملک قـد جاء به و قال: إن سریهٔ الملك حدث بها وجع و قال الأطباء: تکسر جوهرهٔ أربع قطع لایزید و لا ینقص، فقال: السمع و الطاعهٔ و حصل له من الفرج ما لا یوصف و خلص من الغم.

حکایهٔ ادّبیهٔ

* حکایهٔ:

کان لاعرابی ولد اسمه حمزهٔ فبینا هو یمشی مع ابنه إذا برجل ینادی شاباً یا عبداللّه فلم یجبه الشاب، فقال له: ألا تسمع؟ فقال: یا عم

کلنا عبداللّه فأی عبداللّه تعنی فالتفت الأعرابی إلی ابنه ألا تنظر إلی بلاغهٔ هذا الشاب، فإذا فی

خزائن، ص: ۵۵۴

یوم برجل ینادی شاباً یا حمزهٔ فقال له ابن الأعرابی: یا عم کلنا حماميز اللّه فأی حمزهٔ تعنی فقال له أبوه: اسکت یا من أخمل اللّه به ذکر أبیه.

المنصور الدوانیقی

* حکایهٔ:

حکی عن المنصور الدوانقی أنه أراد قتل عمه عبداللّه و کان لا یمکنه ظاهراً فحبسه عنده ثمر بلغه عن ابن عمه الآخر عیسی و کان والیاً بالکوفهٔ ما أفسد عقیدته فیه فتألم بذلک فطال فکره و کتمه عن جمیع حاشیته فاستحضر عیسی و أکرمه غایهٔ الاکرام فأخلی به یوماً؛ و قال له: یا ابن عم أنت منی و موضع سری و إنی مطلعک علی أمر فهل أنت فی موضع ظنی بک؟ فقال عیسی: أنا عبدک و نفسی طوع أمرک و نهیک، فقال: إن عمی و عملک عبداللّه فسد بطانته و فی قتله صلاح ملکنا فخذه إلیک و اقتله سراً ثم سلمه إلیه و عزم المنصور علی الحج مضمراً أن عیسی إذا قتل عبداللّه ألزمه القصاص و یسلمه إلی إخوهٔ عبداللّه لیقتلوه فیستریح منهما، قال عیسی: فلما أخذت عمی فکرت فی قتله و رأیت أن اشاوریونس بن فروهٔ و کان حسن الرأی فقلت له صورهٔ القصهٔ فقال: احفظ نفسک بحفظ عمک و عم الأمیر فإنی أری أن تدخله مکاناً فی بیتک و تکتم أمره من کل أحد و تتولی بنفسک طعامه و شرابه و تجعل دونه مغالق و أبواباً و تظهر للمنصور أنک قتلته فکأنی به إذا تحقق له أنک قتلته أمرک بإحضاره علی رؤس الأشهاد فإن اعترفت بقتله أنکر أمره لک و أخذک بقتله فقبلت مشورته و عملت بها و اظهرت للمنصور أنی قتلته ثم حج المنصور فلما قدم من حجهٔ و استقر فی نفسه أنی قتلت عمه و أسر إلی أعمامه إخوهٔ عبداللّه و حثّهم علی أن یسألوه عن عبداللّه، فلمّا علموا بذلک جاء و ابعیسی الی المنصور بمحضر من الناس فسألوه عن عبداللّه فقال المنصور: یا عیسی دفعت إلیک عبداللّه لیکون فی منزلک حتی أرجع من الحج فأتنا به الساعهٔ فقال عیسی: أمرتنی بقتله فقتلته، قال: کذبت ما أردت ذلک ثم أظهر الغضب فقال لعمومته: قد أقر عیسی بقتل أخیکم مدعیاً أنی أمرته بقتله و کذب، فقالوا: ادفعه إلینا لنقتله فقال: شأنکم قال

خزائن، ص: ۵۵۵

عیسی: فأخذونی إلی الرحبهٔ و اجتمع الناس علی، فقام واحد من عمومتی وسل سیفه لیضر بنی فقلت: یا عم لا تعجل وردنی إلی الأمیر فردوه إلیه فقلت: أیها الأمیر إنما أردت قتلی بقتله و قد عصمنی اللّه منک و هذا عمک باق و إن أمرتنی بدفعه إلیهم دفعته فأطرق المنصور و عمل أن ریح فکره صادفت إعصاراً ثم رفع رأسه و قال: ائتنا به فمضی عیسی و أحضر عبداللّه فلما رآه المنصور قال لعمومته: اتر کوه عندی و انصرفوا حتی أری فیه رایاً و سلم عیسی ببرکهٔ الاستشارهٔ.

بدهی به خزانه شاه سلیمان صفوی و توسل به پنج تن آل عبا

علیهم السّلام حکایهٔ:

شخصی نقل می‌کند که من مبلغ پنج هزار تومان عراقی به خزانه شاه سلیمان صفوی قرضدار شدم و حجت معتبره به موعد معینی به مشرف خزانه سپردم و در رأس مدت به هر نوع بود وجه را سرانجام نموده و به مشرف داده چون حجت حاضر نبود قبض رسیدی از او گرفتم اندکی بر نیامد که آن مشرف مرد و دیگری مشرف شد.

بعد از چند روز حجت مرا بیرون آورده به عرض سلطان رسانیده وجه را از من طلبیدند و من گفتم وجه را دادم و قبض مشرف را دارم گفتند قبض را بیاور یا وجه را اداء کن.

من به خانه رفتم هر چند قبض را جستم نیافتم تمام خانه و اسباب را زیر و زبر کردم اثری از آن ظاهر نشد و در عرض تمام یک هفته آنچه تفحص شاید و باید کرده پیدا نشد.

هفته دیگر محصل شدیدی بر من گماشتند و من در آن نیز مهلت طلبیده خانه همسایگان و هر جا احتمال آمد و شد می‌رفت گردیدم اثری نیافتم.

در هفته سیم محصلین غلاظ و شداد تعیین نموده به انواع تعذیب و شکنجه که تا یک هفته وصول شود و إلا مرا به قتل رسانند و به هیچ وجه مرا اداء آن وجه ممکن نبود.

خزائن، ص: ۵۵۶

در آخر هفته محصلین مرا برداشته بصوب چار سوق روانه که در آنجا مشغول تعذیب من شده یا وجه وصول شود یا هلاک شوم و من در عرض راه متوسل به حضرت اللّه و پنج تن آل عبا علیهم السّلام گردیدم و می‌رفتم و چون معتاد به معجون افیون بودم و به جهت میسر نشدن در آن روز بسیار بی‌حال شده بودم به دکان عطاری رسیده قدری معجون افیون خواستم قلیلی به کاغذ پاره‌های دکان عطاری خود پیچیده به من داد.

محصلین مرا برداشته روانه شدیم در عرض راه معجون را خوردم و کاغذ را افکندم به جهت اثر معجون که در کاغذ بود به جامه من چسبیده دو سه دفعه جامه را حرکت دادم نیفتاد عاقبت کاغذ را از جامه جدا کردم خواستم بیفکنم دیدم مهر برآن زده بودند نیک ملاحظه کردم برات مشرف سابق خزانه بود که به من داده بود.

از شادی از پا در آمده و در آنجا شکر معبود را کرده برات را به خزانه رسانیده مستخلص شدم.

اهل حمص

* حکایة:

حکی أن تاجراً دخل حمص فسمع مؤذناً فی مسجد یقول أشهد أن لا إله إلا اللّه و أهل حمص یشهدون أن محمداً رسول اللّه فغضب من ذلک و ذهب إلی إمام المسجد لیسأله فرآه قد أقام الصلاة و هو یصلی علی رجل واحدة و رجله الاخری ملوثة بالعذرة و رفعها إلی عقبه.

فقال: سبحان اللّه أمضی إلی القاضی فأخبره فإذا هو بعقب جنازة یمشون بها لیدفنوه و من فی الجنازة یصیح و یقول: یا للمسلمین أنا حی فکیف تدفنوننی و القاضی یقول: لا تقبلوا قوله و ادفنوه قال:

و تعجبت من ذلک، فقلت: لأمضین إلی المحتسب فقیل هو بالمسجد الجامع یبیع الخمر فإذا هو بفناء المسجد و بین یدیه دن خمر یبیعها و فی حجره مصحف و

خزائن، ص: ۵۵۷

هو یحلف للناس أن الخمر خالصة لیس فیها ماء و الناس قد اجتمعوا علیه و یشترون الخمر فزاد تعجبی فقلت:

أذهب إلی شیخ الإسلام فذهبت إلیه و فتحت باب بیته فإذا هو نائم علی وجهه و علی ظهره غلام یفعل به فتحیرت و قلت:

إلی من أشکو هذه الامور فقالوا:

فیها قاض متدین آخر فذهبت إلیه فإذا هو قاعد فی صدر مجلسه متحنکاً و حوله عدول قاعدون و بین أیدیهم امرأة نائمة علی ظهرها و بین رجلیها رجل یفعل بها و القاضی یدقق النظر إلی ذکره و فرجها و کذلک العدول و هذا یقول: دخل و ذلک یقول:

لم یدخل فزاد تحیری فقلت: أذهب إلی صاحب الشرط فإذا هو جالس مع جماعة و عنده رجل أمر بقطع ذکره و هو یصیح ماذنبی و لم تقطعون ذکری؟ و صاحب الشرط یقول:

هو خير لك فعجلت إلى الوالى لأخبره بهذه الامور فرأيت عنده رجلًا أمر بقلع إحدى عينيه و هو يستغيث و يقول:

بأى ذنب تقلع عينى و هو يقول:

اسكت لاذنب لك، فقلت:

قلب اللّه الحمص و أهلك أهلها فسمع الوالى، فقال: لم تقول ذلك يالكع؟

فأخبرته بجميع ما شاهدته فقال:

أيها الجاهل بأحكام الشريعة و آداب السياسة اسمع منى.

أما هذا الرجل فهو رجل نعال يكفيه عين واحدة و قد جنى خياط يستحق قلع أحدى عينيه و لكنه يلزم له العينان فرآيناه أن نقلع إحدى عينى هذا النعال و أمرنا به فهل ترى فى ذلك ظلماً يا جاهل؟ قلت: لاأدام اللّه عدلك.

و أما صاحب الشرط فكانت دار مشتركة بين امرأتين باعت إحديهما نصيبها ذلك الرجل و شكت المرأة عن اجتماعها فى دار واحدة و عدم أمنها من بضعها عليه

خزائن، ص: ۵۵۸

و كان زوجها غائباً فرأيناه أن نقطع ذكره ليسلم داره و أمنت المرأة فهل فى ذلك ظلم؟ قلت: لا أصلح اللّه الأمير و كثر أمثاله.

و أما القاضى الأخير فشكت إليه زوجة رجل عنن زوجها و أنكره الزوج و قال: قد دخلت بها و كان القاضى مثبتاً محققاً فأراد أن يكشف الحال عنده و عند العدول فأمر بالمواقعة بحضورهم فهل فعل منكراً؟ قلت: معاذ اللّه أطال اللّه بقاءك و بقاءه.

و أما شيخ الإسلام فإن هذا الغلام مات أبوه و خلف مالًا كثيراً و هو طفل فحفظ الشيخ ماله و جاء الآن و ادعى بلوغه فأراد أن يكشف أمره فهل ذلك معصية؟ قلت: لا.

و أما المحتسب فإن ذلك الجامع ليس له وقف إلاكرم و عنب فيجعله خمراً و يصرفه فى مصارف المسجد.

و أما القاضى فكان هذا الرجل الذى فى الجنازة فى سفر و شهد شهود عدول بموته فقسم و القاضى أخذ تركته و زوج زوجته و هو الآن جاء هذا الرجل الذى هو زوج المرأة و صاحب المال و يدعى حياته و هل يقبل قول رجل واحد لايعرف عدالته مع شهادة العدول بخلافه فهل يجوز بقاء من ثبت موته بلا دفن؟ قلت: لا أيها الأمير.

و أما الإمام فاجتمع الناس للصلاة و هو خرج مسرعاً فتلوث رجله بالعذرة و ضاق الوقت فأخرجها من الصلاة و اعتمد على رجله الآخر.

و أما المؤذن فمؤذننا مرض فاستأجرنا يهودياً يؤذن فيقول: ما سمعت.

ابن نحوى

* حكاية:

كان لرجل ابن نحوى متصنع فى التكلم فمرض أبوه مرضاً شديداً فاجتمع عنده أولاده و قرابته فقالوا: ندعولك ابنك الفلانى؟ قال: لا، إنه

خزائن، ص: ۵۵۹

يقتلنى بكلامه فقالوا: نوصيه أن لا يتكلّم فدعوه فدخل فقال: يا أبه قل: لا إله إلا اللّه تدخل الجنة فإنها كلمة لازمة حضور الموت و لم يكن أبطأنى عنك إلا لأجل أن فلاناً دعانى لدعوة فأهرس و أعدس و أسبيدج و سكنح و أمرق و طميج و أفرخ و زجج و أبصل و أمضر و توزج وا فلوزج و استكبب فصاح والده و قال: غمضونى.

البهلول

* حکایهٔ:

قیل: قد کان البهلول یجمع ما یحصل له فی موضع خرابهٔ إلی أن جمع فیها قریباً من ثلاث مائهٔ درهم و جاء یوماً بعشرهٔ دراهم کانت معه إلی الخرابهٔ فدفنها و ضمها إلی ما کان فرآه رجل کان له دکان فی سوق قریب من الخرابهٔ فلما خرج البهلول ذهب الرجل و أخذ الدراهم فلما عاد إلیها البهلول غداً فلم یجد الدراهم و کان قد رآی الرجل یوم دفنها أنه مر من باب الخرابهٔ فعلم أنه أخذها فجاء إلی دکانه و جلس و قال: یا أخی إن لی دراهم مدفونهٔ فی مواضع کثیرهٔ متفرقهٔ و ارید أن أجمعها فی موضع و احد دفنت فیها هذه الأیام عشرهٔ دراهم مع ثلاث مائهٔ کانت قبل فإنه أحرز من کل موضع فأحسب کم تبلغ جملتها قال: هات قال: مائهٔ درهم فی موضع کذا و أربع مائهٔ فی موضع کذا و سبع مائهٔ فی موضع کذا و ثمانمائهٔ فی موضع کذا حتی طرح ثلاث آلاف درهم فقال الرجل: ثلاث آلاف درهم فقام البهلول و مر من بین یدیه فقال الرجل فی نفسه: الصواب أن أرد الثلاثمائهٔ و العشر إلی موضعها حتی یجمع إلیها هذه الجملهٔ ثم آخذ کلها فردها ثم جاء بهلول و وجدها فی الخرابهٔ و أخذ الدراهم و تغوط مکانها و غطاه بالتراب و مر و کان الرجل مترصداً لبهلول وقت دخوله و خروجه فلما خرج مر بالعجلهٔ فکشف عن الموضع بیده فتلوث یده بالعذرهٔ و لم یجد شیئاً ففطن لحیلهٔ البهلول علیه، ثم إن البهلول عاد إلیه بعد یوم أو یومین و جلس فی دکانه عنده و قال: یا سیدی أحسب علی خمسون درهماً و ثمانون درهماً فحسب الرجل فقال: فمائهٔ درهم فحسب قال: شم یدک أی رائحهٔ تشم

خزائن، ص: ۵۶۰

عنها فوثب الرجل لیضربه فعدا و مر.

یعقوب «ع» و بشیر

* حکایهٔ:

کان یعقوب علیه السّلام اشتری جاریهٔ ظئراً لیوسف علیه السّلام و کان لها ولد یسمی بشیراً فدخل علیها یوماً و رأی ابنها جالساً علی حجرها و أجلست یوسف علی الأرض فغضب لذلک فباع ولدها فوقع ذلک الولد فی مصر ثم جری ما جری إلی أن وقع یوسف فی مصر و نال أمره إلی أن صارملک مصر فجاء إخوته فلما عرفوه و قال: «اذهبوا بقمیصی الآیهٔ» و کان البشیر من خواص خدمه و لا یعرف أحدهما الآخر فقال البشیر: أنا أذهب بالقمیص فدفع إلیه و ارتحل إلی أرض یعقوب و کانت امه خرجت من البلد و اتخذت عریشهٔ تعبد اللّه و تبکی شوقاً إلی ابنها کما کان یفعل یعقوب لیوسف و کان عریشتها مقدماً نحو المصر عن عریشهٔ یعقوب فجاء البشیر فرآی عریشهٔ و مال إلیها لطلب الماء و استخبر منها خبرها فقالت: کان لی ابن کذا و کذا قال: ما کان اسمه قالت: بشیر، قال: یا اماه أنا البشیر و اعتنقها و لم یر یعقوب قرهٔ عینه یوسف حتی رأت ام البشیر بشیراً.

نوادر المعلّمین

* قال:

الجاحظ: ألفت کتاباً فی نوادر المعلمین و حمقهم ثم ندمت و عزمت علی تقطیع الکتاب فدخلت یوماً مدینهٔ فوجدت فیها معلماً فی هیئهٔ حسنهٔ فسلمت علیه فرد علی أحسن رد فجلست عنده و باحثته فی أنواع العلوم فوجدته کاملًا فقوی عزمی علی تقطیع ذلک الکتاب فکنت أختلف فیه فجئت یوماً لزیارته فوجدت باب المکتب مغلقاً فسألت عنه، فقیل: مات له میت فهو جالس فی عزائه فقلت: اعزیه فجئت إلی بیته فطرقت الباب فخرجت جاریهٔ و سألت عنی ثم استأذنت لی فدخلت علیه فإذا هو جالس حزیناً کئیباً فقلت: أحسن اللّه عزاک و أعظم اللّه أجرک فجرت الدموع من عینیه و تأوه فقلت: من ذاالذی منک توفی فهل کان

خزائن، ص: ۵۶۱

ولـدک؟ قـال: لا، قلت: و الـدک؟ قـال: لا، قلت: أخوک؟ قال: لا، بل هو حبيبتی قلت سبحان اللّه النساء كثيرة تجـد غيرها. فقال: لا يوجـد مثلها قلت: كم مدة كانت معک قال: ما كنت رأيتها بعد و لا أعرف منزلها و لا نسبها فقلت: كيف ذلک؟ قال: اعلم أنی كنت جالساً فی باب داری و إذا رأيت رجلًا يقول:

يـا ام عمرو جزاک اللّه مكرمـة‌ردی علی فؤادی أينمـا كانـا فقلت فی نفسـی لو كـان فی الـدنيا أحسن من ام عمرو مـا قيـل فيها ذلک فعشقتها غاية العشق فلما كان بعد أيام مر علی ذلک الرجل و هو يغنی و يقول:

لقد ذهب الحمار بام عمروفلا رجعت و لا رجع الحمار فقلت: إنها ماتت فحزنت عليها و جلست فی العزاء.

قلت: قد كنت عزمت علی تقطيع كتابی فالآن قويت عزيمتی علی إبقائه و أجعلک فی أول الكتاب.

أبو نواس

* قال

أبو نواس: أصعب حالة مرت علی أن فی أيام شبابی خطب لی والدی بنتاً من الأشراف فی بغداد و كنا نحن فی الكوفة و كنا فی حالة العسرة و كـانت قرابـة البنت و أهلهـا يطلبون لقائی و كنت أيضاً أطلب لقاهم و لكنی كنت أبطأ عن ذلک لخلقان ثيابی و عـدم تيسـر تبديلها و ابتذالها، و زعمی أن رؤيتهم لی بهذه الثياب هتک لعرضـنا و مورث لندامتهم و كنت أنتصر الفرج فإذاً حصل أمر أراد القوم إنفاذ شـخص إلی الخليفـة و إظهار خـدمتهم و خلوصـهم فقال: أبی الآن زمان رواحک إلی بغـداد تروح إليها و تـدخل إلی الخليفة و يخلع عليک لا محالـة فإذا لقيت الخليفـة تنزل بيت المخطوبة و أهلها حتی يروک بهذا الزی و تحصل لک و لنا عندها و عندهم منزلة رفيعـة فرحلت إلی بغـداد و دخلتهـا آخر النهـار لئلّا يطلع أهل المخطوبـة عن ورودی حتی ألبس خلعـة الخليفـة فـدخلت دار الإمارة و عرض حالی علی الخليفة فطلبنی و عرضت عليه حال الكوفة و أنفذت ما عندی من المكاتيب فسره ذلک و

خزائن، ص: ۵۶۲

استحسن و أمرلی بخلعة جيدة فاخرة و لبستها و أمرنی بالتعشی فی دار الإمارة فبقيت و تعشيت و انصرفت آخر الليل و أخذت دابتی و دليلًا و قصدت دار المخطوبة فلما وصلت إليها كانت القوم نائمين و الأبواب مغلقة فقرعت الباب فجاءت جارية و قالت: من هو؟ قلت: أنـا فلان بن فلان فرجعت ثم جاءت و فتحت باب الـدار ثم فتحت باب بيت مفروش بأحسن الفروش و قالت: بت فيه إلی الصباح فإن القوم نوائم و ما انتبهتهم قلت: أحسنت فدخلت البيت و فيها مخدة و ملحفة حسنة فنمت فيها فإذا ذهبت أكثر الليل حرّ كنی بطنی أشد حركة لكثرة ما أكلت فی دار الخليفة و ما أدری أين المستراح فصرت أدور فی البيت و الليل مظلم فإذا أنا بفناء صغير عند البيت و فيه مهـد و عنـده ظئر فقـامت الظئر لحاجـة و دخلت الـدار فـاغتنمت الفرصـة فعمـدت إلی الصبی و رفعته من المهـد بـالرفقی لئلا ينتبه و أخرجته من المهد و جعلته فی حجری و جعلت عليه ملبوسی و هو خلعة الخليفة و حولت دبری إلی المهد و قضيت حاجتی بحيث ملأ المهد و قلت إن أهل الصبی يزعمون أنه منه و أردت رد الصبی إلی المهد فإذا هو غاط فی حجری ضـعف ما غطت فی مهده و تلوث من صدری إلی ركبتی فبقيت متحيراً ورددته إلی المهد و انتبه و بكی فعدت داخل البيت ملوثاً من رأسـی إلی رجلی و سـكنت زاوية متحيراً فی أمری فما سـمعت الظئر بكاء الطفل عادت و أرادت أن تأخذه لإرضاعه فغرقت يدها إلی العضد فی الغائط فقال: يا سـبحان اللّه كـأنه من عمـل الضـيف و الطفـل لا يتغوط هكـذا فزاد تحيری و بقيت متفكراً إلی قريب من السـحر فحصل لی التقاضا مرة اخری أشـد من الأول و لم أقـدر علی الصبر عليه فإذا رأيت السـماء من ثقبـة فی الجـدار عنـد السـقف و كانت معی قلنسوة خلقـة فأخذتها و غطت فيها و ملائها غائطاً و شـددت رأسـها بخيط كان معی و ألقيتها إلی جانب الثقبـة فصادفت القلنسوة الجدار و وقعت عليها بالشدة فرجعت و انفتـح رأسه و صب الغائط علی الفرش و الجدران و تلوث البيت و ما فيه و وجهی و رأسـی فصبرت إلی أن قرب الصـبح و أمكن دخول زقاق بغداد فقمت و فتحت باب الدار و تركت دابتی و خرجت من درب بغداد و فررت

خزائن، ص: ۵۶۳

إلی الکوفهٔ.

بعضی از اهل عرفان

* حکایت:

یکی از اکابر گوید به نیت حج به بازار بغداد شدم جوانی زیبا صورت را دیدم قصب معلم بر سر و حله کتان در بر و کفشی زر فشان در پا به رسم نازکان هر چه تمامتر می‌خرامید و سیبی در دست داشت و می‌بوئید:

گوئی که می‌چکید ز گلبرگ عارضش‌بر خاک قطره‌های گلاب عقیق فام روزی که قافله روان شد من نیز رفتم در منزل دیگر جوان را دیدم نعلینی در پا کرده و دستار مصر در سر، گلاب بر خود می‌فشاند، بر مثال کسی که به گلزار رود و می‌خرامید، اندیشه کردم که در طور این جوان سری است یا معشوقی است که به راه عشقش می‌برند یا عاشقی است که از منزلگاه نیاز به خلوت نازش می‌رسانند، از وی سئوال کردم این جوان کجا می‌روی؟

گفت: به خانه، گفتم کدام خانه؟

گفت خانه پر بهانه که خلقی را آواره کرده است.

من نیز می‌روم که ببینم سرگشتگان به کجا می‌روند و که را خواهند دید و از این خرمن چه خوشه خواهند چید، گفتم این چه استعداد راه است که تو داری مگر از صعوبت بادیه خبر نداری؟

گفت: دوست آوارگی ما خواهد رفتن حج بهانه افتاده است.

گفتم: ای جوان برگرد، گفت:

من نه به اختیار خود می‌روم از قفای اوآن دو کمند عنبرین می‌بردم کشان کشان که این فلان معذور دار که چنین آورده‌اند.

گفتم: این سیب را چرا می‌بوئی؟ گفت تا مرا از هر سموم این بادیه بلا أنگیز نگاه دارد که با شمیم برگ گل خو کرده‌ام و در حریم آغوش دلبران خفته‌ام و از نسیم اقبال محبوبان شکفته‌ام، گفتم بیا تا با هم مرافقت نمائیم.

خزائن، ص: ۵۶۴

گفت: لا و اللّه تو برقع پوشی و من جرعه نوش تو پیر مناجاتی و من پیر رند خرابات دوش در خمار بودم و اکنون در خمار دوشینم.

آن جوان را همانجا گذاشته گذشتم دیگر او را ندیدم تا آنکه روزی به وقت افراط گرما جوان را دیدم در تحت میزاب خفته و زار و نزار و رنجور و ضعیف نه در سر قصب معلم و نه در پا کفش زرفشان، همان سیب داشت و می‌بوئید خواستم از او بگذرم گفت ای فلان مرا می‌شناسی؟

گفتم آری از تبدیل حالت بگوی.

گفت داد و فریاد در این راه به معشوقی می‌آورند و به عاشقی مبتلا می‌سازند.

گفتم این همان سیب است گفت آه آه از این سیب پر آسیب ای فلان دیدی که با ما چه کردند و چون ما را لگدکوب قهر انداختند اول گفت: معشوقی غم مخور چون به بادیه امتحان در آوردند گفتند:

تو عاشقی و چون به عرفات رسیدم گفتند: تو طفلی چون به خانه رسیدم گفتند:

تو در این حرم محرم نئی هر چند در زدم و فریاد بر آوردم که أیها المطلوب جواب شنیدم که ارجع یا خائب، سوختم و سوختم و شناختم که در این ترانه غیر او نه، ای فلان امروز زار و نزارم و از نازکی بی‌زارم نمی‌دانم طالبم یا مطلوب محبم یا محبوب محتاجم یا غیر محتاج و از این تفکر و اندوه سوختم نه بیمارم اما بیمار این تفکر دارم.

آن شخص گفت: دلم به زاری آن جوان سوخت.

گفتم بیا تا ترا پیش اصحاب برم و از این حیرت برهانم گفت: مرا رها کن که در این حیرت سری دارم و در این تفکر ذوقی و از او درگذشتم.

شب در حوالی مسجد الحرام به وظائف عبادت مشغول شدم صباح که نیت وداع خانه کردم دیدم از کنار حطیم آن جوان سقیم را مرده بر دوش می‌برند از آن

خزائن، ص: ۵۶۵

حالت از یکی از محرمان سئوال کردم گفت:

عاشقان کشتگان معشوقندبر نیاید ز کشتگان آواز

کمال الدین بن عنان القمی

* حکایهٔ:

عن کمال الدین بن عنان القمی- رحمه اللّه- قال: دخلت علی روضهٔ مولانا أمیرالمؤمنین علیه السّلام فزرته و تحولت إلی القبلهٔ ثم قمت فتعلق مسمار من الضریح المقدس بقبائی فمزقه فقلت مخاطباً لأمیرالمومنین علیه السّلام: ما أطلب عوض هذا إلا منک یا مولای و کان إلی جنبی رجل سنی، فقال لی مستهزءًابی: ما یعطیک عوضه إلا قباء و ردیاً، فخرجنا من الزیارهٔ و جئنا الحلهٔ و کان کمال الدین بن قشم أمیر الحلهٔ یرید أن یذهب إلی بغداد فخرج خادمه و قال علی لسان بن قشم إنه أمر أن یطلب کمال الدین القمّی- رحمه اللّه- و یخلعه قباء و ردیا لینفذه إلی بغداد لأمر أراده فجئت فأخذ بیدی و أدخلنی الخزانهٔ و ألبسنی قباء ورديًا فأدخلنی علی ابن قشم لأسلم علیه و اقبّل کفیّه فنظر إلی مغضباً فعرفت منه الکراههٔ ثم التفت إلی خادمه مغضباً و قال له: طلبت فلاناً فأین هو؟ و من هذا؟ فقال الخادم: إنما طلبت کمال الدین القشمی- رحمه اللّه- و شهدا الجماعهٔ الذین کانوا فی مجلسه أنه أمر بإحضار کمال الدین و إعطائه الخلعهٔ الوردیهٔ فقلت: أیها الأمیر ما خلعت أنت علی إنما هذه الخلعهٔ خلعنی أمیرالمؤمنین علیه السّلام فالتمس منی الحکایهٔ فحکیتها له فخر ساجداً و قال: الحمدللّه الذی جعل هذه الخلعهٔ بیدی.

هبیری و وزیر

* حکایت:

شخصی بود که مدتی در اعمال خلفاء دخیل بود وبه کفایت مشهور و نام او مجد الدین و مشهور به هبیری بود.

بعد از آن که مدتی بر او گذشت و تبدیل دولت از خلیفه به خلیفه دیگرشد او مهمل ماند و مدتی گذشت و از یادها رفت معطل و بیکار ماند و آنچه اندوخته

خزائن، ص: ۵۶۶

بود صرف کرد و تهی دست شد و به سن کهولت نیز رسیده بود و از دلها دور شده و از نظرها باز ماند و در امر خود متحیر ماند ناچار کهنه جامه باقی مانده از زمان عمل و یا بوی لاغری داشت کهنه زینی گذاشته بر آن سوار شد به بغداد آمد و به منزلی فرود آمده روز دیگر به در خانه وزیر رفت که شاید عملی که سزاوار او باشد به او تفویض گردد و در در خانه ماند وزیر بیرون آمده به صوب دار الخلافه روانه شد با همان یا بو و جامه در عقب وزیر روانه شد و به دارالخلافه رفت و در در خانه تأمل کرد تا وزیر بیرون آمده باز دنبال او را گرفته تا در خانه وزیر.

وزیر گفت تو کیستی و چه مطلب داری شرح حال خود را داد وزیر رو ترش کرده به او اعتنائی نکرده به اندرون رفت و هبیری به

منزل خود آمد.

روز دیگر اول روز به همان وضع سوار شده به در خانه وزیر رفت و مزاحم او شد تا مراجعت وزیر، وزیر چون به اندرون رفته به منزل عود کرده تا نزدیک دو ماه هر روز بیگاه رفتی و در برابر وزیر در مجلس او نشستی و با او سوار شدی و رفتی و مراجعت کردی و چنان وزیر از او متنفر شده بود که از رؤیت او غضبناک گشتی و رؤیت او را در هر روز اشد بلایای خود دیدی.

روزی بعد از عود هبیری به منزل خود شخصی را که با او معرفتی داشت طلبیده گفت برو با هبیری بگو زیاده از این مرا به ملاقات خود رنجه مدار، اگر یکسال بمانی عملی نیست که به تو داده شود و انعامی هم به جهت تو در نزد من نیست برو شغلی دیگر به جهت خود پیدا کن آن شخص می‌گوید نظر به معرفت سابقه من با او خجالت کشیدم چنین به او پیغام دهم هزار درهم با یک دست رخت از خود برداشته به نزد او رفتم و گفتم وزیر می‌گوید حال از تو خجالت می‌کشم این قلیل انعامی است به جهت گذران عیال تو حال به خانه خود مراجعت کن اگر عملی پیدا شود تو را طلب می‌کنم.

هبیری چون این را شنیده متغیر شده گفت به وزیر، بگو اگر ده سال بمانم تا عملی که سزاوار نباشم نگیرم نخواهم رفت و هزار درهم را به جهت خود نگاه دار

خزائن، ص: ۵۶۷

و هر روز خواهم آمد و تو را رنجه خواهم کرد چون این جواب را شنیدم غضبناک شده گفتم چه می‌گوئی وزیر چنین و چنان گفت و هزار درهم و رخت از خود منست.

گفت هر چه هست جواب همان است من دراهم و رخت را برداشته نزد وزیر آمدم و کیفیت را معروض داشتم وزیر به غایت رنجیده و غضبناک شد گفت اگر خود را به حلق کشد نمی‌گذارم درهمی به او رسد و در عصر آن روز چون وزیر بیرون آمد شخصی بود مجدالدین زبیری از دوستان قدیم وزیر بود و همیشه وزیر در اندیشه او بود که او حاضر شود و عملی شایسته محول به او نماید و او را احضار کرده بود در همان عصر وارد شد وزیر به شتاب تام او را ملاقات کرد گفت فردا صبح حاضر باش که تو را به خدمت خلیفه برده به عمل بزرگی نصب نمایم روز دیگر هبیری با همان جامه و یابو زودتر از هر روز آمده بر در خانه خلوت وزیر ایستاده وزیر نیز در خانه حاضر بود چون وزیر بیرون آمد ابتداء ملاقات هبیری شده به غایت غضبناک شده رو درهم کشید سوار شد به صوب دارالخلافه و زبیری را در در خانه ملاقات کرده او را امر به همراه آمدن به دارالخلافه کرد به عقب نگریست دید هبیری نیز می‌آید بر تغیر او افزود گفت:

لعن اللّه الهبیری و در عرض راه هر چند قدم از زیر چشم به غضب نگاه می‌کرد و در زیر لب می‌گفت یا هبیری لعن اللّه علیك تا با این تغیر در در دارالخلافه از اسب فرود آمده به حضور خلیفه شتافت و مکرر می‌گفت: لعن اللّه الهبیری چون خلیفه او را دید گفت: دیشب رسولی از مصر آمده و مکاتیب رسیده اعمال مصر غیر منضبط و ناچاریم از نصب امیری کافی بر عمل مصر همین دم یکی را که صاحب کفایت و تدبیر باشد تعیین کن که تدارک او دیده و روانه شود وزیر خواست بگوید مجدالدین زبیری حاضر است از غایت تکرار ذکر هبیری از زبان او جست که مجدالدین هبیری در در دارالخلافه حاضر است، خلیفه گفت: مجدالدین هبیری زنده است گفت: بلی گفت: کفایت او مشهور و سزاوارتر از او به

خزائن، ص: ۵۶۸

این عمل کسی نیست و من طالب او بودم وزیر گفت او حاضر است و لیکن مطلب من مجدالدین زبیری بود خلیفه گفت: از هبیری بگو گفت: او را مؤونه سفر نمانده و تهیه که لازم است او را میسر نیست گفت: صد هزار دینار از خزانه به هبیری برسانند به جهت تهیه سفر وزیر گفت دیون بسیار و خرج عیال او را از کار افکنده و دماغ او افسرده شده است خلیفه گفت: صد هزار دیگر به جهت ادای دیون و مؤونه عیال به او بدهند و خادمی را گفت: هبیری را حاضر کن تا ببینم، همان لحظه هبیری را به حضور خلیفه آورده به

التفات خلیفه مسرور و به خلع فاخره مخلع در همان ساعت منشور ایالت مصر به جهت او صادر و دویست هزار دینار به جهت تهیه سفر و سائر ضروریات به او عنایت شده بیرون آمده و زبیری در عقب وزیر مراجعت کرده به صورت هر روز، و هبیری به منزل خود رفت.

السیّد علی بن عبدالحمید النجفی

* قال

السید العالم علی بن عبدالحمید النجفی فی شرح المصباح للشیخ الطوسی- رحمه اللّه- عند بیان ما روی أن من قرأ فی لیلهٔ ثالث و عشرین من شهر رمضان سورهٔ القدر ألف مرهٔ لأصبح و هو شدید الیقین بالاعتراف بما یختص بنا قال: کنا جماعهٔ فی لیلهٔ یسفر صباحها من یوم الخمیس ثالث و عشرین من شهر رمضان فی سنهٔ ثمان و ثمانین و سبعمائهٔ فی الجامع الشریف بالکوفهٔ معتکفین علی دکهٔ فلما فرغنا من الصلاهٔ أخذنا فی قراءهٔ سورهٔ إنا أنزلناه ألف مرهٔ فنام بعضنا فلمناه و أزعجناه و لم ینزعج و نام فلما فرغنا من القراءهٔ أخذ کل واحد منا مضجعه فرأیت فی النوم- و لقد کان نوم غیر غالب بل هو قریب من السنهٔ- کان أبواباً قد فتحت لم أدر هی فی السماء أو فی الأرض و خرج منها جماعهٔ علی هیئات حسنهٔ فأقبلوا علی یقولون: التزم بأئمتک المعصومین فهم الأعلام الهداهٔ، الأکارم الثقات، السادات البررهٔ، و الاتقیاء السفرهٔ، الأنجم الزهر، و الأوّابون الغرر إلی غیر ذلک من المکارم فلما أصبحنا قصصت المنام علی أصحابی فقال الرجل الذی نام عن القراءهٔ:

خزائن، ص: ۵۶۹

و أنا رأیت فی منامی نساء من الأعراب یبعن نیلًا فأولنا النساء بالدنیا و النیل بالسواد و الحمد للّه.

الرباب بنت امرء القیس

* قال:

ابن جوزی فی تاریخه: انّ الرباب بنت امرء القیس تزوجها الحسین بن علی علیهما السّلام فولدت له سکینهٔ و کان یحبها حبّاً شدیداً و کانت الرباب معه یوم الطف فرجعت الی المدینهٔ مع من رجع فخطبها الأشراف من قریش فقالت: لا و اللّه لا یکون لی حمو آخر بعد رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم و عاشت بعده علیه السّلام ستّهٔ أشهر لم یظلها سقف الی أن ماتت.

فی اعلام

الأعلام فی قیس بن عاصم- الذی قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فی حقه: انه سید أهل الوبر- کان عاقلًا حلیماً و من حلمه ما حکاه الأحنف بن قیس قال: رأیته یوماً قاعداً بفناء داره، محتبیاً بحمائل سیفه، یحدث قومه اذا اوتی برجلین رجل مکتوف و رجل مقتول فقیل له هذا المکتوف ابن اخیک و المقتول ابنک قتله ابن اخیک قال الأحنف: فو اللّه ما استقام من اتکائه و لا قطع کلامه فلمّا تمّ کلامه التفت الی ابن أخیه فقال: بئس ما فعلت اثمت بربّک و قطعت رحمک و قتلت ابن عمّک، ثم قال لابنه الآخر: قم یا بنی و حلّ اکتاف ابن عمک و ادفن أخاک و شق الی امّک مائهٔ من الابل دیهٔ ابنها.

فی کتاب

المستطرف: ان ام عمرو بن العاص کانت بغیهٔ عند عبداللّه بن جزعان فوطئها فی طهر واحد أبو لهب و امیهٔ بن خلف و أبو سفیان بن حرب و العاص بن وائل فولدت عمراً فادعاه کلهم فحکمت فیه امه فقالت: هو للعاص لأنه کان ینفق علیها و کانت عمرو أشبه بأبی سفیان.

و قال

هشام بن محمد السائب الکلبی: انّ معاویة کان لأربعة و کان امه من البغیات المعلّمات و ان ام یزید بن معاویة مکنت عبد أبیها من نفسها فحملت بیزید و قال: أیضاً: ان الطلحة و الزبیر کانا من غیر أبیهما.

خزائن، ص: ۵۷۰

فائدة:

ان القرشی کل من ولده النضر بن کنانة و بین النبی صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم و بین النضر اثنی عشر أباً.

قال

الکفعمی: جمهور الشیعة یزعمون أن قتل عمر بن الخطاب فی تاسع ربیع الاول و لیس بصحیح قال محمّد بن ادریس فی سرائره: من زعم أنّ قتل عمر بن الخطاب فیه فأخطأ باجماع اهل التواریخ و السیر، و کذلک قال المفید فی کتاب التاریخ و انما قتل عمر فی یوم الاثنین اربع لیال بقین من ذی الحجة سنة ثلاث و عشرین من الهجرة نص علی ذلک صاحب العزة و صاحب المعجم و صاحب الطبقات و صاحب کتاب مسار الشیعة و قال ابن طاووس بل الاجماع حاصل من الشیعة و العامة علی ذلک.

در کشکول:

کوشیار در زیج جامع آورده که از تاریخ طوفان نوح تا پنجشنبه غره محرم سال هجرت ۳۷۲۵ سال و ۴۸ روز است.

مؤلّفوا الصحاح الست

* فائدة:

الصحاح الست لأهل السنة هی موطإ مالک بن أنس مقتدی المالکیة، و صحیح مسلم بن حجاج النیسابوری، و صحیح أبی عبداللّه محمد بن اسماعیل البخاری، و صحیح أبی داود السجستانی، و صحیح الترمذی، و صحیح النسائی، و الجامع بین الصحیحین أبو عبداللّه محمد بن نصر الحمیدی، و الجامع بین الصحاح الستة هو أبوالحسن ذر بن معاویة ابن عمار القیدری الأندلسی و ابن المغازلی هو أبوالحسن علی بن محمد الخطیب الشافعی الجیلانی الواسطی.

اعلم

ابن مرجانة هو عبیداللّه بن زیاد و زیاد ابوه فان مرجانة احدی جدّات زیاد کما ذکره شیخنا الطبرسی فی امالیه.

اعلم

انّ ابا جهل اسمه عمر و کنیته ابو الحکم سماه المسلمون أبا جهل، و ابو لهب اسمه عبد العزی و کناه أبوه بذلک لحسنه و حمرة وجهه.

اعلم

انّ مقداد بن الاسود هو مقداد بن عمرو بن تعلبة النهرانی و أخذه الأسود

خزائن، ص: ۵۷۱

بن عبد یغوث ابناً فنسب المقداد الیه ذکر جمیع ذلک فی کتاب اعلام الصحابة.

من الاحادیث

التی ظاهرها لا یخلو عن اجمال ما رواه ثقة الاسلام فی الکافی و الشیخ فی التهذیب بسندیهما المتصل عن عبدالرحمن بن الحجاج البجلی و نقله فی الوافی فی کتاب الشهادات فی باب الشاهد الواحد و الیمین المدعی علیه عن أبی جعفر علیه السّلام قال بعد کلام: انّ علیاً علیه السّلام کان قاعداً فی مسجد الکوفة فمرّ به عبداللّه بن قفل التمیمی و معه درع طلحة فقال له علیه السّلام: هذه درع طلحة اخذت غلولا یوم البصرة فقال له عبداللّه ابن قفل: فاجعل بینی و بینک قاضیک الذی رضیته للمسلمین فجعل بینه و بینه شریحاً، فقال

على عليه السّلام هذه درع طلحة اخذت غلولًا يوم البصرة فقال شريح هات على ما تقول بينة فأتاه بالحسن عليه السّلام فشهد أنها درع طلحة اخذت غلولًا يوم البصرة فقال: هذا شاهد و لا أقضى بشهادة شاهد حتى يكون معه آخر قال: فدعا قنبر فشهد أنها درع طلحة اخذت غلولًا يوم البصرة فقال شريح: هذا مملوك و لا أقضى بشهادة مملوك فغضب على عليه السّلام و قال: خذوها فان هذا قضى بجور ثلاث مرّات قال: فتحول شريح عن مجلسه ثم قال: لا اقضى بين اثنين حتى تخبرنى من أين قضيت بجور ثلاث مرات؟ فقال له: ويلك انّى لمّا أخبرتك أنّها درع طلحة اخذ غلولًا فقلت: هات على ما تقول بينة و قد قال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم حيث ما وجد غلول اخذ بغير بينة، فقلت: رجل لم يسمع الحديث فهذه واحدة الى آخر الحديث و فى آخره ويحك امام المسلمين يؤتمن من امورهم على ما هو أعظم من هذا.

أقول:

الغلول الخيانة و ربما يخص بالخيانة فى الغنيمة و موضع الاشكال تخطئته عليه السّلام شريحاً فى طلب البينة معللًا بقول رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم مع انّه انّما يتم على فرض علم شريح بكونه غلولًا و اذ لم يعلم ذلك فكيف ينفع سماعه الحديث.

و من الاحاديث

التى لا تخلو من اشكال ما رواه فى الكتابين المذكورين أيضاً بسنديهما عن سماعة قال: سألت أبا عبداللّه عليه السّلام عن شهادة أهل الملّة قال: فقال: لا يجوز الا على أهل ملّتهم فان لم يوجد غيرهم جازت شهادتهم على الوصية لانّه لايصلح ذهاب حقّ أحد، و قريبه منها صحيحتا ضريس الكناسى و الحلبى.

خزائن، ص: ۵۷۲

و موضع الاشكال هو قوله: «لأنّه لا يصلح» و وجه الاشكال من ثلاثة أوجه أحدها أن أصل هذه التعليل لا يخص بالوصية بل يجرى فى غيرها أيضاً، ثانيها أنّ المفروض عدم العلم بالحق الّا من هذه الجهة و هذه الجهة أيضاً لا يفيد العلم فمن أين يعلم أنّ ما يشهد به حق، ثالثها أنّ للوارث أيضاً حقاً فلعله يذهب بقبول هذه الشهادة.

حديث

مشكل روى شيخ الطائفة فى التهذيب بسنده المتصل عن هارون بن خارجة و نقله فى الوافى فى باب النوادر من أبواب وجوه المكاسب قال: قلت لأبى عبداللّه عليه السّلام أدخل المال بيت المال على أن اخذ من كل ألف ستة قال: حساب الآخر للآخر.

أيضاً

حديث مشكل روى الشيخ الطائفة فى التهذيب بسنده المتصل عن عبدالرحمن ابن أبى نجران التميمى عن رجل قال: سألت أبا الحسن عليه السّلام عن ثلاثة نفر كانوا فى سفر أحدها جنب و ثانيها ميّت و ثالثها على غير وضوء و حضرت الصلاة و معهم من الماء ما يكفى أحدهم، من يأخذ الماء و يغتسل به و كيف يصنعون؟ قال: يغتسل الجنب و يدفن الميت و يتمم الذى عليه الوضوء لانّ الغسل من الجنابة فريضة و غسل الميت سنة و التيمم للآخر.

بيان

وجه الاشكال فى التعليل فانّ الوضوء أيضاً كغسل الجنابة فريضة صرح بفرضه الكتاب و التيمم للجنب أيضاً جائز.

عبارة فيها خفاء

* عبارة

فيها خفاء نقل صاحب الوافى عن الكافى حديث هيثم بن عروة قال: سألت أبا عبداللّه عليه السّلام عن قوله تعالى «فاغسلوا وجوهكم و أيديكم الى المرافق فقلت: هكذا و مسحت ظهر كفى الى المرفق فقال: ليس هكذا تنزيلها انما هى فاغسلوا وجوهكم و أيديكم من

المرافق ثم أمر يده من مرفقه الى أصابعه.

قال

صاحب الوافى بيان يعنى أن تنزيلها بيان المغسول دون الغسل كما

خزائن، ص: ۵۷۳

أشرنا اليه فى تفسير الآية انتهى.

و موضع الاشكال ذلك البيان كما لا يخفى.

اغلاط بعض المؤلفين

* و من

الاغلاط التى وقعت لصاحب مجمع البحرين انّه فى مادة شهد بعد ما بين معانيها و معنى ما يشتق منها من الشهود و الشهادة، قال: و شهدانج حبّ معروف فزعم ايضاً أنّه من مادة شهد مع أنّه معرب شاهد انه أى حب الملك.

و من

الاغلاط الفاحشة التى صدرت عن مؤلف اختيارات البديعى فى بيان معانى الأدوية و المعاجين و خواصها و كيفية تركيب المعاجين ان الشيخ الرئيس قال فى القانون فى بيان السفرم قال: السفرم و يقال له شاه أسفرم و جمسفرم انّ بعض مترجمى المفردات من الأدوية فى بيان اسفرم قال: و يقال له: شاه أسفرم و جمسفرم و جم هو سلميان يعنى اسفرم شاه و جم اسفرم نيز گويند يعنى اسفرم جم و جم عبارت از سليمان پيغمبر است پس جم يعنى اسفرم سليمان و صاحب اختيارات واو و جم هو سليمان را و او عطف تصور نموده و جم هو سليمان را نيز يكى از الفاظ گرفته و در بيان ريحان مى‌گويد ريحان و او را شاه سفرم و جم سفرم و جم هو سليمان نيز گويند.

و من

الأغلاط الواقعة لصاحب مجمع البحرين أنه قال فى مادة خفت بعد بيان قوله تعالى: «و لا- تخافت بها» و قوله: «يتخافتون» انّه من التخافت الى قوله: «يستخفون من الناس و لا يستخفون من اللّه و هو معهم» هو من الاستخفاء يعنى الاستتار أى يستترون من الناس و لا يستترون من اللّه انتهى فخلط بين مادة الخفت و الخفاء.

دعاء جليل القدر

* فائدة:

دعاء جليل القدر مجرب ذكره فى مزار البحار منقولًا عن الكافى

خزائن، ص: ۵۷۴

باسناده عن عبدالرحيم القصير قال: دخلت على أبى عبداللّه عليه السّلام فقلت: جعلت فداك انى اخترعت دعاً قال: دعنى من اختراعك اذا نزل بك امر فافزع الى رسول اللّه صلّى اللَّه عليه و آله و سلّم و صلّ ركعتين فيهما اهديهما الى رسول اللّه صلّى اللَّه عليه و آله و سلّم قلت: كيف أصنع قال: تغتسل و تصلى ركعتين تستفتح فيهما استفتاح الفريضة و تشهد فيهما تشهد الفريضة فاذا فرغت من التشهد و سلمت قلت: اللّهم أنت السلام و منك السلام و اليك يرجع السلام اللّهم صل على محمد و آل محمد و بلغ روح محمد منى السلام و أرواح الائمة الصادقين منى السلام واردد على منهم السلام و السلام عليهم و رحمة اللّه و بركاته، اللّهم ان هاتين الركعتين هدية منى الى رسول اللّه صلّى اللَّه عليه و آله و سلّم فأثبنى عليهما ما أملت و رجوت فيك و فى رسولك يا ولى المؤمنين»

ثم تخر ساجدا و تقول: یا حی یا قیوم یا حیاً لا یموت یا حی لا اله الا انت یا ذا الجلال و الاکرام یا ارحم الراحمین» أربعین مرة، ثم ضع خدک الایسر فتقولها أربعین مرة، ثم ترد یدک الی رقبتک و تلوذ بسبابتک و تقول أربعین مرة، ثم خذلحیتک بیدک الیسری و ابک أو تباک و قل: «یا محمد یا رسول اللّه أشکو الی اللّه و الیک حاجتی و أشکو الی أهل بیتک الراشدین حاجتی و بکم اتوجه الی اللّه فی حاجتی» ثم تسجد و تقول: «یا اللّه یا اللّه حتی ینقطع نفسک- صلّ علی محمد و آل محمد و افعل بی کذا و کذا» قال أبو عبداللّه: فأنا الضامن أن لا تبرح حتی تقضی حاجتک- تمت.

در ۲۲ شهراللّه المبارک ۱۴۱۸ ه ق مطابق با ۱- ۱۱- ۱۳۷۶ ه ش تصحیح بار دوم خزائن نراقی قدّس سرّه به پایان رسیده است.

و آخر دعویهم أن الحمدللّه رب العالمین. قم- حسن حسن‌زاده آملی

درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

بسم الله الرحمن الرحیم

جاهِدُوا بِأَمْوالِکُمْ وَ أَنْفُسِکُمْ فی سَبیلِ اللَّهِ ذلِکُمْ خَیْرٌ لَکُمْ إِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السّلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلبیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف :دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السّلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف)چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب)تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن سهمراه

ج)تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما ، انیمیشن ، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و...

د)ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه)تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و)راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز)طراحی سیستم های حسابداری ، رسانه ساز ، موبایل ساز ، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک ، SMS و...

ح)همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط)برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی)برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضوری و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت : ۲۳۷۳ شناسه ملی : ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳- (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران ۲۳۳۳۰۴۵(۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی ، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشاالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳ ، شماره کارت :۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳و شماره حساب شبا : IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱-۰۶۰۹-۵۳به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان – خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام -: هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کَرَم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست‌تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رَهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می‌گشایی که آن بینوا، خود را بِدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

قائمیه
مرکز تحقیقات رایانه‌ای
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های‌تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشـــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹